

**İNSAN-MEKÂN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA
'YAŞLI DOSTU MEKÂNLAR'**

NİHAL ARDA AKYILDIZ

TARAFINDAN

DOKTORA TEZİ

**YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ**

**SOSYAL POLİTİKA ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

HAZİRAN 2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Ünvanı Adı ve Soyadı)

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

(Ünvanı Adı ve Soyadı)

Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans/Doktora derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Doç Dr. Emrah Akbaş

(Ünvanı Adı ve Soyadı)(Ünvanı Adı ve Soyadı)

Ortak Danışman

Danışman

Jüri Üyeleri (ilk isim jüri başkanına ve ikinci isim ise danışmana aittir)

Doç. Dr. Emrah Akbaş (YBU)
(Prof. Dr. Bilal Sambur) (YBU)
(Yrd. Doç. Dr. Ali Zafer Sağıroğlu) (YBU)
(Doç. Dr. Bilge Önal Dölek) (Turgut Özal Ü)
(Doç. Dr. Mehmet Merve Özaydın) (Gazi Ü)

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin, akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim. Aksi takdirde, tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Nihal Arda AKYILDIZ

ABSTRACT

AGE-FRIENDLY PLACES WITHIN THE CONTEXT OF PEOPLE AND SPACE

Akyıldız, Nihal Arda

PhD, Department of Social Policy

Advisor: Associate Professor Emrah Akbaş

June, 2016, 445 pages

Contrary to popular belief, space is not a static, but a changing and dynamic phenomenon. It is a concept that can reproduce itself through the demands, influences and participation of social actors. City, with the micro and macro spaces in it, is a huge stage which allows individuals to realize their social lives, interactions and communications. Equality of opportunity and accessibility in social and spatial life participation, which all individuals living on this stage feel the need of, are among the findings of many studies.

With the increasing proportions of old people in the demographic structure, these people became an important point of focus in social policy studies, as well. Active aging, which maintains that social participation and communication, a basic need for people of all ages, old ones included, should be promoted, as well as empowering the individual from psychological, spatial, cultural and socio-economic aspects, is a key concept which serves as a guide in sociology, gerontology, medicine, social services and social policy.

The aim of this study is to draw attention to the design and production of “age-friendly places” in light of the suggestions made by the micro and macro urban designing elements which enable the participation of the old at a maximum level. As part of the qualitative study conducted for this purpose, in-depth interviews with 65 people (15 designers, 21 social disciplines experts, 16 institutionalized old people and 13 social services experts who are employed in these institutions) were carried out.

Suggestions were made in light of the themes that were revealed at the end of the study by means of dealing with the literature and concepts reviews, history of space and human

relations and analysis of the interviews. The suggestions made were categorized under two main headings, micro and macro spaces, and spatial modeling examples were provided.

The macro space suggestions for creating age-friendly place include outdoors, transportation networks, public places, shopping locations, parks and health services along with urban renewal, while the micro ones consist of housing suggestions for old people who live with their families or are institutionalized and reconstruction regulations. Additionally, architectural design graphics were also prepared to clarify the issue of housing for old people in a visual way.

It is expected that the study will guide further urban designing studies in relation to the plans for urban renewal and transformation in the realization of ‘age-friendly places’, while at the same time contributing to social policies.

Keywords: Space, City, Old Agedness, Active Aging, Age-friendly Place.

ÖZET

İNSAN-MEKÂN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YAŞLI DOSTU MEKÂNLAR

Akyıldız, Nihal Arda

Doktora, Sosyal Politika Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Emrah Akbaş

Haziran, 2016, 445 sayfa

Mekân, genel kanının aksine; durağan ve statik değil, değişken ve dinamik bir olgudur. Sosyal aktörlerin talepleri, etkileri ve katılımlarıyla birlikte sürekli olarak kendini yeniden üretebilen bir kavramdır. Kent, içinde barındırdığı mikro ve makro mekânlarla birlikte bireylerin, toplumsal hayat, etkileşim ve iletişimlerinin gerçekleştirilmesine fırsat veren büyük bir sahnedir. Bu sahnede yaşayan tüm bireylerin gereksinim duyduğu, toplumsal ve mekânsal hayata katılım düzeylerinde sağlanması gereken fırsat eşitliği ve ulaşılabilirlik birçok araştırmanın bulguları arasında yer almıştır.

Demografik yapı içinde artan yaşlı nüfus oranlarıyla birlikte; toplumsal hayatın önemli aktörlerinden olan yaşlılar da; sosyal politika çalışmalarının odak noktası hâline gelmiştir. Tüm bireyler gibi yaş almakta olan bireyler için de, temel hak olan sosyal katılım ve iletişimin desteklenmesinin yanı sıra psikolojik, mekânsal, kültürel ve sosyo-ekonomik açılardan da güçlendirmesini öngören aktif yaşlanma kavramı, son zamanlarda öne çıkarak, sosyal politikanın olduğu kadar sosyoloji, gerontoloji, sağlık, sosyal hizmetler gibi diğer disiplinlerin de yönlendirici bir kavramı olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, mikro ve makro kentsel tasarım öğeleriyle birlikte aktif yaşlanmayı destekleyen ve sosyal hayat içinde yaşlı katılımının maksimum düzeye yükseltilmesine imkan veren öneriler doğrultusunda, ortaya konulan ‘yaş dostu mekân’ların tasarlanması ve üretilmesine dikkat çekmektir. Bunu gerçekleştirebilecek analizler için yapılan nitel araştırmada; 15 tasarımcı, 21 sosyal disiplin uzmanı ile kurum bakımında olan 16 yaşlı ve bu kuruluşlarda hizmet veren 13 sosyal hizmet uzmanı olmak üzere, toplamda konuyla teması olan 65 bireyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda ortaya çıkan temalar ışığında literatür ve kavram çalışması, mekân ve insan ilişkilerinin dönüşüm tarihçesi incelenmiş ve gerçekleştirilen görüşme analizleriyle birlikte konu ele alınarak öneriler oluşturulmuştur. Çalışma için hazırlanan öneriler; mikro ve makro mekân düzeyi olmak üzere iki ana başlıkta ele alınarak, sınıflandırılmış ve mekânsal modelleme önerileri sunulmuştur.

Yaş dostu mekânların üretilmesi için hazırlanan makro mekân önerileri; kentsel dönüşümle birlikte dış mekânlar, ulaşım ağları, kamusal alanlar, alışveriş mekânları, parklar ve sağlık hizmetleriyle ilgili iyileştirmeler olarak yer alırken, mikro mekânlarla ilgili olarak ise; kapalı alışveriş mekânları, aile yanında ve kurum bakımında yaşayan yaşlı bireyler için konut ve barınma önerileri, yaşlı kullanım referansı ile yapılacak imar düzenlemeleri yer almaktadır. Önerilerin yaşlı ve yaş alan bireyler için engelsiz bir sosyal hayatın kurgulanmasına yönelik yapılması gereken sosyal ve mekânsal planlama düzenlemelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu bağlamda konuya açıklık getirebilmek üzere, barınma konusunda yaşlı mikro mekân önerilerine ilişkin mimari tasarım görselleri de hazırlanmıştır.

Çalışmanın kendisinden sonra ‘yaş dostu mekân’ların hayata geçirilmesi için kentsel yenileme ve dönüşüm planlamalarına zemin hazırlarken; aynı zamanda sosyal politikalara katkı sunması ve mekânsal tasarım çalışmalarına da yön vermesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Kent, Yaşlılık, Aktif Yaşlanma, Yaşlı Dostu Mekân.

*Çok kıymetli aileme,
Değerli annem ve babam; Şerife ve Sebahattin ÖZALP ile,
Değerli eşim; Ünal ve canım oğullarım; Aral ve Boran AKYILDIZ'a...*

TEŞEKKÜR

Tez alıŐması boyunca desteklerini esirgemeyen ve sűre boyunca emekleriyle çalıŐmayı zenginleŐtirip, daima yol gűsteren tez danıŐmanım Doç. Dr. Emrah AKBAŐ'a;

Destekleriyle katkı veren tűm dostlarıma ve mesai arkadaŐlarıma;

Kararlarımı her zaman destekleyerek beni yűreklendiren sevgili aileme;

Hayatımın bu en yorucu fakat en keyifli yolculuĐu sűresince vermiŐ oldukları destek, anlayıŐ ve sabır için Őűkran ve teŐekkűrlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖZET	vi
İTHAF	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
TABLOLAR LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR.....	xvii
BÖLÜM 1	1
ARAŞTIRMA BİLGİLERİ	1
1.1 Giriş.....	1
1.2 Araştırmanın Konusu.....	2
1.3 Problemin Niteliği, Kapsamı ve Sınırları	3
1.4 Araştırmanın Amacı ve Beklenen Yararları	5
1.5 Araştırmanın Yöntemi	6
1.5.1 Nitel araştırma.....	7
1.5.2 Derinlemesine görüşme tekniği.....	9
1.5.3 Çalışma grubu	9
1.5.4 Metodoloji ve veri kaynağı.....	12
1.6 Araştırma Planı.....	15
BÖLÜM 2	19
TANIM, KAVRAM VE KURAMLAR	19

2.1 Tanım ve Kavramlar	19
2.1.1 Mekân (insan - zaman)	21
2.1.2 Göç.....	32
2.1.3 Kent (şehir) ve kentleşme	36
2.1.3.1 Kent için yolların değeri.....	45
2.1.3.2 Kentlerin kamusal alanları	46
2.1.4 Kentin tasarım aktörleri.....	51
2.1.4.1 Mekân tasarımı ve mimarlık	52
2.1.4.1 Kentsel tasarım	53
2.1.5 Yaşlı dostu.....	58
2.1.6 Yaşlılık ve yaş alma	70
2.1.7 Aktif yaş alma ve yaşlanma.....	83
2.1.8 Erişebilirlik	91
2.2 Kuramlar	99
2.2.1 Mekâna dair kuramlar	99
2.2.2 Yaşlılıkla ilgili kuramlar	112
BÖLÜM 3	121
ALAN ARAŞTIRMA (DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME) ANALİZLERİ	121
3.1 Mikro ve Makro Mekân Tasarım Bağlamında Kentsel Tasarım.....	125
3.2 Kent ve Kentleşme	147
3.3 Kentin Oluşum Süreci ve Göç.....	157
3.4 Kentin Tasarım Aktörleri	174
3.5 Kalkınma Planları ve İmar Mevzuatı	199
3.6 Tasarım Eğitimi ve Teknoloji	213
3.7 Toplumsal Yapının Modernite/Post-Modernite Etkileriyle Değişim Sürecinde Kentsel Dönüşüm.....	224
3.8 Yaşlılık, Yaş Alma.....	243

3.9 Evrensel Tasarım ve Erişilebilirlik Doğrultusunda Yaş Dostu Mekân Tasarımı.....	282
BÖLÜM 4.....	293
YAŞLI DOSTU MEKÂN BAĞLAMINDA SONUÇ ve ÖNERİLER	293
4.1 Sosyal Hayata Dair Çözüm Kurgusu	296
4.1.1 Yaşlıların yaşam kalitelerinin artırılması	297
4.1.2 Yaşlılıkla ilgili kamusal, hukuksal, toplumsal duyarlılık ve bilinçlenme.....	301
4.1.3 Ekonomik açıdan yaşlı bireylerin güçlendirilmesi.....	302
4.2 Mekânsal Çözüm Kurgusu	304
4.2.1 Makro mekân çözümleri.....	306
4.2.1.1 Kentsel dönüşümde dış mekânlarda yapılması gereken düzenlemeler	309
4.2.1.2 Ulaştırma hizmetlerinde yenilikler	313
4.2.1.3 Sosyal katılımın sağlanması için kamusal alanlar	314
4.2.1.4 Açık alış-veriş mekânları ve parklar	316
4.2.1.5 Sağlık hizmetleri	319
4.2.2 Mikro mekân çözümleri	320
4.2.2.1 Konut ve barınma	322
4.2.2.1.1 Aile yanında yaşlanabilenler için çözümler	323
4.2.2.1.1.1 Kendi kendine bakabilen yaşlılar	325
4.2.2.1.1.2 Aile ve yakınlarının gözetiminde komşulukla desteklenerek yaşayan yaşlılar için ‘yaşlılarla komşuluk -destek- konut modeli’	328
4.2.2.1.1.3 Aile yanında yaşlanmanın desteklenmesi için ‘yaşlı kreş’leri.....	331
4.2.2.1.2 Kurum bakımı alanlar için önerilen çözümler	332
4.2.2.1.2.1 Huzurevlerine ilişkin öneriler	334
4.2.2.1.2.2 Yaşlı apartman ve pansiyonları.....	334

4.2.2.1.2.3 Sosyal hizmet kampüs modeli	336
4.2.2.2 İmar düzenlemeleri	339
4.2.2.3 Kapalı alış-veriş mekânları	341
KAYNAKÇA.....	344
EKLER.....	357
Ek-1: Tasarımcılara (Kentsel Tasarımcı/Şehir Plancısı, Mimar, İç Mimar, Endüstri Tasarımcısı) Uygulanan Derinlemesine Görüşme Soru Formu	357
Ek-2: Sosyal Bilim Disiplininden Olanlara (SHU, SPU VE SPU Yardımcısı, Sosyal Politika Denetim Uzmanı, Sosyolog ve Psikolog) Uygulanan Derinlemesine Görüşme Soru Formu.....	359
Ek-3: Yaşlıya (aynı sorular farklı biçimde sorulmuştur) veya Yaşlıya Bakımına Destek Veren Bireylere Uygulanan Derinlemesine Görüşme Soru Formu	361
Ek-4: Erişilebilirlik Kapsamında 26 Kasım 2015 Tarihinde TBMM'ye Sunmuş Olduğu Kanun Değişiklik Teklifi	362
Ek-5: Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği.....	367
Ek-6: Erişilebilirlik Kapsamında 26 Kasım 2015 Tarihinde TBMM'ye Sunmuş Olduğu Kanun Değişiklik Teklifi	371
Ek-7: Derinlemesine Görüşmelerin Deşifre Edilmiş Word Dosya Metinleri	383
Ek-8: 'Yaşlı Dostu Mekan Model' Önerilerine İlişkin Şekiller	412
ÖZGEÇMİŞ	427

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	1950-2050 Yılları Arasında Avrupa Birliği'nin Artan Yaşlı Nüfusu, 2025 ve 2050 İçin Verilen Tahmini Değerler	63
Şekil 2.	1993-2006 Yıllarında Danimarka'da Kişi Başına Kat Edilen Mesafe (km/yaş).....	64
Şekil 3.	1999-2006 Yıllarında Birleşmiş Krallık'ta Kişi Başına Kat Edilen Mesafe (km/yaş).....	64
Şekil 4.	1985-2005 Yıllarında Hollanda'da Kişi Başına Kat Edilen Mesafe (km/yaş).....	65
Şekil 5.	Avrupa Ülkeleri 2050 Yılı Nüfus Projeksiyonu.....	75
Şekil 6.	Avrupa Ülkelerinde Ortalama Yaşam Süreleri	75
Şekil 7.	65 Yaş Kadın ve Erkek Yaşam Beklentisi 2010-15 ve 2060-65	76
Şekil 8.	Yaşlanma Endeksinin Değişimi, 1935-2075	77
Şekil 9.	Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Değişimi, 1935-2075.....	78
Şekil 10.	Doğuştaki Ortalama Yaşam Beklentisinde Yaşanan Değişim, 1935-2075	80
Şekil 11.	Yaş-Dostu Kent Uygulamalarını Gösteren Harita.....	88
Şekil 12.	Aktif Yaşlanmanın Belirleyici Faktörleri.....	90
Şekil 13.	Yaşam Süreci Boyunca Fonksiyonel Kapasiteyi Koruma.....	91
Şekil 14.	Nüfus Piramidi, 2015	98
Şekil 15.	Doğuştaki Ortalama Yaşam Beklentisinde Yaşanan Değişim	113
Şekil 16.	Türkiye’de Yaşlı Nüfus Göstergeleri	244
Şekil 17.	Yaşa Göre Nüfusun Oransal Değişimi	264
Şekil 18.	Yaşlıların Yalnız Yaşayabilmesini Sağlayan 1+1 Yaşlı Yaşam Evi Projesi.	412
Şekil 19.	Yaşlıların Yalnız Yaşayabilmesini Sağlayan 1+1 Yaşlı Evinin Apartman Kat Planı.....	413
Şekil 20.	‘Yaşlıyla Yaşama Destek’ İçin Önerilen Yaşlı Yaşam Mekânı; Alternatif-1. ...	414
Şekil 21.	‘Yaşlıyla Yaşama Destek’ İçin Önerilen Yaşlı Yaşam Mekânı; Alternatif-2. ...	414
Şekil 22.	‘Yaşlıyla Yaşama Destek’ Modelinin 3+1 Daire İçindeki Planı; Alternatif-1..	415

Şekil 23. ‘Yaşlıyla Yaşama Destek’ Modelinin 3+1 Daire İçindeki Planı; Alternatif-2..	416
Şekil 24. ‘Yaşlılarla Komşuluk -Destek- Konut Modeli’ İçin Önerilen 1+1 Yaşlı Yaşam Evi Planı.	417
Şekil 25. ‘Yaşlılarla Komşuluk -Destek- Konut Modeli’ 1+1 Yaşlı Evi ile Komşusu Olan 2+1 Daire Planı.	418
Şekil 26. ‘Yaşlılarla Komşuluk -Destek- Konut Modeli’ İçin Önerilen 3+1 Daire Kat Planı.....	419
Şekil 27. Huzurevi Yaşlı Yaşam Odası Önerileri (Evlü Çift, İki ve Tek Kişilik Oda). ...	420
Şekil 28. Yaşlı Pansiyonları.....	421
Şekil 29. Yaşlı Pansiyonları (Üç Boyut Dış Görsel).	422
Şekil 30. Yaşlı Pansiyonları (Üç Boyut Dış Görsel).	422
Şekil 31. Yaşlı Pansiyonlarına Ait Yaşlı Yaşam Oda Planları (1).	423
Şekil 32. Yaşlı Pansiyonlarına Ait Yaşlı Yaşam Oda Planları (2).	424
Şekil 33. Sokak Modeli Huzurevi Genel Görünüşü.	425
Şekil 34. Sokak Modeli Huzurevi Kat Planı.....	425
Şekil 35. Sokak Modeli Huzurevi İç Avlu Görünüşleri.	426
Şekil 36. Sokak Modeli Huzurevi İç Avlu Görünüşleri.	426

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.Evrensel Tasarım İlkeleri	97
Tablo 2. Modernizmle Postmodernizmin Paradigma Analizi	236
Tablo 3. Huzurevi Sayı, Kapasite ve Doluluk Oranları.....	263

KISALTMALAR

ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ÇDP	Çevre Düzeni Planı
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirme Raporu
ÇŞB	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı (Yeni adıyla Kalkınma Bakanlığı)
EYHGM	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
INSII	International Network for the Study of Intergenerational Issues (Kuşaklararası Sorunların Çalışılması için Uluslararası Ağ)
İÖİ	İl Özel İdaresi
NİP	Nazım İmar Planı
SB	Sağlık Bakanlığı
SED	Sosyal Etki Değerlendirme Raporu
SHU	Sosyal Hizmet Uzmanı
SP	Sosyal Politika
SPU	Sosyal Politika Uzmanı
STK	Sivil Toplum Kuruluğu
TGYONA	Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması
UIP	Uygulama İmar Planı
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YY	Yerel Yönetimler

BÖLÜM 1

ARAŞTIRMA BİLGİLERİ

“Her nesil bir önceki tarafından büyütülür; sonradan gelen nesil bu yüzden, takip eden nesli geliştirmek için kendi farkındalığını arttırmalıdır.

Bu nesiller arası dolaşım, döngüseldir”

Durkheim, 1979, Suicide: A Study in Sociology.

1.1 Giriş

'İnsan-Mekân İlişkisi Bağlamında 'Yaşlı Dostu Mekânlar'

Yakın bir vakte kadar yalnızca Batı toplumlarının sorunu olarak algılanan nüfus yaşlanma konusu, günümüzde tüm dünya ülkelerini ilgilendiren önemli bir sorun hâline gelmiştir. Toplumlarının demografik yapıları içindeki yaşlı nüfus oranları, her yıl daha büyük bir artış göstermektedir. Bu nedenle dünyanın yaşlandığı kabul edilerek, bu günden yaş alan bireylerin arttığı bir dünya için yapılması gereken koruyucu, önleyici tedbirler ihmal edilirse, konu pek çok yeni sorun üreterek karşımıza çıkacaktır. Yaşanılan toplum hayatı içinde kartopu etkisiyle büyüyen yaşlılık konusu; demografik, ekonomik, mekânsal, sosyal ve psikolojik pek çok konuda yeni sorunlar yaratabilme potansiyelini barındırabilen bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle konu toplum açısından empati, farkındalık ve bilinçlendirme gerektirmenin yanında, toplumu oluşturan bireylerle birlikte, kamu, özel şirket, YY ve STK'larca da duyarlılık, işbirliği ve inovatif bir yaklaşım içinde ele alınmalıdır.

Ülkeler demografik yapılarında yaşlı nüfus oranlarının artışıyla birlikte; coğrafya ve kültür yapısına bağlı olarak, kendi içlerinde farklı sosyal ve ekonomik yeni sorunlarla yüzleşmektedirler. Bu sorunlar genel olarak, iktisadi, toplum ve aile yapısının değişimiyle gerçekleşen nüfus hareketinin başlattığı mekânsal sorunlar olmuştur. Düzensiz ve kontrolsüz bir biçimde yaşanan nüfus hareketi, mekânsal açıdan kentlerde, gecekondulaşma ve sağlıksız kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Kentlerde yaşanan bu

yapısal değişim; mekânsal problemlerinin yanı sıra, yeni tecrübe etmeye başladıkları kent hayatına adaptasyon, dualizm, sosyal dışlanma ve kentleşme çabaları gibi pek çok sosyal sorunla baş etme çabalarını da güçleştirmektedir. Kırsal alanların bir takım sosyo-ekonomik nedenlerle boşaltılması; kent nüfusu ve fiziki yapısını da dönüştürürken, ülkenin dengeleri ve ağırlık merkezleri de değiştirmiştir. Bu nüfus hareketi, göç alan ve göçü kabul eden nüfusun her alanda hayatını değiştirirken, aynı dönemlerde yaşanmakta olan modernite süreciyle birlikte aile yapısı dönüşümünün yarattığı sorunlar da artık tüm toplumu etkilemektedir. Kentlerde yaşanan fiziki ve sosyal değişimler, toplumsal yapı içinde; tüm nüfusu özellikle de yaşlı nüfusunu derinden etkilemektedir. Modernitenin değiştirdiği algı, aile yapısı, göç, gecekondulaşma ve kentleşme gibi yapısal değişikliklere uyum sağlama çabasındaki yaşlılar; hem mekânsal, hem de sosyal koşulların iyileştirilebilmesiyle etkin ve aktif olarak gündelik hayata katılım düzeylerini arttırabileceklerdir. Kentler ve içinde barındırdığı tüm yaşamsal alanların; evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda, aktif yaşlanmayı destekleyerek, tüm yaş gruplarını kuşatarak planlanması ve revize edilmesi beklenmektedir. Bu anlayışla planlanan kentler, daha ‘yaş dostu mekânlar’ olarak; yaşlılar da dâhil tüm bireylerin hayata eşit fırsatlarla, etkin ve aktif olarak katılımını mümkün kılması açısından önem kazanmaktadır.

1.2 Araştırmanın Konusu

Demografik yapısı açısından yaşlanmaya başladığını söyleyebildiğimiz ülkemizin toplumsal, mekânsal, bölgesel dengeler, nüfus hareketleri ve aile yapısındaki değişimlerle birlikte; kendine yer bulmaya çalışan yaşlı nüfus grubunun yaşadığı sorunların çözümüne ilişkin yapısal reform ve stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkede yaşanan sosyal ve fiziki değişimler, özellikle de kent nüfus ve yapısını etkileyerek; kentsel mekân üretme araç ve planlamalarının tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu konuda tüm dünyada çok farklı mekânsal planlamalar yürütülmekte olup, daha yaşanır kentsel hayata dair pek çok araştırmalar da sürmektedir. Kentlerin her yaş grubunu - özellikle de- yaş alanları kuşatacak biçimde; aktif yaşlanmayı destekleyen kapsamlı ve erişilebilir kentsel çevreyi planlama potansiyeliyle birlikte mekân tasarımının önemi kabul edilmiş durumdadır. Sözü edilen mekân tasarımının gerekliliği, her toplumda değişen demografik yapı içinde yaşlılık oranının artışı ile hatırlara gelmiştir. Yaşlı insanların

toplum yapısı içinde geçmişin tersine, daha az roller yüklenmesi, psikolojik ve sosyal hayat içinde kendilerini 'yalnız' ve 'farklı' hissederek, gündelik hayata katılma seviyelerinde azalmalara ve geri çekilmelere neden olmuştur. Oysaki en temel insan hakkı olan hayata katılımın, herkes için sağlanması ve kolaylaştırılması, öncelikle devletin yapacağı düzenlemelerin yanında, toplumu oluşturan tüm bireylerin de desteklenmesi bir sosyal sorumluluk olmalıdır. Bu nedenle şu an için ihtiyaç duyulan farkındalık ve etkin SP yaklaşımları bağlamında, yaş alanlar için mikro ve makro mekânsal tasarım çözümlerini içeren kent ve içindeki tüm yapıların planlanması ve revize edilmesi, aktif yaşlılık ve yaş dostu mekânlar için önemli bir gerekliliktir.

Tüm dünya toplumlarında, bu konuyla ilgili çözüm üretme çalışmaları; kimi toplumlarda nüfus ve aile yapısındaki değişimle karşılaşıldığında, kimi toplumlarda ise sorundan önce koruyucu olarak alınan bir takım mekânsal, sosyal ve ekonomik tedbir ve planlamaların etkin ve verimli uygulamalarıyla gerçekleştirilmiştir. Batı toplumlarında söz konusu ihtiyaca bağlı olarak "Yaş Dostu Kent" kavramı gibi, yeni yaklaşımlarla geliştirilen mekân dizayn anlayışları ön plana çıkmıştır. Bu bakış açısı mekânın tüm üretim düzlemlerinde yaş alanların yaşadığı sorunlar için; farkındalık, empatik -onların sosyal hayata katılım düzeylerini arttırmak gibi- duyarlılıkları da dikkate alma çabasını getirmiştir. Bu nedenle söz konusu tasarımın referans noktası, insanların yaş aldıkça, sosyal hayata maksimum katılımının sağlanması, yaşam kalitesini yükseltilmesi, sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak da refah seviyelerinin artırılmasına yönelik SP'lar ve bu konular açısından fırsatların optimize edilmesinin organizasyon süreci olmuştur.

Bu araştırmayla ışıktutulmak istenen konu; yaş alanların kapasite, yaşam tarzı, tercih ve taleplerine saygı gösteren, yaş alanların toplumsal hayatın her düzeyine katılımını destekleyen mekânsal ve sosyal planlamaların iyileştirebilmek temel amaç olarak kabul edilmiştir.

1.3 Problemin Niteliği, Kapsamı ve Sınırları

Dünya tarihi, coğrafi, kültürel ve toplumsal yapılara bağlı olarak, toplumların devinim ve dönüşümünü gerçekleştirirken, farklı sahne ve mekânlara da konu olmuştur. Mekân ve insan

ilişkisi, tüm toplumların kendi sosyal yapılarına ve toplumsal dönüşüm süreçlerine koşut olarak evrilmiştir.

Dünyadaki tüm toplumlar gibi, ülkemizde de yaşanan süreçlerle birlikte insan ve mekân ilişkisinin konun toplumsal hayatın dönüşümüne olan etkileri açısından irdelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yaşanan sosyal sorunların insan ve mekân ilişkilerine yansımalarıyla gerçekleştirilen çözümlerin, bu sorunlar karşısındaki etkileri veya yetersizliklerinin araştırılması gereğince konu ele alınmıştır.

Sosyal hayatın düzenlenmesi sırasında; birey talepleri açısından karşılanmamış mekânla ilgili sorunlar, yenilikçi yöntemlerle çözülme sürecinde toplumsal yapıya bağlı tüm taleplerin göz ardı edilmemesi gerekir. Bu nedenle insan ve mekân tasarımlarında yaş alanları da dikkate alarak mekânın dizaynı ve revize edilmesi, tüm disiplinler gibi SP'nin, talep sahibinin ve tasarımcının da birlikte oluşturacağı işbirliğiyle birlikte, organize edebileceği bir süreç olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle tasarımcı ile sosyal disiplin uzmanlarına düşen; toplumsal duyarlılığın artırılması, farkındalık ve bilinçlendirme oluşturmanın yanı sıra, birlikte çalışarak konuya multidisipliner bir bakış açısıyla analiz edilerek çözümler gerçekleştirilmelidir. İnsan ve mekân ilişkilerinin düzenlenmesinde, tüm bireyler gibi yaş alanların da dikkate alınması ve toplumsal sorunlarla ilgili çözümlerde, toplumun inovatif -yenileşmeci- kapasitelerinin yeni bir yöntemle güçlendirilmesi de dikkate alınarak kullanıcının söz sahibi olması gerekmektedir.

Özellikle modern kentlerde toplumların yapısal özellikleriyle birlikte, sorunları anlamaya çalışmak ve bunun için bireylerin kendilerine ait mikro ve makro çevreleriyle sosyal yaşam alanları içinde, aktif yaşama katılımlarını sağlayarak, birbirleriyle ve mekânla olan ilişkilerini incelemek önemli bir hedeftir. Bu araştırmanın problemi; kentsel mekân tasarımlarından kaynaklı olabilen, toplumsal ilişki ya da kopuklukların, yaş alanların birbirleri ve tüm toplumla olan etkileşimleri ve çatışmalarını ne denli etkilediğini ortaya koymaktır. Ayrıca kentsel yapı içinde yaş alanların sorun ve taleplerini ifade edebileceği zeminler oluşturma, demografik yapı içindeki yaşlı nüfusunun; hayattan geri çekilmeksizin aktif yaşlanabilmesini sağlayacak sosyal ve mekânsal planlamaları gerçekleştirmektir. Bunun yanında yaş alanların toplumsal ve mekânsal hayata katılım düzey ve seviyelerini artırmanın yanı sıra çeşitlendirmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, yaşlı bireylerin toplumsal

yaşam içinde; sosyal ilişkilerini, kent yaşamına uyum problemlerini (aile yanında yaşlanma, ulaşılabilirlik, yerinde yaşlanma, alıştıkları ortamlardan uzaklaşma, sosyal dışlanma, geri çekilme, mekânsal ve sosyal hayata uyum süreçleri gibi) irdeleyerek çalışmayı kuramsal altyapı ve analizlerle birlikte kurgulayarak ortaya koymak hedeflenmiştir.

Tüm çağlardaki mekân ve insan ilişkileri incelenirken, bu kavramların birbirlerini ne kadar etkileyerek dönüştürdüğü, özellikle modern ve post modern döneminin getirdiği algı ve etkiyle toplumlarda değişen toplumsal ve mekânsal yapının değişen tasarım talepleriyle ele alınarak, bunların etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

‘Mekân’ kavramı, yalnızca bir soyutlama veya nesne olmadığı gibi, somut ve fiziksel de değildir, aksine boyut ve biçimleriyle bir arada var olan kavram ve gerçekliktir. Dolayısıyla bir sosyal bir olgu olarak mekân, bir tür ilişkiler ve biçimler bütünü olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, mekân statik, durağan olmayan, tam tersine dinamik ve değişken bir olgudur.

İnsan ve mekânın dinamik ilişkisinin zaman kavramıyla olan yakın teması da göz önüne alındığında; toplumsal hayatı etkileyen mimari akımlara yönelik, yapısal, yöntemsel ve eleştirel yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İnsanlar yaşadıkları mekân ve çevreyi bilinçsel süreçler geçirerek anlamlandırırken, bu süreçte zihinlerinde mekânla ilgili tasarımlar da oluşmaktadır. Bu gerçekleşen süreçler, evresel alanların belli özellikleriyle algılanması ve bellekte saklanmasına olanak vermektedir. Bu konular üzerinden hareket eden insan ve mekân ilişkisine dair alan çalışmaları, mekânın dinamik bir değişken olduğu fikrini ortaya çıkarmaktadır. Değişen zaman ve coğrafyayla birlikte, insan ve mekân ilişkilerini incelemenin yanı sıra, mekânı ve mekânın insan ve toplum üzerindeki etkilerini sorgulamak amacıyla yola çıkmıştır.

1.4 Araştırmanın Amacı ve Beklenen Yararları

Araştırmanın amacı; kentlerimizde uygulamaları yapılan mikro ve makro mekânsal tasarımların, toplumun yaşlı bireylerinin tasarımda odak noktası olarak alınmasının önemini ortaya koymak ve buna ilişkin SP önerileri hazırlamaktır.

Mekân ve insan ilişkisinin, tarih boyunca toplum yapıları üzerindeki etkisinin araştırılması, veriler ışığında bireyleri ilgilendiren mekânsal ve sosyal yapıda gerçekleşen değişim ve yansımaların SP'lar açısından önemini ele alınması gerekmektedir.

Araştırmada elde edilecek bilgilerin ülkemiz şehirlerinin gelecek vizyonuna ışık tutması ve SP'ye yeni bir perspektif vermesi beklenmekte olup, toplumsal ihtiyaçlar ve insan-mekân ilişkileri bağlamında; yaş alanlarla ilgili tüm mekânların maksimum verimle tasarlanabilmesine pozitif katkı hedeflenmiştir. Tasarlanmak istenen yaş dostu mekânlar için, toplumun duyarlılığı ve empatik yaklaşım düzeyi ölçülmeye çalışılarak, farkındalık da yaratılmak istenmiştir. Konu elde edilen veriler ışığında, insan ve mekân ilişkisi açısından ele alınarak oluşturulan kavram ve tanımlar; multidisipliner ve inovatif bir bakışla analiz edilmeye çalışılmıştır.

1.5 Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimler alanında ve sosyoloji disipliniinde yürütülen araştırmaların tümünde, sosyal dünyayı ve olayları farklı bir açıdan analiz edip kavramsallaştırırken; bilimsel verilere ulaşabilmek üzere geçerli, inandırıcı ve güvenilir bilgiler ışığında farklı yaklaşımlar kullanılmaktadır. Toplumsal olgu ve olayların biçimi, süreci, niteliği, içeriği, etkileştiği diğer alanları bilimsel açıdan ve bütüncül olarak yorumlayacak yöntemleri kullanmaya çalışmıştır.

Sosyal bilimlerde araştırma süreçlerinin tarihçesine kısaca göz atacak olursak, bu çalışmaların refah devleti ile ilgili çalışmalar olduğunu ve 1970'lerde başladığını görmekteyiz. Bunun gerekçesi olarak ise, 1950'lerin sonlarından 1970'lerin başlarına kadar süregelen ve dünya genelinde yürütülen sağlık ve refahta yeni sosyal sigorta planlarını kapsayan reform dalgaları olmuştur. 1880'lerde Bismark'ın Almanya'sında başlayan ve 1970'lerde olgunlaşan genişleme süreci boyunca, sosyal programlar üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Refah devletinin gelişimi ile ilgili çalışmalarda temel iki yaklaşım vardır;

- 1- Kantitatif -nicel- verilerin istatistiksel analizleri ile ilgilenen yaklaşım; 1980-1990'ları kapsayan veriler kullanılmakta olup, refah devleti girdi-çıktıları ve süreçlerini ölçmeyi hedefleyen türde çalışmalardır. Esping-Andersen'in 'rejim analizi' buna

örnek olarak gösterilebilir.

- 2- Kalitatif -nitel- açıdan yaklaşan vaka çalışmaları; farklı refah devletinin detaylı gelişim süreçlerine kalitatif verilerle ilgilenen yaklaşımdır. Pierson'ın 'yeni politikalar analizi' böyle bir vaka çalışmasıdır.

Bilimsel yöntemlerle bilgi elde etmek için, nicel ve nitel yöntemler kullanılabilir. Nicel çalışmada; 'ne kadar?', ne miktarda?, ne derece sık? ve ne derece yaygın? gibi sorularla olguyu, hipotezi betimlemeye ve açıklamaya çalışırken, aynı zamanda norm arayışıyla da vakayı açıklamaktadır. Nicel çalışmada, bir hipotez vardır ve bu hipotezi sınamak üzere çalışma yapılır; bir teori vardır ve bu teoriye yaslanarak araştırma gerçekleştirilir. Nitel çalışmada ise; 'niçin?', nasıl? ve ne şekilde?' sorularıyla konuyu derinlemesine anlayarak, yorumlayarak ve analiz ederek çalışma yürütülmektedir. Nitel çalışmada, parça ve bütün ilişkisi kurularak çalışma yürütülürken; normun değil çeşitliliğin peşinde keşfederek, en sonunda kuramın ortaya konarak; mikronun derinlemesine bir biçimde anlaşılmasına çalışıldığı bir araştırma türüdür.

Sosyal bilimlerde araştırma süreci; araştırma probleminin oluşturulması ve araştırma yönteminin seçilmesiyle başlar. Seçilen yöntem; araştırmanın problemine, algılanma biçimini ve verilerin toplanma yönteminin yanı sıra, problemin çözülmesi, yorumlanması ve kavramsallaşması açısından da son derece önemlidir.

1.5.1 Nitel araştırma

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Araştırmada, nitel veri toplama yöntemi olan derinlemesine görüşme tekniği yarı yapılandırılmış soru formlarının uygulanması ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yanı sıra literatür araştırmaları da yapılarak, konu gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır. Yarı yapılandırılmış sorular 4 ayrı gruba uygulanarak, bu sosyal konuya yönelik öneriler gerçekleştirilmiştir.

Yapılan çalışmada ilk tasarımcılarla görüşülmüş, yeterli bir biçimde konuya dair veriler elde edilemediğinden, sosyal disiplin uzmanları ile görüşülerek konu sosyal açıdan detaylandırılmıştır. Ancak konunun odak noktası olan yaşlının nabzına dokunulmadığı için

çalışmanın eksik kaldığı düşünülerek, kurum bakımında olan yaşlı ve ona destek olan SHU ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Toplumsal araştırmacılar ele aldıkları konuları, daha belirgin bir hale getiren araştırma sorusu vasıtasıyla sınırlamaktadır. Bilimsel araştırmanın biçimi, araştırmanın ne zaman, nasıl odaklanacağı sorularına farklı yanıtlar sunmak üzere tasarlanmayı amaç edinmiştir (Turhanoğlu, 2012, s.26).

Yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımının toplumsal gelişme yasalarını keşfetmekten çok, insanların toplumsal gerçekliklerini anlamak ve yorumlamak üzere araştırmaya odaklanmaktadır. Bu yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımı benimseyen araştırmacı, katılımlı gözlem ve alan araştırması gibi araştırma teknikleri vasıtasıyla merak edilen alana ilişkin farklı bireylerle uzun süreli ve derinlemesine görüşmeler yaparak, elde ettikleri niteliksel verileri yorumlayarak anlamaya çalışmaktadırlar (Suğur, 2009).

Derinlemesine -enformel, biçimsel olmayan- görüşme tekniğiyle yapılan araştırma sorununa dair yüzeysel bilgiden çok, konunun detaylı yorumlanabilmesi için görüşülen bireylerin görüş, düşünce, bakış açısı ve deneyimleri ile ilgili olarak bilgi toplayarak konunun açıklanması istendiğinde kullanılan bir görüşme tekniğidir. Derinlemesine görüşmede az sayıda kişiyle görüşülerek, çok detaylı bilgi elde etmek için, rahat bir ortam sağlanmaktadır. Ayrıca araştırma konusuna ilişkin tüm ayrıntılara ve farklı boyutlara ait bilgi ve tecrübelerin görüşme sürecinde elde edilebilmesi görüşme sürecinin niteliğini ve derinliğini yansıtmaktadır (Kümbetoğlu, 2012, s.82).

Bilimsel araştırmanın veri analizi aşamasında, toplanan veriler kodlama, dönüştürme gibi biçimlerle organize edilerek bazen de istatistiksel işlemlerle desteklenerek çözümlenebilmektedir. Elde edilen araştırma bulgularının araştırmanın kuramsal çerçevesine uygun olarak yorumlanması, nesnel olması, verilerle desteklenmesi ve anlamlı olması gerekmektedir. Sonuçlanan araştırma bulguları; araştırmanın amacına uygun olarak, yeniden kurama entegre edilerek, belirlenen sorunun çözümüne yönelik politika üretimine katkıda bulunmasının esas alınması gerekmektedir (Turhanoğlu, 2012, s.28).

Söz konusu nedenlerle, bu çalışmanın teorik bakış açısı, araştırmanın problemi ve amacı açısından ulaşılabilecek kaynaklar ve verilecek öneriler açısından *yorumlayıcı yaklaşımla* nitel araştırma yöntemi seçilmiştir.

1.5.2 Derinlemesine görüşme tekniği

Bu çalışmada derinlemesine görüşmenin seçilme amacı, toplumsal değişimler üzerinde önemli bir aktör olan tasarımcıların, yaşlı kullanıcı bireyler ile sosyal politika üreten uygulayanları; mekân planlarken ne derece dikkate alarak planlama yaptığı araştırılarak, analiz edilmek ve yorumlanmak üzere seçilmiştir. Bu tasarım süreciyle birlikte konunun geleceğine ilişkin, ortaya çıkan değişim ve gelişmelerin niteliklerini ne şekilde etkilediği de değerlendirilmek istenmiştir.

Mekân tasarımının, sosyal hayata ve toplumsal ilişkilere olan etkilerinin yanı sıra, tasarımcının toplumdaki rolü ve konumu, yaşanan süreçlerde sosyo-ekonomik, kültürel ve politik unsurlarla olan ilişkileri de incelenmek istenmiştir. Toplumsal değişim ve dönüşümler bağlamında mekân tasarımcısının aldığı planlama kararlarıyla, sosyal ilişkilerde ne oranda değişikliklere sebebiyet verdiği araştırılmıştır. Böyle bir çerçevede konuyu inceleme ve derinlemesine görüşmeler yapmak; insan ve mekân bağlamında yapılacak araştırmanın, hangi konulara odaklanarak devam etmesi gerektiği hakkında fikir vermek amacıyla önemlidir. Ortaya çıkacak kod, kategori ve temalar tarihsel perspektif içinde ele alınarak analizler ve literatür çalışması yapılmış, böylece planlanması gereken kurgu ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.5.3 Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubu olarak; ‘mekân’ ve bunun etkileyerek yaşattığı ‘yaşam alanları ve alışkanlıklarını’ dizayn eden tasarımcılar, sosyal politika yapıcı/uygulayıcıları ve kurum bakımında olan yaşlılar seçilmiştir. Bireyleri bir araya getiren tüm mekânsal tasarımlar çevreleriyle birlikte büyük stratejilerle planlanarak; yaşlanan nüfusla birlikte fiziksel, kültürel ve ekonomik olarak dolaylı yönden gündelik hayat seviyelerini etkileyen mekân dizaynı planlandığından; etkin olması gereken tüm aktörlerle -ancak henüz birlikte çalışamayan- görüşülerek sağlıklı mekânların planlanması için analizler yapılmak istenmiştir.

Kentlerde gerekleŒen t¸m planlama s¸relerinde; mek¸n kullanıcıları ve konunun sosyal boyutuyla ilgilenen uzmanların tasarıma ne kadar katkı sağladığı ve ne kadar m¸dahale edebildiğinin araŒtırılmasına gerek duyulmuŒtur. Konuya katkı sağlayacağı d¸Œ¸n¸len mek¸n tasarım kriterlerinin, topluma olan etkileri ¸zerine hazırlanan sorular sorularak derinlemesine g¸r¸Œmelerle konu analiz edilmiŒtir.

alıŒma grubunda g¸r¸Œmeciler, 7 Œehir Plancısı,
6 Mimar,
1 İç Mimar,
1 End¸stri tasarımcısı olmak ¸zere, her biri kendi alanında uzmanlaŒmıŒ olan; toplamda 15 tasarımcı seilmiŒtir.

alıŒma grubundaki tasarımcılar; 8’isi kadın ve
7’isi de erkek tasarımcı olarak seilmiŒtir.

alıŒmada yaŒ grubu olarak; 30 - 40 yaŒları arasında 5 tasarımcı,
40 - 50 yaŒları arasında 8 tasarımcı,
50 yaŒ ¸st¸nde olan 2 tasarımcıyla derinlemesine m¸lakat gerekleŒmiŒtir.

G¸r¸Œ¸len bireyler, her biri kendi alanında isim yapmıŒ ve Ankara’da yaŒamakta olan tasarımcılardır. G¸r¸Œmecilerden ikisi kimliğini gizlemek istediğinden, t¸m g¸r¸Œmecilerin kimlikleri kendi rızalarıyla gizlenmiŒtir. Rumuz kullanmak isteyen g¸r¸Œmeciler, sunulan iek isimleri listesinden kendi seçtikleri rumuzlarla anılmayı istemiŒlerdir. GerekleŒen m¸lakat g¸r¸Œmeleri, tasarımcıların kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için onların mesleklerini icra ettikleri iŒyerlerinde gerekleŒtirilmiŒtir.

Konu tasarımcılarla g¸r¸Œ¸ld¸ė¸nde ‘yaŒ dostu mek¸n’ kavramıyla ilgili olarak, eksik kaldığı d¸Œ¸n¸len yaŒlılık boyutu ve yaŒlının talep edebileceği mek¸nlar konusunda nitelikli bilgiye ihtiyaç duyulmuŒtur. Konu uzmanlık isteyen bir alan olduğundan, yaŒlılar için SP ¸reten ve bu alanda kamu, YY, STK ve ¸zel sekt¸rde alıŒan sosyal disiplin uzmanı ve uygulayıcıları olan bireylerle g¸r¸Œ¸lerek konuyla ilgili fikir ve ¸nerileri alınarak g¸r¸Œmeler analiz edilmiŒtir. G¸r¸Œme yapılan bireyler içinde, konuya karŒı mesleki hassasiyet ve yaŒlı alanıyla olan direkt irtibatı ve sunacağı katkı nedeniyle g¸r¸Œme tercihlerinde; sosyal hizmet uzmanlarına daha fazla ağırlık verilmiŒtir. Sosyal

disiplin alanındaki görüşmeciler, daha önce tasarımcılar için kullanılan çiçek rumuz sisteminin, kendi kimliklerinin de gizlenmesi için devam etmesini istemişlerdir.

Çalışma grubunda görüşmeciler, 3 Sosyolog,
3 Psikolog,
11 SHU,
1 Bakanlık Üst Düzey Yönetici,
1 Mimar (farklı bakış açısıyla, konuya katkı sağlayabileceği düşünülerek bu farklı disiplin soruları uygulanmıştır),
1SPU ve
1 Denetim uzmanı olmak üzere; sosyal disiplin alanında görev yapan, politika ve uygulamalarda bulunan; toplamda 21 uzman kişi seçilmiştir.

Çalışma grubunda tasarımcılar; 10'i kadın ve
11'i da erkek olarak seçilmiştir.

Çalışmada yaş grubu olarak; 30 yaş altında 2 sosyal alanda uzman,
30 - 40 yaşları arasında 13 sosyal alanda uzman,
40 - 50 yaşları arasında 5 sosyal alanda uzman,
50 yaş üstünde 1 sosyal alanda uzmanla derinlemesine mülakat görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

Tasarımcı ve sosyal disiplin uzmanlarıyla yapılan görüşmelerle konunun temaları oluşturulmuştur. Fakat yaşlıyla ilgili konuda nabzı tutabilmek ve yaşlı duygusuna dokunabilmek için; kurum bakımı alan yaşlılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Konumuzun öneri başlıklarında 'kurum bakımına ilişkin mekânsal tasarım kriterleri'nde de yer alan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezleri de ziyaret edilerek, burada yaşayan yaşlılarla görüşülmüştür. Bu görüşmelerde, huzurevlerinin şehirdeki konumu, kent çevresiyle olan ilişkisi, iç tasarım kriterleri, yapı formu/modellerinden memnuniyetleri ve bu konularla ilgili taleplerine ilişkin sorular belirlenmiştir. Kentin mikro ve makro düzeyine ilişkin, mekânsal tasarım kararları ve önerilerini belirlemek üzere; gerçekleşen görüşmelerde yaşlıların bazen öneriler konusunda yetersiz kaldığı hususlarda zaman zaman görüşmeler bu huzurevlerinde çalışan yaşlının yaşadığı mekânsal sorunları ifade edebilen

sosyal hizmet uzmanlarıyla görüşmelere devam edilmiştir. Ankara’da hizmet veren; 75. Yıl Huzurevi, Seyranbağları Huzurevi, Süleyman Demirel Huzurevi, Ümitköy Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezleri’nde bulunan 16 sağlıklı yaşlıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Konuya ilişkin yeterli cevaplara ulaşamadığı durumlarda, kurumda çalışan ve yaşlı alanıyla, beklentilerine hâkim 13 sosyal hizmet uzmanıyla görüşmeler yapılmıştır. Böylece yaşlıların kent hayatı içinde, yaşamak istedikleri -mikro ve makro- mekânsal çevreyle ilgili beklenti, öneri ve talepleri hakkında bilgiler toplanmıştır.

Bu görüşmeler ışığında; yaş dostu mekânlara ilişkin sosyal ve mekânsal politikalar yürütme süreçlerinde ideal olarak rol oynaması ve katkı sağlaması gereken aktörlerle görüşülerek, konu analiz edilmiştir. Planlama sürecinde aktif olarak bulunması gereken toplumsal aktörlerden; ‘tasarımcı, sosyal politika yapıcı ve kullanıcı’ nın henüz birlikte bulunmadan mekânsal tasarımların gerçekleştiriliyor olmasının yarattığı sorunlar dikkate alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yaşlılık profesyonel olarak bilgi isteyen bir uzmanlık alanıdır, ancak hemen her ailenin sahip olduğu yaşlısı nedeniyle, konu aynı zamanda empatik yaklaşımın da mümkün olduğu bir alandır. Konunun mekânsal ve sosyal analiz gerektirmesi nedeniyle yaşlıya sahip olan bireylerden çok; onlara hizmet veren mekânsal tasarımcılar, onlar için hizmet ve politika üretenlerin yanı sıra, kurum bakım yaşlıları ve hizmet veren uzmanlarla görüşmenin faydalar sağladığı düşünülmektedir. Bu farklı disiplin grupları ve uygulama gruplarından alınacak bilgilerin de farklı olması nedeniyle; yarı yapılandırılmış soru uygulamalarının (Ek-1), (Ek-2) ve (Ek-3) olarak uygulanması planlanmıştır. Görüşme **65 farklı bireyle** gerçekleştirilen görüşme sonuçları ışığında, talep edilen mekânsal tasarım düzeyleri ve ürünleri; SP açısından öneri ve teklifler olarak ele alınmış, ayrıca yeni tasarım süreçleri için yapılan analizler de rehber edinilmiştir.

1.5.4 Metodoloji ve veri kaynağı

Çalışmanın yazım aşamasında, tasarımla birlikte mekân ve yaşam alışkanlıkları açısından; mekân algılanma biçimi, tasarım kararlarının etkileri ve gerçekleşme süreçlerinin toplum yapısına müdahale alanlarını incelemek ve analiz etmek üzere gerçekleştirilen görüşmelere odaklanmak üzere gerçekleştirilmiştir. Analizlerle ortaya çıkan konu başlıkları; mekân ve insan ilişkisinde yaşanan sorunların gelişim süreçlerini inceleyerek

çözümlere ilişkin katkılar sağlamak üzere belirlenmiştir. Bu başlıklar; mekân tasarlayanlar, politika üretenler ve bunların sonuçlarından direkt etkilenen yaşlılarla gerçekleştirilen görüşmelerle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle makro (şehir yapısı içindeki tüm açık ve kapalı alanlar; kamusal alan ve parklar, şehri oluşturan tüm yapılar ve ulaşım ağı) ve mikro (üretilmiş kapalı mekânlar ve çevresi) ölçekli mekânların tüm yaş gruplarının kullanım ve taleplerini karşılayarak tasarlanabilmesi için; nitel görüşme analizlerine odaklanılmıştır.

Tasarımcılar, kentsel çevre mekânlarını tasarlarken, planlama kriterler ve stratejilerinin neler olduğu, mekân kullanımında tüm yaş gruplarındaki kullanıcıları ve yaşlı ihtiyaçlarını ne kadar dikkate aldığını öğrenmek ve analiz edebilmek üzere (Ek-1) soru formu uygulanmıştır. Konu, tasarımcıların yaşadıkları tasarım karar süreçleriyle ilgili, kentsel mekân ve çevresinin tasarımı kapsamında olduğu düşünülen on yedi (12+5) sorudan oluşan formla; onların kendi mesleki etik değer, tecrübe ve deneyimlerini aktarabilmeleri açısından uygulanmıştır. Bu form, kente ait mekânsal planlamalar yapılırken tasarımcı duygu ve düşüncelerinin yanı sıra, toplum istek ve beklentilerinin ne kadar karşılandığını öğrenebilmek ve açılım getirmek üzere sorulmuştur. Tasarımcılara uygulanan soruların cevapları için, teknik olmayan, yalın ve anlaşılır cümlelerle konuyu ifade etmeleri istenmiştir.

Yaşlılık alanıyla ilgili hizmet yürütme ve politika süreçlerinde uzmanlaşmış sosyal disiplin uzman ve uygulayıcılarıyla görüşülmüştür. Bu alanda çalışan ve fikir üreterek hizmetlere yardımcı olan görüşmecilere çalıştıkları işyerlerinde; on beş (14+1) sorudan oluşan (Ek:2) uygulanarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Her aktörün kendi meslek etiği bağlamında, karar ve gereksinimlerini detaylı olarak gösterebilmelerini ve ilgili mercilerin (siyasi ve SP yapıcılarını) değerlendirme yapmalarını sağlamak, diğer yandan ilgili tasarımların iç dinamiğinden kaynaklanan sorunlara ilişkin değerlendirme ve yorumlarını almak temel amaç edinilmiştir. Edinilen bilgiler ışığında, tezinin konusu açısından; toplumun ihtiyacı olduğu düşünülen mekân taleplerinin, tasarım süreçlerinde dikkate alınmasının mekânsal ve toplumsal dizayn üzerindeki rolleri incelenerek; SP üretme aşamasındaki önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Konuyla ilgili olarak ‘yaşlı için mekânsal ve SP üretme ve uygulama süreçleri açısından’; yaşlıya direk temas etmek üzere, Ankara’daki huzurevleri gezilerek görüşmeler yapılmıştır. Kurum bakımı alan sağlıklı yaşlı ve -yeterli cevaplar alınmadığında- onun bakımını profesyonel destek olan sosyal hizmet uzmanı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yaşanılan huzurevlerine ilişkin; mekânsal tasarımda alınacak tedbirler ve önerilere yol göstermesi için hazırlanan (Ek-3) sorular uygulanmıştır. Böylece yaşlıların yaşadıkları mekânsal tasarım ve çevresel planlamalarla ilgili memnuniyet veya mağduriyetleri anlaşılmasına çalışılarak, ideal mekânlar için yol gösterici bilgiler toplanmıştır. Bu veriler analiz edilerek, tezin beşinci bölümündeki önerilerde; yaşlının aktif sosyal hayat katılımını desteklemek üzere tasarlanan mekân planlamalarında kullanılmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında, literatür taraması ile bugüne kadar yapılan çalışmaları incelenmiş, çalışmanın altyapısı araştırma verilerine dayanarak hazırlanmış, saha araştırması (tasarımcı, sosyal disiplin uzmanları ve yaşlıyla yapılan görüşmelerle) yöntemiyle; özellikle yaş alanlar açısından insan ve mekân kullanımları gözlemlenmiş ve konu irdelenmiştir. Ayrıca mekânların; yenilenme, dönüşüm ve restorasyonunda temel referans noktası, toplumsal hayat ve mekânsal kullanımların tüm yaş gruplarına uygun olarak tasarlanması olmuştur.

Çalışmanın yazım sürecinde, konunun odak noktasını belirlemek üzere derinlemesine görüşmelerin bir parçası olan çalışma, Haziran-Aralık 2015 ayları arasında Ankara’da yaşamakta olan tasarımcı, sosyal disiplin uzmanı ve yaşlıların oluşturduğu örneklem grubunda gerçekleştirilmiştir. İnsan ve mekân bağlamında tasarımcılar, sosyal disiplin uzmanları yaşlı kullanıcıların talep ve ihtiyaçlarını ne kadar dikkate aldıklarının, tasarım yaparken referans noktalarının ne olduğu, moda akımlardan ve iktidar kavramlarından ne kadar etkilendiklerini irdellemek için, konuya dair önemli olduğu düşünülen sorular uygulanmış ve konunun analiz edilmesi için öne çıkan kavramlar üzerinde durulmuştur.

Görüşmeler kimi zaman kayıt cihazları kullanılarak, kimi zaman notlar alınarak yapılmış, sonrasında görüşmeler deşifre edilerek metin haline getirilmiştir. Elde edilen görüşme çıktıları analiz edilmiş, tekrar eden önemli ve ortak konulardan kod ve kategoriler sonunda da öne çıkan temalar belirlenmiştir. Bu çerçevede oluşan başlıklar kavramsal çerçeveyi oluşturmuş ve literatür çalışmaları yapılmıştır.

Konu ortaya konduktan sonra, yaş dostu mekânlarla ilgili olarak yapılması gereken mekân değişiklikleri (imar, redizayn, politikalar, vb. bağlı karar ve yaptırımlar) ve etkileri de dikkate alınarak; 21. yüzyılın getirdiklerinin ne gibi toplumsal değişikliklere yol açtığı, insan davranış ve alışkanlıklarını ne kadar etkilediği üzerine yapılan analizler ışığında, yeni mekân bakış açısına ilişkin teklifler hazırlanmış ve örneklerle konu ele alınmıştır.

1.6 Araştırma Planı

Çalışma, yaşlı nüfus oranlarındaki artış oranları dikkate alınarak, tüm sosyal ve fiziki çevrelerin düzenlenmesi gereği düşünüldüğünden ele alınmıştır. Dünya kentleri bu anlamda büyük çalışmalarla revize edilerek yeniden planlanırken; bu çalışmalar için gereken hukuksal, ekonomik, sosyal ve mekânsal tüm dönüşümleri uygulamaya geçirmektedirler. Her yaş grubuna uygun planlamalar yapabilmek için yaşlı konusunun incelenmesine, dünyadaki uygulamalarla karşılaştırılmasına gerek duyulmuştur. Yaşlılığın değişen aile yapısı içindeki konumu, sosyal hayat ve kent yaşamı içindeki pozisyonu nedenleri ve gerçekleşen gelişim süreçleriyle ele alınmıştır. Yaşlılığın ekonomik, psikolojik ve sosyal durumunu güçlendirmek; toplumsal hayata katılımını, sosyal iletişim ve ilişkilerini güçlendirebilmenin yanı sıra bu ortamlara zemin sağlayacak mekânsal ve çevresel planlamaları gerçekleştirmek de temel hedeflerdendir.

Tezin ikinci bölümünde, mekân -mikro ve makro- dizaynında neye odaklanılması gerektiğinin anlaşılması için yapılan görüşmelerden ortaya çıkan temalarla, mekân üzerine hassasiyetle üzerinde durması gereken kavram haritası oluşturulmuştur. İnsan ve mekân ilişkisinin sorgulanabilmesi için yapılan literatür çalışmaları ve saha araştırma sonucunda öne çıkan başlıklardan; mekân, göç, kent, kentleşme, kentin tasarım aktörleri, yaş dostu, yaşlılık ve erişilebilirlik kavramlarının incelenme ihtiyacı doğmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde, bireylerin hem birbirleriyle olan ilişkileri ile oluşturdukları topluluklar, hem de bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak üzere buldukları mekâna dair kullanım kararları; günümüze kadar felsefe, sosyoloji, psikolojinin yanı sıra tarihinin ve mimarlığın da inceleme konusu olmuştur. Bazı dönemlerde bu incelemelerin sonuçları, insanlık tarihinin en büyük bilinmeyenlerini sergilemiştir.

Dünya üzerinde farklı coğrafya, tarih, medeniyet ve kültür yapısı içinde sürekli bir gelişim içinde bulunan insanoğlu, varlığını dünya üzerinde zor doğa şartlarında koruyabilmek üzere; aklını ve mantığını kullanarak, toplulukların dayanışma ruhuyla doğada bir arada, uyumlu olarak var olma çabasını hep geliştirerek kendi tarihini oluşturmuştur. Dünya üzerinde farklı bölgelerde yaşayan insanlar; buldukları ortam, iklim, topografik yapı, ekoloji ve bitki örtüsü gibi farklılıklara bağlı olarak, barınma gereksinimlerini farklı şekillerde çözmüşlerdir. İnsan topluluklarının birbirinden farklı yaşam biçimleri, mekânsal çözüm tercihleriyle birlikte beslenme alışkanlıkları, gündelik sosyal ve toplumsal etkinlikleri de şekillenirmiş, böylece dünya üzerinde çok farklı sosyal ve kültürel özellikler gösterebilen topluluklar meydana gelmiştir. Bu nedenlerle modern mekân ve şehir gelişiminin tarihsel süreci incelenirken, insanların ilk oluşturdukları toplum ve kent yapıyla birlikte, mekân tasarım süreçleriyle geliştirmiş oldukları kent anlayışları incelenmiştir.

Ayrıca Batı ve Doğu toplumlarında değişen demografik ve sosyal yapıları içinde mekânın birey ve toplumla olan ilişkileri, kent yapıları ve planlama kararları da incelenmiştir. Aynı bölüm içinde, ülkemizdeki sosyal ve mekânsal yapı; Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet sonrası dönem olarak ele alınarak incelenmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde, ‘mekân’ ve bu terimin toplumda hayat bulduğu ‘yaşam alanları ve alışkanlıklarının’ incelenmesi için tasarımcılar, sosyal disiplin uzmanları ve yaşlılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. ‘Yaş dostu mekân’ dizaynları üç grubun birlikte stratejik planlama kararları almasıyla mümkün olacağından -henüz işbirliği içinde olmayan- bu farklı gruplara, kendi bakış açılarından mekânsal ve toplumsal hayata dair planlama talepleri ölçülmeye çalışılmıştır. Kent içinde mikro ve makro planlama kararlarıyla; hem dolaylı olarak insan yaşam alışkanlıklarını etkilediğini, hem de yaşlanan nüfusla birlikte fiziksel, kültürel ve ekonomik olarak gündelik hayat seviyelerini de etkilediği belirlenmiştir. Toplumun yaşam alışkanlıklarına ve toplumsal yapısına yön veren tasarım aktörlerinin, sadece mekânsal tasarımcılar değil; toplumsal hayatı inşa eden birey ve sosyal disiplin uzmanlarının da olması gerektiği verilerle ortaya konmuştur. Araştırma konusuna yönelik sosyal ve mekânsal kriterleri içeren sorularla birlikte, derinlemesine görüşmelerle konu analiz edilmiştir. Ortaya çıkan temalar 65 kişiyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ışığında analiz edilmiştir.

Tezin beşinci bölümünde, yaşlı nüfusunun genel nüfus içindeki değişen yapısı, yaş ilerledikçe fiziksel, sosyal, psikolojik, kültürel, ekonomik ve sağlık sorunları gibi pek çok konuda mahrumiyetler ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalan yaşlı bireyler için toplumsal ve mekânsal çözümlere ihtiyaç duyulduğu ortaya konmuştur. Yaşları ilerleyen bireylerin, hayatlarının artık genç yaşlara göre farklılaştığı, gündelik rutinlerinin yavaşladığı ve sosyal katılımlarının sınırlandığı, kabiliyetlerinin azalarak yavaşladığı düşünülerek sosyal ve fiziki çevrenin onları da kuşatarak planlanması gerektiği açıklanmıştır. Yaşanan bu değişimlerle sosyal ve mekânsal yaşam düzlemlerine katılımlarında; mağduriyetlerin giderildiği, yaşam kalitelerinin artırılarak, aktif yaşlanmalarının desteklendiği planlama kararları ele alınmıştır. Bu nedenle, konunun sağlık-biyo-psiko-sosyal ve mekânsal boyutlarını içeren bütüncül politikalar gerektiren bir bakış açısıyla incelenerek, çözümler bulunması gerekmektedir. Bu bakış açısıyla yapılması gereken koruyucu ve önleyici politikalar, mekânsal ve sosyal hayata dair başlıklarla ele alınmıştır. Sosyal hayata dair; yaşlıların yaşam kalitelerinin artırılarak, sosyo-ekonomik olarak güçlendirilmesi için alınması gereken tedbirlerin yanında toplumsal duyarlılık ve bilinçlenme başlıklarıyla konu ele alınmıştır. Yaş dostu mekânlar için; mekânsal çözümler mikro ve makro başlıkları altında toplanmış, konut, ulaşım, imar, kamusal alan, sağlık hizmetleri, ortak kullanım alanları ve kentsel çevreyle birlikte ele alınarak çözüm ve öneriler geliştirilmiştir. Aile yanında ve kurum bakımında yaşamını sürdüren yaşlılarımızın daha aktif yaşlanmasını destekleyecek mekânsal önerilerle birlikte, konu incelenerek çözüm önerileri sunulmuştur.

Tez çalışması, yaşlanan nüfusla birlikte dikkatleri çeken yaşlılık konusuna katkı verirken, kentlerin aktif yaşlanmayı destekleyerek planlanması ve yaş dostu mekânların tasarlanmasının gereğini ortaya koymayı hedeflemiştir. Yaş dostu mekânların tasarımının yaygınlaştırılması; toplum refahını yükselten, tüm yaş gruplarını kuşatarak hizmetlere ulaşım açısından fırsat eşitliğini destekleyen bir sosyal projedir. Sosyal hayatın inşası için bir araç olan mekânsal planlama kararları vasıtasıyla; yaş almakta olan tüm bireylerin gündelik sosyal hayata katılım düzeylerinin artırılması, yaşlıların sosyal ilişkilerinin desteklenmesi için mekânsal yaşam düzlemlerine eşit katılımcı fırsatlarının sağlanmasının yanı sıra, sosyal ve mekânsal çevrelerin aktif yaşlanmayı destekleyerek yapılandırılması için ele alınmıştır. Konu farkındalık, empatik yaklaşımla duyarlılık ve bilinçlendirme de başlatacağı için, toplumsal hassasiyeti artırmayı da hedeflemiştir.

BÖLÜM 2

TANIM, KAVRAM VE KURAMLAR

“Sosyologlar yaşam seyrini anahtar bir kavram olarak sıklıkla ele alır ve görünüşe bakılır ise çocukluk, gençlik, orta yaş gibi doğal ‘yaşam döngüsü’ safhaları, kültürel değişkenler olmakla birlikte toplumlar içerisinde de zamanla değişen kavramlardır.”

Giddens ve Sutton, 2010, Sociology; Introductory Readings.

2.1 Tanım ve Kavramlar

20. yüzyılın en önemli kuramsal fizikçisi olan aynı zamanda da *görelilik (rölativite) kuramını* geliştiren Einstein, ‘karşılaştığımız sorunları onları meydana getirdiğimiz bilinç düzeyinde çözemeyeceğimizi’ belirterek aslında; incelenmesi gereken konunun, multidisipliner ve inovatif bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerçeğini ortaya koymuştur. Bu nedenle konu ne olursa olsun çağın getirdikleriyle birlikte; yeni yaklaşımlar, kavramlar, stratejiler, yöntemler ve uygulamaları gerektirir.

Konunun incelenme sürecinde, ortaya çıkan temalar ve kavramların farklı düzlemlerde analiz edilme gereği doğmuş ve çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde; mekân, tasarım, tasarım aktörleri, göç ve gerçekleşme süreci, kent, kentleşme ile yaşanan toplumsal değişim, yaşlılık, yaş alma, erişebilirlik, evrensel tasarım (universal design) ve aktif yaşlanma (active ageing) kavram ve tanımlar ele alınacaktır. Bu kavram ve tanımların belirlenmesinde; hem yaş dostu kent (age friendly cities) literatüründe önem arz eden olgular, hem de sahada yapılan derinlemesine görüşmelerden (4. Bölümde aktarılan) elde edilen analizler yol gösterici olmuştur.

INSII (2014) raporuna göre, toplumlar içinde yaşayan bizlerin, kuşaklararası ilişkiler içinde olduğumuzu ve onlara yabancı olmadığımızı dile getirmiştir. Fakat araştırma,

öğretim, uygulamalı çalışma veya siyasetle ilgili olan herhangi bir konuyla ilgilendiğimizde, genelin anlayabildiği anahtar kavramların yaratılmasına ihtiyaç duyacağımızı belirtmiştir. Bu kavramlar “kesin veya dogmatik tanımlar olmak zorunda değil, çeşitli disiplinler ve çalışma alanları arasındaki ortaklık ve farklılıkları gösteren açık tanımlamalar” olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu özellikle de araştırma metnlerinin, farklı dillerde kullanıldığı veya çevrildiği durumlarda da önem arz etmesi nedeniyle “Generations” projesinin hareket noktası olduğu önemle vurgulanmıştır. Bu raporda belirtilen çerçeve ışığında; ortaya çıkan ana temalar, konu aktörlerinin (sosyal disiplin uzmanı ve tasarımcı) farklı disiplinlerden olması, ancak ilgilenmeleri gereken temanın ortak (yaşlı için daha refah ve aktif bir sosyal hayat) olması nedeniyle belirtilen, ‘disiplinler arası farklılık ve ortaklıkları gösteren açık tanımlar’ın organizasyonu ile tanım ve kavramlar oluşturulmuştur.

- Mekân dizaynında neye odaklanması gerektiğinin anlaşılması için yapılan görüşmelerden ortaya çıkan temalarla, mekân üzerine hassasiyetle üzerinde durması gereken kavram haritası oluşturulmuştur. İnsan ve mekân ilişkisinin sorgulanabilmesi için, yapılan literatür çalışmaları ve sahaya araştırmalarıyla çıkan başlıklarda;
- Fiziksel yapıları, binaları, düzenlemeleri ve tesisleri incelemek için ‘mekân’,
- Tüm ekonomik ve sosyal yapıyı etkileyen ve dönüştüren bir faktör olarak bölgesel nüfus hareketi açısından ‘göç’,
- İnsanların bir arada yaşamalarına imkân veren ve hayat akışına göre şekil alan fiziksel mekânların incelenebilmesi için ‘kent’ ve ‘kentleşme’,
- Kentsel çevre ve yapı planlamasının ön aşaması olan, projelerin tasarlanması, dizayn ve inşa edilmesi süreçlerinin incelenmesi için ‘tasarım aktörleri’,
- Fiziksel çevreyi şekillendirirken, toplumda yaşayan tüm bireylere hitap edecek ve sosyal yaşamlarını kolaylaştırarak hayata katılımlarını sağlayacak tasarımları içeren kentleri anlatmak üzere ‘yaş dostu’,
- Demografik yapının tespit edilmesi ve bu alanda araştırmalar yapılması sırasında yaşlanmayı anlatmak için ‘yaşlılık’ ve ‘yaş alma’,
- Yaşlı ve dezavantajlı bireylerin kentte bulunan yapı ve tesislere ulaşabilmesini ifade edebilmek için ‘erişilebilirlik’ gibi kavramların incelenme ihtiyacı doğmuştur.

2.1.1 Mekân (insan - zaman)

Konumuzun önemli kavramlarından olan ‘mekân’ incelendiğinde; kavramın ne soyutlama düzeyiyle ele alınabilecek bir olgu, ne de somut ve fiziksel olarak ele alınabilecek yalın bir nesne olduğu anlaşılmaktadır. İçinde yaşam barındırabilme özelliğinin verdiği derinlik, boyut ve biçimleri bir arada var eden, kavramsal derinlik ve gerçekliktir. Hayata sahne olma niteliğiyle; sadece fiziki değil, sosyal bir olgu olarak mekân, bir tür ilişkiler ve biçimler bütünü olarak ele alınmalıdır. İçinde barındırdığı dinamik ve değişkenlik olguları, onu her zaman incelemeye değer bir nitelik kazandırmaktadır.

Mekân geniş boyutuyla tüm yaşamı içine alan derinlikli ve çok boyutlu bir hacim olarak ele alındığında, dünyada yaşamın geçtiği insanla mekânlaşan her coğrafyadaki ülke şehirlerini ifade ederken, yaşamın sahnelendiği açık veya kapalı her alanı da nitelendirebilmektedir. Bunların içinde ülke şehirleri ele alınarak; hem mikro, hem de makro mekânlar ve yaşam alanları konumuz için önemli bir yere sahiptir. Makro mekân; tüm kenti ve içindeki yaşam alanlarını kapsarken, mikro mekân ise; bireylerce kullanımı gerçekleşen açık kapalı tüm mekânsal tasarımları içermektedir. Temel ihtiyaçlardan olan barınma kavramı, işlev ve konumu açısından güvenlik, doğal şartlardan korunma, uyku, yeme içme, sosyal ve gündelik yaşamla birlikte iletişim alanı olarak da tanımlı ve kapalı bir alanı ifade eder. Bu barınma için tanımlanmış alan yaşam alanlarını ifade etmektedir. Barınma mekânları bireylerin tasarım taleplerince belirlenir ve kullanıcının yaşarken tasarım sürecine sürekli müdahale ederek şekillendiği ve değiştirdiği bir mikro mekân alanıdır. Bu nedenle mekânın sürekli aktif bir biçimde değiştirilerek dönüştürülme esnekliği; gerekliliklerin getirdikleri ile getirilenlerin gerekliliği diyalektiğiyle, multidisipliner tasarımı ve mekân ilişkisini inovatif bir bakışla şekillendirir. Bu kullanıcı müdahaleleriyle bile sürekli değişkenlik ve akışkanlık formu kazanabilen mekân kavramı, tasarımcısının elinde tıpkı bir civa gibi; çok daha akışkan formlar ve hacimler kazanır. Bu çok değişkenli bakış açısı sağlayabilen mekân konusu bu nedenle ki, tarih boyunca pek çok düşünür, sosyolog ve felsefeci tarafından farklı olarak ele alınarak, tanımlanmıştır.

Mekân bir alanı sınırlama fonksiyonunun yanı sıra, insanı çevresinden belli bir ölçüde ayırabilen ve bu tanımlı alan içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan bir boşluk olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1995, s.305). Mekânın ilk önce bireyin çevresiyle ilişkisini

belli bir şekilde ayıran tanımlı bir alan olarak ele alması ve bu alan içinde ihtiyacı olan tüm yaşamsal aktiviteleri ve eylemlerini gerçekleştirdiği, bazen yalnızlığına bazen de sosyalleşmesine zemin hazırlayan bir olguyu ifade etmektedir.

İnsan ve mekânın dinamik ilişkisinin zaman kavramıyla olan yakın teması göz önüne alındığında; toplumsal hayatı etkileyen mimari akımlara yönelik, yapısal, yöntemsel ve eleştirel yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İnsanlar yaşadıkları mekân ve çevreyi bilinçsel süreçler geçirerek anlamlandırırken, bu süreçte zihinlerinde mekânla ilgili tasarımlar da oluşmaktadır. Bu gerçekleşen süreçler, mekânın evresel alanlarının belli özelliklerle algılanması ve bellekte saklanabilmesini olanaklı kılar. Bu konular üzerinden hareket eden insan ve mekân ilişkisine dair alan çalışmaları, mekânın dinamik bir değişken olduğu fikrini ortaya çıkarmaktadır. Araştırmacılar değişen zaman ve coğrafya ile birlikte, insan ve mekân ilişkilerini incelemenin yanı sıra, mekânı ve mekânın insan ve toplum üzerindeki etkilerini sorgulayarak çalışmaları yürütmüş ve bu çerçeveye açıklamalar yapmışlardır.

Mekân kavramı, bir mimari ürünün vazgeçilmez tek özelliği olmasının yanı sıra, bir mimari ürünü var eden başat unsur olarak da ele alınmalıdır. Bir mekânı oluşturmak için, mutlaka her taraftan belirli engellerle sınırlanmasına gerek bulunmamaktadır. Aslında mekânı oluşturan sınırlamanın bazen fiziksel olabileceği gibi, sadece görsel olması da muhtemeldir. Örneğin, ışık somut engeller barındırmamasına rağmen, bir mekânı belirleyebilme özelliğinden ötürü kullanılan araçlardan bir tanesidir (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.157). Böyle bakıldığında mekân; sadece bir yapının 'içi' ya da 'mikro mekân' alanı olarak düşünülmemesi gereken bir kavramdır. Mekân, bazen yapıların tek başlarına, bazen de diğer yapılar ve çevreleriyle birlikte oluşturdukları hacimleri ifade eden bir 'dış mekân' ya da 'makro mekân' olarak ele alınabilen esnek kavramlardır.

Yapılan mekân tanımında dikkat çekici nokta, mekânı oluşturan sınırlılıkların yalnızca fiziksel olmayıp görsel de olabileceğidir. Bazen ışık, görsel elemanlarla sınırları çizilen, bazen de çevresinin o mekânı sınırlayarak tanımladığına şahit oluruz. Bu tanımlama aslında, sosyal yaşam içinde katılım düzeyinin maksimum olduğu makro mekân tasarımı içinde yer alan kamusal alan kavramında da rastlanılan bir durumdur. Örnek olarak, cami avluları, parklar ve meydanlar fiziki sınırlardan öte, yer döşemesi seçimiyle, peyzaj

tasarımıyla veya tretuvarlarla görsel olarak sınırlar tanımlanır, bu da ortak toplumsal algıyla kabul edilen mekân sınırları olmuştur.

Mekân hakkında değişik şekillerde düşünebiliriz, ancak konuya açıklık getirebilmek üzere incelememiz gereken asıl nokta; kentsel olguları ve dolayısıyla barındırdığı toplumları anlayabilmek üzere uygun mekân kavramlarını üreterek tanımlayabilmektir. Mekânın kendine içkin doğası, bu sebeple sosyal araştırmalar bağlamında bir merak konusu olarak sürekli araştırılmaktadır. Harvey (2013, s.18)'e göre, mekânı mutlak bir olgu olarak ele alındığında, maddeden ayrı bir “kendinden şey” halini aldığını söylemektedir. Böylece ayırt edici ve sınıflandırıcı bir yapıya dönüşür. Anlaşıldığı gibi, aslında mekânın ne olduğundan çok, farklı insan grupları için ne ifade ettiği, kendilerini ve yaşamlarını gerçekleştirirken farklı mekân kavramlaştırmalarını nasıl yaratarak kullandıklarıyla ilgilenilen bir konu olmuştur.

Mekân üretim süreci hizmet vereceği işlevi belirlerken, onu ve çevresini sınırlayarak tanımlar, böylece kendine ait ontolojisini gerçekleştirir. Bu anlamda bakıldığında bir mekân tasarımı gerçekleşirken; hem çevresindeki mekânların, hem de doğanın tekrar tasarlanmasına neden oluşuyla birlikte, diğer her şeyin pozisyonunu etkileyerek tekrar tanımlamasına vesile olmaktadır. Yaratılan her mekân bulunduğu çevreyi artık bambaşka bir tablo haline getirir. Hiçbir şey o tasarlanmadan önceki gibi değildir artık. Her mekân var olma süreciyle birlikte, herşeyin baştan tasarlanmasına aracılık etmiş olur.

Mekânla ilgili konuları itibariyle çok farklı olan çalışmaların ortak paydasının aslında, farklı kültürel mekânlar ve zaman dilimleri içinde ve birbirleri arasında gerçekleşen temasına bağlı olarak değişen mekân geçişlerini “yolculuk” olarak tanımladıklarını görmekteyiz. Ünlü bir sosyal antropolog olan Marcus (1993, s. 24, 95-117, Akt. Öncü ve Weyland, s.21-22) bu yolculuk bakış açısına “çok-mekânlı etnografya” adını vererek, yeni bir araştırma stratejisi ortaya koymuştur.

Mekânın bir boyutu olan fizikî mekân, sembolik anlamlarından arındırılarak tanımlanan “boş” bir mekân olmayıp, “kültürel gözlüklerle” okunabilen anlamları ifade etmektedir. Büyük mekân türü olan metropollerin, iktidar ilişkileri içinde şekillenerek, fizikî mekânlar haline geldiğini ve bulunduğu coğrafyaya göre de çeşitli kültürel, siyasî ve ekonomik

anlamlar taşımaktadır. Bu nedenle, “mekân” bir metafordan ibaret olmayıp, siyasî erklerin, “küreselleşme tasavvurlarını hayata geçirmek için buldozerlerle giriştikleri ‘temizlik’ operasyonları” olarak toplumlarda çarpıcı bir biçimde görünür hale gelmektedir (Öncü ve Weyland, 2013, s.31). Bu metropollerde yer alan tüm sosyal gruplar için “mekân” kavramı, çeşitli anlamlarıyla, birbirinden ayıklanamayacak kadar bir bütün haline gelerek sosyal yaşamı kuşatmaktadır.

Evrende bulunan herhangi bir yapı, mekâna sahip olduğu zamanla üç boyutlu bir kitle olmaktan çıkar. Mekân; en, boy ve yüksekliğe dördüncü bir boyut eklemektedir. Mekân boyutunun kişinin devingenliğinden kaynaklı olarak, sayısız farklı yaşantılar üretebilme özelliği, mimarlıkta bir “n’inci boyut” tan söz etmeyi olanaklı kılmaktadır (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.157). Yapı ve mekân ayrı ayrı ele alınmış, yapının sosyal aktörlerden bağımsız olarak var olabileceği, ancak mekânın sosyal aktörlerin anlık yaşantılarıyla birlikte en, boy, yükseklikten öte yeni bir boyut kazandığına değinilmiştir. Yapı, birey kullanmadığı zaman sadece üç boyutuyla tanımlanmış bir oluşumdur. Öte yandan mekân ise, birey veya bireylerin bir araya getirdikleri yaşam düzlemleri ve kendi eylemleriyle tanımlanmış yapıya bir anlam daha yükleyerek; mekân algısını kendi düzleminden tanımlamış olur. Örneğin, bir kafe ortamında bir masada yalnız başına vakit geçiren bir birey için; o yapı, kendisi için huzuru ifade ederken, diğer bir masada arkadaşıyla ders çalışan biri için aynı yapı, kendi eğitimine katkı sağlayan bir mekân halini alır. Yine, bir diğer masada olan için aynı yapı, pek çok insanın bir araya gelerek özlem giderdikleri bir mekân olabilmektedir. Dolayısıyla, bir yapının ifade ettiği anlam; söz konusu üç boyutun ötesinde olup, birey ve bireylerin duygu ve paylaşımlarıyla yüklenen anlamlarla zenginleşir ve tanımlarken, o duygunun sahnelendiği mekânı da ifade eder. Yapı, mekân sayesinde, insan yaşamına dokunan, onu şekillendiren ve davranış kalıplarını değiştirebilen, hatta bazen yeniden dizayn eden yönüyle; sosyal hayata müdahale edebilme kapasitesi göz ardı edilmemesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mekân üretimi incelendiğinde, her toplumun kendi ihtiyaç ve yaşamına uygun nitelikte mekânları üretmeye devam ettiği gözlenmektedir. Bu farklı mekân üretme süreçleri Lefebvre’nin tanımıyla, ‘mekânın temsilleri - temsilin mekânları’ diyalektiğinin bir sonucu olarak ‘mekânsal pratikler’ üzerinden gerçekleşmektedir (Palabıyık, 2012, s.572). Her toplum kendini yeniden revize edebilecek mekânlarını, kendi yapısı ve toplumsal algısına

koşut bir biçimde sürekli etkileşim halinde kalarak dizayn eder ve birlikte yeniden üretir. Mekân üretim kavramını açıklanırken, Lefebvre'nin tanımından esinlenerek; diyalektiğin bir sonucu olarak değişimi doğuran etkileşimlerle birlikte, ortaya çıkacak mekânsal pratiklerle de ifade edebilmeyi mümkün kılmaktadır. Kavram diyalektiğin temelinde yatan, hareket ve değişim olgusu üzerinden ele alınarak; bizi çevreleyen toplumun algı ve duygularının, yine toplumun alışlagelmiş mekân alışkanlıklarıyla sürekli etkileştiği ve bu etkileşimin birbirlerini dönüştürdüğü ifade edilebilmektedir.

Aslında bir sanat dalı olan mimarlık; bir “mekân örgütleme sanatı” olarak da nitelendirilmektedir. Mimarlığın bir mekân örgütleme sanatı olarak ele alınmış yaklaşımının ilk örneği, mimar Auguste Perret'in 1920'lerde verdiği tanımla görülmektedir. Bu yaklaşımla ufuk açan mimar Perret, “mimarlık, mekânı örgütleme sanatıdır ve onun ifade aracı ise, strüktürdür” şeklinde açıklamıştır (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.162). Mekân tasarım süreci, kırsal veya kentsel sürecin biçimlendirilmesinde gerçekleşebileceği gibi mekânları kuşatan ve çevreleyen yakın dış çevreyi de kapsamaktadır. Mekân, içinde yaşamın gerçekleştiği, hissedildiği ve var olduğu fiziki ortamı da ifade etmektedir. Bireylerin her geçen gün artan talep ve isteklerine bağlı olarak, karmaşık ilişkiler düzlemi içinde, mekânın üretiminin oluşabilmesi ve gerçekleşebilmesi etrafındaki fiziki çevreyi de örgütleme ve koordine etme zorunluluğunu getirmektedir.

Günümüzdeki küresel mekânda dolaşım ve hareketliliğin artması “turist ve göçmen işçi dolaşımından görsel imajların akışkanlığına, sermaye hareketlerinden siyasî sembollerin yaygınlaşmasının ne kadar büyük bir yelpazeyi kapsadığına” işaret ederek, mekânın aslında evrensel büyüklüğü ve akışkanlığına dikkat çekmek gerekir (Öncü ve Weyland, 2013, s.14-15).

Mekân konusu ele alınırken, mekân-zaman kavramlarına ve birbirleriyle olan ilişkisine mutlaka değinmek gerekmektedir. Mekân gibi zaman da dinamik bir forma sahip olduğundan sürekli değişkenliği ve akışkanlığı üretim süreçlerine zenginlik ve form kazandırmaktadır. Zamanla birlikte hiçbir şey olduğu gibi, olduğu yerde ve olduğu biçimde kalmayarak sürekli değişmekte, dönüşmekte, bazen de talep olmaktan çıkmaktadır. Mekânın temsil ettiği duygu ve toplumun da yüklediği değerler bütünü, aslında zaman içinde mekâna hükmeder ve biçimlendirir. Tüm ihtiyaç ve taleplerin dönüştürdüğü mekân

algısı, paradoksal olarak kimi zaman da davranış, talep ve ihtiyaçlara hükmederek, değişim ve dönüşümü sağlar. Bu mekâna hükmetme durumu; mekân tasarım aktörleri -siyasi erk, YY, STK, tasarımcı ve yatırımcılar- toplumun üretilen mekânı talep etme oranı, rağbet gösterme süreleri, mekânın kullanım sıklığı vb. gibi geri dönütlerle algılar, böylece mekânı analiz eder. Bu biçimde tüm iktisadi, sosyal ve kültürel yapıya da biçim vermek durumunda kalır. İnsan ve mekân ilişkisi, toplumun yapısı, tüketim alışkanlıkları, gündelik hayata katılım düzeyleri ve alışkanlıklarının yanı sıra, sosyalleşme talepleri de zaman ve mekâna bağlı olarak sürekli değişmekte ve yeni formlara ihtiyaç duymaktadır.

Zaman kavramıyla birlikte değişen yaşam koşulları modern hayatı getirmiş, bu da küresel dinamiklerin varlığını ön plana çıkarmıştır. Küreselleşmenin üstünde durduğu ortak tema “dünya ülkelerinin sermaye, ticaret, nüfus, tüketim malları, kültür ürünleri vb. akışkanlığının ve dolaşımının giderek hızlanması, artması ve çeşitlenmesi” olarak analiz edilebilir (Öncü ve Weyland, 2013, s.13-14). Bu akışkanlık ve hareketliliği tanımlamak için Harvey (1989, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.13-14) tarafından kullanılan “zaman-mekân sıkışması”, Giddens’in kavramsallaştırdığı (1990, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.13-14) “zaman-mekân ayrışması”, Appadurai’ı (1990, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.13-14) “mekân kesişmeleri” gibi ifadelerin hemen hepsinde, “mekân” kilit sözcük olarak karşımızda durmaktadır. Giddens (1990, s.64, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.13-14) dünya genelinde toplumsal etkileşimlerin yoğunlaşması sonucunda, aralarında büyük mesafeler olan bölgelerde ortaya çıkan yerel olayların birbirlerini şekillendirdiğini söylemiştir. Bu analizle birlikte, mekânın küreselleşmeye teslim olduğunu çok net bir biçimde ifade etmektedir.

Bu mekân olgusu var olduğu toplumda; hem kendine ait bir dünyayı içerir ve izlerini taşır, hem de ekonomik, sosyal, kültürel ve insanın doğası gereği çevresiyle birlikte mahalle, bölge, köy ve kent birimindeki yaşam birimleriyle sürekli iletişim halinde olmak durumundadır. İnsanın temel ihtiyaçlarına cevap verme niteliği taşıyan mekân olgusu, sadece canlı ile irtibat halinde olmayıp, mekânın zamanla olan ilişkisi, mekânın iktidarla olan ilişkisi de zaman içinde mekân kavramının evrilmesine neden olmuştur. Zaman ve mekân kavramları birbirleriyle yakın bir ilişki içindedir ve bu iki kavram düz bir seyirle de gitmemektedir (Lefebvre, 2007, s.7). Zamanla birlikte değişen toplumsal ve bireysel ihtiyaçlar, sürekli değişip yeni formlara ihtiyaç duyduğundan, tarihte mekân tasarımı ve

dolayısıyla da ortaya çıkan mimari akımların çeşitliliğine tanık olmaktadır. Dolayısıyla, zaman ve mekânın lineer bir çizgide olmayıp, doğrudan ileriye açılımlanmasından ziyade, farklı yönlerde doğru çeşitlilikler göstermektedir.

Zaman ve mekân kavramları üstünde yoğunlaşan teorik önemli tartışmalar disiplinler arası sınırların yeniden çizilmesine neden olmaktadır. Örnek olarak, Friedland ve Boden (1994), günümüze kadar birbirinden ayrı ele alınan “kültür” ve “mekân” olgularının disiplinler arası bir şekilde ele alınmasıyla birlikte, antropolog ve coğrafyacılar arasında yeni bir iletişimin başlamasına da zemin oluşturduğunu ifade etmişlerdir (1994, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.21).

Zaman, hızını pek çok toplumda farklı hissettirir ve toplumlar buldukları coğrafyaya bağlı olarak farklı etkileri de hissettirir. Bu nedendir ki “konu hız olduğunda Japonlar bütün ülkeleri geride bırakırlar” (Levine, 2013, s.223). Japon coğrafyası ve kültürünün ürünü olan, kendi yaşam dizaynlarında Japonlar, diğer ülkelerin insanlarına göre daha hızlı olarak, zamanı ve yaşadıkları mekânı kanıksamalarından kaynaklı bir konfora sahiptir. Bireyler yaşadıkları kültüre, coğrafyaya bağlı olarak doğru tasarlanmış mekânlar içinde; yaşamlarını idame ederken, çevrelerindeki dizayna bağlı olarak hızlanır veya yavaşlarlar. “Japonlar zamanı dertop eder ve ardışık dakikaların iğreti kaosunu en az sanat kadar güzel bir mersiyeye çevirirler” (Levine, 2013, s.223). Japonlar ellerindeki kıt enerji kaynaklarıyla birlikte, zor bir coğrafyada yaşamaları; onları maksimum verimli tasarım yapmaya zorlamış ve bu zorunluluk onları en iyi çözümler sunabilen toplum haline getirmiştir. Bu nedendir ki, örnek deprem güvenliği teknolojileri ve önlemleriyle Japonlar, mekân tasarımlarında tüm dünyaya örnek çözümler sunmuşlardır.

Zaman, birbirinden farklı kültür ve coğrafyalarda, çeşitli biçim ve hızlarda algılanarak yaşanmaktadır. Buna göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin Boston Eyaleti yazarın terminolojik kullanımı ile ifade edilen ‘Genel Hız’ açısından; zamanın akışı ve hızı açısından en yüksek değere olan 1'e sahipken, Los Angeles ise 36 olan en düşük orana sahiptir. Yine ilginç bir nokta da şudur ki; coğrafyanın değişmesi ‘Yürüme Hızı’ndan ‘Banka Hızı’na, ‘Konuşma Hızı’ndan ‘Saat Takıp Takmamaya’ gibi gündelik yaşamın içinden pek çok noktaya etki etmektedir. Zaman bulunduğu coğrafya, şehir ve mekân dizaynı ile yakın ilişkili olarak barındırdığı toplumların gündelik yaşam düzeylerine,

yaşam alışkanlıklarına, gündelik rutinlerine alt mesaj olarak müdahale eder (Levine, 2013, s.184-185).

“Bazı filozoflar mekânsal olanın zamansal olan karşısındaki önceliğini algılamış, mekânı siyasetin dışında kendi içinde yorumlanabilir bir ideolojinin ürünü kabul ederken, Lefebvre mekânın siyasal ve stratejik olduğunu saptamıştır. Mekânın üretimi ile metaların üretimi arasında bir diyalektik olmasına rağmen homojen görünebilir. 'Tarihin ürünü olan mekân, maddi planlamanın, mali planlamanın ve mekân-zaman planlamasının bulunduğu yerdir' (Lefebvre, 2014, s.15).

Dünyada yaşanan göçün farklı ülkelerdeki farklı koşullarına bağlı olarak değiştiği ve mekânın değişen zaman ve kültür açısından farklılıklar gösterdiği söylenebilir. Örneğin 1991'de yayınlanmaya başlayan Diaspora dergisinin ilk sayısında yer alan, Meksika-ABD arasındaki işçi trafiğini ele alan Rouse'un "zaman-mekânda sürekli hareketliliğin özgün bir sınır kültürü oluşturduğuna işaret ederek" aslında, gidip gelen işçilerin Meksika kültürü ile Amerikan kültürü arasında herhangi bir yolculuk yapmadığını, aksine kendilerinin yarattığı yeni üçüncü bir "diaspora" kültürünün içinde hareket ettiklerini vurgulamaktadır (Öncü ve Weyland, 2013, s.21). Aynı konuyla ilgili mekân değişikliğine örnek olarak verdiği, Behar (1994, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.21)'ın Esperanza'nın Hikâyesi ile Sınır Yolculuğu başlıklı kitabında, biri Meksikalı diğeri Amerikalı iki kadın arasındaki dostluğun hikâyesini, sınır yolculuğu olarak tanımlandığını, bir diğere örnekte de Fisher ve Abedi (1990, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.21) 'nin sözlü tarih ve popüler kültür ürünleri yoluyla ilettiği, "devrim sonrasında İran'dan dışa göçlerle birlikte, İslâm'ın zaman ve kültürel mekânda yer değiştirmesini" tartışdıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda dünyada pek çok ülkede turist vizesiyle yolculuk ettikleri için kaçak çalışan ve her an sınır dışı edilme tehdidi altında çok düşük ücretlerle "yabancı uyruklu" işçi sınıfı trafiğinin, günümüzde zorlaşan ekonomik koşullarla birlikte giderek sayıları artmıştır. Böylece "yeni bir göçebe-işçi göçünden farklı, sınırlar arası gidiş gelişlerin başlı başına bir kültür haline geldiğine" değinmektedir. Ayrıca en basit düzlemde konu ele alınacak olursa, turistler, hacılar, göçebe-işçiler, işadamları vb. kesimlerin, tüm dünyada hem coğrafi, hem de kültürel anlamda sınırlar arası yolculuk ederek mekân değiştirdiklerini de ifade etmiştir (Öncü ve Weyland, 2013, s.20-21).

Mekân, her ne kadar zamanın getirdiği insan tecrübelerinin ürünü olsa da; maddi planlamaların, zaman ve mekânı tasarlayanların da ötesine geçerek, tarihin içerisinde

kendisine yüklenen misyonlarla stratejik ve siyasal odak haline gelebilmektedir. Mekân-insan ilişkisi kadar, mekân-iktidar ve mekân-zaman ilişkisi de, topluma hükmeder ve etkiler; itiraz dürtüsü yaratır ve ya onay duygusuyla toplum yapısının dönüştürülmesine izin verir. Mekân zaman üstü bir kimlik kazanır, toplumu bu haliyle şekillendirir, böylece davranış biçim ve alışkanlıklarını da yönlendirebilmektedir. Örneğin; Mısır'daki Tahrir Meydanı, İstanbul'daki Taksim Meydanı ve Gezi Parkı gibi; toplumun tepkisel simgeleri haline gelen mekânlar olduğu gibi, Sultan Ahmet Meydanı, Eyüp Sultan Cami, Mevlana Türbesi ve Hacı Bayram Camii gibi mekânlar ise toplumun manevi değer odaklarına ve cazibe merkezlerine örnek olarak gösterilebilmektedir.

“Tanımların ve kopmaların ancak *mekân içinde* olanın *envanterini* çıkardığını, en fazla *mekân üzerine* bir söylem oluşturduğunu, ama asla *mekânın bilgisini* (*epistemolojisini*) ortaya çıkarmadığını düşünmeye yol açacak birçok neden vardır. Mekânın bilgisi olmadığında, toplumsal mekânın öznelitliklerinin ve ‘özelikleri’ nin önemli bir kısmı mevcut haliyle söyleme, dile yani zihinsel mekâna aktarılır” (Lefebvre, 2014, s.38).

Henri Lefebvre'in çalışmalarında mekânı, anlam üreten ve nitelikleri olan bir araç olarak ele alınırken, ‘mekân’ ve ‘temsil’ arasındaki ilişkiyi de ‘dil’ olarak ele almıştır. Böylece mekânın bireysel ve toplumsal anlamlarının bulunduğu, bunların da mekânların üretiliş biçimlerinin kavranması ve açıklanması açısından önemini vurgulanmakta, böylece Lefebvre bu cümlesiyle mekânı tasarlanan mekân olgusuyla ifade etmiştir. Mekân tıpkı insanın lisan-ı hali gibi varlığı ve duruşuyla, onu dizayn eden talepleri ve yaşadığı toplumun tarzı, beklentisi ve kültür yapısıyla ilgili pek çok şeyi dile getirebilme kapasitesindedir. Oturduğumuz evlerimiz, bürolarımız seçtiğimiz mobilya ve aksesuarlarla bizleri ifade ettiği gibi, şehirlerimiz de hitap ettiği topluluğun gereksinim seviyesinde tasarlanmıştır. Şehir planları kadar şehir silüetleri de pek çok mesaj iletebilen, kendine has bir dil ile varlığını hayatlara dokunarak sürdürebilen canlı ve dinamik bir eserdir.

Mekân ve insan ilişkinin zaman içinde gerçekleşmesi, değişmesi veya evrilmesinin kaçınılmaz olduğu bilinmektedir. Zamanın içinde yaşayan topluluklar temel ihtiyaçlar ve gereksinimler için gerekli olan mekân üretme arzusunu hep taşımaktadırlar. Topluluklar kendileri için dizayn talep ettikleri mekânlar için, mekânsal üretim süreç ve araçlarına ilişkin gelişimler akıp giden zamanla direkt bir ilişki içindedir. Mekân ve yer kavramları tanımlanmak için birbirlerine ihtiyaç duyan ve tamamlayan kavramlardır. Bir yerin

güvenlik seviyesi ve durağanlığından; mekânın açıklığını, özgürlüğünü veya tehditkarlığını kavrayabiliriz. Bu durum bazen diyalektik bir ilişkiyle ters yönlü olarak da gerçekleşir (Tuan, 1977, s.6). Dahası mekânı, hareket özgürlüğünü sağlayan faktör olarak değerlendirirsek; o zaman yer de durak olarak tanımlanabilir. O halde, hareket içerisindeki her durak da, yerin mekâna dönüşümünü mümkün kılmaktadır. Mekân, zamanın içinde durakladığımız, aktivite ve eylemlerimizi gerçekleştirdiğimiz özel ‘zaman içinde duraklama sahneleri’dir. Ayrıca bu sahne ve yer, biz onu tanıyıp ona değer yükledikçe, mekân halini alır.

Lefebvre mekânı sık sık ifade ettiği gibi, üç (algılanan, tasarlanan ve yaşanılan mekân) sınıflandırmayla açıklamayı uygun bulmuştur.

“Mekânın- özellikle (örgütlü) kapitalizm ve neo-kapitalizm içinde- uzun bir sürecin sonucunda ‘gerçeklik’ olarak (nispi) özerkleşmesi yeni çelişkiler getirir. Mekânın çelişkileri sonradan keşfedilecektir. “Algılanan, tasarlanan, yaşanan” üçlüsünün içindeki diyalektik ilişki burada yalnızca kendini gösterir” (Lefebvre, 2014, s.68).

Lefebvre mekânı yüklenen anlamlar açısından irdelerken (Lefebvre, 2014) mekân algılarına mekân üretme düzeylerinin ifadesi içinde açıklık getirmeye çalışır;

**Algılanan (perceived) mekân*; İnsanların günlük yaşam içindeki mekânsal pratiklerini ve gerçekliklerini temsil ederken üretim ve yeniden üretimi içerir. Görece nesnel olarak ifade edilen bu *somut mekân*, gündelik yaşam pratiğinde ifade bulur ve ampirik olarak görülür ve gözlemlenebilir. Lefebvre *somut mekân kavramını, gündelik hayatta kullanılan mekân* olarak ele almaktadır.

**Tasarlanan (conceived) mekân*; Mekânı zihinsel yorumla kavramsallaştırarak, onu temsiller ve kodlar vasıtasıyla soyutlamalara indirgemiş *soyut mekândır*. Bu soyut mekân, mevcut üretim tarzına ve bireylerin sosyal ve politik pratiklerine egemendir. Bu mekân türü uzman, tasarımcı, planlamacı ve toplumu ilgilendiren, diğer sosyal alanlarda çalışan tüm uzmanların tasavvur ettiği mekân türüdür. Lefebvre soyut mekân kavramını da, yatırımcıların ve devletlerin kâr elde etmek üzere yatırım yaptıkları mekânlar olarak adlandırır.

**Yaşanılan (lived) mekân;* İki mekân türünün de bir arada bulunduğu kombinasyonu içeren bu mekân, bireylerin gündelik hayatındaki mekân tecrübelerini temsil eder. Bu mekân, *bireyin görüntü ve semboller aracılığıyla doğrudan deneyimleme yaşadığı sosyal mekândır* aslında. Yaşanılan mekân, bireylerin sadece deneyimlerine ev sahipliği yaptığı bir sahne değil, aynı zamanda sosyal hayatını da biçimlendirebilen ve tamamlayabilen bir unsur olarak ifade etmektedir (Lefebvre, 2014).

Lefebvre yaptığı felsefik analizde, eylemin öznesi olan bireyin, eylemin yeri olan mekâna anlam vererek; eylemlerini ve duygularını yaşarken ve aktardığını ve sonucunda onu biçimlendirdiğini ifade eder. Lefebvre, soyut mekân tasarımından söz ederken, mekânın sosyal hayat üzerindeki etkisine vurgu yapmaktadır. Toplumsal ve mekânsal olanı birbirlerine ait ve birbirinin parçası olarak diyalektik bir yaklaşımla irdelemektedir.

Yeni tüketim anlayışıyla hayatımızda yer bulan “tüketimin yeniden üretimi” mantığı, ekonomik politikaların geliştirilmesi açısından etkili ve verimli olarak ele alınsa da; zihinlerimiz, değerlerimiz ve alışkanlıklarımızda hızla eskiye ait her şeyi tüketerek, yaşamımızda olumsuz etkiler oluşturmaya devam etmektedir (Erdem, 2006, s.315). Mekân üretiminin, modernite ile beraber yaşamımıza etkilerini göz ardı etmek mümkün değildir. Toplum olarak bakış açımızın ve taleplerimizin değişimiyle birlikte, kısa süreler içinde pazar veya mahalle esnafından yaptığımız alışverişler ihtiyaç eksenliken alışkanlıklarımızın da değişmesiyle, artık yerini tüketim kültürüyle birlikte tüketim mekânları ve boş zaman değerlendirme mekânlarımızı ve hatta tercihlerimizi de değiştirmiştir. Değişen yaşam alışkanlıkları ve taleplerle ortaya çıkan tüketim alışkanlıklarımız yerini, e-alışveriş veya AVM'lere bırakmıştır. Bu yeni alışkanlıklarımızla doğan ve sayıları gün geçtikçe artan AVM'ler bireylerin; hem boş vakit geçirme ve birlikte olma ihtiyacını karşılarken, hem de daha fazla zaman ayırarak alışveriş yaptığımız, bazen de sosyalleşme ihtiyacına cevap vererek kendimizi yalnız hissetmediğimiz mekânlar olarak gündelik hayatımıza yön vermektedir. Aynı zamanda ekonomik veriler açısından da bakıldığında, hem milli gelire katkısı ve ekonomik büyümeye, hem de istihdama katkısı açısından yadsınamayacak yararları bulunmaktadır. Ancak bu tür mekânlarla birlikte artık tüketim duygumuz, bununla birlikte vakit geçirme ve geleneksel ev ziyaretleri gibi alışkanlıklarımız ve boş zamanı değerlendirme duygularımız dönüştürmüş ve değiştirmiştir. Bu tür mekânların bizim taleplerimize bağlı

olarak mı tasarlandığı, yoksa şehirdeki dizaynından sonra mı varlığını kanıksayarak gündelik hayatımıza yerleştirdiğimiz, mekânlar olduğu ve hangisinin bir diğerini başlattığı başka bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2 Göç

“Göç” sözcüğüne ilişkin Batı dillerinde bulunan, ancak Türkçede olmayan önemli bir anlam ayrımı olarak, bu nüfus hareketinin yönünü belirten bir yere göç (emigration) ve bir yerden göç (immigration) ifadeleridir. Göç geliştirmekte olan ülkeler açısından bakıldığında günümüzün en önemli sorunlarından bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının yanı sıra mekânsal yapısını da biçimlendiren ve dönüştüren olgulardan biridir. Göç durağan bir olgu olmayıp; nedenleri ve sonuçlarıyla beraber, farklı dönemleri ve süreçleri içererek yaşanabilmektedir. Göçe neden olan sebepler, yaşanan sonuçlarıyla toplumsal yaşam üzerindeki etkileri açısından daima araştırılan ve ele alınan bir konudur.

Dünyada modern dönemlerle birlikte, göç hareketleri varlığını farklı düzlemlerde gerçekleştirerek; göçün gerçekleştiği toplumsal yapıya bağlı olarak etkileri yaşanmıştır. Özellikle, 20. yüzyılın savaşları, ekonomik, sosyal ve kültürel sebeplerle birlikte, sanayileşme ve sonrasında yaşanan sağlıksız kent yapısı, düzensiz yapılaşma ve kentleşme hareketlerini ortaya çıkarmıştır.

Göç hareketleri, ulus-devletlerin sınırları açısından ele alınarak, iç göçler ve dış göçler olarak ikiye ayrılmıştır. İç göçler esas itibariyle, kırsal alandan kentlere göç eden köylü nüfusla başlamış ve büyük kentlerde bunun yarattığı gecekondulaşmayla beraber; bazen işsizlik, bazen de kent kültürüne uyum sorunları ve dışlanma gibi birtakım sosyal ve ekonomik sorunlarla birlikte ele alınmaktadır. Bu bakış açısıyla “iç göçler” konusu, üçüncü dünya ülkelerinde kendini “sağlıksız büyüme” ve “çarpık kentleşme” ile göstermektedir. Diğer yandan “dış göçler” ise, uluslararası beyin göçüyle işçi göçü olarak ikiye ayrılmış ve bunun nedenleri-sonuçları ve doğurduğu çeşitli “entegrasyon sorunları” ayrı ayrı incelenmektedir. Böylece büyük kentlere göç eden köylülerin zamanla “kentli” olacağı, bir ülkeden diğerine göç edenlerin de, bir süre sonra yeni edindikleri vatanlarının dilini, kültürünü benimseyerek asimile olmaya başlayacakları düşünülmektedir (Öncü ve

Weyland, 2013, s.19). Türkiye’de geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında başlayıp; kırsal kesimden kentsel yerleşim bölgelerine, genellikle de doğudan batıya doğru bir seyirle, göç şeklinde büyük bir nüfus hareketi sürekli olarak gözlemlenmektedir. Genellikle ekonomik sebeplerle gerçekleşen bu göç, ülkemizde son 30 yıldır güvenlik gerekçeleri ile artarak devam etmektedir. Son iki yıldır Suriye sorununa bağlı olarak da dış göç kavramıyla da yüzleştikten sonra, bu konu çok büyük çözümler bekleyen bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Dünya ölçeğinde, göç hareketleri yeni bir olgu olmayıp “kıtlıklar, engizisyonlar, sömürge savaşlarının doğurduğu büyük kitle göçlerini sanayi devriminin yerinden yurdundan koparıp, göçe zorladığı insan sayılarını, dünya savaşlarına eşlik eden göç dalgalarını dikkate alarak”, “eski-statik” dünyadan “yeni-hareket halinde” bir dünyaya geçiş gibi, indirgenmiş genellemeler yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana, ulus-devletlerinin sınırlarını denetlemek için kullandıkları, pasaportu ve vize uygulamalarını giderek daha da fazla denetlenir olmuştur. Bu nedenle küreselleşme kavramıyla birlikte anılan “insan dolaşımı” meselesi, turist sayılarındaki artış ve işadamları trafiğinin yoğunlaşmasından ibaret olmayıp, yeniden şekillenen zaman-mekân ilişkilerinde “göç” dediğimiz olguyu, nasıl şekillendirdiği ve yönlendirdiği konularına bakmanın önemi büyüktür (Öncü ve Weyland, 2013, s.18-19). Göç kavramıyla birlikte mekân talepleri ve formları da dinamik bir biçimde zaman içinde değişmeye devam etmektedir.

Göç, bireylerin bir mekândan ayrılıp başka bir mekâna gitme ve buraya yerleşme amacıyla gerçekleştirdiği harekete denilmektedir. Bu hareket esas itibarıyla bir mekânsala değişiklik gibi gözükse de, bireyler bu fiziki hareketle bilişsel, davranışsal ve kültürel dünyalarında ciddi bir değişim yaşarlar. Bireyler ister yalnız, ister aile ve yakınları ile göçü gerçekleştirsin, her şekilde toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıları değişmiş, göç edilen yerde yaşayan birey ve topluluklar için de çok büyük değişiklikler söz konusu olmuştur. Çünkü habitatından¹ -kendi doğal ortamından- koparılan insan için yaşam artık göçten önceki gibi değildir.

Kent yoksullarının büyük bir bölümünün göçmenlerden oluştuğunu ifade eden Nelson (1979, s.48, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.148), bu konuyla ilgili olarak “göçmen

¹ Habitat; Bireyin kendi doğal ortamı ve yaşam alanı, kendini ait hissettiği yaşam alanı.

akışının, kentsel yoksulluğa yol açan önemli bir etken olduğu” yaygın bir biçimde kabul edildiğini belirtmektedir.

Kırdan veya kentin başka noktalarından aile, grup veya kitlelerin farklı nedenlerle göç yoluyla gerçekleştirdikleri yaşam yeri değişikliği, hazırlıksız olunma nedeniyle hızlı ve düzensiz kentleşme süreci olarak yaşanmaktadır. Gecekondulaşma tarihine bakıldığında, en az kentleşme tarihimiz kadar eski olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreçte gecekondu sorunu etkin olmayan politikalarla halledilmeye çalışıldığından gecekondulaşma da engellenememiştir.

Göçün, toplumsal yapıda yaptığı değişiklikler kadar kentlerde mekânsal olarak yaptığı dönüşümler de bulunmaktadır. Yaşanan göç süreci ile birlikte şehirlerde biriken ve hazırlıksız olan nüfus sorunu konusu, şehirlerde birçok kentsel hizmette aksaklık, gecikme, talepleri karşılayamama, gerekli tedbirlerin alınamaması için yeni sorunlarla yüzleşilerek yeni pek çok sorunlar zinciriyle de baş etmek zorunda kalmayı sağlamaktadır. Bunlardan en büyüğü; istihdam sorunu, ikincisi de barınma dolayısıyla ‘gecekondu’ sorunudur. Bu yaşanan yer değişikliği göç eden bireylerin ailelerini de derinden etkiler; yaşanan ekonomik ve mekânsal sorunlar, doğası itibarıyla yeni kültürel, sosyal, psikolojik ve sağlık açısından da pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Yaşam koşullarını iyileştirmek için göç eden bireyler, aileleri için izinsiz yapılar üreterek gecekondu olgusunu kentsel mekâna taşırlar. Bu izinsiz ve sağlıksız bir o kadar da düzensiz olan yapılaşma birimi, kentleşme sürecinde etkin olmayan politikalarla çözümler aranmış, ancak bu mekân üretme biçimi olan gecekondulaşmanın önüne geçilememiştir. Kentsel planlama sürecinde bu yapılaşma alanları olan gecekonduya çözüm önerisi olarak, kentsel dönüşüm projeleri; fiziksel mekân açısından yeni çözümler üretmeye çalışmış, ancak uzun vadede yeni sorunlar oluşturan ve genelde sağlıksız işleyen bu dönüşüm süreçleri sancıları ve yeni sorunlarıyla birlikte yaşamaya devam etmektedir.

Kentsel dönüşüm ülkemizde bazen yanlış uygulandığı gibi; mevcut yerleşim alanlarına yeni yerleşim bölgelerinin eklenmesi anlamına gelmez. Kentin eskiden beri var olan bölümlerinin içyapısındaki değişiklikleri ifade ederken, bazen de dönüşüm yapılacak olan bölgenin çevresindeki yerleşim birimleriyle olan ilişkilerindeki bir takım değişimleri

anlatmak üzere kullanılan bir kavramdır (Kaya, 2008). Oysa kentsel dönüşüm çalışmaları, kentin revize edilmek durumunda olan bölgesindeki alanları yeniden kente kazandırmak amacıyla; kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısıyla birlikte yapılan faaliyetleri içeren revizyon süreci olarak uygulanmalıdır.

TGYONA Raporu sonuçları, ülkenin nüfus yapısındaki çarpıcı değişiklikleri göstermesi nedeniyle önemlidir. Bahsedilen bu göç kavramı, tüm toplumları etkileyeceği gibi ülkemizin de sosyo-kültürel, ekonomik ve mekân da dâhil olmak üzere tüm dizaynını değiştirebilecek ve hepimizin hayatını etkileyecek bir konudur. Günümüz gelişmekte olan ülkelerinin, en önemli sorunlarından olan kitlelerin göç yoluyla kentlere gelmesinin, ülkelerin bu hızlı kentleşmeyle baş etme süreçlerini yönetmeye çalışmaktadırlar.

Göç eden bireyi tanımlamak için kullanılan *göçmen* terimi; hem iç, hem de uluslararası göçmenleri tanımlamak için kullanılmaktadır. İç göçmenlerin bir ülkenin sınırları içinde yer değiştiren kişiler olduğu, uluslararası göçmenlerin ise; uluslararası sınırları aşan yönüyle ele alındığı görülmektedir (Bloch, 2011, s.531).

Farklı nedenlerle nüfus göçüne bağlı mekân değişikliklerini inceleyenlerin, örnek olarak din nedeniyle yapılan yer değişikliklerinin de gerçekleşmekte olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin Eickelman ve Piscatori (1990, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.21-22), 'Müslüman Gezginler' başlıklı kitabında, hac yolculuğunun, geçmişten bugüne değişen anlam ve pratiklerinden, günümüzde Avrupa'da yaşayan Müslümanların her yıl tatil için memleketlerine geri dönüşlerine kadar uzanan çeşitli sınırlar arası yolculuklar üstünde dururken, aslında kısa süreli de olsa mekân değişikliklerinin temel nedenlerine örnekler vererek değinmektedir.

Konuyu farklı açıdan ele alacak olursak kişisel ilişkilere ve akrabalığa dayalı göç örüntülerinde, etnik bağlardan dolayı, bazı yerel cemaatlerin ortaya çıktığı görülmektedir (Öncü ve Weyland, 2013, s.149). Bu tür sosyal dayanışma örüntülerinin, yeni formlarla onlara güç verdiği görülmektedir. Şehirlerdeki dayanışma kulüpleri, hemşericilik dernekleri bunlara örnek olarak verilebilmektedir. Göçle birlikte gerçekleşen mekân ve yaşam alışkanlıklarının değişimleri, pek çok kişi ve grupta kendilerini dışlanmış ve yabancılaşmış hissetmelerinden; aitlik duygusunu tamamlayabilme ve toplumda kabul

görme arayışlarını beraberinde getirmektedir. Bireylerin göç etmeden önceki sıkı dayanışma ruhu ve geleneksel aile yapısının verdiği sıcaklık ve güveni bulmak için, göç ettikleri yerde de bu duygunun tamamlanması için bir takım arayışlar geliştirmektedirler. Mekân değişikliğinin yarattığı çevresel değişik bireyde, ruhsal ve psikolojik duygu sorunlarıyla; yeni mekânsal çevreye karşı adaptasyonu da güçleştirmektedir. Bu nedenlerle göç eden birey ve gruplar için toplumsal yaşam içinde dışlanmayı bertaraf edecek, sosyal içerme projelerinin önemi büyüktür.

Gerçekleşen iç göç ve kentleşmenin bireylerde, alıştıkları kırsal hayatı geride bırakmanın yanı sıra bilmedikleri çok farklı ve karmaşık bir toplumsal hayata girmek anlamına gelmektedir (Öncü ve Weyland, 2013, s.241-242). Her ne sebeple olursa olsun gerçekleşen göç; hem birey ve grupları sosyal, ekonomik, psikolojik ve mekân bağlamında derinden etkiler, hem de bilmedikleri bir yaşama geçiş ve zor bir adaptasyon süreciyle birlikte bir takım zorluklarla da karşı karşıya kalmalarını sağlamaktadır. Köyden kente göçle birlikte, ekonomik anlamda istihdam sorununa da çözümler aranmakta, ancak işgücü piyasasında güvencesi olan ve uzmanlık gerektiren işlerde bu insanların istihdam edilememeleri sosyal haklar bağlamında birtakım yeni sorunlara yol açmaktadır. Önemli bir diğer sorun ise, göç eden nüfusun barınma meselesidir. Bu sorunu kendi imkânlarıyla çözmeye çalışan göçmenler, izinsiz yapı üreterek ‘gecekondu’ olgusunu kentsel mekâna taşımışlardır. Kentlerde karşılaşılan gecekondulaşma olgusu, sadece mekânsal açıdan değil; aynı zamanda sosyo-kültürel ve çevresel bakımdan da incelenmesi gereken bir meseledir.

2.1.3 Kent (şehir) ve kentleşme

Kent ve şehir olguları, makro mekân kavramı olarak tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaktadır. Kavram ontolojik olarak ele alındığında; bulunduğu coğrafyaya, kültüre bağlı olarak farklı misyon ve anlamlar yüklenebildiğini söyleyebiliriz. Bu mekân olgusu; kavram tanımlamasını doğu kültüründe ‘şehir’ olarak, batı kültüründe ise ‘kent’ olarak almaktadır. Aynı kavramı ifade ettiği söylene de, şehir ve kent kavramları arasında biçimsel, kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Batı merkezinden üretilen ‘kent’ kavramı; modern ve Kantçı dönemin ürünü olup, batıdaki aydınlanma dönemine koşut gelişen bir nüfus hareket sürecinin yarattığı mekânsal yeniliği ifade etmektedir. Şehir kavramı ise; doğu kültüründen referans alarak, toplumsal yaşam düzenine daha saygılı ve insancıl bir

tasarım anlayışıyla birlikte, sosyal hayatın niteliğine öncelik veren bir süreç anlayışını kapsamaktadır. Bu kavramların kurgulanma ve hayata geçirilme biçiminin de, aldığı anlamlara koşut bir biçimde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Şehir sözcüğü aslen Farsça olup, “şehir” kökünden türemiştir. Bu “şehir” kelimesi; çalışma yaşındaki nüfusunun çoğunluğunu ifade ederken; ticaret, sanayi ve yönetim gibi işlerle uğraşan büyük yerleşim merkezleri anlamında kullanılır. Türkçe’de ise 11. yüzyıldan itibaren halk dilinde şar biçiminde telaffuz edilen, şehir karşılığında kent ile (kant) “kale ve saray” gibi anlamlara da gelen “balık” kelimesi kullanılmıştır. Arapça’da şehir sözcüğüne karşılık gelen en yaygın isimler “medîne”, “belde” ve “mısır”dır (Küçükaşçı, 2010, s.441). Şehir kelimesi Ergin (1936, s.2, Akt. Küçükaşçı, 2010, s.441) tarafından “dinî işlere bakan bir müftüsü ve kazâ hakkına sahip bir kadısı olan yer” olarak tarif edilmektedir.

Şehirler toplumsal yaşamın her yanını kaplayan çeşitli faaliyetlerin görüldüğü, aynı zamanda ekonomik ve kültürel birikimin yoğunlaştığı önemli yerleşim birimleri olarak hem fiziksel ve sosyal çevrenin, hem de toplumsal hayatın merkezini oluştururlar. Bazı kaynaklarda tarihte bilinen ilk şehirleşmenin M.Ö.4400’lü yıllardan itibaren Mısır, Suriye, Filistin ve Mezopotamya’da başladığı belirtilmektedir. Ancak Tuncel (1980, s.123-160, Akt. Küçükaşçı, 2010, s.441), yeni arkeolojik araştırmalarla birlikte, Anadolu’da Konya’nın 52 km. güneydoğusundaki Çatalhöyük’ün, milâttan önce 6800 yıllarına kadar uzanan bir şehir yerleşmesi olduğunu ortaya koymuştur. Yerleşik olmayan bir hayatta monotonluk ve tekdüzelik hâkim olduğundan ihtiyaçlar da sınırlı olmaktadır (Küçükaşçı, 2010, s. 441-446). Bundan dolayı ilâhî tebliği ulaştıracak peygamberlerin, insanların yoğun biçimde yaşadığı, ilâhî emirlerin anlaşılabilir olarak hayata geçirilmesi ve fikirlerin yayılmasına en uygun ortamlar sayılan, şehirlere gönderilmiş olduğu pek çok düşünür tarafından ifade edilmiştir.

Kent kavramı genel olarak, büyük kasaba, küçük şehir olarak ele alınsa da, Türkiye’de kentleşme araştırmalarında nüfusu 10.000’i ya da 20.000’i aşmış bulunan yerleşme birimlerinin *kent* olarak benimsendiği söylenebilmektedir. Bir yerleşme birimine kent denebilmesi için, söz konusu birimde tarım dışı üretimin ağırlık kazanmasına, üretim araçlarının ve dolayısıyla nüfusun orada yoğunlaşmasına ve bütünleşme derecelerinin yükselmiş bulunmasına gerek duyulmaktadır (Hasol, 1995, s.250). Kent konusunu

incelemeye başlandığında aslında onu oluşturan yapı taşlarını; toplumsal ilişki biçimlerini ve bunun gelişim ve değişim süreçlerinin yorumlandığını görüyoruz. Kent araştırmalarında; kent ve kentte yaşayanların birbirleriyle olan ilişkilerin bütününde -direkt olmasa da- kapitalizm ve modernizm üzerine analizlerle yorumlandığını söyleyebiliriz. Kent konusundaki analizin temel referans noktası, toplumsal süreçlerin, hangi kriterlere bağlı olarak ne şekilde evrildiği ve bu sürecin nedenleri olduğundan; konu sanayileşme sürecindeki kapitalizm ve modernizmin toplum üzerinde yarattığı etkiler üzerinden sıklıkla yorumlanmaktadır.

Castells (1989, Akt. Öncü ve Weyland, 2013, s.17)'in meşhur kavramı olan “enformatik kenti”, küresel ölçekte yoğunlaşan iletişim ağlarının “akışlar mekânı” yarattığını söyleyebiliriz. Böylece bu mekânsal düzlemlerde şirketlerin dünya üzerinde yer seçimi, ekonomik piyasalara olan yakınlığı, sahip olduğu profesyonel işgücü kaynağı ve sürekli yenilenen teknolojileri gibi önemli fırsat ve faktörlere bağlı olduğu savunula gelmiştir.

Tıpkı eski ticaret yolları gibi, sermaye akışlarının şekillendirdiği “sınırsız” bir dünya tasavvuru da önemli hizmetlerin bulunduğu belli başlı “küresel metropol” dışında kalan kentlerin önemlerini artık yitirdiğini söyleyebiliriz. Çeşitli metropollerin aralarındaki farkların küresel sermayenin geçiş güzergâhlarında sıralanan, bu misyonu yüklenmedeki önem derecesiyle belirlenen “uğrak yerleri” olarak kavramlaştırmanın da olanaklı olduğu söylenebilir (Öncü ve Weyland, 2013, s.18).

Kentleri, barındırdıkları toplumların evrilmesindeki mekânsal, sosyal, ekonomik ve kültürel uzlaşma, çatışma ve çelişkilerle birlikte değerlendirdiğimizde; araştırmanın öznesi, sosyal biliminin konusu ve tarih sahnesi için ise nesne olacağından analizi de bu bağlamda yapılmalıdır. Hasol (1995, s.250) *kentsel mekânı* sokaklarda, alanlarda, parklarda, bahçelerde, özetle, insan yapıtlarının arasında kalan ve bunlarla sınırlanan alanların tümü olarak ele almıştır.

Günümüzde tüm toplumlarda; ister fakir veya zengin, ister güneyde veya kuzeyde olsunlar, tüm metropollerde kentliler için art arda ‘cam gök-kuleler’ kullanmasalar da inşa edilmektedir. Kentlerin silüetini tanımlayan anıtsal mimarî ve mekân üretme yöntemleri, daima hâkim iktidar biçimleriyle iç içe şekillenmektedir. 20. yüzyılda Sovyet kent

mimarîsine damgasını vuran devasa meydanları ve kuzey Amerika kentlerinin ufkunda yarışan gökdelenleri en yakın ve canlı örnekler olarak verebiliriz. “Küreselleşmenin simgesi haline gelen cam gök-kulelerin ayrıcalığı, “akıllı” korunma sistemleriyle donanmış, cam yüzeyleri ayna gibi çevreyi yansıtan -ama içini göstermeyen- “kilitli” binalar olması” şehirlere görkem verirken, yaşayanlara yabancıdır. Günümüzde mekân üretme yöntemleriyle birlikte, şehirlerde artan büyük gökdelenlerin yeni dizaynı olan akıllı binalarda; hiç açılmayan pencereler nedeniyle yapay bir biçimde aydınlatılan ofislerini yeni modern mekân üretme tercihleri olarak görmekteyiz. Bu ofisler şirket hiyerarşisinde yükseldikçe, ofisleri süsleyen kent manzaraları daha da güzelleştiğini ve katlarının daha da arttığını görmekteyiz. (Öncü ve Weyland, 2013, s.9-10).

Kent kavramı araştırılırken, antik kent, ortaçağ kentleri, kapitalist ülke kentleri, sosyalist ülke kentleri ve refah devletlerin modern kentlerinin hepsinde, kent mekânı üzerinde yaşayan nüfusunun niceliğinden çok; ev sahipliği yaptığı ve şahitlik ettiği toplumsal süreçlerin önemi vurgulanmaktadır. Araştırma alanı çeşitlilik gösterse de tarihçiler, sosyologlar, şehir plancıları ve mimarlar sorularının cevaplarını inceledikleri kentteki toplumsal süreçlerin analizlerinde bulmaktadırlar. Bu nedenle kentlerin analizlerinde; tarihsel süreç seyri, sosyolojik ve toplumsal analizleri, ekonomik yapıları ve üretim ilişkileri, aile bağları ve yapıları, mikro ve makro mekânla olan ilişkileri irdelenerek yapılmaktadır.

Kenti, Sözen ve Tanyeli (1986, s.128), en geniş ölçekli mimarlık ürünü olarak da tanımlayarak makro mekân oluşuna vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte, kent gibi karmaşık ve çok boyutlu bir olguyu tanımlamak için sayısız yaklaşım olduğu da ifade edilebilmektedir, bunları kültürel öğelere ağırlık veren tanımlar ve sosyo-ekonomik açıdan yapılmış tanımlar olarak iki farklı grupta toplanmıştır;

1-İlk olarak *kültürel öğelere ağırlık veren tanımlarda* bazı araştırmacıların kent ile uygarlık kavramları arasındaki yakın ilişkiden yola çıkmaktadır. Bu tür tanımların temel özelliğinin, kenti uygarlık yaratıcı ve koruyucu olarak sunmaları olduğu söylenebilir. Ruth Whitehouse’un şu sözleri bu türe bir örnek oluşturuyor: “Kent, uygarlık diye adlandırdığımız bir örgütlenme aşamasına varabilmiş ana toplumsal yerleşme” birimidir.

Diğer bir *kültürel öğelere ağırlık verilerek aktarılan tanım* ise ünlü kentsel tarihçi Lewis Mumford'a göre: "ilk başlangıcından bu yana kent, uygarlık ürünlerini toplamak ve iletmek için özel olarak donatılmış, maksimum hizmetin minimum alanda sunulması için yeterince yoğunlaşmış ve ayrıca toplumun değişen gereksinimlerine, büyümenin getirdiği daha karmaşık biçimlere ve yığılan toplumsal mirasa yer sağlayabilecek şekilde genişleyebilen bir strüktürdür"

2-İkinci olarak *sosyo-ekonomik açıdan yapılmış tanımlara* bakıldığında konunun farklı yaklaşımla ele alındığını ve kenti çağının ve içinde yer aldığı toplumun ekonomik yapısının bir parçası olarak değerlendirildiği söylenebilir. Kent temelde bir ekonomik oluşum olarak kabul edilirse, bu ikinci tür tanımlama anlayışının, birinciden daha farklı ve geniş kapsamlı olduğu sonucuna varılabilmektedir. Sosyo-ekonomik tanımların en ünlüsü ve en çok bilineni CIAM' ın Atina Kongresi bildirisinde yer alan; "kent bölgeyi teşkil eden ekonomik, sosyal ve politik bütünün bir kısmından başka bir şey değildir" (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.128).

Harvey (2013, s.13), 1960'larda başlayan kentsel sorunların analizine, daha çok Marxstilerin yöneldiğini belirtirken; kentin değişik açılardan üretim, realizasyon, işgücünün yeniden üretimi alanları olarak incelendikçe, üretim ve toplumsal yeniden üretim arasındaki ilişkilerin yoğun bir şekilde ele alındığını ifade etmektedir. Kent olgusunu, aynı zamanda üretim, değişim ve tüketimi kolaylaştıracak şekilde inşa edilmiş bir ortam olarak, içerisinde işbölümünün ve işlev dağılımının belirli bir dışavurumu olarak da inceleyebiliriz. Ortaya çıkan genel kavram ise, kendi ifadesiyle 'kapitalizmin bütün bu niteliklerinin çelişkili bir birliği olması bağlamında kentselleşme' adını koymuştur.

Tüm dünyada gerçekleşen ve değişen toplumsal yapıyla beraber kentleşme ve sonuçları her geçen gün büyüdüğünü, toplumlarda manevi değerlerin ve dindarlığın, şehrin büyümesiyle azaldığını ve bunun insana yadırgatıcı bir şekilde yansıyan şehircilik öğelerinin artmasıyla birlikte ortaya çıktığını belirtilmiştir. Çünkü kent ne kadar genişlerse, üzerindeki göğün de aynı oranda küçüldüğünü, böylece doğanın ve aydınlığın azalmasıyla birlikte şehrin duman, beton ve tekniğinin arttığına dikkat çekilmiştir. Bu nedenle, şehirlerde yaşayanlar da kendi değerlerinden vazgeçtikleri için, daha az şahsiyetli duruşla, daha büyük kitleler haline geldiği söylenmiştir (İzzetbegoviç, 2011, s.100).

Sözen ve Tanyeli (1986, s.128) Jane Jacobs'un kenti, kendi iktisadi kalkınmasını sürekli bir şekilde kendi yerel iktisadi mevcudiyetiyle oluşturan bir yerleşim alanı olarak tanımladığını aktarmaktadır. Jacobs'a göre, kenti diğer yerleşme birimleri olan köy ve kasabadan ayırt edici özellik; "bu kendi gelişimini kendisinin yaratma kabiliyeti" olduğu aktarılmıştır.

Kenti, insanlık tarihinin belli bir döneminde ve belli koşullar altında oluşan; sosyal, kültürel, iktisadi, tarihsel, dini, mimari ve estetik yönleriyle temayüz eden bir yaşam alanı olarak ifade edebiliriz (Alver, 2012, s.9). Kentlerin oluşum tarihleri, gelişim düzeyleri, tarihsel serüveni, hangi iktisadi gelişime ev sahipliği yaptığı, tarihçesini okumadan da şehir sokaklarında gezildiğinde anlaşılabilir. Kentlerin her birinin birbirinden farklı coğrafyalarda farklılıklar göstermesini Adorno (2012, s.19), "günümüzde kültür her şeye benzerlik bulaştırmakta" teşhisindeki saptama kentler için de aklı gelmektedir. Kentler ilk kuruluş amaçları ve biçimlerini, yıkıp, ıslah ederek yeniden yapmaya programlı süreçler olan kentsel dönüşümlerle de sürdürür, böylece kendi kültürlerini şehirlere aktararak mekân üretme süreçlerinde belirleyici olmuşlardır.

Kentlerin, bireylerin toplumsal ve sosyal yaşamları üzerindeki etkileri oldukça önemlidir. Kamusal alanlar olarak bildiğimiz açık alanlar; sokaklar, mahalleler, meydanlar, parklar, pazarlar kentlilerin bir araya geldiği, gündelik yaşamlarında birbirleriyle iletişim kurdukları, bireysel veya birlikte kendilerini ifade ettikleri alanlardır. Sözen ve Tanyeli (1986, s.128) çok kısa ama geniş kapsamlı bir tanım olarak Howard Saalman'ın kente ilgili analizini, "kent, hizmet ve metanın üretimi ve değişimi için bir araç" olarak kavramsallaştırdığını aktarmaktadır.

Ülkemizde ve pek çok ülkede, yasal olarak kent tanımı; nüfus ölçütleri göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Örneğin, Türkiye'de köy yasasıyla, nüfusu 2000'den fazla olan yerleşmeleri kent kapsamında sayarken; DPT'nin hazırladığı kalkınma planlarında ise, nüfus ölçütü 10.000 olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte Sözen ve Tanyeli (1986, s.128)'ye göre son zamanlarda, kent ve köy ayrımının tatmin edici olmaktan uzak olduğu yolunda genel bir kanı oluştuğu ifade etmişlerdir. Bu bakış açısına göre, köy ve kent

boşlukta kendiliklerinden oluşan, birbirinden bağımsız varlıklar değillerdir. Küçük bir köy, her zaman için önce bir kasaba, daha sonra da bir kent olmaya aday; bir yerleşme birimi olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle, bir topluluğun yalnızca köy veya yalnızca kent olmaktan ziyade, daha çok kentsel değerleriyle birlikte nitelenmesi uygun ve olanaklıdır.

Kentlerde “mevcut eğilimleri kolaylaştıracak yönde planlar yapmak, toplumsal sistemin geleceğini felakete sürükleyeceğini” ifade ederek, bu konunun da 60’ların en büyük planlama hatası olduğunu belirtilerek çarpıcı bir tespitte bulunulmuştur (Harvey, 2013, s.92). 60’lı yıllarda, kent yapısının değişimi ile başlayan süreçte toplumsal yaşamın seviyeleri ve düzeni de değişmeye başlamıştır. Yeni mekânsal üretim sistemleri ve yeni mekân ürünleri, akımlarla beraber ortaya çıkarak sosyal hayata müdahale etmiştir.

Ölümünden bir yıl önce Kavabata’nın kentle ilgili yorumunu İzzetbegoviç (2011, s.117) “insanlar birbirinden beton duvarlarla ayrılmış bulunuyorlar ve bu duvarlar herhangi bir sevgi cereyanına mani oluyor. Tabiat boğuluyor, kalkınma adına...” sözleriyle aktarmış ve şehirlerdeki yapılaşmanın; hem insan fitratına uygun olmadığını, hem de tabiatı ne denli bozarak tahrip ettiğini ifade ederek kentsel mekânlarla ilgili eleştirisini aktarmıştır.

Kentler de tıpkı mimari yapılar gibi özel tasarım gerektiren estetik yapılardır. Mimari yapıdan farkı, daha büyük bir ölçeğe sahip oluşu ve zaman içinde tasarımının ve değerinin algılanabilir olmasıdır. Ve kentte dikkat edilebilirse, her kulağın işitebileceği, her gözün görebileceğinden fazla keşfedilmeyi bekleyen estetik, müzik ve özel bir dekoru vardır. Çevresiyle birlikte incelendiğinde, her kentin sahip olduğu manzara açısından ‘okunaklılığı ya da görünürlüğü’, diğer kentlerden ayıran ve monotonluktan kurtaran ‘imgesi’ ve ‘kimliğine uygun yapıları’ bulunmaktadır (Lynch, 2014, s.2-7). Her kentin kendine ait şiirsel bir müziği bulunmaktadır. Bu müzik duyulmayan, hissedilen kentin kendi ritminin yarattığı bir müziktir. Kentte yaşayanların bile ruhuna sinen bir ritimdir. Şehir huzursuzsa da, huzurluysa da yaşayanlarına siner ve hissedilir; kentte kendini önemli bir birey olarak kabul ederek, aitlik duygusuyla orantılı olan bir bağlılıkla birey yaşamını sürdürmektedir. Kendisi için tasarlandığını düşündüğü her detay, onda şehre bağlanma ve ait olma duygusu yaratır. Bu bağlılık ve değerler bütünü yaşayanlarına hissettirilmiş olan kentlerde; birlik beraberlik, geçmiş ve gelecek ortaklığı vardır, bu da güzel bir şiir veya müzik gibi dışarıdan ve içeriden hissedilebilmektedir.

Kentler tasarlanırken zaman içinde artan nüfus, talepler, yeni mekân arayışları dikkate alınarak; gelişime uygun ve eklenebilir olarak tasarlanması gerekir. Kentler binaların aksine savaş, afet gibi olağanüstü durumlar olmadığı takdirde, yüzlerce hatta binlerce yıl büyüyerek yaşamını idame ettirir. Kenti de tıpkı bir canlı organizma olarak ele almak doğru bir yaklaşımdır. Kentlerin yaşamsal öneme sahip olan ortak kullanım mekânlarının - hastane, adliye, pazar vb.- insanların ortak değerleri gözetilerek merkeze alındığı söylenebilir. Kentler, farklı bireylerin ihtiyaç duyduğu farklı mekânları alternatifli -ibadet, eğitim, eğlence gibi- ve özgürlükçü kullanım seçenekleriyle tasarlanmasına imkan verilen büyük çaplı tasarım alanlarıdır. Lynch (2014) kentsel araştırma faaliyetlerine katkı vermek için ‘Kent İmgesi’ adlı eserinde, üç Amerikan kenti olan Boston, Jersey City ve Los Angeles’ı kent ölçeğinde inceleyerek; bu kentlerin görünümünün önemini, değiştirilebilir olup olmadıklarını incelemiştir. Lynch, kentlerin her birinin kendilerine ait görsel bir formun varlığını ve kendi dokularına uygun özel tasarım prensipleriyle oluşturulduğunu ifade etmiştir. Aslında tüm kentler de bu kendine has özel dokusuna uygun ve saygılı özel tasarım prensipleriyle tasarlanmalıdır.

Bir şehri anlamak ve tanımak için sadece silüetini, sokak ve bina dizaynıyla estetiğini incelemek yetersizdir. Şehri anlamının önemiyle ilgili olarak “ancak bir şeyi anlatılabilir hale getirmek, onu bir dil ortamı içinde konumlandırmak, yani konumlandırıldığı noktadan hareketle konuşan bir -dilsel- özne haline getirmektir; yani anlamak ve anlatılabilir hale getirmek, gerçekte bize konuşan bir şeye kulak vermeye başlamaktır; anlamak işitmektir!” ifade edilmiştir (Tatar, 2012, s.43). Her kentin kendine özgü yapıları, sokakları, parkları, meydanları olduğu gibi, her birinin de kendisini ifade eden geçmiş ve bugün değer verdiklerinden izler taşıyan silüetleri barındırır. Turist olarak şehirde gezerken, yaşayan kent halkıyla ilgili izler, değerler, kültür yapısı, teknolojisi hakkında çok fazla ipuçları yakalanabilmektedir. Örneğin, Amerika’da Manhattan’ın tüm caddelerinde hareketli görsellere tanık olunduğunda yâda gece boyunca tüm katların ışıklarını açık bırakarak şehrin silüetini her daim canlı ve görkemli tutma kaygısının, kendi devletleriyle ilgili olarak vermek istenen ihtişam duygusu olduğu hissedilebilmektedir. Aynı şekilde, Avrupa ülkeleri için de şehir silüetlerinin kullanılarak, ülkelerin ihtişamlarıyla ilgili alt mesajları hissettirme çabaları olduğunu söyleyebiliriz.

Şehirler konuşan birer gerçekliktir, bu hermenötik teşebbüs için gereken zemin, şehirlerin çok köklü tarihsel geleneği ve mirası içinde şehirleri anlamak için onlara dikkatle kulak vermek gerekmektedir (Tatar, 2012). Mekân toplumu dizayn edebilme özelliğiyle birlikte, yaşamın her seviyesine hissettirmeden dokunarak yapılandırabilmektedir. Mekânın hem ayırıştırıcı, hem de birleştirici özelliği mevcuttur. Mekânın birleştirici gücü mutlaka tasarımcılar ve sosyologlar tarafından göz ardı edilmeden şehrin tasarım sürecinde kullanılmalıdır. Gelişmiş ülkelerde kentle ilgili planlama sürecinde ‘kent konseyleri’ kurulur; şehir plancısı ve mimar gibi tasarımcıların yanı sıra sosyal disiplin uzmanları olan psikolog, sosyolog, SPU ve SHU ve mutlaka şehir kullanıcıları bulunur. Bu komisyonda hiçbir birey diğerinden daha az önemli değildir. Hepsi tasarımda en az tasarımcı kadar aktif bir rol oynar ve söz sahibidir.

Kısmen geçmişten devraldığımız, kısmen de üzerine yeni şeyler ekleyerek inşa ettiğimiz kentler, aynı zamanda bizim yaşam biçimimizi de önemli oranda belirlemesinin yanı sıra eylem ve düşüncelerimize hem alan açan, hem de sınırlar koyan alanlar olarak ele alınmalıdır. Bu bakımdan kent ve kentsel toplumla olan ilişkinin, diyalektik bir nitelik taşıdığına dikkatleri çekmek gerekmektedir (Canatan, 2012, s.91). Kentler üzerimize giydiğimiz elbiseler gibilerdir. Bazı kentler için; ihtiyaçların ve alışkanlıkların karşılanmadığı sokak ve kent yapısı nedeniyle dar gelen bir elbise gibi, bazen de bulunduğu coğrafyayla bireylerin pek çok etkinliği karşılayacak zenginlikte mekân donatılarıyla tasarlanmış olmasından dolayı bol bile gelen bir elbisedir. Birey kendini sıkışmış, kısıtlanmış hissetmiyorsa, ihtiyaç duyduğu mekânlara ulaşılabilirliği; hem güvenli hem de kolay gerçekleşiyorsa şehir tasarımı için başarılıdır denebilir. Zaman içinde şehirde yaşanan tasarım dönüşümünün sağlıklı yapılmasında, biz kullanıcılar etkin roller almazsak; farklı aktörler, kenti istemediğimiz bir biçimde değiştirir böylece bizim alışkanlıklarımızı yeniden yapılandırır ve dönüştürür. Bu karşılıklı iletişimin serencamı her an aktiftir; hem kenti, hem de birey ve grupları sürekli yapılandırır. Küresel aktör olan şubeleşmiş mağaza ve restoranlar zinciri bu gücünü sürekli kullanmaktadır. Örneğin, AVM, Mc Donalds, Burger King gibi.

Kentleşmeyi basit bir biçimde, kent sayısının artarak, nüfusunun çoğalması ve buna da şehirleşme diyebiliriz. Ancak kentleşmeyi daha geniş anlamda ele almak gerekmektedir. Kentleşme, sanayileşme ve toplumsal gelişmeye paralel kent sayısının çoğalma ve

genişlemesi sonuçlarını doğuran; toplum yapısında artan örgütlenme, dayanışma ve ihtisaslaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü farklılıklara neden olan nüfus birikim süreci olarak değerlendirilebilir. Kentleşmeyi, siyasal, teknolojik, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik faktörlerin etkisi altında oluşmuş bir tür örgütlenme olarak ele almak gerekmektedir (Hasol, 1995, s.252).

Tüm tanımlamaların modernleşme dönemiyle birlikte batıdan aktarıldığı düşünülerek kavramlar bile bu değerlerden yükselmiştir. Bu anlamda bakıldığında 'batı kenti' kavramı kuşkusuz, batılı insanın kültür ve değerleriyle kendi coğrafi sınırlarını aşmış, sömürgecilik çağından beri 'yeni dünya' nın keşfinden sonra da, neredeyse tüm dünyaya kendi özgün tarzını, kültürünü ve kent anlayışını empoze ederek yaygınlaştırdığı bir model olarak ele alınmıştır (Canatan, 2012). Kentler, kentlilik kültürüyle yaratacakları ortak değerlere, yazılı olmayan toplum kurallarına ve sosyalleşerek bireysel ve toplumsal uzlaşıya ihtiyaç duyacak değerlerden oluşan mekânlar bütünüdür. Kent, yaşayan farklı etnik, mezhep ve din gruplarıyla çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel sınıflara ait olan bireylerin, bir arada yaşadıkları ve birbirlerinin özgürlüklerine maksimum seviyede hassasiyet gösterebildikleri toplumsal uzlaşma alanları olarak dizayn edilmektedir. Kentte yaşayanların bireysel ve toplumsal olarak kaynaşabilmeleri, sosyal içermenin yanı sıra iletişimin de kentte bulunanlar için çok önemli olması ve bu ihtiyaçları karşılayan zeminin kente ait mekânlar olması, bu mekânların önemini ve anlamını daha da artırmaktadır.

2.1.3.1 Kent için yolların değeri

Kentin ana arterleri olan yollar; hem kent içindeki ulaşım ağıyla her noktayı birbirine bağlar, hem de diğer kentlerle olan bağlantılarını kolaylaştırır. Bu anlamda bakıldığında, kentin yolları vücutta kalbe kanı taşıyan damarlar gibi kesintisiz ve dikkatli bir organizasyon içinde kurgulanmalıdır. Herhangi bir noktadaki ihmâl, şehrin o bölgesini atıl hale getirir ve oradaki yaşam yavaşlar. Ayrıca yolların genişliği ana arterlere bağlanma önceliği ve etrafındaki yapıların karakteristiği ile kendi kimliğini belirlemektedir. Lynch (2014, s.58), anayolların kimlikten yoksun olduğu veya birbirine karıştırıldığı durumlarda, kentin bütüncül imgesini algılamanın güçleşmektedir.

Kentte ilk kuruluşu sırasında yapılan öngörülerle tasarlanan imar planlarında, yolların ve caddelerin önem dereceleri belirlenmektedir. Ancak zaman içinde bu yollar, mevcut değerini korusa da yeni bazı arterler daha kullanılır olabilmektedir. Bu da şehrin farklı imar değerleriyle ortaya çıkan bölgelerine gösterilen rağbete göre gerçekleşmektedir. Ana bulvarların varlığının koruması ve güçlendirilmesi şehrin varlığı ve simgeleri açısından önemlidir. Lynch (2014, s.56), kent imgesi içinde uzamsal karakteristik özellikler, belirli bazı yolların imgesini güçlendirilebildiğini ifade etmiştir.

Kentin bölgelerinin değerleri kendini düzenlenme kriterleriyle, mekân üretme süreçleriyle, şehir silüetleriyle, yollara cephesi olan konut ve işyeri cepheleriyle de göstermektedir. Kentin eski ama kıymetli bölgelerinin korunduğunu, restore edildiğini veya yeniden özgün bir biçimde cephe yenilemelerinin sağlandığını genel olarak görmekteyiz. Şehir ile ilgili değişiklikler; ya bölgelere yeni cazibe misyonları yükleyerek, ya da mevcut cephelere yeni çeşitlilikler eklenerek sağlanabilmektedir. Lynch (2014, s.57)'in de ifade ettiği, özel cephe karakteristiklerinin yolları tanımlamakta önem taşımaktadır.

Şehirlerde yolların tasarımları kadar, hangi malzeme ile tasarlandığının da önemi büyüktür. Her yaş grubundan insanın her türlü hava koşulunda sorunsuzca ve evrensel tasarım ilkeleri bağlamında tasarlanmış ulaşılabilirliğin de öngörüldüğü yollara sahip olmaları kent için düzenlenmesi gereken temel yaşam hakları arasındadır. Bu anlamda Lynch (2014, s.58), kent içinde sürekliliği olan ve tanımlanabilen yolların, işlevsel bir gereklilik olduğunu ve insanların her zaman bu özelliğe güvenmekte olduklarına dikkat çekmiştir. Bu nedenle başlıca gereksinim, yolun kendisinin veya yol kaplamasının süreklilik göstermesidir.

2.1.3.2 Kentlerin kamusal alanları

Kentin en önemli mekânları, o kentin tüm nüfusunun ortak kullanım alanı olan kamusal alanlarıdır. Bu kamusal mekânlar bireyleri rastlantısal ve istemsiz olarak karşılaştırarak, doğal bir sosyal ortamla kültürel ve sosyal aktivitelerini sağlayacakları, iletişim kurabilecekleri zeminler hazırlayabilen önemli mekânlardır. Bu mekânlar coğrafya, kültür ve sosyal yapı açısından farklı önem değerleriyle şehirlerde konumlandırılmaktadır. Çarşı,

pazar, meydan, ibadethane, park ve kültür merkezleri gibi pek çok kentsel mekân, sosyal iletişim ve etkileşimi sağlayan kamusal alan örnekleridir.

Osmanlı'da ortak kullanım alanı olarak büyük cami avluları ve pazaryerleri dışında çok talep görmeyen kamusal alan kavramını; II. Abdülhamit döneminde farklı bir bakış açısıyla başlatılan SP'adımlarından birine ev sahipliği yaptığını görmekteyiz. Padişahın halka hediye verdiği ve yardımseverliğini gösterdiği büyük alanlar olarak kullanılan kamusal alanlardan birinin Yıldız Sarayı'nın önündeki meydan olduğunu görmekteyiz. Özbek (2013, s.332)'in ifade ettiği, monarşik refah sisteminde özellikle Yıldız Sarayı'nın da teşvikiyle genişleyen bir kamusal alanın, padişahın hayırseverliğinin sergilendiği bir sahne haline dönüşmüş olması olarak ifade edilmektedir.

Kamusal alan, bireylerin kendi buldukları topluma karşı hissettikleri aidiyet duygusuyla, kendisi için planlanan mekânları serbestçe kullanmasının yanı sıra, toplumsal hizmetleri ve sosyal iletişimi de sağlamaktadır (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.122). Kamusal alanlar kentteki insanların sosyo-ekonomik, kültürel yapılarına göre şekillenmektedir. Bu alanlar başta tasarlandığı anlamdan zaman içinde çıkarak, farklı formlara girip, çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Daha önce ölüm oyunlarına ev sahipliği yapan arena alanları, daha sonra isim ve anlam değiştirerek tiyatro seyredilen anfi-tiyaro mekânına da dönüşebildiği zaman içinde görülmüştür. Yâda Central Park gibi önceleri bir bölümünde ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü pazar yeri olarak kullanılan alan sonradan, tüm grupların kullandığı şehri simgeleyen büyük bir şehir parkına dönüşebilmiştir.

Kent N.Schulz'un da ifade ettiği gibi, bir "karşılaşma yeri" ve insanları birbirine yakınlaştıran bir tür "mikrokozmoz" şeklinde değerlendirilebilmektedir. Kent birbiriyle ilişkisi henüz anlamlandırılmadan tasarlanmış, bir bütün içinde aynı olmayan geometrik formlarla bir arada bulunurken, aynı zamanda da yakınlık, süreklilik ve kapalılık kavramlarıyla açıklanabilen mekânlar bütünüdür (Erdönmez ve Akı, 2005). Bir bütün içinde yer alan kent imgesi; yollar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleri olmak üzere beş ana başlıktan oluşmaktadır (Lynch, 2014, s.51-99).

Kent planlamasını dar bir perspektifle belediye ölçüsünde yapılan fiziksel planlama olarak düşünebileceğimiz gibi, geniş geniş bir perspektifle ise, şehircilik veya kent bilim olarak

dile getirmemiz gerekmektedir. Ayrıca kentlerin toplumsal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerinin bir uyum içinde sağlanmasına yol gösteren ve bunları biçimlendiren planlamayı da ifade etmektedir. Kent planlaması, günümüzde mimarlar, mühendisler, peyzaj mimarları, doktorlar, sosyologlar, hukukçular gibi birçok meslek adamının katıldığı bir ekip tarafından yürütülmektedir. Louis Wirth'e göre planlamanın, 'geleceğin önceden kestirilmesi ve ortaya çıkacak gelişmeleri denetleme ve rasyonel bir şekle sokma konusunda insan zekâsından yararlanma' olarak kabul edilmektedir (Hasol, 1995, s.360).

Kentler, sürekli sosyal bir ilerleme içinde toplumun önemli gereksinimlerinin karşılayabilen bir yerleşim birimidir. Bu alanlar köylerle karşılaştırıldığında; hem sosyal hayat açısından komşuluğun azaldığı, hem de üretim biçimi olan tarımın az rağbet gördüğü, ancak nüfus bakımından köylerden çok daha yoğun yerleşim alanlarıdır (Palabıyık, 2012, s.546).

Ülke planlamalarının kentler, bölgeler bazında olduğunu, ülke çapında yürütülen planlama ve düzenlemenin; ülkeye ait tüm fiziksel planları içerdiğini düşünerek planlama sürecini yürütmek gerekmektedir. Bu nedenle günümüzde yalnızca belediye ölçeğinde yapılan planlamanın artık geçersiz hale geldiğini ifade etmemiz yanlış olmayacaktır (Hasol, 1995, s.360). Bu nedenle planlama süreci kent, bölge ve ülke çapında yürütülmek zorunda olup, ülke planlamasının aslında; ülke çapındaki şehirciliği kapsadığı bilincine varılarak planlanması gerekmektedir.

Kentleri, her yaş, kültür ve sosyo-ekonomik gruptan bireyin; bir araya gelerek; toplumsal hayata farklı aktörler olarak katılımın sağladığı bir buluşma alanı olarak da tanımlanabilmektedir (Erdönmez ve Akı, 2005). Kentler, pek çok farklı kültürün bir arada geniş bir şemsiye altında bulundurduğu, her bireyi kuşatmak ve içermek durumunda olan mekânları tasarlayarak kullanıma kazandırmak durumunda olan makro mekânlardır. Bu kentsel mekân içinde bulunan kamusal alanın önemi; her yaş grubu bireyi etkinlik ve organizasyonlar sayesinde bir araya getirerek sosyal dialogu gerçekleştirdiği ortak etkileşim ve iletişim alanları olmasıdır.

Mumford (2013) kenti; sadece bir arada bulundurduğu insanların birbirleri ile kurdukları ilişkiler için kapalı bir alan sağlayan kap değil, ayrıca insanları cezbeden çekiciliği ve

merkeziliği ile “mıknatıs metaforu” ile anlattığı bir kavram olarak ele almaktadır. Bu kavramı Ebenezer Howard da kullanmıştır. Mumford (2013, s.106), ‘*mıknatıs metaforu*’ sözcüğünün kenti tanımlama açısından çok kullanışlı olduğu, mıknatısın etki alanıyla ve bu alanın uzaktan cisimleri harekete geçirici gücüyle birlikte, farklı özelliklere sahip parçaları merkezine çekebilme özelliği; toplumsal güç hatlarına benzetilerek konuyu daha iyi anlamamıza olanak tanımıştır.

Sosyal bilimlerdeki disiplinler arası yaklaşımın gelişimi ve çoğul metodolojilerin kullanılmasıyla birlikte; kentin çağdaş tanımları, kentin içerdiği toplumsal süreçleri ve mekânsal yapı arasındaki diyalogu daha açık ifade eden bir nitelik kazanmıştır. Kent kuramlarındaki tüm farklı yaklaşımlara bakıldığında asgari müşterek hususun; kentin toplumsal, ekonomik, mekânsal ve kültürel süreçlerin bir toplamı olduğu görülmektedir.

Modern kentleri, her türlü farklılık ve eşitsizliğe rağmen, yakın fiziksel temasla birbirini ‘görmeden’ ve umursamadan yaşadığı, böylece eşitlenmiş gibi görülen mekânlar olarak; hem özgürlüğün ancak yabancılaşmanın, hem de varoluşun ama yalnızlığın da bir arada yaşandığı alanlar olarak ifade edilmiştir. Bunun kamusal alandaki karşılığı ise, ‘toplumun ve topluluğun’, ‘cemiyyetin ve cemaatin’, ‘kolektifin ve tikelin’, ‘yerelliğin ve küreselliğin’ birlikte; birbirinin içinde, etkileşerek ve dönüşerek bulunması olarak tanımlanmıştır (Özdemir, 2012, s.175). Kentler, aldığı göçle birlikte barındırdığı toplumda farklı sosyo-kültürel yapıya sahip pek çok bireyin farklı görüş ve alışkanlıklarıyla birlikte “birbirine benzemeyen, aynı düşünüyü ve yaşam felsefesine sahip olmayan insanların bir arada” tutulduğu nüfusa sahip olan bir olgu olarak da ele alınabilir (Tatlıdil, 1992, s.34). Kent aslında pek çok bireyin, habitatından koparak bir arada yaşadığı, aynı yaşam düzlemlerinde -mahalle, semt vb.- benzer yaşamları yaşıyor ve herkesi eşitlemiş gibi duran yapı farklılıkları da örtme çabasıdır. Bu uzaktan tek ama aslında çok parçalı olan yapı toplumsal yapı açısından bakıldığında tam bir yanılısamadır.

Kentler oluşum süreci gereği homojen bir yapıya sahip değildir. Kent aldığı göçlerle her defasında yeniden dizayn olur ve tüm yaşamsal süreçlerini tekrar revize eder. Farklı kültür, sosyal ve ekonomik yapıya sahip olan insanların birlikte, ortak zaman geçirme durumuna gelmeleri zaman alır. Hükümet, YY’ler, STK’ları ve dernekler bir takım sosyal projelerle bu sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırlar. Kent için farklı kültür, din, etnik kökenlere

sahip olan birey ve grupları kaynaştırmak, içermek ve dayanışma ruhu geliştirmek, kentin yapısı için olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Bu ne kadar başarıya ulaşırsa şehir o kadar bir ve tek gözükür; bu dışardan gelen bir yabancı tarafından da algılanabilen bir birliktir. Özdemir (2012, s.176)'in ifadesiyle, modern kentler toplumun içerdiği tüm çatışma, uyum ve farklılık potansiyellerinin sınıf, cinsiyet, etnisite, mezhep gibi kategorilerle taşınarak; toplumsal aktörlere dönüştüğü, eylemselleştirdiği alanlar olarak işlev gören alanlardır.

Özdemir (2012, s.175)'e göre kentler, farklı toplumsal aktörlerin mekânla kurduğu ilişkinin, onu deneyimleme ve yeniden üretme biçimlerinin, mekânın bu aktörleri deneyimleyerek biriktirdiği sembolik içeriğin ve bu içerikle; aktörlere dönerek onları yeniden kurmasının en çok billurlaştığı alanlar olarak ele alınmıştır. Kentlerin taşıdığı bu zenginlikler, onun disiplinler arası bir açıklık ve işbirliğiyle ele alınmasını, çoğunlukla da aynı zenginlikle tanımlanması ve kavramasını gerekli kılan mekânlardır. Çağdaş kent araştırmalarının konu ve metot bakımından sosyal bilimlerin pek çok dalını, neredeyse dikey keserek gelişmesi bu ihtiyacın bir sonucu olarak düşünülmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Bu yönüyle merkeziliği ve çekiciliği olan kentler, hayatı doğrudan etkileyen büyük ölçekli makro mekânlardır. Bu mekânlar aracılığıyla tasarımcılar, aslında iktidarın ve siyasilerin mesajlarını; istenen forma aracılık edebilecek şekilde; mekâna yansıtarak toplumsal dizayna iletebilir ve dolayısıyla toplum yapısını şekillendirebilirler. Kentler, yapısal ve kültürel bakımdan disipline edici ve çoğulcu yapısıyla da (grup psikolojisiyle de etkileyebildiği) büyük ölçekli mekânlar olarak ele alınmalıdır.

Geçmişin geleneksel şehirleri aksine; bugünün modern şehirlerinde, zamanı ve mekânı kullanma alışkanlıkları -iktidar ve bürokrasinin de etkisiyle- değişmiş ve sistemli hale gelmiştir (Çelik, 2010, s.29). Kentlerin mekânsal tasarımlardan, o ülkenin ne denli teknoloji, bilgi ve estetiğe sahip olduğunu anlamak mümkündür. Zamanın önemini idrakten kaynaklı olarak; kent hayatının yoğun temposu içinde koşturarak yaşamakta olan bireyler için tüm mekânsal tasarımlar, mekânsal çevre ve ulaşım ağı da ona göre dizayn edilmektedir. Örneğin fastfood restoranlar, hızlı kahve satışı yapan kafeler, metroların sıklıkla planlanması, stresin deşarjı için parklardaki dizaynlar, dikkatleri dağıtan cephe görselleri gibi pek çok unsur; kentteki insanların zamanı kullanım kaygılarını rahatlatacak

biçimde, koşturmadan kaynaklı stresli yaşamı da sakinleştirmek üzere gerçekleştirilen mekânsal planlamalar stratejik çözüm kurgularıdır.

Modern kentlerde bireyler arasındaki mesafeler azaldıkça, zaman ve mekâna dair etkileşimlerde sıkışmalar ve daralmalar yaşanmaya başlamaktadır. Bu bağlamda şehir hayatında karşılaşılan ‘zaman baskısı’ günümüz toplumlarının en temel kaygılarından birini teşkil etmektedir (Çelik, 2010, s.32). Şehirler belli tarihsel kodları içererek gelişse de küreselleşme olgusu; hem şehirleri mekânsal ve zamansal bakımdan birbirine benzetmiş, hem de onlarla bağlantılı yapısal öğelerle birlikte dönüştürmüştür. Bu dönüşüm sürecinde mekânsal ve zamansal bakımdan şehirler; artık kendi medeniyet bağlarından ve göstergelerinden kopmuş, küresel şehrin anonim simge, gösterge ve yapılarında birbirinden ayırt edilemez hale gelmiştir (Çelik, 2010, s.38).

2.1.4 Kentin tasarım aktörleri

Kenti dizayn eden multidisipliner aktörlerin pek çok alanda egemen olduğunu söyleyebiliriz. Filmlerde kullanılan alt mesajlar gibi tasarım aktörleri, kentin dizaynı içinde, gündelik sosyal hayat akıp giderken toplum ve bireylere; teknoloji, internet, medya ve reklamcılık sektörleri gibi pek çok araçsal vasıtalarla bir takım mesaj ve komutları verebilmektedir. Bu kentsel mekânlar bu öğelerle tasarlanırken bireylerin yaşam rutinlerini ve köklü alışkanlıklarını dönüştürmekte olduğunun kimimiz farkında kimimiz ise değildir. Tüketim alışkanlıklarımız, boş vakitleri geçirme araçlarımız, geleneksel yapımız ve tüm yaşam alışkanlıklarımız çağın getirdiği yeniliklerle; sürekli değişmekte, toplum yapımız da buna koşut evrilmektedir. Örneğin toprağa dokunarak yaşamaya alışık olan bir önceki kuşakla, şimdilerde yüksek katlı apartmanlarda oturan yeni kuşak bir arada yaşamakta, hatta alışkanlık ve ezberlerini bozarken bunu hatta gönüllü olarak talep etmektedir. Bu çok hızlı gelişen tavır değişikliği, farklı bir sosyolojik inceleme gerektirmektedir. Başka bir örnek verecek olursak, iş hayatında oda sistemi ile çalışmaya alışkın olan bireyler bir anda ‘modern ofis’, ‘akıllı bina’ gibi janjanlı isimlerle pazarlanan mekânlarda, açık ofis şeklinde dizayn edilmiş, pek çok farklı alışkanlığı olan bireylerin bir arada olmak durumunda kaldığı, gürültülü ve konsantre olmakta zorlanılan bu ortamlarda çalışmaya alışmak durumunda kalmaktadırlar. Bu yeni yaşam biçimleri aslında bireyin tercihi olmadan, tasarımcı veya otorite tarafından bir takım ekonomik ve sosyal gerekçelerle doğru olduğu

düşünüldüğünden, hayata geçirilmiş mekân tasarımlarıdır. Dayatılan bu mekân çözümleri bireylerce gönüllü veya gönülsüz iş veya yaşama alanı olarak tecrübe edilmektedir. Modernleşen dünyada alışkanlıklarımızın değişimini, sadece ekonomik alanda tüketim alışkanlıklarıyla sınırlı olmadığını, hatta alışkanlıklarımızın bile artık tüketildiği, bu tür yeni mekânlara toplum olarak şahit olmaktayız.

2.1.4.1 Mekân tasarımı ve mimarlık

Toplumda varlığıyla değeri olan insanın, estetik ve kullanışlılık ilkelerini göz önüne alarak gereksinimleri doğrultusunda; içinde yaşamını sürdürebileceği yapıların tasarlama sanatı aslında mimarının en temel görevlerindedir. Sözen ve Tanyeli (1986, s.162)'nin belirttiği tanımda, mimarlığı geçmiş ve gelecek yaşantıların bağlarını kurabilme boyutuyla ele alan Edmund Bacon'nın dilinden şu şekilde aktarmakta; “mimarlık, içinde yer alan kişide geçmiş ve önceden edinilmiş mekân yaşantıları ile ilişkili, belirli bir mekân yaşantısı yaratmaya yönelik bir mekân eklemlendirilme sanatı”dır.

Bir yapının mimarlık ürünü olabilmesi için; onun belli bir nitelik içermesi, yani ‘bir mekân yaşantısı oluşturma özelliği’ bulunma şartı beklenmektedir. Böylece bahsedilen yapı, söz konusu nitelikle önemli bir ölçüt kazanarak, o yapı artık strüktüel mühendislik yapısı olmaktan çok, bu boyutundan tamamen sıyrılarak bir mimarlık ürünü olmaktadır. Yalnızca görsellik kaygıları taşıyaması gereken bir mimari eser; yaşamın ta kendisini sunmalı, önemli bir mimari ürün olarak imzasını taşıdığı mimarın değerlerini taşımaları, kullanıcının yaşama ait tercihlerine tam ve elverişli olarak hizmet etmelidir. Mimarlık salt mekânsal kurgu olarak ele alınmamalı, hem mimarlık ürününe hem de o hizmetin altındaki düşünsel altyapıya da imada bulunarak var olmaktadır. Bu var olan önemli mimari ürün, bireyin ve toplumun da kullanımına hizmet etmektedir (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.162).

Ünlü mimarlık kuramcısı olan B. Zevi (Akt. Hasol, 1995, s.305)'ye göre mimarlık yapıtını aktarımıyla, ‘iç mekânı, kentsel mekânı, ekonomik, toplumsal, entelektüel, teknik, işlevsel, mekânsal dekoratif değerleriyle coşku ve hayranlık yaratan yapı mimarlık yapıtı’ olarak ele alınmıştır. Sözen ve Tanyeli (1986, s.162)'ne göre ise mimarlık; mekân örgütleme sanatı olmasının yanında, bu iş ile uğraşan aktör olan mimarın da, edindiği tüm mesleki etkinliklerinin tümünü ifade eden kavramlardır. Mekânın tasarımını gerçekleştiren

aktörlerden önemli biri olan mimarlık disiplini uzayın sınırlanmış bir parçası olup, aynı zamanda da mimarlık mesleğinin de konusunu oluşturmaktadır (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.157).

Mekân üretme disiplini olan mimarlık, mekân dizaynında önemli bir referans noktası olan *ergonomiyi*, insan-iş ilişkileri bağlamında, özellikle vücudun yeteneklerine uygun ve en az yorularak çalışmayı sağlamak üzere ‘tasarımın kalite ölçütü’ olarak ele almıştır (Hasol, 1995, s.158). İnsanın mekândan beklediği konforun aslında, mekân üretim sürecinde ergonomi konusuna gösterilecek hassasiyetle ne kadar ilişkili olduğunu da dolaylı olarak ifade etmiştir. Konumuz olan yaş dostu mekânların tasarlanması için yaş alanların fiziksel ve ruhsal durumları da dikkate alındığında tasarımın ergonomisinin ne kadar önemli olduğu da görülmektedir.

2.1.4.1 Kentsel tasarım

Kentsel tasarımının (urban dizayn) aslında büyük çaplı bir mimarlık çalışması olduğu söylenebilir. Bu kentsel tasarım, bazen kentin belli bölüm ve parçalarını, bazen de tümünü hesaba katarak planlanmasıyla uğraşan bir makro mekân tasarım disiplini olarak ele almak gerekir (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.129). Makro tasarım olarak kent dizaynı, mimarlar kadar yine tasarımcı olan şehir plancılarını da yakından ilgilendiren büyük ölçekli planlamalardır. Birey ve grupların yaşamlarını gerçekleştirmelerini sağlamak üzere planlama yapan bu tasarımcılar; dizayn eylemini gerçekleştirirken yüzlere hatta bazen milyonlara ev sahipliği yapan kentleri, yüzlerce yıllık planlar öngörerek tasarlamak durumundadır. Bu büyük eylemi gerçekleştiren tasarımcılar yaptıkları için ne kadar başarılı veya başarısız olduğunun cevabını on yıllar sonra alırlar. Bu hayatı dizayn edebilen önemli iş, aslında toplumun yapısına hâkim olmayı gerektirir; hatta yıllar sonra değişecek olan psikoloji, beklenti ve ihtiyaçlarını da tahmin etmeyi bekler. Bu nedenlerle çok kıymetli bir tasarım dalı olan kentsel tasarım; sadece o şehrin insanına değil, tasarlayarak imza attığı dünya toprağına ve o bölgeyi gezmeye gelen turiste karşı da sorumluluğu olduğundan, var olan ve olacak tüm talepleri karşılacaka biçimde planlayarak hizmet etmelidir. Tasarımcıların vermesi gereken bu önemli planlama kararları; şehrin ekonomisini, iş kollarını, istihdam yapısını yönlendiren kararlardan olup, aynı zamanda da kent içinde yaşayan insanların mutlu, huzurlu olmalarını sağlayan mekân üretme kararlarıdır. Bu

nedence şehrin dizaynı aslında hayatın dizaynı olup; hem yaşayanlarının, hem de gelecek nesillerin ekonomisini, sosyolojisini, psikolojisini ve kültür yapısını da dönüştürerek yeniden inşa eder. Şehirler doğru tasarlandığıysa yaşattığı tüm bireylerin sosyal ilişkilerini aktif olarak düzenler; hayatlarını renklendirerek, daha iyi bir yaşam ve mekân ufku kazandırır.

Adorno ‘Kitle Kültürünün Şeması’ adlı eserinde dile getirdiği gibi, “kitle kültürü, süssüz bir makyaj”dır diyerek; toplumun kültür yapısının, aslında şehir yapısını ne kadar etkilediğini ve sahip olunan kültürel yapının şehre sirayet edebilme gücünü çarpıcı bir biçimde dile getirmiştir (Adorno, 2012, s.23). Kentte yaşayan bireyler, homojen bir yapıya kavuşmuşlarsa kendi kültürlerini şehirlerine yansıtarak, o bölgeyi süsler, şekillendirir ve güzelleştirirler. Bazen tüm kentin kültürünü, bazen de bölgenin özelliklerine has değerlerini kendi kültürüne de taşıyabilirler. Kentsel tasarımlarla bezenen şehirlerde, toplumsal özellikler, kültür kodları ve özel değerler de gizli bulunmaktadır. Bu kendine has kültür yapısı içinde yaşayan bireyler, özellikle bölgede kültürel olarak çoğunlukçu bir yapıyı yakalayabildiklerinde; alışkanlıklarını sosyo-kültürel yapılarına, şehrin/mahallenin dolayısıyla yaşamlarının detaylarına yansıtarak yaşarlar. Örneğin, uygulanan kentsel dönüşüm öncesinde; Çin Çin ve Sulukule gibi homojen kültür yapısıyla oluşmuş bölgede, çevrelerindeki komşu bölgelerden çok farklı bir biçimde kendi kültürel yapılarına uygun planlamalarla sokak, ev ve mekânlarını şekillendirdiğini ve kültürel dokuyu bozmadan yaşadıklarını biliyoruz. Dizaynın böyle bir gücü vardır; bazen mekân bireyi şekillendirir, bazen de birey mekâna hükmederek biçimlendirir. Bu noktadan bakıldığında, değişim komutunun hangi yönden -mekândan mı, yoksa bireylerden mi- gelerek dönüştürme gücünü kullandığı, değişimdeki istikrar ve kararlılığı etkiler.

Kentsel tasarımdan daha kapsamlı ve büyük bir tasarım süreci olduğu bilinen; kent planlama disiplini, tüm kentsel alanı kapsadığından geniş çalışma alanına karşılık gelmektedir. Kentsel tasarım ise, çok daha sınırlı bir çevreyi ele alarak dizayn etmeye çalışmaktadır. Kentsel tasarım çalışması olarak, bir meydanın veya bir yaya alanının tasarlanması örnek olarak verilebilir (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.129).

Kentsel tasarım, iki temel kentsel eleman olan doğal ve mimari elemanları birbirlerine uyumlu olacak biçimde bağlayarak gerçekleşmektedir. Kentin sahip olduğu doğal

elemanlar bölgenin coğrafi yapısına ait öğeleri oluşturan; kayalık bölge, ağaçlık alan, vadi, ovanın yanı sıra su, nehir veya deniz kıyıları gibi doğal çevresel öğeleridir. Mimari elemanlar ise, coğrafi özelliklerine ait doğal tüm elemanları birbirine bağlayarak, etkinlik noktalarını güçlendirebilmek üzere insan tarafından tasarlanmış olan her şeyi ifade eder (Salingaros, 1998). Kentin kendi coğrafi özelliklerine göre gerçekleştirdiği her tasarım kararı; uygulandığı ve somutlaştığı zaman, doğrudan insan ve doğayla ilişki kurar, böylece ona temas ederek dönüştürür. Bu nedenle kentsel çevre planlamalarında; tasarımla ilgili moda akımlar, iktidar ve otorite gibi güçlerden çok, tasarımcının meslek etiği ve ahlakının önemiyle birlikte, bölgenin doğal çevresel öğelerine duyarlı ve saygılı olan planlanma kararları ve yönetim süreci önemlidir. Bu günümüzde ütopya gibi gelse de, kentsel çevre içinde yaşayan bireylerin toplumsal hassasiyetlerini koruyarak, insan fitratına ve duyarlılıklarına uygun olarak, yaşayan bireylerin ihtiyaçlarını belirlemek ve tasarımları bu yönde gerçekleştirmek gerekmektedir.

Kentsel mekânın yerel müdahalelerle düzenleme çabaları, gerçek anlamıyla Rönesans'ta ortaya çıktığı bilinmektedir. Örneğin, Michelangelo'nun Roma'daki Capitol Meydanı tasarımının böyle bir girişimdir. Kentsel tasarımın altın çağını yaşadığı Barok dönemde çoğu Avrupa kenti, kentsel tasarım ölçeğindeki çalışma ürünleri ile donatılmıştır. Bu tasarım ürünleri; meydan, cadde, yerleşme alanı ve park gibi kentsel öğelerin yapımı veya yeniden düzenlenmesi biçiminde gerçekleştirilmiştir. Paris'teki Vendome Meydanı, Roma'da Piazza del Popolo ve İspanyol Merdivenleri gibi eserler, dönemin kentsel tasarım yapıtlarının en önemlilerine örnek olarak verilebilir (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.129).

Kentsel tasarım büyük çaplı, dinamik ve canlı bir tablo yapmaya benzemektedir. Yanlış alınan tasarım kararları tıpkı tablodaki kötü ve uyumsuz renk kullanımı gibi tabloda aykırı kalan ve sırttan unsurlardır. Şehir yapılan yanlış tasarım kararını kendi inisiyatifini kullanarak yok edebilen veya mekânın anlam ve değerinin ihtivasını dönüştürebilen bir güce sahiptir. Önce pazar yeri olarak tasarlanan bir alan yeri uygun değilse; rağbet göstermeyerek ve atıl bırakarak o mekânın kullanım değerini değiştirilmesi hususunda baskı uygulayabilir. Kentte yaşayan bireyler, ihtiyaç olmayan bazı mekânları kullanmama ısrarı göstererek, mekânın anlam değiştirilmesi için yerel yöneticileri zorlama gücüne sahiptir. Bu mekânlar için yeni inisiyatiflerin kullanılmasını sağlayarak, mekânların yerini değiştirir veya mekâna yeni anlam giydirebilir. Tasarlayan sanatçı kadar kullanıcı da

sanatın kriteri olarak yeni sanat formu önerebilmektedir. Kentlerdeki tasarımın ve dönüşümün temel referansı, aslında kullanıcı olan toplum bireyleri olmalıdır.

Benzer olarak Adorno (2012, s.96) da, ‘her şeyin olduğu şey için değil, değiştirilebilir olduğu sürece değerli olduğu’na vurgu yapmıştır. Sanatın kullanım değeri veya başka bir deyişle sanatın varlığı; tüketicinin gözünde bir fetiş haline gelmektedir. Sanatın meta özelliği, kendisini tam olarak gerçekleştirerek etkisini göstermektedir. Adorno, sanatın ‘tüketime hazır bir meta türü’ olduğunu ifade etmiştir. Satılmaya hazır, ancak aslında satılık olmayan bir meta türü olan *sanat* için, ticari faaliyetlerin bir amaç olmaktan uzaklaşarak; tek ilke haline geldiği zaman, sanatın tamamıyla ikiyüzlü bir hal aldığını ve satılamaz bir şekle bürünebildiğini dile getirmiştir.

Caddelerde billboardlarda gördüğümüz yeni yaşam tarzına çağrı ve davete kent bireyleri kayıtsız kalamamaktadırlar. Bu reklam kampanyaları ile desteklenerek sunulan yeni konut projeleri; bankacılık ve finansman sektörleriyle ekonomiyi canlandırırken, mimari ve sosyo-kültürel açıdan yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu tür reklamlar, yeni kurulan kentsel mekân dizaynı ve sosyal çevre pazarlama işiyle; gündelik hayatımıza kültür endüstrisinin bir pazarlama ürünü olarak girmiş durumdadır. Adorno (2012, s.23) ‘Aydınlanmanın Diyalektiği’ adlı eserinin son kısmında, reklamın kültürel hayat içerisindeki yerini, tüketicinin sahte olduğunu bilmesine rağmen, kültür metalarının tüketme ihtiyacı duymalarını sağlayan ürünler olduğunu söylemektedir.

Bu büyük konut projeleri aslında farkında olalım olmayalım, yeni bir tarz ile toplumsal tabakalaşmayı yeniden inşa etmektedir. Kent içinde, birbirine yabancılaşmış; görünmeyen, ancak sosyo-kültürel ve ekonomik yapıya bağlı olarak mahalle, semt ve apartman-site gibi keskin sınırlarla sağlanmış ayrımları barındırmaktadır.

Mimarlar, yapıları tasarlayıp bunların işlevselliğini sağlamak üzere çalışan sanat ve fen insanları olarak tanımlanmaktadır. Ünlü Romalı mimar Vitruvius’un da belirttiği gibi, mimarın statüsü özellikle Roma ve Yunan çağlarında daha spesifik olarak, strüktür ve estetik sorumluluğuyla; görev ve pozisyonu daha tanınır durumda idi. Günümüzde ise mimarın, genel olarak mekân konusu dışında olan sıhhi tesisat, ısıtma, strüktür, aydınlatma, havalandırma gibi konulara da vâkıf olması gerekmektedir. Çünkü mimar, bir

yapının ortaya çıkartılma aşamalarındaki işbirliğinin yönetilmesinden sorumlu bir koordinatör konumundadır. Bu anlamda bakıldığında Türkiye’de, mimarlık mesleğinin ve aktörü olan mimarın da yasalarla korunuyor olduğunu belirtmek gerekmektedir (Hasol, 1995, s.315).

Kentsel yapı (urban structure), kendi içinde tüm tasarım ve kullanım öğeleriyle birlikte yer alan kenti, belli bir takım düzen ve bağlantılar içinde konumlanmaya ve dizayn edilmeye zorunlu kılınan bir mekânsal bünye olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle mevcut veya gelecekte yapılacak olan tüm yapılaşmaların yanı sıra mekânla ilgili değişimlerin kentsel yapıya göre oluşturulmasını içerir. Kentsel yenileme (urban renewal) ise, bir kent parçasının -istimlaklere girilmesizin- mevcut yapıların ve donanımların iyileştirilmesi ve sağlığa uygun hale getirilmesi sürecini kapsamaktadır. Kentin eskiden beri var olan, mekânsal ve görsel değerlerini de yok etmesizin, güncel koşullara uygun kılınma işlemleri olarak ele alınır (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.129).

Tasarım disiplini olarak mimarlığı, insanların yaşamını kolaylaştırmak üzere barınma, dinlenme, eğlence ve çalışma gibi eylemleri sürdürebilmek için gerekli mekânları tasarlama süreci olarak incelemek gerekir. Bunları teknik yönetsel süreçlerle bağdaştırarak, inşa etme sanatını ortaya koyan bir tasarımcı da bu disiplinin ana aktörü olan mimardır. Mimarlığı ayrıca, toplumun gereksinimlerine uygun olarak ekonomik ve teknolojik ilerlemeleri göz önünde bulundurarak; sanatsal bir çalışma yürütme çabası olarak da ele alabiliriz. Pek çok düşünür, bu tasarım disiplini ve aktörüne ilişkin; tasarım mesleğinin sınırları, sorumlulukları ve içeriğinin yanında mekânla olan bağıını ifade eden farklı tanımlar üretmişlerdir. Örneğin; Romalı mimar Vitruvius, ‘De Architectura’ başlıklı eserinde mimarlığı ‘sağlamlık, kullanışlılık ve güzellik’ olarak tanımlamıştır. Bir İngiliz yazar 1581’de mimarlığın tanımını ‘yapı bilimi’ şeklinde yaparken, 19. yüzyılda Ruskin ise, mimarlığın ‘yapılara uygulanan süslemeden başka bir şey olmadığı’ni ifade etmektedir. Ayrıca amatör bir eleştirmen olan Sir Henri Watton 1624’de ‘The Elements of Architecture’ adlı eserinde ise, mimarlığın üç maddeye cevap vermesi gerektiğini belirtmiştir: ‘güzellik/estetik, kullanışlılık ve sağlamlık’. F.L.Wright’a göre ise mimarlık “biçim haline gelmiş bir hayat” tarzı olarak ele alınmıştır (Hasol, 1995, s.315). Her şey gibi zamanla tasarım aktörlerinin gücü, tasarıma hâkim oluşu da modernleşen dünya sistemleri

ile değişmeye başlamıştır. Çünkü değişen teknoloji, üretim sistemleri de tasarım disiplinini, aktörlerini ve tasarım ilkelerini değişirmiştir.

Değişen dünya düzeniyle kendini gerçekleştiren kapitalizm süreci; mekân üretimini kendi temsillerini ifade ederek, yeni mekân anlayışı ve yeni mekân üretim biçimini ‘diyalektik bir yaklaşımla’ inşa etmiştir. Mekânsal pratikler ve yeniden üretim süreci, toplumsal ilişkilerle sürekli olarak etkileşim halindedir. Bu nedenle Lefebvre, üretim sürecinde şhircilik ve şehir planlanmasını yeni üretim sistemini makul kılmak üzere dizayn edilmiş, stratejik araçlar olarak kabul etmektedir (Lefebvre, 2014, s.68).

Kentin mekânsal ve çevresel tasarım süreçlerinde kullanılan araçlardan Kentsel Yenileme ve Kentsel Dönüşüm planlama safhaları, tasarım disiplininin önemli aktörleri olan şehir plancıları ve mimarlarla yürütölmektedir. Konunun teknik olması boyutu düşünöldüğünde, gerekli olan bu analitik düşünce sistemine sahip aktörlerin varlığı tartışılmaz bir husustur. Ancak kenti planlama sürecinde eksik olan; kentte yaşanan sosyal hayatın sağlıklı olarak kültürel dokuya uygun biçimde planlanamıyor olması ve gerçek talepleri karşılamıyor oluşudur. Kent halkının toplumsal yaşamına sahne olan kentlerin değişim süreçlerindeki planlamalarda, sosyal disiplin ve politika uzmanları ve kenti kullanan her yaş grubu bireylerin de söz hakkı olması gerekmektedir.

Gelişmiş ölke örnekleri incelendiğinde, şehirlerle ilgili her kararda kent konseylerinin söz sahibi olduğu, bu konseylerde de tasarımcılar kadar; sosyal politika uzman ve uygulayıcıları ve kullanıcıların yer aldığı görölmektedir. Kentsel planlama konusunda, kent için tüm söz sahibi olması gerekenler her birey bu mekânsal planlamalarda aktif olarak yer alabilirse, kentler toplum taleplerine uygun olarak tasarlanacak ve tekrar tekrar geriye dönölerek kentsel onarımlara da ihtiyaç duyulmayacaktır.

2.1.5 Yaşlı dostu

Tasarlanan tüm kent mekânları; evrensel tasarım ilkeleriyle yaşlanmayı destekleyerek planlanırsa, insan ve mekân ilişkilerini sağlıklı bir biçimde düzenleyen yaş dostu mekânlar haline gelecektir. Yaş dostu olan mekânlar; yaş almakta olan tüm bireylerin sosyal ve mekânsal katılım düzeylerini arttırmayı, aktif yaşlanmayı, daha refah sağlıklı yaş almaya katkı sağlayarak tasarlanan mikro ve makro mekânları ifade eder. Bu nedenle kentlerin

yaşlılar, engelliler ve tüm bireyler için yaşam seviyelerinin artırmak temel hedef olmaktadır. Bu anlamda konu ele alınarak, kenti oluşturan yapı taşlarını, barındırdığı bireylerin toplumsal ilişki biçimlerini ve bunların gelişimini süreçlerini dikkate almak gerekir. Bulunan coğrafi, iklimsel, mekânsal veriler ve yaşanan hayata ilişkin alışkanlıklar ve gündelik hayat rutinleri dikkate alınarak planlanan yaş dostu mekânlar; yaşlının sosyal hayata katılımını ve iletişimini artırmayı hedeflemektedir.

Bireyler, yetişkinlik döneminden sonra yaş almaya devam ederken; geçmişteki kadar dinamik ve aktif olarak hayata katılabilme fırsatını, kendileri için -sosyal bir hak olmasından dolayı- talep etmektedirler. Yaş almaya ve yaşlanmaya başladıkça ortaya çıkan fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik yetersizliklerle birlikte sınırlamalar; onların günlük aktivite, sosyal ilişki ve gündelik hayatlarını da etkilemektedir. Bu tür sıkıntıların yok edilmesi ve azaltılması için gerekli olan tüm düzenlemeleri; hem kamu ve YY'den, hem de aile ve çevrelerinden beklemektedirler.

Bu nedenle gündeme gelmesi ve üzerinde düşünülerek, gerekli planlamaların yapılması için 'yaş dostu mekân' (age friendly space) kavramı üretilmiştir. Yaş dostu mekân kavramı; nüfus yoğunluğu açısından kentlerin artan ihtiyacı nedeniyle bu alanlar için tasarlanmış planlama süreçleridir. Bu yaş dostu planlama kriterleri, kentsel ve çevresel tüm makro ve mikro mekân tasarımlarında kullanılması gereken temel bir referans kabul edilmiştir. Mekânsal planlama dolayısıyla toplumsal hayatı inşa ettiğinden; yaş dostu mekân tasarım süreci de sadece fiziki mekânı değil, sosyal hayatın da inşa sürecini kapsamaması nedeniyle önem arz etmektedir.

Tüm bireyler gibi yaş alanlar için de; sosyal hayatta saygı ve kabul görmek; bireyin toplumdaki konumu, sosyal ilişkilerinde belirlilik ve istikrar kazanmasına yardımcı olmak önemlidir. Böylece birey, sosyal ilişkilerinden kopmayarak toplumsal hayattaki katılımlarının sürekliliği sağlanabilecektir (Krespi, 1993, Akt. Torun, 1995, S. 25). Sosyal ve mekânsal düzenlemelerde yaş dostu mekânlar için; gündelik hayata katılım düzeylerinde engelsiz ve sınırsız ulaşılabilirliğin yanında, mekân seviyelerine katılımında da özgürlük ve çeşitliliğin sağlanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra kentin dolayısıyla kent hayatının düzenlemelerinde; sosyal etkileşim, sosyal katılım, kaliteli yaşam standartlarının sürdürülebilirliği, sosyal içerme ve aktif yaşam fırsatlarını destekleyen mekânsal tasarım kriterleri hayata geçirilmelidir. Bu kriterlerin sağlandığı bir kent hayatı yaş dostu mekânlarla mümkün olacaktır.

Bugüne kadar yapılan mevzuat, yönetmelik ve uygulama çalışmalarında; yaşlıların yaşam kaliteleri açısından yaşanmakta olan sınırlama, aksaklık ve yetersizliklerin giderilerek, revize çalışmaları yürütülmesi gerektiği hususları her fırsatta araştırmacı birey, kuruluş ve kurumlarca da dillendirilmiştir. Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı (2007)’na göre, yaşlıların konut politikası ile ilgili yasal düzenlemelerin artırılması, yasal düzenlemeleri eyleme dönüştürebilecek gerçekçi, uluslararası ve ulusal normları da barındıran bir konut politikası oluşturulması düşüncesi hala gerçekliğini korumaktadır.

Yaş dostu mekânlar, makro ve mikro tüm mekânsal tasarımlardan ve kenti çevreleyen doğa parçasına uzanan bu yapılaşmış çevreye; evrensel tasarım ilkeleri ve erişilebilirlik konusunda da rehberlik etmektedir (Tutal ve Üstün, 2009, s.4). Özellikle ‘ortalama kullanıcı gruba’ yönelik yapılan mekân tasarımları, yaşlılar ve engelliler açısından yaşam çevresinin bağımsız kullanımını engellemektedir. Yaşlıya ve engelliye uygun konut ve şehir dizaynının yetersizliği hala önemli bir problem olarak karşımızda durmaktadır (Tutal, 2015).

Bir toplumdaki yaşlı nüfustaki artış, önemli sosyal sıkıntıları da birlikte getirmektedir. Toplumdaki önemli kurumlardan bir tanesi olan ‘aile kurumu’nda sanayileşmeyle birlikte değişen iktisadi koşullar ve sosyal yapıya da bağlı olarak küçülme yaşanmıştır. Bu değişim süreciyle birlikte, yaşlının toplumsal statüsü ve aile içerisindeki konumunda da farklılaşmalar görülmüştür. Aile yapısının değişmesi, ailedeki yaşlı bireyin ihtiyaçlarının karşılama güçlerinde yetersiz kalma ve yaşanan sorunlarla baş etme düzeylerindeki aksaklıklar yaşlılara sunulacak hizmetlerin önemini her geçen gün artırmaktadır (Arpacı, 2015, s.24).

Aile ve toplumsal yapıda yaşanan sosyal değişimlerin yanı sıra, demografik yapıda da nüfus yaşlanma sorunu da ortaya çıkmıştır. Nüfusun yaşlanması sorunu hemen her gelişmekte olan ülkenin önemli bir problemi olup; toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus payının artması olarak ifade edilebilmektedir. Nüfus içindeki yaşlı sayılabilme kriteri ülkeden ülkeye değişmekte olup, dünyada bu konu hakkında söz sahibi olan kuruluşlarca farklı yaşlar kabul edilmiştir. Örneğin; BM ve WHO ‘60 yaş ve üzeri’ yaş grubunu yaşlı statüsünde kabul ederken, DB ve OECD (daha sonrasında bu ülkelere WHO da katılmış) ise ‘65 yaş ve üzeri’ nüfusu yaşlı kabul etmişlerdir.

Yaşlılığın başlangıcı olarak 60 ve 65 yaşları yaygın biçimde kabul edilmekle birlikte bireyin takvim yaşı, yaşlılık için önemli olsa da bunun yaşlı tanımı için tek belirleyici olmasının

mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda konu ele alındığında ‘yaşlı’ tanımı yapmak belirli zorlukları da içinde barındırmaktadır (Ceylan ve Şentürk, 2015 s.36).

Dünya Sağlık Örgütü (1998) yaşlılığı kronolojik bir sıralamayla değerlendirmiş ve konuyla ilgili olarak yayımladığı raporlarda yaşlılığın başlangıç noktasını 65 yaş olarak belirtmiştir. Ancak söz konusu tanım sosyo-kültürel unsurlara ve dönemlere göre değişiklik gösterebilmektedir (Türkiye’de Yaşlılık Dönemine ilş. Beklentiler, 2011, s.4). WHO, 1989 yılında yaşlılığı 60 yaş olarak değil de, 65 yaşından büyük olup bireyin çevreye uyum sağlayabilme kabiliyetindeki kayıplarla ilintili olarak kabul etmeye başlamıştır. Ve yaş sınırlandırmasını da şu şekilde revize etmiştir: 65-74 yaş arası genç yaşlı, 75-84 yaş arası orta derecede yaşlı, 85 ve üzeri ise ileri yaşlılık olarak kabul edilmiştir. WHO, yaşlı kabul kriterini değiştirerek; 65 yaş ve üzeri bireyleri "yaşlı" olarak nitelendirip, bir ülkenin toplam nüfusu içinde 65 yaş ve üzeri yaşta olan bireylerin sayısının %7 ile %10 arasında olması durumunda, o ülke nüfusunu yaşlı olarak kabul edebileceğimizi ifade etmektedir (Kayan, 2012, s.6-7).

Dünya Sağlık Örgütü’nün yaptığı bir ayrıma göre, yaşlılık da kendi içerisinde sınıflara ayrılabilen, bu durumda 45-59 yaş arası orta yaş 60-74 yaş arası yaşlılık, 75-89 yaş arası ileri yaşlılık, 90 ve üstünü ise ihtiyarlık kategorisine alındığını ifade etmiştir (Arpacı, 2005).

Ancak, biyolojik yaşlanma böylesi bir süreci zorunlu kılsa bile bu değerlendirmenin değişmez ve kesin olduğunu göstermez. Bölgesel bazda yaşam şartlarına bağlı olarak bu kategorizasyonda sapmalar görülmüştür. Kişilerin yaşlı sayılabileceği kesin bir yaş sınırı veya yaşlanmanın başlangıç sınırının belli olmaması nedeni ile yaşlılığın kabul sınırı ve ölçütleri evrensel değerlerle ölçülse bile kimi ülkelerdeki kentlerde yaş eşiği yerine bireysel düzeydeki fiziksel kabiliyetler ölçüt olarak kullanıldığından, bu durum toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Ancak genel olarak WHO, 1989 yılından bu yana 65 yaş ve üzerini yaşlılığın ilk basamağı olarak kabul etmesiyle toplumsal algımızın da buna koşut bir kabullenışı mevcuttur.

Türkiye’de yaşlı tanımı, 24325 sayılı ve 21.02.2001 tarihli ‘Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği’nde şu şekilde yapılmıştır; *yaşlı*, 60 yaş ve üzerinde olup toplumsal ya da ekonomik açıdan sıkıntı çeken ve yardıma muhtaç olan kişidir. Ancak WHO’nün, özellikle 1980 yıllarından sonraki tüm çalışmalarında 65 yaş ve üzerini dikkate alması, birçok gelişmiş ülkenin bu yaşı referans olarak kabul etmesine yol açmıştır.

Ülkemizde TÜİK, 2022 sayılı yaşlılık aylığı gibi uygulamalarda 65 yaşın kabul edilmesi ve ASP'ye bağlı olan EYHGM'nün de yeni düzenlemelerine ilişkin planlamalarda ve sosyal güvenlik sisteminden yararlanma kriteri olarak da; 65 yaş yaşlılığın başlangıcı açısından referans kabul edilmektedir. Bu kronolojik tanım dünyada kabul görmüş ve bu çalışmada da yaşlılık için 65 yaş esas alınmıştır.

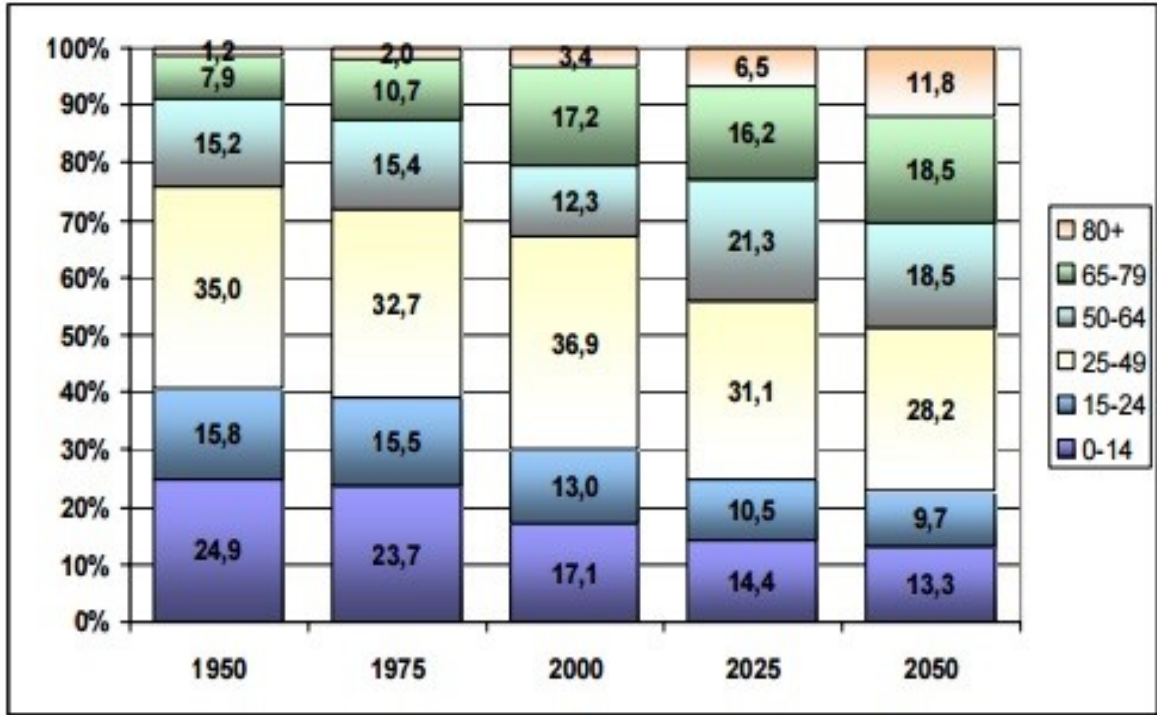
1990'lı yıllarla birlikte, genç nüfus diliminin daralması, yaşlı ve bağımlı olan 65 yaş üstü nüfus dilimindeki artış, hem sosyal yapımızı hem de sorun alanlarımızı değiştirmeye başlamıştır. Yaş alan ve yaşlı bireylerin toplam nüfus içindeki payı düşünüldüğünde, onlara hitap eden yaşam kurgularının da oluşturulmasının zaruryeti tespit edilmiştir. Bireylerin kendi şehirlerini yaş alanlar için daha yaşanabilir bir kent haline getirebilmek üzere bir takım yenilikleri talep etmesi ve hayata geçirilmesini sağlaması gerekmektedir. Şehirleri insan ve mekân bağlamında daha yaş dostu mekânlar haline getirebilmek üzere alınacak tüm tedbirlerin daha etkili olabilmesi için, yaş almış insanlar mutlaka tam katılımcı olarak şehrin yeniden dizayn edilme sürecine dâhil edilmelidir. Yaşlı ve yaş alan bireyler şehirde karşılaştıkları olumlu/olumsuz durumları ve engelleri kendi deneyimleriyle analiz edip, eleştiri ve taleplerini de ifade ederek tasarım standartlarının belirlenmesine, şehrin güçlü ve eksik olduğu yönlerin belirlenmesine, böylece de planlama sürecine katkı sağlayacaklardır. Bu tasarım için belirlenen standartlarla kentsel mekân ve çevresi dizayn edilerek hayata geçirilebilir ise, engelsiz ve kuşatıcı yaş dostu mekânlarla daha refah bir toplumsal hayatın içinde aktif yaşlanabilme mümkün olacaktır.

Dünya ölçeğinde yaşlı dostu kentlerin gereği, demografik yapı içindeki değişimler yaşlı nüfusunun toplam nüfus içindeki oranının artması, aktif olmayan bağımlı nüfus grubunun artması ve doğurganlık oranlarının azalması beklendiğinden yaşlanan nüfusu da içeren mekân planlamaları da hız kazanmıştır.

Tarih, en temelde insan üretim gücünün artması ve toplumsal yapıların -bu gelişime izin verdiği ölçüde- değişim ve dönüşümü olarak tanımlanır (Cohen, 1978). Bu nedenle yaşlı dostu kentlerle ilgili gelişim sürecine bakmak gerekmektedir. Özellikle son yüzyılda konu ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmış, bu kapsamda Dünya Sağlık Örgütü Yaş-Dostu Kentler projesi ile yeni bir kent dizaynı anlayışını ortaya koymuştur. Buna göre bir kentin yaş-dostu olma düzeyini ölçebilmek amacıyla çeşitli kriterlerin (dış mekânlar ve binalar,

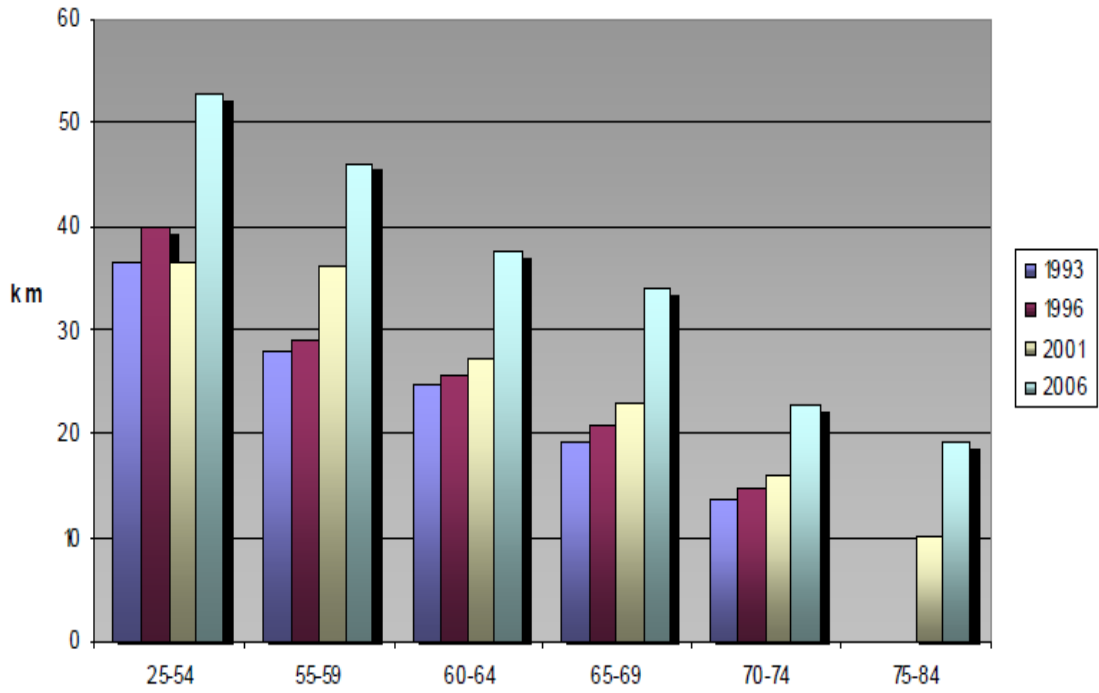
ulaştırma, barınma, sosyal katılım, saygı ve sosyal içerme, medeni katılım ve çalışma hayatı, iletişim ve bilgi ve toplum desteği ve sağlık hizmetleri vb.) değerlendirilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Avrupa’da yapılan son çalışmalardan biri olan Avrupa Komisyonu Çevre Genel Müdürlüğünün isteği sonucunda COWI A/S danışma grubu 2008 Ekim ayında **Çevre ve Yaşlanma** üzerine bir rapor yayınlamıştır. Çalışmanın amacı, yaşlanan Avrupa nüfusunun çevreye ne şekilde etki ettiğini araştırmaktır. Mevcut çalışmanın sınırlarına doğrudan girmese de bu raporun yaşlı ve çevre arasındaki ilişkiyi anlamada bazı anahtar noktalarda aydınlatıcı olduğu düşünülmektedir. Şekil 1’de çalışmanın dayanağı, yavaş yavaş yaşlanan Avrupa’nın nüfus grafiğine yer verilmiştir.

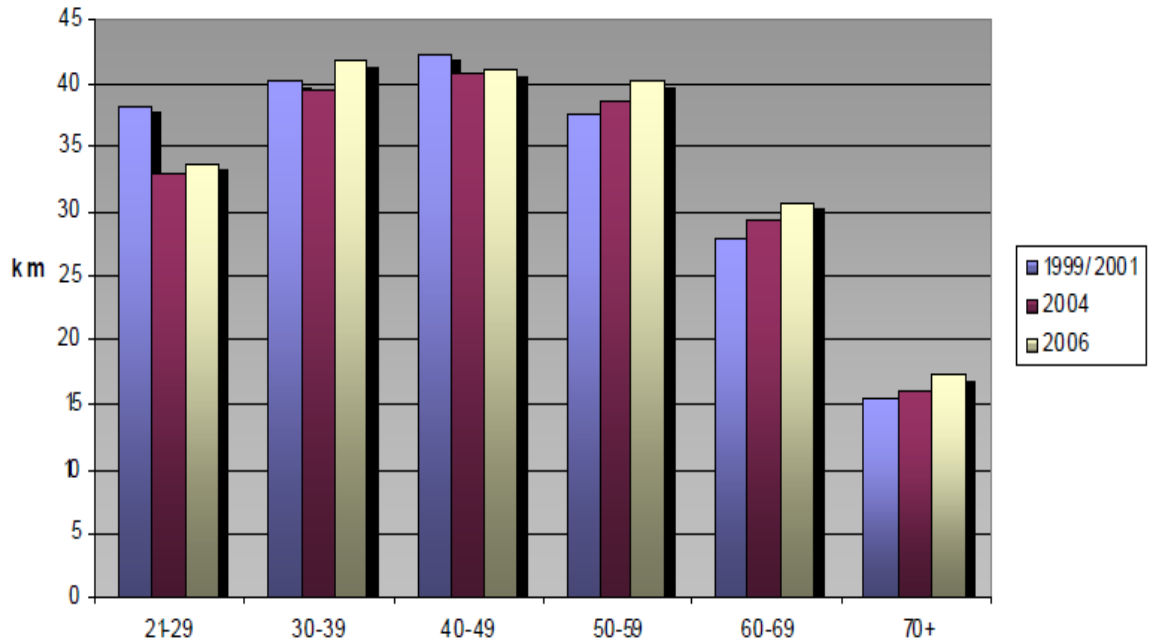
Şekil 1. 1950-2050 Yılları Arasında Avrupa Birliği'nin Artan Yaşlı Nüfusu, 2025 ve 2050 İçin Verilen Tahmini Değerler

Kaynak: Zaidi (2008, s.3).

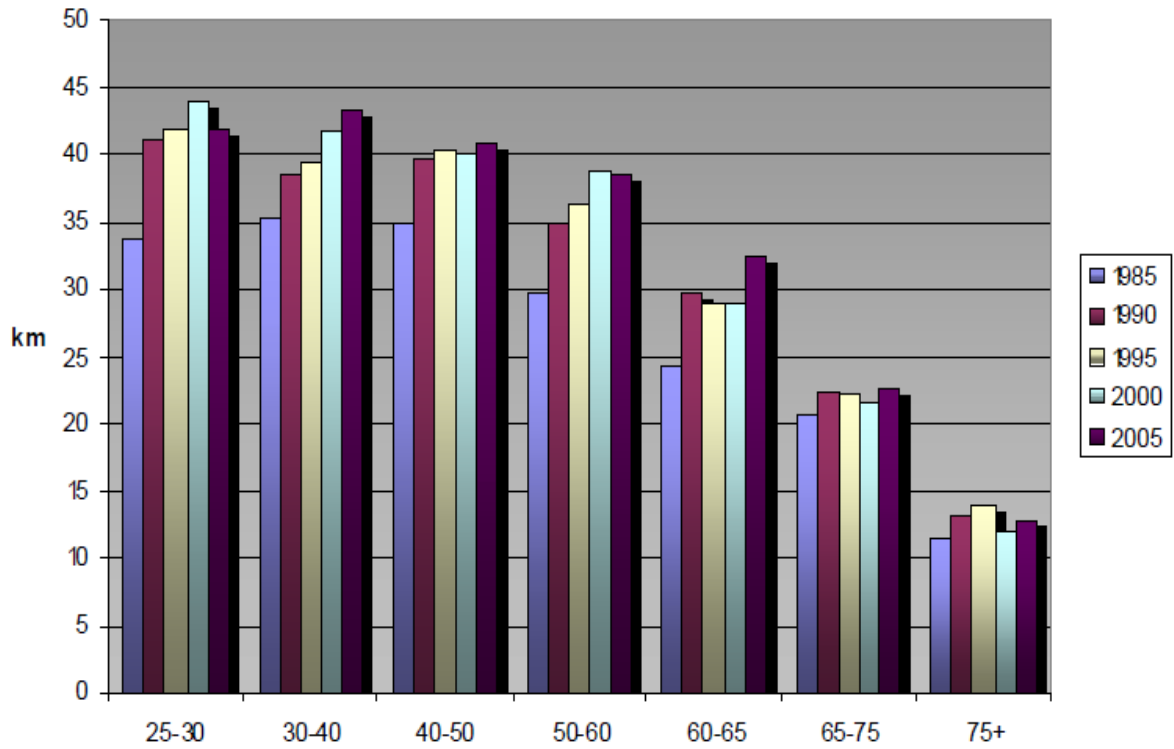
Şekil 2. 1993-2006 Yıllarında Danimarka'da Kişi Başına Kat Edilen Mesafe (km/yaş)

Kaynak: Zaidi (2008, s.3).

Şekil 3. 1999-2006 Yıllarında Birleşmiş Krallık'ta Kişi Başına Kat Edilen Mesafe (km/yaş)

Kaynak: Zaidi (2008, s.3).

Şekil 4. 1985-2005 Yıllarında Hollanda'da Kişi Başına Kat Edilen Mesafe (km/yaş).

Kaynak: Zaidi (2008, s.3).

Şekil 2, 3 ve 4'e göre, Danimarka, Birleşmiş Krallık ve Hollanda örnekleri ele alınmış ve her üç ülkede de yaşlanmaya bağlı olarak yer değiştirmenin azaldığı ve bu bağlamda yaşının bulunduğu mekânın öneminin daha da arttığı vurgulanmıştır.

İkinci bir nokta olarak ise, hane halkının sayıca büyüklüğündeki değişmelere değinilmiştir. Raporla göre, ortalama olarak ev sahibinin yaşı arttıkça hane halkının sayıca büyüklüğü azalmaktadır. Ayrıca genel olarak hane halkının sayıca az olması, evde yaşayan her bir bireyin odasının daha büyük olduğu anlamını taşımaktadır. Bunun yanı sıra, barınmayla ilgili giderler diğer yaş gruplarına kıyasla yaşlılarda en fazla masrafa yol açmaktadır.

Rapora göre yaşlanma üç temel faktörden kaynaklanmaktadır. Bunlar:

1. 1945-1965 yılları arasında doğmuş olanların yaşlanması (ki bu dönemde doğum oranı oldukça yüksektir)
2. Büyük ölçüde düşmüş doğum oranı

3. Yaşlıların artan yaşam beklentileri olmuştur. Artan yaşam beklentileri insanların daha fit olmaları ve hastaların daha iyi tedavi edilmesiyle veya her ikisiyle birden ilintilidir.

Bir yerden başka bir yere hareketin bu bağlamda önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde sonuç olarak yaşlıların genel itibarıyla kişi başına düşen enerji tüketiminde en üst noktada yer aldığı, bunun da temel olarak insanların yaşlandıkça (çocukların evden uzaklaşması, eşlerin ölmesi veya daha farklı olaylar nedeniyle) hane halkının sayı olarak azalmasıyla bağlantılı olduğu belirtilmiştir. Hane halkı sayıca azaldıkça kişi başına düşen yaşama alanı artmakta ve genellikle yaşlı birey daha küçük bir haneye taşınsa bile bu durum geçerliliğini korumaktadır. Bununla bağlantılı olarak da kişi başına düşen elektrik, ısınma ve doğalgaz tüketimi artmaktadır. Dolayısıyla da yaşlanan bir toplumun kişi başına düşen enerji tüketiminin artmasının, söz konusu toplumun çevresel risklerle karşılaşma ihtimalinin daha yüksek olmasına işaret ettiği söylenebilir.

Yaşam kalitesi sadece yaşlılar için değil, tüm bireyler için fiziksel sağlığın, psikolojik durumun, maddi koşulların, kişisel inanç ve ahlak yapısının, sosyal ilişkilerin ve yaşadıkları çevrenin insanın tüm yaşamını etkilediği karmaşık bir yapıdır. Kişinin yaşamına ve işine, aile bireyleri ve yakın akrabalar ilişkilerine, çevresinde iletişim halinde olduğu bireylere, eğitim durumuna, yaşadığı din, sosyal yaşam ve boş zaman değerlendirme etkinliklerine ilişkin doyum düzeyinin yanı sıra, yaşadığı mekâna da bağlı öznel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Yaşam kalitesi net bir biçimde “bireylerin içinde yaşadıkları kültür ve değerler sistemindeki yaşam algıları” olarak tanımlanmıştır (Güleç, 2007).

Bireyler yaşadıkları toplumun kültürel, sosyal, ekonomik ve mekân üretme düzeyi ve alışkanlıkları açısından gündelik hayata katılım düzeyleriyle yaşam kalitelerini belirlemektedir. Bu yaşam kalitesinin verimli ve yeterli oluşuna bağlı olarak, bireylerin psikolojik durumları toplumsal yapıya katılım düzeylerinin doyuruculuğu ile paralel olduğu ifade edilebilir. Yaş alanlar açısından bakıldığında toplumdaki nüfus sayılan tüm kategorilerin elverişli ve yeterli oluşundan direk etkilenirler. Ancak yaşlılar için gündelik yaşama katılım düzeyleri açısından en önemli kategorinin mekânsal dizayn ve mekân üretme biçimi olacağını ifade edebiliriz. Çünkü yaşadıkları toplumun makro mekânları

olan kamusal alanlarının ve barınma alışkanlıklarının en yüksek düzeyde tasarlanmış olması ve mekân üretme biçimlerinin taleplere bağlı dizayn edilebilmesi, o toplumun yaşlılarının sosyal hayata katılabilme seviyelerini de arttıracaktır.

Toplumların yaşlı nüfus sınıflandırmasına göre isimlendirilişini dört kategoride toplamıştır;

- 1- 65 yaş üstü nüfusu %4'ten az olanlara; 'genç toplumlar',
- 2- 65 yaş üstü nüfusu, %4 ile %7 arasında olanlara; 'erişkin toplumlar',
- 3- 65 yaş üstü nüfusu %7 ile %10 arasında olanlara; 'yaşlı toplumlar' ve
- 4- 65 yaş üstü nüfusu %10'un üzerinde olanlara; 'çok yaşlı toplumlar' olarak belirlenmiştir (Güleç, 2007).

Dünya ülkelerine bakıldığında, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin genç ve erişkin toplumlar olduğunu, gelişmiş ülkelerin ise yaşlı veya çok yaşlı toplumlar olduğunu görmekteyiz. Bu yaşlı toplumlarda doğurganlığın azaldığı, yaşlı nüfusunun sağlık ve yaşam kalitesinin artmasıyla birlikte doğuştan ortalama yaş beklentisinin artmasına bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu yapı da bağımlı nüfusu artırarak yaşlı toplumları yaratmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte ülkelerdeki doğurganlık oranlarının yüksek olması ve ortalama yaş beklentisinin düşük olması nüfus yapılarının genç olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle bile istihdam ve iş imkânları nedeniyle bu bölgelere göçler gerçekleşmektedir.

Göçlerle yaşanan kentleşme süreci, hem toplumu hem de bireyleri değiştirmiştir. Toplumsal yapıda aile açısından; alışılan aile bağları zayıflamış, ekonomik sebeplerle boşanmalarda ve tek ebeveynli ailelerde artışlar yaşanmış, bunlar da aile yapısını zayıflatarak çözmüştür. Bunlar da bireyselleşmenin artmasına gelenek, kültür ve değerlerde aşınma ve deformasyona neden olmuştur. Toplumsal yapıdaki bu değişimlerle birlikte yaşanan ve bağımlı nüfus oranlarındaki hızlı artış; tüm ülkelerde yaşanan nüfusu da içeren planlama ve mekânsal düzenlemelere hız kazandırmıştır. Yaşlı nüfusunun artması; hem nüfus projeksiyonlarına ilişkin politikaları, hem de kentlerin tüm yaşları kuşatan çözümlerle planlanması gereğini tüm dünyaya hatırlattığından, toplumlar konuyla ilgili koruyucu ve önleyici politikalara yönelmişlerdir.

WHO, Yaş-Dostu Kentler projesi ile yeni bir kent dizaynı anlayışı ortaya koymuş ve konuyla ilgili çalışmalarını yoğunlaştırarak; bir kentin yaş-dostu olma düzeyini ölçebilmek

amacıyla bir rehber ve kontrol listesi hazırlamıştır. WHO şu kriterlere uygun olarak şehirlerin revize edilmesi gerektiğini tüm dünyaya da ilan etmiştir:

- Dış mekânlar ve binalar,
- Ulaştırma,
- Barınma,
- Sosyal Katılım,
- Saygı ve sosyal içerme,
- Medeni katılım ve çalışma hayatı,
- İletişim ve bilgi,
- Toplum desteği ve sağlık hizmetleri kriterlerinden oluşmaktadır.

WHO bu çalışmalarını ileriletmiş ve organize ettiği ‘Küresel Yaş-Dostu Kentler ve Toplumlar Ağı’ projesini Haziran 2006’da başlatmıştır. Şu anda 19 ülkede 105 üyesi bulunmakta olup, ulusal ve bölgesel bazda 9 ilintili programla yaş alanlar için daha yaşanabilir dünya için karşılıklı destek, tartışma ve öğrenme zemini oluşturmaya çalışmaktadır.

WHO (2007)’nin ‘Küresel Yaş-Dostu Kentler ve Toplumlar Ağı’ araştırma protokolüne göre; WHO ile hükümetlerin, sivil toplum örgütlerinin ve akademik grupların çabaları sayesinde 24 ülkeden aşağıdaki 33 şehirde yaş-dostu kent uygulamaları yapılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır;

Amman- Ürdün,
La Plata- Arjantin,
Portage la Prairie- Kanada,
Tripoli- Lübnan,
Cancún- Meksika,
London- İngiltere,
Portland, Oregon- Amerika,
Tuymazy- Rusya,
Dundalk- İrlanda,
Mayaguez- Porto Riko,
Rio de Janeiro- Brezilya,
Udine- İtalya,
Geneva- İsviçre,
Melbourne- Avustralya,
Ruhr Metropolitan Region- Almanya,
New Delhi- Hindistan,
Bay (combined)- Jamaika,

Sherbrooke- Kanada,
Halifax- Kanada,
Melville- Avustralya,
Saanich- Kanada,
Tokyo- Japonya,
Himeji- Japonya,
Mexico City- Meksika,
San José- Kosta Rika,
Udaipur- Hindistan,
Islamabad- Pakistan,
Moscow- Rusya,
Shanghai- Çin,
Ponce- Porto Riko,
İstanbul- Türkiye,
Nairobi- Kenya,
Kingston ve Montego, Jamaika.

Bu ülkelerde aktif ve sağlıklı yaşlanmayı sağlamak üzere kentsel düzenleme, eleman ve planlama kriterleri için bir araya gelinerek oluşturulan ‘Küresel Yaş Dostu Kentler Rehberi’ doğrultusunda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Yaş dostu kent kavramı; özellikle yaşlı için kent içinde yaşamını sürdürdüğü ve çoğu zaman da ömrünün geri kalanını bulunduğu kentte geçirmek durumunda kaldığı mekânsal ve sosyal sistemlerin bütününe ifade etmektedir (Gürdal, 2015, s.313).

Mekân tasarımının ne kadar önemli olduğunun farkında olan WHO, 2005 yılından itibaren mimarlıkla birlikte kentsel tasarımı da gündeme alarak yaşlıların, engellilerin ve diğer tüm bireylerin yaşama katılım düzeylerini ve yaşam kalitelerini arttırmayı hedeflediği “Yaş Dostu Kentler” (Age Friendly Cities) projesi bu kapsamda büyük önem taşımaktadır. Bu proje, özellikle yaş alanların istek ve gereksinimlerini göz önünde bulundurarak, sosyal hayata katılımlarını kısıtlayan engelleri kaldırmayı ve maksimum duyarlılıkla tasarlanmış mekânları tüm kullanıcıların hizmetine sunmayı hedeflemektedir.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşlı nüfusu potansiyelinin her geçen gün artmakta olduğundan, yaşlıların toplumsal hayata katılımıyla ilgili projeler de bu nedenle önem kazanmaktadır. Özellikle bu projelere YY’ler öncülük etmeli, devletin diğer organlarıyla

birlikte STK'ları ve özel kuruluşlar da cesaret vermek üzere konuya odaklanmalı, hatta yaşlılar için birlik ve beraberlik içinde tüm çalışmalarının yürütülmesine önem verilmelidir (Gürdal, 2015, s.328).

Yaş-dostu kentler projesi, WHO'nun kriterlerine göre; özellikle yaşlıların -aktif yaşlanma kavramıyla birlikte- sosyal hayata katılımı sırasında karşılaştıkları engel ve kısıtlamaları ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Evrensel tasarım perspektifi ile bireylerin özellikle yaşlılık nedeniyle yaşadığı çevrede sosyal ilişkilerini ve gündelik hayat yapılarını etkileyen fiziki koşulları iyileştirmenin, dolayısıyla aktif yaşlanma ile gündelik yaşama maksimum katılımları hedeflenmektedir.

2.1.6 Yaşlılık ve yaş alma

Yaşlılık, yaşamın yetişkinlik döneminden sonra ortaya çıkan fiziksel, kültürel, ekonomik ve sosyal yetersizliklerle birlikte yaşanan değişikliklerin sosyal ilişki, günlük rutin, toplumsal hayata ve mekânsal kullanım katılımlarının çeşitli düzeylerde etkilenmesiyle; kısıtlandığı, yavaşladığı ve sınırlandığı bir dönemi ifade etmektedir. Yaşlanma kavramının içinde barındırdığı çaresizlik imasının absorbe etmek için şimdilerde 'yaş almak' kavramı yaşlanma yerine kullanılmaktadır. Yaş almak kavramı, yaş ilerledikçe bireye getireceği kazanımları barındırıyor olması kelimenin anlamına değer katmaktadır. Yaş ilerledikçe öğrenilenler, geride bırakılan hayatın getirdiği tecrübelerle birleşerek bireye pozitif katkılar sağlamaktadır. 'Yaşlılık' ve 'yaş alma' kavramlarının ihtiva ettiği bu tecrübe sürecine ilişkin dönem araştırmacıların daima incelediği konu olmuştur.

Yaşlılık, bireyin yaşam konusundaki kayıp ve çöküşlerinin görüldüğü, aynı zamanda çevresel, kültürel ve iktisadi unsurların da bir arada yol açtığı yeni bir yaşam safhasıdır. Yaşlılık aynı çocukluk, ergenlik, gençlik ve olgunluk gibi, bireyin yaşam basamaklarından bir tanesidir. Ayrıca yaşlılık; biyolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kronolojik boyutlarıyla ele alınması gereken ve bu değişik yönleriyle tanımlanabilen bir kavramdır. (Arpacı, 2005).

Günümüz toplumlarında önce kadınlar ve çocuklar veya önce yaralıları ve yaşlılar kaidelerinin yoksunluk tanımlaması gibi kullanılmasının sosyal açıdan faydalı olup olmadığının sorgulanması gerekmektedir. Ayrıca toplumların sahip olduğu etik ve ahlak yapısına bağlı olarak; sahip olduğu yaşlısına gösterdiği değer ve ilgi de değişebilmektedir (İzzetbegoviç, 2011, s.184). Her sosyo-

kültürel duruma göre değişen yaşlılık tanımı ve toplumun yaşlısına gösterdiği değer ve ilgi de değişmektedir. Tural (2015)'a göre, 'yapılaşmış çevreye uyum sağlayabilme yeteneğinin azaldığı bir dönemi ifade eden yaşlılık; nerede ve nasıl yaşanırsa yaşansın, bedensel ya da mekânsal yetersizlikler nedeniyle yaşlı için yaşam alanının sınırlarını değiştirmektedir'. Bu nedenle, *yaşlılık* sürecinde, bedensel ve fiziksel olarak başlayan kısıtlamalar ve yetersizlikler; yaşlılığın gündelik sosyal hayata katılabilmesinde önemli zorluklar yarattığından, bunlarla mücadele eden mekân tasarımı ve revizyonu şarttır. Yapılması gereken yaşlılığın aile ve yakınlarıyla 'yerinde yaşlanma'ya olanak sağlayan; bildiği, alıştığı yaşam ve mekânsal biçimlerin onun için kurgusunun sağlanabilmesidir. Yaşlılar da tüm bireyler gibi toplumsal hayatın içinde sosyalleşebilmeyi, yaşlandıkça hayattan geri çekilmeksizin gündelik yaşama katılabilmeyi, kaliteli ve aktif bir yaşam sürdürebilmeyi talep ederler.

Bu sebeple yaş alanların yaşama katılım düzeylerini arttıracak mekânsal düzenlemelerde yaşlılığın kapasitesinin artırılması ve taleplerinin karşılanması gerekmektedir. Yaşlı, engelli ve tüm mekân kullanıcılarına uygun tasarlanmış mikro ve makro çevrenin düzenlenmesi bu nedenle önemlidir. Yaşlılığın, toplumsal ve mekânsal çevre açısından yarattığı yoksunluk, sınırlama ve beklentileri kavrayabilmek için yaşlılık olgusunun tanımlanması gerekmektedir. Yaşlılık konusunun teorik arka planına bakıldığında bu kavram ile ilgili pek çok tanımlamanın olduğunu görebilmekteyiz. İçli (2008)'ye göre bunun sebebi, hızlı gerçekleşen farklı gelişmişlik düzeyleriyle gerçekleşen toplumsal değişim süreçlerinin; bireylerin yaşam deneyimlerini etkileyerek, toplumlarda yaşlılığa farklı anlamlar ve tanımlar yüklemesini sağlamaktadır.

Bu bakış açılarındaki farklılıklar, değişen toplum taleplerine koşut bir biçimde, yaşlılık kavramının tanımlanmasına, dolayısıyla da konuya ilişkin çözüm beklentilerine dair ipuçları barındırmaktadır. Yapılan yaşlılık tanımı toplumun ona yüklediği pozisyonu, sunacağı yaşam seçenek ve niteliklerini de belirlemektedir. Örneğin, yaşlılığın yaş sınırı gibi toplumda kabul gören emeklilik yaşı ve dönemi bunlardan biridir.

Birey için emeklilik döneminin başlaması; ekonomik gelir ve sosyal ilişkilerindeki azalmanın yanı sıra alıştığı, toplumsal statüsünde de kayıpları hissetmeye başladığı dönemi ifade etmektedir. Bu dönemle birlikte çoğu zaman yaşlıların toplumdaki diğer bireylerle olan ilişki ve etkileşim seviyelerinde de bir takım değişimlerin yaşanmasına neden olmaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s.20).

Yaşlılığın bilişsel ve fiziksel gerileme, sağlığın kaybı gibi özgün sorunlarıyla bir kayıplar dönemi olarak da tanımlanabilmesi mümkündür. Bu kayıpların birbiriyle kesişmesi ve bazen de yoksunluklara dönüşmesi; yaşlıların öz saygısının ve yaşamdan duydukları tatminin azalmasına da neden olmaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s.20). Yaşlılık, yetişkinlikten sonraki yaşam süresinin ileriki döneminde değişimlerle birlikte ortaya çıkan; fiziksel -beraberinde getirdiği kültürel ve ekonomik-, ruhsal ve sosyal yetersizliklerle günlük aktivitelerin, sosyal ilişkilerinin ve gündelik hayata katılım süreçlerinin, hareket kabiliyetlerinin ve alanlarının kısıtlandığı söylenebilir. Yaşlılar için bu durum etkileşimde oldukları aile ve çevrelerinin de farklı düzeylerde sınırlandığı bir evre olarak kabul edilebilir (Tutal, 2015).

Yaşlılık, bireyin yaşamındaki diğer tüm değişikliklerle birlikte, başkalarına daha fazla bağımlılaşmasını da getirmektedir. Bu bağımlılık genellikle kız, bazen de erkek evlatların yaşının bakımını üstlenmesiyle devam ede gelmiştir. Yaşlı insanlar bu bakımın talep edebilecekleri bir hak olmasından çok, her zaman esirgenecek ya da yetersiz kalabilecek bir merhamet olmasından korkarlar; bazen de kendileriyle ilgilenilmesinin ön koşulu olarak kendi verebileceklerini ortaya koyarlar (Kayan, 2012, s.6-7).

Yaşlılık döneminde fiziksel ve fizyolojik değişimlerin yanı sıra çok sayıda psiko-sosyal faktörler de yaşlılık dönemini etkilemektedir. Örneğin bu dönemde; çocukların okumak veya evlenmek üzere evden ayrılmaları, aile ve gibi yakınlarının kaybı, emekliliğe ve çalışmama nedenlerine bağlı ekonomik problemler, sosyal rollerde azalma gibi pek çok psiko-sosyal faktör yaşlıyı derinden etkilemektedir. Yaşlılar, bu tür faktörlerle değişen ve evrilen yaşamlarına adapte olmaya çalışırken; yaşamakta oldukları uyum problemleri, umutsuzluk ve kaygıyı da birlikte taşıyarak yaşamaktadırlar (Tutal, 2015).

Bir kayıplar dönemi olarak tanımlanan yaşlılık, bireyin fiziki ve bilişsel işlevlerinde gerçekleşen gerilemenin yanı sıra; sahip olduğu sağlığı ve gelir düzeyi; toplumdaki saygınlığı, rol ve statüsü, bireysel bağımsızlığı, toplumsal yaşantısı ve desteklerinin azalma veya kaybı olarak da tanımlanabilmektedir (Konak ve Çiğdem, 2005).

Yaşlanma; kronolojik, biyolojik, psikolojik, sosyal/sosyo kültürel yaşlanma, toplumsal ve ekonomik yaşlanma olmak üzere farklı boyutlarıyla tanımlanmaktadır (Canatan, 2008,

s.14). Bireyin yaşlılıkla ilgili yaş kategorisi ve yaşlı kabul edilme durumu, toplumun demografik yapısı, alışkanlıkları, yaşam alışkanlıkları, toplumsal yapıları ve ilişkileri açısından, ‘yaşlı sınıflamasını ve kategorilerini aslında toplum belirler’ analizi olarak ön plana çıkar. Erken yaşta evlenip genç yaşta torun sahibi olan 50 yaşındaki bir kadının, kırsalda yaşlı olarak tanımlanabilmesi, öte yandan ilerleyen yaşlarında evlenmiş bir kadının kent yaşamında orta yaşlı olarak kabul edilebilmesi; bölgeye, sosyal yapıya ve bakış açısının farklılığına ve toplumsal kabullere göre değiştiğinden herkes için geçerli bir yaşlılık tanımı yapmak bu nedenle zordur (Tutal, 2015).

Tüm bu kriterler göz önünde bulundurulduğunda yaşlılığın ‘göreceli’ bir kavram olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşımdır. Bu noktada, bilhassa toplumsal, psikolojik ve kültürel etkenlerin önem kazandığı fark edilmiştir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin pek çoğunda 65 yaş, yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilirken Birleşmiş Milletlerin yaşlılıkla ilgili yayınladığı raporlarda 60 yaş yaşlanma sınırı olarak ele alınmıştır. Pek çok ülkede bireyin gündelik hayatta katılım işlevlerinin azaldığı dilimler olarak yorumlanan bu yaş aralığı, sosyal imkânlarla birlikte sağlık hizmetlerinden de ücretsiz olarak yararlanma yaşı ve emeklilik açısından da sınır noktası olarak kabul edilmektedir (WHO, 2014).

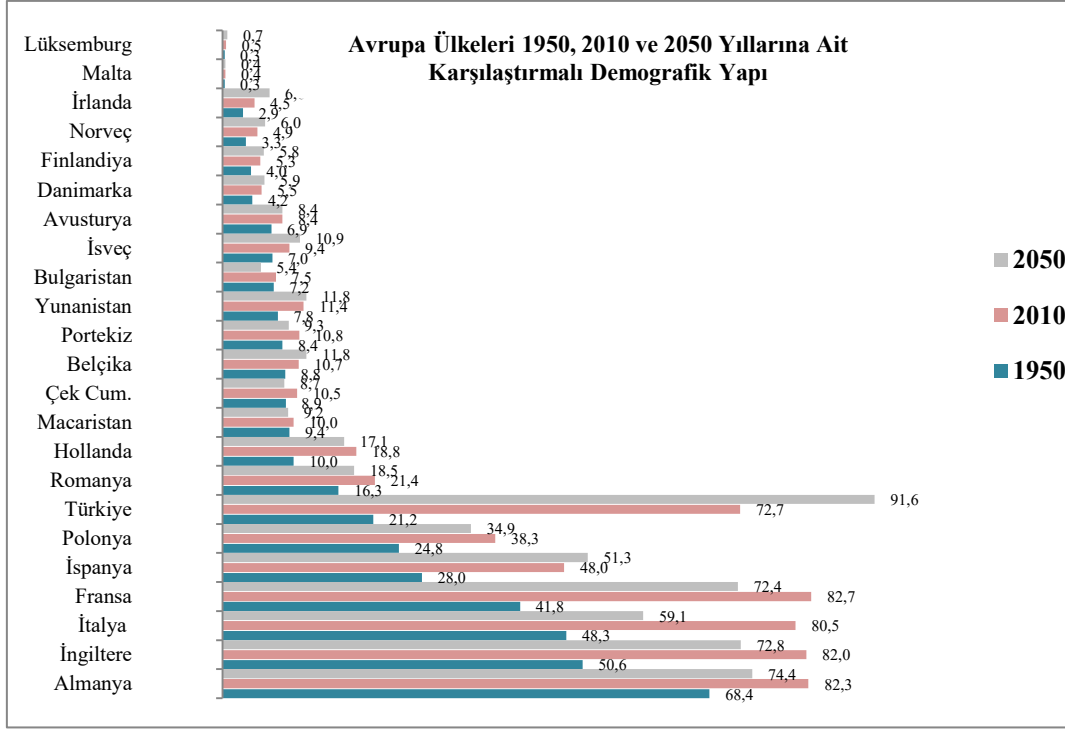
Japonya’nın yaşlanma sürecine Türkiye’den daha erken başladığını ve kuşaklararası ilişkilerin uygulamasında Türkiye’den daha fazla çeşitlilik gösterildiğine işaret etmektedir (Murakami, 2015). Dünyanın en yaşlı ülkelerinden biri olan Japonya da emeklilik yaşı 60 olmasına rağmen, kamu politikaları vasıtasıyla; bu yaş grubu bireyler yeniden istihdama katılımının sağlanması ve devletçe desteklenmesi yaşlı bağımlılığını ortadan kaldırmaya yönelik hamlelerdendir (Hofman, 2012). Yaşlıların her zaman SP’nin odak noktalarından biri olduğu ve Birleşik Krallık yaşlanan bir toplum olduğu için yaşlıların öneminin gün geçtikçe arttığını dile getirmektedir. 2005 yılında hükümet, SP’ya dair kapsamlı bir strateji olan *Fırsat Yaşı* (DWP, 2005) stratejisini geliştirmiştir. Diğer Batı toplumlarında olduğu gibi İngiltere de, yaşlılara yönelik ayrımcılığın doğrudan veya dolaylı şekilde oldukça yaygın olduğu bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Yaşlılara yönelik ayrımcılık, yakın bir tarihe kadar gündemde olmamış, ilerleyen zaman içinde 2006 tarihli İstihdam Eşitliği (Yaş) Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin tüm yaş gruplarına yönelik düzenlemeler içerse

de, yaşamın sonraki evrelerine dair SP alanında büyük bir etki yaratacağının düşünöldüğü belirtilmiştir (Walker ve Maltby, 2011, s.511).

ASPB'na bağılı olarak hizmet veren EYHGM'ne göre, gerileme teorisi çerçevesinde yaşlanma çökmenin, ilk davranış şekillerine dönüşün, bir gerilemenin başladığı zaman dilimidir. Yaşlılık aynı zamanda fizyolojik bir olgu oluşu itibariyle bireylerin fiziksel ve ruhsal kuvvetlerinin bir daha yerine gelmeyecek bir biçimde yavaş yavaş kaybedilme hali olarak değerlendirilir. Kayan (2012, s.6-7), bireyin saçlarının beyazlaması ya da dökölmesi, kırışıklıklarının artması ya da bedensel hareketlerindeki yavaşlama ve değişimleri "yaşlanma" olarak algılanmamasına dikkati çeker. Gerçekte birey çevresine uyum göstermekte artık zorlanıyorsa, yaşlanıyor diye kabul etmek gerektiğini ifade etmektedir.

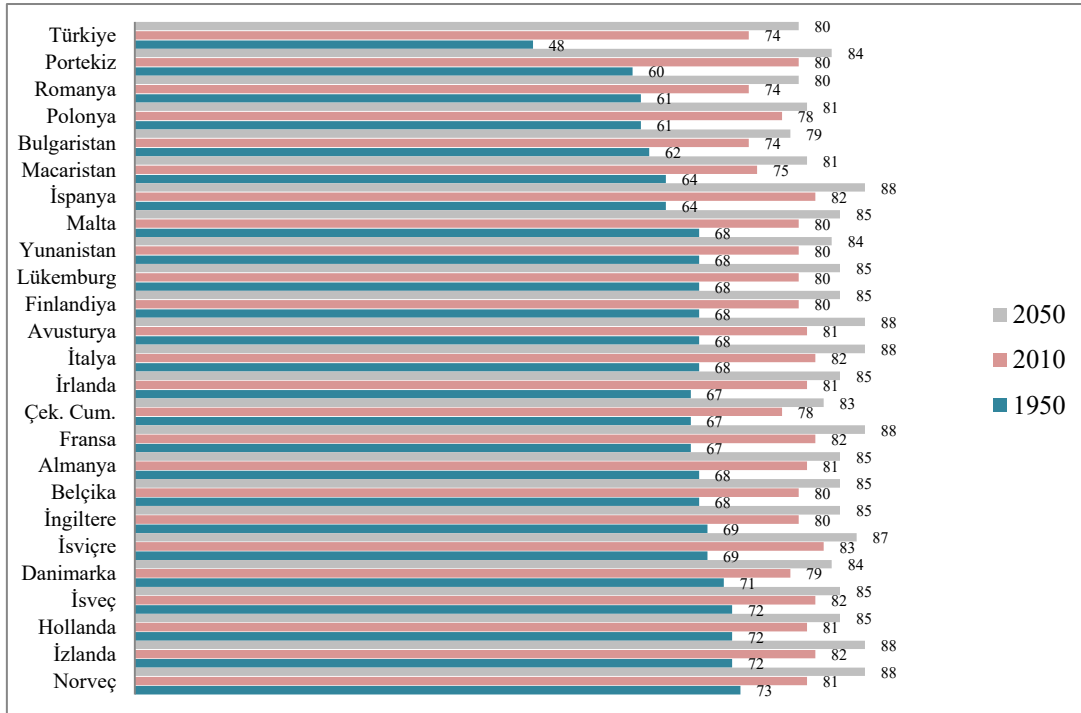
Yaşlanma, bireyin fiziksel ve ruhsal yönden değişimlere uğramasıdır. Bu durum bireysel olmaktan çok, sosyal normlar ve diğere etkenlerle birlikte toplumda yaşlıya ve yaşlılığa atfedilen önemi ve değeri belirlemektedir. Bireylerin yaşının ilerlemesi, yaş alması ya da büyümesi fizyolojik bir süreçtir. Ancak yaşlılık sadece fizyolojik/biyolojik bir süreci değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir olguyu ifade etmekte olup zamana ve toplumlara göre de farklılıklar da göstermektedir (Gürboğa ve Karakuş, 2015). Yaşlanma bireyin hayatında devam eden bir süreç olarak ele alındığında; bireyin çevreye uyum süreci ve düzeyinde gitgide artan bir yetersizlikle birlikte, bireyin beden yapısı ve işlevinde süregelen bozuklukların bir birikim sonucu olarak görülmesi gerekmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s.17).

Şekil 5'te 1950, 2010 ve 2050 yıllarına ilişkin demografik görünüme ait tabloda Almanya, Türkiye, Fransa, İngiltere, İtalya ve Polonya hariç tüm ölkelerde makul nüfus artışları bulunurken, adı geçen ölkelerde yüksek değereerin hâkim olduğı demografik bir seyir görölmektedir. Şekil 6 da değerlendirildiğinde, 1950, 2010 ve 2050 yılları ortalama yaşam sürelerinin bütün ölkelerde; 1950'den sonra artan yaşam süresi ve doğum oranlarındaki düşüşle genel olarak büyük artışlar gösterdiği görölmektedir. Uygun politikalarla desteklenmezse 2050 yıllarında tüm ölkelerde çok daha büyük rakamlara ulaşılacağı açıktır.

Şekil 5. Avrupa Ülkeleri 2050 Yılı Nüfus Projeksiyonu

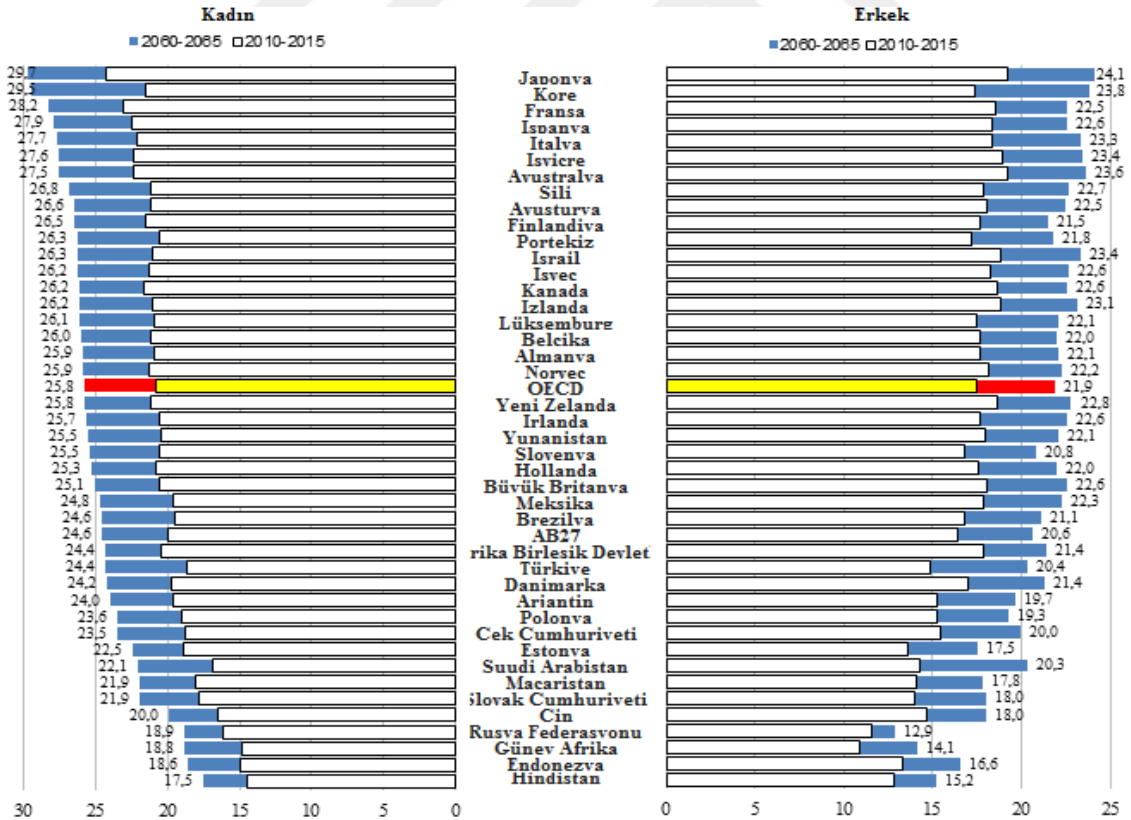
Kaynak: <http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/12/turkiye-nin-beseri-sermayesi-demografik-donusumun-bilancosu>, Erişim tarihi:23.01.2016

Şekil 6. Avrupa Ülkelerinde Ortalama Yaşam Süreleri

Kaynak: <http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/12/turkiye-nin-beseri-sermayesi-demografik-donusumun-bilancosu>, Erişim tarihi:23.01.2016

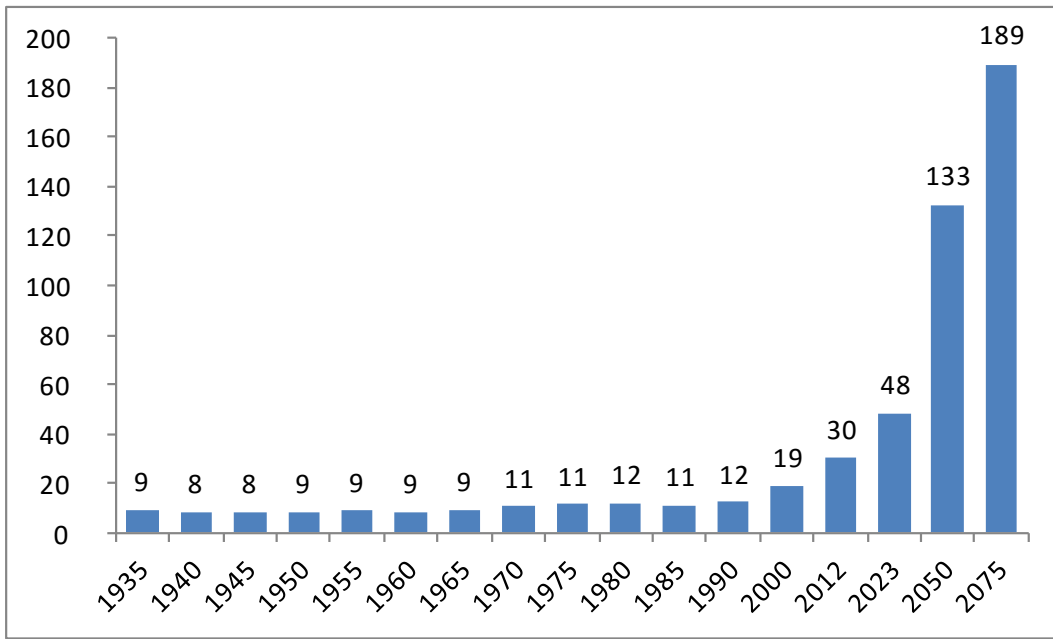
OECD ülkelerinde ciddi bir biçimde görülen nüfus yaşlanması ve imkanlarla birlikte ömrün uzaması gerçeğinin yanı sıra yaşlı nüfusa ait emekli aylıklarının kamu kaynaklarına getirdiği yükün hafifletilmesi için bir takım çalışmalar yapılmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki doğum oranlarının azalması, ortalama yaş beklentisinin hızla yükselmesi, ortalama olarak her on yılda bir dünyada yaş beklentisi 2-3 yıl daha artarak insan ömrü uzamaktadır. Şekil 7’de yer almakta olan OECD Ülkelerine ait 2010-2015 ve 2060-2065 yıllarına ait yaşam beklentileri incelendiğinde de ortalama emeklilik yaşının ve yaşlı kabul sınırının 65 yaş olmasının bile artık yetersiz kaldığı gösterilebilmektedir. Bugün gelişmiş ülkelerde yaşam beklentisi o denli uzamıştır ki emeklilik yaşı 67 veya 68 yaşa çıkarılmıştır. Yakın gelecekte bazı ülkeler bu rakamı 70 yaşa kadar çıkarılabileceğiyle ilgili çalışmalar yapmaktadır. OECD Ülkelerinde yaşam beklentisi 2010-2015 yılları için kadınlarda 82,2 yıl, erkeklerde ise; 77,2, yıl olarak belirlenmiştir (OECD, 2013). Bu nedenle gelişmiş ülkelerde artan yaşlı nüfusuna yönelik sosyal ekonomik ve istihdam politikaları için yoğun çalışmalar sürdürülmektedir.

Şekil 7. 65 Yaş Kadın ve Erkek Yaşam Beklentisi 2010-15 ve 2060-65

Kaynak: United Nations, World Population Prospects - The 2012 Revision.

Ülkemizin bugün genç bir nüfusa sahip olduğu söylenebilirken, çok kısa bir zaman içinde nüfusun hızla yaşlanacağı ve 65 yaş nüfus diliminin hızla artacağı demografik araştırma bulgularıyla ispatlanmaktadır. 2030'lu yıllara kadar açık olacağı tahmin edilen fırsat penceresi istihdamın teşvik edilerek kayıtdışı istihdamın engellenmemesi halinde demografik tehdit penceresine dönüşeceği ifade edilmektedir (Hoşgör ve Tansel, 2010). Yaşlılıkla birlikte bekleyen emeklilik refah politikalarına ilişkin istihdam çalışmalarına da ağırlık verilmelidir. Yaşlı istihdam politikalarının genç işsizliğini destekleyerek artırmaması için esnek çalışma saatleri ve danışmanlık hizmetlerine yönelik ekonomik politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Şekil 8. Yaşlanma Endeksinin Değişimi, 1935-2075

Kaynak: Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler, 2014.

Canatan (2008, s.14) *kronolojik yaşlanmanın* takvim yaşına göre olduğunu ve doğumla başladığını ifade etmiştir. Kronolojik yaşlanma, bireyin dışında gerçekleşir ve kronolojik yaşı öğrenmek “kaç yaşındasınız?” sorusunun cevabıdır. Yaşlılık endeksindeki değişim Şekil 8’de de görüldüğü gibi yıllar içinde durağanken, 1970 yılıyla birlikte değişim göstermiştir. Canatan’ın dile getirdiği gibi, kendine özen gösterme, sağlığını koruma, psikolojik olarak güçlü olma, sosyal olarak aktif olma gibi olumlu ve bunların tam tersi olumsuz özelliklerden etkilenmez. Kronolojik yaşlanma sınıflandırmasına göre cildi daha kırışık olan bir bireye daha yaşlı olduğuna dair hüküm verilemez. Toplumsal yaşamdaki bazı geçişler, kronolojik yaşa göre ayarlanır; örneğin 14 yaşındaki bir genç kızın 20 yaşında göstermesi ve o yaşa uygun davranması onun evlenmesi için kanunlar nezdinde yeterli bir ölçüt değildir.

Yaş evrelerini doğumdan ölüme kadar kategoriler halinde değerlendirecek olursak; biyolojik, psikolojik, sosyal/sosyo-kültürel, toplumsal ve ekonomik yaşlanma olarak sıralayabiliriz (Türkiye’de Yaşlılık Dönemine ilş. Beklentiler, 2011 s.4). Hablemitoğlu ve Özmete (2010, s.19)’ye göre, zamana bağlı olarak bireyin anatomisindeki ve fizyolojisindeki değişikliklerle ortaya çıkan farklılıklar *biyolojik yaşlanma* olarak ele alınmıştır.

Daha detaylı izahıyla biyolojik yaşlanma bireyin organizmasının zaman içinde gerçekleşen işlevlerindeki gerileme, fiziksel yeterliliğin azalması ve bedensel olarak bozulması olarak ifade edilebilir. Örneğin 90 yaşındaki bir yaşlının 20 yaşındaki gençle kıyaslanma yapıldığında; yaşlı bireyin iç organlarının yanı sıra, görmesinde, işitmesinde, yürümesinde ve duruşunda bir takım sorunlar ile bazı gerileme ve kayıpların görünür olması *biyolojik yaşlanmayı* ifade eder (Canatan, 2008, s.14). Yapılan yaş gruplarıyla ilgili sınıflama için kullanılan biyolojik yaşlanma kriterlerine göre hazırlanan Şekil 9’da nüfusun yaş yapısı içinde 1960’lardan sonra yaşanan büyük değişim görülmektedir.

Yıllar	0-4	0-14	15-64	65+	85+	Toplam
1935	2.741.019	6.692.150	8.834.479	630.821		18.900.404
1940	2.644.803	7.511.256	9.679.152	630.542	47.956	17.820.950
1945	2.474.710	7.430.875	10.731.934	627.365	46.028	18.790.174
1950	3.094.276	8.028.741	12.226.905	691.542	50.145	20.947.188
1955	3.864.775	9.490.104	13.850.958	823.701	90.213	24.164.763
1960	4.263.511	11.447.589	15.326.796	980.435	63.306	27.754.820
1965	4.623.909	13.168.168	16.978.945	1.244.308	72.409	31.391.421
1970	5.256.424	14.881.829	19.157.262	1.566.085	107.946	35.605.176
1975	5.712.281	16.361.949	22.129.051	1.856.719	130.180	40.347.719
1980	5.983.020	17.499.430	25.116.359	2.121.168	107.892	44.736.957
1985	6.088.769	19.046.347	29.488.224	2.129.887	149.252	50.664.458
1990	5.959.448	19.760.959	34.292.844	2.419.232	175.069	56.473.035
2000	6.587.096	20.227.079	43.716.577	3.860.272	216.574	67.803.927
2012	6.193.590	18.857.179	51.088.202	5.682.003	405.699	75.627.384
2023	5.834.544	17.854.319	57.768.287	8.624.483	681.809	84.247.089
2050	4.683.220	14.694.508	59.296.228	19.484.834	2.398.880	93.475.570
2075	4.259.636	13.026.803	51.472.952	24.672.343	4.629.025	89.172.098

Şekil 9. Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Değişimi, 1935-2075

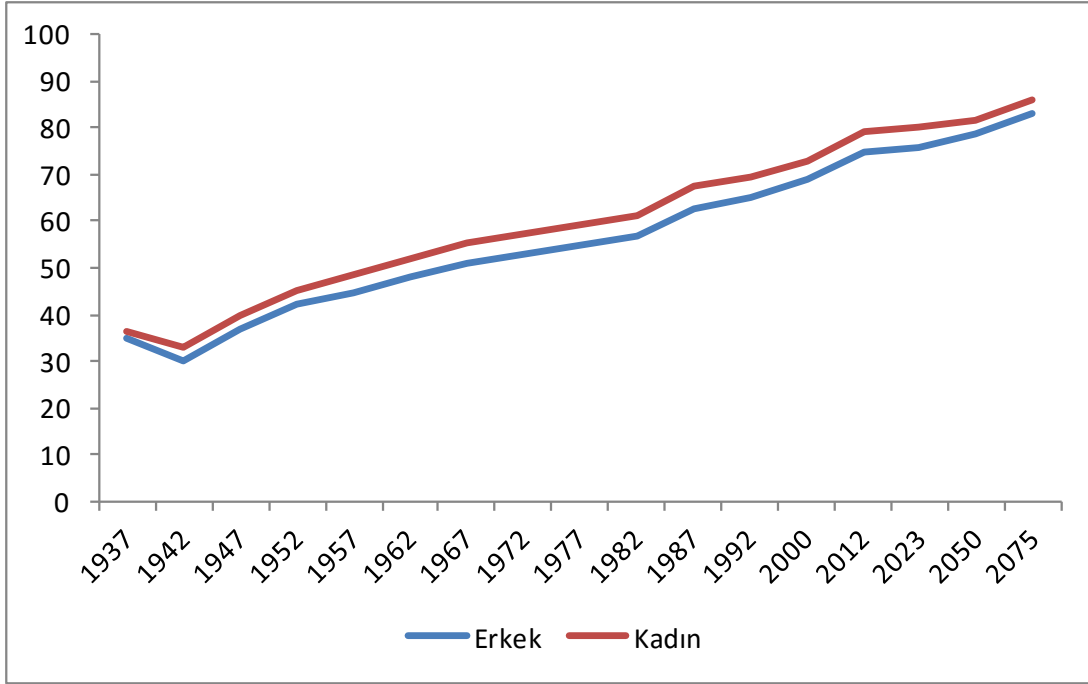
Kaynak: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>

Psikolojik yaşlanmayı, bireyin yaşa bağlı olarak ortaya çıkan zihinsel yetenekleri ve işlevlerindeki azalmayla birlikte, davranışsal uyum yeteneğindeki değişimler olarak ifade etmektedir. Birey yaşlanma sürecinde hastalıklar sevdiği birinin kaybı, başkalarına

bağımlılığın artması, mali yetersizlik, sosyal destek kaybı gibi sorunlarla yüzleşmektedir. Bütün bunlar yaşanırken yaşlının bakımının güçleşmesiyle birlikte kurum bakımına duyulan ihtiyaç bireyin depresyon olasılığını arttırmakta ve bazen de bireyin psikolojik yaşlanmasını hızlandırmaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s.20). Bireyin *psikolojik yaşlılığı* daha çok bireyin kendini yaşlanmaya hazırlanmamasından doğmaktadır. Birey kendini iş veya mesleğiyle özdeşleştiriyor ise emekli olunca kendisini boşlukta hissedebilir ve yaşlanmayla birlikte başkalarına yük olma korkusu, yetersizlik duygusu, işe yaramama tedirginliği ortaya çıkabilmektedir. Yaşlılıkla birlikte artan kaygılarla birlikte üzücü olaylardan kaçınma davranışı içine girer. Artan gelecek kaygısı onu aşırı tutumlu hale getirir sağlığı bozulabileceği endişesi ile yediklerine ve giydiklerine aşırı derecede dikkat eder. Belki de yazarın da ifade ettiği gibi insanı yaşlı yapan en önemli etkenler de bu kaygı ve endişelerdir (Arpacı, 2005, s.18-19).

Bir diğer yaşlanma sınıflaması olan *sosyal veya sosyo-kültürel yaşlanmayı* Ceylan ve Şentürk (2015, s.37) bireyin toplumsal roller ve statülerde meydana gelen değişimleri olarak tanımlar. Hablemitoğlu ve Özmete (2010, s.20-21) ise *toplumsal yaşlanmayı* ‘doğumda beklenen yaşam süresi’ ve ‘toplumun ortalama yaşı’ göstergeleri bağlamında değerlendirmektedir. Yaşlı sayısının toplam nüfusta içerisindeki orana göre toplumlar için ‘genç, olgun veya yaşlı’ tanımlamaları yapılabilmektedir. Yazarın ifade ettiği tanımlamaya göre; yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %4’ten az ise ‘genç nüfus’ olarak, %4 ile %6.9 arasında ise ‘olgun nüfus’ olarak, %7 ile %10 arasında ise ‘yaşlı nüfus’ olarak, %10’un üzerindeyse de ‘çok yaşlı nüfus’ olarak tanımlanmaktadır.

Canatan (2008, s.16) *ekonomik yaşlanma* bireyin yaşlandığında iş yapamamasının sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bireyin yaşlılıkla birlikte ekonomik fayda üretememesi, elde ettiği gelirin azalması, yüksek enflasyon karşısında gelir azalmasına karşı koyamaması, emeklilik gelirinin yetersiz oluşu ve geçmişe göre daha fazla hastalanması gibi nedenlerle hastalık masrafları için; hem gelirinden, hem de birikimlerinden daha fazla harcamak durumunda kalabildiğini ifade etmektedir.

Şekil 10. Doğuştta Ortalama Yaşam Beklentisinde Yaşanan Değişim, 1935-2075

Kaynak: Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler, 2014.

Yaşlılık oranlarının artmasındaki bir diğer unsur da, doğuştta ortalama yaşam beklentisinde yaşanan değişim olmuştur. Doğuştta ortalama yaşam beklentisinde yaşanan değişimde Şekil 10'da görüldüğü gibi, teknoloji, eğitim, sağlık sektöründeki gelişmelerle birlikte ortalama yaşam beklentisi artmıştır.

Yaşlılıkla birlikte yaşanan emeklilik sürecinde yaşlılar için gündelik yaşam akışı değişmekte olup, zamanlarını değerlendirme algıları da değişmektedir. Emeklilerin boş zaman etkinliklerini Tezcan (1977, s.26) şu şekilde ifade etmiştir:

- Emeklilikte boş zaman değerlendirme konusuna cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında kadın emeklilerin boş zaman değerlendirme açısından farklılık gösterdikleri anlaşılmaktadır. Kadın emekliler, boş zamanlarını daha çok evlerinde torun bakarak, ev işlerini yaparak değerlendirmektedir. Ayrıca kadın emeklilerin emeklilikten sonra yeni bir işte çalışma ihtimali daha azdır. Bu da boş zamanı arttırıcı bir durumdur.
- Emekli olduktan sonra yerleşim biriminin köy veya kent olması da boş zamanı değerlendirme biçimini etkilemektedir. Bazı emekliler bir köye yerleşerek tarımla

uğraşırken, bazıları da bir sahil kasabasına yerleşip balıkçılıkla uğraşmakta veya bir kentte yasayıp boş zamanlarını değişik biçimlerde değerlendirmektedir.

- Emeklilerin eğitim düzeyi boş zaman değerlendirme biçimini etkilemektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe boş zaman değerlendirme faaliyetleri dernek üyeliği ve kültürel faaliyetler olabilmekte, genel olarak boş zamanı yararlı faaliyetlerle değerlendirme oranı yükselmektedir.
- Sağlık da boş zaman değerlendirme biçimini etkileyen bir değişkendir. Sağlığı yerinde olanlar, kendilerini istedikleri alana yöneltebilmektedirler. Bazı emeklilerin sağlıkları ise, istemelerine rağmen her türlü faaliyette bulunmalarına izin vermeyebilir. Örneğin kalp rahatsızlığı olan bir emekli istese de bazı spor faaliyetlerini yapamamaktadır.
- Bir diğer değişken de sosyo-ekonomik düzeydir. Ekonomik durumu iyi olan emekliler, boş zamanlarında tatil köylerine gidip buralardaki boş zaman değerlendirme imkânlarından yararlanırlar. Diğer yandan eğitim düzeyi değişkenine paralel olarak sosyo-ekonomik düzey arttıkça boş zamanı daha yararlı faaliyetlerle değerlendirme ihtimalinin ve faaliyet düzeyinin arttığı söylenebilmektedir.
- Yaş da bir diğer değişkendir. Kadınlarda düşünüldüğünde, ülkemizde emekli olmanın yaşı 40 ile 65 arasında değişmektedir. Bu kadar değişik yaşlar içinde yer alan emeklilerin boş zaman faaliyetleri de değişebilmektedir.
- Emeklilerin sahip olduğu değerler arasındaki farklılıklar, boş zaman eyleminin türünü etkilemektedir. Emeklinin çalışma kavramına verdiği önem, onu boş zaman eylemini seçerken daha faydacı bir yaklaşıma götürür. Yine toplumsal statünün emekli olunca düşmesi olayından duyulan kaygı ve statüye verilen önem derecesi boş zaman eyleminin türünü etkiler. Çünkü artık toplumlarda kişilerin boş zaman uğraşının olması, onların statüsünü etkilemektedir. Bir kimsenin toplumca kabul edilen bir uğraşısı yoksa statüsü düşmektedir (Tezcan, 1977, s.26).

Kur'an-ı Kerim'de İsra Suresi- 23. ayet "...ana babaya iyi davranın; eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına girerse, onlara sakın "Öf!" deme; onları azarlama, onlara saygılı, yüceltici sözler söyle" 24. ayet ise "Onlara şevkatle kol kanat ger ve de ki; 'Rabbim, o ikisine de merhametli davran, tıpkı küçüklüğümde beni sevgiyle gözettikleri gibi", der. Bu ayetler Türk halkı için de genel olarak uygulama

referansları olmuştur. Muhafazakâr toplumların da geçirdiği modernleşme süreciyle birlikte alışkanlıkları ve bakış açıları da değişmeye başlamıştır.

Yaşlılarla ilgili bir takım analizler yapan İzzetbegoviç (2011, s.184); kentleşmelerin artmasıyla birlikte yaşanan gelişmelerde en kötü durumda olanların yaşlılar olduğunu ifade etmiştir. Yeryüzünün esasında gençlerin de, yaşlıların da olduğunu ancak ahlâkî ve dinî ölçülerden uzak olan ve yalnızca rasyonel değerleri tanıyan uygarlıkların, dünyayı giderek daha fazla gençliğin ölçülerine ve zevklerine uygun olarak şekillendirdiğini söylemektedir. Bir Yugoslav psikiyatristin bu mantık düzleminde toplumlarda “hedonizm sahnesinde en geniş yer en faal olanlara, yani genç ve güçlü kimselere ayrıldığını” ifade etmekte olduğunu aktarmıştır. Batılı anlamda uygarlaşma ile toplumda haz ve cinselliğin öne plana çıkması ile azalan manevi değerler, zihniyetin gençliğe verilen değerin arttığı, ihtiyarlığın ise saygınlığı ve değerinin yanı sıra toplumdaki rolünün kaybolduğunu ifade etmiştir. İdeolog ayrıca, dünyanın her tarafında dini ve kültürel değerlerin çözülmesiyle insan ruhunun fitratına aykırı olarak yaşlı kişinin yeri ve öneminin artık lüzumsuz görüldüğünü ifade ederek “değerler cetveli sorgulanmaktadır burada!” diyerek toplumları eleştirmekte ve “huzurevleri de gündüz bakım evleriyle beraber olduğunu vurgulamaktadır. Onlar da aynı düzenin tezahürleridir ve aslen aynı çözümün iki merhalesini teşkil etmektedir. Gündüz bakım evleriyle huzur evleri bize sun’î doğurmayla sun’î ölümü hatırlatmakta”dır diyerek; konforun varlığıyla sevgi ve sıcaklığın yokluğunun her ikisinin de ortak özelliği olduğunu belirtmiştir. Her ikisi de aileye karşı muhalefetin bir ifadesi olduğunu ayrıca insan hayatında kadın rolünün değişmesinin de bir neticesi olduğu söylenmektedir. Toplumda anne-babayla olan münasebetlerin peyderpey bertaraf edilmesi ortak bir özellik olup, “çocuk bakım evlerinde anne-babası çocuklar, huzur evlerinde ise çocuksuz anne-babalar” bulunduğunu her ikisi de “uygarlığın harikulâde ürünü ve her ütopyanın ideali” sözleriyle eleştirmiştir (İzzetbegoviç, 2011, s.246).

Aile yapısındaki çözümlenin özellikle bizim gibi geleneksel yapısına bağlı toplumlarda daha derin yaralar açarken, toplumun yaşlılarını da savurmaktadır. Yerinde yaşlanmaya yönelik özendirici ve destekleyici politikaların geliştirilmesi; nüfusun yapısının hareketini durdurarak tekrar kırsalda hayatı canlandıracak böylece, hem göç ve kent yığılmaları engellenecek, hem de; aile yapısı, sosyo-ekonomik yapı ve yaşlının refahına

yönelik iyileştirmeler de sağlanabilecektir. Kentlerde yaşayan yaşlılar için de sosyal iletişimlerini ve hayat katılımlarını artırmaya yönelik iyileştirici sosyal ve mekânsal politikalara ihtiyaç bulunmaktadır.

2.1.7 Aktif yaş alma ve yaşlanma

2012 yılı Avrupa Birliği tarafından ‘Aktif Yaşlanma ve Kuşaklararası Dayanışma Yılı’ olarak kabul edilmiş ve bu konu hakkındaki duyarlılık, farkındalık ve alan araştırmaları hızlanmış ve artmıştır. Toplumların yaşlı nüfusunun, toplam nüfus içindeki oranının artmasıyla birlikte; tüm dünyada, yaşlılık ve aktif yaşlanma konuları üzerine çalışmalar önem kazanmıştır. Bireyin yaşlılığı ile gündeme gelen sağlık ve ekonomik sorunları, sosyal hayata katılım, başkalarına bağımlı olmadan yaşam sürdürebilme becerileri açısından koruyucu, önleyici ve destekleyici tedbirler üretme çabasındaki tüm çalışmalar toplumun aktif yaşlanma üzerine yaptığı çalışmaları içerir.

Ülkemizde geçtiğimiz yıllarda değişen geniş aile yapısı içinde yaşlananları kuşatan destek mekânizmaları, kendi yapısı içerisinde sağlanabilirken; günümüzde çekirdek aile yapısındaki dönüşümle bu aile desteği ortadan kalkmış veya çok azalmıştır. Tüm veriler ışığında, ülkemizin de demografik yapısının değiştiği; ‘genç nüfuslu bir toplum’ olma niteliği değişerek, ‘yaşlı bir toplum’ özelliğine doğru dönüşmesi kaçınılmazdır. Devletin profesyoneller -SHU, SPU, psikolog, sosyolog, vb.- eliyle ve multidisipliner bakış açısıyla yaşlı nüfusa yönelik destek politikaları üreterek hizmetleri ulaştırmasının yanı sıra; sahip olduğu genç nüfusun da arzu edilen şekilde yaşlanmasını yönetmesi en önemli sorumluluklarındandır.

19. yüzyılda Alman devlet adamı Bismarck’ın yaşlılara emeklilik maaşı sağlamasıyla “ölene veya daha fazla çalışamayacak duruma gelinceye kadar çalış” düşüncesi yavaş yavaş terk edilmiş ve bu yeni fikir yaygınlaşmıştır (A Brief History of Retirement, 2013). Yaşlılığın daha sakin geçirilmesi gereken bir yaşam fırsat süreci olduğu fikri zamanla yaygınlaşmıştır. Fakat yaşlıların nüfus dilimi içindeki payı artıkça bir takım sıkıntılar da yaşanmaya başlamıştır. Konunun ekonomik bağlamdan çok, yaşlının toplumsal hayatı ve sosyo-kültürel pozisyonun değerlendirecek, aynı zamanda daha refah ve aktif yaş almasını destekleyecek fikirlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle

yaşlılığı artık yeni kavram ve yaklaşımlarla ele almak gerekmektedir. Yaşlının huzurla ve insanca yaşamasını sağlamak üzere, bizlerin de konuyu yeni bakış açısıyla ele alarak:

- Öncelikle, yaşlı bireylerin kendileriyle ve yaşlılıkla ilgili fikirlerini faal yaşlanma yönünde düzeltmeleri,
- Daha sonra, bizlerin yaşlılığa ve yaşlıya karşı bakış açımızı gerçekçi açıyla konumlandırmamız,
- En sonunda da, hem kendi toplumumuzda ve hem de yaşlanan tüm dünyada alınmasını istediğimiz tedbirleri hayata geçirmemiz gerekmektedir. Bu süreç içinde kendi bireysel ve toplumsal girişimlerimizle birlikte STK ve dernekler de öncülük etmelidir (Dülger, 2012).

Tüm dünyada ve ülkemizde bu konunun önemiyle birlikte gerontoloji biliminin de değeri artmıştır. Gerontoloji aslında yaşlılığın değil, yaşlanmanın bilimi olarak ele alınmalıdır. Pek çok bilim ile ortak noktası olan gerontolojinin esas uğraşı alanı; fizyolojik, biyolojik, sosyolojik, psikolojik ve kültürel yaşlanma süreçleridir. Bu süreçlerde gerontolojinin kendine özgü yaklaşımları, yöntem ve teknikleri, teorileri ve uygulamalarını bu alanın profesyonelleri olan gerontologlar yönetir. Her geçen gün artan yaşlı nüfusuyla birlikte daha de ihtiyaç duyduğumuz aktif yaşlanma konusu, şimdilerde gerontolojinin de sıklıkla üzerinde durduğu ve çalışmalar yürüttüğü bir alandır.

Yaşlanma ve yaşlılık konuları 20. yüzyıla kadar önemli bir toplumsal sorun olarak kabul edilmemektedir. 20 yüzyıl öncesinde, doğan çocukların büyük bir kısmının yaşamlarının ilk yıllarında bulaşıcı hastalıklardan, yaşayanların çoğunun da savaşlarda ölmesi, 30'lu 40'lı yaşlara ulaşan az sayıdaki bireylerin; yaşlı olarak görülmesinden dolayı nüfusun yaşlanma sorunu da bulunmamaktadır. Bu nedenle gerontoloji bilimi, bir disiplin olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkarak; yaşlılığın bütün yönlerinin bilimsel yöntemlerle çalışıldığı bir alan olarak hizmetlerini yürütmektedir (Canatan, 2008, s.16-17).

Tarihsel açıdan incelendiğinde görülmektedir ki toplumsal olarak yaşlılara karşı yaklaşım karışık olmuştur. Yaşlılar, sıklıkla başka insanların iş gücüne muhtaç ve “üretken olmayanlar” olarak görülmüştür. Kırsalda yaşayan kimseler yaşlılıktan dolayı, evlerinden uzaklaştırılacakları gerekçesiyle korkular yaşamışlardır (Gaudie, 1974, Akt. Phillipson, 1982, s.9). Toplumlardaki yaşlı birey sayılarının nüfus içindeki payının giderek artması; yaşlıları sosyal, ekonomik, psikolojik ve antropolojik yönleriyle de inceleme gereği doğurmuştur. Bu nedenle gerontoloji bilimi için çalışacak gerontologların yetiştirilmesi ve yaşlılığın çeşitli yönlerinin bilimsel araştırmalarla çalışılma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar; hem toplumda her geçen gün oranı giderek artan yaşlıları anlamak, hem de toplumu yaşlılığa hazırlamak için önemli konular olmuştur (Canatan, 2008, s.18).

Aktif yaşlanma, bireyler yaş aldıkça yaşam standartlarını da arttırmalarına imkan tanımak için ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilmelerini sağlama süreci olarak tanımlanabilir. “Aktif” ifadesiyle anlatılmak istenen sadece çalışma hayatında aktif olmak değil, hayatın her alanında sürekli olarak mevcut olmayı anlatır. Bu bağlamda, emekli, hasta ve/ya düşkün yaşlılar, toplumsal yaşama sağlıklı bir süreç içerisinde katılım sağlayabilmektedir. “Sağlık” ifadesiyle kastedilen ise yalnızca fiziksel sağlık değil, aynı zamanda ruhsal ve sosyal iyi oluştur. Yine bu bakış açısıyla aktif yaşlanma; sadece bedensel sağlık politikalarına değil, ruh sağlığı ve toplumsal ilişkileri güçlendirmeyi hedefleyen politika, plan ve programlara da yer vermektedir. Böylece bireyler bu politikalar doğrultusunda yaş aldıkça kendi kendilerine yetebilmektedirler. Üstelik de yaş alma süreci başka insanların bulunduğu ortamlarda gerçekleşmekte, böylece hem bireyler hem de kuşaklararası dayanışma anlamında büyük mesafeler kat edilmektedir. Kuşaklararası iletişim penceresinden bakıldığında, dünün çocuğunun bugünün yetişkin insanı ve yarının yaşlı bireyi olduğunu görmekteyiz Dolayısıyla, aktif yaşlanmanın öngördüğü şekilde sağlıklı bir iletişimin sağlanması için karşılıklı destek her iki taraf için de önem kazanmaktadır (WHO, 2002, s.12).

Gerontoloji, yaşlılığı kendi içinde dönemlere ayırarak; genç-yaşlı (yaşlı) olarak 65-74 yaşları dikkate alınmaktadır. Bu yaş grubunda olanların çoğu hafif sağlık sorunu ve fiziksel hareketsizlik yaşarken, yaşamlarını sürdürebilmek için desteğe de ihtiyaçları yoktur. Orta-yaşlı grup (ileri yaşlı) olarak ifade edilen 75-84 yaşları arasındakiler;

hareketleri ve duyu organlarının kapasitesi bir önceki evreye göre azalabilmektedir. Bu evrede özellikle kadınlar eşini kaybedebilir ve yalnızlık sorunu çekebilir, bu durum çeşitli psikolojik etkileri de ortaya çıkarabilir. Hareketlerin kısıtlanmaya başlaması yaşının sosyal hayatını etkiler; bazen yaşının evinden taşınması, bakım evine yerleşmesi, çocuklarının yanına taşınması veya bakım hizmeti alması gerekebilir. Yaşlı-yaşlı grup (çok ileri yaşlı) olarak ifade edilen 85 yaş ve üstündekiler için ise bazen sıra dışı bir dinçlik taşısalar da genel tablo çok iyi değildir; görme, işitme duyularında gerileme, her zaman olmasa da zihinsel işlevlerde yavaşlama, kendini hareket ettirmedeki güçlükler, bu evre yaşlılarını engelli hale getirmektedir. Bu gruptaki kırılğan yaşlılar ve aileleri bakım sorunuyla yüzleşmek durumunda kalırlar. Söz konusu durumda yaşlıların sürekli olarak desteklenmesi, bazen de adeta bir bebek gibi bakılması gerekir. Toplumda yaşlılığı ‘ikinci bebeklik’ olarak değerlendirme eğilimi, aslında yaşlıların ne kadar bakıma muhtaç olduklarını ifade etmek için kullanılmaktadır (Canatan, 2008, s.20-22).

Önümüzdeki dönemlerde ortalama yaşam süresi uzadıkça toplumların da yaşlıların sayısı devamlı artmaya devam edecektir. Buna bağlı olarak gerontoloji bilimine olan ilgi ve yaşlı refahı için çözüm politikalarından olan, aktif yaşlanmanın da hayata geçirilmesine yönelik girişimlerin sağlanması gerekmektedir. Elmacı ve Ergin (2015) *aktif yaşlanma* kavramını, yaşlıların çalışma hayatına devam edebilme, sağlıklı kalma ve topluma katkıda bulunmaya devam edebilmeleri olarak ele almaktadırlar. Aktif yaşlanmanın, bireylere ilerleyen yaşlarında sağlık, sosyal güvenlik ve toplumsal hayata katılım açısından fırsatlar tanımayı hedefleyen bir sistem olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

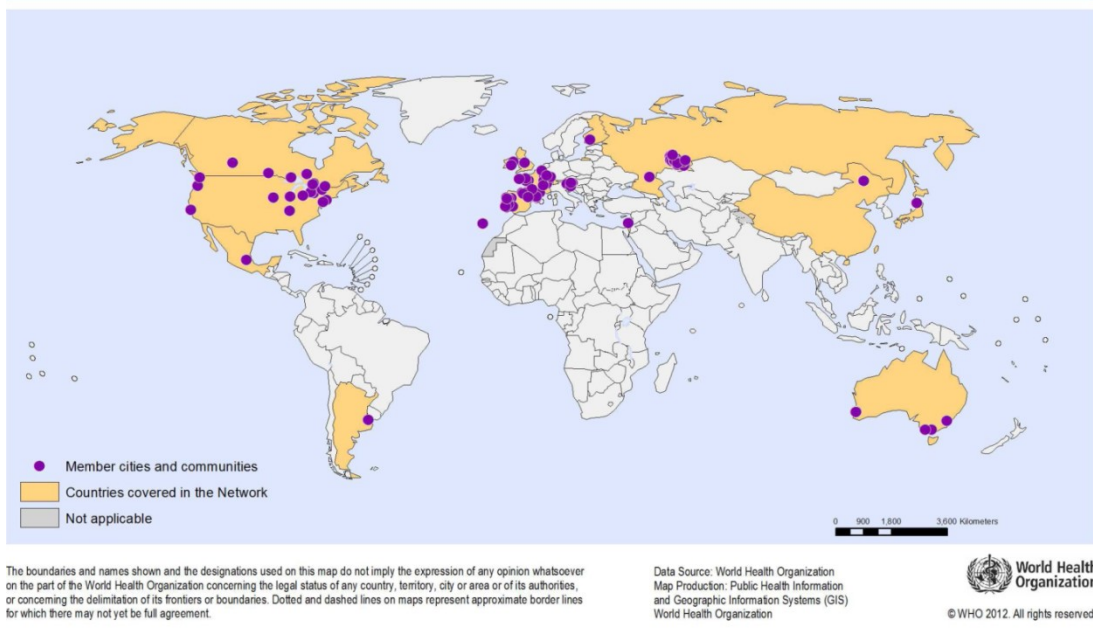
WHO tarafından 1990’ların sonlarına doğru geliştirilen ‘aktif yaşlanma’ kavramı, yaşlılık sürecine giderken ki döneme dikkat çekmesi bakımından çok önemli bir kavramdır. WHO aktif yaşlanmayı, bireylerin yaşlanırken yaşam kalitelerini daha iyi hâle getirmek amacıyla; bu bireylere yönelik sosyal hayata katılım, sağlık ve güvenlik konusundaki fırsatların en üst düzeye çıkarılması süreci olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda aktif olma kavramı, yalnızca fiziki anlamda aktif olmayı ve işgücüne katılmayı ifade etmez, aynı zamanda bireyin toplumsal ve kültürel katılımını da

kapsamak suretiyle daha geniş bir olguyu ifade etmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

Aktif yaşlanmanın sağlanması için yaş alan bireylere pek çok konuda destek olmak ve hayatlarını kolaylaştırmak gerekmektedir. Sağlanması gereken sosyal destek; duygusal, bilgisel, maddi, takdir ve birlikte zaman geçirme şeklinde sınıflandırılarak ifade edilmiştir;

- 1- Duygusal Destek: Hoşlanma, sevgi ve empatinin onların da hisseceği biçimde iletilebilmesi,
- 2- Bilgisel Destek: Karşılaşılan farklı durumların onlar için tanımlanması, açıklanması ve bunlarla başa çıkılmasına yardım edilmesi,
- 3- Maddi Destek: Para, ihtiyacı olan araç-gereç gibi kaynakların sağlanması, yapılması gereken işlerine yardım edilerek desteklenmesi,
- 4- Takdir Desteği: Kişiye duyulan sevgi ve saygının dillendirilerek, onların olduğu gibi kabul edildiğinin ifade edilmesi,
- 5- Birlikte Zaman Geçirme: Bireyin dinlenme ve eğlenme zamanlarını birlikte geçireceği sevdiklerinin yanında olabilmesinin sağlanması gerekmektedir (Krespi, 1993, Akt., Torun, 1995, s.23-24).

WHO (2007) Yaş-Dostu Kentler projesini gerçekleştirirken; bir kentin yaş-dostu olma düzeyini artırabilmek için aktif yaşlanma ile birlikte konu ele alınmış ve bu bakış açısı ekseninde çözümlere gidilmiştir. WHO'nun organize ettiği Küresel Yaş-Dostu Kentler ve Toplumlar Ağı projesi 2006'da başlatılmıştır. WHO'nun Küresel Yaş-Dostu kentler ve toplumlar ağı araştırma protokolüne göre, WHO tarafından hükümetler, sivil toplum örgütleri ve akademik gruplar birlikte çalışarak, yaş-dostu kent uygulamaları kapsamında aktif yaşlanma üzerine aldıkları tedbir ve yeniliklerle pek çok çalışma yapılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır. WHO'ya göre; insanlar yaşadıkları toplum içinde yaş aldıkça, kendilerinin hayat kalitelerini yükseltmek üzere tanınan sağlık, katılım ve güvenlik konularındaki fırsatları yükseltme sürecini aktif yaşlanma olarak tanımlamaktadır. Temelinde yaş-dostu şehir düşüncesi de aktif yaşlanma konusundaki çalışma çerçevesine dayalıdır.

Şekil 11. Yaş-Dostu Kent Uygulamalarını Gösteren Harita

Kaynak: WHO, http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf.

WHO (2007) yaş-dostu şehirler için Küresel Yaş-Dostu Kentler ve Toplumlar Ağı projesi kapsamında, Şekil 11’de gösterilen bölgelerde gerçekleştirilen çalışma çerçevesinde; planlanan hizmetler, düzenlemeler ve yapılarla; insanların aktif bir şekilde yaşlanmalarının sağlanması ve desteklenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca:

- Yaşlı insanların kapasitelerini ve kaynak aralığını tanıyarak,
- Yaşlanma ile ortaya çıkacak olan ihtiyaç ve tercihlere yanıt vererek,
- Yaşlıların yaşam tarzlarına ve kararlarına saygı göstererek,
- Yaşlı grubunun en savunmasız durumda olanlarını koruyarak ve
- Yaşlıları sosyal yaşamın tüm alanlarına dâhil ederek, hayata maksimum katılımlarını da destekleyerek aktif yaşlanmalarına olanak tanımak bu konudaki temel prensiplerdir (WHO, 2007).

Aktif yaş alma konusunda önemli bir kriterlerden biri olan ‘yüksek yaşam doyumu’nun sağlanması da bireyler için önem arz etmektedir. Yaşlanmakta olan bireyin yaşama bağlanmasını destekleyen yaşam doyumu, sosyal hayat ve iletişim için de geçerli kriterlerden olup, buna ilişkin göstergeler de şu şekilde sıralanabilmektedir;

- 1- Günlük hayat içindeki etkinliklerden zevk almak,
- 2- Yaşamını anlamlı bulmak, yaşama ilişkin amaçlara sahip olmak ve önceki yaşantısının sorumluluğunu kabul etmek,
- 3- Yaşamı boyunca öngördüğü hedeflere eriştiği inancına sahip olabilmek,
- 4- Olumlu bir benlik olgusuna sahip olmak ve kendisini değer gören bir varlık olarak kabul etmek,
- 5- Hayata yönelik pozitif bir bakış açısına sahip olmak olarak ifade edilmiştir (Çetinkaya, 2011, s.18).

Yaşlıların yaşadıkları sorunların önlenmesini amaçlayan aktif yaşlanma konusuna dikkat çekmenin bir önemi yanı da toplumda farkındalık yaratabilmektir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Aralık 1990 gününde 1 Ekim'i "Uluslararası Yaşlılar Günü" olarak kabul ederek bu hususa katkı sağlamıştır. Her yılın Uluslararası Yaşlılar Günü'nde de farklı yaşlı sorunlarına dikkat çekmek bir görev addedilmiştir. 2015 yılı için de; 'Tüm Yaşları Kapsayan ve Sürdürülebilir Kentsel Çevre' (Sustainability and Age Inclusiveness in the Urban Environment) ana konu olarak seçilmiştir. Genel Sekreter Ban Ki-moon "Şehirleri, yaşlı insanları kapsayacak hâle getirmek demek; onlar için ulaşılabilir ve güvenli ortamlarda ekonomik ve sosyal katılımları için fırsatlar yaratmak demektir. Ayrıca yerinde yaşlanmayı desteklemek üzere makul fiyatlı barınma, sağlık hizmetleri ve toplumsal hizmetleri de kapsar" diyerek konunun önemini dile getirmiştir (WHO, 2015).

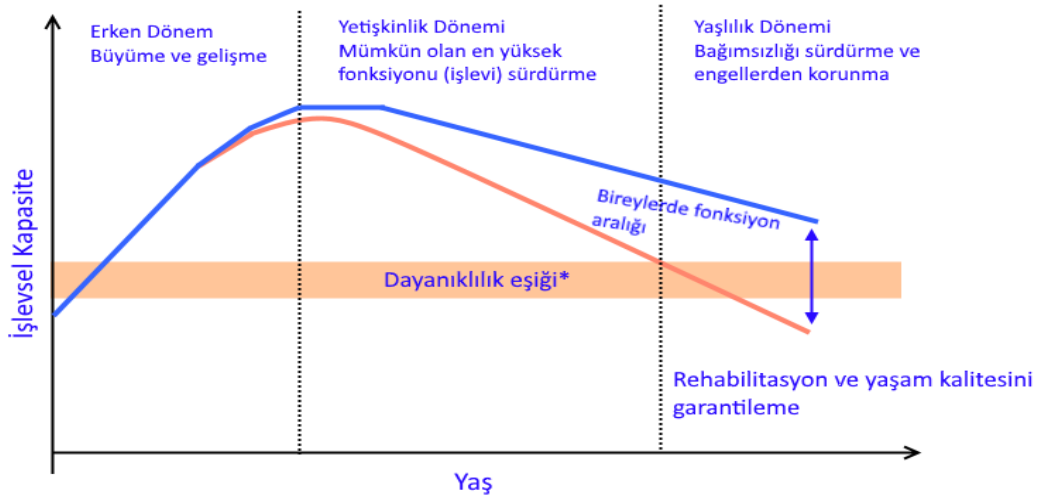
WHO (2007)'ye göre; aktif yaşlanma, bireyi, ailesini ve yaşadığı ulusu çevreleyen çeşitli etkilere veya faktörlere bağlıdır. Bireysel ve toplumsal davranış türleri, yaşadıkları çevredeki sosyal faktörler ve diğer bireylerle aralarındaki etkileşim; ne kadar iyi yaşlandıklarına etki eden önemli faktörlerdir. Kente ait mekânsal düzenlemelerin ve hizmetlerin çoğu bu faktörlerin analizini yansıtmakta olup, Şekil 12'de yaş-dostu bir şehrin karakteristik özelliklerine de ifade edilmektedir.

Şekil 12. Aktif Yaşlanmanın Belirleyici Faktörleri

Kaynak: WHO, http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf.

WHO'ya göre; aktif yaşlanmanın belirleyici faktörleri, yaşlı insanların homojen bir gruba sahip olmadıklarını belirterek, yaş aldıkça fiziksel kısıtlamaları ve yetersizliklerinin artmakta olduğuna işaret etmektedir. Bu husus, çocukluk döneminde artan, erken yetişkin döneminde en verimli çağını yansıtan ve yaş aldıkça azalmaya başlayan (kas gücü ile kalp damar performansı vb.) fonksiyonel kapasiteyi gösteren ifade edilmektedir. Şekil 13'de gösterildiği gibi, bu fiziksel faktörler kadar, sosyal, çevresel ve ekonomik faktörler de yaş alanların yaşamlarına etki eder. Yetişkinlik döneminde yüksek fonksiyon ve işlev sürdürülebilirlik kapasite aralığı yaşlılıkla birlikte açılmakta ve işlevsel kapasite düşmektedir. Bu nedenle aktif yaşlanma, ömür boyu olan bir süreci yansıttığından, yaş-dostu bir şehir yalnızca “yaşlı-dostu” değildir. Engelsiz olarak tasarlanmış yapılar, mekânlar, sokaklar ve kentler sadece yaşlı için değil her yaşta engelli olan insanların da hareketliliğini ve bağımsızlığını destekler.

Şekil 13. Yaşam Süreci Boyunca Fonksiyonel Kapasiteyi Koruma

Kaynak: WHO, http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf.

WHO'ya göre; yaş-dostu kent perspektifiyle, mekân tasarımında tüm engellere meydan okuyabilen bir duyarlılıkla tasarlanan mikro ve makro mekân tasarımları sosyal hayata her grup insanın katılımını sağlamayı hedeflemektedir. WHO'ya göre; yaş-dostu mekân tasarımları, toplumsal ve fiziksel olarak aktif yaşlanmayı desteklediği gibi tüm engelliler ve yaş alanlar için de şehir düzenlemelerinde mekân dizaynının bakış açısından bakıldığında gecikmiş bir devrim niteliğindedir, ayrıca da sosyal hayata katılım ve insan hakları açısından da zorunlu hususları işaret etmektedir.

2.1.8 Erişebilirlik

Engellilik, yaşı kaç olursa olsun bireyin bir takım kısıtlamalar ve kayıplarla kendisinden beklenen sosyal rollerin edinilememesi veya engellenmesi durumunu ifade etmektedir. Engelli bireyin, yaşamındaki sınırlılıklar sahip olduğu fonksiyon kayıplarından dolayı; toplumsal rol ve yaşam katılımlarının sınırlandırılması bireyi "engelli" kabul etmeye neden olmaktadır. Bireyin engellilik durumu sosyal hayata katılımıyla birlikte; neyi, ne kadar tecrübe edebildiğiyle belirlenmektedir.

Kentlerde erişilebilirliğin ele alınması gereken konular; makro mekân düzleminde açık ve kamusal alanlar; mikro mekân düzleminde tüm binaları kapsamaktadır. Ayrıca bu iki mekânsal planlama düzeyi arasındaki ulaşımın ve toplu taşıma sistemlerindeki hizmetlerin

sağlanmasını kapsamaktadır. Önemli olan diğer bir unsur da, bu konudaki toplumsal bilinçlendirmeyi, farkındalığı ve empatik duyarlılığı oluşturabilmektedir.

WHO, “International Classification of Functioning, Disability and Healthy ICF 2001” adındaki sistemle engellilik yeni bir tanım getirmiştir. Önceleri genel olarak özel bir grubun değişmez sınırlılık ve kısıtlılığı olarak görülen engellilik durumu ilk kez performans ve yetenek arasındaki ilişki bağlamında ele alınarak analiz edilerek tanımlanmıştır. Herkesin hayatının bir döneminde sağlığındaki kayıplarla bazı engelleri deneyimleyebileceği düşünüldüğünden dinamik bir süreç içinde koşullara ilişkili bağlamsal bir değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağlamsal ilişkinin her an ortaya çıkabileceği varsayımıyla ‘evrensel tasarım’ın referans alınması, engellilik deneyimini azaltmada önemli uluslararası kriterler olarak tüm dünyaca kabul edilmiştir (WHO, 2001)

Erişebilirlik; eğitim, sağlık, kültür, sosyal ve kültürel etkinliklere katılmanın yanı sıra; onlar için sunulan rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanma, istihdam edilmeyi de ilgilendiren bir kavram kulvarıdır. Bu hakların düzenlenmesini kapsayan tüm iyileştirmeler, stratejiler ve planlama kararları da erişilebilirliğin kapsamına girmektedir. Bu nedenle sosyal hayata katılımın önünde duran tüm engellerin kaldırılması, daha erişilebilir bir toplumsal hayatı kurgulamayı sağlamaktadır. Bu nedenledir ki, temel insan gereksinimleri için planlanan her türlü sosyal ve mekânsal düzenlemeler; herkes kadar engelli bireylerin de en temel hakkıdır. Bu nedenle erişilebilirlik konusunu, toplumsal yaşama dahil olmanın en temel gereksinimi olarak kabul edip, bunu sağlayacak tüm düzenlemelerin acilen hayata geçirilmesi olarak kabul etmek gerekmektedir.

Erişilebilirlik, bazen de ulaşılabilirlik kavramıyla anılmaktadır, kavram anlamı gereği her ihtiyaca ‘ulaşabilme’nin verdiği özgürlüğü simgelemesi açısından seçilmiştir. Bu anlamda her bireyin, istediği her hizmet ve talebe sınırsız, bağımsız ve en güvenli yollarla ulaşımını ifade eden önemli bir kavram olarak kabul edilmektedir. Bu nedenlerle her kucaklayıcı erişilebilirlik çözümü; sosyal hayat içinde hemen her bireyin gereksinimi ve her engel grubunun da ihtiyaçlarını karşılayabilir niteliklerde olması gerekmektedir. Örneğin engelli bir birey; bir kültürel faaliyete katılabilmek için, kendi evinden çıkıp, ulaşmak istediği kültür merkezine kadar; tercih ettiği ulaşım seçeneğiyle birlikte yardımsız, özgür ve bağımsız olarak ulaşabilmelidir. Kendi apartmanından sokağına, sokağından tercih ettiği

herhangi bir ulaşım aracına, oradan da kültürel faaliyete katılacağı mekâna kadar, kesintisiz, yardımsız ve sorunsuz katılımının sağlayabilmesi önemlidir. Sözün özü, her birey gibi engelli bir birey de, tüm gündelik yaşam katılım düzlemlerine iştirak ederken özgür, kesintisiz ve aktif olarak mekânsal iletişimi yaşayabilmeli ve kendini sosyal hayat içinde gerçekleştirmelidir.

Bu ihtiyaçlar göz önüne alınarak 01.07.2005 tarihinde kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanununun geçici 2. Maddesinde;

“Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir” (5378/2. Madde).

hükmü bulunmaktadır. Bu kanun gereğince tüm makro ve mikro mekânlar; erişilebilirlik yönetmeliği gereğince uygun hale getirilme zorunluluğu içindedirler. Burada sosyal bir sorunun mekânsal kurguya hükmetmekte olduğunu; çözüm geliştirilirken tasarımın sosyal soruna katkı sağlamadaki araçsal görevine tanık olmaktadır. Kentsel çevre düzenlemeleriyle ilgili süreçlerde uyulması -kanunla da belirtilen- gereken kurallar, engelli için daha refah ve aktif katılımı bir sosyal hayatı destekler niteliktedir.

Engellilerin sosyal hayatın her düzeyine özgür ve eşitlikçi olarak katılım sağlaması için büyük önem taşıyan ulaşılabilirliğin -erişilebilirlik- sağlanabildiği ve tüm mekânsal düzenlemelerin sorunsuz ve engelsiz gerçekleştirilmesini sağlamak üzere yürütülen; Ulaşılabilirlik Destek Projesi, ülkemizde ASPB tarafından desteklenmekte ve denetlenmektedir. Bu projeye, illerde ulaşılabilir için mekânsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi amaçlandırılmaktadır. Böylece engelsiz yaşamın yaygınlaştırılması ve benimsenmesi sağlanırken, toplumda da farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülmektedir (UDEP, 2014).

Sadece engelli bireyleri değil, aktif yaşlanma için toplumun tüm yaş alanlarını ve yaşlılarını da ilgilendiren bu düzenlemeler aslında, tüm toplum için yapılması gereken evrensel olarak yapılması gereken mekânsal düzenlemelerdir. Evrensel tasarım ilkeleriyle özellikle de *yaşlıların ve engellilerin ulaşılabilirlik* açısından maksimum konforla gündelik

hayata katılabilmeleri, sosyal yaşam alanı ve sınırlarını genişleterek, tüm bireylerin daha bağımsız ve özgür yaşayabilmelerini mümkün kılınacaktır. Bu nedenle tasarım normları herkes için kapsayıcı ve kuşatıcı olarak -ulaşılabilirliğin sağlandığı mekân dizaynıyla- sosyal hayata katılım süreci açısından yaşlılara da diğer bireylerle eşit düzeyde temel haklar sağlamak insan hakları ve özgür bir gelecek için vazgeçilmez önem taşımaktadır (Tutal, 2015). Erişilebilirlik kavramı özel ihtiyaçları veya engelleri olan bireylere ve hareket zorluğu çeken yaşlılara uygun teknolojilerden yararlanılarak, sosyal katılımın en yüksek düzeyine ulaşmak üzere mekânda sağlanan özgürlükler olarak ele alınabilir. Bu kavrama uygun tasarım yapmak, insan hakları ve sosyal adalet için de toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir servis sağlayıcısı olarak hizmet etmektedir.

19 Şubat 2014 tarihli 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’unda yapılan düzenlemelerle mevzuatlaşan engellilik ve erişilebilirlik ile ilgili tanımlar;

“Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi,

Engelliliğe dayalı ayrımcılık: Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı,

Engellilik durumu: Bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel gereksinimlerini, uluslararası yöntemleri temel alarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanımlamaları,

Erişilebilirlik: Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını,

Erişilebilirlik standartları: Türk Standartları Enstitüsünün erişilebilirlikle ilgili yayımladığı standartları,

Makul düzenleme: Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve tedbirleri”

olarak ifade edildiğini görmekteyiz.

Erişilebilirlik ile ilgili ulusal mevzuatlar incelendiğinde, toplumsal ve mekânsal yaşamı ilgilendirmesi bakımından bugüne kadar yapılan ve revize edilmesi gerekmekte olan engelli ve erişilebilirliği ilgilendiren düzenlemelerin;

- 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun,
- 3194 sayılı İmar Kanunu,
- İmar Yönetmelikleri,
- Kat Mülkiyeti Kanunu ve
- Toplu taşımaya ilişkin mevzuatlar olduğu tespit edilmiştir.

3194 sayılı İmar Kanunu'na duyulan ihtiyaç nedeniyle 1997 yılında "Ek Madde 1" eklenmiş; TSE'nin çalışmalarına referansla mekânsal düzenlemeler, imar planları, alt yapı ve mikro mekânlarda engelli erişimlerinin sağlanabilmesine işaret edilmiştir;

"Fiziksel çevrenin özürllüer için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standartlarına uyulması zorunludur".

Talepler doğrultusunda uygulamaya giren kanun değışikliğı nedeniyle, bu kapsamında yapılması gereken düzenlemeler; tüm yönetmeliklerin düzenlenmesi ve revize edilmesini içeren bir çalışmayı da zorunlu kılmıştır. Bu nedenle ele alınan konuda, erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılmasını öngören İmar Yönetmeliklerini şu şekilde ifade edebilmekteyiz;

- Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliğı,
- Plansız Alanlar İmar Yönetmeliğı,
- Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik,
- Otopark Yönetmeliğı,
- Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik,
- Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliğı'dir (Ek-4).

Bu kapsamda işlemlerin kanuni anlamda önünü açabilmek üzere ASP Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Genel Müdürlüğüne bağı Erişebilirlik Dairesi Başkanlığı'nca ulaşılabilirlikle ilgili yürürlükte bulunan kanunlarda tespit edilen eksiklikler; kanun değışiklik teklifi olarak 26 Kasım 2015 tarihinde TBMM'ye sunulmak üzere hazırlanmıştır (Ek-6).

Erişilebilirlik düzenlemeleri gereğince Ek 4'de belirtilen maddeler, tüm mekânsal planlama düzenlemelerinde zorunlu olarak ele alınmaktadır. Bu düzenlemeler, hem yürütölmekte hem de ASPB taşra teşkilatları tarafından denetlenmektedir. Bu denetim mekânizması için

'Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği', 20 Temmuz 2013 tarihinde, 28713 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Valiliklere komisyonların kurulması için de 7 Ağustos 2013 tarih ve 84764 sayılı yazıyla talimat verilmiştir. (Ek 5). Bu izleme ve denetlemenin kapsam sorumluluğu; makro mekânsal düzenleme düzlemi olan tüm kentlerin mikro mekânlarını kapsamaktadır. Sağlık, sosyal, kültürel, eğitim, eğlence/düğün salonları, barınma, kamusal alan, alışveriş merkezleri, spor etkinlik mekânları, ulaşım arterleri, otoparklar, tüm yol ve yeşil alanları, kısaca; kentin kullanım mekânlarının hepsini içermektedir. Vali başkanlığında kurulan bu komisyon, ildeki bakanlık taşra teşkilatından il müdürlük temsilcilerinden ve Engelliler Konfederasyon temsilcilerinden teşekkül edilmektedir (Ek 5; Madde-5).

Bu komisyonda Bakanlıkların taşra teşkilatında görevli teknik personelden (mimar, mühendis, şehir plancısı, peyzaj mimarı veya inşaat teknikeri) birer asil ve birer yedek üye olmak üzere, toplam dört kişiyi geçmeyecek şekilde planlanmaktadır. Ayrıca engellilerle ilgili konfederasyonların farklı engel gruplarını temsil eden, o ilde bulunan engelli bireylerden de ikişer asil ve ikişer yedek üye de komisyona katkı sağlamaktadır. Bu komisyon mevzuatta tanımlanmış olan (Ek-5;Madde-6) görev ve sorumluluklar doğrultusunda izleme ve denetleme görevlerini yerine getirmektedirler.

Kentin tüm makro ve mikro mekânsal düzenlemelerinin; başta evrensel tasarım ilkeleri olmak üzere, ulusal mevzuatta da yer alan tüm kriterler baz alınarak tasarımların engelli, yaşlı ve tüm bireyleri kuşatır nitelikte planlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Total (2015)'a göre, planlama ve tasarımın odağına bireyi ve çevresini yerleştiren bu eylem planı; sunduğu fırsatlarla yaşlıyı bulunduğu toplumun bir parçası yapmakta ve tasarım yaklaşımlarında yaşlıya gereken önemi vermek açısından değerli bir kılavuzdur. Bu bakış açısı ile "Evrensel Tasarım / Herkes İçin Tasarım" yaklaşımı önemli yer tutar. Tablo 1'de açıklandığı gibi, evrensel tasarım ilkeleri bağlamında insan ve mekân ilişkisi açısından basit önlemlerle yapılanmış çevre; çok daha konforlu, erişilebilir, insana yakışır, tüm grup ve bireylere açık, daha güvenli, işlevsel ve emniyetli olması sağlanır ve tüm toplumun hizmetine sunulur.

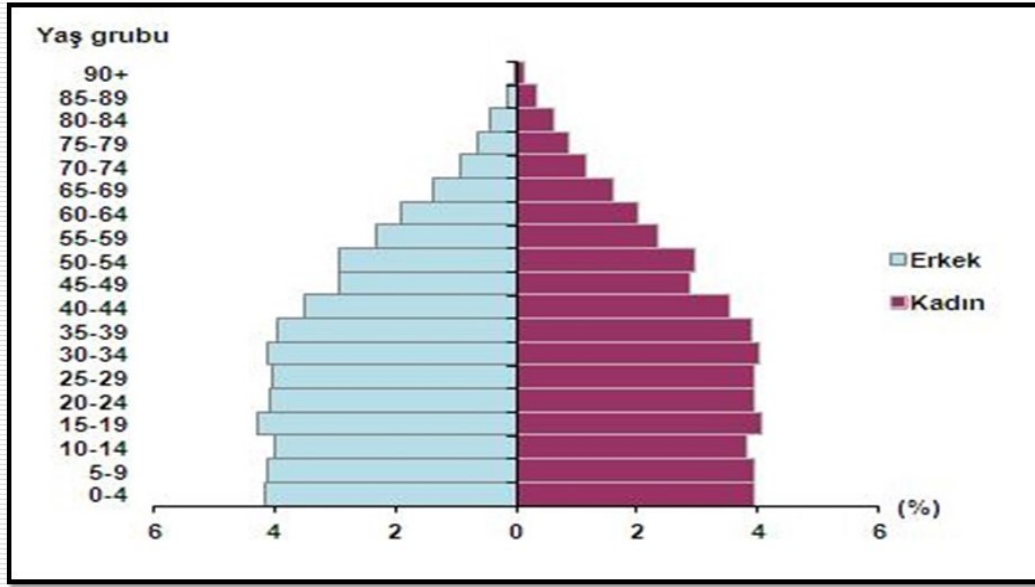
Tablo 1. Evrensel Tasarım İlkeleri

Eşitlikçi kullanım	Tasarım, çeşitli yetenek gruplarındaki insanlar için kullanışlı ve pazarlanabilir nitelikte olmalıdır.
Kullanım esnekliği	Tasarım, geniş ölçekli bireysel tercih ve yeteneklere cevap verir.
Basit ve sezgisel kullanım	Tasarımın, kullanıcının deneyimi, bilgisi, dil yetenekleri veya o anki konsantrasyon düzeyine bakmaksızın kavrayışı kolaydır.
Algılanabilir bilgi	Tasarım, çevresel koşullar veya kullanıcının duyuusal yetenek düzeylerine bakmaksızın, gerekli bilgiyi etkin bir biçimde kullanıcıya aktarır.
Hataya tolerans	Tasarım, kaza sonucu veya kasti olmayan eylemler sonucu ortaya çıkan tehlikeleri minimum düzeyde tutar.
Düşük fiziksel gayret	Tasarım, etkin konforlu ve en az yoracak şekilde kullanılabilir olmalıdır.
Yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân	Tasarım kullanıcının vücut ölçüsü, duruşu veya hareketliliğinden bağımsız olarak yaklaşım, ulaşım ve kullanım için uygun boyut ve yer sağlanmalıdır.

Kaynak: http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/pubs_p/docs/poster.pdf, (Erişim 23.01.2016).

Evrensel tasarım ilkeleri temelde mekân üretme biçimi olarak kullanılan kentte yaşayan yaşlılar da dâhil çeşitli yetenek gruplarındaki insanlar için eşit kullanım olanağının sağlanabildiği koşulları hazırlamalıdır. Mekânın kullanım esnekliği geniş ölçekli bireysel tercih ve yeteneklere uygun seçenekler sunarak, kullanıcının hayatını kolaylaştırmalıdır. Mekân kullanıcısının deneyimi, bilgisi, dil yeteneği ve konsantrasyon düzeyinin belli bir uyum içinde olmasının sağlanmasıyla basit ve sezgisel kullanımın tasarıma kazandırılması mümkün olacaktır. Tasarım, çevresel koşullar ve kullanıcının sezgi ve içgüdüleri gibi yetenek düzeylerine bakmaksızın, gerekli bilgiyi etkin ve algılanabilir bir biçimde kullanıcıya hem görsel hem de duyuusal olarak aktarabilmelidir. Tasarım, tüm bireyler için (özellikle de savunmasız çocuk ve yaşlıları da dikkate alarak) her türlü kaza, tehlike ve hatayı olanaksız kılmayı ve buna tolerans sağlayabilen uyarı sistemleri içinde dizayn edilmelidir. Evrensel tasarım, düşük fiziksel gayreti sağlayabilmek üzere, etkin, konforlu, en az yorulacak şekilde tasarlanmış olmalıdır.

Bu amaçla, yaşlı, engelli ve tüm kullanıcıları da kuşatan elverişli kullanım gücü uygulanmasını sağlayabilen tasarım kriterleri öngörülmalıdır. Tasarımda kullanıcının vücut ölçüsü, duruşu veya hareketliliğinden bağımsız olarak her bireyin -özellikle de çocuk veya tekerlekli sandalyede de oturan kullanıcılar da dikkate alınarak- ulaşım ve idare için uygun kullanım boyutlarının ve zemininin sağlanması, hem gündelik hayata katılım, hem de mekânla kurulan etkileşim açısından önemli bir evrensel tasarım kriteridir.

Şekil 14. Nüfus Piramidi, 2015

Kaynak: :<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21507> Erişim tarihi: 10.04.2016.

Nüfus piramidini evrensel tasarım ilkeleri açısından yorumlarken; tasarımın ilkeler ve kurallar dışında kapsayıcı olması gerektiğini ve ortalama kullanıcıların değil toplumda yaşayan tüm kullanıcılara yönelik olması gerekmektedir. Sosyal ve insan hakları bağlamında konu ele alındığında farklı olanı ötekileştirmeden, eşitlikçi ve çeşitlilikli yüksek katılımın sağlandığı mekân kullanımının olması gerektiği referansıyla; toplumdaki herkes için erişebilirlik kadar evrensel tasarım ilkelerinin de hayata geçirilmesi gerekmektedir. Genel olarak kent plancıları ve mimarlar gibi pek çok tasarımcı grubu, tasarlanan mekân kimleri kuşatır, kimleri dışlar sorusundan çok toplumdaki ortalama kullanıcı grubunun ihtiyaçlarına cevap verip katılımına izin vermek üzere tasarım yapmaktadır. Dolayısıyla da Şekil 14’de yoğun nüfus katmanı olan 0-29 yaş arası kullanıcı grubunu ortalama kullanıcı olarak kabul etmektedir. Türkiye’nin 2015 nüfus durumunu göre tabloda 35-39 ve 40-44 yaş grubundan sonra görülen yoğunluk kırılması; bu grubun ortalama nüfus dışı olmasından dolayı ihmal edilen grup olarak alınabilir. Bu eşik

sonrasında yaşanan tasarım sıkıntıları erişilebilirlik açısından yaşanan sıkıntılar olarak da ele alınabilmelidir. Bu yaş grubu yaş alan nüfus dilimini içerdiğinden, tasarımın aktif yaşlanmayı destekleyebilmesi için bu grubun da taleplerinin karşılandığı tasarım kriterlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Grafikteki 55-59 ve 60-64 yaş grupları için de özel tasarımların yapılması gerekmektedir. Şu an için nüfus piramidinde az görünen grubun 2020'lerden sonra artacağı da düşünülerek; tüm grupları içeren evrensel tasarımla dizayn edilmiş mekânlara ihtiyaç duyulmaktadır.

2.2 Kuramlar

2.2.1 Mekâna dair kuramlar

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için; kavram haritası çıkarıldıktan sonra, mekânla ilgili tarih içerisinde geliştirilmiş olan kuramların incelenmesine gerek duyulmuştur. Bu kuramlar;

- Modern düşünörlere (Newton, Leibniz, Kant, Hegel, Marx ve Harvey) göre mekân,
- Chicago Okulu anlayışında mekân,
- Neo Marksist anlayışa göre mekân,
- İslam felsefesinde mekân anlayışı şeklinde ele alınmıştır.

Mekân kavramı ontolojik olarak incelendiğinde, yoruma açık esnekliğiyle pek çok bilimsel araştırmaya ve ekole konu olmuştur. Mekânın dinamik ve göreceli yapısı; yorumlayanın baktığı açı, kültür ve değerden referansla, farklı anlamlar yüklenerek yaşanabilme esnekliği ve çeşitliliği sağlayan özel bir hacim olarak ele alınmıştır. Mekânın sınırları, anlam çeşitliliği ve sahne olduğu yaşantılar, bu bakış açılarıyla anlam ve değer kazanmaktadır. Bu farklı anlayış, yüklenen anlam ve fonksiyonla şekillenen ve çeşitlenen kavramsal çalışma; pek çok felsefeci, sosyolog ve tasarımcı tarafından farklı anlamlandırılarak analiz edilmiştir. Zaman ve coğrafyanın da etkisiyle, zamanın mekânla ilgisi açısından yapılan yorum ve referanslar; yorumlayan düşünürün bakış açılarıyla birlikte pek çok mekân tanım ve anlayışı üretilmiştir. Bu zenginlik içinde yaratılan tanımlama ve yorumlar, bazen ekolün adıyla, bazen de araştırmacısının ismiyle anılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Newton'a göre mekân kuramında; Newton 'mutlak mekân' algısından bahsederek mekâna dair yeni bir ufuk açmıştır. Buroker (1981, s.8) Newton'un düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır; 'insanlar genelde zaman, mekân, yer ve hareketi birer olgu olarak ele alıp, bunları hissedilebilir nesnelere aracılığıyla tanımlayabildiğini düşünür'. Dolayısıyla da bu kavramlarla ilgili 'bazı önyargılar' ortaya çıkmaktadır. Newton bu kavramları 'mutlak ve görelî, hakiki ve görünürde, matematiksel ve genel' olarak sınıflandırmayı önerir.

Newton (1966, s.6) mekânla ilgili olarak şunları dile getirmektedir:

“Dış dünyadaki herhangi bir şeyle ilişkili olmayan mutlak mekân (absolute space), doğası itibarıyla sürekli olarak benzer ve hareket ettirilemez olarak kalır. Görelî mekân (relative space) ise, mutlak mekânların hareket ettirilebilir bir boyut veya ölçümüdür ki, bunu duyularımız, kütlelere olan pozisyonları ile belirlemekte ve genel olarak hareket ettirilemez mekân olarak mekân olarak algılamaktadır. Örneğin, yeraltındaki, havadaki veya gökyüzündeki mekân, dünyaya olan konumu ve pozisyonu itibarıyla belirlenir. Mutlak ve göreceli mekân şekil ve boyut itibarıyla aynıdır, ancak nicel olarak her zaman aynı kalmazlar”.

Buroker'a göre Newton, mekânı kendisi bir materyal olmadığı halde, bütün materyalleri içeren ve onların varlığı için önemli bir koşul sağlayan; gerçek bir varlık olarak algılandığını ifade eder (Buroker, 1981, s.9).

Mutlak mekânı tanımlamak üzere gerekli olan en önemli kriterleri; 'neden', 'özellik' ve 'etki' olarak ortaya koymak gerekmektedir (Newton, 1966, s.8). Görüldüğü üzere, mutlak mekân, diğer nesnelere bağımsız olarak da varlığını sürdürebilen ve nispeten durağan bir olguyu tanımlarken, görelî mekân ise, tanımlanabilmesi adına başka nesnelere varlığına ihtiyaç duyar ve kendi başına fazla bir anlam da ifade etmeyen bir kavram olarak ele alınmıştır.

Leibniz'e göre mekân kuramında; Winterbourne (1988, s.19) Leibniz'in mekân anlayışında, boş mekân fikrini reddettiğini ifade etmiştir. Leibniz' in ifadesi ile evrendeki maddelerin sınırlandırmak için herhangi bir gerekçenin bulunabileceği fikrine itiraz etmiştir. Ne kadar çok madde bulunursa Tanrı'nın bilgi ve kudretini o kadar çok yansıttığını söyler. Tanrı yeryüzündeki, alanlarla ilgili olarak, boş mekânlara yeryüzünü dizayn etmek amacıyla; kendi kudretinin ifadesi olarak bir takım maddeler yerleştirmiş, tasarlanmamış boş mekân da bırakmamıştır. Bununla bağlantılı olarak, hareket yasası;

dolgunluk içerisinde, boşluk içerisinde olduğundan daha karmaşık bir yapıda bulunmaktadır.

Hareket yasası gereği yaratılan mekânların oluşturduğu kütleler boş ve tasarımsız kalan alanların tanımsızlığının tersine, başka faktörler de işin içine girmesi ile karmaşık bir görünüm sergilemektedir.

Kant'a göre mekân kuramında; Holgate ve Baur (2011, s.53), Kant'ın mekân anlayışını açıklarken; sonsuz bir büyüklük olarak tanımlamaktadır. Eğer ki mekân en nihayetinde böyle bir şeyse, biz mekânı süregelen bir olgu olarak deneyimleriz ve bu ilişki mekânla birlikte zaman için de geçerli olmaktadır.

Holgate ve Baur (2011, s.53), Kant'ın mekân anlayışında, mekânla ilgili ifade edilen gözleme göre; deneyimimiz tarafından tanımlanan biçimde tecrübe etmekte olduğumuzu ifade etmiştir.

Mekân bizim deneyimimiz ve tanımlamamıza bağlı olmaksızın kendi ifade ettiği anlam üzerinden mekânı ifade eder, Bireyin kattığı ve yüklediği anlamın ötesinde; zaten yüklendiği bir anlam düzeyi ile mekân kendini ifade ve temsil etmektedir.

Holgate ve Baur (2011, s.53), aslında deneyimimizin nesnesi tam olarak deneyimimizi aşan bir şekilde tecrübe edilmektedir. Dolayısıyla bizim mekânla ilgili sınırlı deneyimimiz aracılığıyla tanımlanan bir şey olarak değil de; mekânı gerçek ve sözsüz olarak deneyimler ve algılarız. Prensipte kendimizi içinde bulunduğumuz sonsuz mekâna maruz kalmış bir biçimde buluruz. Kant deneyimimizin bu şekilde gözlemlenmesiyle önemli bir epistemolojik noktaya değinmiştir.

Yani Kant deneyimimizin nesnesinin, örneğin mekânın bizim onu tecrübe etmemizden çok daha fazlası olduğunu metafizik üst bakışıyla ifade etmiştir. Söz konusu nesne basitçe bizim o sınırlı deneyimlerimizin toplamı olamayacak kadar büyük bir olgudur. Sınırsız mekânın içinde olan bizler küçük aktörler olarak, deneyimlerin nesnesi olan mekânı tam anlamıyla özümseyemez ve algılayamayız. Çünkü o devasa mekânın veya boşluğun sosyal aktörlerden bağımsız, kendine içkin özel bir anlamı zaten mevcuttur. Bu yorumdan yola

çıkılarak, yaşanan mekân bireyden bağımsız önceden yüklenmiş anlamıyla, bireyi kendi beklediği forma sokmayı başardığını söyleyebiliriz.

Kant, mekânın nesnel gerçekliği olmayan, yalnızca bilen özünde deney öncesi var olan, bir sezgi veya fenomenleri görme biçimi olarak ortaya attığı özel bir anlamla kavramı dile getirmiştir.

Hegel'e göre mekân kuramında; Priest (1992, s.54), Hegel'in mekân anlayışına yorum getiren Kant'ı eleştirdiğini ve 'Hegel'in, Kant'ın tersine; hem zamanın, hem de mekânın evrensel ve soyut olduğunu' ifade ettiğini aktarmıştır.

Hegel'e göre zaman da mekân da birer konsepttir; birey bu iki kavramı konseptleştirebildiği sürece, mekânı ve zamanı algılar. Ancak Kant da bizim mekân ve zaman konseptimizin olduğuna katılacaktır, bunlar diğer birçok konseptin aksine tekil ve ferdidir, ayrıca da 'a priori'² haldedir (Priest, 1992, s.54).

Kant mekân ve zamanın içsel olarak bağlantılı olmadığını, basit ifadeyle anlatılacak olursa sezginin iki biçimi olarak ifade etmiştir. Diğer yandan Hegel'e göre ise zaman, mekânın zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Priest, 1992, s.58).

Anlaşıldığı üzere Hegel'e göre mekân olmadan zaman var olamaz, dolayısıyla mekân zamanın varlığının bir ön koşuludur. Bireyler yaşamlarını geçirdikleri mekânları var etmezler ise zamanın akışı da söz konusu olmadığını anlatmaktadır. Bu mekâna verdiği değerle, Hegel zamanın var olma sebebini mekâna bağlamaktadır. Kant ise, mekân ve zamanı birbirinden bağımsız var olabilen ve bir birinin önkoşulu olamayan kavramlar olarak ele almaktadır.

Hegel Glossary'e göre, Hegel moment kavramının gerekli ama kısmi bir parça, bir sahne, bir bütünün parçası bir moment ilki zamansal bir ifade değildir. Konseptin; evrensellik, özellik ve ferdilik olmak üzere üç boyutu vardır (www.london.ac.uk/fileadmin/documents).

Lefebvre, mekânı ve üretimini ifade ederken, mekân ve zaman ilişkisine ve tarihin de etkisine vurgu yaparak; Hegel' in bakış açısıyla mekân analizini şöyle yapar;

² a priori kavramı deneyden önce anlamına gelen bir ifadedir.

“Hegeliciliğe göre, tarihsel zaman, devletin yayıldığı ve egemenlik kurduğu mekânı doğurur. Tarih, akli varlığın arketipini bireyin içinde değil, bir devletin egemenliğindeki ulusal bir toprağı tutan kurum, grup ve kısmi sistemlerin (hukuk, ahlak, aile, şehir, meslek, vb.) bağdaşık bütünü içinde gerçekleştirir. Dolayısıyla zaman, mekâna içkin olan rasyonellik içinde donar ve sabitlenir” (Lefebvre, 2014, s.52).

Lefebvre, dünya tarihi boyunca siyasal iktidarın mekâna ve kentsel örgütlenmeye hükmettiğini ve bunun da insan yerleşimleri olan mekânları direkt olsun olmasın belirlediğini ifade etmektedir. Lefebvre, tarihin mücadeleler ile oluşturduğu toplumsal varoluşa tanıklık ettiğini bunu ifade ederken, Hegelci bir bakışla tarihi, mekâna ve dile ayrı ayrı bağımlı kılarak ilerlediğini ve bu mekân ile dil unsurlarının etkileşimiyle ortaya mekânsal temsillerin çıktığını dile getirmektedir.

Bu alanda bir başka önemli düşünce akımı da *Chicago Okulu*'dur. Chicago Okulu, 1920 ve 30'lu yıllarda gün yüzüne çıkmaya başlayan kent sosyolojisi alanındaki çalışmalara verilen şemsiye kavramdır. Çıkış dönemlerinde, Amerika merkezli olan ancak daha sonraki süreçte farklı bölgeleri de kapsayan Chicago Okulu'nun kurucularından Albion W. Small, Alman ve Amerikan sosyoloji okulları arasında paha biçilmez bağlantılar kurmasıyla bilinmektedir. Okulun ilk öğrencilerinden William I. Thomas ise kentsel ve nitel çalışmalara olan ilgisiyle okula katkı sağlamıştır. Thomas'ın yakın bir arkadaşı ve takipçisi olan ve sosyolojiye felsefe, gazetecilik gibi alanlardan geçen Robert E. Park ise Chicago'ya zengin bakış açıları ve kentsel temalar getirmesiyle bilinir. Kent ekolojisinin güçlü bir taraftarı olan Park, kentin ırksal ilişkilerden etnik komşuluklara ve basının rolüne kadar birçok yanıyla ilgilenmektedir (Lutters ve Ackerman, 1996, s.2-3).

Chicago Okulu'nun belli başlı çalışma alanları olmuştur ve bunlardan birisi de kenttir. Bu Chicago Okulu'na göre kent, sosyal etkileşimin incelenmesi bakımından bir laboratuvar görevi görmesi açısından son derece önemli olmuştur. Okulun düşünürlerine göre gerçek “insan doğası” en iyi şekilde bu karmaşık sosyal yapı içerisinde anlaşılabilir. Kentin, insanın doğal yaşama alanını (habitatı) olduğuna vurgu yapan bu tema, Okulun biyolojik ve ekolojik metaforları bir çalışma çerçevesi olarak kullandığını göstermektedir. Özellikle Ernest W. Burgess coğrafi temelli açıklamaların savunucularındandır ve yavaş yavaş kentte mekân kullanımının sürekli genişleyen veya gelişen eşmerkezli bir teorisini ortaya koymuştur (Lutters ve Ackerman, 1996, s.3-4).

Marx'a göre mekan kuramında; kentsel mekânların Marksist Kurama göre çözümlenmesi olarak da ifade edilen bu görüş büyük ses getirmiştir. Temelde eleştirel yaklaşımla konuları ele alan Marx, görüneni değil, görünenin ardındaki toplumsal dinamiklerle ilgilenen anlayışına sahiptir. Marx'ın felsefesine göre insan 'toplumsal emek' ile kendini gerçekleştiren ve toplum bilincine katkıda bulunan sosyal bir varlıktır.

İnsanlık tarihine bakıldığında bireyin toplumsal bilincin varlık düzlemini üreten, aynı zamanda da bu sürecin bir ürünü olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal hayatın üretim süreçlerine, ilişkilerine kendi bireysel seviyelerine göre katılmaları nedeniyle toplumsal sınıf ilişkilerinin ve buna bağlı sömürüye dayalı sınıflı grupların oluştuğunu ifade etmektedir. Toplumsal yapıyla birlikte mekân; bazen 'alt yapı', bazen de 'üst yapı' şeklinde üretim araçlarına sahip olma niteliğiyle; ekonomik sınıf yapısını da oluşturabilmektedir. Bu temel düşünce düzlemi baz alındığında; mekânsal planlama ve üretme süreçleri aynı zamanda mekân ürünlerini de etkilemekte olduğu analizi sıkça yapılmaktadır.

Harvey'e göre mekânda; Harvey kenti Marx'ın üretim tarzını referans alarak; toplumsal artık-değer³ bağlamında, ekonomik örgütlenmenin egemen tarzı ile toplumun mekânsal düzenleme düzeyleri arasındaki ilişkiler olarak ele almıştır. Harvey bakış açısında Marx'ı referans aldığından kent mekânını; "Kapitalizm kapsamında birikimin yanı sıra çelişkilerin de gerçekleştiği zemin ve dengeleyici unsur" olarak ele almış ve mekân anlayışında; Marx'ı yaşatır bir söylemle de anılmıştır (Harvey, 2013, s.12).

Harvey '*Sosyal Adalet ve Şehir*' araştırmasıyla birlikte, Marx'ın kapitalist birikim üzerine çalışmalarını ilerletirken, kentlere açık mekânsal bir boyut kazandırmak için genel görüşün değişmesine ve 'Marksist toplumsal kuram' hacminin artmasına da yardımcı olmuştur. Bu araştırma tüm dünyada ses getirerek, ekonomi, tarih, antropoloji, sosyoloji ve tabii ki siyasal bilim alanlarında da etki yaparak, kent düşüncesini harekete geçirmiş ve Marksizm'in kentle yeniden güçlü bir şekilde ilgilenmesine vesile olmuştur (Harvey, 2013, s.13).

³ Artık-değer: şehir mekanın gelecek vizyon yorumuna bağlı olarak elde edeceği ve yüklenebileceği parsel değerini öngörmek. Bu somut öngörüye bağlı olarak yapılan yatırım ilerde şehrin tasarım kararlarına etki eder.

Harvey'in görelî mekân görüşü, sadece bir diğeriyle bağlantılı biçimde olan nesnelere varlığıyla var olduğunu vurgularken, söz konusu nesnelere bir birleri arasındaki ilişkinin de anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Harvey'in adlandırdığı ilk görelî mekân görüşü; "*mekânın Leibniz'in bakışıyla nesnelere içinde görülmesi ve bu anlamda nesnelere de ancak kendi içlerinde başka nesnelere ilişkiler içererek ve bunları temsil ederek var olduğunun kabul edilmesi*" olarak ortaya konmuştur. Harvey aslında mekânın ne olduğuna dair yanıtını bulmaya çabalayan ontolojik bir tartışma başlatmaktadır. Aslında bu sorunun cevabı felsefi ve dilbilimsel bir yaklaşımla ele alınarak mekânın ne olduğunu anlaşılabilir. Mekânı doğru planlamak ve onu göstermenin yollarını bulmak; birey ve toplumların davranışlarını, mekân ve kentsel olguların analizlerini yapmaktan geçmektedir (Harvey, 2013, s.18-19).

Neo-marxist mekân kuramında; Soja (1990)'ya göre, post modern eleştirel insan coğrafisini ilk istikrarlı yankıları 1960'lı yıllarının sonlarında ortaya çıkmıştır, ancak daha sonra bu olgu önemini ve gündemini yitirmeye başlamıştır. Takip eden on yıl içerisinde mekânlaşma projesinin sesi tuhaf bir şekilde kısalmıştır. Batı Marksizm'i ve Liberal sosyal bilimde tarihin coğrafyadan önce geldiği düşüncesi gün yüzüne çıkmış ve önem kazanmıştır. Bu sürekli bir şekilde tarihsel bağlam kazandırma çabası en kapsamlı ve ikna edici şekilde C. Wright Mills (1959)'in, sosyolojik imgelemi ifade ettiği paradigmatik (bilimsel bakış açısı) çalışmasında gözlemlenmiştir. Buna göre Mills (1959, s.11), sosyolojik imgelem; bireyin bilgiyi kullanarak dünyada olup biteni kavrayarak, dönüp kendi içlerinde neler olduğunu görmek için kullanabilecekleri bir tür zihinsel araçtır.

Mills (1959), bu imgelemin ilk meyvesi olarak, bireyin ancak yaşadığı zaman diliminde pozisyonunu saptayarak kendi deneyimini anlayıp kaderini tayin edebilme yetisi olduğunu ifade etmiştir. Bir nesilden bir sonraki nesle, her bireyin bir toplumun üyesi olduğunu, biyografisini ortaya çıkardığını ve bunu da tarihsel bir süreç içinde yaptığını biliyoruz. Söz konusu birey Mills (1959, s.12)'e göre, yaşayarak ne kadar az da olsa içinde yaşadığı toplumun ve genel insanlık tarihin ilerleyişine de katkılar sağlamaktadır ki; tüm bunlar toplum ve tarihsel süreç, o bireyi üretirken gerçekleşmektedir. Vurgulandığı gibi, birey kendini gerçekleştirirken, hem kendi yaşadığı toplumun dokusuna değer katarken, hem de tarihin seyrinde küçük de olsa farklılıkların doğmasına neden olarak birey anlam kazanmaktadır.

Foucault (1986, s.23)'a göre, içerisine bireyleri ve nesnelere yerleştirebileceğimiz bir tür boşlukta yaşamıyoruz, ayrıca çeşitli tonlarda ışıkla renklendirilebilecek bir boşlukta da yaşamıyoruz. Biz birbirine indirgenemeyecek, hatta kesinlikle bir diğerine tahakküm kuramayacak türden ilişkilerin oluşturduğu ortamlarda yaşıyoruz.

Foucault mekân ve zamanla ilgili inovatif bakışını açıklamak üzere, 20. yüzyılın en önemli paradigmalardan biri olan yapısalılık tartışmalarına yönelmiştir. Foucault (1986, s.22)'a göre, yapısalılık zaman boyutu üzerinde olabilecek elementlerin birbirine temas etmesidir. Yapısalılık aslında zamanı inkâr etmez, yaptığı şey; zaman ve tarih dediğimiz şeyleri ele almaktır.

İslam felsefesinde mekan ve Batılı kuramcıları eleştiride ise; nesnenin kapladığı yer ve uzay anlamında olan Kutluer (2003), sözlükte "olmak" anlamındaki *kevn* (*kiyân, keynûne*) mastarından türetilmiş ism-i mekân olduğu ve "oluşun meydana geldiği yer" demek olduğunu ifade etmektedir. Kelimenin çoğulu *emkine*, bunun da çoğulu *emâkin* olduğu ve kelimenin kökünün "saygın bir yere sahip olmak" manasındaki *mekâne* mastarıyla da ilgili olduğu belirtilmektedir. Yazar klasik fikrî eserlerde "yer kaplamak" anlamında kullanılan ve bu mastardan türetilen *temekkün* aynı kökten gelmeyen mekân terimiyle kavramsal bir ilişki içinde olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde geçen mekân kelimesi (örneğin Yûnus 10/22, Meryem 19/22, el-Hac 22/26, Sebe 34/51) günlük yaşamdaki gibi kişi ve nesnelere bulunduğu yeri ifade etmekte olduğu ve bu biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Mekân kelimesinin kavramlaşma sürecinin eski Yunan felsefesine dayanmakta olduğu ve Peters (1967, s.30,90,163,197, Akt. Kutluer, 2003, s.550)'a göre, Eski felsefe metinlerindeki "yer" (İngilizcedeki *place, space*) karşılığı olarak da *khora, topos* ve *pou* terimlerinin kullanıldığı aktarılmıştır. Yine yazar Cürcânî'nin, geleneksel İslâm düşüncesinde görülen mekân ve *hayyiz* terimlerini aynı şekilde tanımladığını ve ikisini de eş anlamlı olarak kabul ettiğini ifade etmektedir. Müellifin "*et-Ta'rîfat*" adlı eserinin "hayyiz" ve "mekân" maddelerindeki tespitine göre; İslâm kelâmcıları mekânla hayyizi "nesnelere kapladığı, varlığı zihinde olan bir boşluk" olarak, İslâm filozofları ise "*kuşatan cismin kuşatılan cismin dış yüzeyiyle örtüşen iç yüzeyi*" şeklinde tanımladığını ifade etmiştir.

Eflâtun'a kadar gelişen eski Yunan felsefesinde mekânın ifade ettiği kavram hakkındaki tartışmaların Timeaus (1875, s.633-635, Akt. Kutluer, 2003, s.550)'a göre, daha ziyade doluluk-boşluk kavramları etrafında olduğunu ifade etmiştir. Elea okulu filozofları boşluğu hiçlikle birlikte özdeşleştirerek reddederken, atomcular onu evrenin ilkesi olarak kabul etmişlerdir. Eflâtun için mekânın (khora) öncelikle; 'oluş ve bozuluş' üzerinde gerçekleştiği yer olduğu belirtilmiştir. Ancak filozof mutlak anlamdaki mekânı, geometrik yüzeylerle sınırlı olan maddenin yer kaplayarak, ezelî ve evrensel kap (hipodokhe) şeklinde tahayyül edilmiştir.

Physics (1952, s.209,212, Akt. Kutluer, 2003, s.550), Aristo hocası Eflatun'un oluş ve mekân arasında kurduğu ilişkiyi; ilk maddeyle mekânı birbiriyle aynı saydığı şeklinde yorumlayarak eleştirdiğini ifade etmiştir. Filozofa göre cisimler yer değiştirebildiğine göre; yerin (topos), içerdiği cisimden farklı olması gerektiğinden, mekân kavramının "kaplayan cismin hareketsiz ilk sınırı" olarak tanımlanması gerektiğini belirtmektedir.

Bu tanımın aynı zamanda boşluğun imkânsızlığını da ifade ettiğini, nitekim Pyhsics (1952, s.213, Akt. Kutluer, 2003, s.550), Aristo'nun boşluğu (kenon) "içinde hiçbir şeyin bulunmadığı yer" olarak tarif ettiğini ve realiteden yoksun olduğu için de reddettiğini vurgulamaktadır. Filozof, aynı zamanda oluş ve bozuluş dünyasında hareketin yöneldiği tabii mekân kavramına da başvurmuş ve 'her unsura has tabii hareket yine ona has tabii bir mekâna doğru olduğunu' ve 'bu mekâna ulaşıldığında da unsurun hareketinin sona erdiğini' ifade etmiştir. Kutluer (2003, s.550) Aristo'ya göre kavram mantığı açısından, yer veya mekân (pou) aynı zamanda bir konuya yüklem olan tümel kategorilerden biri olup, "nerede" sorusuna cevap teşkil ettiğini de aktarmıştır.

İslâm düşüncesinde mekân kavramının Kutluer (2003, s.551), kelâm ve felsefe geleneği arasındaki kozmolojik tartışmalarda önemli bir yer tuttuğunu ve 'atomcu bir kozmolojiyi benimseyen kelâmcılar, Bağdat Mu'tezile okulu gibi bazı eğilimler dışında boşluk kavramını benimsedikleri' belirtmiştir. Mekân konusunda Demokritosçu-Eflâtuncu Ebû Bekir er-Razi (1939, Akt. Kutluer, 2003, s.551) ve Aristocu Fârâbî, İbn Sînâ (1907, Akt. Kutluer, 2003, s. 551), söz konusu fikirlerle mücadele ederek giriştikleri tartışmalar, kelâmcıların boşluk kavramıyla ilgili fikirlerini daha detaylı ve net bir hale getirdiğini, ilerleyen dönemde bu doğrultuda benimsenen mekân

tanımının; Cürcânî tarafından kesin ifadelerle ortaya konmuş olmasından daha net anlaşıldığını ifade etmiştir.

Bazı istisnalar dışında İslâm filozoflarının çoğunluğu mekân konusunda Aristocu çizgiyi takip etmiştir. Bu istisnaların erken dönemdeki örneklerinden olan Ebu Bekir er-Razi (1939, s.254, 257-259, 265, 305-307, Akt. Kutluer, 2003, s.551), atomcu - Eflâtuncu bir mekân anlayışına sahiptir. Filozofa göre “ontolojik bir ilke olarak mekân içinde yer kaplayan cisimlerin varlığından bağımsız olduğu için mutlaktır; ezeli olduğu için sonsuzdur; atomlar arası mekânîk ilişkilere yer sağladığı için de boş bir uzaydır (halâ)” demiş, ancak cismin varlığıyla birlikte düşünülebilen ve cisimlerin kapladığı yere de "izâfi mekân" denmesi gerektiğini vurgulamıştır.

İlk İslâm filozofu Kindi (2002, s.187, 284-285, Akt. Kutluer, 2003, s.551), kendisinden sonra söz konusu olacak olan Aristocu mekân çizgisini çok önceden belirlemiş gibi “kuşatanla kuşatılan cismin son sınırlarının karşılaşması" şeklindeki mekân tanımı yapmıştır. Filozofa göre; “cismin mekânını terk edebilmesi veya aynı yerin bir başkası tarafından işgal edilebilmesi, mekânın yer kaplayan cisimle özdeş olmayan bir gerçekliğe sahip olduğunu göstermekte” olduğunu söyleyerek kendine has mekân analizini yapmıştır.

Aristocu bir mekân anlayışına sahip görünmekle beraber İhvân-ı Safa (1957, 11-12, 28-29, Akt. Kutluer, 2003, s. 551)'nın çözümlenmeleri yeterince açık olmadığı kaleme alınmıştır. Fârâbî'ye gelindiğinde mekân tanımı biraz daha belirginleşmektedir. Filozofa göre “*kuşatan cismin iç yüzeyi ile kuşatılan cismin dış yüzeyine*” mekân denir, aynı zamanda evrenin ötesinde onu dıştan kuşatan bir şey bulunmadığına göre evrenin de mekânının olmadığı ifade edilmiştir. Aristo'daki tabii mekân kavramına da atıfta bulunan Fârâbî (1907, s. 71-71, Akt. Kutluer, 2003, s.552), evrenin ötesinde doluluk veya boşluğun olmadığını vurgular. Ancak mekânın mahiyetini tamamlayan asıl kavram filozofa göre "kuşatıcı sınır"dır. Kavrama kategori mantığı açısından bakıldığında "o nerede" sorusunun meselâ "evde" şeklindeki cevabı her zaman mekânın İbn Rüşd (1994, Akt. Kutluer, 2003, s.552), yer alan "kuşatıcı yüzey" şeklindeki tanımına uygun düşmeyebileceğini, nitekim evde bulunan kimse ev tarafından kuşatılıyor da değildir. Zira Farabi (1971, s. 88-89, Akt. Kutluer, 2003, s.552), “tabiat

felsefesi açısından anlamlı olan kuşatan-kuşatılan arasındaki izâfet ilişkisi mantık kategorisi olarak yer ve yer işgal eden arasındaki ilişkiyle her durumda aynı değil” diyerek bir analiz yapmıştır.

İbn Sînâ (Akt. Kutluer, 2003, s.552), mekânın ontolojik gerçekliğini ortaya koyarken; hem yer değiştirme hem de bir cismin yerini bir başkasının alması olgusuna dikkat çekmektedir. Buna göre “yer değiştirme olgusu; değiştirilen bir yerin var olduğunu, bir cismin yerini başkasının alması olgusu ise geride bırakılan bir yerin bulunduğunu göstermektedir”.

Mekânı "başkasının değil kuşatıcı cismin sınırı olan yüzey" şeklinde tanımlayan İbn Sînâ (*a.g.e.*, s.137, Akt. Kutluer, 2003, s.552) bu tanımın dışarıda bıraktığı alternatif görüşleri de eleştirmiştir. Buna göre; “mekân madde ve suret olamaz; çünkü cisim mekânından ayrılırken madde ve sûret kendisinden ayrılmaz”. Mekânı cismin üç boyutuyla veya boşluğun boyutlarıyla tarif eden görüşlerinin boyutun kuşatıcı olma niteliğinin olmayışı nedeniyle yanlış olduğunu belirtmiştir. Ancak eni boyu olan, fakat derinlik boyutu bulunmayan bir yüzey bir cismi mekânı olarak kuşatmaktadır. Filozofa göre, boşluğu bir hiçlikten ya da mutlak boyutlardan ibaret gören görüşlerin hepsi doğru olmayan bir cismanî varlık görüşünden hareket ettiği vurgulanmıştır. Çünkü Mecîd el-Ubeydi (1987, s.107-118, 146-157, Akt. Kutluer, 2003, s.552) birçok aklî gerekçeden ötürü cismin bulunmadığı bir mekân düşünülemez olduğunu ifade etmiştir. Mekânın izâfetinin, cismin madde ve sûret denilen oluşturucu ilkelerine değil bu iki ilkedен oluşan cisme olduğunu ve bu cismin yer kaplaması ile mekân fikri arasındaki mantıksal ilişki sebebiyle yer kaplamayan cisim düşünülmemeyeceği gibi cisimsiz bir yer de düşünülmemeyeceğini vurgulamaktadır.

Dolayısıyla evrende boşluğun imkânsız olduğunu ve Kutluer (2003, s.552)’in ifadesiyle, bu kavramın yer kaplama niteliğinin yanı sıra, cisimlerin sonlu olması ve boyutlarının bir diğer cisminkiyle geçişmemesinin de söz konusu olduğunu belirtmiştir. Çünkü sonsuz boyutlara sahip bir cismin; hem yer değiştirmesi, hem de kendi sabit eksenindeki dönüş hareketini tamamlaması mümkün olmamaktadır. Mecit el-Ubeydi (1987, s.65-70, Akt. Kutluer, 2003, s.552), bir cismin boyutlarının diğeriyle geçişmemesi fikrini de; yine böyle bir geçişimi mümkün gören boşluk fikrinin reddiyle

ilgili olduğunu ifade etmiştir. Bunların mantıksal sonucu olarak “tek bir yerde iki cisim bulunamayacağı gibi, tek bir cisim de iki yerde bulunamaz” fikri çıkmaktadır.

İbn Rüşd (1994, s.59-60, Akt. Kutluer, 2003, s.552) de problemi ele almaya, mekânın ontolojik gerçekliğini vurgulayarak başlamış; eğer mekândan cismin zatî yüklemi olarak söz edebilmenin makul olduğu da düşünülürse, cisim mekânsız olması da söylenemez. Yer kaplayan cisimden daha büyük veya daha küçük olmamasına karşılık mekân; hem cisimden farklı hem de onu kuşatan bir gerçeklik olduğu söylenmiştir. Mekânla kastedilen kavram aslında; “*bir cismin başka cisimlerle ortaklaşa paylaştığı yer değil onun gerçek yeridir*”. Filozof ayrıca hareket kavramı açısından bakıldığında mekânı, “*içinde hareketin gerçekleştiği ve son bulduğu kuşatıcı sınır*” olarak da tanımlamanın da mümkün olduğunu belirtmiştir.

Modern felsefenin öncü isimleri de mekân problemiyle ilgilenmiştir, örneğin Smart (1972, s.42-59, 114-130, Akt. Kutluer, 2003, s.552), Descartes'a göre maddenin mahiyeti uzam ya da yer kapladığını, dolayısıyla mekân ve cisim aynı şey olup, boşluktan söz edilemeyeceğini söylemiştir. Yazar monadolojisiyle ünlü Leibnitz'in, mekânın hiçbir şekilde cevher sayılamayacağını ileri sürerek mekânı yalnızca “*bölünemeyen cevherlerin (monad) içinde yer aldığı bir ilişkiler sistemi*” olarak tanımlamıştır. Kant ise, mekânın nesnel gerçekliği olmayan, yalnızca bilen öznde deney öncesi var olan, bir sezgi veya fenomenleri görme biçimi olduğunu ortaya atmıştır.

Sonuç olarak; her ne kadar pozitivist açıdan metafizik ve hatta teolojik nitelikte olduğu vurgulansa da Kutluer (2003, s.552), ünlü izafiyet teorisinin ortaya konuluşuna kadar, modern bilime egemen olan Newtoncu mutlak mekân kavramının yerini, artık ‘dört boyutlu uzay-zaman (space-time) kavramına’⁴ bıraktığını söylemektedir.

Kuramların değerlendirilmesi olarak tüm mekân kuramcılarının düşüncülerine bakıldığında; mekân ve tasarımında, bireylerin kullanımının esas olarak alınmış

⁴ Hacmi olan bir cisim üç boyutludur; mekânı (üç boyutlu uzayı) gözümüzle görür, içinde yaşar, hisseder ve kavrarız. Zamanı (dördüncü boyutu) ise, maddî bir mekân olmadığını, sadece idrak edilen bir olgu olduğunu ifade eder.

olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda yapılan tasarımlarda da, yapılması gerekenin toplumun kentlerini dolayısıyla da o toplumu oluşturan bireylerin kullanımının referans alındığı bir mekânsal planlamanın gerçekleşmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle özellikle de makro mekân tasarımlarında, geniş ölçekli olarak tüm bireylerin hareket yetenekleri ve tercihleri baz alınmalıdır.

Tüm mekânsal tasarım süreçleri kurgulanırken; evrensel tasarım ilkelerini tamamlayan erişebilirlik yönetmeliği de referans alınarak uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Tüm mikro ve makro mekân tasarımlarında bu kriterlere bağlı olarak yapılan ve üretilen mekânlar kullanışlı, herkesi kuşatıcı ve konforlu mekânlar olacaktır. Bu üslupla gerçekleştirilen süreç sonucunda tüm bireylerin sosyal hayata katılımının da geniş yelpazeye gerçekleştirilmesi mümkün olurken; toplum refah artacak ve toplumsal inşa süreci de bu pozitif destekle gerçekleşmiş olacaktır.

Tatal (2015)'a göre, 'evrensel tasarım, kapsayıcı felsefesiyle kullanıcılara eşit, özgürlükçü, güvenli, etkin ve konforlu kullanımı seçme şansı tanıyarak hem yaşam kalitesini artırmakta hem de yaşanılan çevreyi yaşlılık sürecinin her döneminde yetilerini farklı düzeylerde kullanabilen insanlar ve çeşitli insanlık durumları için yaşanabilir hale getirmektedir'. Bu evrensel tasarımı da hiçbir kullanıcıya ayrıcalık tanımadan ve kimseyi de dışlamadan tasarımın kapsayıcı özellikleriyle gerçekleştirmenin esas olduğunu vurgulamaktadır.

Toplum hayatında bireysel ve sosyal yaşamlarımızın en temel gereksinimi olan gündelik hayat düzeylerine maksimum katılabilmenin en önemli koşulu her kullanıcıyı kuşatan tasarımların dizayn edilmiş olmasıdır. Bu tasarım prensipleri, tüm dünyada toplumların kültürel, sosyal, ekonomik koşulları ve beklentileri değişse de temel olarak aynı talepler doğrultusunda mekân üretimine gereksinim duymaktadır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) birinci maddesiyle "bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar" hükmü gereği eşitliğin insan hakları bağlamında net olarak ele alınmaktadır. Aynı beyannamenin diğer maddelerinde ise "ayırım gözetmeksizin" vurgusuyla; toplumdaki bireylere yaşam hakkı

dâhil olmak üzere, tüm hakların eşit ve ayırım gözetmeksizin tanınarak düzenlendiğini ifade edilmiştir (Durdubaş, 2015).

Anayasamızın başlangıç metninde ve 10. maddesinde eşitlik ilkesine uygun düzenlemelerin yapılması gerektiğine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Anayasamızın 10. maddesinde yer alan “*çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz*” hükmüyle pozitif ayrımcılığın SP’lerin aracı haline getirilmesi gerektiği, ayrıca da; eşitlik ve haklar bağlamında politika ve eylemlerin oluşturulmasında zorunlu olarak dikkate alınması gerektiği de ifade edilmiştir (Durdubaş, 2015).

Tüm mekânsal tasarımlarda planlamanın odağında her yaş ve kapasite grubu birey yer almalıdır. Bu referansla da yaşlıyı bulunduğu toplumun bir parçası yapmak ve tasarım yaklaşımlarında yaşlıya gerekli önem verilerek “Evrensel Tasarım/Herkes İçin Tasarım” yaklaşımını benimsemek ve uygulamak önemli yer tutar. Evrensel tasarım ilkeleri bağlamında insan ve mekân ilişkisi açısından basit önlemlerle yapılanmış çevre; çok daha konforlu, erişilebilir, insana yakışır, tüm grup ve bireylere açık, daha güvenli, işlevsel ve emniyetli olması sağlanarak, tüm toplumun hizmetine sunulmalıdır.

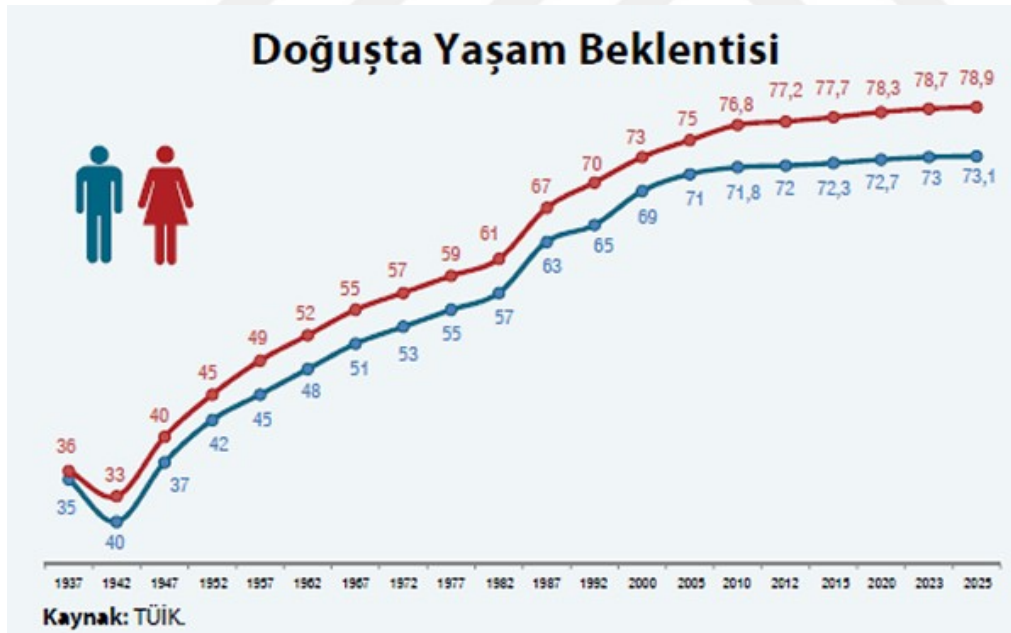
2.2.2 Yaşlılıkla ilgili kuramlar

Ülkemizin nüfus projeksiyonlarına bakıldığında şu an için yaşlı bir toplum olmadığı ancak ilerleyen dönemle birlikte nüfus yapısında hatırı sayılır bir artışla yaşlı nüfus diliminin artacağı belirtilmişti. Yaşlı nüfusu için sağlanamayan imkânlar nedeniyle bu grup dezavantajlı nüfus dilimi olarak yaşamını sürdürmektedir. Yaşlıların hayatına katkı sunmak üzere yapılacak her türlü düzenlemelerin; yaşlı dostu mekân boyutuyla gerçekleştirilebilmesi ve bu anlamda mekânsal tasarımın en ideal şekliyle sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda konuya daha iyi çözümler sağlayabilmek üzere, yaşlanma ile ilgili kuramların incelenme gerekliliği oluşmuştur. Bu kuramlar; fonksiyonalist, uyum, feminist, alt-kültür, yaş tabakaları, sosyal yeniden yapılanma, yaşlılığın politik ekonomisi, yaşam rotası, yaşam boyu sermaye, sosyal fenomoloji ve sosyal yapılandırma, eleştirel, postmodern, etkileşimci, aktif yaşlanma ve sosyo-çevresel kuramlar olarak ele alınabilmektedir.

2000'li yıllardan sonraki süreçte ülkenin demografik özelliklerinin değiştiğini ve nüfus yapısının genişliği ile büyüme hızı, doğum-ölüm hızlarıyla birlikte doğuştan yaşam beklentisi gibi kriterlerin de alışılmış değerlerin üstüne çıktığı söylenmektedir.

Hooyman ve Kiyak (2005, Akt. Canatan, 2008, S.48)'in de ifade ettiği gibi, toplumsal sorunlara çözüm üretmek üzere başlangıçta uygulamalı çalışmalara kuramsal çalışmalardan daha fazla yer verilmiştir. Sosyal gerontoloji kuramları 50 ve 60'lı yıllardan sonra geliştirilmiştir.

Özellikle 1900'li yılların başından itibaren, gelişen sağlık teknolojileriyle anne ve çocuk sağlığında gözlenen olumlu gelişmelerle birlikte, bebek ölüm oranları azalmış ve Şekil 15'te ortalama yaş beklentisi de 1980'li yıllarla birlikte artmıştır. Kadın istihdamının artması, ekonomiye canlılık getirirken çocuk doğum oranlarında da büyük bir düşüşe neden olmuştur. Bu etkenlerle birlikte nüfus projeksiyonlarında yaşlı nüfusun demografik yapı içindeki nüfus dilimi de etkilenmiştir.

Şekil 15. Doğuştan Ortalama Yaşam Beklentisinde Yaşanan Değişim

Kaynak: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>.

Bu nedenle Türkiye'de gerçekleşen SP'ların artık; büyüyen yaşlı nüfusun ihtiyaçlarına göre şekillenmesi gerekmektedir. Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler

Araştırması'nda (2011, s.4), yaşlılığı biyolojik, psikolojik, sosyal ve kronolojik olarak farklı anlamlarıyla ele alınması gerektiğini şu ayrımla gösterilerek:

- ‘- Biyolojik yaşlanma, insan organizmasındaki fonksiyon azalması ve hücre kayıpları olarak değerlendirir.
- Kronolojik yaş doğumdan ölüme kadar geçirilen yaş evrelerini kategoriler halinde değerlendirir.
- Psikolojik yaş bireyin hissettiği yaş olarak tanımlanır.
- Sosyal yaşlanma ise, bireyin toplumdaki statü ve rol kayıplarıyla birlikte sosyal hayattan kademeli bir geri çekilmeyle birlikte kişinin çevresindekilerce yaşlı olarak değerlendirilmesi’ olarak ifade edilmiştir.

Günümüzde geçmişin tersine, yaşlılık olgusunu sadece biyolojik ve kronolojik ele almayan pek çok çalışma ve araştırma mevcuttur. İçli (2008), kronolojik yaşın, artık yaşlanma süreçleri hususunda bilgi vermede yetersiz olduğunu, bu nedenle yaşlılığın anlaşılabilmesi için kültürel, bölgesel, sosyal, ekonomik ve psikolojik anlamlarla da incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Tüm dünyada yaşanan hızlı yaşlanma popülasyonun oranları değişmektedir. Bu hem ülkelerin demografik yapılarını, hem de bu yapıların etkileriyle toplumsal hayatta da bir takım yapısal dönüşümlere neden olmaktadır. Bu nedenle, konu pek çok yönüyle ele alınarak; özel koruyucu ve önleyici bir takım çözümler ve stratejiler geliştirilmeyi beklemektedir. Konuya ilişkin alınacak tüm tedbirlerin, topluma uygun ve sağlıklı SP önlemlerini belirlemek açısından önemi nedeniyle; konuyla ilişkili olan ve yaşlılığın sosyal yönlerini kavramlaştıran kuramların inceleme gereği bulunmaktadır. Bu kuramlar; fonksiyonalist, uyum, yaşamdan geri çekilme -ilişki kesme-, aktivite (etkinlik), sosyal alış-veriş, sembolik etkileşim ve aktif yaşlanma kuramlarıdır.

Fonksiyonalist kuram, yaşlılık döneminde bireyin yaşam doyumu, yaşlılığa sağladığı uyum, bu yaşlarla birlikte kronik hastalığı ile birlikte yaşamının yarattığı sosyal ve psikolojik etkiler, yaşlının sosyal çevresi ile olan ilişki düzeyleri araştırmacıların en çok ilgilendiği konulardan olmuştur. Sosyal gerontoloji kuramlarının çoğu Canatan (2008, s.48)'ın da değindiği gibi, 1950 ve 1960'larda geliştirilmeye başlanmış ve yeni araştırmalarla bu kuramlar artırılmıştır. Sosyal gerontolojinin teorik kuramlarının temelleri aslında, birey ve toplumla ilgilenen psikoloji ve sosyolojiye dayanmaktadır. Bu nedendir ki, sosyal gerontolojideki ilk kavramsal kuramlar da fonksiyonalizme dayanmaktadır.

Sosyoloji alanındaki ‘fonksiyonalist kuram’; toplumu bir sistem olarak ele alarak, onun yapısal-fonksiyonel gereksinimleri ve ihtiyaç duyduğu düzenlemeleri ön planda tutarak, sistemin alt bir unsuru olan bireylerin sağlanan toplumsal koşullara herhangi bir tepki vermekten daha çok uyum sağlamalarını öngören bir kuramdır. Fakat fonksiyonalist kuram daha çok sosyal düzeni sürdürmeye, toplumsal uyuma ve sistemin sürekliliğine odaklanarak; sosyal değişmeyi açıklamakta yetersiz kaldığından yerini sosyal gerontolojide kendi uzantısı olarak gelişen ‘yaşamdan geri çekilme kuramı’na bırakmıştır. Aslında yaşamdan geri çekilme -ilişki kesme-, rol, süreklilik ve aktivite -etkinlik- kuramları, toplumsal düzeni sürdürmeye duyulan gereksinim temelinden yükselen fonksiyonalist kuramının uzantıları olarak geliştiğini göz ardı etmemek gerekir.

Konumuzla ilgili olan **uyum kuramı**, yaşlılarla ilişkili SP’lerin ve verilen hizmetlerin; sosyal çalışmacı, politikacı, iktisatçı ve gerontologlar tarafından yaşlıların, toplumsal sorunlarını gelir, sağlık, bakımevi, ulaşım ve beslenme olarak beş kategoride topladıklarını belirtmektedir. Ayrıca bu beş sorunun toplumun diğer alanlarındaki sorunlarla birlikte, sürekli etki ve iletişim halinde olan yaşlıları toplum içinde tutma, toplumla uyum sağlama ve yakın bir bağ kurabilmek için uyum kuramları çalışılmaktadır (Onur, 1995, s.124).

İlk uyum kuramının fonksiyonalist kuram olduğu belirtilmek kaydıyla, bireylerin topluma nasıl adaptasyon sağlayabileceği üzerine geliştirilen uyum kuramlarının ilki olan *yaşamdan geri çekilme -ilişki kesme- kuramıdır*. Sosyolojideki fonksiyonalist kurama dayanan ve sosyal gerontologların ilk teorilerinden olan bu kuram, Amerika’da Kansas City’de 50 ve 90 yaş grubu içinden 275 kişiyle yapılan kesitsel bir araştırmaya dayanmaktadır. Bu kurama göre yaşlı, sosyal düzenin yürümesi için, ona uyum sağlamalı, toplumda düzeni bozmadan yaşlılığıyla birlikte yeni edindiği ‘rolsüzlük’ rolünü benimseyerek; sosyal hayata uyum sağlaması esastır. Yaşlı aktivitesi ve yaşam seyrindeki fonksiyonlarını kaybetmiş veya yavaşlatmış olsa da, yeni yaşam alanlarına odaklanarak yeni birtakım etkinliklere yönelebilmelidir (Canatan, 2008, s.49).

Yaşlı bu süreçte toplumsal hayattaki eski rolleri açısından, toplumla karşılıklı bir geri çekilme yaşanarak; çevresindeki diğer bireylerle etkileşiminin azaldığını, gruplarla etkin etkileşimin azaldığı ve yaşlı bireyin toplumdan geri çekildiği görülmektedir. Bu kuram, hem ağır eleştirilere, hem de geniş savunuculara sahip olmuştur. Yapılan araştırmalarda,

kuşak farklılıklarını yaş farklılıklarıyla karıştırması nedeniyle pek çok eleştiri aldığı da bir gerçektir (Onur, 1995, s.124).

Toplumsal yaşamda yaşlı bireyler mevcut rol ve etkinliklerini tamamen bırakmaları ya da tamamen bağımlı olma eğilimleri sık rastlanmayan bir durumdur. Canatan (2008, s.50)'ın da tespit ettiği gibi genel olarak söylemek gerekirse, yaşlı bireyler yaşamdan kopmadan, gerçekle tam bağlanma arasındaki bir noktada denge kurarak toplumdaki yeni rolünü benimseme eğiliminde olmaktadır.

Bireylerin emeklilik, rol kayıpları, bozulmaya başlayan sağlık durumları cevap bulmak üzere Havighurst, Neugarten ve Tobin tarafından geliştirilen **aktivite (etkinlik) kuramı** olmuştur. Bu kuram aslında, toplumsal düzeni sürdürmeye duyulan gereksinim olan fonksiyonalist kuramın uzantılarından biri olarak geliştirilmiştir. Bu kuram ilişki kesme kuramına alternatif olarak üretilmiştir.

Kaçınılmaz biyolojik ve sağlıksal değişimler dışında yaşlı kişiler; temelde de aynı olan sosyal ve psikolojik gereksinimleriyle orta yaşlı bireylerle hemen hemen aynıdır. Bu yönüyle bakıldığında yaşlılıkla yaşanan sosyal etkileşimin azalması, yaşlı bireyin elini toplumsal hayattan çekmesiyle yaşanmaktadır. Aslında yaşlı birey orta yaş etkinliklerini olabildiğince uzun yaşamak ister, dolayısıyla yaşlılıkla birlikte terk etmeye zorlandığını düşündüğü etkinlik ve aktivitelerinin yerine farklı bir takım yeni etkinlikler koymaya çalışmaktadır (Onur, 1995, s.125). Buna rağmen, yaşlı birey yaşlılık döneminde fizyolojik ve biyolojik değişim ve dönüşümlerle birlikte toplumsal hayatın içindeki sosyal ve psikolojik gereksinimlerinin de orta yaşta kişilerden farklı olmayacağını belirtilmektedir (Emiroğlu, 1995).

Bu kuram büyük ölçüde Canatan (2008, s.50) 'ın da dile getirdiği gibi, Amerikan toplumu değer yargılarına uygun bir çalışma olup üretkenliği ve aktif olmanın gerektiğini önemseyen bir kuramdır. Kuramın temelini; sosyal aktiviteler yaşlı bireylerin toplumla sosyal bütünleşmesine vasıta olan eylemler olup, yaşlıların zorunlulukları ve sorumluluklarını içeren yeni rollerini benimseme ve gerçekleştirilmesi ile beraber daha aktif ve mutlu olabilecekleri bir sosyal yaşam yaşamalarıdır (Hooyman ve Kiyak, 2005, Akt. Canatan, 2008). Yaşlı aktif değilse mutsuzdur kabulünden yola çıkarak aktif yaşlanmanın

ideali olan orta yaşın uzatılması ideali üzerine kuruludur. Ancak, aktivite kuramına göre yaşlılar yaşam kalitelerini artırmada yaşayacakları problemlerden etkilense de ‘yaşlıların mutlu olmak için meşgul olma zorunlulukları’ gibi yanlış bir kanı uyandırdığı da bir gerçektir.

Homans (1961) ve Blau (1964) tarafından sosyoloji teorisi olarak geliştirilen **sosyal alış-veriş kuramı** Canatan (2008, s.59)’ın da belirttiği gibi, gerontolojiye uyarlanmış ve en kapsamlı uygulamasını da Dowd gerçekleştirmiştir. Dowd yaşamdan geri çekilme ve aktivite kuramlarını; neden yaşlanan bireyin sosyal etkileşim ve aktivitelerinin azalmakta olduğunu sorarak eleştirmektedir. Hooyman ve Kiyak (2005, Akt. Canatan, 2008, s.59)’a göre alış-veriş kuramı, aktivite ve geri çekilme kuramı gibi yaşlandıkça sosyal etkileşimlerinde katılımın azaldığını ileri sürmekte olduğu belirtilmektedir.

Bu kuramın öncüleri kendi görüşlerini, modernleşme ile yaşlılık statüsü arasında bulunan karşıt ilişkiyle açıklamaktadırlar. Yaşlılığın endstrileşememiş ve geleneksel toplumlardaki - istisnalar hariç olarak Rusya ve Japonya gibi- değeri yüksektir. Bu kuram, yaşlıların bir toplumdaki konumunu etkileyen değiş-tokuş veya alış-veriş öğelerine dikkati çekse de, tam bir açıklama ve netlik getiremediği de söylenebilmektedir (Onur, 1995, s.125).

Sembolik etkileşim, etiketleme ve sosyal kş kuramları Canatan (2008, s.56)’ın da belirttiği gibi, yaşlıların ve onların sosyal dünyaları arasındaki dinamik etkileşimi konu almaktadır. Bu kuramlar, yaşlı bireylerin yaşanmakta olan toplumsal gerekliliklere uyarlanmalarının zorunlu olduğunu kabul eden ve yaşanması gereken adaptasyonlarının da uyum ve hız içinde gerçekleşmesi gerektiğini ifade eder.

Sembolik etkileşim kuramında Hooyman ve Kiyak (2005, Akt. Canatan, 2008, s.57)’a göre, birey çevresiyle yaşamı boyunca etkileşimi devam etmekte olup, yaşamak durumunda kaldığı yaşlanma sürecinde de bu etkileşimden etkilenmektedir. Bu süreçte birey evre değişkenlerindeki değişikliğin yaşlının yaşamını değiştirdiğini, ancak sembolik etkileşimcilere göre; hem birey hem de toplum yeni alternatifler yaratarak yaşlı için hayatı kolaylaştırabilmeyi düşünen pozitif bir kuramdır. Yaşlandıkça genel olarak yaşlıların sosyal hayattan çekilmesinin, bireyin ve toplumun etkileşim için istekli olmasıyla ortadan kalkabileceğini de savunmaktadırlar. Canatan (2008, s.57)’ın da örnek olarak verdiği gibi, işe almada yaş ayırımının kaldırılması gibi yenilikler getirilebilir ise istenen etkileşim sağlanabilecektir.

Sosyo-çevresel kuram, yaşlılık kuramlarının öncülerinden geri çekilme ve aktivite kuramlarının yetersizliklerini tespit etmiş ve bu kuramların varsayımlarına yaşlı ve çevre ilişkisini de eklemek suretiyle, daha geniş bir başlık altında toplayarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Gubrium (1973, Akt. Canatan, 2008, s.61) aktardığı gibi, sosyo-çevresel kuram, yaşlı bireyin sosyal davranışlarını anlamak üzere oluşturulan aynı zamanda da; çevrenin onlar için önemi de göz önüne alınarak yaşadıkları sosyal durumlarda ne tür etkinlikler gösterebileceğiyle ilgilenen bir kuramdır. Bu kuramda yaşlı bireyler aktivitelerini ne kadar yerine getirebilirse o kadar mutlu olacağı düşünülmektedir. Toplum içinde etkinlik kaynakları eşit olduğu durumlarda bile yaş-heterojen -her yaştan bireyin bulunduğu- çevrelerde, yaşlı bireyin sosyal konumu, mutluluğu, morali ve hayata katılımı yaş-homojen -yalnızca belli yaş grubuna hitap eden- çevrelere göre çok daha fazla olabildiği gerçeğiyle kuram geliştirilmiştir.

Sosyo-çevresel kuramın üç kısımdan oluştuğu Gubrium (1973, Akt. Canatan, 2008, s.61), şu şekilde ifade edilmiştir:

- “1-Normatif kısım; yaşamdan geri çekilme kuramındaki gibi normlar sosyal durumlarda bireyler tarafından bilinen davranış tarifleri olup, davranış beklentilerini içermektedir.
- 2-Bireysel kısım; aktivite kuramındaki gibi açık ve görünen bireysel davranışları olup, bu davranışların etkinlik dereceleri farklılıklar gösterir.
- 3- Kişisel kısım; bireyler çevreleriyle ilişkilerinde olduğu kadar, kendileri için de bireysel etkinlik ve normların anlamlarını dikkate alarak yaşamasıdır”.

Bu üç unsur bir arada uyumlu bir biçimde gerçekleşebilirse yaşlı refah duygusu ve toplum için de başarılı bir yaşlanmanın gerçekleşebilmesi mümkün olacaktır.

Yaşam boyu sermaye kuramı, insan sermayesi depolama fikrini temel alır. Canatan (2008, s.63)’ın da belirttiği sermaye olarak düşünülen kaynağın temeli, yaşam boyu edinilen bilgi, beceri, tecrübe ve deneyimlerdir. Yaşam boyu edinilen kaynakların değişimiyle toplumda bir takım eşitsizliklerin kalıcı olabileceği vurgulanmıştır.

Hooyman ve Kiyak (2003, Akt. Canatan, 2008, s.63), insanın sermaye kaynağı beşeri, sosyal psikolojik ve fiziksel olabilmektedir. Çevresel faktörlerle birlikte, toplumsal sermaye, kurumsal sermaye ve ahlaki sermaye de yaşam boyunca insan sermayesinin etkileşimi ve

birikimine bağılı olarak etki etmektedir. Araştırmacılar insan sermayesi birikiminin iş gücüne katılımında bilgi ve yeteneklerin sosyal eşsizliklere sebep olduğunu vurgulamaktadırlar. İnsanların ekonomik sermayesine bağılı olan gelir kaynakları ve değişen beşeri sermayesindeki sağlık kazanımlarında farklılaşmalardaki artış ve bunları depolama durumu bireyin gelecekteki durumunu etkileyen unsurlar olarak ele alınmıştır.

Gerontolojide aktif yaşlanma konusu yeni bir kuram olarak **aktif yaşlanma kuramı**yla ele alınmaktadır. WHO aktif yaşlanmayı Canatan (2008, s.136)'ın da ifade ettiği gibi, “ toplum yaşlanırken yaşam kalitesini yükseltmek için sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarının en yararlı hale getirme süreci” olarak ele alınarak tanımlama yapılmıştır. Bu kavram; yaşlı, engelli ve günlük yaşamında yardıma ihtiyacı olan dezavantajlıları da kapsayacak şekilde tüm toplum için yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflemektedir. Bu yaşlanma kuramı, yaşlanmanın yaşam boyu bir süren aktif bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca WHO aktif yaşlanma belirleyicileri arasında; bireylerin yaşam biçimleri, sosyoekonomik durumları, sağlık ve kişisel bilgi birikimleri, sosyal yaşam katılımları, kültürel durumları ve cinsiyetlerinin de aktif yaşlanmayı etkileyen değişkenlerden olduğunu ifade edilmiştir.

Aktif yaşlanmanın sağlanabilmesi durumunda, yaşlılığın insanın toplumsal ve bireysel rollerinde herhangi bir azalmanın yaşanmayacağı; küçük fonksiyon kayıplarıyla birlikte bireyin hayatına kendi birikimi ve artan tecrübesiyle devam edebileceği söylenebilmektedir (Onur, 1995).

Aktif yaşlanmanın sağlanması ile bireyler sosyal, psikolojik, sosyal, kültürel ve mekân imkânları açısından sorunsuz olarak yaşayarak, toplumsal hayata aktif ve üretken biçimde katılır ve yetişkinlikteki yetenek, birikim ve rollerini kaybetmeden mutlu ve huzurlu yaşlanabilmelidir.

Bu çalışma fonksiyonalist, uyum, yaşamdan geri çekilme -ilişki kesme-, aktivite (etkinlik), sosyal alış-veriş, sembolik etkileşim ve aktif yaşlanma kuramları dikkate alınarak yaşlının toplumsal beklentilerini karşılamak üzere ele alınmış ve çözüm önerileri bu anlamda geliştirmiştir.

BÖLÜM 3

ALAN ARAŞTIRMA (DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME) ANALİZLERİ

“Kültürel gerçekliğe ilişkin bütün bilgiler, daima farklı bakış açılarından yükselen bilgilerdir”

Max Weber , 1949, Methodology of Social Sciences.

Weber'den yapılan altıntıdan da anlaşılabilirliği üzere, kültürel gerçeklik yalnızca tek boyutlu bir olgu değil, tam aksine onu oluşturan bireylerin kendi birikim ve tecrübelerinden kaynaklanan bir kavramdır. Bundan hareketle, bu çalışmada daha sonra da değinileceği üzere, farklı mesleki birikimlerin bakış açılarına ihtiyaç duyulmuş ve üç farklı zaman diliminde sahaya inmek durumunda kalınmıştır. Bunun sebebi, ilk aşamada tasarımcılarla görüşülerek bir tasarım modellemesine ulaşılabileceği düşünülmüş ancak sosyal disiplinlerin mesleki birikimlerinin tasarım sürecinde gerektiği kadar yer edinmediği görülmüştür. Böylelikle, ikinci kez sahaya inme ihtiyacı doğmuş ve bu sefer mekân tasarımında göz ardı edilen toplumsal hassasiyetler çerçevesinde farklı sosyal disiplin uzmanlarının görüşlerinin de dahil edilmesine gerek duyulmuştur. Ancak sosyal disiplinlerin sürece dahil edilmesinin de mekân modellemeleri açısından yetersiz olacağı öngörülmüştür, çünkü bu çalışmanın odak noktası olan yaşlının mekâna ilişkin yaşam tecrübelerini onun üzerine teoriler üretenlerin değil, bizzat kendisinin aktarmasının çalışmaya daha büyük katkı sağlayacağı düşüncesi hakim olmuştur. Bu bağlamda, Weber'in bir çalışma tasarlanırken öne sürdüğü şekilde, mümkün olan bütün değişkenleri çalışma sürecine dahil etme prensibine uyum sağlandığı düşünülmüştür.

Çalışmanın ilk aşamasında “mekân” ve bu terimin toplumda hayat bulduğu “yaşam alanları ve alışkanlıklarını” dizayn eden tasarım aktörleri olduğu düşünülen mimar, şehir plancısı, iç mimar ve endüstri dizaynlarıyla, mekân tasarımında hangi kriterlere bağlı olarak tasarım yaptıkları üzerine görüşmeler yapılmıştır. Stratejik planlamayla yönetilmesi gereken mikro ve makro mekânların; dolaylı olarak insan yaşam alışkanlıklarını etkilediği

ve yaşlanan nüfusla birlikte fiziksel, kültürel ve ekonomik olarak gündelik hayat seviyelerini de ne denli etkilediği incelenmek istenmiştir. Tasarımcıların, mekân aracılığıyla; toplumun yaşam alışkanlıklarına ve gündelik hayatlarına -direk veya indirek, bilinçli veya bilinçsiz- ne denli müdahale edebildiklerinin sorgulanması istenmiştir. Araştırma konusuna katkı sağlayacağı düşünülen ve mekân tasarım kriterlerini içeren sorularla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Daha önce de değinildiği gibi, tasarımcılarla yapılan görüşmelerden sonra, yaşlılık ve yaşlı sorunlarına bağlı mekân kullanım sıkıntıları ve bunların nasıl iyileştirilebileceğine ilişkin konularda analiz yapabilmek üzere sosyal disiplin uzmanlarıyla görüşmeler yapmaya ihtiyaç duyulmuştur. Konu uzmanlık isteyen bir alan olduğundan, yaşlılar için SP üreten ve sahada hizmet veren uzmanlarla görüşülmüştür.

Yaşlı konusuna karşı duyulan mesleki hassasiyet, irtibat ve sunacağı katkı da göz önünde bulundurularak; görüşmelerde sosyal hizmet uzmanları ağırlıklı olarak tercih edilmiştir. Dolayısıyla, yaşlılık alanıyla ilgili olarak akademisyen, kamu veya özelde çalışan ve genel olarak konuyla ilgili politika yürütme süreçlerinde rol alan bireylerle görüşmeye özen gösterilmiştir.

Konunun nabzına dokunulmadığı hissedilerek, yaşlıyla ilgili sorunları yaşlılardan da dinleme gereği duyulmuştur. Bu nedenle Ankara'daki daha önce adı geçen huzurevleri gezilerek, 16 sağlıklı yaşlıyla ve yeterli veya konuya ilişkin cevaplar alınamadığında (örneğin, yaşlıya mekândan ne derece memnun olduğuna dair bir soru sorulduğunda verdiği cevabın "hiçbir eksiğim yok, oda/huzurevi güzel olmasaydı da çocuğum yanımda olsaydı" tarzında özlem duygularıyla bağlantılı ve konuya katkı sağlamayacak tarzda olması) onun bakımını destekleyen profesyonel meslek elemanlarından olan 13 kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Mekânsal tasarımda alınacak tedbirlere yol göstermesi için; yaşadıkları huzurevi, huzurevinin şehirdeki konumu ve yaşadıkları mekânlarla ilgili neler talep ettiklerine ilişkin olarak; hazırlanan soruları (Ek-3) uygulanarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece yaşlıların yaşadıkları mekân ve çevresiyle ilgili memnuniyet veya mağduriyetleri anlaşılmaya çalışılarak, mekânın ideal formu için ne tür önerileri olduğu hakkında bilgiler toplanmıştır. Bunların sonuçları ışığında yeni mekân bakış açısına ilişkin teklifler hazırlanmış ve örneklerle konu ele alınmıştır.

Yapılan görüşmelerin tamamlanması ve literatür taramasının belirli bir olgunluğa erişmesiyle birlikte, konuya ilişkin bilgiler toplanarak yorumlanmış ve araştırma çerçevesinde temellendirilmiştir. Görüşmelerin değerlendirmelerinde öne çıkan *kodlar* aşağıda belirtilmiştir:

- Yaşayış biçimi mekân tasarımını etkiler,
- Yaşam alanları kültür değerlerinden ilham alır,
- Toplumun kültürel değerleri mekân tasarımına yansır,
- Tasarım kriterlerini toplum belirler, gerçekleşmesini mimar ve şehir plancısı yönetir,
- Aile yapısı değişmiş ve çözülmüş,
- Apartman yaşamına zorunlu geçiş, toplumu ve şehir dizaynını da etkilemiştir,
- Toplumun yapısı ve psikolojisi, yaşamı ve tasarım sürecini etkiler ve tetikler,
- Hedef kitleye göre tasarım yapılmalı,
- Gelenekler, toplumsal olaylar ve hassasiyetler tasarım tercihleri belirlemede etkilidir,
- Yaşlı için aile yanında yaşlanmak ve yaşamak önemli,
- Kurum bakımı alan yaşlılara huzurevleri için alternatif modeller sunulmalı,
- Huzurevlerinin şehrin canlı bölgelerinde planlanması gerektiği,
- Tasarım sürecine Modernite ve Postmodernitenin etkileri,
- Kentsel dönüşüm ve toplu konut uygulamaları sürecinin sağlıklı yönetimi önemli,
- Ülkedeki imar ve iskân politikaları tasarım sürecini etkilemekte,
- Tasarım sürecinde teknolojinin sağladığı olanaklar,
- Tasarım sürecinde engellilerin sorunlarına ve taleplerine duyarlılık seviyeleri tasarımı etkiler,
- Erişilebilirlik ve Evrensel Tasarım ilkeleri özel hassasiyet gerektirir,
- Yaşlılar için şehirdeki kullanım mekânlarının tasarımı özel önem arz eder.

Derinlemesine mülakat görüşme değerlendirmelerinden çıkan *kategoriler* ise:

- Yaşayış biçimi/toplum ruhu/toplumsal olaylar,
- Alışkanlık/gelenek/kültürel değerler,

- Aile yapısı içinde yaşlının yeri,
- Geleneksel yapı/Modernite/Postmodernite,
- Kentsel Dönüşüm / Göç ilişkisi,
- Kalkınma Planları / İmar Mevzuatı,
- Teknoloji ve Tasarım ilişkisi,
- Engelli bireyler ve yaşlılar tasarımının neresinde,
- Kent ve Kentleşme süreci,
- Şehir Planı ve Kentsel Tasarım.

Verilerin analizinde konularına göre tasarım sürecine ilişkin şu *temalar* ön plana çıkmıştır:

1. Mikro ve Makro Mekân Tasarımı Bağlamında Kentsel Tasarım,
2. Kent ve Kentleşme,
3. Kentin Oluşum Süreci ve Göç,
4. Kentin Tasarım Aktörleri,
5. Kalkınma Planları ve İmar Mevzuatı,
6. Tasarım Eğitimi ve Teknoloji,
7. Toplumsal Yapının Modernite/Post-Modernite Etkileriyle Değişim Sürecinde Kentsel Dönüşüm,
8. Yaşlılık, Yaş Alma,
9. Evrensel Tasarım ve Erişilebilirlik Doğrultusunda Yaş Dostu Mekân Tasarımı.

Çıkan sonuçlar mekân tasarımının insanla olan ilişkisi bağlamında, toplumun ihtiyaçları ve SP'lar açısından değerlendirilerek sorun çözümlerine katkı sağlamak hedeflenmiştir. Mekân tasarımının toplum hayatı, geçmişten süregelen alışkanlıkları, refahı, ekonomisi ve sosyo-kültürel durumu açısından irdelenmesinin yanı sıra toplumun bu konuyla ilgili fikir ve beklentileri de dikkate alınarak bu temalar incelenmiştir.

Derinlemesine görüşmeden elde edilen ana başlıklarla konuyu; toplumun farkındalığını ve empati duyarlılığını geliştirmek, politika yapıcılara konuyu resmetmenin yanı sıra, refah devlet uygulamalarının yeni alanı olan SP açısından konuyu geniş çaplı olarak ele almak ve yeni öneriler getirmek hedeflenmiştir.

3.1 Mikro ve Makro Mekân Tasarım Bağlamında Kentsel Tasarım

Mekân deyince sadece içinde vakit geçirilen hacim anlaşılmalıdır. Üstü açık olan ve pek çok aktivite ve yaşama ev sahipliği yapan bölge ve semtlerin bir arada ifadesi olan kent de bir mekândır. Kente makro mekân denmesinin nedeni, pek çok mekânı bir arada; ulaşım arterleri, kamusal alan örgüsü ve tüm mikro mekânların organizasyonunu barındırarak içermesidir. İçinde uzun veya kısa süreli insan yaşam veya etkinliğine zemin hazırlayan her türlü katılım düzeyiyle tasarlanmış üç boyutlu hacimsel alanlara ise mikro mekân dendiğini daha önce de ifade etmiştik. Mikro mekânların dekorasyonunu ve detaylarını iç mimarlar, malzeme ve objelerin tasarımını ise endüstri tasarımcıları dizayn etmektedir. Mikro mekânları tasarlayan mimarların mekân tasarımlarının bir araya getirdiği mekânlar bütününe makro mekân organizasyonunu ise şehir plancısı veya kentsel tasarımcı gerçekleştirir. Mikro mekân tasarımı denince ilk akla gelen tasarım grubu mimarlık olmaktadır. Genel olarak tasarımla ilgili olarak tarif yaparken de; spontan bir biçimde bu meslek grubu sıkça zikredilmiştir.

‘Mimar aslında insanın, insan olarak yaşaması gereken alanı gerçekleştiren kişidir. Bu konuda Mimar Wright şöyle der: ‘bir yapı yalnızca var olunacak bir yer değildir, bir var olma tarzıdır’ (Gül,48).

Yalnızca görsellik kaygıları taşınamaması gereken bir mimari eser; yaşamın kendisini, tasarımcısının imzasını taşıyarak; kullanıcının yaşama ait tercihlerine tam olarak hizmet etmelidir. Mimari mekân, salt mekânsal kurgu değildir; kullanım ve yaşam ürünü olarak; hem bireyin, hem de toplumun kullanımına hizmet eden bir mekânsal kurgudur.

‘Mimar mekânı tasarlarlarken, sadece mekânı değil çevresini de tasarlar ve revize eder. Çevresine aykırı olan bir mekân kötü reklam gibidir; fark yaratır ama sevimsiz ve sakil olarak....’ (Ladin, 40).

Mimarlık insanoğlunun var olma süreciyle birlikte başlayan, tabiatta sığınma duygusu ile birlikte başlamıştır. Önce ilkel şartlarda yaşamaya, sonrasında ise yerleşik yaşama adım atmak suretiyle daha güvenli şartlarda barınma gereksinimine ihtiyaç duymuştur. Farklı coğrafyalarda yaşayan insanlar; buldukları iklim, ekoloji, arazi yapısı ve bitki örtüsüne bağlı olarak barınma gereksinimlerini farklı şekillerde çözmüş ve ilk mimarlık örneklerini tasarlamışlardır.

'İnsanoğlunun dünya serüveninin başlama süreci ile aynı zamana tekabül ettiğini düşünebiliriz. Doğal olarak insan türünün birlikte yaşamaya başlaması ve toplumlari oluşturması sonucunda barınma ihtiyacı gündeme geldiğinde mimarlık devreye girmiştir diye düşünüyorum. Zaten dünyanın en eski ikinci mesleği Mimarlıktır derler.. Ama bundan daha önemlisi, toplum bilinci dediğimiz şey duygusal ilişkilerle oluşturulan ve her bir örnekte farklılık arz etmesi gereken bir durumdur' (Kardelen,49).

Tasarımcı mekân üretim sürecinde hizmet vereceği işlevi, kullanıcının talepleri ve çevresini sınırlayarak tanımlamaktadır. Böylece tasarım kendine ait ontolojisini de gerçekleştirirken, tasarımcının ruhunu ve değerlerini de taşımaktadır.

*'Mimar -iddialı olacak belki ama- yarattığı mekân ile yaşayanların duygu, düşünce ve psikolojilerini de dizayn eder; böylece alışkanlıklarına hükmeder. Mimar yaşam alanlarını değil toplumu dizayn eder' (Orkide,42).
Mimari ve toplum arasında bir ilişki vardır. Toplum ve mimarlık, birbirinden ayrılamaz ikilidir' (Kardelen,49).*

Bu anlamda bakıldığında bir mekân tasarımı gerçekleşirken yaşanan toplumu, çevresindeki mekânları da dikkate almak durumundadır. Çünkü mekân tasarım sürecini gerçekleştirirken; yaşanan çevrenin tekrar tasarlanmasından, bir nevi her şeyin pozisyonunu değiştirmiş ve etkilememiş olmaktadır.

*'Her tasarımcı yaptığı eserle topluma bir şey katar ya da eksiltir. Mekânsal tasarım hem şehri, hem de toplumu ve sosyal hayatı değiştirir, dönüştürür. Kimse bu dönüşüme kayıtsız kalmaz, çünkü form değişiyor, bakış açınız, ufkunuz değişiyor. Tasarım yapılan şehirde kullanan da, ziyaret eden de mekânın artık aynı olmadığını mutlaka görür, yaşamında da hisseder. Hiçbir şey değişmese bile sokak yapısı ve trafiği değişir, dolayısıyla şehir planı değişir...
Yani her tasarımdan sonra 'artık hiçbir şey eskisi gibi değildir' diyebiliriz' (Çiğdem, 52).*

Bu gerçekleşen tasarımla birlikte, sadece fiziksel mekânlar değil, insanların alışkanlıkları da yeni mekânla birlikte değişerek eski ritüellerini yok sayabilmektedir. Kente yeni bir mekân eklendiğinde, artık sokak aynı sokak, ne şehir aynı şehir, dolayısıyla da gündelik hayat da artık eskisi gibi değildir. Eklemlenen her mekân tüm yapıyı baştan kurgulayarak tüm hareket akışını değiştirmektedir.

'Mimar sadece fiziksel mekânı tasarlamaz, mekân denilen olgu sadece fiziksel verilere ve elemanlara dayalı bir şey değildir. Mekân tanımlanmış bir alandır. Tanımlamak ise istenilen ve ihtiyaç duyulana verilen cevaptır. Gün ışığında gölge

ile de mekân tanımlayabilirsiniz. Mimarlık bu alanın tanımlanma sürecini yönetebilmektir bana kalırsa.’ (Sarmaşık,39).

Tasarımın her türlü ölçeğine hakim olmak kıymetlidir, onlar özel olarak hacimlere biçim verebilen heykeltraşlardır. En küçük ölçekten, en büyüğe doğru tasarım kriterlerine hakim olan ‘mekân için heykeltraşlık yapanları’ sayarsak; endüstri tasarımcısı, iç mimar, mimar, kentsel tasarımcıdır diyebiliriz. Hangi ölçekte tasarım yaparsa yapsın, toplumunda yaşayan insan için saygılı, hoşgörülü, farklılığı red etmeden, kuşatıcı ve taleplere cevap verebilen nitelikte tasarımları gerçekleştirmelidir.

‘Aslında bütün mimari tasarımlar, hatta bütün icatlar insan içindir. Hal böyle olunca bir tasarımcının yegâne amacı insan için adil, mahremiyete uygun ve komşu haklarını gözetken yapılar tasarlamak olmalıdır’ (Gül,48).

‘Toplum yapısını ve ihtiyaçlarını bilmeden insanların huzurlu olacağı mekânları tasarlayamazsınız. Dolayısıyla bence empati şart. Bir diğerrinin yerine kendini koyarak, ihtiyaçlarını analiz etmek ve onlarla görüşmeler gerçekleştirmek gerekir. Tasarımcı inşaat bittikten sonra da kullanıcıyla görüşmeli, varsa aksaklığı bir diğerr mekân tasarımında buna dikkat etmelidir’ (Ebegümeçi, 45).

Son yıllarda kimi şehirciler, kentlerdeki bölge kavramının standart bir manaya sahip olamamasından yola çıkarak; bu kavramın yerine “mekân” (space, espace) sözcüğünün kullanılmasını tavsiye etmektedir. Böylece bu kavramın ifade ettiği ve içerdiği anlamlar da bu nedenle sürekli değişken olmaktadır.

Buna koşut bir gelişme olarak kentin tasarımında sıkça kullanılan; kent planlaması ve bölge planlaması kavramlarını birlikte ifade eden “çevre planlaması” (environmental planning) kavramını hayatımıza ve disiplin olarak bilim dünyasına eklemiştirler. Günümüzde Türkçe’de yaygın olarak yerleşmiş Kentbilim (Şehircilik) sözcüğü; hem kapsamının genişliği -kent, bölge, kırsal planlamatürlerini kuşatması ve çevre sorunlarını kapsamaması nedeniyle-, hem de bu disiplini salt bir planlama kavramına indirgemeyen yapısıyla tercih edilen bir kavram olmuştur (Keleş, 2013, 106).

‘Tarafsız olamayacağım, tasarım yaparken hep sosyolog gibi düşünürüm. Sosyologların da toplum tasarımı yapan sanatçılar olduğunu biliyorum. ...

Tasarım yaparken kullanıcıları iyi analiz etmek beklentileri hakkında doğru tespitler yapmak gerekir. Bu nedenle tasarımcının sahip olduğu analitik düşünce biçimiyle toplumsal ve bireysel beklentiler sağlıklı tasarlanmalıdır’ (Bambu, 32).

‘Tasarım hem toplumu hem de bireyi ilgilendirir. O nedenle sadece mimar veya şehir plancısının işi değildir. Toplumun yapısı, kültürel yapısı, eğitim düzeyi de

tasarlanan olgulardır. Mekânın ve toplumsal dönüşümün de bir tarihi ve dizaynı bulunur. O nedenle toplum sürekli değişen alışkanlıklarla sürekli tasarlanır. Bence bir toplumun mühendis ve mimar nicelik veya niteliğinden çok sosyal disiplinlerle ilgili eğitimin özendirilmesi gerekir... Sosyolog, psikolog, teorisyen, eğitimci gibi pek çok disipline ağırlık verilmeli. Önce zihinler ve hayatlar tasarlanır, sonra mekânlar bence...' (Gardenya, 45).

Tasarımcının vurguladığı gibi mekân dizayn etmek, insana yakışır bir hayatı var etme kaygısıdır. Tasarımcı insan ihtiyaçlarını, alışkanlıklarını ve hassasiyetlerini göz önünde bulundurarak mekânı ve çevresini tasarlamalıdır. Bu nedenle tasarım sadece fiziki mekânı değil, verilen formla başlayan yeni bakış açısıyla tüm bildiklerinizin yeniden inşa sürecidir. Dolayısıyla, vakit geçirmek veya yaşamak için gerçekleştirilen tüm mekân kullanım düzeyleri; aslında bireylerin yaşam alışkanlıklarını, kültürel yapılarını ve davranışlarını etkileyerek, sosyal hayatına müdahale eder. Tasarlanan kısa vadede hacim ve fiziksel hayat gibi gözükürken, uzun vadede aslında dizayn edilen sosyal hayattır.

'Mesleğiniz ne olursa olsun yaşadığınız toplumun değerleriyle beslenirsiniz ... Kendinizi yaşadığınız toplumun değerlerinden nasıl soyutlayabilirsiniz ki. Böyle olunca da tasarımlarınızda: "Hayata dokunmak" diye bir deyim var ya! İşte bunu yapmak gerekiyor. Ben hizmet verdiğim insanların "hayatına dokunabildiğim" ölçüde mimarım, diye düşünüyorum' (Gül,48).

Tasarımcı olan görüşmeci, mekânın tasarım sürecinin verimli olmasıyla birlikte; kullanıcının hayatına sağlayacağı katkının onun hayat akışını, dolayısıyla huzur ve mutluluğunu etkileyeceğini vurgulayarak, tasarımın hayati önemine değinmiştir.

*'İç mimarlık, peyzaj mimarlığı ve kent planlama mimarlığı ile hayatımızın fiziksel bölümlerinin hemen hemen tamamı ile ilgilenmektedir. Dolayısı ile **mimarlık insan hayatının birçok noktasında kendisini hissettirmektedir**'* (Kardelen,49).

Mimar Üstat Sedat Hakkı ELDEM de bu hassasiyetle yola çıkarak tasarımlarını gerçekleştirmiş; küçük bir ev tasarımı işi bile olsa, kullanıcının hayatını, alışkanlıklarını ve hassasiyetlerini öğrenebilmek üzere; onların yaşadığı mekâna farklı sürelerde misafir olarak sürekli gözlemler yapmıştır. Kullanıcı olan ailenin ihtiyaç ve taleplerinin analizini yapmış, bunları tasarım sürecinde birer araç olarak kullanmıştır. Bu mekân üretme tarzıyla iş hayatını disipline etme biçimi; en ideal mekân üretme sürecidir. Kullanıcının ne istediğini kendi dilinden değil, yaşamına bir süreliğine ortak olarak yapılan gözlemlerle

analiz edebilmek tasarımcıyı her zaman en ideal tasarıma götürmektedir. Meşakatli bir süreç olduğundan günümüzde tasarımcıların pek tercih etmedikleri bir yöntemdir.

‘İnsan ögesi başında, sonunda ve her yerindedir. İhtiyaç analizi için başında, etki analizi için sonunda, katılımı ve kritikleri ileyse her detayında bulunmaktadır. Bunun içindir ki her meslek disiplini hakkında herkes konuşamazken, herkesin mimarlıkla ilgili her kritiği yaptığını görürüz. Çünkü bilinçli her kullanıcı aslında bir mimar ve bir tasarımcıdır. Mekân yaratılırken yapılan eleştirilir önemlidir, ancak asıl kritik mekânı yaşarken yapılandır. Ben bunlara ‘etki analizi’, bazen de ‘sosyolojik ve mekânsal analizler’ diyorum..

Tasarlanan mekânla temas edersin; duygularını dil, beden veya ruh halinde tanımlar ve yaşarsın...

‘Bu nedenle mekân fiziksel hacim değildir. Pek çok boyutu olan ve derin detaylardan oluşmuş bir yapılar bütünüdür. Yaşatır, hissettirir, aktarır...Ve daha pek çok açıdan ruhunuza dokunur, psikolojinizi biçimlendirir’ (Ladin, 40).

Tasarımcılar dizayna başlarken toplumsal yapıları, fiziksel çevreyi, gerçek ihtiyaç ve talepleri en önemlisi de toplumun geleneksel yapısını da dikkate almalı, hayata geçirilen tasarımın toplum üzerindeki etki analizleri takip edilmelidir. Akıllı binaların artması, bu tür binalarda yaşayanların bu tasarımla ilgili olarak mutsuzluklarını ifade etmelerine rağmen, etki analizlerinin ve araştırmaların yapılmaması nedeniyle artarak devam etmektedir. İş yerleri ve konutlarda akıllı bina kullanımının kısıtlı doğal havalandırma imkânları nedeniyle tercih edilmediği, mecbur kalınarak kullanımında da pek çok sağlık ve psikolojik sorunları beraberinde getirdiği bilinmektedir.

‘Tasarımla toplum arasında direkt bir biçimde, dinamik bir ilişki bulunmaktadır. Sürekli bir temas halindedir. Ben mesleğime aşığım ve toplum tasarladığımı düşünüyorum. Tüm gelişmiş ülkelerde bizimkinin tersine, Başkan danışmanları sosyolog ve tasarımcılardan oluşur. Topluma hitap etmek için onların mekân ve sosyal hayat beklentilerinden mutlaka haberinizin olması gerekir. En az yıllık planlamalarla tasarımcıların yardımıyla toplum dizayn edilir. Tasarım sadece mekânla değil bence asıl olarak; sosyal yaşamın şekillendirilmesiyle gerçekleştirilir’ (Bambu, 32).

Tasarım aslında ihtiyaç analizinin iyi yapılması, hayatlarına katkıda bulunabilecek detayların da egemen olduğu tasarımların bir arada dizayn edilebilmesine imkan veren süreçtir. Bir farkındalık sürecidir aslında. Bir park, AVM veya kamusal alan gibi herhangi bir mekân tasarlarlarken, bireylerin hayatlarında var olan alışkanlıklarda yaratacağı ani değişiklikleri, tüketim alışkanlıklarını, gündelik rutinlerini veya boş zaman değerlendirme taleplerini iyi analiz etmek gerekmektedir. Fakat bu ihtiyaç ve etki analizleri sadece

tasarımcı tarafından da yapılmamalı, sürece tüm disiplinler, kullanıcı da dahil edilmelidir. Şu anda yürütülen uygulamaların tasarım sürecinde iktisadi girişimci ve tasarımcı veya kamu üst düzey bürokratları ve tasarımcı yer almaktadır. Bu da ortaya tasarım ürünlerinde, çalışan birey veya kullanıcılarda mekânın ihtiyaca ve beklentiye temas etmemesi nedeniyle mekânı red etme veya huzursuz mecburen kullanma eğilimi yaratabilmektedir.

*'Ben belki de sosyoloji ile olan göbek bağımlı nedeniyle midir bilmem, ama kentin herhangi bir noktasını tasarlarlarken; aslında bireylerin orada hangi alışkanlıklara sahip olacağını tasarlıyordum hissiyle yapıyorum tasarımı... **Düşünürseniz, tasarımdaki eksiklikler sizin kullanıcınızın artık hayatından çıkarması gereken detaylar haline gelmektedir. Şehir parkında eksik kalan tasarım alışkanlık olarak sizin de hayatınızdan çıkar. Yâda AVM'leri sizlerin hayatına katarak daha önce yaşamadığınız bir tüketim süreci ve alışkanlık değişikliğini başlatır. Sokakta çok fazla restoran tasarlamak, önce rekabeti başlatır, sonra şehrin kullanıcısının daha ucuz ve daha az yorucu olması nedeniyle yemekleri sıkça dışarda yemenizi başlatır. Veeee aslında ekonomi ve üretim için yapılan tasarım aslında sizin hayatınızı, alışkanlıklarınız dönüştürür'** (Bambu, 32).*

Mekânın “özel bir yer” haline gelmesi, ancak mekânsal tasarımın sadece fiziksel olmaktan öte, insani boyutuyla birlikte kurgulanması ile mümkün olabilen süreci kapsar. Yükseklik, derinlik, genişlik gibi teknik kavramların yanında ışık, ses hatta koku kısaca mekânın insanın ruhu, duyuvarı aracılığı ile kurduğı ilişki ve diyalog mekânı tasarlayanlar için bu öngörülerin çok önemli detaylar olarak ele alınması gerekmektedir. Koca bir caddenin karşılıklı kafe, restoranlarla dolu planlanması, sizde de o mekânlara giderek deneyimleme dürtüsü yaratır. Yada mekândaki obje, renk ve detaylar sizin mekân kullanma sürenizi belirler. Ve bunu pankartla ve ya mekânın kullanım klavuzunu olmaksızın gerçekleştirir, sizin tecrübenize, kültür ve alışkanlıklarınıza güvenerek bunu gerçekleştirir.

*'Mimarlık; bir toplumun yaşayış biçiminin fiziksel mekâna, tasarımcının düşüncesine, fikirlerine bazen ideolojisine göre yansımastır. Bir felsefesi vardır ya da olmalıdır. **Düşünsel bir temele oturmalıdır mimari tasarım, bu da sadece fiziksel bir mekânın çok daha ötesindedir. Ayrıca geçmişte bakıldığında birçok lider mimariyi kullanarak topluma yön vermiştir; bu da psikolojik olarak toplumu etkileyebileceğini gösterir mimarinin. Yani işin özü mimar sadece fiziksel mekân tasarlamaz, bir toplumun nasıl yaşayacağını ya da nasıl yaşamasını istediğini bile tasarlayabilir. Boş bir arazi üzerine biraz demir biraz beton koyup işte burada yaşayacaksınız demek mimar olmak değildir, Bence, daha doğru şekilde yaşamaya yönlendirmektir insanları. Ergonomik tasarımlarla hayatı kolaylaştırmak gibi, mesela bu da insanların günlük yaşamlarındaki konfor seviyesini yükseltmek demektir'** (Papatya, 38).*

Mekânın tasarımı -bazen de egemen siyasi güçlerin talep ettiği mekân formları- o dönemi kapsayan mekânsal tasarıma, tüm ilişkilere, paylaşımlara; kendi formuyla ve konseptiyle müdahale etme kapasitesinde olur. Mekân toplumsal hayatı yönlendirerek biçimlendirir. Mekânın tasarım ve kullanım amacı kadar, kullanıcının ergonomisine uygun tasarlanmış olması da konforu artırmaktadır.

'Aslında kesinlikle toplumun olumlu ya da olumsuz bu dönüşümde belirleyicidir tasarımcı. Fakat bunu başarmak ne kadar mümkündür dersiniz bu tabii ki uzun vadede çalışmalar gerektirdiği için zor bir süreçtir. Bu tip dönüşümdeki belirleyici olmak yine dediğim gibi son aşamada tasarımcının verdiği kararlar olur. Ama mutlaka öncesinde yaptığı analiz ve sentez çalışmalarında katılımcı bir anlayış benimseyerek geliştirir ama son kararı tasarımcı verir. O yüzden bu tip dönüşümlerde yani olumlu ya da olumsuz mutlaka önemli aktörlerden birisidir tasarımcı' (Erguvan, 38).

Kent tasarımcıları ve mimarlar toplum üzerinde, olumlu yada olumsuz mutlak bir etki bırakır...Mekân dekorasyonu, enerjisi, ışık ve havalandırma yapısıyla bunu sağlayabilen özellikleri taşır. Mekân cansız bir varlık olmasına rağmen, canlı bir varlık gibi size duygu ve endişe verebilen bir formdur. Bu formun dizaynını yapan tasarımcılar, bazen farkında olarak veya olmayarak tasarımı gerçekleştirirken, önemli bir toplumsal aktör olarak görevlerini icra etmektedirler.

'Size bir örnek vereyim; önceleri kendine ait odasında çalışan, sonra açık ofis şeklinde tasarlanan mekâna taşınan ve çalışma hayatına devam eden bir hastam var. O artık iş yerinde kendini ve sıkıntılarını paylaşmadığı için 'kalabalık içinde yalnızlığı' yaşadığını ifade ediyor. Yeni mekân nedeniyle bu duygu yaşıyor. İnsan aynı, çevresindeki bireyler aynı ama mekân farklı.... Çok çarpıcı bir örnek bence...

***İş hayatında açık ofis hakikaten sosyal ilişkileri azaltan ancak işveren açısından performansın artış gösterdiği bir sistemdir. Kişi yalnızlığında kaybolurken işine daha derinden bağlanır... Dizayn edilme sebebi de budur.. Ancak ABD'de terk edilmesi gereken sistemler olduğu artık konuşuluyor, çünkü işyeri buhranları ve intiharları oldukça artış göstermekte. Bu ülkelerde insanın en yakın dostu artık psikoloğudur. Kendini dinleyecek bir dost edinebilmek için; ne bir diğerine emek verebiliyor, ne de güvenebiliyor. Maalesef...** (Kaktüs, 39).*

Mekân insan psikolojisini etkiler, bireyin duygusal ve psikolojik yapısını, dolayısıyla da yaşamını derinden etkileyerek; -bazen tanımlanan, bazen de tanımlanamayan- bireylerin sıkıntı ve depresyonlarına neden olabilmektedir. Bazen bu sıkıntılar nedeniyle bu mekânlar 'maruz kalınan mekânlar' olarak anılabilmektedir. Aslında mekân bazen kişi için mobing

niteliği taşır. Örneğin karakol sorgu odaları, bazı hapishane tasarımları gibi... Şu aralar çok sık kullanılan iş yeri konsepti olan açık ofisler görüşmecinin de bahsettiği gibi insanın fitratına uygun olmayan mekân tasarım şekilleridir. İnsanın kalabalık içinde yalnızlaştığı, iletişimsizlik nedeniyle işe odaklanarak performansının yükselmesi düşünüldüğünden uygulanmakta olan bir modeldir.

‘Toplum yapısını ve ihtiyaçlarını bilmeden insanların huzurlu olacağı mekânları tasarlayamazsınız. Dolayısıyla bence empati tasarım yapanlar için şarttır. Tasarım yaptığımız grubun yerine kendinizi koyup; onun bu mekânda yaşarken neler hissedebileceğini düşünmezseniz tasarımda bence bir şeyleri atlamış olursunuz... Ben hep bu empati duygusunun aktif olarak herkesin yaşamında olmasını tavsiye ediyorum’ (Kaktüs, 39).

Mimar tasarımlarıyla kullanıcıların yaşamını kolaylaştırmakla birlikte, temel ihtiyaç ve eylemlerini sürdürebilmelerini de sağlamakla da görevli bir sanatçıdır. Ve mesleğini icra ederken tasarladığı mekânları, fonksiyonel, ekonomik ve teknik olanaklarla tasarlarken, estetik bir yaratıcılıkla da inşa etme çabasıdadır. Ancak tasarım için kullanıcı birey veya grubun yaşamına dair empatik bir bağ kuramazsa mekân ihtiyacı karşılayamayacak yetersizliklere sahip olabilecektir. Bu nedenle mekân için kullanıcıyla empatik bağ kurarak analiz edilen ihtiyaçlar kullanıcı talepleriyle de birleşince de elverişli mekân tasarlamaya imkân sağlamaktadır.

‘Bence insan ögesi tasarımın tam da merkezindedir. Mekân tasarımı başlamadan önce de, bittikten sonra da her zaman insan aktif müdahale durumunda olmalıdır. Aksi halde mekânın başarısından bahsedilemez’ (Ebegümece, 45).

Tasarımcılar mekânı tasarlamaya çalışırken insanı ve gerçek ihtiyaç ve talepleri planlamalıdır. Örneğin AVM’ler toplumsal açıdan herkesin talebi değilken bir anda hemen her şehirde tasarlanarak hayatımızın merkezine oturdu. Bu mekân tarzı geleneksel yaşam alışkanlıkları, boş vakit değerlendirme tarzları ve tüketim alışkanlıklarımızı da birlikte hızla değiştirmiştir. Aynı şekilde açık mutfak tasarımlı apartman daireleri de günlük alışkanlıklarımızı, hatta yemek alternatiflerimizi -kıyartmanın yapılmaması gibi tercihlerle bile etkilemiş durumdadır. Mekân tasarım kararlarının tesirleri, farkına varmadan hayatımıza nüfus eder, geleneksel yapı ve alışkanlıklarımızda da kalıcı davranış değişikliklerini yaratabilmektedir.

'Hakikaten mekânı tasarlarlarken toplumsal değişim ve dönüşümü de tasarladığını ilk anda anlamazsın, ama tecrübe edindikçe görürsün... Sen tasarım yapıyor, kullanıcı içinde senin beklediğin ve düşündüğün detaylar kadar yaşıyor... Sonra bir bakıyorsun onun gündelik yaşamına müdahale etmişsin, ona ne yapması gerektiğini, nasıl yaşaması gerektiğini söylemişsin... Çok enteresan bir gerçektir bu...' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Evet, fiziksel mekânları tasarlarlar ancak o mekânı kullanacak ihtiyaç sahiplerinin genel özelliklerini, kullanıcılarının isteklerini bilmesi durumunda yapacağı tasarımlarda da bunları göz önünde bulunduracak ve böylece kullanımda sağlayacağı kolaylıklar ile bireylerin sosyal hayatına doğrudan olumlu katkı sağlayacaktır' (Firuze Çiçeği, 49).

Tasarımın hitap ettiği bireylerle aktif irtibat kurarak, tasarım yapmanın önemi büyüktür. Çünkü mekân tasarlanırken ihmal edilen herhangi bir nokta veya detay binanın/mekânın kullanışsızlığı olarak ortaya çıkmaktadır. Tasarımcılara düşen sorumluluklardan biri de hatta en önemlisi; 'ihtiyaç analizi' dir.

'Mekân üreten tasarımcılar huzurevi ve rehabilitasyon merkezi tasarlarlarken veya inşa ederken; bizlerle maalesef irtibat halinde olmuyorlar. Yaşanan bazı aksaklıklar da bu nedenlerledir belki.. Yaşlının yardımıyla yıkanması gereken banyolara 'bakım banyosu' diyoruz. Bu mekânlarda yaşlının ve bakım elemanının ne tür sıkıntı ve mekândan kaynaklı zorluklarla karşılaştığı hakkında bir bilgisi olmuyor mimarın... Bunun gibi pek çok mekânı bizimle paylaşmadan tartışmadan tasarlanması kullanımda sıkıntılar yaşıyor... Bu nedenledir ki, tasarımcıların, engelli ve yaşlıyla profesyonel olarak ilgilenen disiplinleri dikkate almaları gerekir' (Mavi ladin, 33).

Huzurevi ve rehabilitasyon merkezi gibi tasarımlar mutlaka alanda çalışan profesyonellerden alınan bilgiler ve kullanıcıyı profilinin analiziyle birlikte oluşturulması gereken planlamalardır. Aslında her tasarım için bu süreç geçerlidir, ancak özellikle bu tarz mağdur ve dezavantajlı bireylerin kullanmakta olduğu mekânlarda bu süreç atlanarak projelendirilirse geri dönülmez aksaklıklar yaşanmaktadır. Görüşmecinin de değindiği 'özel bakım banyosu' gibi özellikli detaylar isteyen mekânlardaki aksaklıklar yaşlı kullanımında yeni kaza ve mağduriyetler yaratabilmektedir.

'Fakat ben yalnızca fiziksel mekân tasarlama mantığıyla iş yaptıklarını düşünüyorum. Bence bir huzurevi tasarlayan kişinin yaşlıları ve hayata bakışlarını çok iyi bilmesi gerekir aslında ' (Petunya, 51).

'Bunu fark ettikten sonra omuzlarımda daha ağır bir yük hissederek mesleğimi icra ettim. Sen mekân tasarladığını sanırken aslında insanların sosyal hayatından ve toplumsal inşa sürecinden sorumlu oluyorsun. Ağır bir vebal düşününce...' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Sadece insan mekânı değil, mekân da insanı ve toplumu sonucunda da alışkanlıklarını dizayn eder. Bu paradoksal bir ilişki sürecidir, birbirine bazen ters düşen bazen birbirini yaratan ilişkiler bütünü tasarımın hiç bitmemesine yol açmaktadır. Görsel, işitsel ve çevre kirliliği gibi pek çok sorunla yüz yüze kalınan modern hayatta; mekân ölçeğinde talep edilenler dikkate alınabildiği sürece mekân kullanımları geçerli olmaktadır. Bu konulardaki hassasiyetlere verilen ehemmiyet ve algısal etkilerin bir bütün olarak kurgulanması, mekânı tasarlayanların hazırladıkları bir sahne niteliğini almaktadır. Yaşam senaryoları için sahnelerdir bu mekânlar... Dolayısıyla aksesuarları, fonksiyonelliği ve detayları bu mekânsal düzleme yakışır ehemmiyetle tasarlanmalıdır.

'Aslında tasarımcılar sadece fiziksel mekânları tasarlamazlar, aynı zamanda o fiziksel mekânları, kullanıcılarını, o mekânı niye kullandıklarıyla ilgili senaryoyu da kurgularlar. Yani oradaki yaşam ve hayata dair mekânsal olarak izlerle beraber düşünür ve tasarım yaparlar' (Erguvan,38).

Mekân eğer boşluğu sınırlayabiliyor ve bu sınırlandırılmış alanı da hem 'özel', hem de 'anamlı' hale getirebiliyorsa, bir de tasarımcı yeteneğinin en estetik biçimiyle bunu servis edebiliyorsa; iyi bir tasarım olarak adlandırılmaktadır. Oluşturulan mekân, sadece sınırlandırılmış olmaktan öte kişiyi özel ve oraya ait hissettirip kuşatıyor ve içeriyorsa gerçek bir ihtiyaca cevap vermiş olan bir mekândır.

'Tasarımcı hem fiziksel mekânı tasarlar fakat bununla beraber o mekânın yaşanabilirliği üzerine birden fazla objeyi düşünerek bunu bir yere aktarması gerekir. Ama fiziksel mekânın evet, en önemli aktörlerinden biri olduğu aşikâr' (Lale,32).

Toplumların evrilmesindeki mekânsal, sosyal, ekonomik ve kültürel uzlaşma, çatışma ve çelişkilerle birlikte değerlendirildiğinde araştırmanın öznesi mekândır. Ancak sosyal biliminin konusu ve tarih sahnesi olarak ele alındığında ise mekânın nesne pozisyonunda olacağından mekân ile ilgili analizleri bu bağlamda yapmak gerekmektedir.

'Bence üçgenin yalnızca iki köşesidir bunlar; tasarımcı ve toplum... Ancak en önemli diğer köşe ise; farkına varılmış yâda henüz varılmamış ve tanımlanmamış reel talep ve gereksinimler... Niye bu farkına henüz varılmamış veya tanımlanmış kavramlarını kullandım biliyor musunuz? Çünkü tanımlanmamış her şey henüz sizin gereksiniminiz değildir... Bunun için birey açısından farkındalık ve toplum içinse gözlem gerekir' (Ladin, 40).

Aristoteles'in de ifade ettiği gibi 'mekân, bir şeyin bir yerde bulunuşunun ifadesi değil, aslında bir şeyin etrafının başka bir şeyle sarılması ve çevrenmesi'dir. Mekân kişinin/toplumun aitlik duygusuna ve içerilmesine cevap verebildiği ölçüde tanımlanmış ve tamamlanmış bir tasarımdır, aksi halde yarım kalmış ve mutlaka revize edilmeye ihtiyaç duyulan bir tasarım olarak hep yarım ve eksiktir...

'Maalesef tasarımcı, bence karar verici değildir. Otorite karar verir, tasarımcı o verilen kararın içinde kendi farkını yaratır. Mutlaka siz de bilirsiniz, ünlü bir hikâyedir; Hitler, Ruslar Berlin'i bombalarken yaptırdığı müthiş büyük Berlin maketine bakar ve yeni Berlin'in hayallerini kurar. Yardımcısına dönüp der ki: "Belki de Berlin'i bombalamaları çok iyi oluyor bizim için. Şimdi rahatlıkla yeni bir Berlin kurabileceğiz" der.

***Hitler örneğinden de anlayabileceğimiz gibi ne bombalayan ne de bombalatan tasarımcıdır. Onun işi siyasi otoritenin yarattığı bombardımandan vatandaşın en az zararla çıkmasını sağlamaktır. İnsanca, insan olma şerefine uygun yaşam alanlarını yaratmaktır mimarın görevidir. Bu bir ev de olabilir, iş merkezi de olabilir, otopark, köprü, vs. mühim olan insanca ve hakça olmasıdır. Bunu yapmak mümkün diye düşünüyorum. Cesaret, çalışmak ve samimiyet bunun için yeterli...'** (Gül,48).*

Tasarımcı aslında tasarım ruhunu yaşadığı toplumdan, hassasiyetlerinden, alışkanlıklarından alır. Bazen görüşmecinin de belirttiği gibi iktidar veya otorite de şehrin tasarlanmasında etkin rol oynar. Mekân-iktidar ve mekân-zaman konuları hep bu anlamda tarihsel dönem, iktidar, otorite ve siyasetin bulunduğu zaman ve coğrafya içinde mekâna nasıl hükmettiğine dair örneklerle doludur. Tasarımlar bazen bireylere, bazen de toplumlara mesajlar verir.

'Yine başka bir örnek olarak Mussolini' nin yeni yaptırdığı kentlerde uyguladığı tasarımlarını verebiliriz. Bildiğiniz gibi faşizmin fiziksel tezahürü olarak kabul edilen bu kent tasarımlarında daha önceki şehir planlarında görülmeyen bazı özelliklerin uygulandığını görüyoruz' (Kardelen,49).

Bir diğer görüşmecinin de verdiği örnekte de otoritenin bazen mekânsal sürece ve ürünlere müdahale ettiğinin bir kez daha vurgulandığını görmekteyiz. Giuseppe Terragni, Adalberto Libera, Marcello Piacentini ve Angiolo Mazzoni gibi tasarımcılar, faşist dönemin en etkili mimarları olmuşlardır. Bu tasarımcılar 1920'lerin sonunda İtalya'yı etkisi altına alan dönemin egemen olduğu -mimarlık akımları genel olarak anıldıkları dönemin ruhundan isimlerini almıştır- iktidar ve siyasete uygun olarak 'Rasyonalist-Faşist mimarlık' alanında ve kent yenileme projelerinde önemli roller oynamışlardır. Ve pek çok diktatörün

döneminde olduğu gibi, çağın fikirlerine uygun ve onu temsil eden düşünce ve siyasi duruşla; şehirlere ve binalara -yaşayış biçimine hükmettikleri için dolayısıyla gündelik yaşam seviyelerine ve yaşam alışkanlıklarına- imzalarını attılar. Daha önce de belirttiğimiz gibi, mekân ve zaman kadar mekân ve siyasetin de koşut ilişkisi, tarihin hemen hemen her döneminde kendini göstermiştir. Mekân tasarımı belki de insandan çok mekân-zaman ve mekân-iktidar ilişkisi ile birlikte koşut evrilmiştir.

*'İnsan tasarımın; hem tam merkezinde, hem de en ince detayında yer alır. Tasarımda birey kendini özel ve kıymetli hissetmek ister; bu kent de olsa, ev de olsa aynıdır...
'Sen özelsin' demiyorsa tasarım, henüz bitmemiştir bence...' (Bambu, 32).*

Kent kavramı araştırılırken, antik kent, ortaçağ kentleri, kapitalist ülke kentleri, sosyalist ülke kentleri ve refah devletlerin modern kentlerinin hepsinde; kent mekânı üzerinde yaşayan nüfusun niceliğinden çok; ev sahipliği yaptığı ve şahitlik ettiği toplumsal süreçlerin önemi vurgulanmaktadır. Araştırma alanı çeşitlilik gösterse de tarihçiler, sosyologlar, şehir plancıları ve mimarlar sorularının cevaplarını, inceledikleri kentlerin toplumsal süreçlerinin analizlerinde bulmaktadırlar. Bu nedenle kentlerin analizlerinde; tarihsel sürecin seyri, toplumsal yapı analizleri, ekonomik yapıları, üretim ilişkileri, aile bağları, mikro ve makro mekân analizleri ve birbiriyle olan ilişkileri irdelenerek yapılmaktadır.

*'Yapılan her tasarımın hangi bölgede yapılyorsa oraya ait tarihsel ve kültürel mesajlar taşınması gerekir. O bölgenin tüm özelliklerini detaylarında taşınması o tasarımın niteliğini artıracaktır.
Ben tasarımlarımda ve öğrencilerimin tasarımlarında bu kaygıyı taşıma kaygısı duymaktayız. Kullanıcıyı anlatmayan tasarım eksik ve sahipsizdir. Bu tür bir tasarım herkese uygun bir kıyafet dikmek gibidir. Hâlbuki doğru olan, tasarımın butik ve özel bir kıyafet gibi sadece kullanacak olana uygun olması gerekir. Genel bir tasarım olmaz, her bölge ve kullanıcıya uydurulmaya çalışan tasarım olmaz zaten' (Ladin, 40).*

Kentler tasarlanırken zaman içinde artan nüfus, talepler, yeni mekân arayışları ile gelişimine uygun ve eklenebilir olarak tasarlanması gerekir. Görüşmecinin de belirttiği gibi, tasarım toplumun üzerine uygun olarak dikilerek üretilmesi gerekmektedir. Kentler, binaların aksine savaş, afet gibi olağanüstü durumlar olmadığı takdirde yüzlerce hatta binlerce yıl büyüyerek yaşamını idame ettirir. Kenti de tıpkı bir canlı organizma olarak ele almak doğru bir yaklaşımdır. Kentlerin yaşamsal öneme sahip olan ortak kullanım

mekânlarının -hastane, adliye, pazar vb.- insanların ortak değerleri gözetilerek merkeze alındığı söylenebilir. Kentler, farklı bireylerin ihtiyaç duyduğu farklı mekân alternatifleri ile zengin -ibadet, eğlence, boş vakit değerlendirme gibi- olarak kullanımının öngörüldüğü kamusal mekânların tasarlanmasına imkan veren büyük çaplı tasarım alanlarıdır.

‘İnsan tasarımın bence her yerindedir. Başında taleplerini bildirir. Ara ara müdahale eder (gülerek devam ediyor)...Sonunda yaşayarak mekânı anlamlandırır. Kullanıcıya göre bazen tasarım henüz bitmemiş ya da yanlış gibidir. Yaşadıkça düzeltmeye, farklı tasarımcıları da işin içine katarak mekânın üretim sürecini artık o yürütür. Mekân sürekli eklenen, değişen bir ontolojiye sahip olmaya başlar. Bazen tasarımcısı eserinin bu kadar revize edilmiş olmasından rahatsız olarak sanat eserleri kanununa göre dava açtığı bile olur’ (Gardenya, 45).

Görüşmecinin değindiği gibi sosyal çevreden edinilen deneyimlerle tasarım gerçekleşir. Kent, içinde barındırdığı pek çok farklı kültür, sosyo-ekonomik ve toplumsal yapıdan bireylerin bir arada yaşadığı büyük mekânsal alanlardır. Aslında farklı yapıdan pek çok bireyin habitatından kopmak durumunda kalarak bir araya geldiği, aynı yaşam düzlemlerini -mahalle, semt vb.- paylaşarak, benzer yaşayışları yaşıyorlarmış gibi herkesi eşitlenmiş gösterse de; kent, gerçekte farklılıkları örten bir yanılısama düzlemine sahiptir.

‘Tasarımcı temelde fiziksel mekânları tasarlar, ancak herhangi bir mekânı onu kullananları göz ardı ederek düşünmek mümkün değildir. Bu hem tasarımı yapanın bilgi beceri ve yaşanmışlıkları, hem de mekânın hizmet edeceği amaçla ilgilidir. Dolayısıyla tasarımcı içinde bulunduğu sosyal çevreden edindiği deneyimlerle sosyal hayatı da dizayn edebilir’ (Akasya, 39).

Görüşmecinin ifadesiyle 'gün geçtikçe betonlaşan, çimensiz şehirler' için yapılan kentsel tasarım büyük çaplı, dinamik ve canlı bir tablo yapmaya benzemektedir. Yanlış alınan tasarım kararları tıpkı tablodaki kötü ve uyumsuz renk kullanımı gibi tabloda rahatsızlık veren unsurlardır. Şehirler, yapılan yanlış tasarım kararını kendi inisiyatifini kullanarak yok edebilen veya mekânın anlam ve değerinin ihtivasını dönüştürebilen bir güce sahiptir. Önce pazar yeri olarak tasarlanan bir alan lokasyon olarak uygun değilse, kullanıcıların rağbet göstermemeleri ve atıl bırakmalarıyla o mekân kullanım amacını değiştirebilmektedir. Kullanıcı mekânı red ederek, yerel yöneticileri zorlar böylece mekânın lokasyonunu veya mekâna yeni anlam giydirilmesini sağlayabilme gücüne sahiptir. Tasarlayan sanatçı kadar, kullanıcı da sanatın kriteri onaylayan konumuyla; yeni

sanat formu önerebilmektedir. Kentlerdeki tasarımın ve dönüşümün temel referansının birey ve toplum olması gerekmektedir.

'Ben bu noktada kendimi; gün geçtikçe koca koca apartmanlarla betonlaşan, yol yol asfaltlaşan, ağaçsız, çimensiz, havasız şehirlerimizin ve özellikle İstanbul'umuzun gidişini görmekteyim. Lâkin mesleki ahlakım ve bir vatandaş olarak inandığım değerler, tabii ki buna izin vermiyor. Bir işi bütünüyle yapmaya muktedir olmayıp terk etmek yerine, kısıtlı da olsa elden geleni yapmayı emrediyor. Çünkü inancım gereği yaptığımız kadar yapmadıklarımızdan da sorumlu olacağımızı biliyorum. İşte bu nedenle; hiç olmazsa şehrin bu kötü silüetine katkıda bulunacak bir projede yer almamak gibi bir ilke çerçevesinde çalışmalarımı sürdürmekteyim' (Gül,48).

Şehirlerde yaşayan insanlar, imar ve rant kaygılarıyla her geçen gün azalan doğal güzelliği, yeşili ve toprağını, kentleşmeyle birlikte her şeyini yavaş yavaş kaybetmektedir. Şehirler eski silüetini, insanlar ise yürüyüş yollarını, arkadaş ve komşularıyla paylaştıkları mahalle ve sokak kültürünü, sınırlı zaman ve stresli yaşam nedeniyle çalışma şeklini, daha saymakla bitiremediğimiz pek çok değerini, bugünün beton yığınları içerisinde kaybetmektedir. Bu nedenle mekânsal üretim süreçlerinde sorunun temeli olan; rant ve imar kaygılarıyla üst üste planlanan şehir hayatına rasyonel çözümler önermek ve mutlaka kanuni düzenlemeler yaparak yaptırımları daha da netleştirmek gerekmektedir.

'Tasarım yaparken hiç mesaj vermedim, ama durun bir dakika düşününce 'sen özelsin' mesajını saymazsak. Aslında her empati yaptığımda bir tasarım detayı eklenir paftama... Bu konuyu düşündürttüğünüz için teşekkür ederim. Bu önemli bir detay... Tasarım hem kullanıcıya, hem de sadece kısa süreliğine şehre katılan turiste hep bir şeyler ifade etmeli... Ben aslında yaptığım tasarım vasıtasıyla kullanıcı ile ne kadar kontak kurabiliyorsam o kadar başarılıyım. İletişim kuramamış, onun beklentilerine cevap verememişsem eğer, başarısızım demektir...' (Bambu, 32).

Kullanıcı tasarımcıya istediklerini aktardıktan sonra, aslında ihtiyacın talep edilenden farklı olduğunu, üretilecek mekân sonucun beklentiyi karşılamayacağını ya da gereksinim duyulan tasarım için yerin yanlış olduğunu fark edebilmektedir. Bu konuda kullanıcıyı cesaret ve samimiyetle ikna edebilmek, farklı bir tasarım konseptine veya fonksiyonuna da yönlendirebilmek mümkündür. Tasarımcının asıl görevi taleplerin analizi ile beklentinin tutarlılığını hususunda; kullanıcıyı bilinçlendirmek, tasarım ve yapım aşaması boyunca ihtiyaçları analiz ederek tasarım sürecini takip etmektir.

‘Örneğin tüm sokaklar birbirine paralel ve çok yerden teğet çakışan yolların mevcut olduğu örümcek ağına benzer adalarda apartmanlar ve evler tasarlanmıştır. Bunun sebebi olarak, polis gözetiminin rahat yapılabilmesi ve insanların gizli işler yapmasının engellenmesi şeklinde yorumlanır’ (Kardelen,49).

Avrupa’da kentlere ihtişam vermek için tasarlanan büyük bulvarlar, örneğin Şanzelize Bulvarı -Caddesi- 70 metre genişliğiyle, önceleri ağaçlıklı yürüyüş yolu olarak tasarlanmıştır. Daha sonra kullandıkça en önemli şehir arteri olarak kabul görmüştür. Yine kentlerin simgeleri olan büyük meydanlar, örneğin Kızıl Meydan, kentin merkezindeki en büyük pazar alanı olan meydan tarih boyunca idamlara, gösterilere, geçit törenlerine ve mitinglere sahne olmuştur. Meydanlar, toplumların ve kentlerin kalbinin attığı, nabzının tutulduğu yerler olarak pek çok olayın da cereyan ettiği, ‘meydana (!) geldiği’ yerlerdir.

‘Toplumları, kültürleri anlamak için o ülkenin mekânlarını ve kentlerini incelemek çok doğru bir referans noktasıdır. Tarihsel süreçle birlikte mekânsal üretim sürecini birlikte analiz etmek; şehrin uzun metraj filmi gibidir. Şehrin ve toplumsal yapının röntgenini çekmek gibi olan bu inceleme ve teşhis etme süreci tabii ki tek başına yeterli değil ama geçerli bir araçtır. Aile yapısı, yönetim biçimi, iktisadi ve sosyal yapısı da koşut bir biçimde incelenmelidir. Hepsi bir bütün olarak şehrin ve yaşattığı toplumun reçetesi olacaktır. Ne gerekli, ne şekilde dizayn edilmeli, temel ihtiyaçlar nelerdir? Gibi pek çok soruya cevap verir ve analiz etmek için geçerli donelerdir’ (Çiğdem, 52).

İslam coğrafyasında ise durum farklıydı, sokaklar mahremiyete işaret edercesine dar ve evlerin cepheleri bu yönlerde zemin katlarda pencere kullanmamak üzere üst katlarda da sofanın sokağa açılan penceresi ile tasarlanmıştır. Batının tersine toplum olarak protesto ruhumuz olmadığından, sosyal yaşamımızın cereyan ettiği alanlar ise meydanlar değil, cami ve çarşı merkezleriydi. Büyük camiler -yani cuma camileri, kalabalık cemaatlerin toplanıp cuma namazı kıldıkları camiler-, kentlerin ticaret ve üretim alanları çarşıların yakınında ya da içinde yer alırdı; aslında camiler bu cazibe merkezlerini kendine çeken asıl noktaldı. Çünkü toplum için hayat buralarda canlıydı. Cami ve avluları İslam kenti için kentin forumu, merkezi idi. Avlularda bulunan büyük çınarlarla da köklülüğü, ihtişamı ve sonsuzluğu vurgulayan imge ile tamamlanırdı bu doku. Bu tasarım kararlarının ruhu aslında toplum yapısına dair ipucu vermektedir. Çünkü dayanışma, yardımlaşma, sivil örgütlenme gibi toplumsal kodlar devlete ihtiyaç duymadan kendi kendilerine yardımlaşabilen, sorunlarını çözen bir toplumun argümanlarıdır.

‘Son zamanlarda özellikle binaların dış görünüşü ve şehir tasarımlarında geleneksel mimarimize yönelik izlerin taşınması talebini artması sevindirici bir husustur. Bunun örneklerini büyük şehirlerimizde daha sık görmeye başladık. Ancak binalarımızın dış görünüşlerinin Selçuklu veya Osmanlı çizgileriyle zenginleştirilmesi demek geleneksel mimarimizin hayatımıza tekrar dönmesi demek olur mu? Bunu tartışmamız gerekmektedir’ (Kardelen,49).

‘Ben binaların dış görünüşleri ile başlayan geleneksel mimariye dönüşün bir başlangıç olmasını ve tekrar toplum olarak aile odaklı mimari bakış açısına dönebilmeyi umut ediyorum’ (Kardelen,49).

Modernleşmeye çalışırken, kendi köklerimizden kopuşumuz bizi aslında tercih etmediğimiz, alışkanlıklarımıza, gelenek ve aile yapımıza ters düşen formlarla bizi tanıştırmıştır. Bu nedenle bir türlü mekân çözümlerimizi içselleştiremeyerek; şehir ve mekân dizaynında bizi ifade etmeyen çözümlerle yaşamak durumunda kalmamız nihayet kendimize, ailemize, çevremize ve toplumumuza yabancılaşmamıza, belki de adını koyamadığımız huzursuzluğumuzu, ait olamama duygumuzu başlatmıştır. Mekân enerjisi ile bireyleri rahatsız etmemeli, pozitif mesajlara aracılık etmeli, kişiyi değerli hissettirmeli, içermeli ve kucaklamalıdır. Bilimsel araştırmalar mekânların başarılı olup olmadıkları teyit etmek üzere mekânın bireylere verdiği fiziksel, sosyolojik, psikolojik ve ruhsal boyutu ile etkilerini değerlendirmelidir.

‘Mekânsal tasarım yapmak demek, aslında bireylerin ofis ve evlerde hatta kentlerde, nasıl yaşayacaklarına, davranış kalıplarına ve alışkanlıklarına karar vermek demektir bana göre. Bu nedenle tasarımcı aslında mekânı tasarlarken; toplum bilimci, sosyolog, bazen de psikolog olarak görevini icra eder’ (Bambu, 32).

‘Şehirler orada yaşayan insanların zihin yapılarını gösterir, “bir şehre bakarak orada yaşayan insanların dünyaya bakışlarını görebilirsiniz” diyen düşünürüne aynen katılıyorum’ (Kardelen,49).

Kentsel araştırma faaliyetlerine katkı vermek üzere, üç Amerikan kenti olan Boston, Jersey City ve Los Angeles’ı kent ölçeğinde incelenmiş, bu kentlerin görünümünün önemini, değiştirilebilir olup olmadıklarının analizleri yapılmıştır. Kentlerin her birinin kendilerine ait görsel bir formun varlığını ve kendi dokularına uygun özel tasarım prensipleriyle oluşturulmuştur (Lynch, 2014). Kentler gezildiğinde o bölge ve insanı ile ilgili bilgiler tıpkı canlı bireyin vücut dilinden anlaşılacağı gibi okunabilmekte ve fikir verebilmektedir.

‘Tasarım zaten toplumsal bir iştir. Mekân varlığını sürdürürken tüm insanları etkiler.

Sadece konutların iç dekorasyonu veya malzeme tasarlatmak bireyseldir diğer bütün tasarımlar bulunduğu toplumu ilgilendirir bana göre. Bu nedenle tam da sosyal bir konu olduğundan sosyal bilimle ilgilenenleri de yakından ilgilendirir. Mekânların içinde geçen hayatları yorumlayan teoriler üreten, psikolojileri için fikirler yürütmek durumunda kalan bu disiplinler tasarım sırasında da sahnede olmalıdır.... Bir restoranı bile planlarken içinde çok vakit geçirmelerini sağlamak üzere; psikolojilerine hitap eden renk, büyüklük, ışıklandırma, masa düzeni ve mekân dizaynı için kafa yorar dururuz... Yardım şart (gülerek devam ediyor) çok da iyi olur. Belki daha uygun ve hatasız planlamalar yaparız böylece' (Gül, 48).

Tasarlanan mekânda kullanılan yükseklik, genişlik, tefriş ve dizayn kullanıcının nasıl davranması, ne kadar süre kalması ile ilgili gizli telkinlerde bulunabilmektedir. Örneğin bir sergi salonunda hiç dinlenme koltuğu -yaşlı için az sayıda- planlamayarak inceleyip, bakıp izleyip çıkmak üzere davranışınızı belirler. Yada bir kokteyl salonu sadece yüksek masalarda yapılan ikramların ayakta atıştırılacağını ve oturma imkanının beklememenizi size söyler. Görüşmecinin de ifade ettiği gibi kafa yorulan detaylar kullanıcıya verilmek istenen duygu ve algı için olmaktadır.

'Doğru dizayn etmeyi başarmak için sağduyulu ve objektif olmak, diğer meslek gruplarıyla koordineli çalışmak ve en az onlar kadar bu konulara hâkim olmak gerekir. Ancak bu aktörlerin doğru dizaynı, denetimi ile toplumu şekillendirebilirsiniz. Aksi halde bu alanda bir politika yapımcılar planlama yapmazsa; şu an olduğu gibi herkesin ve her dönemin modasını şehirlerde okur ve yaşarsınız. Kimliksiz, ritimsiz ve kuralsız şehir görüntülerini gelecek kuşaklara miras olarak bırakırsınız' (Orkide,42).

Görüşmecinin söylediği gibi, moda mimari akımlarla geleneksel yapımızdan kopuşumuzla kimliksiz, ritimsiz şehir görüntüleri ortaya çıkmıştır. Gerçekleşmesini istediğimiz bu hassasiyetler geleneksel yapıya olan özlemimiz ile özdeşleştirilebilir. Mimarilerin geleneksel dokuya uygun öge, form, cephe tercihleri ile şekillenmesi aslında, eskiye dönüşü değil ama değerleri kaybetmeden modernleşme isteğini vurgulamaktadır. Toplum modernleşip kültürel açıdan farklılaşırken geçmişle bağını koparmadan kültürel öge ve simgelerini kararında kullanabilirse mimarisini de zenginleştirebilecektir. Bu nedenle kentsel dönüşüm projeleri kadar restorasyon ve rekonstrüksiyon projeleri gerçekleşmekte ve rağbet görmektedir.

'Tasarımcı, çalışacağı proje için önce ihtiyaç belirlemeli ve kültürel analiz yapmalıdır. Doğru ihtiyaç programı, sağlıklı inşa ve denetim süreci

gerçekleşmelidir. Kullanıcının mutlu ve huzurlu olması esastır, bu nedenle başından sonuna kadar aktif olarak sürecin içinde yer almalıdır’ (Ebegümeçi, 45).

Belirtildiği gibi tasarım öncesi ihtiyaçların belirlenmesi ve kullanıcı gruba ait kültürel analizlerin yapılması gerekmektedir. ksel anlayışımız içindeki yapıya baktığımızda; kırsal bölgelerde ve yoğun olmayan kentlerde yatay yapılaşmanın olduğunu bunun da güzel sonucu olarak komşuluk ilişkileri ve aile/akraba bağlarını görmekteyiz. Ancak apartman ve site hayatına geçilmesi dikey yapılaşmayı ve ilişkilerden de uzaklaşmayı getirmiştir. Böylece geleneksel doku ve bir yönüyle de “mahallelilik ruhu” gibi olumlu, dayanışma simgeleyen durumlar ortadan kalkmıştır. Buradan da mekânsal kurguların toplumları nasıl dönüştürmekte olduğunu görebilmekteyiz.

Şimdilerde dikey yapılaşmayı, modernleşme, ekonomik güç ve ihtişamı simgeleyerek şehir silüetlerine katkıda bulunduğu ifade edilse de, aslında hiyerarşinin yeni modern anlayışla kurgulanan kast sistemi ve toplumsal katmanlaşmayı tekrar hissettirdiği imgeler olarak kabul edilmektedir. Bu dikey yapılaşma aslında, toplum ve aile yapılarında çözülme, ilişki düzeylerinde sığlaşma, yabancılaşma ve farklılığın körlüğünü de beraberinde getirerek insanları birbirinden uzaklaştırmaktadır. Modern hayatın zaman ile ilgili baskısı nedeniyle çok da farkında olmadan tüm hayatımızı, alışkanlıklarımızı ve toplumsal yapımızı gelenek köklerimizden koparak değiştirmektedir.

‘Kamu kurumu veya özel sektör işverenleri genelde sadece kendi ihtiyaçlarına yönelik, daha az maliyet gerektiren çözümler konusunda istekli. Ve hatta dayatmacı bir tutum içinde olurlar. Kamu kendini riske atmaz şahıs da parasını riske atmaz. Dolayısı ile bir müddet savaş verdikten sonra biz de bu çarkın dönmesine ortak olmak zorunda kalıyoruz’ (Sarmaşık,39).

Tasarımcı da kendi ekonomik girdi akışını sürdürebilmek üzere, zaman içinde tasarım ilke ve prensiplerinden feragat ederek, kendi tasarım sürecindeki direnişi mecburen kırarak, sisteme uyum içinde çarka girmek durumunda kaldıklarını ifade etmektedir. Daha az maliyetlerle yürütülmek istenen tasarım ve imalat safhaları, arsaların da yüksek bedelleri olduğu düşünülürse, tüm bu handikaplar birlikte; topluma daha uygun olabilecek yeni projelendirmeleri erteletmektedir.

‘Bence çok farkında değiliz. Ama kötü tasarlayınca bittikten sonra, toplumsal yaşama geri dönülmez zarar vermiş diyoruz. Örneğin tasarımda apartmana geçişi

özendirmek; hayat,eyvan ve avlu gibi önemli mekânları kaybettiğimizde anladık. Ama iş işten geçti, toplum apartman hayatına geçişe adapte oldu, aynı tarihte mekânsal yanlış çözümlerle aile yapısı da çözüldü, küçüldü, çekirdek aile oldu....' (Gül, 48).

Kentsel mekân tasarımlarında, iki temel kentsel eleman olan doğal ve mimari elemanları birbirlerine uyumlu biçimde bağlayarak gerçekleşmelidir. Kentin sahip olduğu doğal elemanlar, bölgenin coğrafi yapısına ait doğal çevresel öğeler olup; mimari elemanlarsa, coğrafi doğal öğeleri insan tarafından yapılan tasarımlarla birbirine bağlayan mekânsal ürünler olarak ifade edilmektedir (Salingaros, 1998). Kentin kendi coğrafi özelliklerine göre gerçekleştirdiği her tasarım kararı; uygulandığı ve somutlaştığı zaman, doğrudan insan ve doğayla ilişki kurar, böylece ona temas ederek dönüştürür. Bu nedenle kentsel çevre planlamalarında; bölgenin doğal çevresel öğeleri koruyarak, duyarlı ve saygılı planlanma kararlarıyla birlikte yönetim süreci önemlidir. Bu günümüzde ütopya gibi gelse de, kentsel çevre içinde yaşayan bireylerin toplumsal hassasiyetlerini koruyarak, insan fitratına ve duyarlılıklarına uygun kentsel mekân tasarımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

'O gökdelenlerin hemen ayaklarının altında da bir sokak hayatı olduğunu biliyoruz. Tıpkı bizim bugünkü kentlerimizin silüetleri gibi. Bursa'ya gittiğinizde farklı bir silüetle karşılaşacaksınız, Mimar Sinan'ın birçok eserini görme şansınız vardır ama bunları yan yana tek bir silüette görmek istiyorsanız gideceğiniz yer İstanbul Boğazı'dır' (Erguvan, 38).

Kentin bazen belli bölümünü, bazen de tümünü hesaba katarak planlanmasıyla uğraşan bir makro mekân tasarım disiplini olarak ele alınmalı, ve tasarlanan her mekânın şehrin silüetini değiştirdiğini hesaba katmalıdır. Tasarımcılar yüzlere hatta bazen milyonlara ev sahipliği yapan kentleri tasarlarken; toplumların yüzlerce yıllık ihtiyaçlarını karşılamak üzere öngörerek tasarlamak durumundadır. Bu büyük ölçekli planlama yapan tasarımcılar yaptıkları için ne kadar başarılı veya başarısız olduğunun cevabını on yıllar sonra alırlar. Bu önemli iş aslında toplumun yapısına duyarlı olmayı, yıllar sonraki beklenti ve psikolojiye de hâkim olmayı gerektirir. Bu nedenlerle çok kıymetli bir tasarım dalı olan kentsel tasarımcılık, sadece şehrin insanına değil o şehri gezen turiste ve dünya toprağına imza atması nedeniyle; herkesin taleplerine hizmet etmek gibi büyük bir sorumluluğu vardır. Tasarımcının bu kararları şehrin ekonomisini bile etkileyen kararlardır. Bu nedenle kent içinde yaşayan insanların mutlu, huzurlu olmalarını etkileyen mekân üretme kararları,

onların başarılı olup olmamasıyla yakından ilişkilidir. Şehrin dizaynı hem yaşayanlarının, hem de gelecek nesillerin ekonomisini, toplumsal yapısını, psikolojisini ve kültür yapısını da dönüştürür. Hatta yeniden inşa etmekle kalmaz, aynı zamanda doğru tasarlandığında toplumların hayatlarını renklendirir ve onlara vizyon kazandırır.

‘Bizim konumuz biraz daha üst ölçekte kentler olduğu için biz bu kaygıyı hep taşıyoruz. Çünkü bizim tasarladığımız mekânlar eğer kentin bir bütünü içerisinde önemli bir ölçekte önemli bir metrekaredeyse kesinlikle bu kaygıyı taşıyoruz. O kente dair mutlaka izler vermek isteriz. O kentin belleğindeki önemli bir yer olmasını isteriz gelecekte. Bizim de sonuçta miras olarak gelecek nesillere bırakacağımız tasarımlar, eserler olacaktır diye düşünüyoruz’ (Erguvan, 38).

Toplumların ekonomik, sosyo-kültürel ve politik değişim süreçlerinden kentin sosyal ve mekânsal düzenlemeleri de sürekli olarak etkilenmektedir. Değişen kent dinamikleri, toplum talepleri ve alışkanlıkları da dikkate alınarak; tasarım kriterlerinde revizyon gerekip gerekmediğinin sorgulanma ihtiyacı doğmuştur. Tarihte her dönem kendi bağlamından o dönemin makul kriter ve gerekçeleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu makul gerekçeler bugün bile savunulamıyorsa, bu planlama sürecindeki olumsuz durumların değiştirilmesi ve konuya farklı bir perspektifle bakılması gerekmektedir.

*‘Kentsel dönüşüme çok sıcak bakıyorum, güzel bir şey fakat benim genel olarak saptadığım her yerde bir çarpıklık var. Yani bir yeri çok iyi yapıyorsunuz ama onun yolunu bitirmiyorsunuz, kaldırımını yapmıyorsunuz, orada bir, çöpünü toplamıyorsunuz o zaman bir bütünlük sağlanamıyor. Yani önemli olan sadece binaları yenilemek, yeni binalar yapmak falan değil. **Bütün çevresiyle, rekreasyonel alanıyla, peyzajıyla, yoluyla, kaldırımıyla, çöpüyle, her yeriyle bir bitmişliği sağlamak çok önemli. Ben bu şehirlerde ya da yaşanan yerlerde en büyük eksikliğin bu olduğunu düşünüyorum.** Yani bir yere çok güzel bir otel yapıyorsunuz, otele giden yollar kötü, etrafındaki binalar kötü. O zaman o imaj kendini, o yaşam kendini tam olarak gösterip yaşatamıyor’ (Sümbül, 49).*

Günümüzde, kentlerde yaşanan fiziksel, ekonomik ve sosyal problemlerin temel nedenlerinden biri de tasarımın ‘parçacıl’ yaklaşımıdır. Sadece tasarlanan yapı veya bölge dikkate alınarak yapılan bu revizyon; mekânsal, ekonomik ve sosyal yapıyı göz önünde bulundurmuyarak gerçekleştirildiği için sorunlar yaşanmaktadır. Halbuki tasarım kentin belli bölgesinde de yapılıyor olsa; daha dinamik araçlarla müdahale eden bir planlama yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir. Kentsel dönüşüm, bu nedenle değişime karar verilen bölge veya mahallenin; mekânsal ve çevresel olduğu kadar, sosyal, kültürel,

ekonomik ve gündelik hayat koşullarına farklı ve kalıcı bir çözüm sağlamak üzere, kentin ait olduğu bölgeye dair senaryosunun yazılmaya başlandığı kapsamlı bir makro çalışmadır.

'Tasarım her yaştan, ekonomik, kültürel yapıdan insan için yapıyor. Bir mekânın kullanıcı yelpazesi ne kadar genişse o kadar sosyal ağırlığı olan bir mekândır. Kentsel bir mekân, orada yaşayan tüm bireyleri çağırmalı, kuşatmalı ve kaynaştırmalıdır. Ne kadar süre ve sıklıkta kullanılıyorsa bu da mekânın karnesidir. Yeterli mi, geçerli mi, kullanışlı mı, herkese uygun mu, mesela yaşlıya, engelliye, gence, aileye ve daha pek çok yaş grubuna hitap ediyor mu? Onlara ne hissettiriyor? Ne kadar yeterli? Gibi daha pek çok 'check list' kriterini mekânların karşılaması gerekir.. Bu hassasiyetle tasarım yapılmalıdır. Hem makro hem de mikro mekânlar için...' (Gardenya, 45).

Görüşmeci bir mekânı, bambaşka bir bölge ve iklimde mükemmel bulmanın; onu bir başka bölgesel dokuya -ihtiyaç bile yokken- eklemeyerek inşaa edilmesinin istemenin ne denli trajik komik bir eylem olduğunun örneğini çarpıcı olarak aktarmaktadır. Kentte, mekân gereksinim ve talepler doğrultusunda tasarlanmalıdır. Beğenilen bir mekâna, anlam giydirmek, tasarım kriterleri açısından oldukça büyük bir hata olmaktadır. Mekân kendi işlevine göre anlam edinmeden, anlam giydirildiği için; hem m² bazında, hem de iklim uyumsuzluğu açısından hala kullanımda bir takım sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu bölgeye, dokuya ve iklim yapısına uymayan mekân; onarım maliyetlerinin yüksek olması açısından da kamu bütçesine yük olmaktadır.

'Tasarımcı ve toplum arasında çok girift bir ilişki var aslında.. Ama tasarımcı grubu biraz burjuva takılmayı tercih ediyor...(gülerek devam ediyor) Bu kendi toplumuna yabancılaşması nedeniyle kötü mekân tasarımlarıyla karşılaşılıyor. Toplumunun talebi ve ihtiyacından bir haber olarak Batıda gördüğü modeli Türkiye'de yada Türkiye'de rastladığı bir mekânı bambaşka bir amaç için kullanabilecek kadar cesur oluyolar... Sizin Bakanlıkla ilgili çok enteresan bir örnekle karşılaştım geçen ay.. Yozgat'a bir iş için gittiğimde Şehrin girişine hakim olan oldukça büyük bir yapıyı görünce merak ettim.. Hatta gittim ve gezdim. Girmek biraz zor oldu ama niyetimin tasarımcı olarak gezmek olduğunu anlayınca Müdürünüz belli bir kısmını ziyaret etmeme izin verdi. Oldukça lüks bir mekân tasarımıydı. Adını da söyleyeyim, Yozgat Rehabilitasyon Merkezi, gördünüz dimi? (gülüyorum, onun şantiyesinde kontrol olduğumu söyleyince şaşırıyor) O zaman zaten biliyorsunuz... Benim şaşırdığım engelli için bu kadar büyük ve güzel bir tesisin yapılmış olması, sizi de kutlarım, iç mekân çözümlerinizi beğendim... Ancak asıl değinmek istediğim konu şu: siz de biliyorsunuzdur, adını vermeyeyim dönemin Yozgatlı Bakanı olan şahıs bir gün Antalya Falez otele gidiyor. Tatilini yapıyor, binayı çok beğendiği için mimari projelerini istiyor ve gelip Yozgat'ta bunu uygulamak istiyor. Tam 16.000 m² kullanım alanı var... Her katta kademeli teraslar var bir de onların kullanım m²'lerini saymıyorum bile... Tabii Yozgat'ta bu kadar büyük otel de yapamayacağından Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezi

yapmaya başlıyor. Komiktir, kimsenin aklına da projeyi küçültelim demek gelmiyor...(gülerek devam ediyor) Aynen uygulanıyor. İnşaat çok uzun yıllar sürüyor, iki haneli rakam yani...

Ve şimdi Yozgat'ta bu dev eser otelimsi rehabilitasyon merkezi öylece şehri süslüyor... Hui asıl konuyu unuttum... Antalya için uygun olan teras çatılar, Yozgat ikliminde başlarına bela oluyor(gülerek devam ediyor) Bir de o terasları kapatmak için Bakanlığınız çabalamış durmuş...

Yani diyeceğim o ki; bir yerde beğendiğin farklı amaç ve işlevi olan bir yapıyı getirip yeni anlam giydirmeye çalışırsan ben buna 'mekân cinayeti' derim... Yan etkileri belki iyidir. Engelli pek çok kişiyi barındırıyor, bölgeye çok ciddi istihdam sağlıyor olabilir. Ama ben bir mekân tasarlarken; kullanıcının esas olduğunu düşünüyorum. Burada ise mekân esas olmuş, kullanıcı maalesef mekâna giydirilmiş' (Gardenya, 45).

Kentler, kentlilik kültürüyle yaratacakları ortak değerlere, yazılı olmayan toplum kurallarına ve sosyalleşerek bireysel ve toplumsal uzlaşıya ihtiyaç duyan bir değer ve mekânlar bütünüdür. Kent, kentte yaşayan farklı etnik, nüfus, mezhep ve din gruplarıyla farklı ekonomik, sosyal ve kültürel sınıfa ait olan bireylerin bir arada yaşadıkları ve birbirlerinin özgürlüklerine maksimum seviyede hassasiyet gösterebildikleri toplumsal uzlaşma alanları olmalıdır. Kent mekânları ve buna yüklenen anlamlar, kentlilik kültürü ve kentleşme çabaları gibi uzlaşılacak ortak değerleri yakalama, uyum sağlama ve adaptasyon sürecine mekân ve zemin sağladığı için kıymetlidir. Kentte yaşayanların, bireysel ve toplumsal olarak kaynaşabilmeleri için sosyal içermenin sağlanabilmesi için mekânsal kullanım fırsatlarının da her yaş grubu gözetmesi gerekmektedir.

'Kent içerisinde yaşlıların kullanacağı mekânlarda özellikle merdivenlerin yüksekliğine dikkat edilmelidir. Ayrıca gerekli yerlerde rampalar yapılarak yaşlıların kullanımına uygun düzenlemeler yapılmalıdır' (Leylak, 31).

Kentin en önemli mekânları, o kentin tüm nüfusunun ortak kullanım alanı olan kamusal alanlarıdır. Bu kamusal mekânlar, bireyleri rastlantısal ve istemsiz olarak karşılaştırarak doğal bir sosyal ortam içinde; kültürel ve sosyal aktivitelerini sağlayarak iletişim kurabilecekleri zeminler hazırlamaktadır. Bu anlamda toplumun bir arada bulunduğu açık kamusal alanlar, sosyal etkileşim ve iletişime imkan veren; park, meydan, pazar, çarşı ve camiler gibi pek çok mekânla bu sosyal birlikteliği hayata geçirir.

3.2 Kent ve Kentleşme

21. yüzyılın en çok tekrarlanan ve kullanılan fakat içeriğinin ne olduğu konusunda zihinsel anlam doygunluğuna bir türlü ulaşamadığımız, içi boş kalan terimlerden bir tanesi de “kentlilik” ve bu terimden türetilen “kentleşme” kavramıdır. Geçtiğimiz asrın başında kullanılan “medenileşme” kavramı, ortalarında geliştirilen ve hala popüleritesini koruyan “demokratikleşme” kavramlarının anlam alanlarıyla ciddi şekilde örtüştüğü, belki de bu kavramlarla sebep ve sonuç ilişkisinde kesiştiği aşikâr olan kentleşme kavramının, ne olduğu veya ne olmadığı konusunda, konunun uzmanları tarafından çok farklı tanımlar yapılmaktadır. Süreç olarak 1945 ve 1950’li yıllarda yoğunlaşan kentleşme olgusu, 1980’li yıllara gelindiğinde, azalan hızla da olsa artışına devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, belli başlı büyük kentlere yaşanan yoğun göç karşısında çarpık ya da düzensiz kentleşme süreci olarak adlandırılan dönemde, bu uygun olamayan kent yapıları ortaya çıkmıştır.

Kentleşme olgusu ise, kentleşmenin fiziki tanımlamasından uzak, tamamen kentte yaşamaya başlayan kişilerin duygu, düşünce, davranış ve hareketleriyle ilgilidir. Kentleşme, köylerden kente göç ederek yerleşmiş insanların, kente özgü davranış biçimlerini ne kadar benimseyip, uygulamaya geçirdiklerinin ifadesi olarak kullanılmaktadır.

Kentleşme olgusu; kent sayısının ve kentlerde yaşayan insan nüfusunun artmasını, aynı zamanda da doğum oranlarındaki artışın yanı sıra kırdan kente yaşanan göçler vasıtasıyla kentsel nüfusun artmasını ifade eden bir kavramdır. Gelişmekte olan ülkelerde daha çok kırdan kente yaşanan yoğun göç sayesinde kentsel nüfusun artmasına tanık olmaktadır. Ancak, kentleşme olgusunu sadece kent sayısının ve kent nüfusunun artışı olarak sınırlandırmak bugün için yetersiz kalmaktadır. Temel unsurların arkasındaki ekonomik ve sosyal değişkenleri mutlaka hesaba katmak ve öngörmek gerekmektedir.

Bu doğrultuda kentleşmeyi geniş anlamıyla; “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci” olarak

tanımlamak gerekir (Keleş, 2006, s.24). Kentleşme itici (push), iletici ve çekici (pull) güçlerin etkisi altında oluşan ve değişen bir nüfus hareketi olarak ele alınabilir (Keleş, 2013, s.67).

'Tasarım yaparken o mekânı kullanan herkesle görüşülmesi gerektiğini düşünüyorum. Örneğin mekân okulsu; öğrenci, öğretmen, müdür ve müstahdemle, hapisane tasarlanıyorsa mahkum, gardiyan ve mahkum yakınlarıyla mesela... Sizin hizmet verdiğiniz huzurevi tasarlanıyorsa; yaşlı, yaşlı yakını, sosyal hizmet uzmanı, doktor, psikolog ve yaşlı bakımını yapanlarla görüşmeli... Kent tasarlanıyorsa veya kentsel dönüşüm gerçekleşiyorsa; şehir plancısı, sosyolog, tarihçi, mimar, kentin yerlileri, göç edenleri, turistleri, belde muhtarları ve hatta her yaş grubu kullanıcısıyla da görüşülmesi gerekir...' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Kentsel dönüşüm ülkemizde bazen yanlış uygulandığı gibi, mevcut yerleşim alanlarına yeni yerleşim bölgeleri eklenmesi anlamına gelmemektedir. Kentin eskiden beri var olan bölümlerinin içyapısındaki değişiklikleri ifade ederken, bazen de dönüşüm yapılacak olan bölgenin çevresindeki yerleşim birimleriyle olan ilişkilerindeki bir takım değişimleri ifade etmektedir (Kaya, 2008). Kentsel dönüşüm çalışmaları aslında, kentin revize edilmek durumunda olan bölgesindeki alanları yeniden kente kazandırmak amacıyla; kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısıyla gerçekleştirilen revizyon sürecidir.

'Mekân tasarlamak bana göre; inşa edilen şehrin üzerine en az 50-100 yıllık bir imza atmak demektir. Piyasada hep o imzayla iş alır veya kaybedersiniz. Kullanıcılar için de marka olursunuz. Ama en iyi kritiği net olarak yine şehir halkı yapar, kabul eder, kullanır veya dışlar... Puanlama hemen olur. Örneğin Armada çok basık ve alışveriş koridorları çok zayıf ve insan ölçeğine ters olduğu için uzun bir süre yeterli müşteriyi ağırlayamadı. Anket ve görüşmelerle bu eleştiriler elde edildi yeni ek bina yapılarak konu toparlanmaya çalışıldı. Çok enteresandır, mekân kötü tasarlandı ve seni kucaklamıyorsa, psikolojik olarak huzursuz oluyor ve hemen bir mazeretle mekândan ayrılıyordunuz. AVM'lerdeki başarı; merkezin doluluk oranı ve kişilerin AVM'de geçirdiği süreyle ölçülür' (Ladin, 40).

Kentin içinde inşa edilen her mikro mekân görüşmecinin de ifade ettiği gibi, en az 50-100 yıllık şehre atılan imzadır. Her bir inşa edilen mekân kentin yeniden dizayn edilmesini sağlar. Ulaşım aksı, sokak veya caddelerin yapısı, mekânın diğer mekânlarla olan ilişkisi gibi herşeyi baştan dizayn edilerek değiştirirler. Ve mekânın kent içindeki karnesini dolduran da kullanıcıdır. Lokasyonunu onaylayarak rağbet etmesi ve kullanım fırsatlarını tanıması gibi pek çok kritik etme düzlemiyle, mekânın gerçek değerini ortaya koymaktadır.

*'Toplum analizleri yapan sosyolog, felsefe ve tarihçilerin analizlerini incelemeyi seviyorum. Ancak tasarım sürecinde sadece edindiğim entelektüel birikim dışında herhangi bir katkı sağladığımı düşünmüyorum. **Kentsel tasarımcılar için bu disiplinlerin daha aktif etkileşim içinde olması gerektiğine inanıyorum**' (Ladin, 40).*

Kentsel tasarımda sadece görüşmecinin de ifade ettiği gibi, tasarımcının ve isiyasi iradenin bulunması büyük eksikliklerdir. Tasarım sürecinde gelişmiş ülkelerdeki gibi, toplum analizleri yapabilen sosyolog, felsefe ve tarihçi gibi sosyal disiplin uzmanlarının da -idealde- bu süreçlerde etkin rol alması beklenmektedir. Böyle farklı disiplinlerin katkı sağlayacağı kent konseyleri ile yürütülen kentsel planlama süreçleri, kentin ve içinde yer alan mekânların akış, kullanım, cazibe alanları, etkinlik merkezleri gibi sosyal hayatın dizaynında toplumsal kullanım, hizmete erişim ve sürdürülebilir günlük hayat seviyeleri gibi pek çok planlamaya katkı sunabileceklerdir.

'Bugünkü kentlerimizde bulunan ucube binalar, yaşam alanları temel kültür değerlerimizden yeterince ilham alınmadığı ve toplumdaki insan ihtiyaçları göz ardı edildiği için meydana çıkmıştır' (Gül,48).

Kentleşmeyi, bir anlamda "sonuç", bir anlamda da süreci etkileyen bir "öge" olarak nitelendirmek mümkündür (Kartal, 1978, s.4). Kentler büyürken rant baskısıyla arsa değerlerindeki değişimler nedeniyle fiziksel planlamadan kopuk, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri de düşünülmeden yapılan yüksek katlı projeler yapılmaktadır. Görüşmecinin tabiri ile 'ucube binalar' da toplumsal kültür ve kullanım taleplerinden uzak bir biçimde hayatımızın içinde yer alabilmektedir.

*'Ülkemizin günümüz mimarisini incelemenin mesleki olarak bize katacağı bir şey olduğuna inanmıyorum. **Batı mimarisi özgünlüğünü korumaya devam etmiş, hala incelemeye değer bir kavram olarak karşımızda dururken, bizde neredeyse Cumhuriyet öncesine gitmek gerekiyor**' (Gül,48).*

Batı kendi değerlerine yakın bir kentsel modernleşme yaşarken, bizim geleneksel tasarım kriterlerimizden uzaklaşmak ve Batılılaşmak olarak anlaşılan modernleşme süreci sağlıklı ve öykünerek geçmiştir. Cumhuriyetten önce başlayan bu modernleşme çabaları, üretim ekseninde gerçekleşmediği için biçimsel değerlerle -moda, tüketim alışkanlıkları, mekân ve aksesuar gibi- vurgulanmaya başlamıştır. Ülkemizdeki kentleşme, 2. Dünya Savaşı 1945-50'lerden sonraki yıllarda, iç göçe dayalı olarak programsız olarak başlamış,

sanayileşmeden bağımsız olması nedeniyle de doğal olmayan bir süreç içinde ve mevcut kentsel donanımların yetersizliğiyle birlikte sağlıklı bir süreç içinde gerçekleşmiştir.

'Yeni kent planlamalarında özellikle siyasi ve toplumsal olaylar göz önünde bulundurulduğundan büyük miting alanlarının tasarlandığına şahit olmaktadır' (Kardelen,49).

Kentleşme, kent sayılarıyla beraber kentlerde yaşayan nüfusun artması sürecinde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda köylerden farklı gelişme özellikleri göstermiş nüfus birikim süreci olarak tanımlanmıştır. Farklı kültürlerdeki bu insanların bir araya gelmesi bazen de kültür çatışmalarına ve sosyal sorunlara da yol açabilmiştir. Tüm bu sorunların yanı sıra kentleşme sürecine katılmayla birlikte, kentleşme çabaları da kendini büyük ölçüde hissettirmiştir. Görüşmeci tarafından bahsedilen katmanlı yapı da, bu duruma işaret eden önemli bir analiz olmuştur.

'Bizim gibi üçüncü dünya ülkelerinde kentler çok katmanlı olmak durumundadır. Bu katmanlar hem toplumu oluşturan farklı tabakaları gösterdiği gibi, eski ve modern şehirler iç içe geçmiş durumdadır. Örneğin İstanbul'u düşünelim. Ne zaman şehir yaşantısı başlamış.. Yaklaşık 3 bin yıl önce... Romalılar, Yunanlılar, Bizanslar, Osmanlılar ve Cumhuriyet sonrası Tarihi kent karakterinden modern kent karakterine geçiş sağlanabilmiş değildir' (Kardelen,49).

Türkiye'de 1950'li yıllarda sosyo-ekonomik gerekçelerle başlayan ve son yıllarda güvenlik sorunları nedeniyle de arttığı bilinen göç hareketlerinin zaman zaman değişen hız ve yoğunluğuyla toplumda bir takım sorunlar ve istenmeyen manzaralar görülmüştür. Bu tespit edilen sorunlar 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)'nda da konu olmuştur. Bu plandan önceki sekiz kalkınma planında, varılan sonuçlar ve alınan önerilerin geliştirilerek tekrarlanmıştır. Görüşmecinin de ortaya koyduğu gibi, ülkenin belli bazı bölge ve şehirlerinin gelişmekte olan yapısının her bölge ve şehir için de gerçekleşmesini sağlama fırsatlarının planlanması gerektiğinden bu konu özellikle de 9. kalkınma planıyla vurgulanarak; 'bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, yerel kalkınmanın sağlanması, yaşam kalitesi sorunlarının giderilmesi, afetlere duyarlı şehirleşmenin gerçekleştirilmesi, doğal ve kültürel varlıkların korunması, kaçak yapılaşmanın önlenmesi, teknik ve sosyal altyapı yetersizliğinin giderilmesi, etkin bir denetim mekânizmasının sağlanması gibi temel kentleşme dinamikleri üzerinde durulmuş' bölgesel eşitsizlikler, kentleşmenin sağlıklılaştırılması, gecekondular sorununa ilişkin tedbirler de kaleme alınmıştır.

Bizde ise Batı'nın sanayi inkılabıyla üstünlüğü ele geçirmesi, Osmanlı aydınlarınınca farklı yorumlanıyor, Batı taklitçiliği başlıyor. Bu değişim, sosyal hayatı olduğu kadar mimari yapıları da etkisi altına alıyor. Ev ve konaklarını terk eden zenginler, 'Fransızlar yapmış' diyerek karanlık, izbe apartmanlara taşınıyor. Halk ise, önceleri müstakil evlerde yaşamayı tercih etse de, zamanla apartmanlara taşınıyor' (Gül,48).

Söylendiği gibi bizim modernleşme sürecimiz; üretim süreci olmaksızın, batıya hayranlıkla öykünerek başladığından, modern olduğunu, aydın olduğunu ifade etmenin yöntemi de mekân tercihleri ve görsel hayata yönelik gerçekleşmiştir. Modernleşen dünyada küreselleşme süreci ile birlikte de kültürel, sosyal ve ekonomik ilişkilerle birlikte teknoloji ve tasarım eğitimi yoluyla da benzeşen şehirler artık kendi kültürlerini yansıtmaktan çok aynı mimari akımlar ve benzer kentsel dönüşüm süreçleri ile aynılaşmaya başlamış; benzer şehir silüetleri, bina cepheleri ve sokak yapılarıyla artık karşımızda durmaktadır.

'Ülkemizde ise evler İslami değerlerle mütevazı ve sade yapılıyordu, hatta batılılar Anadolu topraklarında yaşayan zenginle fakirlerin evini ayırt edemezdi. fakat Tanzimat'tan sonra herşey değişti. (önündeki kitaptan okuyor) Bu durumu Mimar Semih AKŞEKER şöyle açıklıyor: 'Ne zaman Müslümanlar kendi değer dünyalarından uzaklaştılar, ev ve şehir mimarisinde bambaşka bir çıkmaza girdiler. Ev inşasında ihtiyacın İslami sınırlar içinde, mütevazı karşılanması yeterli görülmedi. Yerine lüks, yükseklik, büyüklük, teknoloji harikası gibi kıstaslar belirlenip meskenler bu temel kabullerle üretilmeye başlandı' (Gül,48).

Mekân tercihleri ve dizayn biçimleri artık İslam kültürünü de etkilemeye başlayınca kendi değerlerinden uzaklaşmıştır. İslam medeniyetinin ayırıcı karakteristiğinden olan; tabiatla barış, uyum ve denge içinde yaşama kararlarına dayalı olan tasarım konsepti tabiata ve insanın varlığına gösterilen saygı temelliyle mütevazı olarak kurgulanan 'yapı ve çevresinin tasarımı' maalesef modernleşen İslam coğrafyasını da değişime uğramıştır. Bu aslında, modernleşen dünyada İslam coğrafyasındaki temel değerlerin ve dünya görüşünün de deformasyonuna koşut bir süreçle gerçekleşmiştir. İnsana duyulan saygı, empati ve yaratılan tabiatın korunmasına karşı duyulan hassasiyetin terki bu süreci de beraberinde getirmiştir.

'İnsanların yaşadıkları mekânlara uyum sağlamak zorunda olduklarını ilk etapta düşünmeseler bile zamanla fiziksel ortamlar onları belirli kalıplara girmeye zorluyor. Farklı yaşam alanlarından gelip ortak alanları paylaşmak zorunda kalan fertler zamanla yaşadıkları mekânlara ve apartmanlara uyum sağlıyorlar. Ancak bu süreç kişiden kişiye farklı süreçlerde sağlanabilmektedir. Ama sonuç

kaçınılmaz olarak mekânların aynışması, toplumsal aynışmaya götürür diye düşünüyorum (Kardelen,49).

İster şehir hayatında olunsun, ister se göç edilerek uyum sağlanmaya çalışılsın kentleşme ve kentlileşme süreçleri her bireyi; kendi bulunduğu noktaya göre, mutlaka etkileyerek değiştirmiştir. Kente göçle gelen ve kentte yaşamaya başlayan kişilerin, duygu, düşünce, davranış ve hareketlerindeki farklılıklar onları buldukları yere özgü davranış biçimlerini benimseme ve uyum sağlama zorunluluğu ile yüzleştirmektedir. Bu zorunlu geçiş süreci olan kentlileşme süreci, hem adapte olmaya çalışan insanları, hem de yerleşik kentli grubu yaşayış biçimi, alışkanlıkları, ilişki düzeyleri, barınma alışkanlıkları ve daha pek çok konuda etkilemektedir.

'Ana şehircilik kararlarını bakıldığında da bu anlaşılabilir. Şehir "yağ lekesi" şeklinde düzensiz büyüyorsa, o şehrin nasıl yönetildiğini ve oradan da yaşama şeklini görebiliriz. Ama çok net bir örnek değil bu ve kültürü hakkında da tam olarak bilgi sahibi yapmaz' (Papatya,38).

Görüşmecinin değindiği gibi, şehrin "yağ lekesi" şeklinde düzensiz büyümesi, düzensiz göç aldığı ve eksik planlama kararlarıyla, yeni bölgenin kente eklenmeye çalışmakta olduğunu ifade etmektedir. Kırdan kente yaşanan iç göçler karşısında, gelen nüfusun talebini karşılayamayan kentlerin çevrelerinde, gecekondu adı verilen yasalara aykırı sağlıksız yapılar çoğalmıştır. Bugün Türkiye'de kentleşme denildiği zaman akla ilk gelen olgu gecekondulaşma, düzensiz yapılaşma ve kentleşmedir. Bu sorun kent planları için yönetilmesi güç süreçler yaşatmakta olduğundan, konu kentsel dönüşüm süreçleri içinde ele alınarak düzenlenmeye çalışılmaktadır. Fakat bu süreçlerin de sağlıksız yönetildiği ve uygun olmayan mekânsal planlamaların yapıldığı görülmektedir.

'Toplumun yaşantısı, siyasi-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeyi hakkında bilgi sahibi olurum. Gezdiğim ülkelerde şehir dizaynı, sokak yapısı, meydan kararları ve şehrin silueti bana nerede ve nasıl bir toplumda bulunduğum ile ilgili ilk ipuçlarını vermiştir daima. Kent tasarımı kararlarında ve meydan büyüklüklerinde geçmişlerine hâkim olan ana yönetim rejimlerini ve dolayısıyla toplumun bakış açısını ve hatta tarih serüvenini dahi hissedersin' (Orkide,42).

Şehir dizaynlarında, gözlemlenen sokak yapısı, ulaşım arterleri, kamusal alan kararları ve şehrin siluetleri nasıl bir toplum yapısının olduğuna dair ilk ipuçlarını vermektedir. Kentin tasarım kararlarında geçirdiği ekonomik ve sosyal süreçleri de ifade edebilmektedir. Bireylerin geçimini kente özgü iş kollarından elde ediyor olması kentlileşmenin ekonomik

boyutunu ifade ederken, bireylerin kente özgü tavır ve davranış biçimlerini benimseyerek her türlü sosyal ve kültürel hareketlerini benimseyerek hayatlarına yansıtmaya çalışma çabasıysa kentleşmenin sosyal boyutunu temellendirilmektedir. Bu çaba da hemen her mekân tasarım kararına ve ürünlerine yansımaktadır.

'Farklı toplumların mekânlarının aynışması altında ortak bir kültür taşıdıkları ya da birbirleri ile etkileşim içinde olduklarının göstergesidir. Aynı kültürü paylaşmaya başlayan toplumların zamanla karakter özellikleri de birbiri ile benzeşmeye başlar diye düşünüyorum. Ama bu çok uzun yıllar alabilecek bir etkileşim süreci hatta belki nesillerin bile değişmesi gereklidir' (Sarmaşık, 39).

Küreselleşmenin mekânsal yapıyı etkilemesine rağmen, tüm ülkeler tarih boyunca topraklarında misafir ettikleri medeniyet ve milletlerden izler taşımaya ve bunları korumaya gayret göstermektedirler. Çünkü dünya mirasları olan tarihi izler o ülkelere atılmış tarihsel imzalarıdır. Ve bu kıymetli değerlerin farkındalığı ile bu değerleri koruyabilen kendi tarihine saygı göstererek gelişebilen şehirler, bu kutsal zenginliklerini korumaları bakımından dünyaca saygı görürler. Ve bu emeğin getirisini kültürel, sosyal zenginliklerinin yanı sıra ekonomik yapılarında turizm girdileriyle de hissederler. Aslında bunlar onlara emanet edilmiş dünya miraslarıdır.

*'Tabii ki, **tasarımcı kültür, tarih ve toplum düzeyi açısından kaygı taşınmalıdır. Ben bu konuda iyi olduğumu düşünüyorum. Ben bu mesaj içerikli tasarımlara; 'alt yazılı tasarımlar' diyorum. Kente atılan gizli imza gibidir bu... Duyarlı olan kullanıcı da meslektaşınız da görür' (Ebegümeçi, 45).***

Hakikaten de tasarımcının, hizmet etmekte olduğu toplumun kültürel değerleri, tarihi ve toplumsal gelişimleri açısından bir bilgi birikimine sahip olması ve tasarımın kaliteli olmasına ilişkin olarak da bir takım kaygılar taşıması gerekmektedir. Benzer medeniyetlere ve imparatorluklara ev sahipliği yapan ülkelere bazıları bu değerlerini mekânsal tasarım düzeylerinde koruyamamış ve modernleşme modasıyla birlikte eskiyi yıkarak tekrar dizayn etmeye ve yapılanmaya çalışmıştır. Bazen benzer yapısal özelliklerle mekânları da inşa ederek, özelliği olmayan rutin, prototip şehirler yaratabilmişlerdir.

'Ben bir şehir plancısı olarak kenti; tıpkı bir puzzle gibi görüyorum. Tamamlanması gereken, eksik parçası olursa bitmemiş ve eksik bir puzzle. Bu puzzle'ın herhangi bir parçası eksik olduğunda bitmemiş bir resim gibi eksik ve yetersiz olmaktadır. Bu puzzle parçalarını ise kentli bireylerin talepleri tarafından

belirlenmektedir. Bu nedenle her bir talep kıymetli ve önemlidir' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Kent görüşmecinin de ifadesiyle 'tamamlanması gereken, eksik parçası olursa bitmemiş ve eksik bir puzzle' gibi sürekli farklı mekânizmaların birbirinden kopuk farklı kararlarıyla eksik puzzle parçaları tamamlanmaktadır. İçinde barındırdığı farklı demografik, kültürel, etnik ve sosyal yapıya mensup bireylerin ihtiyaçlarının organizasyonu yapılmadan bu süreçler gerçekleşmektedir. Kentin çok farklı insanın kendi habitatından koparak bir araya geldiği, aynı yaşam düzlemlerini paylaşarak ve ortak etkileşimlerle birlikte yaşadıkları mekânsal düzlem çeşitliliği olduğu düşünülecek olursa; kentin kullanıcı kitlesine maksimum hitap eden ve talepleri farklı düzlemlerde de olsa karşılamayı hedefleyen planlamalar gerçekleştirilmelidir.

'Ülke dışına çıktığımızda; gezdiğiniz caddeler, sokaklar ve kamusal yapılar size bulunduğunuz ülke için fikir verir. Şehir silüetleri de aynı şekildedir... Örneğin ABD, New York sırf şehir silüeti elde etmek için binaların tüm katlarında akşam ışıklar açık bırakılır. Gerçekten... Bu kadar enerji masrafını göze alır, şehir silüeti verebilmek için...' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Özellikle gelişmiş ülke şehirleri, silüetleriyle hatta şehir planlarıyla övünmektedirler, çünkü bu göstergelerin; gelişmişlik, sosyo-ekonomik düzey ve ülkenin gücünü simgelediğini düşünmektedirler. Bu kriterler o ülkenin en az 100 yıllık programlı tasarım süreçlerini, yani kültür ve gelişmişlik düzeyini ifade eder.

*'Aslında tasarımcı mekân tasarlarken kullanıcıların sosyal hayatını tasarlar. Ancak her tasarımcı bunun bilincinde değildir maalesef... Sizler de sıkça karşılaşıyorsunuzdur. Kullanıcıya ve yaşamına hiç hitap etmeyen pek çok mekân tasarımı var etrafımızda... Bazen bu mekân ev dekorasyonunu, bazen site hayatını bazen de tüm mahalle veya kenti kapsayabiliyor... Her biri çok önemlidir, bir bütünün parçasıdır, duyarlılıkla tasarlanmayı gerektirir. Yoksa bir tablodaki aykırı renk gibi, tüm resmin ahengini bozup, sakil kalabilir. **Ben şehri büyük bir tablo gibi görürüm, tıpkı Google Earth'ten şehir planına bakar gibi** (gülerek devam ediyor)... Bu nedenle ustalığı onaylanmamış bir tasarımcıya bu tabloda fırça darbesiyle katacağı eklemenin mutlaka ciddi, tarafsız bir komisyonca incelenmesi gerektiğine inanan biriyim. **Çünkü şehre vurulan fırça darbesi şehrin kimliğini ve kendini ifade etme biçimini dönüştürüyor. Bu sorumluluk bilinci rant kaygılarından arı, tasarımcılarının bilinç, ahlak, etikle birlikte, ciddi bir eğitimle gerçekleşir'** (Çiğdem, 52).*

Tasarlanan düzenli şehir planları, yol ağları, düzenli trafik akışı ve şehrin manzarası bir prestij ve gösteriş meselesidir. Şimdilerde google earth'le de şehirlerin ne kadar intizamla

tasarlandığı uzay görselleri ile aktarılmaktadır. Bu planlama hassasiyetleri hakikaten şehir planlama kararları, ulaşım arterleri ile de ortaya konmaktadır. Bu da görüşmecinin ifade ettiği gibi şehirleri özel tablolar haline getirmektedir.

*‘Kültürleri anlamak için o ülkenin mimari ve şehircilik kararlarını incelemek bence yeni bir bakış açısı katar. **Tasarımlarınız çeşitlilik ve renk kazanır. Kısacası bence bir tasarımcı için en önemli şey, farklı kültürleri aynı potada eritmeyi becerebilmesidir**’ (Ebegümece, 45).*

Her tasarımcı yaptığı mekânla farklı bir renk, çeşitlilik ve doğru planlama gerçekleşti ise ahenk de katmaktadır. Bütün tasarım dokunuşları da birlikte bir eseri meydana getirmekte, bazen şiir, resim bazen de müzik gibi... Her kentin, kendine doku ve ruhundan kaynaklı özel şiirsel bir müziği vardır. Bu müzik duyulmayan hissedilen kentin kendi ritminin yarattığı bir müziktir. Kentte yaşayanların bile ruhuna sinen bir ritimdir bu, şehrin yaşayanlarına huzur veya huzursuzluk sinmekte, toplumsal hayatta da hissedilmektedir. Kente aitlik duygusuyla orantılı olarak birey, kendini önemli kabul eder bir bağ kurarak yaşamını idame ettirir. Birey kendisi için tasarlandığını düşündüğü her detayı, şehre bağlanma ve ait olma duygusu olarak nitelendirir. Bu bağlılık ve değerler bütünüyle tasarlanan kentler, sosyal hayattaki ilişki ahengini de yaratmaktadır. Kentte birlik beraberlik, geçmiş ve gelecek ortaklığı ile yaşanan toplumsal hayat, mekânların birliği ve ahenginde de kendini hissettirir.

*‘Kimin için tasarım yapıyorsam ona göre malzeme, tasarım karar ve tercihleri seçiyorum denebilir. Örneğin **bir sosyal konut projesindeyseniz ekonomik ve aynı zamanda kullanışlı, ulaşımın kolay olmasını tercih edersiniz. Üst gelir düzeyine hitap ediyorsanız mutlaka konforu öncellersiniz**’ (Ebegümece, 45).*

“Kentın son görevi, insanın kozmik ve tarihsel süreçlere bilinçli katılımını artırmaktır” (Mumford, 2013, s. 691). Bu katılımın gerçekleşebilmesi tüm kullanıcıları içeren mekânsal çözümlerin üretilme süreçlerini organize etmekle mümkündür. Bu süreçler koordine edilirken kullanıcının ekonomik durumu, sosyal ve kültürel yapısı da önemli kriterlerdendir. Bu nedenle uygulamaya yönelik kolaylıkları kapsayan mekân planlama ve detay çözümleri kullanıcılara hitap etmeli ve kullanım konforunu da artırmalıdır.

Tasarım yapılan bölgenin doğu veya batı kültür ve medeniyetlerine bağlı olarak farklı kentsel planlama kriterlerine sahiptir. Aslında geçmişte bu farklılık daha çok hissedilirdi,

ancak artık globalizasyonla birlikte benzerleşmeler göstermeye başlamıştır. Gezdiğiniz coğrafyada tarihin ve sosyal hayatın izleri varsa bir kültürel ve tarihsel değeri olabilmektedir. Turistik bölgeyi gezmenin asıl sebebi de ışınlanarak o tarihlere gidebilme duygusudur. Fiziksel olarak gezerken de, bilinçli birinden de dinlerken de; mekânda tarihsel ışınlanma gerçekleşebilmektedir. Tabi ki mekân öğeleri yeterli bir biçimde o tarihi ve dokuyu yaşatabiliyor ise.

‘Şehircilik anlayışları toplumların bakış açılarını, alışkanlıklarını ve tarihlerini anlatır. Gördüğünüz örneklerde bu tarihsel anlayışları görürsünüz. Örneğin, Batıda şehirlerdeki cadde ve sokaklar ana bir meydana açılır. Bu meydanlar tarih boyunca pek çok protesto gösterisine ev sahipliği yapmıştır. Caddeler müdahale edebilmek anlayışıyla çok geniş tasarlanmıştır. Doğuda ise meydanlar yoktur. Şehrin toplanma alanları Büyük şehir camilerinin avlularıdır. O avlular toplanma yeri olarak, dayanışma ve yardımlaşma duygusuyla yapılan etkinliklere, bayramlaşmalara ev sahipliği yapmıştır. Sokaklar ise o toplumun yapısına ve mahremiyet duygusuna uygun olarak; çok dar, bazen de çıkmaz sokakla biten sokaklar olmuştur... Bu sokaklara bakan evlerin pencereleri bu ruha uygun olarak sınırlı ve küçük tasarlanmıştır. Batıda şehir silüetlerinde görkem, azamet ve güç gösterisi sergilenirken, Doğudaki şehir silüetlerinde tevazu ve sadelik hâkimdir.

Yani demem odur ki; toplum yapıları altında; şehir planları, sokak yapıları, cephe karakteristiği ve tüm mekânlarda kendini gösterir, toplumunun tüm karakter yapısını sergiler...’ (Gardenya, 45).

Kentler oluşum süreci gereği homojen bir yapıda bulunmamaktadır. Kent aldığı göçlerle her defasında yeniden dizayn olunarak, tüm yaşamsal süreçler tekrar revize edilmektedir. Farklı kültür, sosyal ve ekonomik yapıya sahip insanlar, birlikte ortak zaman geçirebilme becerisini kazanmaları zaman almaktadır. Hükümet, YY, STK ve dernekler bir takım sosyal projelerle bu sorumluluklarını yerine getirmeye çabalarını artırmalıdır.

‘Toplumları tanımak için onların aile yapılarını, mekânsal tercihlerini ve kentlerini incelemek gerekir. Çünkü tüm bu olgular toplumların diğer alanlarına da sirayet eder. Örneğin ekonomik ve ticari yapıları bu doğrultuda şekillenir’ (Ladin, 40).

Görüşmecinin tasarımcı için ‘mekân sosyoloğu’ kavramını kullanması, çok geçerli ve derin bir kavramsallaştırma olmuştur. Hem mekân için, hem de kullanıcıları açısından; mekân ve toplum yapı analizi bilinçli bir biçimde harmanlanabilmesi başarılı ve elverişli tasarım için gereken önemli bir referans noktasıdır.

'Tasarladığı mekân gibi gözükse de; aslında insanın yaşamını tasarlar. Ben tasarımcıları 'mekân sosyologları' olarak görüyorum. Kimi bunun farkında değil, kimisi de hakikaten bilincinde olarak yapıyor işini...

Mesela kentin yeni bir bölgesini veya dönüşümünü tasarlarken, orda yaşayan insanların hayatlarını geçirme biçimlerini, hayatları için öncelik sıralamalarını ve tüm günlük yaşamını hatta hayatını tasarlıyorsun.

Çok ciddiye alınması gereken bir konudur tasarım bu yüzden. Çünkü toplumun ve bireylerin yaşamı tasarlanıyor. Mutlu ve huzurlu olmalarını sağlayabilmen için de tasarım yaptığın bölge insanını iyi tanıman gerekir. Bazen belli bir süre onların içlerinde yaşaman gerekir' (Gardenya, 45).

Kent için farklı kültür, din, etnik kökenlere sahip olan birey ve grupları kaynaştırmak, içermek ve aralarında dayanışma ruhu geliştirmek, kent yapısı için olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Bu ne kadar başarıya ulaşırsa; şehir o kadar bir ve tek gözükür aslında, bu durum dışardan gelen bir yabancı tarafından da algılanabilir türden bir etkileşimdir. Bu tür bir etkileşim ve ilişki; hem mekânsal yapıların herkesi kuşatan kullanımından, hem de sosyal hayata katılım süreçlerinin bir arada gerçekleşebilmesinden anlaşılmaktadır.

3.3 Kentin Oluşum Süreci ve Göç

Kırsal nüfusun ve tarımsal üretimin belirleyici olduğu; sanayi öncesi tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci, insanlık tarihindeki en köklü dönüşümlerden birisini oluşturmuştur. Türkiye'de bu süreç, özellikle son yarım yüzyıllık dönemde kırsal yerleşim alanlarından kentlere doğru hızlı bir göç dalgası şeklinde yaşanmıştır.

Göçlerle farklı yerlerden ve bölgelerden gelen insanların bir arada bulunması kültürel çeşitliliğe neden olmaktadır. Farklı kültürlerdeki bu insanların bir araya gelmesi bazen de kültür çatışmalarına ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Tüm bu sorunların yanı sıra kentleşme sürecine katılma ve kentlileşme çabalarını da hissetmektedirler. Bu gelişim süreçlerinden en çok da aile yapısının etkilemiş olduğu söylenebilmektedir.

Bir toplumun aile yapısı, toplumun büyük ve geleneksel ailelerden mi oluştuğu yoksa küçük ve çekirdek ailelerden mi oluştuğu konusunda fikir verir. Demografik yapısı ise nüfus özelliklerine işaret eder. Demografik yapı, 18 yaş altı nüfusun, yaşlı nüfusun vb. ne kadar olduğu bilgisini verdiği için önemlidir.

Küreselleşme, endüstrileşme ve kentleşme sonucunda değişen toplum yapısı aile yapısında da değişimi beraberinde getirmiştir. Kırsalda daha çok yaşlıların çocuklarıyla beraber yaşadıkları, ev içi sorumlulukların buna göre dağıldığı geniş ve geleneksel aile tipi yaygındır. Bu durumda yaşlı danışılan, fikir veren, karar veren ve saygın bir konumdadır. Yaşlıların bakımı da geniş aile üyeleri

*tarafından evde sağlanır. Ancak kentleşme ile birlikte göç eden aileler daha çok çekirdek aile yapısına sahiptir. Geçimin sağlanması için tüm aile bireyleri gelir getiren bir işte çalışmak durumundadır. Dolayısı ile yaşlı bakımının ev içerisinde yapılması mümkün olamayabilmektedir. Geniş aile tipinde yaşlı bakımına ilişkin politika ve hizmetlerin geliştirilmesine ağırlık verilmesi gerekir. Ayrıca daha eşitlikçi bir yapının hakim olmasından ötürü yaşlıların sözü kırsala göre daha az geçmekte, saygınlığı daha düşük olabilmektedir. **Tüm bu veriler, bir toplumda yaşlılara ilişkin sosyal politikaların ve hizmetlerin planlamasında yol gösterici olur'** (Melek Otu, 37).*

Göç hemen her ülkede yaşanan normal bir olgudur, fakat her toplumdaki sosyal yapıyı etkileme gücü farklıdır. Kırsaldan kente doğru plansız akan bu nüfus hareketi; aile yapısı, ailedeki tüm bireylerin sosyal durumunu da derinden etkilemektedir.

Bazen göç, doğru değerlendirilse şehir için iyi bir gelişme fırsatı olarak kullanılabilir. Planlamacılar dönüşüm için maliyetleri ve entegrasyon faydalarını takip ederek, yardımcı olabilmektedir. Uygulamalar, kısıtlayıcı politikaların aksine, pasif eleştirisiz güçlendiriciler olarak gelişim sürecini izlemektedirler.

Bu anlamda bakıldığında göçün etkilerini, göç eden topluluklar için kamu ve tasarımcılarca yapılacak makul düzenlemelerle etkin çözümlere ulaştırılabilmektedir. Mekânsal planlamanın yöneticileri olarak tasarımcılar için göç; yerel ve bölgesel düzeyde kalkınma, paylaşılan refahı teşvik etmek için yardımcı bir unsur olarak kullanılabilir. Bu nedenle ne göç, ne de sonrasında yaşattığı kentsel planlama sıfır toplamıdır. Toplumsal değişikliklerin yaşandığı göçün entegrasyon süreci; doğru yönetilebilirse aslında şehir için yeniden yapılanma ve iyileştirme, ekonomi için istihdam arzı, sosyal hayat için toplumsal düzeyde kaynaştırma ve homojen toplum dokusu yaratabilme için bir fırsat olacaktır.

*'Tasarımcıların toplumun yaşam alanlarını düzenlediği ve biçimlendirdiği bir gerçektir. Bu görevleri göz önüne alındığında **bir tasarımcının aslında toplumun nasıl bir fiziksel ortamda yaşayacağı hakkında belirleyici olduğunu söyleyebiliriz**' (Leylak, 31).*

Tasarımcıların yaptığı planlama kararlarının, ekonomik kalkınmaya ve göç sonrası yapılan fiziksel planlamalarda belirleyici bir rolü vardır. Bu belirleyici yönlendirmeler, kamusal alan için ticari koridorlardan, mahalle/bölge planlamalarıyla gerçekleşen kent dizaynına kadar her noktada geçerli olmaktadır. Etkili planlama için, göçten kaynaklanan sorunları çözmek, göçmenleri entegrasyon için eğitmek ve içerici politikalarla kaynaştırmak

kentleşme ve kentlileşme süreci için çok önemlidir. Tasarımcılar da, kentleşme ve kentlileşme süreçlerindeki ihtiyaç duyulacak sosyal politikalara destek verecek mekânsal planlamaları gerçekleştirmelidir.

‘Şehirlerin en dezavantajlı alanları, yoksul bölgeler ve göçle birlikte gecekondulaşan bölgelerdir. Toplumdaki dezavantajlılar ise kimsesiz çocuklar, evsizler yaşlı ve engellilerdir. Tasarımcının görevi; hem şehrin, hem de toplumun dezavantajlılarını gözetken ve içeren tasarımları yapmaktır. Bunların gözetildiği ve tasarım sürecine katıldığı toplumlar daha adaletli ve insani değerleri yüksek toplumlardır. Bu hassasiyete sahip bir toplum olarak mekânsal tasarımlarda bu unsurlar dikkate alınmalıdır’ (Ladin, 40).

UNDP Türkiye İnsani Gelişme Raporu (2008)’a göre “Yoksulluk, işsizlik ve kentsel iş gücü piyasasının talep ettiği iş becerilerine sahip olmadan büyük kente göç etmek, ilerlemek bir yana, gencin yaşamda kendine bir yer edinme şansını bile sınırlandırmaktadır. Düşük aile geliri, birçok genç için; hem sosyal ve ekonomik yaşamdan dışlanmak, hem de yaşam standartlarını ve sosyal hareketliliklerini artırma fırsatlarının sınırlanması demek” olduğunu belirterek, iç göçün neden olduğu yeni dezavantajlar konusunda bir tespitte bulunmuştur. Raporda; “göçün, gelişmekte olan ülkelerin büyüme ve refah politikalarına alternatif oluşturamayacağı” belirtilmiştir. Göçün, fikir, bilgi ve kaynaklara erişimi sağladığı ve ilerlemeyi pekiştirdiğinin belirtildiği raporda; gerek ülkesi içinde yer değiştirmiş, gerekse ülkesi dışına göç etmiş çoğu kişinin, yüksek gelire, eğitim ve sağlık hizmetlerine daha çok erişebiliyor olduğu ve çocuklarının gelecekteki imkânlarını da arttırmış olduğu belirtilmektedir. Ayrıca göçün bir ülkede yoksulluğun azaltılmasında önemli bir etkisinin olabileceği tespitinde bulunarak, örnek olarak Bangladeş, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika ve Tanzanya’da en az bir bireyin ülke içinde göç ettiğini ve hanelerde yoksulluk oranının düştüğü belirtilmektedir.

‘Dünyanın değişik bölgelerinde oluşan toplum bilinçlerinin farklı olması kadar doğal bir durum yoktur. Bunun doğal sonucu olarak, tarih boyunca her toplum kendi bilinç durumuna göre kentsel ve mimari tasarımını ortaya koymuş ve kendi önceliklerine göre şehir tasarımları yapmışlardır. Şehirlerin mimari gelişimleri oluşturan diğer bir unsur ise siyasi erk olmuştur. Siyasi erk aynı zamanda hazine ve bütçeyi kontrol altında tutması nedeniyle yüksek maliyetli yatırımları gerçekleştirebilmektedir’ (Kardelen,49).

Görüşmecinin de değindiği gibi, sanayileşme süreçlerinde benzer nüfus hareketleriyle gerçekleşen şehirlerdeki tedbirsiz kalabalık nüfus ve kontrolsüz planlama süreçleri her

toplumu etkilemiştir. Tarih boyunca göç konusu, tüm dünya ülkelerini farklı boyutlarda etkilemiştir. Göç konusu, örneğin Amerika için önemli bir mekânsal planlama fırsatı olmuştur. Bu sürece göz atacak olursak; Amerika şehir ve bölgelerinde insanların birlikte hareketiyle büyüyen göç olgusu en temel sorunları olmuştur. Planlama bağlamını etkileyen, göç ötesinde sunulan bazı özel zorlukları ve fırsatları olmuştur. Özellikle plancılar 20. yüzyıl göç ve planlama için gelişmeyi; konut, toplum ve ekonomik olarak büyük tanıklık ve değişiklikler pratiği olarak görmüşlerdir. Aynı zamanda; yerleşim modelleri, sosyal hareketlilik ve göçmenlerin entegrasyonu hakkında plancıların endişeleri bazı dönemlerde süreklilik arz etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göç konusunda plancılar, bugün tüm topluluklara büyük ölçüde verimsiz tartışmaları aşmak için yardım fırsatları vermiştir (Vitiello, 2009).

Vitiello (2009), göçün gelişim süreci içinde göç edenlerin ABD şehirler ve bölgeleri için çeşitli sorunlar teşkil ettiğini, göçmen toplulukların net olmayan rollerinin ise mutlaka planlama kararlarında göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir. Geçtiğimiz son yüzyıl içinde profesyonel planlama konferanslarında planlama ve göç tartışmaları; göçmen topluluklarla ilgili uygulamaları ve göç konusunu üç ana dönem ile izlemek gerektiğini belirtilmiştir:

- 20. yüzyıl başlarında güney ve doğu Avrupa göçleri; planlamanın köklü olduğu 19. yüzyıl sonlarında reform odaklı olarak; halk sağlığı, parklar, yerleşim alanları, apartmanlar asimile olan göçmenler için düşünölmeye başlanmış,
- Bu yüzyılın ortasındaki Afrikalı Amerikalılar ve Puerto Rican'lıların iç göçleri; küresel depresyon ve savaş sırasında göç ve göçmen toplulukları için belediyeler bölge planlama açısından uzun süre hareketsiz kalmışlardır. Söz konusu süreçte kısıtlayıcı göç yasaları ile göçün biraz yavaşlatılabildiği,
- 20. yüzyıl sonları ve 21. yüzyıl başlarındaki göçler için; 20. yüzyılda yaşanan kentsel sorunlar; mesken sorunları, değişkenlik, entegrasyon ile birlikte meslek açısından yeni süreçleri başlattığı ifade edilmiştir. Göç politikası tarihi açısından Amerikan şehri ve içindeki insanlar için plancıların çalışmalarını yeniden şekillendirmek için devam ettirilmiştir (Vitiello,2009).

Göçün toplumsal yapıda yaptığı değişiklikler kadar, kentlerde mekânsal olarak yaptığı dönüşümler de vardır. Yaşanan göç süreci ile birlikte şehirlerde biriken ve hazırlıksız olunan nüfus sorunu konusu; birçok kentsel hizmette aksaklık, gecikme, talepleri karşılayamama, tedbirler alınmadığı için yeni sorunlarla yüzleşme gibi pek çok sorunlar zincirini oluşturmuştur. Bunlardan en büyüğü istihdam sorunu, ikincisi de barınma dolayısıyla ‘gecekondu’ sorunudur. Bu nüfusun yer değişikliği, göç eden bireylerin ailelerini de derinden etkiler; yaşanan ekonomik ve mekânsal sorunlar, doğası itibarıyla yeni kültürel, sosyal, psikolojik ve sağlık açısından da pek çok sorunu beraberinde getirmektedir.

‘Ancak son dönemde üzümlere gözlemediğimiz gibi bu basit detaylar(!) göz ardı edilmekte ve en başta göz estetiği ihlal edilerek şehirlerimiz itici ve hatta korkutucu silüetlere bürünmektedir. Özellikle de gecekondulaşma manzaraları... Yaşadığımız evler ve iş mekânları insanların nefes alabileceği ortamlar olmaktan git gide uzaklaşmaktadır. Rant ve maliyet oranı daha ön plana çıkmaya başlamıştır. Ne yazık ki insan faktörü tasarım öncelleri sıralamasında gerilerde kalmaktadır. Bir düşünür: “Şehirler orada yaşayan insanların zihin yapılarını gösterir, bir şehre bakarak orada yaşayan insanların dünyaya bakışlarını görebilirsiniz..” demiştir. Bizim şehirlerimiz, dolayısı ile zihin yapımız gayet net bir şekilde ortadadır. Yani Şehirlerimizi düzeltmek için önce zihnimizi düzgün hale getirmemiz gerekmektedir diyebiliriz’ (Kardelen,49).

Günden güne artan göç, şehrin ekonomik, sosyal, sağlık, kültürel, eğitim, daha iyi sosyal haklar ve aileleri için fırsatlar sağladığı düşüncesi ile çekici olmaktadır. Kırsal alanda da yaşanan ekonomik yoksunluklar, güvenlik, afet, iş imkânındaki yetersizlikler, sağlık ve eğitimden yeterince yararlanamadığı düşünceleri ve gerekçeleriyle (itici faktörler) doğru bir planlama yapmaksızın koşullarını hazırlamaksızın kente göç etmekte ve daha önce tanışmadığı yeni ve farklı sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu da görüşmecinin dediği gibi; ‘gecekondulaşma manzaraları’ ortaya çıkarmaktadır. Tüm bu sorunlarla baş etme gayreti ve kente adapte olma süreci içinde çarpınan göç eden bireyler, iş ve istihdam açısından donanımlarının yetersizliği nedeniyle de istenen fırsatları yakalamada gecikmektedirler. Bu da yeni sorunlar doğurmaktadır.

‘Sosyal grupları, farklı etnik ve dine sahip gruplar diye anlar isek; bu grupların hepsinin farklı ihtiyaçları olacaktır. Küçük ölçekli mimari tasarımlarda bu hassasiyetlerin göz önünde bulundurulması mümkün olmaktadır. Ancak özellikle gecekondu islahı için yapılan toplu konut projelerinde bu özenin gösterilebilmesi çok mümkün olamamaktadır’ (Kardelen,49).

Görüşmecinin de değindiği ve ihtiyaç duyulan kentsel dönüşüm stratejileri, kırsal kalkınmayı destekleme projelerinden ayrı tutulmadan gerçekleştirilmelidir;

- Kırsal alanda ekonomik faaliyet çeşitliliğinin artırılması.
- Kırsal alanda yaşayanların buldukları yerde istihdam edilmesi.
- Tarımsal üretime destek sağlanması.
- Kırsal alanda ekonomik canlılık yaratacak merkezlerin kurulması.
- Kırsal alanda yaşamının cazip hale getirilmesi.
- Metropol dışı kentlerin yatırımlar için cazip hale getirilmesi.
- İstihdam sağlayan yatırımların metropol dışı kentlere yönlendirilmesi.
- Kentsel yapılaşmanın İmar Mevzuatına uygun hale getirilmesi.
- Her türlü arazi kullanımının ulusal arazi politikasına uygun olarak yapılması gibi stratejik kararlara bağılı kalınması gerektiğı düşünölmektedir.

'Eğer köyünü bırakıp gelmiş ise şimdide bahçeli gecekonduğunu bırakıyor ise o zavallıların elinden toprakları ikinci kez alınıyor demektir. Apartman katında yaşayamayacaklardır... O sebeple kentsel dönüşümü dikey gecekondularak görüyor hiç tasvip etmiyorum. Onlara toprak verilsin kredi verilsin geri köylerine dönsünler.. Orada onlara okuma şansları da verilsin gökdelenler yapmak için harcanan paralarla... Ya da sorsunlar bakalım ne isteyecekler ama sonuç olarak o kişiler onlara verilmeyen para ile almadıkları gasp ederek ev sahibi oldukları yapılarda yaşıyorlar. Hiç bir hakları yokken hak sahibi oluyorlar. Hatta 5,6 ev sahibi oluveriyorlar. Haksız kazanç sağlanmış oluyor' (Kuşkonmaz,54).

Farklı bölgelerden gelen farklı ekonomi, kültür, sosyal ve psikolojilere sahip insanların aynı ortak kaygı ve nedenlerle kentlere göç etmesi ve onları bekleyen benzer sorunlarla fiziksel, sosyo-kültürel ve ekonomik alanlarda çözümler beklemektedirler. Ancak çözüm uygulamaları pek de memnun edici gözükmemektedir. Gecekonduların ıslah çalışmalarında uygulanan çok katlı toplu konut uygulamalarında, kullanıcılarının kırsal yaşam ve gecekondu bölgelerindeki mahalle ve yatay yapılanmaya alışık olması nedeniyle mekânsal ve sosyal adaptasyon sorunları yaşanmaktadır.

'Göçün yarattığı travmalar ve beraberinde getirdiğı sorunlar da çözümler beklemektedir...' (Ladin, 40).

Göç etmenin kırsal alanlardaki nedenlerinden olan; nüfusun hızla artması, tarım alanlarının yetersizliğı, doğal afetler, eğitim-sağlık hizmetlerinin yetersizliğı ile birlikte tarımın makineleşmesiyle işgücü ihtiyacının azalması gibi itici faktörlerin artmasıdır.

Kentlerdeki kenar bölgelerden kent merkezlerine göç etme durumu ise; sanayileşme ile birlikte iş imkânı, eğitim ve sağlık hizmetleri, sosyal güvence ile birlikte kitle iletişim-ulaşım araçlarının artması gibi nedenlerle oluşmuştur.

Yoğun göç hareketleri ile birlikte kentlerde hızla artan donanımsız iş gücü, kentte yapılabilecek işler için gerekli özellikleri taşımamaları nedeniyle iş bulamamakta veya vasıfsız donanımla kısa süreli işlerde kabul gördüklerinden asgari yaşam standartlarına bir türlü ulaşamamaktadırlar. Barınmadan beslenmeye kadar bir dizi mahrumiyetle karşı karşıya olan insanların bu durumu, kentsel yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, gelir azlığını ve kentsel hizmetlere yeterince erişememeyi ifade etmesinin yanı sıra; eğitim, sağlık ve güvenlik gibi hizmetlerden daha az faydalanmayı ve risklere daha açık olmayı da bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle çocukların yeterli eğitim ve sağlık hizmetinden yararlanamaması, ailelerin dezavantajlı durumlarının nesiller arası aktarılmasına neden olmaktadır. Adeta yoksulluk, yoksullarla birlikte göç etmekte ve aile kuşaklarına da aktarılmaktadır.

Kentsel düzenlemelerle sorunlara çözüm yolları aranırken, bir yandan da göçün nedenlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik hamlelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bölgesel bazda çözümler bulunarak; kırsal kalkınmaya yönelik reformlar getirilmelidir. Aksi halde kentsel mekân düzenlemeleri ile ilgili reformist ne kadar tedbir alınırsa alınsın; gelecekte kentler bu nüfus yükünü taşıyamayacak ve çok daha büyük sorunlara ev sahipliği edecektir.

1945 ve 1950'li yıllarda, çoğunlukla sosyo-ekonomik gerekçelerle gerçekleşen iç göç olgusuna, son dönemdeki güvenlik sorunlarıyla (iç ve dış göçler), büyük ölçekli kalkınma projeleri ve doğal afetler nedeniyle yer değiştirmeler de eklenmiş ve göç ülkenin gündeminde önemli bir sorun olarak görünür durumdadır. TGYONA sonuçlarına göre nüfusun yaklaşık yarısının yaşamı boyunca en az bir kez göç ettiğini belirlemesi, Türkiye'deki göçün boyutlarının büyüklüğüne dikkat çekmektedir. Göçün nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Kırsal alanlarda: - Nüfusun hızla artması,
- Tarım alanlarının yetersizliği,
- Doğal afetler,
- Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği,
- Tarımın makineleşmesiyle işgücü ihtiyacının azalması gibi itici faktörlerin artması olarak sıralanabilirken;

Kentsel alanlardaysa:- Sanayileşme ile birlikte iş imkânı,
- Eğitim ve sağlık hizmetleri,
- Sosyal güvence,
- Kitle iletişim ve ulaşım araçlarının artması olarak sıralayabiliriz.

Kent alanlarında bir bölgeden diğer bir bölgeye yer değiştirme suretiyle göç edilmesi de artık sık rastlanır bir göç türü olmuştur. Bu bazen göç edenler için sosyal konutların sağladığı avantajlar nedeniyle söz konusu olmaktadır. Daha az para ile kavuşacakları mülkiyet hakkı bu tür bir göç için de teşvik olmaktadır.

Kırsalda itici faktörlerin, kentlerde ise çekici faktörlerin artması ile; kırsal kesimde yaşayan insanların, kendileri ve çocukları için daha iyi bir gelecek kurma hayali ile kentlere yönlendirmiş ve Türkiye büyüyen göç sorunu ile yüz yüze gelmiştir.

‘Göç alan bir bölgeyse tasarım yaptığım nokta, göç edenlerin beklentilerini analiz ediyorum. Bu bölgenin yerli olanların da taleplerini planlıyorum, ayrıca bu iki farklı grubun da ortak buluşma yerlerini tasarlamaya gayret gösteriyorum. Toplumda kaynaşmanın ve sosyal içirme projelerinin artması gerektiğine inanıyorum. Göç edenlerin ruhsal, fiziksel ve psikolojik olarak kendilerini dışlanmış hissetmelerini biliyorum, bu nedenle bu duygularını absorbe edebilmek gerekir. Aynı zamanda bölgenin eski yerlilerinin de daha huzurlu bir geçiş dönemini gerçekleştirmeleri gerektiğine inanıyorum. Göç edenlerin kentleşmeye daha az zarar verecekleri ve çabuk adapte olabilecekleri çözümler şart. Bu birey ve grupların kentleşme sürecini gerçekleştirme hızında mekânsal tasarımın ne denli önemli olduğunun bilincindeyim’ (Bambu, 32).

Her ne sebeple olursa olsun gerçekleşen göç, hem birey ve grupları sosyal, ekonomik, psikolojik ve mekân bağlamında derinden etkiler hem de bilmedikleri bir yaşama geçiş ve zor bir adaptasyon süreciyle birlikte bir takım zorluklarla da karşı karşıya kalmalarını sağlamaktadır. Kente gelen göçle birlikte, ekonomik anlamda istihdam sorununa da çözümler aranmakta, işgücü piyasasında güvenceli, örgütlü ve uzmanlık gerektiren işlerde

bu insanların istihdam edilememeleri sosyal hakları açısından yeni problemlere neden olmaktadır. Diğer önemli sorun ise göç eden nüfusun insana yakışır barınma sorunudur. Bu sorunu kendi yöntemiyle çözmeye çalışan göçmenler, izinsiz yapı üreterek ‘gecekondu’ olgusunu kentsel mekâna şehre taşımışlardır. Kentlerde karşılaşılan gecekondulaşma olgusu, sadece mekânsal boyutuyla değil; toplumsal, kültürel ve çevresel niteliği ile de ele alınmak zorunda olan önemli bir konudur.

‘Göç sonrasında sosyal konut projelerinde çalışmıyorsanız geleneksel mimari kaygı taşıyabilir ve uygulamaya geçirebilirsiniz. Çok da keyiflidir, gelenekleri koruma kaygı ve duyarlılığı...’ (Ebegümeçi, 45).

Göç alan yerler açısından da sorunlar sadece mekânsal düzenlemelerle sınırlı kalmayarak, pek çok alanda ülke dengelerini de değiştirmektedir. Örnek verecek olursak;

- Ülke genelinde nüfusun dağılışındaki dengesizliğe,
- Yatırımların dengesiz dağılmasına,
- Düzensiz kentleşmeye,
- Sanayi tesislerinin kent içinde kalmasına; dolayısıyla çevre kirliliğine,
- Kent nüfusunun aşırı artışıyla; alt yapı hizmetlerinde bir takım (yol, su, elektrik vb.) yetersizliklere neden olmuştur.

Göç eden insanlar için kırdan kente gelerek yerleşme amaçları, terk etmek istedikleri eski sorunlardan kaçmak ve daha iyi ve refah bir geleceğe adım atma isteği ile gerçekleşmiştir. Ancak kendileri için makul sayılan göç nedenleri olarak tanımladıkları sorunların çok daha büyükleriyle -bu yeni sorunlarla baş etme becerileri de henüz gelişmediğinden- kentte yüz yüze kalmakta ve bu sorunlarla psikolojik, sosyolojik, ekonomik başka yeni sorunlarla yüzleşmektedirler. Bunların başında konut, iş bulma gibi ekonomik sorunlarla birlikte, sosyal kabul, sosyal ilişkilerdeki çözülme, yalnızlık, kent toplumu ile uyum, kentlileşme gibi sosyal ve kültürel süreçler gerektiren sorunlarla baş etmeye çalışmaktadırlar.

‘Göç ile birlikte insanların birlikte yaşamaya çabalamaları yani bir arada olmayı göze alma düzeyleri ayrıca onların toplum olma bilinçlerini oluşturmaktadır’ (Kardelen,49).

Lefebvre’nin 1967’de yazdığı ‘Şehir Hakkı’ adlı eserinde; kentteki bireylerin şehir üzerindeki haklarının hem bir haykırış, hem de bir talep olduğunu iddia ediyor. Bu

haykırışın, sanayileşmeyle birlikte yaşanan göç dalgasının şehrin yapısında yaşattığı krizlere toplumun tepkileri olarak bakmaktadır. Talepleri ise, bu denli yabancılaşan bireylerin oluşturduğu şehir hayatını daha yaşanır kılabilmek için ihtiyaçları olarak ele almaktadır. Bu müthiş özet, aslında tasarımcı için yeterli bir görev ve sorumluluk listesi olarak ele alınmalıdır. Toplumun tümünü kuşatan uygun ve yeterli tasarımdaki talep ve ihtiyaçlara göre dizayn sorumluluğu, kentsel dönüşüm uygulamalarında da hayata geçirilmelidir.

'En büyük tahribat Cumhuriyet sonrasında olmuş. Çünkü makro planda kent planlaması yapılamadığından o güzelim tarihi kent istila edilmiş ve dünyanın en büyük gecekondular bölgesi haline gelmiş. Şimdi İstanbul'un silüetini düşünelim. Çok büyük bir kâbus' (Kardelen,49).

Türkiye'de 1945'lerden sonra, nüfus yapısı artarak değiştiğinden kırsal bölgede yaşayan toprak sahipleri artık, hane nüfusunun geçimini sağlamak için güçlükler çekmeye başlamıştır. Bu çaresizlik başka alternatiflerin de bölgede bulunmamasıyla beraber, kentlere doğru göç hareketlerini artırmıştır. Yaşanan bu göç ekonomik kaygılarla başlamış, duygusal ve sosyal sorunlarla birlikte, büyüyerek mekânsal sorunları da başlatmıştır. Bu nedenle kentleşme sorunlarından bahsedilirken ilk sırada gecekondular sorunu yer verilir. Bu sorunun temelindeki asıl konunun barındırdığı temel sebeplere odaklanılmadığından, konu bir çığ gibi büyümüş yeni sorunları doğurmuştur. Bunların başında barınma ve konut gibi mekânsal sorunlar; istihdamda yer alma gibi ekonomik sorunlar, kentleşme ve toplumla uyum sağlayarak kaynaşma ve sosyal içerme gibi kültürel sorunların çözümleri beklenmektedir (Çakır, 2011).

'Ankara İstanbul kadar metropol değil ama içerisinde hala Anadolu'nun bir çok ezgisini işte insanlarda görebildiğimiz bir yer ama öbür taraftan da göç alan ve hani böyle Avrupa'ya da dönük yüzü olan bir kent. Sosyal grupların buradaki etkisi hani, dezavantajı da var tabii yani Anadolu'da birinin beklentileri kentten farklı' (Lale,32)

Ankara'nın gecekondular alanlarında 1990 sonrası müteahhitler, yakaladıkları rant fırsatlarıyla gecekondular bölgelerinde bir dönüşüm yapmaya çalışmışlardır. 2000'li yıllardan itibaren ise -özellikle 2005 yılında çıkarılan temel YY kanunlarıyla- büyükşehir belediyeleri daha aktif hale gelmişlerdir. Özellikle bu dönemle birlikte, kentsel dönüşüm mevzuatının imkanlarıyla; yüklenici ve kooperatif gibi belediyeler de konut yatırım

projelerinin içinde bulunmuşlardır. Bazen TOKİ ile işbirliği yaparak bireysel konuttan öte, semt hatta mahalle ölçeğinde kentsel dönüşüm (Hamamönü, Çin Çin ve Hacı Bayram Bölgesinin dönüşüm ve revizyon projeleri gibi) plan ve uygulaması içine girmişlerdir.

'Gecekonduyun derme çatma olması ve yaşamının zorluğu bir yana yaşam biçimi olarak toprağa yakın olması. İnsanın kendine ait hissedebileceği açık hava sahasına sahip olması şu anki ekonomik ve toplumsal alanda az bulunur bir durum. Ve kentsel dönüşüm adı altında insanları bir araya toplayarak bir yığın halinde apartmanlara hapsedmek bence doğru bir yaklaşım değil. Gerçi ilk etapta zorluklardan düşünmek olarak da algılanabilir ama uzun vadede sağlıklı bir yaşam olduğunu düşünmüyorum. Dahası altında alışkın olunan yaşam biçimini insanlara sağlayabilecekken işi üstlenen kesimin çıkarı sağlanabilmesi için kullanıcı sayısından daha fazla konut satış amaçlı olarak yapılmakta' (Sarmaşık, 39).

Konuyla ilgili mekânsal, ekonomik, sosyal ve kültürel politikalar geliştirilirken; kaliteli konut üretimi desteklenerek ulaşım ve alt yapı hizmetleri geliştirilmeli, sunulan hizmetlerde bölgesel farklar ortadan kaldırılmalı, sosyo-kültürel imkânlara erişimlerde eşitsizlikler giderilmelidir. En önemlisi de zorunlu göçle kentlere göç edenlerin, geri dönüşlerini teşvik edecek kırsal kalkınma stratejileri planlanmalı, çeşitlendirilmeli, kamuca desteklenmeli ve konuya yönelik politikalar iyileştirilmelidir.

'Gecekondu örneği bunun bir kanıtıdır. Kişinin yaşam tarzı ve kültürü değişmediği için gecekondu yerine bir apartman verseniz dahi o kişi o apartman dairesini satıp tekrar toprağa yakın bir yaşam arayacaktır' (Kuşkonmaz, 54).

Gecekondu, Türkiye'de sağlıksız ve plânsız kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmış yerleşim yerleri ile bu bölgelerin yaşam tarzlarını ifade etmektedir. Batıda benzer şartlarda sanayi kentlerine doğru gerçekleşen göç hareketi, ülkemizde bu eylemin seyir süreci açısından; yapı ve işlev yönünden farklı anlamlar taşıyarak yaşanmıştır. Genellikle, akraba ve hemşerileri ile gerçekleştirilen göç hareketi, mekânsal yapılanmada da aynı grupların kümelenmeleriyle gecekondu mahallelerini oluşturmuştur. Bu gecekondu bölgelerinde yaşayanlar, güçlü dayanışma sistemleri ve sosyal kontrol mekânizmalarıyla, kentleşmeden kaynaklanan anomi yapı olumsuzluklarına karşı direnç gösterebilmektedirler. Gecekonduları, Batı'daki benzerlerinden ayıran belki de en temel özellik, bu yerleşim yerlerinde yaşayanların oldukça yüksek düzeyde kentlileşme eğilimi göstermeleridir.

'Bildiğiniz gibi "Kentsel Dönüşüm" projelerinin hedef kitlesi gecekodu bölgeleridir. Bu yerleşim alanları düzensiz ve imarsız yapılaşmalar olup, modern kent görünümüne uymamaktadır. Dolayısı ile belediyeler bu yapılaşmayı ortadan kaldırmak ve ıslah etmek için kentsel dönüşüm modelleri oluşturmaktadır. Yani bu projelerin kullanıcıları eski gecekodu sahipleri olan düşük gelir grubuna ait vatandaşlardır. Daha çok ucuz sosyal konut modellerinin uygulandığı bu dönüşüm projelerinde, lüks yapılaşmadan imtina edilir. Bunun sebebi, gecekodularda oturanların bir şekilde bu daireler için ücret ödemek durumunda kalmaları ve ödeme rahatlığının sağlanması olarak düşünebiliriz. Bu projeler ekonomik olduğundan asgari standartlara göre yapılmak durumunda olurlar. Tercihe bağlı olarak lüks projelerden de faydalanılabilmeleri için bazı ayrıcalıklar yapılabilir' (Kardelen,49).

Gecekodu bölgeleri için de bir mekânsal iyileştirilme ve yenilileştirme pratiği olan kent planlaması yapılırken, uygulanan kentsel dönüşüm sırasında daha kaliteli yaşam için; asgari standartları sağlayan bir fiziki mekân ihtiyacı karşılanmaya çalışılmaktadır. Diğer yanda rant oluşturmak, kiralari yükseltmek vb. ekonomik nedenlerle ve sosyal dokunun değişmesi sebebiyle bu kentsel dönüşüm uygulamaları, toplumda tartışılan uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

'Kentsel dönüşüm projelerinden... Yani gecekoduyu yıkıp yerine uzun uzun apartmanlar yapıp ev sahiplerine birer daire verip geri kalan kısmını kar olarak değerlendirmek olarak anlıyorum. Kullanıcılara sunulan yeni yaşam biçimi aslında biraz acıklı bir konu bence' (Sarmaşık, 39).

Kentsel dönüşümü sırasında alıştıkları yaşam standartları aslında iyileştirilirken, dönüşüm çalışmaları göç edenleri yerlerinden ettiği için göçmenlerce sevilmemektedir. Onların yeni binalarda oturmak için yüksek kira bedelini karşılayacak bir gelirleri olmadığından; ev sahiplerinden apartman hayatını dört gözle bekleyenler olduğu gibi, apartman hayatına geçip de gecekodusunu özleyenlere de sıklıkla rastlanmaktadır. Apartman hayatını istemeyenlerin temel gerekçeleri; apartman hayatının samimiyetsiz olması, burada komşuluk ilişkilerinin olmamasıdır. Bu nedenlerle bireyler yapısal ve kültürel dualizmi hissetmektedirler. Apartman hayatında içerisinde toprakla uğraşmadığı için mutlu olamayanlar, bu yüzden de apartman hayatını hapis hayatı gibi görebilmektedirler. Ancak apartman hayatını isteyen, orada yaşamaktan mutlu olan ve bir an önce de apartmana taşınmak isteyen insanlar da bulunmaktadır. Bu şekilde düşünenlerin ortak duygusu; apartmanın kokusuz, rutubetsiz, damının akmadığı, duvarlarının dökülmediği, sobasının tütmediği temizliğin kolayca yapılabilirdiği, kapıcısının çöpü aldığı ferah, kentli, modern rahat, temiz, güvenilir ve ısınma problemi olmayan bir yer olmasındandır. Bölge halkının

yaşamlarını sürdürdükleri gecekonduarı, göç alan bölgeler için, yaz aylarında bir yayla kışım ise bir çile durumundadır. Bunun ötesinde apartman hayatına göre; daha samimi komşuluk ilişkilerinin kurulduğu, evlerin önünde veya balkonlarda beraberce örgü örüldüğü, çay içildiği, 'ev hanımlarının kamusal mekânları'dır. Gecekondu hayatında yer bulan komşuluk ilişkilerindeki samimiyet, derinliği başka yerde bulamayan göç eden bireyler biraz da bu nedenle bu mahalle yapısını bırakmaktan imtina etmektedirler. 'Gecekondu' olgusu bireylerin dar ve zor günlerinde olduğu gibi, mutlu günlerinde de dayanışmayla bir arada olabilen eş/dostun bulunabildiği sosyal bir ilişki örgüsüdür.

***'Kentsel dönüşüm projeleri eğer gecekondu bölgesinin ıslahı ise toplu konut uygulamaları görüyoruz. Bu çözüm biçiminin yanlış bir uygulama olduğunu düşünüyorum. Gecekonduunun mevcut uygulamasına benzer mahalle tipi dönüşümün yapılması istenirken, rant kaygısıyla yüksek katlı uygulamalar yapılmaktadır. Kırsal yaşama ardından da gecekondu bölgesinde yaşamaya alışan bireylere; yüksek katlı toplu konut çözümünü dayatmanın hem haksızlık, hem de sorunlu bir çözümdür. Kentsel dönüşüm uygulamalarını sağlıklı yürütebilmek için; kullanıcının projeye katılması gerekir. Yaşayacağı hayata dair kendi alışkanlıklarını, önceliklerini ve taleplerini sunarak tasarımı yönlendirmelidir. Sadece tasarımcı ve yerel yönetimce bu kararlar verilemez, kullanıcı üçüncü ve en önemli tasarım ayağı olmalıdır'* (Çiğdem, 52).**

Kentleşme ve kentlileşme kuramları kapsamında, göç alan bölgeler için büyük oranda kentin merkezinde yaşamalarına ve kırla olan ilişkilerini asgariye indirmelerine rağmen, kendilerini kentlileşmiş olarak görememekte, ekonomik ve sosyal açıdan şehirli-kentli sınıfa adapte olamamaktadırlar. Bu da onların sosyal hayata ve ekonomik yapılara katılmalarında bir takım sıkıntı ve aksaklıklara neden olup, kente adaptasyon süreçlerinde bazı kesintiler yaşamaktadırlar. Yaşanan bu dualizm -ikili yapı-, kentli bireylerin göç edenleri dışlamadan kabul edip, kentteki sosyal hayata dahil etmeleriyle birlikte; göç eden ailelerin adaptasyon ve kentlileşme süreçleri kısılacaktır.

'Yoksul ve gecekondu bölgeleri içinse; istihdam, gelir dağılımı adaleti, fırsat eşitliği ve eğitim imkânlarının yaratılması, gerektiğine inanıyorum. Bu bölgelerin fiziksel ve mekânsal iyileştirmeleri yavaş da olsa gerçekleşmektedir. Ancak sağlam bir denetim mekânizması şart...'.(Ladin, 40).

Kentsel sorunların çoğu, kentsel dönüşüm proje kapsamındaki bölgelerde olduğu gibi çok sayıda ve karmaşık değişkenin bir arada hesaba katılarak anlaşılabilmesi mümkün gözükmemektedir. Kestirme ve ezberle sorun tanımları ve klişe çözümler değil; kişilere,

ailelere, mahallelere özgü yerel çözümler üretmek ve uzun vadeli düşünmek gerekmektedir. Kamu eliyle sistem bağımlılığı ve yardım bağımlılığına sebep verecek kolay ve popülist çözümler yerine, onlara çok ifade edilen biçimiyle ‘balık tutmayı öğretecek’ çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Kentin bu bölgelerdeki bireylerin sahip oldukları bilgi, beceri, çalışma ve eğitim alma istekliliğini ve bölgenin fiziki ve sosyal öz kaynaklarının harekete geçirilerek yeni istihdam ve iş imkanları yaratılmalıdır. Dualizmin ve sosyal dışlanmanın yaşanmaması, yoksulluğun miras olarak kuşaklara aktarılmaması ve yenilenen yaşamlarında aile bireylerinin tümünü kapsayan ilgi çekici kültürel ve sosyal konularda kaynaştırma etkinlikleri ve beşeri sermayeyi artırıcı politikalar geliştirilmelidir. Bu sosyal devletin sorumluluğu olup, toplumun tüm bireylerinin de bu sorumluluğa katkıda bulunma bilincinde olmaları gerekmektedir.

Kentleşme Şûrası (2009, s.15-16)’nda belirtilen 5 yıllık dönemlere göre;

1965 ile 1970 yılları arasında 67 ilden 20’sinin,
1970 ile 1975 yılları arasında 67 ilden 24’ünün,
1975 ile 1980 yılları arasında 67 ilden 18’inin,
1980 ile 1985 yılları arasında 67 ilden 19’unun,
1985 ile 1990 yılları arasında 73 ilden 20’sinin,
1995 ile 2000 yılları arasında ise 81 ilden 23’ünün iller arası net göç hızları olarak

ölçülmüş olduğu ifade edilmiştir. Bu otuz beş yıllık sürenin analizi yapılan ‘iller arası net göç hızları pozitif olan iller’in tamamına yakını ülkenin Batı ve Marmar bölgelerindeki iller olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu otuz beş yıllık sürede; ‘iller arası net göç hızları negatif olan iller’in büyük çoğunluğuysa Orta Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri olduğu dile getirilmiştir (Kentleşme Şûrası, 2009, s.15-16). Bu göç alan iller incelendiğinde; sanayileşme, istihdam ve iş imkânı açısından çekici bölgeler olduğunu, göç veren bölgelerin ise kırsal alanlarda -tarım ve hayvancılık konusunda da yeterli desteği görememiş- kalkınma sağlayamamıştır. Dolayısıyla istihdam yaratılamamış -ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan itici sebepler yaratan- bölgeler olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye’de sosyo ekonomik gerekçelerle başlayan göç hareketleri, son yirmi yıllık süreçte güvenlik sorunları nedeniyle gerçekleşen göç hareketlerinin de eklenmesiyle zaman zaman değişen hız ve yoğunlukla devam etmektedir. Türkiye’de iç göç hareketi genellikle Doğu

Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden Akdeniz ve Marmara bölgelerine doğru gerçekleşmektedir. Göç alan bölgeler, hızla artan ve niteliksiz olan nüfusun ihtiyacı olan istihdam, konut ve alt yapı hizmetlerini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu durum göç eden yoksulların yoksulluklarından kurtulmalarını zorlaştırmaktadır. Konu sadece mekânsal ıslah olmayıp, büyüyen sosyal sorunları da getirmektedir. Çözüm önerileri olarak:

- Kırsal alanda yaşamını sürdüren bireylerin geçim kaynakları olan tarım ve hayvancılığı modern tekniklerle gerçekleştirebilmeleri için kaynak sağlanmalı ve eğitimlerle desteklenmeli,
- Ulaşım ve alt yapı hizmetleri geliştirilmeli,
- Eğitim ve sağlık imkânlarına ulaşılabilirlik artırılmalı ve sunulan hizmetlerde bölgesel farklar ortadan kaldırılmalı,
- Sosyo-kültürel imkânlara erişimlerde eşitsizlikler giderilmeli,
- Kırsal alanda çalışanlara mesleki eğitim verilmesi yoluyla iş koşulları geliştirilmeli,
- Kırsal alanda tarıma dayalı sanayilerin yanında; ev yapımı gıda ürünleri, geleneksel el sanatları, işlenmiş tarım ürünlerinin üretimi, madencilik, balıkçılık, yöresel turizm, kayak, arıcılık, tavukçuluk, hayvancılık, halı ve kilim dokumacılığı gibi tarım dışı faaliyetler de teşvik edilmeli,
- Kaliteli konut üretimi desteklenmeli ve güvenliğin sağlanması yoluyla kırsal alandaki yerleşim yerleri cazip hale getirilmeli,
- Zorunlu göçle kentlere gelmiş olup geri dönmek isteyenlerin dönüşlerine yönelik tedbirler iyileştirilmeli ve çeşitlendirilmeli,
- Doğrudan gelir desteği yerine ürün desteğinin sağlanması yoluyla da üretim ve katma değer artırılması gerektiğini sayabiliriz. Aslında sadece kentsel planlama konusuna değil, kırsal kalkınma planlarına da ağırlık verilerek ülkenin her köşesi dizayn edilmelidir.

'Ben gelenekselci bir bireyim, mesleğim gereği yenilikçi olmaya başladım diyebilirim. Ama kentle ilgili bir tasarım yaparken, tüm yaş gruplarına hitap edebilmek benim temel prensibimdir. Genç kadar yaşlıyı da, çocuk kadar engelliyi de düşünür öyle planlarım her yeri... Özellikle kamusal alanlara çok önem veririm. Toplumun tüm bireylerini kucaklayacak herkesi kaynaştırarak çözümler şarttır' (Bambu, 32).

Kentin oluşum sürecinde ihtiyaç duyulan kentsel yenileme girişimlerinde konu özel sektör açısından rant olarak algılanmaktadır. Özellikle gecekondu bölgelerinde, özel sektörün talip olduğu kentsel dönüşüm projelerinde rant ve kar elde etme isteği sıkça yaşanmaktadır. Oysaki mülkiyet gibi sorunlar, ekonomide istikrarsızlık, kamunun yeterli desteği, teşviki olmaması gibi nedenlerle özel sektörün girmek istemediği; ancak yenilenmeye şiddetle gereksinmesi olan alanlar da söz konusudur. Bu tür alanlarda ilk adımı kâr beklentisi olmayan kamunun adım atarak bu alanlarda dönüşümü tetiklemesi, girişimciyi teşvik etmesi ve özendirilmesi önemlidir. Kamunun öncülüğü, alanda ekonomik hareketlenmeyi de ardından getirecektir.

'Tasarım herkes için yeterli ve geçerli olmalıdır. Özellikle de farklı sosyal grup, yaş ve pozisyonda olan herkesi kuşatan tasarımlar gerekir. Dezavantajlılar deyince, fiziksel, ekonomik, kültürel ve sosyal imkânlar olarak bir takım kısıtlamalara sahip olanları ve himaye edilmesi gerekenleri anlıyorum. Kimsesizler, çocuklar, yoksullar, engelliler, yaşlılar, evsizler ve göçmenler... Bu grupları kuşatan tasarımlar herkesi içerebilirse, hitap ettiği kitlenin çapı da büyümektedir. Evsizler için ABD'de belli bölgeler için özel alanlar, göçmenler içinse mahalleler tasarlanmıştır. Bizdeki dezavantajlılar için yapılan bazı tasarımları doğru bulmuyorum, mesela bazı kentsel dönüşümleri. Ama huzurevi ve sevgi evlerinizin bazılarını gördüm çok beğendim. Kentteki yeri yaşamın tam içindeyse, mutlu ve aktif oldukları için başarılı buluyorum. Ama bazı binalarınızın şehrin çok dışında planlandığını gördüğümde üzülüyorum. İnsan sık görmek istemediği bölgeleri şehrin dışına taşır, mesela organize sanayi gibi...

Bu nedenle insanla ilgili bir planlama yapılıyorsa şehrin canlı bölgelerinde olmalıdır. Hele de bu bireyler, mağdur ve dezavantajlı bireylerse... Bu grup insanların sayı ve niteliklerinden her zaman devlet sorumludur aslında. Bu profile sahip olmak aslında devletin zamanında engelleyemediği veya çözemediği sorunların son hali ve resmidir... Hiç bir şey için değilse bile ihmalin özürü olarak onlara daha insani çözümler ve alanlar ayırmalıdır. Çözülmeyen her problem 'kartopu etkisi' yaratır. Hele bu bir de sosyal ve toplumsal konuya kontrol edemediğiniz bir güç ve hızla üzerinize gelir. Devlet, eğitim, sağlık, kültür ve fırsatlar konusunda adil davranarak ülkenin sorunlarını çözemez, koruyucu önlemler alamazsa sorunların endikasyonları size zorluklar yumağı olarak geri döner.

Devlet çocuğun, yaşlının, engellinin ailesiz kalmasını engelleyecek sosyal politikaları üretmelidir. Evsizler ve göç edenler için ekonomik ve sosyal hayatı iyileştirmek zorundadır. Bunları öngörmüş ve çözmüş olsa bu sorunlar için tüm bütçesini de harcamak zorunda kalmaz.

Yani konu mekân değil, sosyal hayatın inşasıdır. Bunu başaracak ki, ideal çözümlere ulaşsın...' (Çiğdem, 52).

Gecekondu yaşamını revize ederken temel argümanlarından, yatay yapılanma ve mahalle duygusundan koparmadan başarmak gerekmektedir.

‘Yapılan kentsel dönüşüm projelerini bazen çok beğeniyorum, bazen de başarısız buluyorum. Örneğin havaalanı yol kenarındaki eski gecekondu mahallesi şimdikinden çok daha insancıldı. Bir mimar olarak bana şaşıracaksınız belki ama...(gülerek devam ediyor) Keşke o dokuyu seyrelterek, iç ve dış görünüşlerini düzeltme yoluna giderek o yaşam dokusunu bozmasalardı. Orada yaşamaya alışmış bireyler için, toprağa az dokundukları site hayatı, bence zulüm ve dayatma olmaktadır.

En büyük içe dönme vakalarının ait hissedememekten kaynaklı olduğunu mesleğim gereği biliyorum. İçe dönme durumu, yalnızlaşmayı ve travmayı da başlatır. Birine, bir yere, bir olaya ve hak etmediğini düşündüğü bir hayat aidiyet hissedemediğinizde bu duyguyu derin hissederseniz. Ama pozisyonunuz değiştiremediğiniz ve sık maruz kalıp, alışkanlığa döndüğünde tanımlayamadığınız bir iç huzursuzluğunuz olur, mutsuz ve huzursuz bir birey olmaya başlarsınız. Gelen hastalarda yaşamını anlatarak bu temel sebebi açığa çıkarmaya çalışırız. Bu bazen eş, bazen yaşadığı hayat ve bazen de bulunduğu mekândır’ (Kaktüs, 39).

TGYONA rapor sonuçları, ülkenin nüfus yapısındaki çarpıcı değişiklikleri göstermesi nedeniyle önemlidir. Raporda bahsedilen göçün, tüm toplumları etkileyeceği gibi ülkemizin de sosyo-kültürel, ekonomik ve mekân da dâhil olmak üzere tüm dizaynını değiştirebilecek ve hepimizin hayatını etkileyecek bir konu olduğu ifade edilmiştir. Günümüzün gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından olan kitlelerin göç yoluyla kentlere gelmesiyle birlikte, ülkeler hızlı kentleşmeyle baş etme süreçlerini yönetmeye çalışmaktadırlar.

Bu bağlamda YY’lerin merkezde olduğu ve kentsel gelişim ve yerel iskân politikalarını denetim altında tuttukları bir model sağlıklı olabilecektir. Belediye, özel sektörle ortaklıklar da kurularak, birebir yenileme uygulamalarının içinde yer alabilme fırsatları sağlanmalıdır. Merkezi yönetimin ise, kaynak aktarımı noktasında önemli bir rol üstlenebileceği düşünülmektedir. İller Bankası ve ÇŞB teknik konular ve ASPB kredi desteği konusunda görev üstlenebilecektir. Hak sahipleriyle görüşme ve diğer yerel işlemlerin YY tarafından yürütülmesi sağlıklı olacaktır. Bu bağlamda yapılacak kentsel yenileme ve dönüşüm uygulamaları, kentlerdeki mekânsal planlama sürecine katkı sağlarken, toplumsal sorunlarla ilgili olarak da koruyucu, destekleyici ve önleyici SP uygulamaları geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Kentsel stratejiler kadar önemli olan bir diğer konu da; kırsal kalkınma projeleri ve göçü tersine çevirecek yatırım ve alt yapı çalışmalarına yönelik kalkınma plan ve uygulamaları olacaktır.

3.4 Kentin Tasarım Aktörleri

Kentlerdeki tasarım kapasitelerini mikro ve makro mekân açısından ikiye ayırmıştık. Kente ait mekânsal tasarım aktörleri olarak sadece mimar veya kentsel planlama uzmanı tarafından tasarlanıyor gibi gözükse de, kenti; toplumsal olaylar ve dönüşüm süreçleriyle birlikte moda akımlar, iklim, coğrafya ve yöresel doku da tasarlamakta olan aktörlerdendir.

‘İnsan tasarım aktörüdür. Her bireyi ben tasarım için talepte ve öneride bulunan tasarımcı olarak görüyorum. Her talep mekânın ontolojik yapısını şekillendirir, mekânı bu denli aktif dönüştürebilme yeteneğine sahip olan aktöre de tasarım eğitimi almaya da tasarımcı diyorum ben; çünkü her insan kendi ‘yaşamını tasarlayandır’, dolayısıyla da bir diğzerinin de yaşamına kendi tercihlerini biçimlendirirken dokunan bir tasarım aktörüdür’ (Duvar Sarmaşığı, 45).

Toplumda varlığı ile değeri olan insanın, estetik ve kullanışlılık ilkelerini göz önüne alarak gereksinimleri doğrultusunda; içinde yaşamını sürdürebileceği yapıların tasarlama sanatı aslında mimarın en temel görevlerindedir. Fakat tasarım yaparken görüşmecinin de dediği gibi, sadece teknik anlamda değil bir sosyolog gibi konuyu analiz edip ontolojisini ortaya koymak gerekmektedir.

‘Mümkün olduğunca dikkate almaya çalışıyorum. Patronumuzun eşi sosyolog ve kentsel dönüşüm projelerimizde ve müşavirlik işlerimizde bize danışmanlık yapıyor. Daha önce, yani okul yıllarımda hiç düşünmemiştim **tasarımda sosyoloğun** **irtibatta olması gerektiğini...** Öyle farklı konuyu analiz ediyor ki, bizim **görmediğimiz bir perspektifle bakıyor meseleye...**’ (Ebegümeçi, 45).

Dünya ve insanlık tarihinin devinimi ve dönüşümü; farklı toplumsal olayların yanı sıra farklı sahnelere ve mekânlara konu olmuştur. Mekân-insan ilişkisi, tüm toplumların kendi toplumsal yapılarına ve dönüşüm süreçlerine paralel bir gelişim süreci göstermiştir. Görüşmecinin de ifade ettiği gibi, 'tasarımcı toplumun dönüşümünde belirleyici tasarım aktörü' olduğu fikri doğru bir analizdir. Yapılan mekânlarda yaşayan bireyler önce alışkanlıklarını sonra da yaşam tarzını değiştirerek toplum yapılarını dönüştürmektedirler.

‘Tasarımcı toplumun olumlu/olumsuz dönüşümündeki belirleyici aktör değildir ama destekleyici diyebiliriz. Aslında böyle değişimler kitlesel hareketlerin yansıması olarak toplum karakterinde yer eder. **Bu kitlesel hareketler ise her alandan destek bulabilir kendine. Sanat ise bunun en büyük destekçisidir. Çünkü genellikle sessiz ve daha etkili ve derindir’ (Sarmaşık, 39).**

'Evet, tasarımcı toplumun dönüşümünde belirleyici tasarım aktörüdür. Eğer rant politikalarına yeterince direnebilerseniz, insan ve çevre ilişkileri anlamında daha iyi işler yapılabilir' (Ebegümece, 45).

Kent konusunu incelemeye başladığında aslında onu oluşturan yapı taşlarını; toplumsal ilişki biçimlerini ve bunun gelişim ve değişim süreçlerinin yorumlandığını görüyoruz. Görüşmecinin tasarımcıyı, toplumun olumlu/olumsuz dönüşümündeki belirleyici değil, destekleyici aktör olarak kabul etmesi de dikkate değer bir bakış açıdır. Asıl dönüştürme gücünün, ekonomik sistemler ve sosyo-kültürel yapıyla gerçekleştiği fikri genel kabuldür. Kent araştırmalarında; kent ve kentte yaşayanların birbirleriyle olan ilişkilerin bütününde - direkt olmasa da- kapitalizm ve modernizm üzerine analizlerle yorumlandığını söyleyebiliriz. Kent konusundaki analizin temel referans noktası, toplumsal süreçlerin hangi kriterlere bağlı olarak ne şekilde evrildiği ve bu sürecin nedenleri olduğundan; konu sanayileşme sürecindeki kapitalizm ve modernizmin toplum üzerinde yarattığı etkilere çıkmaktadır.

'Konuya mekân tasarımcıları açısından bakıldığında; yaşlının sosyal hayata katılımının öncelikle şehir plancılarının erişilebilir bir kent tasarladığında mümkün olabileceğini düşünüyorum. Bu gün itibari ile kentlerimiz bunu uygun değildir. Ancak yaşanan bir nüfus olduğumuz göz önünde bulundurularak, çalışmalara bu yönde hız kazandırılması gerekmektedir' (Firuze Çiçeği, 49).

Kentler üzerimize giydiğimiz elbiseler gibilerdir. Bazısı için talep, ihtiyaç veya alışkanlıkların karşılanamadığı sokak ve kent yapısı nedeniyle dar gelen bir elbise olmaktadır. Bazen de hem bulunduğu coğrafyayla, hem de bireyin aklına gelmeyen pek çok etkinliği karşılayacak zenginlikte mekân donatılarıyla tasarlanmış olmasından dolayı bol gelen bir elbisedir. Birey kendini sıkışmış, kısıtlanmış hissetmiyorsa ihtiyaç duyduğu mekânlara ulaşılabilirliği hem güvenli hem de kolay gerçekleşiyorsa, şehir tasarımı için başarılıdır denebilir. Ancak yapılan tasarımın her yaş ve kapasite grubunun taleplerini karşılayacak niteliklerde olması gerekmektedir. Bu nedenle tasarımda yaşlı veya engelli tüm bireyler planlama kriterlerine alınmalıdır.

'Tasarımcı, kendine has tasarım kararlarıyla aslında toplumu dönüştürür, değiştirir. Çünkü tasarım onun yaşamını etkiler. Davranış kalıpları yaratır. Mekân bir kaptır, içinde o kabın şeklini alırsın aslında... O kap ne kadar insanın taleplerin, tarzına uyarsa kişi o kadar rahat hisseder. Değilse o kapta bulunmak zorunda olduğundan, o kabın verdiği özgürlük düzeyine göre hareket eder. Kabi tasarlamak için bireyi çoooooook iyi tanımak gerekir. Aksi halde yanlış yâda uygun

***olmayan tasarım insan için işkence olur. Bu sorumluluk bilinciyle mekân yaratmak gerekir...'* (Gardenya, 45).**

Kentteki hayatın akışını yapmış olduğu planlamalarla belirleyen tasarımcı bazen bu süreçte özne bazen de eylemin nesnesi olmuştur. Yaşam ortamı olarak kent arazileri ise, çevresel değer olarak vazgeçilmez bir unsur olduğu gibi kentsel planlamanın asıl öznesi olmuş, bunu tasarlayan kentsel planlamacılar da hayata direkt dokunan sanatçılar olarak kabul edilmiştir. Kentsel plancılar, kente ait topraklar üzerinde arsa düzenlemesini sağlıklı gerçekleştirmekle sorumlu olan makro mekân tasarımcılarıdır. Bu önemli tasarımcı grubu, görevlerini sağlıklı ve doğru gerçekleştirmeye gayret gösterebilirler de; kentlerde göçle birlikte başlayan düzensiz yapılaşmayla ortaya çıkan; hızlı, çarpık ve düzensiz bir kentsel yapıyı revize ederek, kentleri yeniden yaratmaya çalışmaktadırlar.

***'Yapıların tasarımını yaratan, gerçekleşmesini yöneten kişiye mimar denir. Bu nedenle mimarlık, yalnızca bu günkü eğitim biçimiyle öğrenilebilecek bir beceri değildir. Aslında tasarlanacak olan her bina, geçmişi, günü doğru bilmeyi, geleceği öngörmeyi, kültür yorumu yapabilmeyi gerektirir. Özellikle kültür yorumu yapamayan kişi, gerçek anlamıyla "mimar" adını taşıyabilecek kişi olamaz. Mimar, yalnızca tasarımla yetinemez'* (Gül,48).**

Sürekli bir değişimin içinde bulunan tasarım ve bunu kent özelinde gerçekleştiren aktörler olarak tasarımcılar (mimar, peyzaj mimarı, şehir plancısı gibi) görev alanları konusunda derin hassasiyetler taşımaları gerekmektedir. Bu konuda gerçekleşen pek çok tartışma, kenti tasarlayan aktörlerin yalnızca mekânı üretmedikleri; aynı zamanda toplumun değişim ve dönüşümünde de belirleyici hamlelere sahip olduğu üzerinden devam etmektedir.

***'Maalesef tasarımcı, bence karar verici değildir. Otorite karar verir, tasarımcı o verilen kararın içinde kendi farkını yaratır. Mutlaka siz de bilirsiniz, ünlü bir hikâyedir; Hitler, Ruslar Berlin'i bombalarken yaptırdığı müthiş büyük Berlin maketine bakar ve yeni Berlin'in hayallerini kurar. Yardımcısına dönüp der ki: "Belki de Berlin'i bombalamaları çok iyi oluyor bizim için. Şimdi rahatlıkla yeni bir Berlin kurabileceğiz" der'* (Gül,48).**

Görüşmecinin tasarımcıya ilişkin yorumunda; 'Otorite gücünün karar verdiğini, tasarımcı verilen kararın içinde kendi farkını yaratmaya çabaladığını' ifade etmiştir. Tasarımcı işverenin taleplerini gerçekleştirme girişiminde olduğu doğrudur. Bu işveren bazen iktidar olup, mevcut politikaları doğrultusunda taleplerini oluşturabildikleri zaman içinde gözlemlenmiştir. Tarih bu mekânsal karar mekânizmasının da şahididir. İktidar her zaman

mekâna hükmetme eğiliminde olmuştur. Elindeki güçle bu yapısal değişimi kontrol ederek, sosyal ve psikolojik değişim sürecini de hep yönetebilmiştir.

‘Okula başladığımızda bizlere ilk öğretilen şey; her çeşit yapının, kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, tasarlayan ve yapımını denetleyen kişi mimardır. Tabii ki estetik ilkeleri göz önünde bulundurarak... Mühendis ise bu projeleri esas alarak, insanların ihtiyacına uygun imalatlar yapan ve hatta insanlara ihtiyaç üreten kişidir’ (Kardelen,49).

Görüşmecinin de değindiği gibi, bir yapının mimarlık eseri olabilmesi onun belli bir nitelik içermesi, şartıyla sağlanırken, aynı yapı, nitelikli bir ölçüt kazanarak, strüktüel yapıya ulaştığında ise artık mühendislik eseri olmaktadır. Zaman içinde strüktürel yapı kalıbı bireylerce talep edilerek dönüşüm istenebilir, bu mekâna yüklenecek yeni anlam mimari aktörü tekrar devreye sokarak mekânı revize ettirir. Bu karşılıklı mesleki iletişimin serencamı her an aktiftir; hem kenti, hem de birey veya grupların taleplerini sürekli yapılandırarak dönüştürebilir nitelikte gerçekleşmektedir.

‘Tasarımdan anladığım şey, bizim mesleğimizin temel unsurunun, insan hayatını kolaylaştırmak ve yaşama alanlarını insana uygun hale getirebilme çabası olduğunu düşünüyorum’ (Kardelen,49).

Tüm tasarımların insanın hayatını kolaylaştırması ve yaşam alanlarında sosyal ilişkileri de desteklemesi gerekmektedir. Mekânsal tasarımda, bilgi ve kültürün devamlılığının sağlanması ve süreklilik arz etmesi mekânın talepleri karşılması açısından önem arz etmektedir. Ancak bu yolla toplumsal bellek bir miras olarak bir sonraki nesle aktarılabilir. Bunu planlayan tasarım aktörlerinin organizasyonunu; sosyal ve toplumsal bilgi birikimi, farkındalık ve çok boyutlu düşünsel yaklaşıma sahip tasarımcıların yapılması beklenmektedir.

‘Aslında tarihi şehirlere baktığımızda, o kentin simgesi haline gelmiş ve orada yaşamış toplumların etrafına yerleşerek hayatlarını bu merkezlere göre düzenledikleri yapıların, aslında büyük maliyetlerle ve çok sayıda işçi ile yapılabileceği aşikârdır. Dolayısı ile bu yapıların sosyal ve siyasi kararlar alabilen ve bütçe imkânları olan kişi veya grupların organize ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır’ (Kardelen,49).

Tüm toplumlarında mekân ve kent konularını anlamak üzere yapılan çalışmalarda; tarihte yaşanan toplumsal olaylar ve gelişim süreçlerinin cereyan ettiği mekânsal kurguların incelendiğini ve yorumlandığını görürüz. Bu bağlamda batıdaki kent oluşum süreçlerin değerlendirildiğinde, kentsel mekân öğelerinin iktidar egemenliğine hizmet ettiğini görebilmekteyiz. Aslında bu mekânsal öğelerden istifade etmek sadece, batıya has değil, doğuda bu tür mekânların -örneğin saraylar- da kullanıldığını otorite ve iktidarın mekân özellikleriyle taşımasını görmekteyiz.

'Bu sorunuza verilebilecek örneklerden bence en önemlisi tarihi Kale tasarımlarıdır. Kadim kentlerin hemen hemen tamamında, orada yaşayan toplumların önceliklerinden en önemlisinin o kentün savunması olduğunu söyleyebiliriz. Zaten bu kentlerden günümüze gelen ve ayakta kalan en önemli yapıların kaleler olduğu görülmektedir. Bu yerleşkelerde, kale etrafına evler yapılır ve hayatın merkezinde bu kaleler vardır. Her hangi bir saldırı durumunda halk bu kalelere hızlıca sığınacak şekilde pozisyon alınır. Dolayısı ile insanlar için toplumsal olaylar her zaman tasarım sürecinde ciddi rol oynamıştır' (Kardelen,49).

Mekân tasarımlarının döneme ilişkin özel kodları bulunduğunu daha önce de ifade etmiştik. Örneğin ortaçağın önemli mekân ürünü olan kaleler içinde yaşanan sosyal hayat, döneme has bir savunma sistemi olarak göze çarpmaktadır. Düşman saldırılarına karşı koyabilmek üzere güvenlik gereğince inşa edilen bu mekânsal ürün; hem yaşam alanı, hem de sığınma alanı fonksiyonuyla mekân tarihinde yerini almıştır.

'İkinci Dünya savaşı öncesi Muslininin Roma'daki özellikle koruduğu ve bina yaptırmadığı tarihi Venedik Meydanıdır. Bu meydana topladığı binlerce kişiye Sarayının balkonundan unutulmaz bir hitabetle tarihi konuşmasını yaparak halkı ikna eder ve Fransa ile İngiltere'ye karşı, savaşa girdiğini ilan eder. Bu meydanı bu günleri düşünerek koruduğunu daha sonraları beyan etmiştir. Mussolini'nin halkı ikna etmek için bu meydanlara ihtiyacı olduğunu ve toplumsal amaçlarla kullandığını anlıyoruz' (Kardelen,49).

Batıda otoritenin bir mekân tasarım aktörü olarak, iktidar gücünü destekleyen özel kamusal alanları inşa ettirdiğini ve kullandıklarını görmekteyiz. Meydanlar toplu konuşmalara evsahipliği yapmak ve gerektiğinde sokak ve bireylere müdahale edebilmede sağladığı kolaylıklar nedeniyle inşa edilmiştir. Doğu kültüründe ise bu tür kamusal alanların üretilmesine ihtiyaç duyulmamıştır. Batıdaki itiraz kültürünü değil, genel olarak itiat kültürünü görürüz doğuda. Toplanma alanları genel olarak, yardımlaşma, ibadet ve iletişim için kullanılan lanlar olarak dizayn edilmiştir.

Tarihimizi temsil eden Osmanlı mimarisinde İmparatorluğun üç kıtaya yayılmış olmasının zenginliği ile barındırdığı farklı din, dil, ırk, etnik köken, mezhep ve kültüre sahip insanların biraradılığına ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca yetiştirdiği dünyaca ünlü mimarlarla mekân üretimine ulusal nitelikleri aşkın bir katkı ve mihmandarlık etmiştir. Zaman, mekân ve insan örgüsüne ortak değerlerini yansıtan bir imza atmıştır. Ve bizim geleneksel mimarimiz olarak tarihimize de kaydedilmiştir.

*'Ancak geleneksel mimarimiz deyince benim aklıma dış görünüşten çok, fonksiyon öncelikleri farklı Selçuklu ve Osmanlı mimarisi geliyor. Geleneksel mimarinin asıl unsurları **bence insan merkezli ve mahremiyeti ön plana çıkaran bir yapılaşma ve kentleşme anlayışından kaynaklanmıştır.** Mülkiyet kutsallığı vardır, yapılarda hareket özgürlüğü ve aileye saygı vardır. Bizim ortak avlulu/sofalı ev kültürümüzü bilirsiniz. Her evde mutlaka bahçeli bir avlu, çok amaçlı misafir odaları vardır. Ailelerin yaşantıları özeldir. Bu ortamlara kolay bir şekilde ulaşamazsınız. Evler birbirine bitişik nizamda, sokaklar yilankavi ve tek girişli yani çıkmazdır. Burada oturan sakinlerin hareketleri gözlemlenemez ve yabancılar tesadüfen oradan geçemezler. **Çünkü bu sokaklar herkesin gelip geçebileceği bir sokak değildir. Aynı zamanda sokak güvenliği çok rahat sağlanır. Sokak girişini tuttuğunuzda bu alana kimse izinsiz girip çıkamaz. Görüldüğü üzere atalarımız birçok faktörü göz önünde bulundurarak evler ve şehirler planlamışlardır**' (Kardelen,49).*

*'Kültürel bağlarımız bizleri tarihi kimliğimiz ile buluşturan en önemli hayat damarlarımızdan biridir. Bu bağlar olmaz ise toplumlarımızın kimlikleri de olmaz. Siyasi yetkililerin öncelikli olarak toplum kimliklerini iyi tanımlamaları ve geleceğe yönelik hedefleri bu doğrultuda belirlemeleri gerekir. Bunun için sadece tarihsel ve geleneksel toplum reflekslerin araştırılmasında sosyoloji ve psikoloji araştırmalarının yeterli olacağını düşünmüyorum. Aynı zamanda **fiziksel mirasımızın da her boyutu ile araştırılması gerekmektedir diye düşünüyorum.** Bunun için alanında uzmanlaşmış mimarlardan oluşan heyetlerin de bu çalışmalarda değerlendirilmesi gerekir' (Kardelen,49).*

Kentlerin tasarımı, tek bir yönüyle ele alınamayacak kadar kapsamlı bir tasarım sürecidir. Bu konuda belirleyici olan tüm aktörlerin çalışmalarını disiplinler arası bir işbirliğinin sonucunda ortaya koymaları beklenen bir mekânsal süreçtir.

*'Şehirlerin mimari yapılarını ve yüksek fotoğraflarını incelediğimizde **o toplumun hem kültürel yapısını hem de tarihi panoramasını rahatlıkla okuyabiliriz diye düşünüyorum**' (Kardelen,49).*

***Kurumsal yapı içerisinde mekân tasarımcıları ile uygulayıcılar irtibat halinde projeleri tartışarak planlamaya başladık. Yani siz mimarlarla biz sosyal çalışmacılar (gülerek devam ediyor).. Ancak bu durumun ülke genelinde pek yapılmadığını söyleyebilirim. Yaşlılar için yapılan diğer özel huzurevlerinde ve şehirlerdeki mekânlarda bu hususların dikkate alınmadığını düşünüyorum**' (Firuze Çiçeği, 49).*

Sosyal bilimlerdeki disiplinler arası yaklaşımın gelişimi ve çoğul metotojilerin kullanılmasıyla birlikte; kentin çağdaş tanımları, kentin içerdiği toplumsal süreçleri ve mekânsal yapı arasındaki diyalogu daha açık ifade eden ayrı bir nitelik kazanmıştır. Kent kuramlarındaki tüm farklı yaklaşımlara bakıldığında, asgari müşterek hususun; kentin toplumsal, ekonomik, mekânsal ve kültürel süreçlerin bir toplamı olduğu görülmektedir.

Modern kentleri, her türlü farklılık ve eşitsizliğe rağmen, yakın fiziksel temasla birbirini 'görmeden' ve umursamadan yaşadığı, böylece eşitlenmiş gibi görülen mekânlar olarak; hem özgürlüğün ancak yabancılaşmanın, hem de varoluşun ama yalnızlığın da bir arada yaşandığı alanlar olarak ifade edilmiştir. Bunun kamusal alandaki karşılığı ise, 'toplumun ve topluluğun', 'cemiyyetin ve cemaatin', 'kolektifin ve tikelin', 'yerelliğin ve küreselliğin' birlikte; birbirinin içinde, etkileşerek ve dönüşerek bulunması olarak tanımlanmıştır (Özdemir, 2012, s.175).

'Tasarımcılar ile yatırımcılar arasında ticari diyebileceğimiz bir ilişki şekli olduğundan, yapılacak projelerin sınırları belirlidir. Bu sınırlı alan içerisinde mimarların hassasiyetleri doğrultusunda fikirlerini projelere yansıtması gayet doğaldır. İnsanın hayatına dokunduğu için bu tasarımlar, küçük çaplı da olsa bu insanların hayatına yön verirler. Yani bir şekilde çok katlı apartmanda oturan insanlar buranın kurallarına uymaya başlar. Balkonda semaver ve mangal yakma alışkanlıklarını istemeyerek bırakmak zorunda kalırlar. Dairenin kapısının önüne bıraktıkları eşya ve ayakkabıları zamanla içeriye koymayı öğrenirler. Başkasının park yerine park etmemeyi öğrenirler vs.. Ama örneğin çok katlı apartman yapılacak arsalarla çok geniş ve yüksek müstakil binalar tasarlayamaz. Köklü değişimler makro planlarla başlar ve halka iner. Toplumu yönetenlerin bu kararları vermesi gerekmektedir. Kişisel çabalar da tabii ki küçümsenemez ancak yeterli olmayacağı kanaatindeyim' (Kardelen,49).

'Olumlu olabilmesi için arkasında politik bir güce ihtiyacı vardır. Yoksa yapılan binalar kullanım izni alabilmek için oldukça bağımlı kalmakta ve olumsuz bir belirleyici olmaktadır. Olumlu olması tarafsız jüri üyelerinden oluşan bir komite tarafından onaylanması ile mümkündür. Yarışmaların açılması ve bu tarafsız komite tarafından seçilmesi ile olabilir' (Kuşonmaz,54).

Görüşmecinin de ifade ettiği gibi, makro bir planlama olan kentsel tasarım; büyük çaplı, dinamik ve canlı bir tablo yapmaya benzemektedir. Yanlış alınan tasarım kararları tıpkı tablodaki kötü ve uyumsuz renk kullanımı gibi tabloda sırtan unsurlardır. Şehir yapılan yanlış tasarım kararını kendi inisiyatifini kullanarak yok edebilen veya mekânın anlam ve değerinin ihtivasını dönüştürebilen bir güce sahiptir. Önce pazar yeri olarak tasarlanan bir alan yeri uygun değilse, kullanıcılar rağbet göstermeyerek ve atıl bırakarak o mekânın

kullanım değerini değiştirme g¼c¼ne sahiptir. Tasarlayan sanatçı kadar kullanıcı da sanatın kriteri olarak yeni mekân formu önerebilmektedir. Kentlerdeki tasarımın ve dönüş¼m¼n temel referansının bu nedenle birey ve toplum olması gerekmektedir.

*'Her devirde mimarlığın ilerleyiş süreci toplumun k¼lt¼rel değerlerine ve ihtiyaçlarına göre ilerlemiştir. Olması gereken de budur bana kalırsa. **Toplumun kabul etmediği bir mimarlığın yaşaması ve uzun öm¼rl¼ olması gibi bir durum söz konusu değildir. Mesela Konya yolu üzerindeki dekonstr¼ktivist tarzda yapılmış olan ve şu anda herhangi bir işe yaramadığını görd¼ę¼m hatta ne olduğunu bile bilmediğim bina'** (Sarmaşık, 39).*

Anayolların kimlikten yoksun olduğu veya birbirine karıştırıldığı durumlarda, kentin büt¼nc¼l imgesini algılamamın güçleşmektedir (Lynch, 2014, s.58). Kentin ana arterleri, hem kent içindeki ulaşım ağıyla her noktayı birbirine bağlar, hem de diğer kentlerle olan bağlantılarını kolaylaştırır. Bu anlamıyla kentin yolları vücutta kalbe kanı taşıyan damarlar gibi kesintisiz, dikkatli ve organizasyon içinde kurgulanmalıdır. Bir noktadaki ihmal şehrin o bölgesini atıl hale getirir ve oradaki yaşam yavaşlar. Ayrıca yolların genişliği ana arterlere bağlanma önceliği ve etrafındaki yapıların karakteristiğiyle kendi kimliğini belirler.

*'Aslında şöyle biz b¼t¼n kente dair genel kararları veririz. **Bu kararları verirken o kentle ilişkiyi hem ulaşım anlamında hem kentin ihtiyaçları anlamında hem alt ölçekte o projenin sahip olduğu mekânların kimlere göre tasarlandığı anlamında mutlaka ele alırız'** (Erguvan, 38).*

Harvey (2014, s.93) asıl odaklanması gereken konunun toplumsal etkileşim süreçleri olduğunu vurgulayarak "süreçler işin öz¼ndendir" demektedir. Gerçekleşen kentsel çevrelerin süreç ve uygulamalarına sağlıklı ve rasyonel olarak bakıldığında, onların düzensiz olmaktan çok, girdisi çıktıı bol ve örg¼tlenmiř bir karmaşıklık sistemi olduğunu gör¼r¼z. Bu karmaşıklık içinde; bazen çeşitliliği, bazen de beklenmedik şeylerin denetimli ama yaratıcı bir biçimde ele alınma kompozisyonun yarattığı etkileşimin enerjisiyle birlikte canlılığını da gör¼r¼z. Jacobs'a göre kentsel planlamacılar tarafından kentte ve yaşayanlarında spontan var olan çeşitlilik eğilimleri bazı yanlış arazi kullanımlarıyla engellenmektedir. Bu planlamanın gerçekte kentte düzensizlik ve karmaşıklık yaratarak farklılıkların da düşmanı olmaktadır. Kent planlamasındaki çeşitlenmeye saygı gösterilmeyen kentsel tasarımcıların; farklılıkları yok sayarak gerçekteleştirmiş oldukları

tasarımın; sadece estetik yönüyle ilgilenmeleri de hayretle karşılanmaktadır (Jacobs, 1961, Akt. Harvey, 2014, s.93,94).

'Hani yaptığınız bütün objeleri kullanan binden fazla insan var, bu sizin tasarımcı kişiliğinizi geliştirmeniz adına önemli. Tek yönlü bakmamanızı sağlayıp, çok yönlü düşünmenizi sağlayıp böyle çok optimumda bir şey çıkarıp, şey yapmanızı ama bu tabii kimliğini etkileyebilir yine de.' (Lale,32).

Mekân tasarımlarında objelerin birliği ve organizasyonu tasarımcının kişiliğini geliştirerek yansımasını sağlar. Bu tasarım ögesi ister mikro ister makro olsun, tasarımcının kişiliği ile meslek birikimini yansıtmaktadır. Kent ve şehir olguları makro mekân kavramı olarak tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaktadır. Kavram ontolojik olarak ele alındığında; bulunduğu coğrafyaya, kültüre bağlı olarak farklı misyon ve anlamları yüklenebildiğini söyleyebiliriz. Bu mekân olgusu; kavram tanımlamasını doğu kültüründe 'şehir' olarak, batı kültüründe ise 'kent' olarak almaktadır. Aynı kavramı ifade ettiği söylene de; şehir ve kent kavramları arasında biçimsel, kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Batı merkezinden üretilen 'kent' kavramı, modern ve kantçı dönemin ürünü olup, batıdaki aydınlanma dönemine koşut gelişen bir nüfus hareket sürecinin yarattığı mekânsal yeniliği ifade etmektedir. Şehir ise, doğu kültüründen referans alarak, toplumsal yaşam düzenine daha saygılı ve insancıl bir tasarım anlayışıyla birlikte, sosyal hayatın niteliğine öncelik veren bir süreç anlayışını kapsamaktadır.

'Bu kriterler ana kriterlerdir, tasarım için. Bölge, semt, gelir durumu, etnisite, nüfus yapısı...Baz almak, bunlara göre mekânları tasarlamak sizi başarıya, kullanıcıya daha mutlu yaşamaya götürür. Bu kriterlere uygun ve elverişli mekânsal planlama ve düzenlemeler yapılmadıysa, bu mekânları kullananlar sosyal hayatlarında sorunlar yaşarlar. Yani huzursuz kullanıcı mekânı terk etme, değiştirme eğiliminde olur. Bu da sizin mekân tasarımınızın sınıfta kalması demektir' (Gül, 48).

Her tasarımcı ister makro mekân ister mikro mekân tasarlasın, daima yönlendirici ve kurgulayıcıdır. Çok kıymetli bir tasarım dalı olan kentsel tasarım, sadece şehrin insanına değil, o şehri gezen turiste ve dünya toprağına imza atması nedeniyle; herkesin taleplerine hizmet etmek gibi büyük bir sorumluluğı vardır. Tasarımcının bu kararları şehrin ekonomisini bile etkileyen kararlar olup, aynı zamanda da kent içinde yaşayan insanların mutlu, huzurlu olmalarını etkileyen mekân üretme kararları, onun da başarılı olup olmamasıyla yakından ilişkilidir. Şehrin dizaynı hem yaşayanlarının, hem de gelecek

nesillerin ekonomisini, yapısını, psikolojisini ve kültür yapısını da dönüştürür ve yeniden inşa eder, aynı zamanda doğru tasarlandığında hayatlarını renklendirir ve ufuk kazandırır.

'Mimar zaten yönlendirici, kurulaıcıdır. İnsanların mutluluğunu, yaşam tarzlarını bilmesi ve ona göre yönlendirmesi gerekir yaptığı yapıları' (Sümbül,49).

Makro mekân tasarım aktörleri dediğimiz gibi, sadece tasarımcı bireylerden oluşmaz; olay, çevre ve olgular da bu mekânsal üretim düzleminde rol almaktadırlar. Örneğin, toplumsal olaylar/dönüşümler, moda/trend akımlarının yanı sıra coğrafya, iklim ve yöresel doku da tasarım aktörlerinden sayılabilmektedir.

Tasarım aktörlerinden biri de toplumsal değişimler ve olaylardır. Bu tasarım aktörleri her coğrafyada ve sosyal, kültür ve iktisadi yapıda farklılıklar gösterir. Her toplum yapısını değiştiren ve dönüştüren sosyal ve mekânsal tasarım kararları mevcuttur. Her ne kadar küreselleşme süreciyle 'aynılaştıran ve benzeşen' toplumsal ve mekânsal yapılar birbirine çok yakın hal alsada; bazen toplumların kültürel ve sosyal yapılarının dirençlerine bağlı olarak nüfus edebilen bir dönüşüm gücüne sahiptir.

'Bir kentin ana meydanlarından sokaklarına doğru yürürken, o şehrin geçirdiği toplumsal süreçleri, yönetim biçimlerini ve tüm alışkanlıklarını hemen kavrarım. Bu benim mesleki bakış açımı ilgili, tabii babamın çocukluktan beri verdiği tüyoları saymazsam... Şehir silüetleri, şehir aydınlatma tercihleri, polis görme sıklığı bile toplum yapısı açısından ipuçları verir daima...' (Bambu, 32).

Tasarım düzeylerinde, tasarımcının bilinç ve birikim düzeyi oldukça önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasarımcı bunun farkında olarak veya olmayarak toplumsal dönüşümü mekânsal tasarım kararlarıyla vermeye devam etmektedir. Bu sorumluluğu profesyonel olarak farkındalıkla icra edebilen tasarımcılar 'toplumsal tasarımı gerçekleştiren sosyologlar gibi' toplumlara istenen biçim ve formu verebilir. Gelişmiş ülkelerde bu 'toplum dizaynırları' iktidarlarla birlikte, tasarımcılar ülkeleri daha ilerilere taşıyabilecek önemli aktörler olarak görev almaktadır.

'Mekân üretme sürecinin toplumsal inşa sürecini de yürüttüğünün bilincini oluşturmak gerekir. Bu bilinçle daha duyarlı tasarımlar gerçekleştirilebilir. Genç tasarımcılar henüz mekânsal planlamanın kenti, bireyi ne kadar derin değiştirebildiğinin farkında değiller. Hemen her derste vurguladığım konu bu sosyal sorumluluk bilinci olmaktadır. 'Kenti değil hayatı tasarlıyorsunuz' derim ve açıklarım evine gideceği sokak genişliği, bağlandığı cadde tasarımı, uğrayacağı

*etkinlik alanları, parklar... O planlanan cadde ve sokaklara cephe olan konut, işyeri ve kamusal alan tasarımları yaşam biçimlerini, hassasiyetlerini, mekânda geçireceği vakti, uğrayacağı sıklığı tasarlıyorsunuz aslında. **Hangi kamusal binanın hangi noktada konumlanacağı, önceliği, büyüklüğü ve şehirle olan ilişkisi ve temas düzeyi, ulaşım arterleri, duraklama noktaları ve daha pek çok detaya varana kadar her şeyi tasarımda planlıyorsunuz.***

Dediğim gibi bireyin günlük programını, zamanını, alışkanlıklarını farkına varın veya varmayın, siz planlıyorsunuz. Bu bilinçle davranırsanız, bu ağır sorumluluğun hakkını verebilirsiniz...' (Çiğdem, 52).

Görüşmecinin de ifade ettiği gibi, toplumun aile yapısı ve demografisi toplum hakkında net bilgiler verebilmektedir. Değişen demografik yapıyla birlikte, yaşlı nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı ile şekillenen toplumsal yapı göz önünde bulunduğunda, gelecek sorunları karşılayabilen SP ve mekânsal planlama stratejilerinin oluşturulması gereği açıktır. Ülkemiz gibi bazı gelişmekte olan ülkelerin de politika kararlarında ve yatırımlarında demografik verilerin yanı sıra göç veren ve göç alan bölgelerle ilgili yeterli araştırmalar yapılmadan gerçekleştirilen yatırımlar; maalesef ekonomide, toplum beklentilerinde, sosyal ve mekânsal politikalarda bir takım olumsuzluklara neden olmuş, bunları karşılayabilen önerilere ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenler direk tasarım aktörü olmasa da tasarım kriteri olarak, mutlaka mekânsal planlamada kendi yerini almalıdır.

*'Toplumun **aile yapısı ve demografisinin** anlaşılması o toplumun tarihi, kültürü ve değerleri hakkında bilgi verir. Ayrıca nüfusun yaşlara göre oranları; genç ve bağımlı nüfus oranları da ülkenin ekonomik durumu ve nüfus politikaları hakkında pek çok fikir sağlar.*

***Bir bölgedeki yaşlı nüfusu o bölgenin geçmişi ve geleceği arasındaki köprüdür.** Bu anlamda da bu konu incelendiğinde; hem geçmiş hem de gelecek beklentileri hakkında pek çok veri elde edilir' (Leylak, 31).*

Toplumsal dönüşümlerde mekân-insan ilişkisi kadar önemli olan bir diğer aktörse mekân-iktidar ilişkisidir. İktidar ve otorite her zaman mekânsal tasarım simge ve mesajlarını karar ve uygulamalarında destek güç olarak kullanmışlardır. Görüşmecinin de hatırlattığı gibi, tarih topluma 'mekanın verdiği alt mesajlar'ın mekânsal üretim süreçlerinde kullanımına daima şahit olmuştur. Hitler mekân kararlarını, en iyi mesaj aktarabilme yeteneği olan idareci olarak tarihe ismini yazmıştır.

*'Tarih boyunca insanoğlu pek çok sistemden geçti, feodalite, imparatorluk, diktatörlük ve daha pek çok dönem... **Her dönem toplumların sosyal ve düşünsel yapısına müdahale etti. Bu müdahale araçlarından biri de mekânsal tasarım***

süreç ve ürünleri oldu. Mekânlar toplumlara, bireylere subliminal mesajlar verebilen olgulardır. Onu zorla düşündürtür, eylem sürecine sokarsınız.

Mekân tarihi dersinden hatırladığım çok enteresan bir örnek vereyim...

Hitler'in tasarımcı olmak üzere yetenek sınavını geçemediği biliyorsunuzdur.

Tasarım yeteneğini toplum dizayn etmede kullandığı gibi, mekân dizaynında da kullanmıştır. Kısa boyunu kompleks edindiğinden, kendi odasını bu özelliğini gizlemek üzere tasarlamıştır...

Şöyle ki; Çok uzun bir dikdörtgen oda düşünün, kat yüksekliği de oldukça fazla. Bu dikdörtgenin kısa kenarından oda girişini vermiş, odanın uzun yan yüzünde de sık aralıklarla dikey bant pencereleri ekleyerek ışığın çarpıcı eksini içeri kısıtlı olarak almış. Dikdörtgenin diğer kısa kenarında da kendi masasını odaya hâkim bir biçimde yerleştirmiş, yanlarında da iki büyük köpek...

*Kendinizi düşünün ne kadar uzun boylu olursanız olun, o kadar özel tasarlanmış ışıklı, uzun ve derin koridoru yürüdükçe yürüdükçe küçülürsünüz... **Ve Hitler'in masasına ulaştığınızda hem küçülmüş hissedersiniz, hem de her emre hazır duruma gelirsiniz...***

Olmayan azamet ancak böyle yaratılır tasarımıyla di mi? (gülerek konuşmaya ara veriyor)

Tasarım işte bu biçimde komut, çağrışım ve subliminal mesaj taşır..' (Gardenya, 45).

'Toplum bilinci, insanı belirler. Bu nedenle insanın; eğitim, etik değerler ve ahlaki toplumun düşünce sistemini şekillendirir. Bunlar da bir bütün olarak toplumu anlatır. Bu anlayışla oluşan toplumsal süreçleri dikkate alarak tasarımı gerçekleştirmek gerekir. Bu olgudan bağımsız olmaz, hiçbir tasarım. Ve ben tasarım için bu kriterlere bağlı olarak süreci gerçekleştirmeye özen gösteriyorum. Öğrencilerime de hep bu yönde telkinde bulunuyorum.

Genç tasarımcılara evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda yönlendirme yapmalısınız, müdahale etmemelisiniz. Onlar mesleki ahlakları ve kendi toplumsal değerleriyle bu süreci gerçekleştirirler' (Çiğdem, 52).

Görüşmecinin özel bir kentsel yenileme çalışmasında yer almış olması konu açısından bir fırsat olmuştur. Toplumsal dönüşümler bazen zorunlu mekânsal dönüşüm ve yenilikleri de birlikte getirir. Şu anda Silopi-Şırnak ve Diyarbakır kentsel yenileme ve kamulaştırma çalışmaları, buna en iyi ve yeni örneklerdendir. Daha önceleri Sulukule, Kuzey Ankara ve Çinçin mahallesi gibi kentsel yenileme projeleri de; hem toplumsal hem de mekânsal dönüşümlere örnek olarak yaşanan süreçler olmuşlardır.

*'İlk aklıma geleni söyleyeyim: Son günlerde yaşananlar bence güvenlik ögesini ön plana çıkarmıştır. Şu anda Güneydoğu'da toplumsal hayatı güvenli hale getirmek için bile önce mekânsal planlama müdahalesi yapıldı. **Resmi gazeteye Sur'un kamulaştırması alındı. Veya Şırnak ve Silopi'nin yeniden kentsel dönüşümü için kollar sıvandı. Bazı olaylar önce toplumsal olayları sonra da mecburen mekânsal revizyonu başlattı'** (Ebegümeçi, 45).*

Tüm dünyada ekonomik sistem ve üretim sistemlerinin getirdiği yeni alışkanlıklar ve modernleşme süreci üretmekten çok, çağın hızına koşut bir hızla tüketme alışkanlıklarını değiştirdi. Sadece üretilen mamüllerin tüketimini ieremeyen bu süreç manevi ve aile bağlarımızın da hızlı bir biçimde tüketilmesini sağlayan toplumsal dönüşümlere tanıklık etmiştir.

‘Mekânsal kurgu ve toplumsal yapıyı değiştiren en büyük olgu bence; tüketim alışkanlığı olmuştur. Tüketimin hayatımıza girmesi sadece iktisadi boyutla yansımamıştır hayatımıza. Alışkanlıklarımızı, geleneksel yapımızı ve ilişkilerimizi de tüketmeye başladık. Aslında çözüldük....

AVM gibi mekânsal yapılar bu tüketim alışkanlıklarının verimli ürünleri oldu. Gündelik hayatımız, boş zaman değerlendirme alışkanlıklarımız, hobilerimiz ve duyarlılıklarımız değişti. İlişkiler çözüldüğünden, artık ev ziyaretleri azaldı. Birbirimizi sınırlı zaman diliminde, bizi ifade etmeyen yabancı bir mekânda ağırlıyoruz. Bu bence en büyük toplumsal değişim... Aile yapımız, geleneksel sofralar alışkanlıklarımız hepsi değişti, dönüştü ve çözüldü... Ekmek kazandığımız toprağı ve sılayı bırakır olduk. Aslında insanlar köklerini terk etti...’ (Ladin, 40).

Toplumların duyarlılıkları; hem sosyal yapılarından hem de mekânsal iyileştirme karar ve zorunluluklarından anlaşılır. Mekânsal kurgularla mekânları dizayn ederken toplumu kucaklayan çözümlere ihtiyaç duyarsınız. Örneğin dezavantajlılar için tasarım hassasiyetleri geliştirmeye başlar toplumlar, tabii bu bir gelişim göstergesidir. Sosyal adalet, gelir dağılımı adaleti ve fırsat eşitliği kavramları sosyal ve mekânsal kurgulardan beklenmesi gereken temel sosyal haklardır aslında.

‘Önce topluma adalet lazımdır. Sadece hukuksal alanda adaleti söylemiyorum tabii ki... Sosyal adalet, gelir dağılımı adalet, eğitimde fırsat eşitliği gibi tüm bireylerin eşit hakları diyorum... Çok mu sosyalist söylem oldu (kahkaha atarak devam ediyor) ...

Ama gerçekten önce temel hakları ve sosyal hayatı iyileştirmeliyiz. Sonra tüm toplumu içeren tasarımlar da duyarlılıkla peşinden gelir demek istiyorum. Engelli, yaşlı, genç, çocuk yani herkes için mekânlarda ve onun kullanımında fırsat ve hak eşitliği gerekir. Bunu planlamak tasarımcının görevidir. Kamu ve yerel yönetimler de bunun ne kadar gerçekleştirildiğini denetlemekle, her zaman desteklemekle görevlidir. Evrensel tasarım ilkeleri için tüm yönetmelikleri uygulamaya sokmak gerekir. Erişebilirlik de bunun başındadır...’ (Gardenya, 45).

Görüşmecinin de ifade ettiği gibi, bir kenti gezerken yanınızda rehber olmasa da, o kentte yaşayanların geçirdiği toplumsal süreçlere dair ipuçlarını mekânsal tasarım kararlarından, mekân çözümlerinden anlaşılabilir.

'Tasarladığınız mekân talep edenin isteklerini anlatır, ama eser tasarlayanın da imzası olduğundan mutlaka ona ait düşünce ve hassasiyetleri yansıtır. Kentleri gezdiğinizde yaşanan büyük tarihi olayların ve rejim değişikliklerinin izlerini mutlaka görürsünüz. Toplumun nereden nereye geldiğini, neler geçirdiğini daha önce bilmemiş bile olsanız hissedersiniz.

Bence ülkemizde iktidarlara bağlı olarak bile mekânsal tercihlerin ve cephe uygulamalarının değiştiğini söyleyebiliriz. Örneğin Selçuklu cephe karakteristiği tüm ülkede tekrar edilen bir mekân ürünü oldu... Tam karakteristiğine uygun olarak da tasarlanamadığı için başarılı uygulamalar olmadığını düşünüyorum kendi adıma tabii...' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Tasarımcının her tasarım kararını, ressamın fırça darbeleriyle özdeşleştiren görüşmeci toplumsal inşa sürecindeki katkıları açısından özel bir analiz yapmıştır. Her tasarımcı doğru veya yanlış tüm kararlarıyla toplumun bahsedilen dönüşüm süreçlerine katkıda bulunur. Bu önemli aktör, mekânı değil toplumsal dönüşümün kısa ve uzun vadede programlanmasını gerçekleştirir aslında...

'Tasarımcılar toplumu dönüştürebilen sanatçılardır. Toplumlar resmin bitmediği tualler gibidir. Her fırça darbesiyle yeni bir hal alır, bu hamleden sonra artık eskisi gibi değildir. Mekân tasarımları bu fırça darbeleridir. Mekân tasarlanıp inşa edildikten sonra artık şehir yeni bir şehirdir. Bu nedenle sorumluluk bilincinin ve tasarımcının niteliğinin artması gerekir' (Duvar Sarmaşığı, 45).

'Tasarım yaptığım şehir dokusunun gerçek talepleri için geçmişini, tarihini bilmeliyim. Toplumsal yapısı, hassasiyetleri ve alışkanlıkları benim tasarım sürecimi bağlamaktadır. Bunu hem onların beklentilerini karşılamak için, hem de tasarımı başarılı ve sağlıklı yürütmek için yapmalıyız' (Bambu, 32).

'Mimar da toplumdan etkilenir, örneğin toplumun muhafazakârlığı ya da tersi bir yaşam tarzının olması mimarın da tasarımlarını ona göre içe dönük ya da dışa dönük şekillendirmesini gerektirir. Ben tasarımlarıma başlarken, öncelikle tasarım yapacağım yöreyi incelemek isterim. Yörenin özellikleri, yaşam şekli ve ihtiyaç duyduğu şeyler ve benim onlara kendi tasarım felsefem içinde tasarım yapacağım yerde; neler sunabileceğimi düşünür ondan sonra bir sonraki adıma geçerim. Yani çift yönlü bir ilişkidir bu. Toplum mimarı etkiler ve mimar ondan sonra tasarımına şekil verir, en azından olması gereken budur. Ben bunu yaptım bu oldu demek narsist bir yaklaşım olur ve böyle tasarlanmış şeyler çok uzun ömürlü olamaz ve toplumun geneli tarafından kabul göremez' (Papatya,38).

Makro mekân kurgularında şehrin cazibe merkezi otoplumun temel referans değerlerinden alır. Bu batıda şehrin meydanlarıyken, doğuda dini merkezler, örneğin şehir camileri ve ona hitap eden büyük cami avluları olabilmektedir.

*'Toplumsal olayların mimariye direk yansıdığını geçmişteki örneklere bakıldığında çok net görebiliyoruz aslında. Örnek üzerinden ilerlemek çok daha açıklayıcı olacak bence; **Fransa'daki ayaklanma Fransız yöneticileri dar ve barikat***

kurulabilir sokakları yıkmaya ve çok daha geniş sokaklar yapmaya itmiştir. Böylece halkın direnişinin ilerleyen yıllarda tekrarlanmasının önüne geçilmek istenmiştir. Dolayısıyla toplumsal olaylar direk olarak tasarım sürecini etkiler diyebiliriz' (Papatya,38).

'Toplumsal yaşam biçimi içerisinde mekân bir unsurdur. Tek başına bir etkisi olmaz. Kişiler mekânlarını kendi yaşam biçimlerine göre yeniden düzenlerler. Burada bence asıl etken ekonomik refah düzeyi ve dini inançlardır. Toplumlar dini inançlarının merkezlendiği şehirler yaratır. Ekonomileri de hem ilişki örüntülerini, hem de yaşam alanlarını ve dolayısı ile şehirlerinin görsel kalitesini-siluetlerini belirler' (Orkide,42).

Mekânsal tasarım kararları başka toplumlardan alınarak kopyalandığında kısa vadede olmasa da, uzun vadede toplumsal değişim sürecini etkiler ve biçimlendirir. Sürekli maruz kalınan yeni tasarım kararları aynılaştırmış yaşam biçimlerini farklı toplumlarda da sağlar. Bu küreselleşmeye de büyük katkı sağlayan mekânsal kararlardır. Farklı toplum yapıları ve yaşamları aynı mimari ve tasarım kararları ile aynı toplumsal alışkanlıkları başlatır ve benzeştirir.

'Araplarda bildiğiniz gibi kadınlar ve erkekler ayrı ayrı oturuyorlar. Bu da mekânların düzenlenmesini etkiliyor. Diğer iç mekânlarda aynılaştırma hemen hemen var zaten. Bir Amerikan mutfağı ile Türk mutfağı aslen aynı ancak Amerikan mutfağı daha çok açık mutfak olarak kullanılıyor. Bu da onların daha az mutfak zaman harcamalarından ve kokuya sebep vermeyen yemeklerinden ileri geliyor. Aslen fiziksel ortam aynı sayılır çünkü artık hızlı toplumda yaşadığımız için yemek işlemine zaman kalmıyor. Dolayısı ile bizlerde Amerikalı gibi yaşıyor sayılırız. Mekânlar yaşam tarzları birbirlerine benzemeye başlayan toplumlarda aynılaştırabilir. Ama mekânlar aynılaştığı için toplumlar aynılaştırmaz.' (Kuşkonmaz,54).

'Toplumsal olayların ve bunların yarattığı hassasiyetler tasarım süreçlerini aslında birebir etkileyebilen durumlardır. Dar bir sokaktan geçemeyen ambulans bir sonraki sefer sokağın geniş tasarlanmasına yol açacaktır' (Sarmaşık, 39).

'Aslında bu toplumsal olaylar bence tasarımın sonrasında, yani tasarladığınız bir mekânın yaşadığı herhangi bir toplumsal olay sonra o mekânın o hafızayla, o bilinçle, o bellekle hatırlanmasına sahip olur' (Erguvan, 38).

Doğu ve Batı İslâm şehirlerine has olarak görülen bu yol sistemindeki tasarımın amacı; gölgelik alan sağlamak, iklim faktörleri (sıcak, toz, rüzgârı kesebilmek) ve mahremiyet duygusuyla evlerin dışarıdan görülmesini engelleme gibi kriterler göz önünde bulundurularak planlandığı bilinmektedir. Genellikle tek katlı olan avlulu ev tipi, İslâm'ın mahremiyet anlayışıyla yaygınlaşmış ve özel hayatın başkalarından bir separatörle gizlenmesini sağlayan bir mekân türü olmuştur. Bu mekân türü, 'hayat' denen avlu etrafına dizilmiş, pencereleri avluya açılan müstakil odalarıyla kalabalık ailenin mahremiyet

kurallarına uyularak bir arada yaşamasına imkân sağlamıştır. Fakat 10. yüzyıldan sonra şehirlerde tek katlı avlulu ev modelinden, çok katlı evlere doğru bir tercihi geçiş yapılmış ve bu da yaygınlaşmaya başlamıştır (Küçüktaşçı, 2010, s.445).

'Paris'ten örnekleyecek olursak gene mevcut dar olan sokaklar toplumsal karmaşa yaşandığında insanların kaçıp saklanmasını önlemek amacıyla genişletilmiştir. Tasarım aslında hayat ile birlikte akan bir süreçtir dolayısı ile çevrenizde olan biten ne varsa aslında hepsinden etkilenebilir. Ya çözüm bulmak amaçlı etkilenir ya tepki vermek amaçlı olarak etkilenir ama bir şekilde tasarımcı fikrini eserine yansıtmak ister' (Sarmaşık, 39).

'Tüm bunlar bize tasarım yapanlarla toplumun bir çok açıdan birbirini tamamlayan bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Churchill'in dediği gibi "Biz binalarımızı şekillendiririz; sonra da onlar bizi şekillendirir" Yapılan tasarım toplumsal değişimide beraberinde getirmektedir. Bu nedenle mimari/şehir planlama alanlarının toplum bilim alanlarını, stratejik düşünce geliştirmeyi içine katan bir alan olarak gelişim göstermesi gerekmektedir. Tasarımcılar toplumun temel sorun alanlarını ve tasarıma yansıyan yanlarını düşünmek üzere harekete geçmelidir' (Kartopu, 34).

Yıllardır insanlık tarihi farklı toplumsal olayların yaşanmasının yanı sıra farklı mekânlara da sahne olmuştur. Mekân-insan ilişkisi, tüm toplumların kendi sosyal yapılarına ve toplumsal dönüşüm süreçlerine koşut olarak evrilmiştir. Bu ilişki süreci her zaman sosyal hayata direk veya indirek temas etmiş, gerçekleştirilen çözümlerse toplumsal inşa sürecine pozitif veya negatif katkılar sağlamıştır. Görüşmecinin aktardığı; Churchill'in "biz binalarımızı şekillendiririz; sonra da onlar bizi şekillendirir" yorumu hoş bir tespit olmuştur. Yapılan her tasarımla artık birey de toplum da değişir ve bu da toplumsal değişimi başlatır.

Diğer toplumlar gibi, bizim de yaşamakta olduğumuz toplumsal dönüşüm süreci, tüm safhalarıyla yaşamaya devam etmektedir. Sosyal, demografik, kültürel, ekonomik ve mekânsal değişim ve dönüşümler yaşanırken; kendi geleneksel yapımızdan kopmadan, çok büyük sıkıntılar yaşamadan bu süreçleri atlatabilmek ve karşılayabilmek toplumsal refah açısından gereklidir. Tüm toplumlarda insan ve mekân ilişkisinin toplumsal hayatın dönüşümüne olan etkilerinin irdelenmesi ve yaşanan sosyal sorunların insan-mekân ilişkilerine yansımaları ve yaratılan çözümlerin aslında toplumun aile yapısıyla direk ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Gerçekleşen sanayileşme ve modernleşme süreciyle birlikte, toplumumuzun da aile yapısındaki değişim ve dönüşümler toplumsal yapımızı da değiştirmiş; beraberinde çözülen aile yapımızda, bu durumdan en çok yaşlılarımız

etkilenmiştir. Yaşanan göçle, yerinden olan yaşlı bir de ekonomik sorunlarla ailesi yanında yaşayamama sorunuyla karşılaşmıştır. Yaşlı ailesiyle yaşayabilse bile, kentin onun mekân kullanımını yeterince hesaplanmaması nedeniyle, sosyal hayat katılımında da sorunlar yaşanmaktadır.

Değişen demografik yapı içindeki yaşlı nüfusu ve ortanca nüfus grubunun aktif olarak yaş almasının yanı sıra, yaşlı refahının artırılmasını sağlamak üzere bir takım sosyal, kültürel ve ekonomik koruyucu ve önleyici tedbirler de gerekmektedir. Yaşlı nüfusunun demografik yapı içindeki payı, aktif yaşlanma konusuna verilmesi gereken önemi belirtir niteliktedir. Aktif yaşlanma konusunu, tasarımda hem bir aktör, hem de önemli bir tasarım kriteri olarak kabul etmek gereklidir.

Kentin tasarım aktörlerinden biri de mode ve trend akımlar olmuştur. Sanatı; yaratan ile takdir eden var eder, dolayısıyla biri eksikse sanattan zaten söz edilemez. Takdir edilen her eser de; ya eseri yaratanca, ya da takdir edence diğerlerine sunulur, servis edilir. Ortak estetik anlayışı da bu temelle var olur. Mimari tasarımlar da birer sanat eseridir. Hem de pek çok yıla imza atılan kent tamamlayıcıları olarak... Bu kentin oluşumunun sağlandığı tablolar diğerlerinin de taltifine mazhar olarak, akımları bazen başlatır ve yayar. Modern dönemle birlikte daha sık rastlanan mimari akımlarda şehirler birer tasarımcı imzası taşıyan alanlar olarak kullanılmıştır.

'Daha önce de ifade ettim; modern tasarımları yaparken bile ben geleneksel dokuyu kullanmayı tercih ediyorum. Geleneksel bir tasarımcı olarak, eski dokuya benzer restorasyon ağırlıklı çalışmaları önemsiyorum. Çok insani, çevreye saygılı ve insanların hayatlarını ters düz etmeyen pozitif değerli çalışmalardır bunlar kanımca...Şehrin kültürel dokusunu koruyarak yenilemeye gitmek gerekir. Restorasyon ve restitüsyon çalışmaları bu değerlerden yükselir. Mevcut dokuyu yeni anlayışla, eski dokuya uygun olarak en elverişli biçimde yenilemeyi çok anlamlı buluyorum' (Çiğdem, 52).

Mimari akımlar estetik, haz ve formu biçimlendirerek, sanatsal fikirlerin akımlar halinde pazarlanabildiği; özel piyasayı da oluşturmuş, ekonomi, inşaat, teknoloji ve hizmet sektörünü de hareketlendirmiştir. Bu akımlar vasıtasıyla şehirler marka olmaya, silüetleriyle boy göstermeye, tasarımcılarının ise aranan özel sanatçılar olmasına fırsatlar sağlamıştır. Bu nedenlerle kentlerin dizaynında bir diğerini örnek alarak çözümler üretmek bir moda haline gelmiştir.

'Kentsel tasarımlardaki yeni akımlar ışığında tasarlanan kentler zamanla birbirine benzemektedir. Aynı zamanda mimari akımların diğer ülkelerce uygulanması da bu benzerliklere zemin hazırlamaktadır. Bu kadar birbirine mekânsal benzerlik gösteren toplumlar da zamanla aynı alışkanlık yapılarını sergilemeye başlamaktadır' (Gardenya, 45).

Mekânsal çözümlerdeki trend tasarım kararları bir toplumdan, bir topluma bulaşır gibi hızla yayılır ve kabul görür. Görüşmecinin de örneğindeki gibi örneğin mutfak tasarımlarındaki yenilikler çok hızla değişmiştir. Ülkemizde kırsal mekânlardaki yemek alışkanlıkları önce yer sofrasıyken, sonraları mutfakta yemek masasına, daha da sonra açık mutfak tasarımlarıyla salonlarımıza taşınmıştır. Bu tür kararlar sadece mekânları değil, toplumsal alışkanlıklarımızı da değiştirmiştir. Yemek sofrasında bir arada toplanma alışkanlığımız açık mutfak ile; aparatif ve kimi zaman da yalnız yemek yeme alışkanlığını getirmiştir. Dolayısıyla mekân tasarımının alışkanlıklarımıza ve aile ilişkilerimize de hükmedebildiğini söyleyebiliriz.

'Kesinlikle bu dönüşümü gerçekleştiren ana kahramandır tasarımcılar. Her bir eser tarzının tekrarı moda akımları, moda akımlar da talepleri dönüştürür... Örneğin açık mutfak bizim topluma uymasa da sıkça tekrarıyla alışıldı, kabul gördü ve hayatımıza sirayet etti. Yemek pişirme alışkanlıklarımızı dönüştürdü. Ailece masa etrafındaki yemek sofralarından, aparatif atıştırmalı yemek kültürüne geçişi getirdi...

Balkon alışkanlığımız yerini eşya istiflediğimiz kapalı depolara bıraktı. Temiz hava alışkanlığımız dışarda vakit geçirmeye yerini bıraktı çünkü...' (Ladin, 40).

Toplumsal doku değiştikçe gelenek ve alışkanlıklarından kopan -asında, postmodernizmin yapı sökülmesine uğrayan- bireyler, kendileri için uygun olmayan mekânları tercih ederek beğenir hale getirilebilirler. Farklı toplumsal araçlarla , örneğin iki katlı müstakil bahçeli bir evden apartmana, apartmanda oturan ise rezidanslara taşınmaya can atabilen bireylerden oluşan toplumlar haline dönüşülebilmıştır.

'Her şeyin bir modası olduğu gibi mimarinin de bir modası var. Toplumsal olaylar ve yarattığı hassasiyetler, tasarım sürecine yeni bir mimari akım veya eskiden olan bir akımın, aslında tasarım biçiminin yeniden moda olması şeklinde yansıyor. Maalesef şehirler de bu modaların eskiz paftaları durumundadır. Şehir yüzlerini yıllardır yıkamadığın veya değiştirmek için pek çok kaynağı israf etmek durumunda kaldığın alanlar olmuştur kimi binalarla' (Orkide,42).

'Böyle bir zorunluluk içerisinde olmadığımı düşünüyorum. Gerektiği yerde ve yeteri kadar kullanmalı diye düşünüyorum. Taklit ederek değil de söz konusu geleneksel öge ve malzemeler günümüze yorumlayarak kullanılmalı. Örneğin Selçuklu

unsurlarının bu kadar arabesk, bilinçsiz kullanılması beni oldukça rahatsız ediyor. Her şey gibi bir dönemi anlatan karakteristik öğeler kararında, ayrıca doğru detay ve malzemelerle görsele entegre etmek gerekir. Aksi halde sık kullanılan kötü tekrar, ancak aslını yüceltir' (Orkide,42).

*'Bazı durumlarda böyle bir kaygı taşınabilir. Örneğin bir anıt veya tören alanı tasarlanıyorsa, söz konusu topluma ait bir siyasi yapı ise olabilir. Bu tarz yapılarda bende tasarıma kaygı ile yaklaşırım. **Toplumun tarih serüveni dikkate alınarak, geldiği veya getirilmek istediği sosyolojik yapı hissettirmeden kanıksatılabilir. Mimarların sadece mekân tasarlamasından çok sosyoloji ve psikoloji ile irtibatı güçlendirilebilse toplum dizaynırları bile olacağını düşünmekteyim. Siyasi erkler bu aktörü besleyerek, güçlendirerek doğru politikaları gerçekleştirebilirler kanaatindeyim' (Orkide,42).***

Kente dair sürdürülebilir ve işlevsel bir tasarım ancak tasarımcı olarak adlandırdığımız meslek disiplinlerinin yanında, sosyolog, psikolog, SHU, SPU, tarihçi gibi sosyal alanlardaki uzmanların birlikte çalışması gerekir. Kent için karar mercilerinin bu birlikteliği destekleyecek ortamları oluşturması beklenmektedir. Tüm bu meslek disiplinlerinden gelen fikirleri, projelerin çevreye ve topluma kattıklarıyla ilgili verileri özenle değerlendirmesi ve kullanıcıların aynı zamanda katılımcı olduğu bir modelle projeleri hayata geçirilmesiyle mümkün olabilecektir; daha sağlıklı mekânlar...

*'Mimar ve iç mekân tasarımcısı olarak insan ögesi tabii ki tasarım sürecinin tam da ortasındadır ancak kime tasarladığınızı bilmiyor da tip proje üzerinden yola çıkıyorsanız insan ögesi tasarım sürecinin dışındadır diyebilirim. Kime ve nerede yer alacağını bilmeden tasarlanan tip projelerden fazla performans beklenemez. **Binanın hangi yöne doğru da oturulacağı bilinmemekte ve çevresel faktörler göz ardı edilmekte olunca o binayı kullanacak olanlarda ikinci hatta 3. veya 4. plana atılmış olurlar. Yani bu sorunun cevabı göreceli olarak değişir' (Kuşkonmaz,54).***

Günümüzün en önemli tasarım akımlarından bir de kentsel dönüşümde tüm mikro mekânlarla birlikte kent çevresini dizayn edebilmektir. İdeal olan kentsel dönüşüm gerçekleştirilirken; toplumun kültürel değerlerine uygun, modern, çevreci ve sürdürülebilir kentleşmeyi sağlayacak; hem tüm kullanıcıları gözeten, hem de kente kimlik kazandıracak uygulamalara ağırlık verilmelidir. Bütüncül kentsel gelişim politikaları, ülke genelinde yaygınlaştırılmalı ve ulusal ölçeğinde uygun koşullar oluşturularak; kentsel dönüşümde tek yanlılık ve monotonlaşma geride bırakılmalıdır. Bütüncül bir gelişim politikası içerisinde tek başına optimize edilmiş konut, ticaret bölgesi, alışveriş merkezi ve yolların planlanması doğru değildir; kent bir bütündür ve toplumun tüm ihtiyaçlarına cevap verebilmelidir. Dönüşüm gerçekleştirilirken geleceğe dönük projeksiyonlarla, kentin ve mevcut nüfusun özellikleri, demografik yapısı, sosyal ihtiyaçları, gündelik hayata katılım düzeyleri ve

mekânsal üretim araç ve talepleri de analiz edilerek gerçekleştirilmelidir. Demokratik devletlerin yerel demokrasilere ihtiyacı vardır. Kentsel planlama, kamusal bir sürecin sonucu olarak, kentsel gelişim ve sürdürülebilirliğe yönelik tüm istek ve talepleri her yaş grubu için adil bir biçimde tasarlamalıdır. Tüm yaş grupları göz önünde bulunduran ve aktif yaşlanmayı destekleyen, en önemlisi de evrensel tasarım kararlarını içeren uygulamalarla kentsel dönüşüm ve yenileme hayata geçirilmelidir.

Sürdürülebilir bir dönüşümün gerçekleşebilmesi için; komşu kent ve bölgelerinin sosyal ve kültürel olarak bütünleşmesinin sağlanması önemlidir. Kentin diğer bölgelerini kuşatan dönüşüm; kent ve tüm bölgede uyumlu, sağlıklı ve yeterli bir dönüşüm sağlanabilir, böylece revize edilen alan, ekonomik ve sosyal olarak entegrasyonu da mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla kalıcı sonuçlar elde edebilmek için bütüncül bir kentsel dönüşüm ve gelişim stratejisi izlenmelidir. Dönüşüm yapılacak alan; asıl sosyal boyutuyla ele alınmalıdır.

Mekânsal başarının gerçekleşmesi doğa koşullarıyla birlikte, tasarım yapılan toplumun hassasiyetlerine ne kadar dikkat edildiğiyle yakından ilişkilidir. Mekânsal başarının en iyi örnekleri bulunduğu coğrafya, iklim yapısı ve geleneksel dokuyu koruma kriterleriyle alınmıştır.

*‘Mimarlık sadece fonksiyonel olarak işleyen mekânlar tasarlamaz. **Tasarlarken çevresel faktörlere de önem verir yada vermelidir.** İç ve dış mekân ses kontrolü, ısı kontrolü, psikolojik faktörlerle beraber bireylerin ve insan topluluklarının bir araya gelme veya gelememe gibi etkenleri dahi fark etmeden kontrolünü sağlar’ (Kuşkonmaz,54).*

Mekân tasarımında bulunduğu coğrafya, iklim ve mevcut yöresel geleneksel dokusuna uygun tasarı gerçekleştirmek en önemli tasarım kriterlerindedir.

*‘**Mekânı tasarım sürecinde, tabi ki coğrafi yapı, ekonomik, kültürel ve sosyal hassasiyetler, aynı zamanda bölgenin etnik ve demografik yapısı dikkate alınmalıdır.** Bu konudaki nicel ve nitel veriler tasarım kriterlerini belirler. Ben büyük projelerde öğrencilerle birlikte sahaya iner ve tıpkı sizin gibi görüşmeler yaparak ihtiyaç analizlerini mutlaka hazırlarım. Tasarım devam ederken ve bittikten sonra da etki analizleri için sahaya tekrar inerim. Bir sonraki çalışmada karkas hazırlar bir bakıma da başarılı olup olmadığımı tetkik ederim. Bu disiplin beni hep tasarımda başarılı kılmıştır. Bu çalışma tarzımız bir sonraki işi de hep*

getirir, ama ben bunun manevi hazzındayım... Ekonomik boyutu ikinci derece önemli benim için' (Çiğdem, 52).

Tasarımın ana kriterleri; tasarımcının mesleki birikiminin yanı sıra; coğrafi, ekonomik, kültürel ve demografik yapının analizi ve çözümlemesidir. Temel referans noktası insan için, hayatını kolaylaştıran ve herkese hitap eden çözüm önerilerini içeren mekân tasarım kriterleri hayata geçirilmelidir.

*'Tasarım yapacağım bölge, semt, ekonomik ve kültürel yapı çok çok önemli. Tasarımdaki hareket kabiliyetimi ve sınırlarımı bunlar belirliyor. **Tasarım kriterlerini oluştururken o bölgenin yaş sınıflaması da tasarımcıyı bağlar. Yapılan tasarım; her yaş ve gruptan insan tarafından kullanılan ve kabul gören tasarım olmalıdır. Aksi halde kullanılmayan mekânlar şehrin yükü olur...**' (Orkide, 42).*

Demografik yapı önemli bir toplumsal kriterdir. Toplumun nüfus yapısı, yine o toplumun ekonomik, sosyal, mekânsal, siyasi, kültürel, bilgi ve teknolojik yapısına uzun veya kısa vadede etkilemektedir.

'Toplumun demografik yapısı toplumun ihtiyaçlarını ifade eder' (Mavi ladin, 33).

Gelişme ve veriler perspektifinden bakıldığında, Türkiye'nin ilerleyen dönemde değişen demografik yapı sorununun yanı sıra, toplam nüfus içindeki çalışan nüfus oranıyla bağımlı yaşlı nüfusundaki fark nedeniyle yeni pek çok sorun da yaşanabilecektir. Kentsel nüfus ve kırsal nüfus oranlarını heterojen yapıya sahip olan bölgesel farklılıklara ilişkin tedbirler de düşünülme durumundadır. Uygulanacak politikalar için mevcut demografik yapı göz önünde bulundurularak; yapısal ve bölgesel farklılıkları dengeleyecek nüfus politikalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilecek politikalarda sadece nüfus yapısı değil; aile yapısına ilişki çözüm arayışlarıyla birlikte, yaşayan tüm nüfusu kuşatan sosyal ve mekânsal politikalar da gerçekleştirilmelidir.

Nüfus politikalarında temel amaç genç, dinamik bir nüfusa sahip olmakla birlikte, bağımlı nüfusu taşıyabilecek, artan ihtiyaçlarını karşılayabilecek, tüm toplumun refah seviyesini yükseltecek bir kalkınma sürecini taşıyacak çalışan nüfusun sayısal ve niteliksel kabiliyetlerinin artırılması yönünde olmalıdır.

Ailenin ve dinamik nüfus yapısının korunması için politika geliştirilmesinin önemi kavrandığında, Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişmesini desteklemek üzere, dinamik demografik yapısını koruyarak, yaşam kalitesinin ve katılım düzeylerinin artırılması ve aile kurumuna yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gerekir. Aileyi güçlendirirken toplumsal dayanışma ruhunun yaratılması, böylece sosyal sermayenin artırılması ve bilinçlendirilmesi elzemdir. Bunun yanında çalışan nüfus için ekonomi, hizmet sektörleri ve istihdam alanlarında iyileştirmelerin sağlanması ve imkanların artırılması gerekmektedir. Tüm yaş, cinsiyet ve nüfus gruplarını kuşatan sağlık ve eğitim fırsatlarının artırılması; hem beşeri sermayenin, hem de sosyal refahın artmasını sağlayacaktır. Bölgeler arası nüfus ve istihdam politikalarında homojen yapıyı yakalayabilmek sosyal adaleti de artıracaktır. Ülkenin beşeri ve sosyal sermayesinin artırılmasına, nüfus yapısının niceliğiyle birlikte niteliğini de güçlendirecektir

'Ben tasarımı yaptığım bölgeyi veya semti, o bölgenin nüfus yapısını, ekonomik ve kültürel yapısını da dikkate alarak planlama yapıyorum. Büyük bir sitenin projelerini tasarlıyorum şu anda. Hem İstanbul hem de Bursa'da. O bölgenin kültür, ekonomi, hitap edeceği yaş grubu hemen hepsi planlama kriteri. Tasarımın hitap edeceği yelpazeyi ne kadar geniş tutarsanız, kullanıcıların hayatını kolaylaştırır ve memnuniyeti de bir o kadar artırursunuz. Her detayı düşünüyorsanız, marka olursunuz ve aynı konuda başka bölgelerde de aranan tasarımcı olursunuz. (gülerek devam ediyor)Pragmatist bir bakış açısı oldu galiba' (Papatya, 38).

Dünya ülkelerine bakıldığında gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin genç ve erişkin toplumlar olduğunu, gelişmiş ülkelerin ise yaşlı veya çok yaşlı toplumlar olduğunu görmekteyiz. Bu yaşlı toplumlarda doğurganlığın azaldığı, yaşlı nüfusunun sağlık ve yaşam kalitesinin artmasıyla birlikte, doğuştan ortalama yaş beklentisinin artmasına bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu yapı da bağımlı nüfusu artırarak, yaşlı toplumları yaratmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte ülkelerdeki doğurganlık oranlarının yüksek olması ve ortalama yaş beklentisinin düşük olması nüfus yapılarının genç olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle bile istihdam ve iş imkanları nedeniyle bu bölgelere göçler gerçekleşmektedir.

Göçlerle yaşanan kentleşme süreci, hem toplumu hem de bireyleri değiştirmiştir. Toplumsal yapıda aile açısından; alışılan aile bağları zayıflamış, ekonomik sebeplerle boşanmalarda ve tek ebeveynli ailelerde artışlar yaşanmış; bunlar da aile yapısını

zayıflatarak çözmüştür. Böylece bireyselleşmenin artması gelenek, kültür ve değerlerde aşınma ve deformasyona da neden olmuştur. Toplumsal yapıdaki bu değişimlerle birlikte yaşanan ve bağımlı nüfus oranlarındaki hızlı artış; tüm ülkelerde yaşanan nüfusu da içeren planlama ve mekânsal düzenlemelere hız kazandırmıştır. Yaşlı nüfusunun artması; hem nüfus projeksiyonlarına ilişkin politikaları, hem de kentlerin tüm yaşları kuşatan çözümlerle planlanması gereğini tüm dünyaya hatırlattığından, toplumlar konuyla ilgili koruyucu ver önleyici politikalara yönelmişlerdir.

'Toplumun geleneksel bir yapıya sahip olup olmadığı onun aile yapısı incelenerek öğrenilebilir. Demografik yapı incelendiğinde eğer yaşlı nüfus genç nüfustan fazla ise bu toplumdaki çözülmenin bir göstergesidir. Aile hayatının teşvik edilmediği toplumlarda, özellikle batı toplumlarında doğurganlık oranının düştüğünü, buna bağlı olarak yaşlı nüfusunun hızla arttığını görmekteyiz. Batı toplumlarının maneviyattaki açmazları da hepimizin malumudur. Biz eğer batı toplumlarını inceleyip yeterince ders çıkarabilirsek, kendi kültür ve manevi değerlerimize sahip çıkarak daha mutlu ve huzurlu bir toplum bina edebiliriz, diye düşünüyorum ' (Petunya, 51).

Mekânsal tasarımda günümüz için maalesef en geçerli kriter olan rant kaygısı, tüm tasarımcıların ezberlerini bozar nitelikte güçlü bir kaygıdır. Bu hem tasarımcının, hem de işverenin baktığı önemli bir penceredir. Bu kaygıları gözetmekle birlikte, bulunduğu dokuya elverişli tasarım yapabilmek gerçek maharettir. Bunu başarabilen tasarımcılar, bu nedenle ön planda ve meslekleriyle anılan önemli tasarım aktörleridir.

'Tasarımcının farkında olması, geçerli olanı ve rant getireni değil de ideali arıyor olmalı. Yeni mekân yeni bir dokunuştur; bölgeye, sokağa veya şehre... Tasarımcı eski dokuyu koruma kaygısı taşısa yeter diyorum ben. Yenilik, atraksiyon yapılacak diye ucube mekânlar tasarlanabiliyor maalesef... Tasarım bölgeye, coğrafyaya ve kültüre ne kadar uygun olabiliyorsa toplumca o kadar kabul görüyor ve kullanılıyor. Kentin kullanım mekânları eğer onaylanmıyorsa yâda artık kullanılmıyorsa toplumca terke bırakılıyor. Örneğin Ankara'nın ilk göz ağrıları olan Karum ve Atakule kullanılmamaktan gözden çıkarıldılar. Her şey gibi mekân da kullanılmıyorsa diğer eşyalar gibi bırakılıyor. Ama farkı, eşya gibi katlanıp bir kenara konamıyor, yıkılması yerine yenisinin yapılması gerekiyor. Mekânın bu denli kısa sürede yetersiz kalması eksik tasarlandığından kaynaklanıyor' (Gardenya, 45).

Kentlerde gerçekleşen yenileme hareketlerinde rant maliyetleri ve planlamada gerçekleşen ihmallerle şehirlerin rüzgar koridorları kapatılabilmektedir. Bu yanlış tasarım kararı, kentin doğasını ve iklim koşullarını etkileyerek; şehri hem uzun, hem de kısa vadede telafi

edilemeyecek tahribatlarla yüz yüze bırakılmaktadır. Tüm dünyada küresel bir sorun olarak kabul gören bu durum; gezegenimizin iklim ve atmosferinde de derin deformasyonlara neden olmaktadır.

‘Tasarım yaptığımız coğrafya, bölge ve kültür yapısı çok önemli kriterlerdir. Japonya’daki ile Türkiye’deki kentsel tasarım ve mekânsal tasarım anlayışı da farklılıklar taşır. Birinden farklı gelenek ve alışkanlıklar mimarilere ve kentsel tasarımla yansır. Örneğin Ankara Hamam Önü ve Hacı Bayram Veli Bölgelerinin Kentsel Dönüşüm Projeleri de kendi kültürümüzden doğmuştu aslında’ (Duvar Sarmaşığı, 45).

‘Eğer bizim geleneksel bir mimarimiz var ise bu iklimsel değişikliklerden ve yöresel malzemelerden kaynaklanmıştır. Bu kapsamda oldukça yerinde bir tarz oluşmuştur. Bu tarzın bırakılması artık endüstrinin gelişmesi ve pervasız elektrik ve malzeme harcamalarından dolayı bırakılmıştır. Bu öğeler böylesi modern yapılarda ya da endüstrileşmenin getirdiği tarzın üzerinde kullanıldığında bir yapıştırma ve özenti olarak kendini yüzeysel bir şekilde ortaya koymuştur. Geleneksel mimari korunacaksa eskiler restore edilsin ve sıfırdan yapılacaksa da gene yöresel malzemeler kullanılarak yapılsın derim ben. Geleneksel öğeleri kullanma benim tasarım sürecimde amacına uygunsu tabii ki yer alıyor ancak benden bir gökdelen ofis binası istenmişse onun girişini bir Selçuklu yapısına ya da Safranbolu evlerine benzetmek ya da öğelerini çalarak yapıştırmak benim sürecimde yer almıyor’ (Kuşkonmaz,54).

Tasarım yapılmış bölge ve coğrafyayı bilmeseniz bile, o bina veya şehir silüetinden yapıldığı coğrafyayı tahmin edebilirsiniz. Her iklim yapısının, coğrafi özelliklerin ve bölgesel dokunun size dayattığı çözümler vardır. Örneğin şehirlerde rüzgar koridor kullanımı, binalarda kat yüksekliği ve birbirine yakınlığı, mekânların çatı çözümleri, sokakların tasarım ilkeleri, kamusal alanların konum ve tercihleri gibi pek çok kriter tasarımcıyı yönlendirir ve yönlendirmelidir de...

‘İklime, şehre ve kullanıcıya uygun olmayan hangi mekân olursa olsun, bence hem yaşayanı, hem şehri, hem de o mekânı idare etmek durumunda olanı yorar... Şehrin tarihini zaten harap eder...’ (Gardenya, 45).

‘Toplumların karakterleri yaşadıkları coğrafya ile de çok ilgilidir ve buna göre zamanla şekillenir. Dolayısı ile bu şekillenme insan eseri olan mimarlığa da etki eder. Ve düşünceler bunun tasarlanmasına imkân verir’ (Sarmaşık, 39).

‘Mekân tüm çevresiyle birlikte ele alınması gereken bir olgudur. Bakıldığı yerden ve değerler üzerinden tanımlanır. Herkese göre farklı tanımlamaları ifade ederken, barındırdığı bireylerin yaşam biçimlerini tanımlayarak ifade eder. Aynı fonksiyonları karşılamak için tasarlanıyor olsa bile farklı coğrafya, etnik grup ve geleneklerde farklı biçimler alır tüm mekânsal alanlar’ (Duvar Sarmaşığı, 45).

Tasarımın ana kriterlerinden biri de, bölgenin iklim yapısıdır. İklim yapısı mekân üretme sürecinin en iyi analiz gerektiren aşamasıdır. Tasarım yapılan bölgeye yabancılık söz konusuysa, mutlaka tasarım projelendirmesi öncesinde belli sürelerde yaşamak sosyal dokuyu da anlayarak tasarım aşamasında değerlendirmek gerekir.

'Barınma mekânı veya etkinlik mekânları ülkelere ve bölgelere göre farklılıklar ifade edebilir. Bir mekânın ögesinin kullanımı bile farklı anlamlar yüklenmiş olabilmektedir. Örneğin barınma alanlarının çatıları...' (Duvar Sarmaşığı, 45).

'Doğu'da çatılar teras olarak tercih edilmektedir. Bunun nedeni o bölgenin yaşam alışkanlıkları olmuştur. Bu mekânlar evlerin kullanım m2'sine dâhil edilerek yaz geceleri uyku alanı olarak, bazen de gündüz hamur veya sebze sermek için kullanılmaktadır. Batı'da ise aynı çatılar dik olarak tasarlanmaktadır. Bunun nedeni hem kar yükü olmuş, hem de içerden evin kullanım m2'sine dâhil edilerek 'çatı arası' olarak kullanılmaktadır' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Tasarım yaptığınız kulvar ne olursa olsun, ister makro mekân, ister mikro mekân tasarımı olsun, kendi kültürel değerlerinizden yükselmeniz gerekir. Çok katlı tasarım yapıyorsa bile toplumun hassasiyetlerini maksimum karşılayabilen detayları içeren tasarımlar yapmak gerekir. Şehir tasarımları için de aynı duyarlılık gerekmektedir.

'Ekonomik, siyasal ve toplumsal konjonktür gereği daha çok akıllı binalar, korunaklı siteler yapılıyor ise de kendi kültüründen beslenen bir mimarın hiç olmazsa ufak bir virgül gibi bile olsa kendi tarzını ortaya koymasına gerektiğini düşünüyorum' (Gül,48).

'Kentlerde bildiğiniz üzere yapmış olduğumuz binaların etrafını tanımlayıcı anlamında bahçe duvarı tasarlarız. Normal şartlarda yapmış olduğumuz resmi binalarda yaklaşık olarak 50 cm duvar üzerine 100 cm estetik demir ferforje ile tanımlama yaparız. Yani böylece söz konusu bina ve diğer mekânlar sadece basit bir fiziksel engel ile tanımlanmış olur. Ancak Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yapmış olduğumuz proje çalışmalarında, yetkililer öncelikli olarak güvenliğe vurgu yapmakta olduklarından, bu bahçe duvarlarını iki metreye kadar duvar ve üzerine tel çit (hatta dikenli bazen) şeklinde tanımlamamız istenmektedir' (Kardelen,49).

Kamu binalarından Sosyal Hizmet Merkezi ,SP'yla ilgili olan tasarımının hakim olması nedeniyle, önemli bir detaya vurgu yapılmaktadır. Tasarımcı; hem görsel teması kesmeden tanımlayıcılık atfetmek, hem de estetiği ve güvenliği de hesaba katarak arazi sınırını tanımlamak için yapılan bu tasarım kararını çok yönlü titizlik ve duyarlılıkla öngörülmesini ifade etmiştir. Hem güvenlikle kamu alan tanımlama ve ihtiyaç karşılanması, hem de estetik kaygılarla kamu binalarının toplumla kaynaşması organize edilmiştir.

'Dediğim gibi tasarım yaptığım bölgedeki demografik yapıyı çok önemsiyorum. Çünkü yaşlı nüfusunun çok olduğu bir bölgede gençlerin sıkça kullandığı aktiviteleri tasarlarsanız, kullanılan mekânlar yaratmış olursunuz... Kentte bir yığın kullanılan 'artık mekân' var.. İşte bu kullanılan yanlış tasarlanan mekânlar doğru kriter ve analizler yapılmadan planlandığı için ortaya çıkıyor...' (Orkide, 42).

Kentte kullanılan itibar görmeyen öyle çok planlanmış alan var ki, bunların geçmiş planlama süreçlerine bakıldığında; mutlaka bunların zaman, kültür, talep ve bölge değerlerini hesaplamadan yapılan planlamalar olduğunu görmekteyiz. Mekânların da ön görülen ömürleri vardır. Ancak mekânların yapılan yatırım değerini karşılayamadan, kullanımdan kalktığı (erken öldüğü) zaman şehir için büyük bir sorun olur.

Mekânın kullanılmaması, mekân için aslında bitkisel hayattır. Mekânı zorla hayata bağlamak için, anlam giydirilebilir ancak, bir türlü başarılı olunamayarak, aktif hayata döndürülememektedir. Örnek olarak AVM'lerden Karum ve Atakule'yi verebiliriz. Atakule'ye yıkılmadan önce yeni anlamlar (örneğin sinema gibi) giydirilmeye çalışıldı, ancak yine de beklenen mekân kullanımı gerçekleşmediği için AVM kullanılmayınca, yıkılmak durumunda kalmıştır. Diğer örnek; Sheralton'la birlikte tasarlanan Karum ise aynı sıkıntıyla şu an yüz yüzedir... Genel olarak mekânların kullanımını için en az 50-70 yıl öngörülür. Bu nedenle insanların ihtiyaçlarına cevap verecek vizyonel bir bakışla, mekân kullanım analizleri gerçekleştirilerek tasarlanmak zorundadır. Aksi halde bireylerin terk ettiği kullanılan mekânlar olarak, şehrin eksik tasarım örnekleri olarak anılırlar.

3.5 Kalkınma Planları ve İmar Mevzuatı

Yürürlükteki hukuk kurallarının bütünü mevzuatlar oluşturmaktadır. Türk mevzuat sistemi, en üstten en alta doğru anayasa, kanun, tüzük, yönetmelik ve tebliğden oluşmaktadır. Yönetmelik ise, kânun ve tüzüklerin uygulamalarının sağlanabilmesi için çıkarılan idâri düzenleyici işlemleri içeren bir uygulamadır. Kânun ve tüzüklere göre görevlerini yapabilmek üzere idâreler; kendi uygulama alanlarına âit olmak üzere, gerekli düzenlemeleri yönetmelikler vasıtasıyla gerçekleştirmektedirler. Bu yasal mevzuat doğrultusunda mekânsal planlamalar gerçekleştirebilmektedir.

'Evrensel tasarım her mekân ve düzlemde kullanılması zorunlu olan bir tasarım ilkesidir. Ancak demek ki hala bilinçli bir biçimde kullanılmıyor ki, yönetmelik ve

mevzuatlarla tekrar tekrar gündeme geliyor. Erişilebilirlik veya ulaşılabilirlik çok konuşulan ama doğru uygulanmayan bir tasarım gerekliliğidir. Demek ki biz tasarımcılar cezai muayenedeler uygulanınca akıllanacağız (gülerek devam ediyor)' (Gül, 48).

Konuyla ilgili gerekli düzenlemelerin stratejik kalkınma planları doğrultusunda; sistemli bir biçimde yapılmasına imkan sağlayan, kalkınma planı çalışmaları 30 Eylül 1960 tarihinde kurulan DPT öncülüğünde başlamış, böylece de Türkiye'de birçok alanda önemli planlamalar gerçekleştirilmiştir. Bu kalkınma planlarıyla diğer pek çok alanda olduğu gibi, kentsel çevre ve mekânsal planlama alanlarında bazı uygulama önerileri yapılmıştır. Bu önerme ve stratejilerin de ülkemizin yaşamakta olduğu kentleşme sürecine önemli bir takım etkileri olmuştur.

*'Mimarlar öncelikle toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak eserlerini tasarlarlar, **ancak bu projelerin uygulanmasında siyasi erk ve bütçe önemlidir diyebiliriz'** (Kardelen,49).*

*'Yer değiştiren insan gruplarının ihtiyaç ve taleplerinin göz önünde bulundurulmadığı bir gerçektir. Tasarım boyutunda bu grupların ihtiyaçlarının belirlenmesi tamamen analiz ve **özel bir çalışmayı gerektirmektedir**. Ve sonuç olarak tek tip bir ihtiyaç programının ortaya çıkması da beklenemez'* (Kardelen,49).

1945-1950'li yıllarda yoğunlaşarak 1980'li yıllarına kadar gelen kentleşme süreci, sonraları azalan hızla devam etmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük kentlerde yaşanan yoğun göç karşısında 'çarpık ve düzensiz kentleşme' olan kent yapıları ortaya çıkmıştır. Kırdan kente yaşanan iç göçlerle nüfus talebini karşılayamayan kentlerin çevrelerinde, "gecekondu" gibi sağlıksız yapılar oluşmaya başlamıştır. Bugün Türkiye'de kentleşmeyle birlikte anılan olgunun 'çarpık kentleşme ve gecekondulaşma' olduğunu ifade edebiliriz. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de benzer bir süreç yaşadığı bilinmektedir.

1978-1983 yıllarını kapsayan 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda anakentlerin, çevrelerinin ekonomik ve toplumsal anlamda geliştireceği öngörülerek, kentleri yaşanabilir kılmak ve kent halkının ihtiyaçlarını karşılamak birincil amaç haline getirilmiştir. 4. Planda ayrıca bu düzenlemeler sırasında; doğal çevrenin ve tarihsel alanların korunması konusunun önemiyetinden de bahsedilmiştir.

Bu kalkınma planının hemen sonrasında büyükşehir yasası çıkarılmıştır. Türkiye'deki ilk büyükşehir belediyeleri 1984 yılı Ocak ayında çıkarılan 2972 sayılı yasa ve Mart ayında çıkarılan 195 sayılı kanun hükmünde kararname uyarınca İstanbul, İzmir ve Ankara ilk üç büyük kent olarak kurulmuştur. Yine aynı yılın Temmuz ayında çıkarılan 3030 sayılı yasayla büyükşehir ve ilçe belediyelerinin statüleri netleşmiştir. 1986-1988 döneminde beş büyükşehir belediyesi daha kurulmuş,

- 1986 yılında 3306 sayılı yasayla Adana,
- 1987 yılında 3391 sayılı yasayla Bursa,
- 3398 sayılı yasayla Gaziantep ve
- 3399 sayılı yasayla Konya,
- 1988 yılında ise 3508 sayılı yasayla da Kayseri büyükşehir statüsüne geçirilen iller olmuştur.

Türkiye'de nüfus artış ve şehirleşme hızının yüksek oluşu, kent nüfuslarında büyük artışlar olmasını sağlamıştır. 1993 yılına gelindiğinde sekiz büyük şehir belediyesi daha kuruldu. Bu sekiz büyükşehir; Antalya, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Mersin, İzmit, Sakarya ve Samsun olmuştur.

'Tasarım sürecini denetleyebilmek için gerçekten bu konuda eğitilmiş, art niyetsiz ve hem devlet hem de özel sektör baskısı altında olmayan kurulların izin hakkı olabilmeli. Her ne kadar korumaya ve yaşatmaya çabalasak ta biz mimarlar olarak bu işi hakkıyla yapabilecek kişi çok azdır aramızda.' (Sarmaşık, 39).

Görüşmecinin değindiği, 'tasarım sürecini denetleyebilmek için; bu konuda eğitilmiş, art niyetsiz; hem devlet hem de özel sektör baskısı altında olmayan kurulların izin hakkı olabilmeli' diyerek verdiği önerinin gerçekleşmesi; oldukça tarafsız denetim mekanizması sağlayabilecektir. Ancak öyle düzgün standartlarla hazırlanmalı ki; bu mekanizmanın yetkileri, aksi halde istismara açık yeni bir alan olarak pek çok sorunlar yaşatabilecektir. Konunun temelindeki imar parsel ve rant kaygıları çözülebilse, bu kadar denetim gerektirecek bir sıkıntının da oluşmayacağı düşünülmektedir.

'Ülkemizde, Kentsel Dönüşüm Projesi'nin algılanma biçiminin doğru olmadığını düşünüyorum. Şöyle ki, Avrupa ve Amerika'da geliştirilen pek çok müdahale biçiminden farklı olarak Türkiye'de kentsel dönüşüm deyince akıllara gecekonduların dönüşümü geliyor. Kentsel dönüşümün doğasına aykırı olarak,

kentlerin farklı problemlerine karşı genellikle tek ve aynı çözümler uygulanıyor. Dönüşüm sorunları, fiziksel mekânın dönüşümüne indirgenirken, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlar genellikle dikkate alınmıyor' (Gül,48).

Her kentin kendine özgü yapıları, sokakları, parkları, meydanları olduğu gibi her birinin de kendini ifade eden geçmişinden ve bugün değer verdiklerinden izler taşıyan silüetleri vardır. Turist olarak şehirde gezerken de yaşayan kent halkı ile ilgili izler, değerler, kültür yapısı, teknolojisi hakkında çok fazla ipuçları yakalayabilmektedir.. Örneğin Amerika'da Manhattan'ın tüm caddelerinde, hareketli görsellere tanık olduğunuzda yâda gece boyunca tüm katların ışıklarını açık bırakarak şehrin silüetini her daim canlı ve görkemli tutma kaygısının, kendi devleti ile ilgili vermek istediği ihtişam duygusu olduğu hissedilmektedir. Avrupa ülkelerinde de şehir silüetlerinin ülkeleri ile ilgili mesajlar olduğu hep hissedilen alt gizli mesajlardır.

'Kentsel ölçekte bir tasarım, yapıldığı zamanın akımlarını, olaylarını ve kültür yapısını ve hatta geleceğe bakış şeklini bile anlatabilir. Paris bunun için iyi bir örnektir kent planı incelendiğinde size bir şeyler anlatmak istediği çok açıktır. Keskin çizilmiş yolları, aslında dar sokaklarına rağmen oluşturulmuş geniş caddeleri vs. yaşayan toplumun bir değişim geçirdiğini anlatır ve İstanbul, kent planı anlamında bize pek bir şey söylemez ama kent silüetine baktığımızda kültürümüz hakkında fikir verir. Mesela kozmopolit yapıda olduğu hemen anlaşılabilir ve kararsızdır. Mimari eserlerdeki karakter yapısı da küçük ölçekte bu konuda bize yardımcı olur. Kullanılan formlar, motifler, yapı bölümleri hepsinin anlatabileceği bir şeyler vardır' (Sarmaşık, 39).

Bir şehri anlamak ve tanımak için sadece silüetini, sokak ve bina dizaynıyla estetiğini incelemek yetersiz olacaktır. Şehri anlamamanın önemi “ancak bir şeyi anlatılabilir hale getirmek, onu bir dil ortamı içinde konumlandırmak, yani konumlandırıldığı noktadan hareketle konuşan bir (dilsel) özne haline getirmektir; yani anlamak ve anlatılabilir hale getirmek, gerçekte bize konuşan bir şeye kulak vermeye başlamaktır; anlamak işitmektir!” şeklinde ifade edilmiştir (Tatar, 2012, s.43). Şehirlerin silüetleri kadar iş merkezleri ve alışveriş merkezlerinin planlandığı bölgelerin ayrı bir özenle dizayn edildiğini söyleyebiliriz. Bu sanki bir prestij meselesi gibi algılanmakta ve günümüzde bu doğrultuda örnekler vermektedir, örneğin Manhattan, Dubai gibi. Modern hayatta cam gök-kulelerin simgelediği hem kapalı, hem de korumalı mekânlar, sadece ofis binalarıyla sınırlı da olamamaktadır (Öncü ve Weyland, 2013, s.10). Günümüzde maalesef aynı zihniyetle mekân üretilmeye devam etmektedir. Artık otel ve sitelerin de aynı mekân üretme şekliyle

inşa edildiğini ve içinde modern insanlar olarak yalnızlaştığımızı da bilerek yaşadığımızı söyleyebiliriz.

*'Kullanıcılar tasarım sürecine doğrudan veya dolaylı dâhil olmalıdır. Tasarımda amaç kullanıcının ihtiyacını karşılamaktır. Bu noktada **tasarımda yeni bir yaşam şekli sunuluyorsa, var olan yaşam biçimi ile sunulan arasında boşluk oluşmaması veya geçişin sağlıklı sağlanabilmesi için gerekli önlemler de tasarım sürecinde alınmalıdır.** Kentsel dönüşüm projelerinde sunulan yeni yaşam biçimi kullanacak topluluğun veya halkın yaşantısı ile uyumlu olmalıdır. Aksi takdirde kentsel dönüşüm amacına ulaşamaz veya kamuoyu oluşturur. Kentsel dönüşüm sürecinde sunulan yaşam biçiminin de halkın ihtiyacı olması ve bu sürece halkın hazır olması gereklidir'* (Orkide,42).

*'Maalesef tasarımcı, bence karar verici değildir. **Otorite karar verir, tasarımcı o verilen kararın içinde kendi farkını yaratır'*** (Gül,48).

Görüşmecinin vurguladığı 'kentsel tasarımı otoritenin verdiği kararların sınırları içinde, tasarımcının kendi farkını ortaya koyma başarısı olarak' enterasan bir biçimde tanımlamıştır. Kentte mekânsal üretim ürünü olan konut piyasası için; 10. Kalkınma Planında bir takım öneri ve tedbirlerden bahsedilmiştir. Bunlar; “arz-talep dengesi çerçevesinde, konut yatırımlarının yapım ve organizasyon yönetimi imarlı arsa arzının geliştirilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir. Ayrıca konut üretimi açısından gelir gruplarının ihtiyaç ve taleplerine bağlı çeşitlendirilecek konutlar, bölgelerin gelişme özelliklerine göre yönlendirilmesi de öngörülmüştür. Toplumun desteklenmesi gereken engelli, yaşlı ve çocuk ihtiyaçlarını karşılayan mekânsal çevreler ve mekânların tasarlanarak inşa edilmesin duyulan ihtiyaç da belirtilmiştir.

*'Dezavantajlı kesimden kasıt engelliler ise pozitif ayrımcılık kesinlikle yapılmalı, **yapı içi alandan kaybedip merdivenler yerine, engelli rampaları yapılarak engelli insanların herkes gibi yaşayabilmelerini sağlamak kesinlikle olması gereken tasarım kararlarından biridir mesela.** Bu asansörlerle çözülebilir mi dersiniz, hayır çözülemez asansörler engelli standartlarında yapılmalıdır, fakat yedek çözüm olarak tasarlanmalıdır. Bir anlığına üst katlara asansörle çıkmış bir engelli vatandaşımızın elektrikler kesildikten sonra alt kata inmesi gerektiğini düşünelim, ne kadar mümkün? Merdivenleri kullanarak tekerlekli sandalye ile aşağı inebilir mi? O zaman rampaların gerekliliği tartışılmaz hale gelir, **ama bunu yapmak için sadece mimarın isteği yetmez. Devlet buna teşvik etmeli, hatta zorunlu hale getirmelidir. Böylece işveren kişisel karları için bu talepleri görmezden gelemez'*** (Papatya,38).

Özellikle 10. Kalkınma planında, köylerdeki nüfus yoğunluğunun düşmesi ile yaşlı ve engelli bireylerin, ekonomik ve sosyal hayata katılımının güçleştiği, bu gruplar için bakım

ve diğer sosyal hizmetlere erişiminin kolaylaştırması amacıyla; yerel düzeyde kamunun hizmet sunum kapasitesi güçlendirilmesi ve yenilikçi modeller geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

'O yapılan projenin kime yapıldığı, hangi, kimler tarafından kullanılacağı önemlidir. Bu yüzden kullanıcıların tasarım sürecinde mutlaka ilk etapta analiz aşamasında, sentez aşamasında dâhil olması gerektiğini fakat ondan sonra karar merciinin bir tasarımcı olması gerektiğini düşünüyorum' (Erguvan, 38).

Kentsel planlamanın kentte yaşayan aileleri kuşattığı düşünülecek olursa, 10. Kalkınma Planında, ailenin ve dinamik nüfus yapısının korunması programına ilişkin olarak; göç ve kentleşmenin artması, kültürel değerlerdeki aşınma, bireyselleşmenin artması, aile eğitimindeki eksiklikler, aile yapısının değişmesi ve yeni iletişim teknolojileri gibi nedenlerle; aile bireyleri arasındaki iletişim azaldığı, boşanmaların arttığı, tek ebeveynli ailelerin oranı yükseldiği ve aile kurumu zayıflamaya başladığına dikkat çekilmiştir. *'Nüfusun yaş yapısındaki değişimler sonucunda; gelecekte aktif olmayan yaşlı nüfusunun payının artması, doğurganlık hızının azalmasıyla hem yaşlı nüfusu artabileceği hem de bu yükün nesiller arası kopuşa neden olabileceği'* ifade edilmiştir.

'Gelişmiş ülkelerin şehirleşme politikalarına baktığımızda, aslında bu gelişmişliğin sadece lafta değil uygulamalarda da olduğunu çok net bir şekilde görebiliyoruz. Bu kentlerin insan odaklı politikalarla yönetildiğini hemen anlayabiliriz. Orada yaşayan insanların hayatlarını kolaylaştıracak, doğa ile barışık ve estetik kentlerin planlandığını görebiliyoruz. Aslında bu ülkelerin gelişmişliğinin belki de en önemli göstergesi bu olsa gerek' (Kardelen,49).

'Bir kere son zamanlarda yapılan, ülkemiz genelinde yapılan tüm kentsel dönüşüm projelerini destekliyorum. Kentsel tasarım, bir kentsel tasarımcı olarak destekliyorum. Bizler bir 10-12 yıl önce mezun olduğumuz zaman bu kavramı bilen bile bir anlayış bir yönetici ekibi hatta bunun bir bağlı bulunduğu oda bile yoktu. Fakat şimdilerde çok başarılı örneklerini, dünyayla özellikle Avrupa'yla yarışan çok başarılı örneklerini görüyorum' (Erguvan, 38).

Her yönüyle merkeziliği ve çekiciliği olan kentler, hayatı doğrudan etkileyen büyük ölçekli mekânlardır. Bu mekânlar aracılığıyla, tasarımcılar aslında iktidarın ve siyasilerin mesajlarını; istenen forma aracılık edebilecek şekilde, mekâna yansıtarak toplumsal dizayna iletebilir ve dolayısıyla toplum yapısını şekillendirebilirler. Kentler, yapısal ve kültürel bakımdan disipline edici ve çoğulcu (grup psikolojisinin de etkilemesi nedeniyle) yapısıyla da büyük ölçekli makro mekânlardır. Makro mekân düzenlemeleri imar mevzuatının sınırları içinde gerçekleşir.

Ülkemizdeki mekânsal planlamaların ana kriteri olan 3194 sayılı ‘İmar Kanunu’na uygun olarak yapılan imar mevzuatı ve uygulamalarının; bugüne kadar gerçekleşen gelişim sürecini şu şekilde gerçekleştirmiştir;

- 1883 Tarihli Ebniye Kanunu,
- 1956 Tarih 6785 sayılı İmar Kanunu,
- 1983 Tarih 2805 Sayılı ve 1984 tarih 2981 sayılı imar ve gecekondur mevzuatına aykırı olarak yapılan yapılara uygulanacak işlemlerle, 6785 sayılı İmar Kanununun bir maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun,
- 1985 tarih 3194 sayılı İmar Kanunu,
- 1989 tarih 3542 sayılı, 3194 sayılı İmar Kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun olarak sıralanan kanunlar (imar ve şehirleşme hareketlerinin geneline hitap edenler kanunlardır) çıkarıldıkları tarihlerde ülkemizin imar problemlerini çözmek, daha yaşanabilir mekânlar sunmak üzere kapsamını belirlemiştir.

Ancak toplumsal gelişim açısından sürekli değişim gösteren ülkemizde; imar içerikli kanunlarımız kısa zamanda beklentilere cevap veremeyerek, zamanın gerisinde kalmış ve değişikliğe ihtiyaç duyulmuştur.

‘Fakat günümüzde şehirlerimizin geleceği aydınlık değildir. Taklit-rant-israf saç ayaklı mevcut paradigmlar şehirlerimizi iflas noktasına getirmiştir. Şehirlerimizin yeniden kültür inşa ve ihyası artık bir tercih meselesi olmaktan çıkmış, âdeta bir zaruret haline gelmiştir’ (Gül,48).

Cumhuriyet döneminde, konusunda en kapsamlı mevzuat çalışması olarak kabul edilen 1956 tarih ve 6785 sayılı İmar Kanunu daha 1960’lı yıllarda yetersiz kalmış, daha sonra 1974’de 1605 sayılı Kanunla desteklenmek durumunda kalınmıştır. Bu desteklemeyle birlikte YY’lerin etkinliği artırılmış olmasına karşın, kentlerimizde oluşan çarpık kentleşme ve gecekondulaşma maalesef engellenememiştir.

Daha sonra 1985 yılında yürürlüğe giren ‘3194 sayılı İmar Kanunu’ başlangıçta çözüm gibi görülmüş olsa da, günümüzün toplumsal ihtiyaçlarına cevap verememiştir. Aynı zamanda da peşinden gelen Turizmi Teşvik Kanunu, Özelleştirme Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu gibi gelişmeler doğrultusunda beklentileri karşılayamaz duruma

gelmiştir. Yapılacak olan düzenlemelerde, imar mevzuatı ve yönetmeliklerin toplum ihtiyacı ve talepleri dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir.

'Dezavantajlı kesimlere verilecek olan hizmetler ise yasalar çerçevesinde ve hükümet politikalarına göre belirlenmektedir. Örneğin, "kentsel dönüşüm projesi" devlet eliyle yapılan bir yeniden yapılanma projesidir ve daha çok alt gelir seviyesindeki vatandaşlar içindir' (Gül,48).

Batıda toplumun talepleri, imar mevzuatlarının ve ilgili yönetmeliklerin hızla yenilenmesine neden olan bir güç olmuştur daima. Batı toplumlarında belirlenen ihtiyaçlar makul düzeyde yetkililere aktarıldığında, neye mal olursa olsun derhal revizyon sebebi olarak kabul edilerek, ilgili planlama ve düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Görüşmecinin de verdiği örnekte; Fransa'da halkının daha mutlu ve huzurlu nerede yaşamak istediğine ilişkin bilgi almak bile bir referandumun düzenlenebildiği görülmektedir.

'Sanayi devrimiyle birlikte apartman hayatına geçen Avrupa daha sonra bu uygulamadan vazgeçerek kendi özgün mimarisini yaratmıştır. Ör: Dünyanın en eski çok katlı binalarını inşa etmiş Fransa, apartmanların yol açtığı şikâyetler sebebiyle 1963'te referandumu gidiyor. 'Ev mi, apartman mı?' diye soruyor vatandaşa. Halkın yüzde 68'i 'ev' deyince hükümet derhal iskân politikasını değiştirip müstakil evleri zorunlu hâle getiriyor. O tarihten sonra belli zaruretlerin dışında apartman inşa edilmiyor. İngiltere'de ise mimarlar, eğitimciler, sosyologlar, sendikacılar, sivil toplum örgütleri bir araya gelerek hükümete baskı yapıyor. Devlet, tarihî eser özelliği taşımayan tüm apartmanların yıktırılmasına karar veriyor' (Gül,48).

Verilen Sulu kule örneğinden hareketle, bizde yapılan kentsel dönüşüm uygulamalarının bölge halkının taleplerini karşılamadığı, yönetimlerin kendi hedeflerine yönelik islah çalışmalarına odaklanılarak bölge temizliği ve yenileme olarak yürütüldüğünü söyleyebiliriz. Oysaki bu uygulamaların bütüncül kentsel gelişim politikaları olarak yurt genelinde bölge halkı refahı da gözetilerek rasyonel düzenlemelerle uygulanması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bunun için gerekli alt yapı çalışmaları yapılarak, beklenti ve talepler analiz edilerek uygun koşullarda ve ulusal ölçekte planlanmalıdır.

Kentsel dönüşüm çözümlerinde standart, tek yanlı ve monotonlaşan planlamalar geride bırakılmalıdır. Bütüncül bir gelişim politikası içerisinde tek başına optimize edilmiş konut ve ticaret bölgelerine, gereğinden fazla büyük alışveriş merkezleri ve yolların

planlanmasına ihtiyaç bulunmamasına rağmen yapılan uygulamaların bu yönde olduğu düşünüldüğünde, uygulama mantığının daha kullanıcıya yönelik olarak revize edilmesi gerekmektedir. Dönüşüm gerçekleştirilirken kentin ve mevcut nüfusun özellikleri, ihtiyaçları iyi analiz edilerek ve geleceğe dönük projeksiyonlar yapılarak hareket edilmelidir. Kentler ne politikacılara, ne kurumlara ne de yatırımcılara ait alanlardır, toplumun malıdır. Kentlerin bugünü ve geleceği için her kesimin sorumlu olduğu ve bu konuda çaba göstermek zorunda olduğu açıkça ortaya konmalıdır.

‘Sulu kule örneğinde de olduğu gibi, kentlerimizde yapılan uygulamalar bölgede yaşayan halkın gereksinimlerini karşılamadığı ve mevcut yaşam tarzlarından kopuk olduğu için, konuyla ilgili uzmanlar ve yerel halk tarafından tepkiyle karşılaşılıyor. Bu tepkilerin tamamı, katılımcı ve sürdürülebilir uygulamaların eksikliğinden kaynaklanıyor. Basın bültenlerinde ve demeçlerde, “dünyanın en sosyal projesi”, “Çocuk parkında oynayan çocuğunuzu evinizdeki televizyonunuzun AV kanalından izleyebileceğiniz kamera sistemi ile huzurunuzu maksimum, endişelerinizi minimuma indiriyoruz...” gibi sloganların halk nezdinde bir karşılığı olmuyor, maalesef’ (Gül,48).

Kentsel dönüşüm uygulamalarında öncelikli gerekçe doğal afetler olmalıdır. Kentsel dönüşüm amaçlı yapılan kamu müdahaleleri sadece olası afet bölgelerinde öngörülmelidir. Bu sorumluluğu yerel demokrasileri güçlendirerek, yerel yönetimler toplum ihtiyaçları ile koordineli yürütülmesini sağlamak gerekmektedir. Kentsel planlama, toplumsal bir sürecin sonucu olmalı, bu süreçte kentsel gelişim ve sürdürülebilirliğe yönelik tüm istekler adil bir biçimde tartışılmalıdır. Parçalı düzenlemelerde yaratılan kopukluk yerine tek bir yasa bütünlüğüyle çözümler üretilmelidir. Sosyo-ekonomik planlamalarda ve kalkınma planlamalarında daha rasyonel bir anlayışla konu üzerinde durulmalıdır. Tek tip standart uygulamalar yerine, dönüşüm yapılan alanın ögünlüğünü ortaya çıkaracak sosyo-kültürel planlamalar gerçekleştirilmelidir.

‘Tarihi şehirlere baktığımızda, o kentin simgesi haline gelmiş ve orada yaşamış toplumların etrafına yerleşerek hayatlarını bu merkezlere göre düzenledikleri yapıların, aslında büyük maliyetlerle ve çok sayıda işçi ile yapılabileceği aşikârdır. Dolayısı ile bu yapıların sosyal ve siyasi kararlar alabilen ve bütçe imkânları olan kişi veya grupların organize ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır. İslam dünyasındaki ve özellikle İstanbul’daki camiler, Mısır piramitleri, Hindistan’daki Tac-Mahal, Paris’teki Eiffel Kulesi, Amerika Birleşik Devletleri’nin New York City şehri Manhattan’ da bulunan ve tüm şehrin etrafında konumlandığı Central Park ile Liberty adası üzerinde, Özgürlük anıtı mesela. İngiltere’nin simgesi haline gelen Londra Tower Köprüsü ve Hyde Park, kadim toplumlarda ibadet haneler ve tören alanları bu yapılara örnek olarak verilebilir. Tüm bu

mimari yapılar toplumların ihtiyaçları doğrultusunda yapılmış, daha sonra da toplumun hayatında önemli bir yer almış ve o şehirlerin simgesi haline gelmiştir' (Kardelen,49).

Kentsel dönüşüm; alan içerisindeki tüm yapıları, kamuya açık alanları, caddeleri vb. unsurları kapsayan bütüncül bir tasarım yaklaşımı içerisinde ele alınmalı ve daha kaliteli bir çevreyi amaçlamalıdır.

*'Tasarımda temeli insan olarak aldığımızda tüm tasarım insan çevresinde şekillenmeye başlar, fakat herkes aynı değil tabii bölgeye göre tasarım yapılmalı dedim az önce. Her insan aynı olmadığı için bölgenin ortak değerleri üzerinden ilerlenmeli tasarımda. Amaç, mümkün olduğunca toplumun tüm kesimlerine hitap edebilmek olmalı, ama bunu yapmak ne kadar mümkün bilemiyorum. **En nihayetinde bizde tasarım yaparken sonsuz özgürlüklere sahip değiliz, yasalar ve yönetmeliklerle kısıtlanıyoruz'** (Papatya,38).*

Sürdürülebilir bir dönüşüm sağlamak için komşu kent bölümlerinin sosyal ve kültürel olarak bütünleşmesinin sağlanması önemli bir unsurdur. Kentte uzun verimli ve sağlam bir dönüşüm, ancak kentin diğer bölgelerinde dönüşüm yapılan alanla ekonomik ve sosyal entegrasyonun sağlanmasıyla mümkün olabilecektir. Dolayısıyla kalıcı sonuçlar elde edebilmek için bütüncül bir kentsel dönüşüm ve gelişim stratejisi izlenmeli, komşu kent bölgelerinin marjinalleşmesine karşı konmalıdır. Dönüşüm yapılacak alan sosyal boyutuyla da ele alınmalı, alanın sadece fiziksel koşullarının iyileştirilmesine yönelik değil, aynı zamanda üzerinde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik durumunun nasıl iyileştirilip geliştirilebileceğine dair çalışmaların da yapılması sağlanmalıdır. Kent genelinde özellikle çöküntü bölgelerinde yer alan nüfusa yönelik eğitim koşullarının iyileştirmeye ve istihdamı arttırmaya yönelik çözümler öngörülmelidir. Bu bağlamda dönüşüm gerçekleştirilecek alanlarda çevresel etki değerlendirme raporları yanında ÇED ve SED raporlarının hazırlanması talep edilebilir.

'Dezavantajlı yani engelli ve özürlü kesimler ile ilgili olarak yürürlükteki mevzuat gereği zaten uymak zorunda olduğumuz prensipler bellidir. Bu konuda kanun ve tasarım yönünden bir sıkıntı bulunmamaktadır. Yani kanunların eksiği yok fazlası var diyebiliriz..(!) Ama sürekli revizyonu erteliyor kanunun uygulama süresini geciktiriyoruz. Tüm projelerimizde engelli ulaşılabilirliğine uygun tasarımlar yapma zorunluluğumuz bulunmaktadır. Ancak burada asıl önemli olan toplumun aynı bilinç ve duyarlılığa sahip olmasıdır. Bu da biraz zaman alacak gibi gözükmektedir' (Kardelen,49).

Gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin projelendirme ve uygulama boyutuyla gerçekleştirilmesini sağlamanın yetmediğini görmekteyiz. Konunun denetim boyutuyla ciddiyetle ele alınması ve yaşanan aksaklıklar kanuni düzenlemeleri devreye sokarak reel hayatta çözümler sağlaması gerektiği görülmektedir. Yapılan her düzenlemede, özellikle de kentlerin dönüşümlerinde, yeniden tasarlandığı bölgelerde genç, yaşlı, çocuklu aile ve engelli bireylerin tümünün ihtiyaçlarını karşılamalı, hayat katılımları için daha uygun kullanımlar sağlanmalıdır.

*‘Öncelikli olarak tasarımcılar talepte bulunan kişilere, istedikleri mekân ve binaları, yaşam alanlarını planlamak durumundadır. Müşteri ve mimar ilişkisi mevcuttur. Hem işveren, hem tasarım yapanın aynı mimar olduğu ortamlar çok azdır. Çünkü bu yatırımlar ciddi bütçelere ihtiyaç duymaktadır. **Mimar ve tüm tasarımcılar kendilerine çizilen yetki sınırları içerisinde projelere müdahale etmeleri mümkün olabilmektedir**’ (Kardelen,49).*

Tasarımcılara çizilen yetki sınırları içinde müdahale edilebildiği ifade edilen projelendirme safhalarının daha toplum taleplerini öncelleyerek düzenlenmesi gerekmektedir. Uygulanan mekânsal politikalarla kentsel dönüşümlerde binaların revize edilmesi kavramının ötesine taşıyarak; kentsel sağlıklılaştırma, kentsel canlandırma, kentsel koruma, kentsel bezeme, kentsel sağlamlaştırma, yeniden yerleştirme, yeniden kentleştirme ve eski dokuda yeni bina yapımı gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşarak ele alınması ve dönüşüm alanlarının bu başlıklar dâhilinde analiz edilmesi gerekmektedir.

*‘**Şahsi tutum ve kaygılardan daha önemlisi stratejik hedeflerin oluşturulacağı devlet politikalarıdır. Ben bu kültürel mesaj verme kaygısını gerçekten önemsiyorum**’ (Kardelen,49).*

Oluşturulacak devlet politikalarında mevcut dokuyu koruyup, eski yapılardan faydalanmalı, onları dönüştürerek kullanmalı ve olanaklı olan yerlerde yeni atölyeler, iş alanları ve beceri kursları yaratılmasına olanak sağlamalıdır. Nirengilerden, manzara noktalarından faydalanmalı ve sürekliliği sağlayan, şaşırtıcı modellerle yeni cazibe noktaları yaratmalıdır. Yürütülmekte olan yenileme çalışmalarında ise ÇDP (1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli), Nazım İmar Planı (1/5.000 ölçekli bölgesel plan) ve UİP (1/1.000 ölçekli) planları hazırlanırken; önceden belirlenmiş olan toplumsal ihtiyaçların hangi kamusal alan aracılığıyla karşılanacağı, sıklığı, mekânların birbiriyle olan ilişkisi, hizmete

erişim potansiyeli ve ulaşım ağları gibi önemli kararların kent konseylerince alınmasının yanı sıra, kararlarda bağımsız ve etkin olmasının sağlanması gerekmektedir.

'Tasarımcılar ile yatırımcılar arasında ticari diyebileceğimiz bir ilişki şekli olduğundan, yapılacak projelerin sınırları belirlidir. Bu sınırlı alan içerisinde mimarların hassasiyetleri doğrultusunda fikirlerini projelere yansıtması gayet doğaldır' (Kardelen,49).

Değindiği gibi, yaşam koşullarını iyileştirmek üzere göç eden bireylerin izinsiz yapılar üreterek gecekondulu olgusunu kentsel mekâna taşınmaktadır. Böylece izinsiz, sağlıksız ve düzensiz olan yapılaşma birimi kentleşme sürecinde etkin olmayan politikalarla çözümler aranmıştır. Bu mekân üretme biçimi olan gecekondulaşmayı önlemek üzere yapılan, kentsel yenileme projeleri hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Ancak kırsal alandayken de, şehirdeki hayatında da alışık olduğu yatay yapılaşma ürünü olarak müstakil -gecekondusunda- konutlardan, dikey yapılaşma ürünü olan apartmanlara mahkum etmek doğru bir planlama olmamaktadır. Kentsel planlama sürecinde, bu yapılaşma alanları olan gecekondulara çözüm önerisi olarak üretilen projelerde alışılan yaşama yakın mekânların üretilmeye çalışılması gerekmektedir. Uzun vadede yeni sorunlar oluşturan bu dönüşüm süreci hala uygun olmayan çözümler ve yarattığı sosyal sancılılarıyla birlikte yaşanmaya devam etmektedir.

'Eğer kentsel dönüşüm o yörenin yaşam biçimini bozmadan, orada yaşayan halkın manevi değerlerini ve yaşam şekillerini kendi bakış açıları doğrultusunda daha iyi bir noktaya getirebiliyorsa; kentsel dönüşüm yapılmalıdır. Ama çevremizde gördüğümüz örneklerin neredeyse tamamı tek tiptir. Gecekonduda müstakil olarak yaşamaya alışmış ve o şekilde yaşamak isteyen insanları çok katlı binalara koyarsak ve bunun adına kentsel dönüşüm dersek bu çokta doğru bir yaklaşım olmaz.

Temelde insan olmalı, dolayısıyla insanlar nasıl bir yerde yaşamak istediklerini söyleyebilmelidir. Yani nasıl ki özel bir mülk tasarlarlarken, iş sahibine nasıl bir yer istediğini soruyor ve o doğrultuda tasarım yapıyorsa, kentsel dönüşümde kullanıcı olan temel aktörlere de aynı şeyi yapmalıyız. Herkesin istediği olmayacak belki ama ortak akılla çok daha iyi noktalara gelinebilir diye düşünüyorum' (Papatya,38).

Sürdürülebilir bir dönüşümde, kentsel ekolojik bilincin geliştirilerek düzenlemelerin sağlanması için mevzuat ve yönetmelik çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir. Azalan biyolojik çeşitlilik, toprakların nitelik kaybı, giderek kısıtlı duruma gelen su kaynakları, başta hava ve nehir kirliliği olmak üzere diğer kirlilik türlerindeki artış kent içerisindeki

yaşam kalitemizi etkileyen pek çok alana yansımaktadır. Bu nedenle daha sürdürülebilir türden bir kentsel gelişim ve dönüşümü sağlayabilmek için kentlerin çevresel ayak izlerini azaltan, doğal kaynaklarını sakınmaya, biyolojik çeşitliliğini korumaya ve arttırmaya, enerji kullanımını ve üretimini verimlileştirmeye yönelik kentsel ekolojik politikalar geliştirilmelidir. Bunları sağlayabilmek için farklı kent formları ve ulaşım modelleri üzerinde bilimsel çalışmalar ortaya koyup, yeni gelişim bölgelerinde ve dönüşüm alanlarında bu modellerden faydalanılmalı, imar planları bu doğrultuda hazırlanmalıdır. Kaynak, toprak, ulaşım ve enerji alanlarında tasarrufa yönelmiş bir kentsel gelişim ve dönüşüm anlayışı amaçlanmalıdır. Yeni planlanan alanlarda özellikle otomobil odaklı ulaşım biçimi gözden geçirilmeli, alternatif ulaşım biçimleri ve toplu taşıma yöntemleri araştırılmalıdır.

'İşte kentsel dönüşüm olarak düşünülen yerlerde rant kaygısını biraz aza çekilip, gerçekten kenti iyileştirmek gibi bir şey, hedef üzerinden gidilirse muhtemelen daha iyi sonuçlar alınacak. Ancak hani bunu evet maalesef çevre halkı, kentsel dönüşüm alanının içindeki insanlar düşünülmeden, dahil edilmeden yapıyor. Diyecekler ki belki teknik insanlar benim düşündüğüm kadar geniş ölçekli bakamayabilir, eksik kalabilir. Bu anlamda dahil edilip belki de bununla ilgili bir meslek grubu olduğunu biliyorum ben. Hem kullanıcıyla kentsel dönüşümü yapan insanlar arasında kolaylaştırıcı adıyla bir sürü insan çalıştırılır bilinir. Onların ortak paydada uygun koşullarda asgari müşterekte buldukları da söylenebilir' (Lale,32).

Yapılacak herhangi bir mekân planlama çalışmasında rant kaygısının yaratacağı kısıtlılık ve sınırlılığı yeniden düzenlemek, şehrin cazibe alanlarının sınırlarını artırmak ve arazi piyasasını makul düzenlemelerle yönetmek gerekmektedir. Kentle ilgili yapılacak düzenlemelerde yağ leksi şeklinde şehre eklenen plan çalışmalarından çok her türlü hizmetle kendine yetebilen alternatif yeni yaşam merkezleri oluşturmak gerekmektedir.

'Yani tasarımcı faktör ama tasarımcıyı da yönlendiren başka faktörler olduğunu düşünüyorum. İşte yönetmelikler bir, siyaset iki... Bunlar hani tasarımı gerçekten çok ciddi etkiliyor. Yani çok özgür değilsiniz, çok yapmak istediğiniz şeyleri çok da imkân bulamayabiliyorsunuz' (Sümbül, 49).

Görüşmecinin de ifade ettiği gibi, yönetmelikler ve siyaset otoritenin çizdiği sınırlar içinde planlama yapabilen tasarımcılar da mesleki ve ekonomik kaygılarla satın alınabilir, popüler ve moda olan tasarım kriterleriyle piyasada yer bulmaya çalışırken, toplumsal ihtiyaçlardan oldukça uzaklaşmaktadırlar.

'Yüksek binaların oldukça büyük meydanlara bakarak yapılması o şehirde yaşayan insanlara kendilerini oldukça küçük ve değersiz hissetmelerine ve mutsuz olmalarına sebep olacaktır. Rusya da ki mimarlık bunun bir örneğidir. Bunun tam tersi olarak binaların alçak yapıldığı ve insan ölçeği kullanıldığı yerlerde ise demokrasinin olduğu ve kişilerin önemsendiği dolayısı ile mutlu bir toplumun olduğunu anlayabiliriz. Bizim ülkemizde de insanların yazlıklara kaçmalarının bence bir sebebi de artık o yüksek binaların yarattığı kaostan kurtulmaktır' (Kuşkonmaz,54).

Kültürel, kentsel mimari miras koruyup zenginleştirilmeli, tarihi çevreye ve yerel kimliğe saygılı olmalıdır. Yönetmelikler rant kaygılarından arı bir yönetim ve denetim mekânizmasıyla yapılandırılmalıdır. Özellikle büyükşehirlerde, tüm bu sayılan faktörler göz önüne alınarak; önümüzdeki 10 yıllık, 20 yıllık dönemlere ilişkin projeksiyonları içeren stratejik eylem planları hazırlanmalı, dönüşüm ve gelişim bölgeleri bu öngörü ve araştırmalar dâhilinde belirlenmeli, mevcut kaynaklar gerçekçi bir yaklaşımla öncelik ve önem arz eden bölgeler için kullanılmalıdır. İmar planlarındaki yoğunluk ve kurgulanacak yeni şehir dokusu; kentin bütünü göz önünde bulundurularak sosyo-kültürel eğilimlere, ön görülen potansiyel nüfus yoğunluğuna, bölgenin fiziksel ve iklimsel koşullarına uygun olarak bilimsel verilere dayanılarak belirlenmeli, mevcut imar planları bu bilgiler ışığında yeniden değerlendirilmelidir.

Kentsel dönüşümün sadece gecekondü bölgesi için veya parsel yenilemek için değil, kentlerin gerçek ihtiyaçlarını karşılar nitelikte; yeniden dizayn edilmesinin kamu ve YY'lerle desteklenerek teşvik edilmesine ilişkin, yeni yönetmelik ve mevzuat çalışmaları yapılmalıdır.

Sosyal politikaları destekleyebilen imar düzenlemeleri, ihtiyaç duyulan sosyal politika hizmet merkezlerinin şehirdeki lokasyon çalışmalarını, kent konseyleri aracılığıyla yönetmelidir. Yaşlı refahı ve aktif yaşlanmanın sağlanabilmesi için aile yanında ve kurum bakımında olan yaşlıların da yaşamlarını kolaylaştıracak düzenleme çalışmalarına ağırlık verilmesinin sağlanması gerekmektedir. Aile yanında yaşlanabilmenin kolaylaştırılması ve yakınlarının psikolojik, ekonomik ve sosyal olarak desteklenmesinin yanı sıra kurum bakımı alan yaşlıların kent içindeki fiziksel koşullarının da iyileştirmesi gerekmektedir. Kurum bakımında yer alan yaşlılar, huzurevleri şartlarının ve kentteki konumlarının revize edilmesiyle; hem doğru mekânsal planlamalara ulaşacak, hem de ailelerinden ayrı olmanın getirdiği sıkıntıları sosyal ilişkilerle aşmalarına destek olacaktır. Kamunun vermiş olduğu

bakım hizmetinin kentteki lokasyonu, mekânsal kurgusu yaşlının aldığı hizmet memnuniyetini direk etkilemektedir. Konuyla ilgili saha araştırmasında yapılan görüşmelerde ortaya çıkan, yaşlıyla ilgili politika ve hizmetleri yürüten sosyal disiplin uzmanlarının da ifade ettiği gibi; şehrin işlek ve hareketli bölgesinde planlanan huzurevlerinde yaşlının aldığı hizmet ve sosyal hayata katılım düzeyindeki artışın daha iyi düzeyde gerçekleşmesi memnuniyeti artırmaktadır. Bu nedenle kent içinde huzurevlerinin planlanmasının bir takım stratejik planlama doğrultusunda gerçekleşmesi gerekmektedir.

Ayrıca, Büyükşehirler, YY'ler ve ÇŞB'nin yürütmekte olduğu ÇDP (1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli), Nazım İmar Planı (1/5.000 ölçekli bölgesel plan) ve UİP (1/1.000 ölçekli) planları hazırlanırken ASPB olarak her düzenleme aşamasında yapılan toplantılara katılarak huzurevlerinin şehrin hangi bölgesinde planlanacağına dair kararlarda etkin olmasının sağlanması gerekir.

Tüm bu kentsel planlama süreçleri kurgulanırken; ilk aşamadan itibaren ASPB'nin SPU ve SHU'larından oluşan çalışma grubuyla birlikte mekânsal politikalara müdahil olarak katılması gerekir. Bu planlama sürecinde kentin en canlı ve işlek bölgelerinde (sanayi bölgesinden uzak) huzurevi planlanmalıdır. Bu mekânsal planlama sadece tasarım yapan şehir plancıları ve mimarlarla değil, sosyal hayatı kurgulaması gereken sosyal disiplin sorumlularıyla birlikte işbirliği içinde gerçekleşmelidir.

Kent içinde bu planlama ve uygulama fırsatının kaçırıldığı durumda da yine kentin uygun noktasında huzurevi planlaması talep edildiği durumlar mevcuttur. Bu durumda şehir merkezinde huzurevi planlaması yapılması istenen arazi için, mülkiyeti hazineye (maliyeye) ait olan arsaların seçilmesi tercih edilir. Eğer seçilen arsa özel mülkiyete giriyorsa da 'kamulaştırma' yapılmalıdır. Tüm bu uygulamalar 3194 sayılı 'İmar Kanunu' ve bu yasaya bağlı çıkartılan yönetmeliklerle 2942 sayılı 'Kamulaştırma Kanunu' doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

3.6 Tasarım Eğitimi ve Teknoloji

Tasarım eğitimi bizde anlaşıldığı gibi sadece teknik bir eğitim gerektiren konu değildir. Aslında sosyal hayatı ve toplumun beklentilerine hizmet etmekte olduğundan; bizatihi sosyal bir disiplin kurgusudur. Teknik boyutu aslında bilinenin tersine; sosyal hayatın nasıl

geçirileceğinin tartışılıp, tasarlanmasından sonraki, teknik çizim ve detaylandırılma bölümüdür. İster makro, ister mikro mekân tasarlansın, ilk aşama ve asıl kurgu; işin toplumsal ve sosyal hayat boyutudur. Bu bilinci eğitim döneminde vermek, toplum ve tasarımcı açısından farkındalığı sağlamak ve tasarımcının uygulamalarında da bunu yansıtabildiği uygulamaları sağlamak gerekmektedir. Bu bakış açısı verilmiş bir tasarımcı, kullanıcı veya müşteri; ne isterse istesin, toplumsal hayatın akışını ve ruhunu bozan her hangi bir tasarım yapamaz, böylece bazen karşılaştığımız garip, yaşadığı topluma uymayan mekânlar da böylece artık inşa edilemez olacaktır.

‘Tasarım kararlarımda dizayn, yenileme veya dönüşüm yapacağım bölgeye ait tüm envanterleri değerlendiriyorum. O bölge ve komşu bölgelerin tarihi, kültürü, beklentileri hemen her şeyi...

*Yurt dışında yüksek lisans ve doktorasını bitiren bir arkadaşımınla sohbet ederken öğrendim. **Oradaki eğitim sürecinde, tarih, sosyoloji, sosyal-siyasi politika, ekonomi-kalkınma ve mekân sosyolojisi, gibi dersleri gayet ciddi öğretiyorlarmış. Çünkü bizim disiplin hakikaten de hepsiyle ilintilidir. Hakikaten de şehrin küçük bir noktasına bile dokunuyor olsanız, onun tüm birikimine ve ontolojisine müdahale etmiş oluyorsunuz. Bu nedenle biz tasarımcıların dokunulan yerin tamamen değişiyor olmasından dolayı baştan yaratabilme potansiyeli vardır. Bu ciddi bir birikim ve hassasiyet gerektirir, o nedenle bu özel tasarımı herkese bırakmamak gerekir diye düşünüyorum***’ (Orkide, 42).

*‘Meslek etiği denilen şey maalesef, ülkemizde herkeste mevcut değildir. Ağır bir itham oldu belki ama maalesef bunu çok görüyoruz. Bazı arkadaşlarda ise mecburiyetten bu etiği görmezden gelmek zorunda bırakıyor. Tasarımcı toplumu iyiye yöneltmeli; mesela sürdürülebilir ve yeşil bir mimari tasarımın doğruluğunu bir şekilde tasarımlarımızla halka iletebilerseniz ve halk bu farkındalığa erişebilirse dünya adına çok büyük bir kazanım elde etmiş oluruz. Meslek icabı toplumda direk bağlantılı çalışıyor olmamız da bizi belirleyici aktör konumuna direk getiriyor; istesek de istemesek de... **Eğitim sistemindeki bir kaç değişiklik, farkındalık seviyesi yüksek ve meslek etiğine sahip arkadaşlar yetiştirilebilir, bu da toplumu değiştirmek noktasında büyük bir adım olur diye düşünüyorum***’ (Papatya,38).

Tasarımcı mekân tasarlarken bir yandan da toplumsal inşa sürecinde katkı sunan önemli bir aktördür. Tasarladığı mekânlar da, bu toplumsal insanın argüman ve araçlarıdır. İnsanların ve dolayısıyla toplumların kalıcı değişiklik oluşum süreçleri en az 50-60 yılı alır, yani bir kuşak sonrası için elde edilen sonuçlar olur. Bu toplumsal inşa için istenen süreçler, bazen çok daha uzun veya kısa da sürebilmektedir. Bu inşa sürecinin argümanlarından bir olan mekânlar da bu sürece yardımcı olmaktadır. Bu mekânlarla yaşamaya alışan toplum, mekânın yarattığı 'kap'a uyum sağlar, alışır ve zamanla da kanıksar. Mekânlar da en az 70-80 yıla hitap ederek yaşar ve bireylerin ihtiyaçlarına cevap verir. Bu sürede de beklenen davranış ve alışkanlık da kanıksanıp artık kişilik yapısında oturmaktadır.

'Şu an tasarım yaparken toplumsal inşa sürecini aktif olarak yapılandırdığının farkında olan tasarımcı sayımız çok azdır... Ama bunun artık değiştirilmesi; konunun farkındalığı ve duyarlılığının bilincinde tasarımcılar yetiştirmek gerekir' (Orkide, 42).

Simülasyon.. Görüşmecinin de ifade ettiği farkındalık ve duyarlılık için kullanılan tekniktir. Yazılacak olan bilgisayar programları ile yapılması düşünülen kent ve şehir alanları erişilebilirlik açısından simülasyon olarak test edilebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde -özellikle İngiltere- kent plancısı ve mimarların eğitiminde, tasarımcıların engellilerin durumunu anlayabilmeleri ve onların yaşantılarını sürdürmede karşılaştıkları problemleri algılayabilmeleri için farklı bir yöntem kullanıldığı bilinmektedir. Bu yöntemde; tasarımcılar tam günlük olarak yurtlarda yatılı olarak kalmakta ve özel olarak hazırlanmış platformlarda belirli sürelerde -10-15 gün- bir engelli gibi davranmaya mecbur bırakılmaktadırlar. Örneğin gözleri, kulakları kapatılarak görme ve işitme engelli hale getirilip, şehrin değişik bölgelerinde gezmeleri istenmektedir. Bundan sonra koltuk değneği ve tekerlekli sandalyeyle aynı sürelerde hayatlarını idame etmeleri istenmektedir. Bu durum tasarımcının engelli ile empati kurmasını ve tasarım aşamasında bu durumları göz önünde bulundurması amaçlanır.

***Bu insanlar da toplumun bir parçası sonuçta. Aynı toplumda yaşıyor, aynı havayı soluyoruz. Fakat aynı ortamda olmak, birbirini anlıyorsun anlamına gelmiyor maalesef. İnsanlarda mesleki duyarlılık da olması gerekiyor. Eğitimi de bu biçimde almalıdır zaten. Bu konuda hassasiyeti olmayan bir bakış açısı, yapılan işi "hiç" hükmüne getirebiliyor'** (Petunya, 51).*

***Önce eğitim ve duyarlılık, sonra sağlıklı projelendirme ve imalat, en son da denetim....Biz bu aşamaların sadece imalat kısmını gerçekleştiriyoruz'** (Papatya, 38).*

Görüşmecinin de değindiği gibi, "100 yıl sonrasına yatırım yapmak istiyorsan, bir toplumu eğiteceksin". Tasarım kulvarında daha başarılı bir politika yürütülmek isteniyorsa, ki bu şart; mutlaka tasarımcının yetiştirildiği eğitim yıllarına odaklanmak ve kaliteyi artırmak gerekmektedir.

'Karar verici olsaydım milli eğitim politikalarının biraz da manevi eğitim vermesi için çaba harcardım. Ülke insanların ortak değerler konusunda eğitilmesi hayati önem arz ediyor bence. Bu hemen olmaz tabii ki. Fakat bir Çin atasözünden de biliyoruz ki, "100 yıl sonrasına yatırım yapmak istiyorsan bir toplumu eğiteceksin." Bizim atalarımız da yaşlısını sokakta bırakmazdı, böyle yaparsak biz

de huzurevinde yaşlanmak zorunda kalmayacağız. Bu bağlamda, karar mekânizmasındakilerin hedeflerinin “0” huzurevi olması gerekir’(Petunya, 51).

Günümüzde değişimin hızla yaşandığı, kendini sürekli değiştiren ve çağın olanakları doğrultusunda dönüştüren bir meslek olan mekân tasarımcılığı; hem makro mekânda hem de mikro mekânda özel eğitim ve meşakkat gerektirir. Çok boyutlu düşünmenin önemli olduğu, analitik düşünce planlamasını merkez alan farklı meslek disiplinleriyle birlikte tasarımın temelini eğitim oluşturur. Mekânsal tasarımla ilgili meslek dalları olan kentsel tasarım, mimarlık, iç mimarlık ve peyzaj mimarlığı özel tasarım eğitim gerektirir. Tüm bu disiplinler bir arada kenti planladığının bilincinde olarak -dolayısıyla da toplumsal hayatı tasarladıklarından- ortak çalışma alışkanlığı edinmelidirler. Böylece tasarım eğitimi süresince bu organize çalışma alışkanlığının devam etmesi ve ileriki yıllarda da sürdürülebilir olması önemlidir.

‘Sokaklarda evlerimiz birbiriyle yan yanaydı, tıpkı bizler gibi, yüreklerimiz gibi... Evlerimizin önünde hayat diye bir mekân vardı. Hayatımız orada geçtiği için adı hayattı ve kapıları herkese açıktı... Tüm komşu, akraba ve dostlarla bir arada hayatımız orda geçirdi.

Mahalle dayanışmamız aile ve komşulukla ilgili duyarlılıklarımız çok yüksekti. Bu dayanışma ruhu birbirimizin ekonomik, sosyal ve psikolojik tüm sorunlarını çözebildiğinden ne devlet yardımına, ne de başka bir desteğe ihtiyaç duyardık... Ne zaman ki daha iyi hayat özlemiyle mahalle yapımızdan ve mevcut aile dokumuzdan koptuk; tüm değerlerimizden, geleneklerimizden koptuk... Aile yapımız geleneksel modelden çekirdek aileye döndü, modern yaşama adım attık ve böylece kendimizi yalnızlaştırdık. Yaşlılarımıza da bakamaz olduk, çaresizliğimizi unutmak için onları hiç görmeyeceğimiz yerlere bazen huzurevlerine terk ettik maalesef... Böylece istişare ettiğimiz atalarımızı, yaşlı ve akıllarımızı yitirdik, böylece de olaylarla baş edebilme kapasitemiz düştü. Çünkü bizi biz kadar düşünen yakınların istişarelerinden ve dualarından koptuk... Şimdilerde bir banka reklamında da vurgu yapıyorlar, o günün satıcıları bile nezaket sahibiydi diye... Sokakta önce camları gözleriyle tarar, eğer bir cam önünde sarıçiçek görürse orada hasta olduğunu anlar ve sessizce geçerdi sokaktan... Bu derin bir incelik, başkasının sıkıntısını kendi ekonomik kaygılarının önünde tutabilmek...

Bu nedenle diyorum ki, tasarım her şeydir, hassasiyet ve empatiyle birlikte tabii’ (Çiğdem, 52).

Tasarımın hassasiyet, empati ve farkındalık olduğu doğrudur. Bu uygulamadan önce de eğitimle birlikte verilmesi gereken özel bir konudur. Görüşmecinin verdiği sarı çiçek olan camın önünde seyyar satıcının duyarlılığı, toplumsal nezaketin bu günlerde ne kadar kaldığını sorgulattı...1928’de Le Corbusier, “mimarın mesleği giderek önemini yitirmeyecektir, tersine önemli kollara ayrılarak genişleyecek ve yaygınlaşacaktır”

demidir. Bu öngörü sadece mimarlık mesleğinin değil aslında tüm tasarımcılar için geçerli ve disiplinler arası bir çalışmaya ne kadar açık olduğunun da bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Fakat bu çalışma disiplini ilerleme gösterirken, toplumsal duyarlılık ve nezaketi de uygulama sorumluluğu hassasiyetle verilmelidir.

'Belki de benim hobim ama ben tasarım tarihine de toplumsal dönüşüm ve değişimlerin arka planını da çok meraklıyım. Bir şeyin oluşundan çok oluşum nedenleri, süreçleri ve zeminlerine odaklanırım. Bu da bana tasarımdan önce; konuya tarihi, sosyolojik ve psikolojik bakmayı alışkanlık haline getirdi. Benim hassasiyetim olmasa da herhalde aynı şeyi söylerdim; tasarımın proje aşaması aslında sosyolog ve psikoloğun da desteğiyle yapılmalı... Yada tasarım eğitiminin en az bir yılı bu konuyu ciddi bir biçimde öğrenmeye ayrılmalı. İnsan ve toplumdaki haberi olmayanın tasarım yapmaması lazım...'(Sarmaşık, 39).

Bu yönüyle insana dair konuları içeren sosyal bilimler ve sanatsal bilimler iç içe olmalıdır. Örneğin, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık fakülteleri bir arada eğitim sürecini yürüten bölümlerdir. Bu eğitim bünyesinde verilen temel tasarım eğitimi safhasında başlayan farklı disiplinleri tanıma süreci eğitim sonrasında daha güçlü bir işbirliği şeklinde devam ettirilmelidir.

'Uygulamalı eğitimlerle; daha kuşatıcı yönetmeliklerle toplumsal hassasiyetler tasarımcılara öğretilmelidir' (Gardenya, 45).

Tasarım eğitimi gerçekleştirilirken, uygulamalı eğitimlere ağırlık verilecek düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sadece projenin çizimiyle ilgilenen tasarım öğrencisi, tasarladıklarının ne kadarının rasyonel ve hayata geçirilebilecek nitelikte olduğundan habersiz tasarımlarını yapmaya ve geliştirmeye devam etmekte, mezun olduğunda da yönetmelikler, kısıtlama ve zorunluluklarla karşılaştığında da bocalamaktadır.

'Tasarımcılık bitmeyen bir eğitim sürecidir. Öğrenmeniz, yenileşmeniz hiç bitmez... Uzun bir öğrenciliktir, her gün her tenkitle her şükranla bir şey öğrenirsiniz. Sürekli duymak, kafa yapın dinamik biçimde evrilir. Belki de tasarımcıların biraz uçuk kaçık olması da bundandır... Okul bittiğinde yaptığım ilk projelerle bu günküler çok farklı. Çünkü hassasiyetlerim, bakış açım, mesleki birikimim sürekli dönüştü, değişti... Mesleki duyarlılıklar, tıpkı insan gibi büyür, gelişir ve olgunluk çağına ulaşır. O dönemdeki tasarım daha duyarlı ve herkesi kuşatan tasarım oluyor. Ama tabii her tasarımcının olgunlaşmasını bekleyemeyiz' (Gardenya, 45).

Görüşmecinin; mesleki duyarlılıkların, tıpkı insan gibi büyüyüp, gelişip ve olgunluk çağına ulaştığına temasetmesi güzel bir analizdir. Mesleki duyarlılığın çocukluk çağı olan tasarım eğitimi; tam da gerçekten çocuk yetiştirmedeki en kıymetli 4-5 yılı ihtiva etmektedir. Bu sürede verilen temel eğitim ve değerlerle bu mesleki duyarlılık temellenerek olgunlaşacaktır. Mekânın insan psikolojisini ve toplumsal inşa sürecini ne kadar etkileyen bir araçsal olduğu düşünülürse; bu hassasiyetlerle eğitim alan tasarımcılara da ne kadar ihtiyaç duyulacağı görülmektedir. Bu denli önemli görev üstlenen kurgunun daha ciddi ele alınması gerekmektedir. Bu tasarım disiplini aslında ‘bir toplum dizaynırı’ olması ve görevini icra etmesi nedeniyle bu inşa sürecini sürekli aktif olarak gerçekleştirebilen bir meslektir. Önemine koşut olarak daha farklı disiplinleri de içeren bir eğitim ayağıyla desteklenmesi gerekir.

‘Tasarımcı, çalışacağı proje için önce ihtiyaçlarını belirlemelidir. Sonrasında bölge halkı ile ilgili kültürel analizini de yapmalıdır. İster konut, ister kent tasarlansın her tasarım için mutlaka ihtiyaç ve hedeflerin belirlemesi önemlidir. Belki de benim mesleğimin bana getirdiği bir alışkanlıktır, insanın huzur ve mutluluğu... Ama düşünüyorum mesleğim farklı da olsa aynı şeyi söyledim. Tasarımcı için temel hedef, kullanıcının mutlu ve huzurlu olması olmalıdır. Kullanışlı, sağlıklı, pozitif enerji veren mekânlar tasarlanmalıdır’ (Kaktüs, 39)
‘Tasarımcı işe başlarken aslında bütün grupları düşünmeye çalışır. Zaten geniş açıda düşünmek üzerine bir eğitim alır. Ama bu eğitimi genelde sadece tasarımcılar alır’ (Sarmaşık, 39).

Tasarımın kapsam ve içeriğine göre, mekânın nasıl yapılacağını, mekândan neler beklendiğini en iyi o mekân tasarımından sıkıntı çekenlerin ifade edebileceği söylenmektedir. Tasarımcıya kullanıcının çarpıcı bir biçimde yol göstermesini ve empatiye davet etmesini görüşmeci burada hatırlatmaktadır. Tasarımcı da tıpkı diğer meslek gruplarındaki bireyler gibi meslek körlüğü yaşayabilmektedir. Bu körlük konunun farkındalığıyla birlikte geçici bir durum almaktadır. Empati yapabilme farkındalıkla başlar, tasarımcı her daim geniş bir ufukla tüm talepleri karşılamaya açık durumda tasarım sürecini gerçekleştirmelidir.

‘Ankara’da yaşadığım için buna Ankara için cevap verebilirim. Görme engelliler için düzenlenen kaldırımlardaki sarı çizgiler bu konuda bir farkındalık olduğunu gösteriyor. Ancak söz konusu çizgilerin bir direk ya da bir ağaçla kesişmesi gibi olumsuz örneklerinde olduğunu görüyoruz. Yapılan işler dezavantajlı grupların kullanacağı şekilde denetlenmeli. Facebookta bir resim aklıma geliyor. Bir mimara tekerlekli sandalyesini veren bir engelli, ‘lütfen bu sandalyeyi kullanarak

bir gün geçirin ve sonrasında tasarım yapın’ diyordu. Çok manidar bir resim ve cümle...’ (Mimoza, 33).

‘Engelli konusu maalesef okul eğitimi esnasında çok verilmeyen bir şey ve deneyimler, yapılan işin sahibi kişilerin istekleri üzerine edindiğim bilgiler sonucunda oluştu. Ama işte çocuk, işte daha toplum içerisindeki diğer kullanıcılara özgü bilgiler tamamen eğitimle gelen’ (Lale,32).

Tasarım eğitimi çok yönlü bakmayı ve tasarlamayı öğretmek demektir. Sanat tasarımın temel çıkış noktası olup sanatın tasarımın mikroskobu olduğunu söyleyebiliriz. Estetik ve haz duygusu temel kriterler olarak tasarıma yön ve ufuk vermektedir. Ve tasarlanan şey; sadece sanatsal imgeleri taşımayan ve kullanıcının ihtiyaçlarına cevap vermekteyken, kullanım, ergonomi ve ferahı da gözeterek aslında yaşamı dizayn etmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda tasarım, esnafın elinden çıkararak uzmanlık isteyen bir alana doğru yönlendirilerek, bir bakıma tasarımcılık sanatla iç içe olan formuna böylece kavuşmaktadır. Bu nedenle tasarım disiplini hayal gücü ve ufuk isteyen, bunu besleyen mesleklerle de spontan bir biçimde desteklenmektedir. Bu multidisipliner alanda kent tasarımcısı ve mimar da orkestra şefi gibi tüm tasarımı organize etmektedir.

‘Zaten zanaatkarlık, mimarlık ve mühendislik birbirinden 19. Yüzyıldan itibaren ayrılmaya başlamıştır. Örneğin Büyük Üstadımız Mimar Sinan, öncelikle çok iyi bir dülger (marangoz), taş ve mermer ustası, mükemmel bir mukavemetçi, demir ve bakır uzmanı aynı zamanda çok iyi bir astronom ve cebirci’ (Kardelen,49).

*‘Sizin de bildiğiniz üzere tüm estetik tasarımlarımızın temelinde doğal orantıların kullanılması, ortaya çıkan ürünlerin hem göze hoş gözükmesi hem de ergonomik olması açısından önemlidir. Bu oran bilindiği üzere “Altın Oran” olarak belirlenmiş olan **Fi sayısıdır**. Bu oran 1,6 olarak belirlenmiş olup çok eski medeniyetlerden başlayarak her türlü geometrik şekil ve yapılarda kullanılmaya gelmiştir. Mısır ve Yunanlılardan başlayarak kullanılan bu oran, özellikle Mimar Sinan’ın eserlerinde çok profesyonel olarak kullanılmıştır’ (Kardelen,49).*

‘Eski mimari yapıların büyük kısmında bu oran kullanılarak kullanıcılara yönelik olarak estetik ve ergonomik kaygılar ön planda tutulmuştur diyebiliriz. Doğrusu da budur zaten’ (Kardelen,49).

Tasarım eğitimi, sadece teknik konuların öğrenildiği bir disiplin olamamalıdır. Eğitim müfredatının sosyal konuları da içerir halde revize edilmesi gerekmektedir. Şehirlerin ve ülkelerin tarihleri, demografik yapıları, toplumsal, kültürel ve etnik yapılarına dair ciddi eğitimlerin verilmesi beklenmektedir. Günümüzde sosyal hayattan kopuk ve toplumun dokusuna uymayan teknik çözümlerin, çok daha farklı yeni sorunlar doğurduğu gözlenmektedir. Bir tasarımcı mekânsal tasarım yaparken proje veya uygulama ölçeğine

göre kullanıcının ne düşündüğü, nasıl yaşadığı veya yaşamak istediğini analiz edebilmek için mutlaka sosyal disiplinleri içeren eğitimi almalıdır. Tasarım yaparken de bu aldığı eğitime rağmen, yine uygulama aşamasında görevini icra eden sosyal disiplin görevlilerinden fikir alarak ‘tasarım istişare’sini gerçekleştirmelidir.

‘Her mimar bu alanı öğrenmiş bir şekilde mezun olmuyor. Okuldan sonra iş hayatında da çalışan, emek veren kişileri çıkar gözetmeksizin yönlendirebilen ve gerektiğinde denetleyen bir oluşum. Kişinin kendi çabasından çok daha fazla faydalı olabilir tarihe’(Sarmaşık, 39).

‘Okullarda verilmesi gereken bence en önemli derslerden birisi bir tarihi dokuya nasıl davranılır ve de o tarihi dokuyla beraber çağımızı nasıl birleştirebiliriz’ (Sümbül,49).

Tasarımcı, bir ülkenin şehir ve sokaklarına kendi tasarladığı mekânlarla ruh ve enerji kazandırır. Görüşmecinin dile getirdiği gibi, insanların fikir ve düşüncelerini vücut dillerine yansıtabilmelerine benzer biçimde; tasarımın ruhu da formuna, detaylarına ve tasarım kararlarına siner ve yaşamına sirayet eder. Bazen kullanıcının gözünden kaçabilen bu ruh ve enerji, üçüncü bir göz vasıtasıyla daha objektif olarak hissedilebilmektedir. Bu toplum ve mekânın analiz ilişkileri profesyonellerce sıkça dile getirilmektedir. Tasarımcı, tasarımını geliştirmek üzere yeterli donanım, tecrübe ve kapasiteyle eğitim alarak mekânsal düzenlemelere hükmetmelidir.

‘Her yerindedir. Tasarımın o noktada gerekli olduğunu ifade etme sürecinde, ihtiyaç ve beklentilerini tanımlama sürecinde, projelendirmede, inşa sürecinde, veee en önemlisi de kullanım sürecinde... Yani mekânın yaratılmasına da yıkılmasına o karar verir. Bunu beklentilerini ifade ederek, kullanmayarak, red ederek verir. Ben buna ‘kullanım dili’ diyorum... Nasıl insanın vücut dili var konuşmadan ifade ediyorsa, mekânların da kendilerine has bir dili vardır. Tasarımın fonksiyonunu, niteliğini, topluma hitabının ne kadar yeterli olup olmadığını; mekânın kullanım süresi, ziyaret sıklığı, nicel verileri, talep edenlerin profil, yaş grubu, kültür ve ekonomik yapısıyla anlarsınız. Bu mekânın karnesidir... Ve bu karneyi şehir halkı verir, tam da hakkıyla verir puanını... Kullanıcıya kulak verirsek gereksiz yapılaşmanın önüne geçeriz. Kentler en az 100 yıllık eserlerdir, öyle kolay baştan yapılmaz, dikkatli eklemeler yapmak gerekir. Şehir hepimizin yuvası...’ (Çiğdem, 52).

‘Ben farklı sosyal gruplar söyleminden, farklı gelir düzeyindeki insan gruplarını anlıyorum. Tabii ki bir binayı yaparken hedef kitle belirlenerek tasarım yapılmaktadır. Yapacağınız binayı kime satmak istiyorsanız tasarımınızı ona göre şekillendirirsiniz’ (Gül,48).

Gelişen ve değişen her şey gibi tasarım eğitimi ve uygulama teknikleri de değişmiştir. Eski geleneksel tasarım teknikleri olan serbest el ve eskiz çalışmaları, artık yerini bilgisayar teknikleriyle yapılan çizimlere bırakmıştır. Mimari çizim programları olan Autocad, Lumion, Revit, Archicad, Arcon, 3ds max, ve Sketch up, gibi dijital çizim programları yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu programlarla çizilen mimari ve kentsel tasarım projeleri bazı tasarımcılarca büyük bir konfor, kolaylık ve zaman tasarrufu olarak kabul edilirken, bazı tasarımcılarca da soğuk, ruhsuz ve tasarımcıyı gerektirmeyen programlar olmakla suçlanmakta ve red edilmektedir.

'Ben modernist biri olarak, mekânsal tasarımlarımda geleneksel öğeleri kullanmayı tercih etmiyorum. Geleneksel öğeleri sadece insan ve toplum hayatında geçerli görüyorum' (Ladin, 40).

'Evet ben babamın tersine teknolojiyi sık kullanırım, o hala serbest el çalışır. Ama bizim nesil kolaycı, hedefe çabuk ve tekdüze yöntemlerle ulaşıyor maalesef. Özensem de ben serbest elle tasarım yapamıyorum. Bu bence bizim kuşağın spontan tercihi...' (Bambu, 32).

'Tasarımcıların yeteneklerinin azalmasına sebep oluyor. Serbest el çizebilecekken yetilerini kaybediyorlar. Hissederek ve yaşayarak çizmemiş oluyorlar. Bilhassa tasarım bitmeden çizimi bilgisayarda yapmış olmaları yaratıcılıklarını da sınırlamış oluyor. Bilgisayar tüm tasarım süreci bittikten sonra kullanılmalı. Teknik çizimin yerini alabilir ama serbest çizimin ve tasarım sürecinin yerini almamalı. Geleneksel tasarım tekniklerini unutmadan üstüne yetenek eklemek daha doğru ve ben böyle yapıyorum' (Kuşkonmaz,54).

Sözü edilen bilgisayar destekli programlar günümüzde eğitim hayatında da sıkça kullanılmaktadır. Tasarım eğitmenleri sadece -tasarımcının yeteneğini artırmak için- birkaç dersinde serbest el tekniğiyle tasarım yapılmasının kullanım fırsatını vermektedir. Bu serbest el, aslında öğrencilere tasarımda detaylarıyla karalama yapmayı, bütün ve detay ilişkisinin ahengini vermekte, böylece de özel çizim tekniğinin tasarımcıya ait bir imza olmasını sağlamaktadır. Bu yeteneği edinen bir tasarımcı, tasarım uygulama hayatı boyunca ilk karalama aşamasında bu yeteneğini kullanmayı tercih etmektedir. Ancak zihninde tasarlayarak ürettiği mekânı projelendirirken; emek ve zaman tasarrufu açısından bilgisayar programlarını daha sıklıkla kullanmaktadır. Mekânsal tasarımın sonucunda tasarımcı, nasıl bir mekân sunacağını; üç boyutlu görseller, demo sunumları ve maketlerle kullanıcıya gösterebilmekte ve böylece kullanıcı da sonuçta mutsuz olabileceği istemediği bir sürprizle karşılaşmama garantisini elde etmektedir. Bu tasarımcıya ve kullanıcıya büyük kolaylık ve konfor sağlamaktadır. Zaman ve emek açısından günümüz teknolojilerinin kullanımı büyük kolaylıktır. Bu şekilde düşünen görüşmeciler;

'Bilgisayar teknolojisinin mimarlık mesleğinin geleceği olduğunu düşünüyorum. Temel tasarım kararları karakalemle verilebilir belki, ama ilerleyişi bilgisayar üzerinden olmalıdır. Bu da ilerleyen zamanlarda teknolojinin tasarıma çok daha büyük etkisi olacağıının göstergesidir. Yani teknolojiyi bir tehdit olarak değil aksine geliştirici bir unsur olarak görüyorum' (Papatya,38).

'Bazen hayal bile edemediğimiz tasarımlarla birebir karşılaşma şansımız olmakta. Her birinin güzelliği, çirkinliği, yapısal değeri ayrıca tartışılabilir tabi ama bence teknoloji mimarlığı şimdiki de daha ileri seviyelere taşıyabilir. Ben kendi tasarım ve çizimlerimde geleneksel yöntemleri kullanmıyorum belki de kullanamıyorum ve bununla savaşıma imkânım da yok ve pek çok mimarın da bu imkânı olduğunu sanmıyorum' (Sarmaşık, 39).

'Bir kere ben teknolojinin bir tehdit olduğuna inanmıyorum. Bu, teknolojiyi nasıl kullandığınıza bağlıdır. Bilgisayar bence bir mimara zamandan tasarruf sağlayan bir araçtır. Fakat siz bu teknolojiyi copy-paste yapmak için kullanırsanız mesleki anlamda intihar ediyorsunuz demektir. Kaçınılması gereken bir durumdur bu. Gelenekten geleceğe bir köprü kurarak, ancak iyi bir mimar olunabileceğini düşünenlerdenim' (Gül,48).

'Teknolojiden oldukça faydalanmaya özen gösteriyoruz. Emek ve zaman tasarrufu için harika çözümler sunuyor' (Gardenya, 45).

'Ben bilgisayar mimarlığının tasarım için bir tehdit olduğunu düşünmüyorum. Emek verilen eski serbest çizim ve perspektif teknikleri hala özelliğini korumaktadır' (Ebegümece, 45).

'Bilgisayar mimarlığı çok daha temiz. Ben bunu tehdit olarak görmüyorum, çünkü ortada çok temiz bir zihin var yani hiçbir bilgisayar bir insan beyni kadar temiz tasarım yapamıyor, yapamayacak da. Bu kadar güveniyorum ben insanlığa en azından. Bu anlamda bence tehdit değil. Bunların hatta bize çok büyük katkıları var. Yani oturup eskizle göremediğiniz şeyleri bilgisayarla modelleyerek gördüğünüz zaman karşınızdaki şeyin gerçekliği konusunda çok net, temiz bilgilere ulaşıyorsunuz. Bunu kim yadsıyabilir ki? Eminim yıllar önce Mimar Sinan da eğer ona bunlar verilseydi o da kullanırdı' (Lale,32).

Bunun tam tersi düşünen bazı tasarımcılar da, bilgisayar programlarıyla tasarımın gerçekleşmesini; ruhsuz ve yeterince detay çözümlerini içermediğini iddia etmektedir. Tasarım yapılırken özgün plan ve detayların olmadığını, 'copy paste'lerle sıradan ve tekrar eden çözümlerin planlandığını dile getirerek, dikkatle kullanılması gerektiğini tavsiye etmektedirler;

'Son zamanların meşhur kehaneti olan, mimarlık mesleğinin makinalara teslim olacağı konusundaki spekülasyonlara çok itibar etmiyorum. Mimaride bilgisayar sadece bir araçtır. Diğer araçlar gibi insanların işlerini kolaylaştırmakta ve daha verimli zaman kullanımına imkân sağlamaktadır. Tasarımda salt bilgisayar kullanımının, mimarların kendilerini sürekli tekrarlama tuzağına düşüreceğine ve iyi mimarlığın öncelikle geleneksel tasarım yöntemlerinden geçtiğine inanandanım. Ben bu konuda hassasiyet gösteriyorum' (Kardelen,49).

'Ben tasarımda teknolojinin kullanılmasını çok gerekli buluyorum. Tüm tasarımlarımda 3D görselleri, demo sunumları, sanal mekân sunumlarını tasarım

sürecinde sıkça kullanmaktayım... Eski serbest el perspektiflerin keyfi tabii ki farklı, ama zaman ve emek çok kıymetli nakit değerler. Doğru kullanmak gerekir... (Ladin, 40).

'Bilgisayar teknolojisi ile ifade etmek istenilen her şey kolayca ve hızlı bir şekilde anlatılabiliyor. Bunun kötü yanı mimarlığı tüketim toplumuna kaptırmış olmak. Yani her emek çok çabuk hiçe sayılabiliyor. Eski yöntemlerde teknik çizim için verilen emek bilgisayar başında da verilmiş olsaydı belki de bunu önlemek için bir şeyler yapardık fakat sanıyorum ki her ne kadar rahatsız olsalar da mimarlar da artık buna alıştılar. Bundan hariç olarak bilgisayar teknolojisinin tasarım açısından, insanın geriye götürdüğüne inanmıyorum hatta tam tersi insanlara düşündükleri anında görebilme şansı da verdiği için ufuklarını daha çok genişletiyor' (Sarmaşık, 39).

'Bilgisayar günümüz yaşantısının içerisinde bu kadar yer almışken mimarlık mesleğindeki varlığını, sağladığı kolaylıkları da reddetmek büyük hata olacaktır. Ancak geleneksel tasarım tekniklerinin de mimarlık eğitimi içerisinde muhakkak öğretilmesi gerekir' (Orkide, 42).

'Gelenekselciliğimi burada da belirtiyim ki ben elle tasarım karalamasını üç boyutlu çizime tercih ederim (gülerek devam ediyor). Ama öğrenciler bu tercihimde zorlanıyorlar. Onlar bilgisayarla yaşadıkları için bilgisayar destekli tasarım ve sunum tekniklerini tercih ediyorlar. Zaman açısından çok tasarruflu ve kolay geliyor onlara. Ama ben meşakkat ve emek vermekten yanayım, hem de daha sıcak bir sunum tekniği olarak buluyorum. Teknoloji kullanılarak yapılan sunumlar protip, standart ve bana göre ruhu olmayan bir çizim tekniğiyle gerçekleşiyor. Reddetmiyorum, bazı durumlarda bu teknik gereklidir, kullanılmalıdır. Ama benim söylediğim şey, hiç olmazsa perspektiflerin tasarımcının kaleminden çıkması gerektiğidir. Hem de gelecek kuşak tasarımcılara da unutturmamış oluruz' (Çiğdem, 52).

'Bence hayır. Bilgisayar çıktıları serbest el çalışmalarına kadar sıcak değil belki. Ama zaman ve emek için bu teknolojiyi kullanmak günümüzde gereklidir' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Tasarım yapanlar; aile bağlarını güçlendiren, toplum hassasiyetlerini gözeten, içeren ve kuşatan mekânlara imza atabilirlerse; topluma pozitif katkı sağlayan aktörler haline gelirler. Bu tasa ve kaygı, tasarımcıda eğer bulunmuyor ise toplumsal yapıda ayrıştırıcı, dışlayıcı ve çözücü mekânların üretilmesine aracılık ederek; tasarımın sosyal yapıda yaratacağı olumsuzlukları inşa etmekte olduklarının farkına bile varmadan mekânları dizayn edebilmektedirler. Bu nedenle her meslek gibi tasarım için de 'duyarlılık ve özgeci ruhu inşa edecek, eğitim şart'tır.

'Tasarım yapanlar, bireylerin hayatlarının birbirleriyle ne kadar kesişeceğine karar veren kişiler olarak; çok önemli bir işlevi yerine getiriyorlar. Bu nedenle toplumun hassasiyetlerinin gözetildiği, aile bağlarının korunduğu ve güçlendirildiği tasarımları çok başarılı buluyorum' (Mimoza, 33).

Adorno (2012, s.65) “aynılığın sürekliliği geçmişle olan ilişkiyi de düzenler. Kitle kültürü evresini liberalizmin geç evresinden ayıran yenilik, yeninin dışlanması” olarak ele alınmıştır. Aynılığın sürdürülmesi rutin çabası için konfordur aslında. Yeni çözümler bulmak durumunda olanları yoran yıpratıcı bir süreç olduğundan pek talep görmez. Ama günümüzde sorunların ifade edilme biçimi medya, iletişim ve teknoloji aracılığıyla, artık sadece cılız bir ses değil; huzursuzluk, toplumsal kargaşa, eylem gibi toplumsal yapıyı büyük kitleler aracılığı ile tehdit edebilen, böylece sesini ve sorununu duyurabilen bir form almıştır. Bu nedenlerle sosyal duyarlılıklarla ele alınması gereken mekânsal tasarım projeleri farklı bakış açıları ile mevcut ve yeni sorunları ele almak durumundadır. Ülkemizde henüz bu çalışmalar ar-ge projeleri olarak geliştirilirken, dünyada mekânsal tasarımlar sosyolojik bakış açısıyla ele alınmakta olup, toplumsal inşa süreçleri açısından araç olarak kullanılmaktadır. Ve SP yapıcılarının tarafından da benimsenen bu projelerin sorunları sosyal ve mekânsal çözümlerle ele alınması da muhtemel olabilecektir.

Bu inovatif bakış açısıyla tasarım ve bunun temellendiği eğitim süreci, geleceği oluşturacak şartlarla ve sürdürülebilir yeniliklerle mekânsal tasarımların gerçekleştirilmesini mümkün kılacaktır. Toplumların değişim ve dönüşüm potansiyeli ve kapasitesi sınırsızdır. Bu dönüşebilme ve değişebilme kapasitesini pozitif açıdan aktif hale getirmek; insan ve mekân ilişkisinin önemine verilen değerle ortaya çıkacaktır. Bu hassasiyet, ihmal edildiğinde ortaya çıkan yeni sorunları öngörme, revize etme ve düzeltebilme potansiyeli aslında, mekânsal tasarım bağlamında konunun ele alınmasını gerektirmektedir.

3.7 Toplumsal Yapının Modernite/Post-Modernite Etkileriyle Değişim Sürecinde Kentsel Dönüşüm

Tarih boyunca dünyada gerçekleşen büyük değişim ve dönüşümler toplumları değiştirmiş, dönüştürmüştür. Modernleşen toplumlar tüm yenilik ve toplumsal olayları, farklı zaman dilimlerinde birbirine yakın çözümlerle gerçekleştirilen süreçlerle atlatmışlardır. Sanayileşmeyle birlikte, kentleşme ve göç sorunlarına çözüm arayışlarında benzer düşünce biçimi geliştiren toplumlar, çözüm alternatifleri geliştiren bir diğer toplumu da model olarak çözmek suretiyle; toplumsal dönüşümlerine devam etmişlerdir. Bu toplumsal dönüşümler, kentlerin mekânsal tasarım süreçlerinden ve sosyal yapılanma biçimlerinden

de anlaşılmaktadır. Yaşanan toplumsal ve mekânsal sorunlara, hemen hemen benzer baş etme becerileri kullanarak çözüm aramışlardır. Tabii ki çözümlerin sonuçları, ülkenin coğrafyası, toplum yapısı, ekonomisi ve nüfus yapısındaki farklılıklar kadar; din, etnik ve aile yapısına da bağlı olarak, değişik toplumsal tepkiler ve farklı sonuçlar göstermiştir.

'Toplumsal olayların binaların tasarım sürecine değil de tasarımına eğer olaylar devamlılık arz ediyor ise etki edebilir. Mesela meydan oluşturulmamasına dikkat edilebilir. Dolayısı ile düşünce tarzına da etki etmiş olur' (Kuşkonmaz,54).

'Bence toplumsal alt yapı ve siyasal konjonktür, toplumun sosyal psikolojisini etkilemektedir. Sosyal Psikoloji ise, geniş bir eksende sosyal dürtülerden mimariye kadar etkisini göstermektedir' (Gül,48).

Görüşmecinin dile getirdiği 'gecekondu ıslahı' ile ilgili çalışma; 30 Temmuz 1966 tarihinde 12362 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 775 Kanun Numaralı Gecekondu Kanunu kapsamında yer alan gecekonduyla ilgili hükümler doğrultusunda olup, kentsel dönüşüm ve yenilemeler aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

'Kentsel dönüşüm projelerinde deprem güvenliğini ve gecekondu ıslahı gibi gerekçelerle yola çıkmayı ve parsel büyütebilme fırsatını doğru bulmuyorum.

Gerçek kentsel dönüşüm kararları kent ve kullanıcılarının ortak yararı gözetilerek kurgulanır. Ve bu süreç multidisipliner seçilmiş kullanıcılardan oluşan kent konseylerince yürütülmelidir. İmar ve rant kaygıları olmadan şehrin ve şehirde yaşayanların menfaatine göre dizayn edilmelidir' (Gardenya, 45).

Bahsedilen 'kent konseyi' ile kentsel dönüşüm süreçlerinin yönetimi çok rasyonel bir çözüm analizidir. Multidisipliner ve sürdürülebilir bir dönüşümün gerçekleşebilmesi için; komşu kent ve bölgelerinin sosyal ve kültürel olarak bütünleşmesinin sağlanması önemlidir. Kentin diğer bölgelerini kuşatan dönüşüm; kent ve tüm bölgede uyumlu, sağlıklı ve yeterli bir dönüşüm sağlanabilir, böylece revize edilen alan, ekonomik ve sosyal olarak entegrasyonu da mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla kalıcı sonuçlar elde edebilmek için farklı bakış açılarıyla analiz edilerek; bütüncül bir kentsel dönüşüm ve gelişim stratejisi izlenmeli, komşu kent bölgelerinin dahi dönüşümünde etkin olunmalıdır. Dönüşüm yapılacak alan; mekânsal planlamadan öte, asıl sosyal boyutuyla ele alınması gereken bir konu olması nedeniyle sosyal disiplin uzmanlarının süreçte yer alması makul olacaktır.

'Kesinlikle planlamaya çalışıyorum. Kentin dönüşüm projelerinde hangi bölgede çalışıyorsam o etnik grubun yapısını ve o bölge halkının yaş gruplarını

öğrenmeye gayret ediyorum. Bizler makro mekân tasarladığımız için kullanıcı grubun hem niceliksel, hem de niteliksel olarak analizi önemlidir. Dizayn ettiğim bölgedeki demografik yapı, kültürel ve ekonomik yapı benim tasarım kararlarımı etkiler. Kullanıcıya hitap etmek, onların yaşamlarını zenginleştirmek ve hepsini aktif sosyal yaşama maksimum katabilmek önemlidir. Başarılı olup olmadığınızı bu katılım düzeyiyle anlarsınız zaten...’ (Duvar Sarmaşığı, 45).

“Kentın sunduğu ortak işlevler önemliydi; ama gittikçe hızlanan iletişim ve işbirliği yöntemleri sonucunda ortaya çıkan ortak amaçlar çok daha önemliydi” (Mumford, 2013, s. 683). Kentler fiziksel ve kültürel gücü yoğunlaştırarak insanlar arasındaki ilişkinin temposunu yükseltti, iletişim biçimini de değiştirdi. Dolayısıyla bu hız ve iletişim modern hayata birlikte değişen yaşam koşullarını getirdi. Sanayi bölgelerine gösterilen teveccühle göç, tüm kentlerin kapasite üstü yaşamasına, sonrasında da kentlere yeni çözüm arayışlarına neden oldu. Bu süreçle birlikte toplumun en önemli aktörleri haline gele tasarımcıların rol ve sorumlulukları artış göstermiştir. Bu nedenle tüm ülke kentlerinde kentsel dönüşüm planlama süreçleri toplumları derinden etkileyen süreçler olmuştur.

‘Kentsel dönüşüm projeleri bence insanları köklerinden kopararak kibrit kutusu gibi evlerde yaşamaya mahkûm ediyor. Projelerdeki çevre tasarımlarını da mahkûmların havalandırma avlularına benzetiyorum ben. Zavallı yaşlılar, çocuksuz ve torunsuz mahkûm oldukları hayatlarını dışardaki bir “merhaba” ya sıkıştırmış durumda yaşıyorlar’ (Petunya, 51).

Yerel yönetimlerce kentsel dönüşüm 1/5000 ölçekli Nazım imar planı tadilat teklif onayından sonra gerçekleşmektedir. Özel sektör ve TOKİ ile bu çalışmalar yürütölmektedir. Kamu yasal düzenlemeleri çerçevesinde kentsel dönüşüm proje faaliyetleri göstermek üzere yetkilendirilen TOKİ; hem YY ile, Hem de konut sektörünün diğer aktörleri ile bir takım konut modelleri ile projeler gerçekleştirmiştir. Fakat görüşmeci tasarımcının da ifade ettiği gibi, çıkan mekânsal ürünler toplumsal ruha aykırı olduğundan, genel olarak pek kimseyi memnun edememiştir.

‘Kentsel dönüşüm projelerinin insanlara alışkın olmadıkları bir hayat tarzını dayattığını düşünüyorum...Kullanıcıdan bağımsız gerçekleştirilen bir tasarım eksiktir ve yanlışır’ (Ebegümece, 45).

‘Ülkede gerçekleşen kentsel dönüşüm projelerini iyi ama henüz yetersiz uygulamalar olarak görüyorum. Kentsel dönüşüm; düzenlenen alan içerisindeki tüm yapıları, kamusal alanları, caddeleri ve şehre ait her şeyi kapsayan bütüncül ve makro bir tasarımdır. Bu nedenle kentte yaşayan herkesi kuşatan bir tasarım türüdür. O nedenle her kültürü, gelir düzeyini ve yaş grubu insanları içermelidir’ (Duvar Sarmaşığı, 45).

'Asıl sorun gecekondudan apartmana geçiş yapan fertlerin uyum süreçleridir. Çünkü birçok apartmanda gecekondudaki alışkanlıklarını devam ettiren sakinlerin olduğunu duyuyoruz. Bu insanların çok hızlı bir şekilde apartman kültürüne geçmelerini beklemek zaten doğru da olmaz' (Kardelen,49).

Yaşam koşullarını hazırlamak için göç eden bireyler aileleri için izinsiz yapılar üreterek gecekondulu olgusunu kentsel mekâna taşırlar. Bu izinsiz ve sağlıksız bir o kadar da düzensiz olan yapılaşma birimi kentleşme sürecinde etkin olmayan politikalarla çözümler aranmış ancak bu mekân üretme biçimi olan gecekondulaşmanın önüne geçilememiştir. Kentsel planlama sürecinde bu yapılaşma alanları olan gecekondulara çözüm önerisi olarak üretilen kentsel dönüşüm projeleri üretme anlamında fiziksel mekân açısından yeni çözümler üretmeye çalışmıştır. Uzun vadede yeni sorunlar oluşturan bu dönüşüm süreci sancıları ile birlikte yaşanmaya devam etmektedir.

'Kentsel dönüşümleri restorasyon ve restitüsyonla birlikte yürüttüğümüz zaman geleneksel öğelere ağırlık veriyoruz. Mahalleyi geleneksel yapısından koparmadan yenilemek sokaklara yeni anlamlar giydirmek çok başarılı çalışmalar oluyor. Örneğin Hamam Önü Kentsel Dönüşüm Projesi. Şehir plancıları açısından en keyifli çalışmalardır bu tür çalışmalar. Çünkü bölgenin sosyal yaşamına ve aile yapısına dokunmadan mekânsal yapısına katkı vererek iyileştirmek harika bir çalışma...' (Gardenya, 45).

10. Kalkınma planında, "afet riski taşıyan alanlar başta olmak üzere; mekân ve sosyal yaşam kalitesini yaygın şekilde artıran projelere öncelik verilmesi, farklı gelir gruplarının yaşam alanlarını kaynaştırarak sosyal bütünleşmeyi destekleyen bir yaklaşımın öncellenmesi, ideal alan büyüklüğü ve bütünlüğünün gözetilerek, önceliklendirme, hazırlama, uygulama, izleme, denetim ve yönetim süreçlerini tanımlayan usul ve esasların geliştirilmesi, uygulamaların finansmanında kamu harcamalarını asgariye indiren model ve yöntemlerin kullanılması,yenilikçi ve katma değer yaratan sektörleri destekleyen uygulamalarla, dar gelirli vatandaşlara sağlıklı barınma imkanı sağlamayı" esas almaktadır. Bu anlamda "kamunun, konut piyasasında; yönlendirici, düzenleyici, denetleyici ve destekleyici rolünün güçlendirilmesi ve alt yapısı hazır arsa üretiminin hızlandırılması" da hedeflenmiştir.

'Ankara'da uygulanan Kentsel dönüşüm projelerinin her birini başarılı bulmuyorum. Örneğin, Havaalanı yolundaki Kuzey Kent kentsel Dönüşüm projesi oldukça başarısızken, Hamamönü uygulaması oldukça başarılıdır. Bunun nedeni de gerçekleşen kentsel dönüşüm mekânlarının bulunduğu bölge ve çevreye uyum

düzevidir. Hamamönü'ndeki uygulama aslını koruyarak, bölgeye değer katarak ve aktiviteler ekleyerek gerçekleşmiştir' (Ladin, 40).

İnsan odaklı olarak; yaşanabilir alanlar yaratmak ve sosyal çevre oluşturmak çabasıyla İdeal Kentsel Dönüşüm planlamaları tasarlanmalıdır. Toplumun alışkanlıklarını koruyan, gözetilen ve kültürel faaliyetlerini de yaşatabilen çabaların yanı sıra toplumun refahı ve taleplerini karşılayabilen uygulamalar olmalıdır. Kentsel Dönüşüm, kentin kimliğini ve karakteristiğini değiştirmeden, barındırdığı bireylerin yaşam konfor ve güvenliğini artıran düzenlemelerin hem kamu, hem de YY aracılığıyla gerçekleştirilen ve düzenlenen, -toplum bireyleri ve STK'larca- desteklenen uygulamalar bütünü olmalıdır. Kentsel dönüşüm tüm makro ve mikro mekân tasarımını içerecek; teknik altyapı, sosyal donatı alanı, kültürel ve idari tesisler, kamusal alan planlamaları, SP uygulama alanları, konut ve ofis türü gibi tüm yaşam alanlarını içeren yenileme olarak ele alınmalıdır.

'Yapıdaki toplu konut kültürü, toplumsallaşmanın ve sosyal psikolojinin toplumun genelinde olan güvensizlik ve/veya karşıt güven inşasının ihtiyacı ile doğrudan ilintilidir. 1950'lerin, 1970'lerin Arnavut kaldırım taşı mahallelerinden, site kültürüne geçiş şehirleşme ile beraber toplumsal psikolojinin geçirdiği süreci de ifade etmektedir' (Gül, 48).

Dünyada uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde, proje alanlarında yaşayan halkın projenin planlama ve uygulama aşamasında projeye katılımlarının sağlanabilmesi için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Yerel halk, beklentilerini ve isteklerini belirterek, projenin tasarım ve uygulama aşamasında projelere hem katkı sağlamış, hem de katılımı maksimum düzeyde gerçekleştirmiştir.

20. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'deki "Bahçe Kent Hareketi" ve "Yeni Kentler Hareketi" ne paralel olarak gelişen "Modernist Hareket", kentlerdeki yenileme stratejilerine öncülük etmiştir. Böylece "Modernist Hareket" kentin sağlıklı kısımlarının yıkılması, daha fazla yeşil alan ve yüksek kütlelerle yeniden planlanması üzerine kurulmuştur. Bu hareketin ortaya çıkışı ile Avrupa'da Paris başta olmak üzere pek çok kent yıkılıp, modernist ilkelere göre yeniden yapılmıştır. Bakıldığında, Batıda eski ve sağlıklı olan mekânsal yapılar dönüşürken, kentin nefes alacağı alanları kazandırabilme mantığıyla dönüştürülgüne tanık olmaktadır.

'Batı zamanla apartman yaşamından vazgeçse de bizde neredeyse bu bir yaşam biçimi olarak devam ediyor. Öyle ki aynı apartman içinde asansörde bile selamlaşmayan bir toplum biçimine doğru ilerledik. İnsani ilişkilerin temel olduğu bir kültürden, aslında hiçbir kültür temeli olmayan bir yapılanma biçimine -Toplu Konut Projeleri ile devletin de desteğiyle- toplumu dönüştürdük. Böylece biz aslında aynı da olmadık. Çünkü bu bize dayatılan yaşam biçiminin içinde doğuştan özürlü bir insan gibi kör, topal yaşamaya çalışıyoruz' (Gül, 48).

'Kentsel dönüşüm projelerini şimdilerde Batıdaki gibi kent konseyleri yürütüyor. Bu konseylerde mimar, şehir plancısı gibi teknik disiplinlerden bireyler var. Ama asıl sosyolog, psikolog ve felsefeci ve tarihçinin bulunması gerekir. Belki sizin gibi bir sosyal politikayla yakından ilgilenen biri bile olmalıdır (teşekkür ediyorum)... Aslında kullanıcılar da olmalı, yani bölgenin vatandaşları temsil eden bireyler, mahallenin kanaat önderleri, muhtar, öğretmen gibi pek çok söz sahibi bireyler olmalıdır. Ne kadar çok hayata dokunursa tasarımı, o kadar geçerli ve başarılı olur' (Bambu, 32).

Son günlerde yeni bir kentin kurulması sürecini izliyoruz, Şırnak ve Silopi...

Bu her zaman rastlanan bir durum değildir. Genelde kenti yeniden kurmak; hem sosyal hayat ve fiziki koşullar açısından, hem de kamu kaynakları için büyük maliyetler gerektirmesi nedeniyle, pek uygulanmayan bir yöntemdir. Bu bölge öyle harabe durumdadır ki, kentsel dönüşüm yeterli gelmemekte, kentsel yenilenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Aslında iyi değerlendirilebilirse, şehir ve şehir halkı için fırsata dönüştürülebilecek bir mekânsal planlama sürecidir. Rastlantısal olarak, görüşmecinin bu süreçte yer alması bilgi açısından avantaj olduğundan konuyla ilgili tüm görüşme bilgileri aktarılmıştır;

'Sosyal disiplin dediğinizde benim aklıma sosyoloji geliyor. Ama sizin değindiğiniz bakanlığınızın ana meslek grupları mı? (Evet, mekân tasarlarlarken; sosyal hizmet uzmanı, sosyal politika uzmanı, sosyolog, psikolog ve gerontolog gibi disiplinlerden fikir alıyor musunuz? Diye ek bir soru soruyorum) Aslında kentsel tasarım yaparken kurulan kent komisyonlarında mutlaka bulunması gereken disiplinler bunlar.

Örnek olarak Şırnak ve Silopi için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na danışmanlık hizmeti vermekte olduğun çalışmayı verebilirim.

Önce bölgeyi analiz ettik, kullanıcılarla görüştük, sosyolojiden de profesör arkadaşlarla şehri inceledik. Çalışma henüz sonuçlanmadı, analiz süreci ve planlama süreci tamamlandı, onay süreci ise yürütülmeye devam ediyor. Bu kente ait çalışma süresi boyunca tüm Bakanlıklarla yazışmalar yürütüldü.

Bir bakıma sizin soruyu karşılayan 'sosyal disiplinlerle ilgili olan hizmet' yazışma aracılığıyla sağlandı. Yeni kurulan kentte hangi hizmet birimi, şehrin hangi noktasında planlanmalı diye analizler ve tanımlamalar yapıldı. (Bu çalışmasını tam aktarabilmek için, ilgili dosyayı buldu ve dosyadan not ettiği kadarıyla

*okuyarak ifade etti, bizim hizmet modellerinin çok ve karışık olduğunu hatırlayamayacağını, hata yapmamak için okumayı önerdi) Öneri imar planında, sizin bakanlık şehrin en işlek merkezinde; hem huzurevi, hem de İl Müdürlüğü ve Sosyal Hizmet Merkezi planlanmasını teklif etti. Şehrin biraz tenha noktasında ise bir tarafta Kadın Sığınma Evi ve Şiddet Önleme ve İzlenme Merkezi, bir tarafında ise Engelsiz Yaşam Merkezi talep ettiniz. Çocuk yuvası istenmedi, yeni yapılan apartman dairelerinde 'çocuk evi modeli'nizi uygulayacağınızı yazılı ve sözlü olarak ifade etmişsiniz. **Tüm bu veriler ışığında, önerdiğiniz kriterleri yeni şehir planına yansıttık ve onaya sunduk. Bence işlem sırası açısından iyi bir çalışma oldu**' (Çiğdem, 52).*

Görüşmecinin değindiği gibi, artık günümüz dünyası farklı, bu da modernleşme süreciyle başlayan değişimlerle yaşanmaya başlamış ve günümüze kadar etkisini eksiltmeden sürdürmüştür. Modernleşmeyle birlikte artık siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik anlamda bir değişim görülmüş ve sanayinin kentlerde olması nedeniyle göçler başlamış, ülkelerin kırsal ve kentsel nüfusunda demografik yapılar değişim göstermiş, banliyöler ve kenar mahalle dizaynları ile tanışılmıştır. Yaşanan olaylarla birlikte, tüm dünya ülkeleri gibi ülkemiz de şehri baştan yaratma sürecini zaman zaman yaşamıştır. Doğuda yaşanan son olaylarla birlikte, yıkılan kentlerin yeniden dizayn edilmesi gerekmektedir. Bu yeniden şehri planlama her zaman gerçekleşemeyecek bir durumdur. Onun için ciddi ve uzun vadede planlama gerekir. Fakat şu anki özel durum nedeniyle, Doğu bölgesindeki planlama kamu eliyle hızla gerçekleştirilmektedir.

'Günümüz dünyası geçmişten çok farklı artık... Sınırları tanımayan dünya; tek millet, tek dil ve kültüre doğru gidiyor.

Avrupa Birliği modellemesi Dünya Birliğine doğru gidecekti ki, Avrupa'nın yaramaz çocuğu olan Yunanistan bu konuyu bir kez daha düşünün dedi (gülerek devam ediyor)... Şaka bir yana küreselleşen dünya; artık tüm sınırlarını internet ve teknolojiyle birlikte aşmış oldu' (Düvar Sarmaşığı, 45).

Büyüyen bilim, bilişim ve bilgi teknolojileri yeni ufuklar açarak dünyayı tek ağdan besleyebilir duruma gelmiştir. Bazen dezavantajları, bazen de avantajlarıyla yaşadığımız bu konfor tasarım süreçlerimizi de dönüştürmektedir. Farklı geçmişlere sahip olsalar da, benzer beklentileri talep eden toplumların birbirinden etkilenmiş ve çözüm modellerini birbirlerinden alarak uygulamışlardır. Dolayısıyla küreselleşmenin de hedefi olan benzerlikler; sorunlarda, çözümlerde ve yaşamlarda da görünür olmuştur.

'Küreselleşme ile hepimiz, tek dil, tek kültür, hatta benzer yaşam alışkanlıklarına sahip bireyler olduk... Teknoloji, telekomünikasyon, internet ve medya

aracılığıyla uzaklar yakın, farklar aynı olduk...(gülerek devam ediyor) Yani globalizasyonun istendiği gibi oldu bence. Yemekte, kıyafette aynı markalarla bezenmiş şehir sokakları bizi hep evimizde gibi hissettirmek üzere tasarlanır. Mc Donald's in katkıları yadsınamaz' (Bambu, 32).

“Bugün kentin fiziksel boyutları ve insani faaliyet sahası değişmiştir; kentin pek çok iç işlevinin ve yapısının, hizmet edeceği daha geniş amaçları etkili biçimde desteklemek üzere yeniden düzenlenmesi gerekir” (Mumford, 2013, s. 685). Bu düzenlemelerin vizyon ve misyonuna uygun olarak, geniş alanlara hitap etmesi, her yaş gruplarını temsil ederek gerçekleşmesi gerekir.

'Eleştirel bölgeselcilik akımı modern mimarinin her yerde aynı ürünleri vermesine tepki olarak doğmuş bir akımdır. Ve kişisel olarak bu akımın çok doğru yönleri olduğunu düşünüyorum. Modernizm yanlıştır demiyorum ama bölgeye göre şekillenmelidir. Bölgenin geleneksel malzemelerini ya da yapı modellerini tasarım unsuru olarak kullanmak; yapının kabullenilmesini kolaylaştıracağı gibi ömrünü de uzatacaktır' (Papatya, 38).

Moderniteye başlayan form ve işlev modası sonunda küreselleşmenin yarattığı insan formuna kadar gitmiştir. Görüşmecinin de belirttiği analizde, bizlerin de globalizasyon için ürün olan bir nesne durumunda olduğumuzu ifade etmiştir. Bu karşı konulamaz güç karşısında etkisiz olan bizlerin devre dışı kalmasıyla, artık asıl kahraman ve özne küreselleşme olmuştur.

'Bence aynılaştırmadaki amaç da zaten budur. Küreselleşmenin tasarladığı ürün biz oluyoruz. Tasarımcımız olan küresel gücün ne denli başarılı olduğunu hepimiz ifade edebiliriz' (Ebegümece, 45).

Mekân anlayışı açısından; modernizm döneminde fonksiyonun ön planda olduğunu, bunun da toplumsal yapıdaki değişme ve gelişmelerin etkisiyle planlandığını söyleyebiliriz. Bu dönemde tasarımcıların özellikle de mimarın toplumsal rol ve konumu oldukça yüksektir. Eskiye ait ne varsa yıkılarak, yeni anlayışla fonksiyonla yapılandırılması üzerinden temellenmektedir. Postmodernizm döneminde ise mimarlıktaki mekân anlayışını oluşturan fonksiyon/işlev ile form ilişki ve etkileşimi; artık yeni bir düzlemden açıklanmaktadır. Artık tasarım anlayışının bireyselleşmekte olduğunu ve radikal çözümlere açık hale geldiğini söyleyebiliriz. Artık her şey yapı sökülüne uğramış eski tüm anlayışlar parçalı ve çeşitlikli hale gelmiştir.

‘Mekânların aynulaşması yani çok katlı evler ilk kez 19. yüzyılda sanayi devriminin yaşandığı Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkelerde başlıyor. Gününün büyük çoğunluğunu çalışarak geçiren kadın ve çocuklar evlerine giderken zaman kaybetmesinler diye aynı katta 3-4 dairenin bulunduğu yüksek binalara yerleştiriliyorlar. Sadece uyumak için evine giden işçiler tuvalet ve banyoları da ortak kullanıyor’ (Gül,48).

Modernitenin egemen olduğu dönemin toplumsal tutumuna paralel olarak, modern mimari anlayışı genellikle “arınmış, yalın, bütün, belirgin, düzgün ve saf biçim” ifadeleriyle açıklanmış ve tanımlanmıştır. Çünkü Modernizm dönemindeki mimari mekân anlayışında; fonksiyon ve işlev ön planda tutulmaktadır. Bu tutum aslında, yaşanan sanayi devrimi sonrası dönemin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel koşullarının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü 18. , 19. ve 20. yüzyılları boyunca, sanayileşmeyle ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve mekânsal -konut sorunu gibi- sorunlarla birlikte, çağın getirdiği yeni yaşam koşullarının aşılması çabaları, yeni mimari tutumla mümkün olmakta idi. Bu mekânsal tasarım ilkeleriyle birlikte, fonksiyon/işlevin ön planda olması tasarımcının toplumdaki rolüne yeni bir anlam yüklemiştir. Ülkemizde de modernleşme sürecinde yaşadığı farklılıklar her kulvarda kendini göstermiştir.

‘Cumhuriyet sonrası Yunanistan ile yapılan mübadelede birçok Rum vatandaşı Yunanistan’a gönderilmişti. Bu vatandaşların boşalttığı yerleşim yerlerinden birisi olan Fethiye yakınlarındaki tarihi Kayaköy’ü ziyaret ettiğimde enteresan bir manzara ile karşılaştım. Buranın Rum yerlileri Kayaköy’ü boşaltırıldığında, yeni gelen Türk ailelerini boş olan evlere yerleştirmek istemişler. Ancak bu planlamada başarılı olamamışlar. Çünkü Türk yaşam tarzı ile Rumlar için tasarlanmış bu evlerin işleyişi uyusmamış ve ihtiyaçlarına cevap verememiş. Türk aileler Rumların evlerini terk ederek uygun olan alanlara kendi evlerini yapmışlar. Bu Rum evleri şu anda metruk ve harabe bir halde yıkılmayı beklemektedir. Hristiyan kültüre göre düzenlenmiş bir yaşam kültürüne göre kurgulanmış olan Kayaköy’de (şapel, ayazma, mezarlar ve ceset yakma fırınları, tek odalı evler vb.), Müslüman sakinler barınmamıştır. Bu da gayet doğal bir refleksdir’ (Kardelen,49).

‘Asıl sorun gecekondudan apartmana geçiş yapan fertlerin uyum süreçleridir. Çünkü birçok apartmanda gecekondudaki alışkanlıklarını devam ettiren sakinlerin olduğunu duyuyoruz. Bu insanların çok hızlı bir şekilde apartman kültürüne geçmelerini beklemek zaten doğru da olmaz’ (Kardelen,49).

Görüşmecilerin ifade ettiği mekân formlarının insan davranış kalıplarına olan etkisi, toplumsal yapıya da yansımaktadır. Mekânlar hacimleri biçimlendiren, onlara ‘n’ci boyut veren nesnelere değil, davranışları sınırlandıran, onlara da işlevler giydirebilen araçlar olmuştur. Dönüşümün temel referans noktası olan bu mekânsal tasarımlar, ezberleri bozan

gücüyle tüm toplumlarda, birey ve grupların fikir ve alışkanlıklarını karşı konulmaz biçimde yorumsamaya açmış, çeşitlendirmiştir. Tam bir postmodern aktör olarak yapı sökümünü; hem manada, hem de realitede uygulandığını görmekteyiz.

*'Mimarlar olarak bizler insanlara birçok şeyi, nasıl yapacaklarını söylüyoruz aslında. **Eve nereden gireceklerini, nereden ışık alacaklarını, nerede uyuyacaklarını ya da nerede yemek yiyeceklerini gibi Dolayısıyla insanların hayatlarına tasarımlarımızla müdahale ediyoruz. Her etki bir tepki doğurur; örneğin evin giriş kapısını bir metre yaparsanız, bir metreden uzun olan her insan o kapıdan geçerken eğilmek zorunda kalır; yani tepkiyi aynılaştırmış oluruz. Başka bir örnek üzerinden düşünelim; her mekânın bir davranış biçimi vardır diyebiliriz. Kimse kütüphanede bağıra bağır konuşmaz mesela. Kütüphanede vakit harcayan insanlar, bir yerden sonra sessiz konuşmayı alışkanlık haline getirir. Bu örnekler baktığımızda kim olduğunuzun ve nasıl yaşamak istediğinizin seçtiğiniz mekânla şekillenebileceğini görmüş oluruz'** (Papatya,38).*

Verilen örnekte de görüldüğü gibi, mekânın işlevi sizin davranışlarınızı yönlendirmektedir. Modernliğin sloganı olan fonksiyonalizm her tasarım duyarlılığını etkisinde tutmuş, karşı konulmaz işlevselliği ile tüm toplumların temel tasarım ve yaşam kriteri olmuştur. Modernliğin en önemli vurgusu olan fonksiyonalizm hem hayatlara sızması hem de pek çok esnek mimari formlara ilham vermesiyle gündelik hayatımızın oldukça kanıksanmış bir yenilik anlayışı olmuştur.

*'Mimar yaşam alanlarını değil toplumu dizayn eder. **Bunun farkına varan liderler örneğin Hitler bunu çok ustalıkla kullanmıştır. Tüm Almanya'yı Speer adındaki ünlü mimarı ile tasarlamış binalarda, fuarlarda ve hatta kendi ofisinde kendi otoritesinin hissedilmesini özellikle istemiştir. Biliyorsun Hitler kısa boylu idi. Bir ofis düşün; çok uzun -ışığın etkisi ile iyi tasarlanmış- bir koridor ve sonunda (yanından ayırmadığı köpekleri ile) odanın en uzak köşesine ihtişamlı bir masasını da bulunuyor. Gelenin ezilerek komuta hazır olmasını talep etmiş ve elde etmiş. İktidar hırsı mı, talimatlarının vücut bulması talebi mi? Enteresan değil mi?'** (Orkide,42).*

Otorite ve siyaset, mekânın insan üzerindeki etkisini eskiden beri yönetsellikte kullanmıştır. Hitler bunun en iyi örneklerinden olmuştur. Sanat ve mimarlıkla olan yakın bağı, onun mekân siyaset ilişkisini ustalıkla kullanmasına ufuk açmıştır.

*'Tasarım kararları verilirken dezavantajlı kesimler ve ihtiyaçları doğru kabul edilerek değil de, modern yaşantının gerekleri de düşünülerek planlama yapılmalıdır. **Örneğin konut tasarımı, mutfak planlaması gibi örnekler verebilirim. Bu kesimin sosyal ve kültürel yaşantısında yerde yemek yeme alışkanlığı vardır. Ancak modern şehir yaşantısında bu yoktur. Bu nedenle acaba***

mutfakta masa yeri planlamamak mı doğrudur? Veya ihtiyaç yoksa mutfağa bulaşık makinesi için yer bırakmamak mı gerekir? Bence dezavantajlı kesimler için tasarım yapılırken, mekânların esnek ve değiştirilebilir özelliklerde olmasına özellikle dikkat edilmesi gerekir. Çünkü ekonomik konutlar yapmak için mekânları optimum büyüklüklerde tasarlamak gereği vardır. Diğer taraftan sunulan mekân kullanıcının kültürel gelişimine de imkân sağlamalıdır' (Orkide,42).

Temel yapımız olan gelenekselliğimizi de kullanarak modern tasarımları gerçekleştirebileceğimizi, böylece de geçmişimizden kopmayacağımızı vurgulayan ve savunan tasarımcı görüşmecilerin haklılık payı olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

'Aslında bizler yaşadığımız ülkede çok kuvvetli bir mirasa, geleneksel bir mimari mirasa sahibiz. Bu anlamda da kendimizi biraz ayrıcalıklı olduğumuzu düşünüyorum diğer Batı ülkelerine göre, hatta Amerika'ya göre. Çünkü bizim geleneksel mimarimizin kökenleri gerçekten ta Orta Asya'dan gelir, Osmanlı İmparatorluğu'yla devam eder, bu izleri hala günümüzde koruyor olmanın da verdiği mutlulukla bizler geleneksel mimari hakkında modern çağın gerektirdiği teknolojiyi de kullanarak bu süreci mutlaka dâhil ederiz. Fakat bu şu demek değildir. Atalarımızın, daha bizden önceki mimarlarımızın yaptığı şeyleri günümüzde tekrar etmek anlamına gelmez. Çünkü onlar o çağın gerektirdiği maksimum teknolojiyi kullanarak yapmıştır geleneksel mimarilerimizi oysaki bizler şu an dünya standartlarında imkânlara sahibiz. Bu anlamda da, işte bu modern çağın gerektirdiği dediğim teknolojiyi kullanmak; evet onlardan esinlenmek belki fakat aynısını yapmak anlamına gelmiyor. Tasarım sürecimizde de genel prensibimiz olarak zaten bu izleri mutlaka koruyup gerekli öğelerini de tasarımımızın bir parçası olarak sisteme dâhil ederiz' (Erguvan, 38).

Birçok tasarımcı görüşmeci mekânsal tasarım süreçlerimizde, geleneklerimizi unutturmamak ve unutmamak için gelenekselci tarzımızın kaybedilmemesi gerektiğini vurgulamışlardır. Tabii bunu ağıdalı bir biçimde değil, modern tasarım kararları içine yedirilerek, bazen kısmi bir tasarım veya detayda vurgulayarak yapmamız gerektiğini de eklemişlerdir.

'Geleneksel mimariyi sevdiğimi düşünüyorum. Yani bence, böyle bakınca yüzyıl önceki atalarımızın bunu düşünmüş olması beni çok mutlu ediyor. Hele bu anlamda biz köklü bir kültürden geliyoruz. Ama hani bunu ne kadar kullanıyorsunuz dersiniz açıkçası; hani çok güzel bir tasarımın küçük bir yerinde kullanmak beni mutlu ediyor. Eğer bunu güzel uyumlaştırabiliyorsan bu bence büyük bir katkı. Ama buna nasıl bakmak, nasıl yorumlamak gerekiyor dersiniz açıkçası bu her tasarım süreci yeniden kendini doğurduğu için bir şekilde oraya başvuruyoruz' (Lale,32).

'Mimar tasarımlarıyla halkı bir adım daha öteye taşımalı, geçmişi üzerinden geleceğine yön vermelidir. Ama bunu yapabilmek söylendiği kadar kolay olmuyor tabi... Çok fazla kısıtlayan unsur var, tasarım aşamasında. Tasarımın bir felsefesi

*olmalı yoksa ilkokuldaki çocuğa bile bir kalem kâğıt verip bana ev çiz deseniz çizer koyar önünüze ama herhangi bir kaygısı olmaz bunu yaparken. **Bu yüzden mimarlık bir mesaj verme kaygısı bulunmalı**' (Papatya,38).*

Geleneksel yapıdan modern yapıya geçişte yaşanan problemler, toplumların geçiş süreçlerinin bütünleştirici ve ilerlemeci süreçler olmadığını, hatta tarihin de tanık olduğu gerginlik ve çatışmalar yarattığını göstermiştir. 21. yüzyılda modern gelişmelerine karşı çıkışlar ve tepkilerin oldukça belirginleştiği de söylenebilir. Moderne hayata gidişte, pek çok sorunla birlikte sosyal bütünleşme ve toplumsal kimlik krizleri de gündeme gelmiştir.

*'Yani çağın gereğinde modernizasyonu, teknolojiyi kullanmanın gerektiğini düşünüyorum. Ama bu tabii ki yapının şeyine göre de değişiyor, tarzına da göre değişiyor. **Siz çok yüksek bir yapıyı çok geleneksel bir dokuda verdiğiniz zaman zaten sırtır. Yani o geçişleri çok güzel sağlamak gerekir**' (Sümbül,49).*

*'Dediğim gibi ben modernist bir tasarımcıyım. Bu tür kaygıları taşıyorum. **Fakat mimari yapılarda tasarımcının ruhunun gizli olduğunu düşünüyorum. Tüm detaylarda, cephe ve mekân modül kararlarında bunu hissedersiniz. Bunu istikrarlı biçimde koruma ve geliştirme kaygısını taşıdığımı söyleyebilirim...**' (Ladin, 40).*

Modern dönemin yapısal ve kültürel temellerinin değiştiği, etkin olan insan anlayışının yerini; kişiliğini ve özgürlüğünü yitiren bir insan tipinin aldığı dile getirilmeye başlanmıştır. Bu nedenlerle bu süreci ifade etmek üzere; moderniteden, postmodernite geçişi veya sanayi toplumundan, sanayi sonrası topluma geçiş sürecinden sıkça bahsedilmektedir. Moderniteden postmoderniteye geçişin gündeme geldiği ilk küreselleşme dönemi olarak ele alınan süreçte, toplumlar farklı sosyal yapı ve mekânsal yapılarla gündeme gelerek kendilerine göre farklı olguları ön plana çıkarmışlardır. Aslında postmodernizm kavramıyla birlikte, tüm dünyanın modern dönemden farklı bir döneme geçiş yaptığını vurgulamak ve ifade etmek istenmektedir.

*'**Bugün modernist yaklaşımların en üst seviyeye ulaştığı bir dönem yaşıyoruz**' (Gül,48).*

Son yüzyılda hemen her toplumda yaşanan sosyal ve mekânsal tasarım süreçler birbirinden farklı anlayışlarla gerçekleşmiştir. Bu süreçler farklı anlayışlara sahip olmasından modernizm ve postmodernizm olarak ayırma gereği doğmuştur. Bu dönemleri modernizmle post modernizmin ayırım analiziyle yaptığımızda, Tablo 2'de de değinilen ana başlıklarda toplanan farklılıkları ifade edebilmekteyiz.

Tablo 2. Modernizmle Postmodernizmin Paradigma Analizi

	Modernizm	Postmodernizm
Kavramsal Anlam	Yenilik, fonksiyon, özgürlük	Öznellik, kimlik, yapı sökümü
Savunduğu Kavramlar	Akılcılık, Medeniyet, Biçim/Form	Eşitlikçi, Bireyci/özgürlükçü, Demokratik, Girişimcilik
Sanat	Beklenen bir kaderi tasvir etme eğilimi	Yaşamı ve varlığını onaylamak
Gerçeklik Kavramı	Mutlak, Tek ve Evrensel	Görelî, Çoğul ve Tikel
Üretim biçimi	Fordizm, Liberalizm, Sosyalizm,	Postfordizm, Neoliberalizm
Yönetim biçimi	Sosyalizm, kapitalizm, emperyalizm, cumhuriyet	Sosyalizm, Cumhuriyet, Demokrasi, Supernasyonalizm (AB)
Toplumsal yapı	Örgütlü, Organize	Örgütsüz, Bireysel
İktidar anlayışı	Hiyerarşik, akılcı ve bütüncül	Öznel, Bireyci, Yereli Meşrulaştırma
Mekân anlayışı	İşlevselci, Yalın, Saf, Bütün ve Belirgin	Görelî, Parçalı, Çeşitli ve Çoğul
Mekân kullanımı	Mekân bireyi formuyla yönetir	Mekân bireyi ruhuyla yönlendirir
Mimari	Fonksiyon, Form ve Yıkarak Yeniden Türetmek.	Eskiye Restore, Yeniye radikal bir anlayışla dizayn
Kent yapısı	Form ve Fonksiyon	Akılcı, Parçalı
Birey	Birey bütünü bir parçasıdır, Sistem zayıf birey güçlüdür	Birey özne olarak merkezdedir, Sistem güçlü birey zayıftır
İktidar	Hiyerarşik, Formel, İşlevsel	Eşitlikçi, Bireyci, Çeşitlilik, Çok Renklilik
Mekân/ Birey	Mekân bireyi bariz şekillendirir	Mekân bireyi gizli şekillendirir (farkına varılmadan köleleştirir)
Mekân/ Toplum	Farklılıkların minimize edilmesi	Farklılıkların ayrıcalık olması
Mekân/ Zaman	Her şey bir mekân ve zaman içinde var olur	Zaman - Mekân sıkışması, Kuantum sıçraması
Mekân/ İktidar	Mekân güçlü bireyleri kontrol etmek içindir	Mekân sadık bireyler inşa etmek içindir

Postmodernizmin kavramı, modernizm sonrası diye anılan bir dönemi ve aslında farklı olduğunu da vurgulamak üzere seçilmiş bir kavramdır. Modernizmin içerdiği ilkeleri; dayatmacı, katı ve sert bulduğundan, daha özne/birey esaslı, kimliklerin ve özneliliğin ön planda tutulduğu yeni kararları içeren farklı bir süreç yaratma çabasından doğmuştur. Temellendiği düzlem ise; oluşum sürecindeki döneminde yakalanan bilgi ve teknolojinin sağladığı farklı bakış açıları ve boyutları olmuştur. Postmodernitenin, kuantum fiziğine içkin, zaman ve mekân sıkışmasından kaynaklandığı da öne sürülmektedir. Onlara göre bu dönem bir kuantum sıçramasıdır; baskı ve sıkışma halindeki bir enerji patlaması ve boşalması olarak ele alınır bu dönem. Tıpkı kapalı baraj kapaklarının açılması durumu gibi... Postmodernizmin, zaman ve mekân arasındaki kopuştan kaynaklı olarak gerçekleşen, kültürel hareketleri ve bu hareketlerin çokluğu üzerinde odaklaştığından, postmodernite de bir kültürel durum veya oluşun ifadesi olarak aktarılmaktadır. Postmodernite için, 20. yüzyılda kendini bulan bir düşünme durumu olduğu ve moderniteye verilen cevap olarak ifade edebiliriz.

Modern dönemin simgesi olan yüksek yapılarla küreselliğe uyum çabalarını tüm toplumlar göstermişler, bu çabalar da alışkanlıklarını ve beğenilerini değiştirmiştir.

'Günümüze gelen süreçte ise İstanbul'da peşi sıra yükselen toplu konut projelerinde özellikle finans merkezi konumunda yer alan yerleşkelerin değişen yapısı ve ilginç mimari özellikleri, küresel ekonominin sosyal psikolojik tabanını izah etmektedir. Öte yandan, site toplumuna geçişi ifade eder. Yapıdaki toplu konut kültürü, toplumsallaşmanın ve sosyal psikolojinin toplumun genelinde olan güvensizlik ve/veya karşıt güven inşasının ihtiyacı ile doğrudan ilintilidir' (Gül,48). 'Kültürlerinden ziyade, silüetler toplumların yaşama şekillerini direk anlatır diye düşünüyorum. Şehir silüetine baktığımızda devasa gökdelenler görmek ya da orman içinde birkaç evi görmek; o şehrin yaşam şeklini bize anlatmaya yardım edecektir' (Papatya,38).

Yüksek yapı ihtiyacı küresel olarak tüm topluma aşılandı, güvenlik, kendini soyutlama, bireysel özgürlük, maksimum koruma gibi yan tesirleriyle birlikte bu süreç gerçekleşmektedir.

'Toplumsal olaylar vatandaşta ilk önce güven duygusunu zedelemektedir. Huzur ve güven ortamının sağlanamadığı bir toplumda vatandaş doğal olarak korunaklı sitelerden yana tercihte bulunacaktır'(Gül,48).

Postmodernist gelenek, özneyi kendi merkezi kılmaktadır, böylece çoğul akılcılaştırma, çeşitlilik ve bireyselliğin de yolunu açmaktadır. Bu nedenle de aslında modernitenin evrensel içeriğini bozmayı başarmaktadır, çünkü yapı sökümü ve parçalama geleneği temel prensip olarak kabul edilmektedir. Böylece öznel ve bireyci toplumsal düzenlemelere fırsat tanır, yerel olanı da meşrulaştırır. Bu nedenle modernitenin yarattığı hiyerarşik, akılcı ve bütüncül toplumsal düzenlemelere karşılık; postmodernite eşitlik ve bireyci düzenlemeleri egemen kılmaktadır.

Böylece gerçeklik kavramı; modernitede mutlak, tek ve evrensel iken, postmodernitede görelî, çoğul ve tikel olarak modernitenin tam karşısında durur. Ve postmodernite talep edildiği gibi bireyi özne olarak merkezde tutar, ancak sistem öyle güçlüdür ki, birey merkezde de olsa zayıftır.

‘Temel amaç insan, dolayısıyla insan tasarımın temel unsuru olmalı ve doğanın izin verdiği şekilde insan öncelikli olarak tasarım yapılmalıdır’(Papatya,38).

Mimarlık dolayısıyla da tasarım yaşam biçimlerini belirliyor olmaları nedeniyle; postmodernizmin tartışıldığı alanların hep başında gelmiştir. Çünkü postmodernite felsefi ve siyasal düzlemlerin yanı sıra, yaşam biçimi ve normlarında gerçekleştirdiği değişikliklerle birlikte yenilerini yaratıyor olmasıdır. Bu nedenle mimarlar; postmodern olarak kabul edilen mekânsal ürün ve yapıları ortaya koyabilen ve geliştirebilen bir disiplin oluşudur. Adams’ın "ayrıcılık bir estetik dil" olarak kabul ettiği mimarlık, dönüşümün en temel aktörü olmuştur her zaman (Adams, 1998).

*‘Tamamen simetrik olan bir binada insanların mekânları kullanırken gitmek istedikleri yere düşünerek değil de onları yönlendirerek ve gidecekleri yeri labirent içinde kaybolacak şekilde zorlaştırarak değil de oldukça kolay erişecek şekilde planlamalarını sağlamalıdır. Bu tip durumlar o bina içinde kişilerin verimliliğini birebir etkileyecektir. **Binanın havalandırmaya açık olup olmaması, açıklıklarının miktarının azlığı çokluğu da sağlık problemlerini de etkileyeceğinden benim/kişilerin çalışma da ki enerjisine etkisi olacaktır. Ayrıca binaların birbiri ile olan geometrik ilişkisi arada yaratılan alanların/hacimlerin büyüklüğü, küçüklüğü, rüzgâra sebep vermesi vermemesi, gökyüzünü görebilmesi /görememesi, kendisini binaların arasında bit gibi hissetmesi hem kendisine hem etrafına hem de iş yerinde ki verimliliğine birebir sebep teşkil edecektir. Bunlar psikolojik problemlere yol açacaktır. İnsanlar bunları fark etmeden yaşayacaklardır. Büyük şehirlerde kişilerin her birinin birer psikiyatriste ihtiyacı olmasının gizli sebeplerinden biri de etrafımızda bizim nasıl yaşayacağımızı dikte eden binaların aslında çok görevi vardır’ (Kuşkonmaz,54).***

Modernitenin yaşamımıza getirmiş olduğu yorumsama Gadamer ve Derida'nın da dediği gibi, anlama ve yorumlamada anlatılmak istenen anlaşılmamış olsa bile kişi kendi bakış açısı ile anladığını -anlatan da kendini ifade ettiğini düşünüp- varsayarak, iletişimdeki diyalog ve ifade etmeler farklı yorumlarla sürer gitmektedir. Bu hem çatışma psikolojisini absorbe ederken anlatılanın/ifade edilenin herkes için ayrı anlamlar taşıması; tasarımcı ve sanatçı için bir konfor yaratmaktadır. Tasarımcı için özgürlük alanını ifade ederken, kullanıcı için ise; içinde yaşamadan bilemeyeceği mekânın; kendisine farklı davranış kalıpları olarak döneceğini, belki de farkında olmadan yaşayacağı stresle ruh sağlığına ilişkin problemlerle başlatabileceğinin farkında değildir.

'Günümüzde arz-talep ilişkisinin belirlediği piyasada, bunun sonucu olarak tasarımcıları daha çok halkın birbirinden kaçtığı korunaklı siteler, yüksek binalar yapmaya doğru itmektedir. Aslında bu tür yapılar günümüzün post modernist mantığının da bir sonucudur. Akıllı binalar, korunaklı siteler-korunduğumuz da kendi insanımız, halkımız-maalesef günümüz mimarisine yön vermektedir' (Gül,48).

Mekân, aslında sizi dönüştürebilme kapasitesiyle, girdiğiniz kaba göre şekilleneceğiniz bir fanestur. Kalıcı davranış örüntüsünde çok aktiftir, uzun vadede toplumu dönüştürür; toplumu dizayn etme gücündedir.

'Mimar kişi, toplumun kültürü içerisinde yetişen veya yaşayan bireyler için mekânlar tasarlar. Bu nedenle kullanıcının fiziksel, duygusal, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını anlayıp sentezleyerek; tasarım yapılması gerekir. Aksi takdirde, kullanıcı mekânında mutlu olmayacaktır' (Orkide,42).

Bireysel taleplere, ihtiyaçlara göre öznel tasarım, postmoderniteyle hayatımıza girmiş ve toplumlarca da, getirdiği özgürlükler nedeniyle kabul görmüştür. Bu özgürlük ve özgünlükler bireylerin tercih çeşitliğinin mekânlara da yansıtılmasına ve bunlara göre mekânsal planlamaların tasarımcılar tarafından gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Bu tercih çeşitliliği, tasarımcının hayal gücüyle de birleşince büyük bir renklilik oluşmuştur. Sedat Hakkı Eldem'in de yaptığı gibi, herkes için özgün tasarımlar doğmuştur.

'İnsan için mekân tasarlandığı sürece, insan ögesi tasarım sürecinde hep olmalıdır. Her noktada kullanıcı insanın ihtiyaçlarını dikkatle etüt edilmelidir. İhtiyaç analizini ve etki analizini iyi tahlil ederek öngörmelidir, aksi halde işini eksik yapmış olur. Sedat Hakkı Eldem hocanın dediği gibi; küçük bir villa bile tasarlayacak olsanız, talep eden aile ile birlikte yaşamalı veya verdiği bilgilerle onun yaşamına ait talepleri-ihtiyaçları hissederek onun gözünden bakabilmelisiniz' (Orkide,42).

Kullanıcının özgürlükçü mekân arayışlarıyla ortaya çıkan çeşitlilik, tasarımcının da birikimiyle birlikte modern bir zenginliğe dönüşmüştür. Bu zengin yelpazede, tasarımcının elinde bulundurduğu mekânda ‘alt mesaj’ verebilme gücü, mekân tasarım sürecinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu bazen olumlu, bazen de olumsuz sonuçlar doğurabilmiştir. Bu alt mesaj iletme kurgusu, mekânsal tasarımda oldukça sık kullanılmaya, hatta tüketim alışkanlıklarının dönüştürülmesinde de kullanılan iktisadi bir araçsal olmuştur. Ekonominin canlanması için yaratılan yeni tüketim merkezleri olarak kullanılan alışveriş merkezlerinde, lokanta, fuar ve sergi alanlarında da kullanılmaktadır. Mekân tasarımında bazen kullanılan obje ve detaylar mekânın ruhunu hissettirmeye dile getirmeye odaklanarak mesajlarını kullanıcıya iletme gücündedir.

‘Herkes mesleği ne olursa olsun topluma kültürel, tarihsel, düşünsel mesaj verme kaygısı taşımalıdır’ (Kuşkonmaz, 54).

‘Tasarımı yapılan alanda ne yapılmak istendiği, bu alanın kullanım şartları ve koşullarına göre kullanıcıya psikolojik etkisini de yaşatacak çalışmalar yapılabilir. Tarihte bunun örneği en çok ibadethanelerde görülmüştür. Kiliseler ve camiler bunun için çok iyi örneklerdir. Kiliselerdeki yataydaki darlık ve dikeydeki yükseklik tamda verilmek istene etki gibi insani ruhani bir ortamda küçük hissettirmektedir. Camilerde de benzer bir etki söz konusudur. Geniş bir kubbenin altında insan kendini evrende bir nokta gibi hissetmektedir. Ve bu verilmek istenen bir etkidir. Fiziksel olarak açıklayamadığımız insana ait birçok duygu mimarlığın tasarım kararları ile insana yansıtılır. Kapalı bir mekân olmasına rağmen avmlerde mesela galeri de ve ya ışıklıkların altında iken daha ferah hissederiz. Bu mimarlık ürününün tasarım kararlarında hissedilmesi istenen bir durumdur’ (Sarmaşık, 39).

Modernist bir tasarımcı olarak form ve fonksiyon kaygısı güdülürken, post modernitenin insan merkezli bir tasarımı olanaklı kılınıştaki esnek yapının arajmanı mekânsal tasarımlarda kullanılarak ve bunlara yansıtılarak bazen güzel başarılar da elde etmiştir. Ancak toplumun ruhuna uygun temel referans noktalarının rasyonel bir organizasyonla tasarımcı tarafından organize edilmesi en önemli nokta olarak kabul edilmelidir.

‘Gerçi tasarımın hem form hem de fonksiyon olarak toplum olarak beğenilmesi ve bunun önemsenmesi açısından bakılırsa insan merkezli de olabilir. Bu özne tasarım sürecinin neresinde dersek bence ilk noktasında, çıkış noktasında, tasarıma başlama noktasında. Çünkü bu ilk nokta da tasarımın nelere cevap vermesi gerektiği sorusu gene bu özneye sorulmalı’ (Sarmaşık, 39).

Kentlerin, bireylerin toplumsal ve sosyal yaşamları üzerindeki etkileri oldukça önemlidir. Kamusal alanlar olarak bildiğimiz açık alanlar; sokaklar, mahalleler, meydanlar, parklar,

pazarlar kentlilerin bir araya geldiği, gündelik yaşamlarında birbirleriyle iletişim kurdukları, bireysel veya birlikte kendilerini ifade ettikleri alanlardır.

'Kentsel tasarımın temel amaçlarından biri konut yaşam alanlarındaki kalitenin yükseltilmesidir... Ki bu sadece konut, mekân ve çevre kalitesinin yükseltilmesi ile ilgili değildir. Aynı zamanda yerleşimcilerin birbirleriyle ve komşuları ile ilişkileri, yerleşmenin sunduğu alış-veriş, eğlence ve kültürel olanaklar, eğitim, sağlık, sosyal hizmetlere erişilebilirlik, ulaşım imkanlarının yeterliliği ve kalitesi gibi bir çok faktörle de ilgilidir.

Bu bağlamda tasarımın değeri, eşsizliğinden veya ne kadar görkemli olduğundan çok gereksinimlere ne kadar yanıt verdiğiyle ilgilidir. Bu açıdan tasarımcının toplum gerçekliğinden kopuk olmaması önemlidir. Aksi halde yapılacak çalışmanın sonucu zaman ve emek kaybıyla birlikte kaynakların israfından ibaret olarak kalacaktır' (Akasya, 39).

Kentsel dönüşüm işlemlerinin mekânsal ve sosyal açıdan sağlıklı planlanabilmesi için, YY'lerin planlı ve organize bir biçimde kentleri yeniden dizayn edebilmesi gerekmektedir. Bunun için de teknolojik alt yapılarını güçlendirmeli ve kente ait tüm verilerin toplandığı ortak ve güvenilir bir veri tabanının oluşturması gerekmektedir.

'Kentsel dönüşüm bugün şehirleri günümüz şartlarında daha güzel ve modern hale getiren bir sistem. Bir kentte her yaş grubundan insan yaşadığına göre kullanıcılar da her yaş grubundan olmaktadır' (Yeni Bahar, 42).

Bu bağlamda yerleşim birimlerinin gerek fiziksel koşullarını gerekse sosyo-ekonomik konularını içeren şehir envanterleri oluşturularak kentsel dönüşüm sürecinin gerekliliği daha kolay analiz edilebilecek, hatta daha bilgiye dayalı kararlar alınabilecektir. E-devlet ve dijital imzalı belgeler, bu süreçte daha işlevsel hale getirilerek, gereksiz bürokrasi de ortadan kaldırılabilir.

Kentsel dönüşüm sürecinin sağlıklı işleyebilmesi için kurumlar arasında görev ve yetki dağılımının yanı sıra, iletişim ve işbirliği tasarlanmalıdır. Kentsel Dönüşüm siyasi mülahazalarla akim bırakılmayarak, siyaset dışı mekânizmalarla çözümlenmelidir. Kent yenileme; tek noktadan ve paylaşım olmadan ele alındığı zaman, mekânsal yapının sosyal hayatı düzenlemesi nedeniyle; toplumda tamiri güç olan sıkıntılara imkân verebilen bir uygulamadır. İnsanların, sosyo-kültürel gereksinimlerini karşılayacak şekilde çözümlenmeler ortaya konup irdelendikten sonra uygulamalara geçilmelidir. SP ve mekânsal yenilikler de göz önüne alınarak, kentsel dönüşümün gerçekleştiği uygulama

alanında yaşayan -yaşlı ve engellilerin de bulunduğu- tüm bireylerin ihtiyaç ve beklentileri kent konseylerinde olgunlaştırılacak öncü adımlar atılmalıdır. Siyasilerin kamu vasıtasıyla, vatandaşların ihtiyaç taleplerini gözeten doneleri değerlendirdikten sonra, proje aşaması ve uygulamaya geçmelidirler. Aynı zamanda bu mekânsal iyileştirme sürecini kontrol edebilecek, kapasite ve eğitim alt yapısına sahip nitelikte olan bir denetim mekânizmasını geliştirmesi gerekmektedir. Bunların yanında; üniversite, meslek odaları ve STK'lardan oluşan koordinasyon ekipleri vasıtasıyla; vatandaşa tarafsız ve bilimsel doğruları iletebilecek kurumlar devreye sokulmalıdır. Kentsel dönüşüm alanlarında bu unsurları dikkate alan mekânsal ve toplumsal duyarlılık sahibi bireylerden oluşan temsilciler seçilmelerek görevlendirilmeli, bu süreç idarenin koordinasyonunda şeffaflık ve hesap sorulabilirlik ilkeleriyle yürütülmelidir.

Kentsel yenilemede, özellikle özel sektör açısından rant önemli bir unsur olduğundan, doğal olarak özel sektörün rant elde edemeyeceği alanlara girmesini beklemek doğru olmaz. Ancak kentin yenilenmeye şiddetle gereksinmesi olan alanların; mülkiyet sorunları, ekonomide istikrarsızlık, kamunun yeterli destek ve teşvikin olmaması gibi nedenlerle özel sektörün kentsel yenilemeye talip olmadığı alanlar mevcuttur. Bu tür alanlarda kâr beklentisi olmayan kamunun, ilk adımı atarak öncü olması ve bu bölgelerde dönüşümü tetikleyerek, girişimciyi teşvik etmesi ve özendirilmesi önemli bir nokta olacaktır. Kamunun öncülüğünde gerçekleşecek bu adımdan sonra, söz konusu alanda ekonomik hareketlenme de ardından gelecektir.

'Son yıllarda Avrupa Birliğine giriş süreci çerçevesinde çevre planlamasında engelliler dikkate alınmıyor. Ancak bunun dışındaki planlamada dezavantajlı kesimlerin gözardı edildiğini düşünüyorum. O bölgede yaşayan insanların sosyo-kültürel özelliklerinin de planlamada etkili olduğuna inanıyorum. Yalnız bunun nedeni halka iyi, ihtiyacı olan vb. hizmeti götürmek değil, orada kurgulanan durumdan rant sahiplerinin diledikleri gibi bir sonuç almaları. Örneğin, belirli bölgelerde daha çok eğlence ve kültür mekânları, sanat merkezleri vb. yoğunlaşırken, bazı bölgelerde AVM'lerin yapımına öncelik verilmektedir. Oysa engellilere, yaşlılara, çocuklara vb. uygun mekânların planlanmasında özel ihtiyaç sahibi kişilerin gereksinimleri dikkate alınmamaktadır' (Melek Otu, 37).

Kentsel mekân planlamalarında Avrupa Birliği'ne girme süreciyle birlikte engellilerin dikkate alınmış olması geç de olsa gerekli bir adımdır. Kentin mekân kullanımında en sıkıntı çeken grubu olan engelli ve yaşlıların referans noktası olarak kabul edilerek

mekânların üretilmesi herkesi kuşatan bir tasarım anlayışı olacaktır. Yapılan tüm kentsel düzenlemeler bu bağlamda üretilmelidir.

Bu bağlamda YY'ler merkezde görev alarak; kentsel gelişim ve yerel iskân politikalarını denetim altında tuttukları bir modelin sağlıklı olabileceği düşünülmektedir. Belediye ile özel sektörün ortaklıklar da kurabileceği, birbirini yenileme uygulamalarının içinde yer alabileceği bir modelin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Merkez yönetimin ise kaynak aktarımı ve denetim noktasında önemli bir rol üstlenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca, İller Bankası teknik konular ve kredi desteği konusunda görev de üstlenebilir. Kentsel dönüşüme giren bölgelerde -rant kaygılarıyla değil de- daha sosyal ve refah bir kent hayatı için; bölgenin dizayn ediliyor olması hususunda hak sahipleriyle görüşmeler yapılarak ikna edilebilir, bu arada diğer yerel işlemler de belediyeler tarafından yürütülerek işler kolaylaştırılabilir.

Kentsel dönüşüm işlemlerinin mekânsal ve sosyal açıdan sağlıklı planlanabilmesi için, YY'lerin planlı ve organize bir biçimde kentleri yeniden dizayn edebilmesi için teknolojik alt yapılarını güçlendirmeli ve kente ait tüm verilerin toplandığı ortak ve güvenilir bir veri tabanının oluşturulması gerekmektedir.

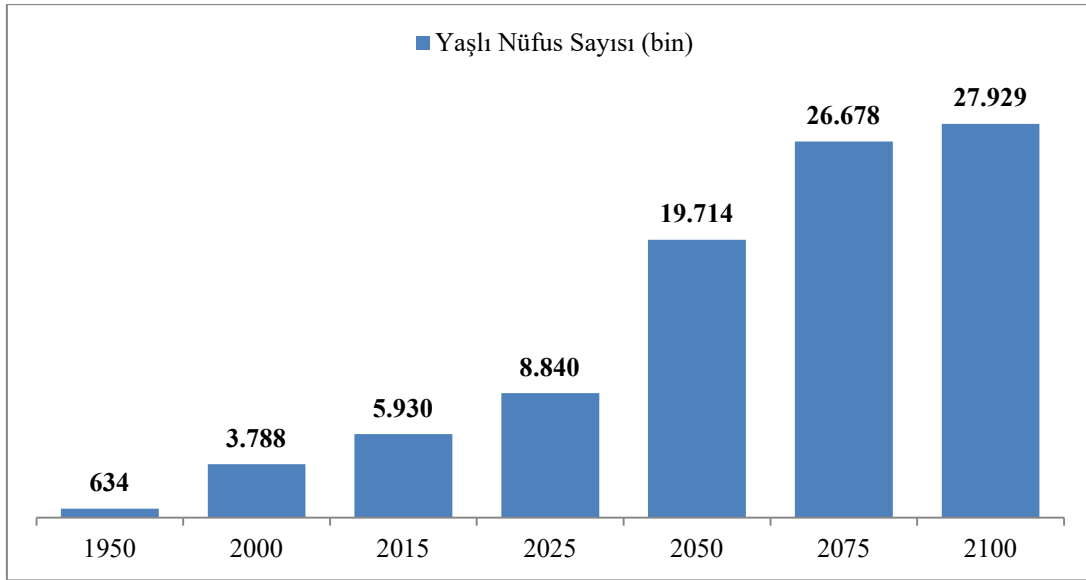
Bu bağlamda, yerleşim birimlerinin gerek fiziksel koşullarını gerekse sosyo-ekonomik konularını içeren şehir envanterleri oluşturularak, kentsel dönüşüm sürecinin gerekliliği daha kolay analiz edilebilecek, hatta daha bilgiye dayalı kararlar da alınabilecektir. E-devlet ve dijital imzalı belgeler bu süreçte daha işlevsel hale getirilip kurumlar arası bağlantılarla yaygınlaştırılarak, gereksiz bürokrasi de ortadan kaldırılabilir.

3.8 Yaşlılık, Yaş Alma

Yaşlılık, yaşamın belli döneminde ortaya çıkan fiziksel, ekonomik ve sosyal yetersizliklerle birlikte yaşanan değişikliklerin sosyal ilişkilerine ve toplumsal hayatına ve yansımaları olarak görülür. Yaşlılar bu dönemde hareketlerinin kısıtlandığı, yavaşladığı ve sınırlandığı için mekân katılımlarında da çeşitli düzeylerde etkilenirler. Yaşlanma kavramı içinde barındırdığı çaresizlik ve yoksunluk imalarını manüple etmek üzere, şimdilerde sık kullanılan 'yaş almak' kavramıyla da anılmaktadır. Yaş almak kavramı, yaş ilerledikçe bireye getireceği kazanımları barındırıyor olması, kelimenin anlamına değer katmaktadır.

Yaş ilerledikçe edinilen tecrübe, sağduyu ve edinimler birleşerek bireye pozitif katkılar sağlamaktadır.

Pek çok sorunun yaşandığı bir kayıplar dönemi olarak yaşlılık; bireyin fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında yaşanan gerilemenin yanı sıra; sahip olduğu sağlığının ve gelir düzeyinin; toplumdaki saygınlığı, rol ve statünün, bireysel bağımsızlığın, sosyal yaşantısının ve sosyal desteklerin azalması veya kaybı olarak tanımlanmaktadır (Konak ve Çiğdem, 2005). Gerçekleştirilen demografik araştırma ve nüfus sayım sonuçlarından TGYONA (2006, s.28)'nın elde ettiği bulgularla geniş yaş gruplarına göre nüfus dağılımını tespiti gerçekleştirilmiştir. Şekil 16'da da gösterildiği gibi, bu raporda en dikkat çekici nokta olarak; yaşlı nüfus -65 ve üzeri yaş- payının hızla artmaya devam etmesi hususundaki analizi olduğu söylenebilir. Ülkemizde yaşlı nüfusu giderek artan bir eğilimdedir. Önümüzdeki yıllarda da çok daha büyük bir hızla artacağı ön görülen bu yaşlı grubunun toplum hayatına katılımı, sosyal hayattaki yeri ve öneminin vurgulandığı ve bunlara has çözümler beklemektedir. Tüm bunların yanı sıra yaşlı nüfusuna ait mekânsal tasarım kriterlerinin de tasarımcılarca önemseniyor olması çok kıymetli bir konudur.

Şekil 16. Türkiye’de Yaşlı Nüfus Göstergeleri

Kaynak: Türkiye Aile Yapısı Araştırması; Tespit ve Öneriler, 2014.

Kısıtlama ve kayıplarla baş etme becerisi göstermeye çalışma dönemini de içeren yaşlılık, bir de günlük hayatta yaşadıkları mekânsal kısıtlamalar nedeniyle de yeni bir takım sıkıntılar yaşamaktadırlar. Mekân tasarımlarında bu tür sıkıntıları karşılayabilecek

duyarlılıkla planlama ve uygulamaların gerçekleştirilmesini sağlama sorumluluğu; şehir plancısı ve mimar, iç mimar gibi pek çok tasarım disiplin sorumlularına düşmektedir.

'Ben tasarladığım tüm yapılarda engelli ve yaşlı adına empatiyle mekân yaratmaya çalışıyorum. Yatay ve düşey sirkülasyon alanlarını bu hassasiyetle tasarlıyorum. Böylece tasarladığım binalar için yangın senaryoları ve erişebilirlik yönetmeliği açısından doğru planlamalardır diyebiliriz. İş güvenliği uzmanlarınca da tam not alan mekânlardır' (Ladin, 40).

Yaşlılar aile ve yakınlarından herkes gibi, merhamet, ilgi ve şefkat beklemektedirler. Sosyal yaşamlarını alıştıkları ortamlarda sürdürüp, huzur talep ederken; yaşadıkları mekânların da alışkanlıklarına uygun olmasını talep etmektedirler. Gündelik hayata eski yıllarındaki kadar aktif katılmak isterler. Özenle tasarlanması gereken mekânlar, ince detaylarla onların kullanımına uygun olarak planlanıp detaylandırılarak hayatlarını kolaylaştırmalıdır.

'Yaşlılar bizlerden ilgi, sevgi ve şefkat bekliyorlar. Bunu da sözle değil, davranışlar, onların hayatını kolaylaştıracak çözümlerle bekliyorlar. Bunun yanı sıra mekânlarını da iyileştirerek yaşlıların; gündelik hayatın her seviyesine katılımını sağlayabileceği çözümleri bekliyorlar. Herkes kadar bu onların da hakkıdır. Ülkeye bu yaşa kadar vatandaş olarak, bizlere anne ve baba olarak emek veren yaşlılarımıza bunu borçluyuz diye düşünüyorum' (Kaktüs, 39).

Yaşlının ailesiyle birlikte kalabilmesinin devletçe ekonomik ve sosyal açıdan desteklenmesi üzerine SP'lar geliştirilmelidir. Aile yanında yaşlının yaşayabilmesi için aile yapısının restore edilebileceği, eski geleneksel yapıya dönülebileceği; dayanışma ruhuna ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun sağlanması için, ekonomik olarak aile yapısının güçlendirilmesi, yaşlının tekrar aile içinde destek ve değer görmesinin sağlanacağı politikalara ihtiyaç bulunmaktadır. Ailenin yanında yaşlının kalabilmesine ilişkin modellemelerin mekânsal ve ekonomik planlamalarla desteklenerek gerçekleştirilmesi gerekir.

Temel olarak ilgi ve destek bekliyorlar. Hatırlanmak ve dikkate alınmayı istiyorlar. Dışlanmamak, hor görülmemek istiyorlar. Onlarla birlikte zaman geçirmemizi, onlarla yaşama dair şeyleri daha çok paylaşmamızı bekliyorlar. Deneyimlerinden yararlanmamız onları çok mutlu ediyor. Konuşmak, kendilerini anlatmak, anılarını paylaşmak istiyorlar. Temel gereksinimlerinin karşılanmasında kolaylaştırıcı mekânizmaların kurulmasını bekliyorlar. Özellikle maddi konularda da sıkıntı yaşamadan yaşamlarını sürdürmeyi düşünüyorlar' (Melek Otu, 37).

Yaşlılara sunulan hizmetlerde benimsenen ilke ve politikalar yaşlılıkla ilgili geniş kapsamlı araştırmalara konu olmuştur. Pek çok sayıda kişi, yaşlısını devlet imkânları ile kurum hizmetlerinden yararlanmak üzere kurum bakımına vermek durumunda kalmıştır. Bunun nedenleri araştırıldığında şu sonuçlara varılmıştır;

- Çeşitli nedenlerle (ekonomik, kültürel, güvenlik, sosyal, sağlık sorunları veya daha iyi imkânlar yakalamak gibi nedenlerle) kırsal alandan kentlere göç etme zorunluluğu,
- Aile bağlarındaki ve dayanışma ruhundaki çözülme,
- Hizmet sektörü ve teknolojinin gelişmesi ile (talep edilen meslek grupları açısından yetersizlikleri nedeni ile vasıfsız grupta yer almaları) birlikte ailelerini geçindirmek açısından ekonomik yetersizlik yaşamaları ve aile başına düşen gelirin azlığı,
- Gelir dağılımı adaletsizliği,
- Göç edenlerin sosyal dışlanma ve dualizm (ikili yapı içinde sıkışma) yaşamaları,
- Kent yaşamının (barınma, beslenme, sağlık, eğitim, ekonomik sorunlar vb.) yarattığı sorunlar,
- Göç sonrasında, kentlileşme için verdikleri mücadelede yaşadıkları duygusal ve psikolojik sorunların altında ezilmeleri,
- Geniş aile yapısından çekirdek aileye hatta tek ebeveynli aile profilinde yaş alan aile bireyinin yük olarak görülmesi,
- Modern kent hayatının getirdiği koşturmaca içinde kendilerine yer bulamamaları ve/veya pozisyon alamamaları,
- Güçsüzlük ve/veya muhtaçlık olmayıp da yaşadıkları ortamlarda yaşamlarını sürdürebilecekleri destek hizmetlerinin yetersiz olması gibi nedenlerle kurum bakımından istifade etmek zorunluluğu içinde bulunmaktadır.

Tüm bu veriler değerlendirilerek aile yapısına ilişkin çözümlere ve yaşlının aile yanındaki yerine tekrar odaklanarak çözümler önerilmelidir. Konu ele alınırken aynı düzlemden değil, sorunun çıkışı ve büyümesi hususlarına dikkat ederek; problemin çıkış noktasına odaklanmalıdır. Ayrıca tasarımcılar da, toplum taleplerini ve aile yapısını dikkate alarak, bölgesel ve kültürel özellikleri referans alıp, ihtiyaçları doğru analiz ederek mekânsal planlama sürecini yürütmesi gerekmektedir.

‘Tasarımcının toplumunu, insanlarını tanıması yapacağı projeleri de etkileyecektir. Yaşlılara yönelik fiziksel mekân hazırlayacak bir tasarımcı kendi

toplumunu ve yaşlılarını iyi tanıyorsa, onların daha rahat edebileceği, kendilerini geliştirebileceği ve topluma faydalı olabileceği bir ortam hazırlayacaktır' (Sardunya, 49).

Bu nedenle asıl sorun olan; aile yapısındaki değişme çözümler üzerine tasarımcının hizmet ettiği toplumu iyi analiz ederek bu konuda yapılması gereken bir takım düzenlemeleri mekânsal planlama sürecinde projelendirmelidir. Devlet de, YY, STK ve gönüllü ve özel sektörü farkındalığa davet eder nitelikte bilinçlendirme süreci yürüterek tasarımcıyı desteklemesi gerekmektedir. Konu aile yapısı ve yaşlının aile içindeki konumu olarak özel hassasiyet gerektirdiğinden, koruyucu ve önleyici tedbirleri gerekli kılmaktadır. Eğitim sisteminde yapılacak düzenlemeler bir sonraki kuşak için daha sıkı aile bağlarının inşa edilmesini sağlayabilecektir. Aile yapısının çözülmesinin temel nedenlerinden olan istihdam, demografik yapı, ekonomi ve toplumsal nedenler olması nedeniyle bu sorunların multidisipliner ve inovatif bakış açısıyla ortadan kaldırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

'Yaşlı, evinde yaşmalıdır! Evi gibi hissettiği, ona ait olduğunu düşündüğü yerde... Alanda yaşlı incelemelerine yabancı olduğum gibi mevzuat gereği de mesleğim doğrultusunda incelemelerini yürütmediğim bir alan. Bir gün 183 hattına gelen bir ihbarda bir yaşlının bakımının sağlanamadığı ve ismini vermeyen ihbar sahibinin yaşlının huzurevine verilmesini istediğini belirttiğini görmüştüm. Bunun üzerine inceleme yapmak üzere yaşlının bulunduğu adrese birim sorumlusu ile birlikte gittik. Burada yaşlı ile yaptığımız görüşmede yaşlının yürüme problemi olduğunu ve yatağından çok fazla çıkamadığını gördük. Ancak yaşlının huzurevinde yerleşmek istemediğini, evini bırakmak istemediğini belirtti. Ve o gün mesleki bakımın yanında kişisel olarak fark ettiğim bir şey oldu. Hangimiz 'ev gibisi yok', 'home sweet home', 'ptt yani, pijama, terlik, televizyon gibi ifadeler kullanmıyoruz ki!

'Ev' kavramı o kadar önemli ki, herkes için, yaşlı olunca ne değişiyor ki! Sadece yaşlandığımızda 'mecburiyet' kavramı; yani bakım sorunu ve bu durumun getirdikleri diğer sorunlar ortaya çıkıyor. İncelemeye gittiğimiz evin hemen yanında bulunan evde yaşlının oğlu ve gelinin olduğu, kendisine her gün yemek yaptığı, yaşlının akli ve ruhsal dengesinin yerinde olduğu, ayrıca huzurevinde kalma talebinin olmadığına anlaşılması üzerine incelememiz noktalanmıştı' (Açelya, 28).

Ailelerin sahip oldukları yaşlılarıyla birlikte yaşayabilmelerinin teşvik edilmesi, buna neden olan ekonomik, mekânsal sıkıntılarının minimuma indirilerek yaşlı yakınlarının güçlendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Aile yanında yaşlanabilmek hem her yaş almakta olan bireyin hayali, hem de toplumsal yaşamdaki denge açısından da en ideal durumdur. Aile yanında yaşlanabilme fırsatını yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak üzere

yaşlılar için planlanması gereken koruyucu ve önleyici politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. En önemlilerinden birkaçını sayacak olursak;

- Ailelere yaşlının bakım desteğine ilişkin eğitimlerin sağlanması, desteklenmesi,
- Yaşlıların ihtiyaç duyduğu şartların planlanması,
- Aile içi diyalog ve desteklerin sağlandığı, nesiller arası dayanışma kültürünü inşa etme,
- Evde bakım hizmetlerinde niteliğinin artırılmasına yönelik düzenlemeler,
- Yaşlının sosyal yaşamının her alanda desteklenerek, sosyal iletişiminin artırılması olarak belirtebiliriz.

'Kent demek tüm yaş gruplarının bir arada yaşadığı ortak mekân demek... Bu nedenle farklı yaş gruplarına hitap eden mekânları tasarlamaya mecburdur kentsel tasarımcılar... Kentin her köşesi insanla yaşar, kullanıldıkça işildar. Yaşlısından gencine kadar herkes için uygun tasarım mekânları yaratılmalı ve yaşatılmalıdır. Mekânlarda elverişli detaylar da çok önemlidir. Hayatı kolaylaştıran detaylar tasarımın kalitesini gösterir. Engelli ve yaşlı en ağır ve kısıtlı hareket alanına sahip olduğundan tasarımda onlara göre yapılır ise, herkes için tasarlanmış olur. Tasarım bence pergel gibidir. Pergelin ayağının nereye bastığı ve kuşattığı dairenin çapı önemlidir. Pergelin ayağı eğer yaşlı ve engelli için kriterlere basarsa, dairenin çapı da o denli büyük olur ve herkesi kuşatır... Benim için kentlerde yapılan çalışmalarda; en zor grup için yapılan çözümler, tasarımın en can alıcı noktasıdır... Hayatı kolaylaştırmak gerekir, herkes için...' (Gardenya, 45).

Görüşmecinin de değindiği gibi, tasarımda referans noktasının ne alındığı çok önemlidir. Bu referans noktalarının kabulü zaman içinde toplumsal yapıyla da birlikte sürekli evrilmektedir. Modern dönemle toplumsal yapıdaki değişimi her kulvarda yaşarken, aile yapısı da nasibini alarak hızla değişmiş ve dönüşmüştür. Toplumun temel taşı olan aile yapısı, geleneksel yapıdan çekirdek aile yapısına doğru evrilirken; aile bağları zayıflamış, böylece modern aile yapısına geçiş sağlanmıştır. Bu çözülen ilişki ağları, aile içinde bakımı sağlanan yaşlı bireylerin de aile içinde yük haline gelme sürecini de başlatmıştır. Bu sürecin gelişimine göz atacak olursak;

1900'lerin başından günümüze kadar devam eden süreç içinde teknoloji ve sağlığa erişimde yaşanan pozitif gelişmeler yaşanmıştır. Anne-çocuk sağlığında yaşanan olumlu gelişmelerle, bebek ölüm oranlarında düşüş yaşanmıştır. Ancak aynı zamanda da kadın istihdamı artmış, bu da düşük doğum oranları olarak topluma yansırken; kadın başına düşen doğum sayısı da azalmıştır.

Modern çağla birlikte tüm dünyada yaşanan nüfus yapısı değişimleri ülkemizde de büyük değişiklikler yaratmıştır. Ülkemizde demografik yapıya ilişkin olarak; nüfus yapısının büyüklüğü, yaş gruplarına ilişkin oranları, ortalama yaş beklentisi, doğum oranları, ölüm oran ve hızları, çalışan ve bağımlı nüfus oranlarındaki değerlere bakıldığında; 2000 yılından sonra ülkenin yeni bir demografik rejim yapısına dönüştüğü söylenebilmektedir.

Bahsedilen dönüşüm, nüfus perspektifleriyle birlikte her yönüyle incelendiğinde; Türkiye'nin artık demografik dönüşüm modelinde dördüncü aşamaya geçmiş olduğu söylenebilir. Demografik dönüşümün bu aşaması ülke nüfusu açısından tanımlanırken, Türkiye'nin genç nüfus yapısından, yaşlanan bir nüfus yapısına geçmekte olduğu ve artık genç toplumdaki yaşlı topluma doğru geçiş yaptığımız söylenebilmektedir. Bu nedenle yaşlanmakta olan toplumumuza -henüz genç nüfuslu bir toplum olarak- bugünden tedbirlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle tasarımda referans noktası her yaş grubunu ve potansiyelini karşılayacak nitelikte eşitlikçi ve çeşitliliklerle tasarlanmış mekânlar olmalıdır. Mekân kullanımlarında en çok sıkıntıları yaşayan yaşlı ve engelli kullanıcılar tasarımda referans noktası olarak alınırsa; onların ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesini taşıyan her mekân, diğer tüm bireylerce de uygun ve kabul edilebilir mekânlar olacaktır.

'Huzurevleri yaşlı bakımı konusunda önemli hizmet modellerine rağmen, burada yaşlının kendi istek ve beklentilerinin daha önemli olduğunu düşünüyorum. Eğer yaşlı sosyalleşme imkânlarını düşünerek huzurevinde kalmayı kendisi tercih ediyorsa duyduğu memnuniyet artacaktır. Eğer yaşlı çocukları tarafından istenmediği için huzurevinde olduğunu düşünüyorsa; bu onun psikolojisini olumsuz etkiler. Devletin huzurevlerinde hizmet veren personelin nitelik bakımından geliştirilmesi gerekir. Yaşlıların da daha aktif yaşlanmaları ve güzel mekânlarda yaşamalarının sağlanması gerekir '(Leylak, 31).

İnsan özellikle de hayatının belli bir bölümünü kapsayan yaşlılıkta aktif iletişimin ve ilişkinin gerçekleştiği ortamlarda olmayı talep edebilmektedir. Mekânlarda bir aradalık; yaşayanlar için sorunlar teşkil ediyor gibi görünse de bir arada yaşanılması sosyal ilişkileri açısından onları bir arada tutan mekânlardır. Aile bağları için ortak geçirilen zamanların çokluğu ve mekân çeşitliliği ilişkileri güçlendiren formüllerdir. Örneğin, ısıtma sistemini getirdiği çözümler bir arada vakit geçirebilme çeşitliliklerine neden olmuştur. Bazen kısıtlılık, çözümsüzlük gibi görülen mekânsal planlamalar; bazı güzelliklere vesile olmuştur. Sobalı evde ısınmanın gerektirdiği planlama çözümleri, her ne kadar bazı

zorlukları yaşatsa da aile birlik ve beraberliği açısından makul çözümler olarak değerlendirilmektedir; yaşlı için güzel bir birliktelik ortamıyken, evdeki başka birey için üst üste oturmak gibi gelebilir. Bir sorunsala/konuya hangi düzlemde baktığınıza bağlı olarak yorum ve kriterinin değişebileceğinin de güzel bir örneğidir bu...

‘Tasarımlarla yaşamlara da müdahale edilir. Bunun en iyi örneği sobalı evlerdeki bağımlı salonlardır. Salonda kurulan sobanın ısısının dağılması için bazı odaların salona açılması planlanır. Bu da, ailenin daha çok bir arada olmasını sağlayabilir. Ya da dinlenmek veya uyumak isteyen bir yaşlının salondaki televizyon sesinden rahatsız olmasına sebep olabilir’ (Mimoza, 33).

‘Yaşlılar ve engelliler için konforlu bir kent herkes için ideal standartlarda olmalıdır. Mekânsal planlamanın ülkemizdeki en yeni ve doğru kavramı olan ulaşılabilirlik çok önemlidir. Batıda ve ABD’de böyle bir tasarım süreci tamamlanmış ve hayata geçmiş durumdadır. Bizde yeni yeni hayatımıza giren ve henüz istenilen standartlarda gerçekleşemeyen bu mevzuat yaşlı ve engellilerin hayatını kolaylaştıracaktır. Tüm bireylerin aktif olarak hayata katılımının gerçekleştiği kentler daha insancıl, refah düzeyi yüksek ve her yaş grubunun kentin her köşesini kullandıkları kentler olmaktadır’ (Bambu, 32).

Görüşmecinin de ifade ettiği gibi ‘yoksulluk, yalnızca yaşamak için gerekli yemek, barınma gibi ihtiyaçların giderilmesi demek değildir’; yoksulluk kavramı yoksulluğu da içine alan büyük ve kapsamlı bir kavramdır. Yaşlılar açısından her türlü ihtiyacını karşılayan ve hiçbir yoksulluk alanı bırakmayan sosyal ve mekânsal tasarımlar yapılmalıdır. Sosyal haklar açısından her hangi bir yoksunluğa meydan vermeyecek tasarım detaylarının tüm bireyleri kapsayıcı biçimde düşünülerek tasarlanması gerektiği ifade edilmiştir.

‘Yaşlıların en büyük problemi sosyalleşememeleridir. Ünlü Hint ekonomist Amartya Sen in dediği gibi, ‘yoksulluk yalnızca yaşamak için gerekli yemek, barınma gibi ihtiyaçların giderilmesi demek değildir’. Yoksulluk derken yoksunluğu da dikkate almak lazım. Bu anlamda, yaşlılar için sosyal etkinlikler düzenlenmeli, bunu çocukları da dâhil ederek yapmak gerekli. Haftada bir günün çocuk ve yaşlı bir arada etkinliği düzenleyerek geçirilmesi anlamlı olur. Bunun içinde belediye kreşleri ve huzurevlerinin yakın yerlere inşa edilmeleri gerekir. Ortak bahçelerinin olması düşünülebilir’ (Mimoza, 33).

Toplumlarda yaşanan sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerin hızlı olması, kuşaklar arası iletişim ve dayanışmayı negatif yönde etkileyerek, bir neslin diğer nesil ile farklı olması nedeniyle bir takım çatışmalara neden olmaktadır (Murakami, 2015). Her toplumda aile yapısının farklılıkları, yaşlı nüfusunun kamu tarafında finanse edilmesi ve aktif çalışma

nüfus ve yaş grubu toplum yapısını etkileyen önemli kriterlerdendir. Bu konu ülkenin sahip olduğu yaşlı bağımlılık oranıyla ilgili bir konudur. TÜİK ülkedeki yaşlı bağımlılık oranı, çalışma çağındaki her 100 kişiye düşen yaşlı sayısı olarak açıklamaktadır. (Türkiye’de 2013 yılında 100 çalışanın bakması gereken yaşlı sayısı 11 iken bu sayının 2030 yılında 19 olması beklenmektedir). Görüşmeci mekânsal yapı ve sosyal yapının değişmesinin yanı sıra; yaşlı nüfusunun artışının; bağımlı nüfus oranına yansıdığına dikkat çekerek, değişen aile yapısı ve genç nüfusun duyduğu sıkıntılarını da dile getirmektedir.

‘Mekânsal anlamda dönüşümle birlikte, zihin yapısı da aynılaştı. Japonya’nın demografik yapısındaki değişimle birlikte; ortalama yaş düzeyi ve yaşlı nüfusu artmış ancak doğum oranları düşmüştür.

Çalışan genç nüfus yaşlısına bakmak durumunda kalarak, geleneklerine bağlı olan Japonlarda bile aile yapısı çözülmeye başlamıştır. Bunun sonucunda kişi başına düşen çalışmayan nüfusun yükü gençlere ağır gelmekte, ailelerinden ve bu sorumluluktan kopmaktadırlar.

Yani kısaca mekânsal, demografik ve iktisadi yapı dönüşümleri, sosyal hayatı ve toplum sosyolojilerini değiştirir ve sonra tüm gelecek kuşakları etkiler’ (Ladin, 40).

Yaşlılar için hayatı kolaylaştıran çözümlerden biri de; onların özel ve önemli olduklarını hissetmeleridir. Mekân tasarımında yaşlılar için kendi yaşam biçimlerine has özel mekânlar ve çözümler yaratılmalıdır. Görüşmecinin de ifade ettiği gibi, orman ve denize nazır yerlerin güzel bir tasarım mekânı olarak bilinmesine rağmen, yaşlı için yalnızlığın ifadesi olmaktadır. 2007’de İstanbul’daki bazı kuruluşların deprem güçlendirmesi kapsamında boşaltıldığını ve çocuk yuvaları ile ilgili bir sorun yaşanmazken yaşlı için büyük bir problem olduğunu ifade edebiliriz. Boşaltılan binalardan, Maltepe ve Bahçelievler Huzurevlerindeki yaşlıların Çamlıca’daki Huzurevine taşınmasından sonra; pek çok yaşlının depresyona girdiği ve maalesef o dönemde yaşlı ölümlerinin arttığı dikkati çekmişti. Gençlerin koşarak gittiği Çamlıca’da bir saat için oldukça yüklü paralar ödeyerek keyifle izlediği manzarada; yaşlı ölüm ve yalnızlığı hissederek depresyona girebilmektedir. Maltepe ve Bahçelievler Huzurevlerinin ikisi de şehrin en işlek noktalarında, hayatla iç içe huzurevleridir. Yaşlının alıştığı yeri her hangi bir nedenle terk etmek zorunda kalması, onun dünyasında derin bir hüznü yaşatır. Ailelerinden ayrılırken de aynı sıkıntıyı ve huzursuzluğu hissetmektedirler. Bu nedenle yapılan tasarımları yaşlıların gözüyle empati kurarak planlamak ve bu hassasiyetlerle hayata geçirmek gerekmektedir

'Türkiye'deki huzurevleri çoğunlukla yerleşim yerlerinin dışında, genelde deniz kenarı ve yeşil alanların içerisinde konumlandırılmıştır. Burada temel felsefe yaşamının son dönemlerini huzur içinde geçirmesi olabilir. Ancak bu yaklaşım yaşlıların ölümü bekleyen bireylere dönüşmesine neden olabilmektedir. Ayrıca bazı huzurevlerinde yaşlı rehabilitasyon hizmetleri de yürütüldüğünden bu durum sağlıklı yaşlıların geleceğe karamsar bakmalarına ve ümitsizliğe kapılmalarına da neden olabilecektir. Bu konudaki şu önerileri verebilirim:

**Huzurevlerinin rehabilitasyon merkezlerinden ayrı olması gerekir.*

**Evli çiftlerin birlikte yaşayabilecekleri birimlerin oluşturulması lazım.*

**Yaşlıların tercih ettikleri mekânlarda yaşamalarına devam etmeleri için gerekli olanakların sağlanması gerekli.*

**Yaşlıların toplumsal yaşamdan tecrit edilmemesi gerekir' (Akasya, 39).*

Yaşlılara yönelik en önemli çalışmalardan biri olan 'yaşlılık ilkeleri'; onlar için yapılması gereken sosyal ve mekânsal planlamaların önemli bir referans noktası olmuştur. Bu ilkelerin temelleri Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 26 Temmuz-6 Ağustos 1982 tarihleri arasında Viyana'da yapılan 1. Dünya Yaşlanma Asamblesi'nde alınmıştır. Burada, yaşlanma ve yaşlanma sürecinin sorunları 'bağımsızlık', 'katılım', 'bakım', 'kendini geliştirme' ve 'itibar' başlıkları altında ele alınarak incelenmiş ve değerli planlama kriterleri ortaya konmuştur. Bu başlıklar altında benimsenen "YAŞLANMA 1982-Yaşlılık İlkeleri" saptanmış ve tüm ülkelerin konuya ilişkin fikir ve planlama süreçlerinde önemli bir rehber olmuştur. Bu ilkeler mekânsal taleplerin karşılanmasından, yaşlıların bireysel ve sosyal hayatlarına dair pek çok iyileştirme alanlarını kapsamaktadır.

'Ben farklı yaş gruplarına göre planlamayı çok sık kullanıyorum. Örneğin restoran, nikâh ve düğün salonlarını planlarken, küçük yaş çocukları için alanlar tasarlıyoruz. Geçen gün bir villa çizimi teslim ettim. O tasarımda yaşlısı yanında yaşayan ve üniversiteli bir gence sahip bir aile için; hayatlarını kolaylaştıracak çözümleri beraber tartışarak bulduk.

Örneğin yaşlının kendi odasında kendine yetecek biçimde, duş-wc, ara ara gelen kız kardeşi için küçük bir yatak odası... Yani ailenin yaşlısını aileden koparmadan 1+1 bir yaşam mekânı tasarladık. Ailece kullandıkları oturma alanlarına ve girişe yakın olarak ulaşılabilirliği her noktada kullanarak tasarladık.

Yine aile genç oğullarıyla birlikte yaşamak istiyor, ama genç de bağımsız olmak istediğinden ona da farklı çözümler bulduk. Onun da 1+1 yaşam mekânı evle iç içe ve bağlantılı. Ancak kendi evine girer gibi üst kattan onun farklı girişi var. İçerde istenirse bir arada, evin dışından bakıldığında ayrı oturuyorlar gibi. Çok güzel bir plan oldu, kaç kuşak bir arada, gerektiğinde bağımsızlaşabilen bir tasarım' (Gül, 48).

Yaşlılar için yaşanılan mekânlarda, özel olarak katların tercihlerinin önemli olduğunu vurgulayan görüşmecisi; kat tercihlerinde yaşlının da gözetilmesinin gerektiğini

vurgulamaktadır. Gerçekten de göç eden grubun yaşlılarında gecekondlu veya kırsal alandaki alıştığı hayatı kentlerde bulamamaktadır. Yaşlı mahallede düz ayak herkese ulaşım, rahat bir iletişim sağlamaktayken, apartman yaşamına geçişle birlikte kendini kısıtlanmış, yalnız hissetmektedir. Görüşmecisi bu konunun eleştirildiği ve filmlere de konu olduğu örneği vererek, konuya dikkat çekmeye çalışmıştır.

'Ekoumenapolis ' Ucu Olmayan Şehir' isimli eleştirel filmi izlemiştik. Orada Sulukule sakinlerinin yaşadıkları mekânın çok uzağında bir yerdeki çok katlı TOKİ'lere taşınması deneyimi anlatılıyordu. TOKİ'ler ile evleri taşınmış, ancak işleri Sulukule civarında kalmış. Binalar çok katlı idi. Yaşlı genç ayrımı yapmadan kura ile daireler dağıtılmış. Bir apartmanın 11. katında yer alan yaşlıların sosyal hayatı bitmiş. Çünkü yaş nedeniyle fiziksel kabiliyeti zaten sınırlıdır. Bu anlamda, tasarım yapılırken yaşa dikkat edilmediği bir gerçektir' (Mimoza, 33).

Aileleri yanında kalabilme ve yaşayabilme fırsatını bulan yaşlı, yakınlarıyla birlikte olmaktan dolayı huzurlu ve mutludur, ancak yaşlıya bakan aile bireylerinin ekonomik ve sosyal yönden desteklenmesi, ailenin diğer bireylerinin de daha sağlıklı ve refah ortamlar yakalayabilmesi için mekânsal iyileştirme projelerine ve desteklerine ihtiyaç bulunmaktadır. Yine aynı şekilde görüşmecinin de değindiği gibi, aile yanında bir şekilde yer alamayan/bulamayan çok sayıda yaşlı, ev ve aile ortamından uzak bulunan kurumlarda daha mutlu ve huzurlu olmalarının sağlandığı modellerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenlerle günümüzde yaşlılara yönelik hizmetler yeniden incelenmeli, düzenlenmeli, iyileştirilmeli, standartları artırılarak yaygınlaştırılmalıdır. Yaşlıların yaşadıkları ortamları ve çevrelerinden koparmaksızın, daha mutlu, aktif ve sağlıklı yaşayabilmelerinin yolları aranmalı ve stratejiler geliştirilmelidir.

'Huzurevi hizmet binalarının günün mimari anlayışına yaşlı kullanımına uygun ve şehir merkezlerine yakın yerlerde inşa edilmesini sağlamak gerekmektedir. Yeni yapılan binalarda bu durumun büyük ölçüde sağlanabildiğini söyleyebilirim. Aile yanında kalan yaşlılar için yaşlıların ve ailenin ihtiyaçları doğrultusunda evde destek hizmetlerinin verilmesi, geliştirilmesi en önemli konudur' (Firuze Çiçeği, 49).

İnsan kıymetli bir varlıktır, kendi değerini cümlelerle değil, onun için yapılan ve kurgulanan her -davranış, ilgi, yaşam alanı vb.- şeyde hissetmek ister. Bu bir de yaşlı olunca, yaşadığı ve alıştığı hayattan geri çekilmeyi ve yaşanan rol kayıplarını da düşünecek olursak; bu döneme has sıkıntıların yarattığı ruh halinden kaynaklı olarak, yaşamdan ve çevresindekilerden beklentilerinde de artışlar olması normaldir. Bu beklentiler, onları

eskisinden daha kırılğan yapar ve iç dünyalarında derin hassasiyetler geliştirerek çok daha fazla ilgi ve şefkat bekleyebilirler.

'Pek çok yaşlı ve engelli hastam oldu. Her birinde 'ben yokmuşum gibi davranıyorlar' duygusunu; ya hissettirdiler, ya da direkt ifade ettiler. Herkes gibi onlar da değer görmek ve önemsenmek istiyorlar.

Herkes kıymetlidir, çünkü insan en yüksek değere sahip varlıktır...

Yaşı, kültürü, ruhsal veya fiziksel durumu ne olursa olsun; değer görmek, kendini kıymetli hissetmek herkesin hakkıdır. Bu çok doğal insani bir duygudur.

*Dezavantajlı bireyler tasarım sürecinin belirleyicisi olmayabilir, ama mutlaka dikkate alınması gereken gruplardır diyebilirim. **Kim için tasarım yapıyorsa ona göre malzeme, hacim ve detay tasarlanmalı bence.** Örneğin sosyal konut projesi tasarlanıyorsa ekonomik, kullanışlı ve ulaşımın kolay olması sağlanmalıdır. Üst gelir düzeyine sahip grup için tasarlanıyorsa daha konforlu ve lüks detaylara sahip olmalıdır. Hitap edilen ekonomik, sosyal grupların beklentilerini öncellersiniz.*

*Ancak dezavantajlıların sosyal hayattaki yerleri her zaman tasarlanarak kentler oluşturulmalıdır. **Yaşlılar ve engellilerin de düşünüldüğü ona göre tasarlandığı alanlar planlanmalıdır. Gündelik hayata katılımlarını aktif olarak güçlendirmek gerekmektedir'** (Kaktüs, 39).*

Yaşlıların aktif yaşlanması desteklenirken, onların toplumsal, psikolojik ve ekonomik olarak desteklenmesinin sağlanabildiği, destek mekânizmalarının da geliştirilmesi gerekmektedir. Görüşmecimizin hem yaşlıya yönelik, hem de yaşlının bakımıyla ilgilenen aile veya kurum bakım personeline de destek olabilecek bir takım faaliyet ve mekânizmalar planlanmasına örnekler vererek, konuya derinlik sağlamıştır.

****Yaşlıların yaşa bağlı olarak değişen psikolojik ihtiyaçları vardır. Bunlara ilişkin bakım veren bireylerinin bilgilendirilmesi gerekir.***

****Yaşlıların ilgileri doğrultusunda düzenlenecek sosyal faaliyetlere katılımlarının sağlanması. Söz konusu faaliyet bakım verenler için de mola imkânı sağlanmalıdır.***

****Yaşlının bakımının bakım verenlerin yaşantılarını kısıtlayabileceği değerlendirilmelidir. Bu nedenle bakım verenler için mola olabilecek sosyal ve kültürel aktivitelerin düzenlenmesi gereklidir.***

****Yaşlı bakımı nedeniyle, artan iş yüklerini hafifletecek destek mekânizmaları geliştirilmelidir.***

****Yaşlı bakımın beraberinde getirdiği ek ihtiyaçların karşılanması için; ekonomik destek sağlanması için yaşlı yakınlarının desteklenmesi bence şart.***

****Bakım vermenin beraberinde getireceği stres durumunu hafifletmek gerekir. Bakım verenlere yönelik sosyal faaliyetler düzenlenmesi ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin sağlanması... diye sayabilirim...' (Akasya, 37).***

Değinildiği gibi, yaşlının ailesiyle birlikte kalabilmesinin devletçe ekonomik ve sosyal açıdan desteklenmesi üzerine SP'lar geliştirilmelidir. Aile yanında yaşlının yaşayabilmesi

için iç mekân düzenlemeleri, yâda aynı apartman/sokakta yaşayabilmeleri için; devletçe kira ve bakım masraflarının üstlenildiği modeller üretilmelidir.

Yaşlının aile ve yakınlarıyla kalabileceği koşulları güçlendirmek gerekmektedir. Ailelerin yaşlı bakımı konusunda teşvik edilmesi, bu bakıma engel olan tüm mekân sıkıntılarının minimuma indirilmesi gerekmektedir. Aile yanında evde bakımla yaşlanabilmek, hem her bireyin hayali, hem de toplumsal yaşamdaki denge açısından, en ideal durum olduğu gerçeği kabul edilmelidir. Bu nedenle yeni yapılan tüm apartman dairelerinde yaşlısıyla birlikte yaşamaya olanak tanıyabilecek planlamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşlı yakınıyla aynı evde yan odada; veya yan dairede ve yakın mahallede komşu olarak yaşayan yaşlıların daha mutlu yaşlandığı bir gerçektir. Bu tür yaşlısıyla yaşamaya olanak tanıyabilen özel tasarımların planlamasının yapılması gerekmektedir. Böyle bir çalışma aslında sosyal bir projeye hizmet vermek üzere mekânsal planlamanın araç olarak kullanılması olacaktır. Mekânsal planlama, sosyal hayatın inşasında temel bir aktör olarak görevlendirilmelidir.

'Evde bakımın daha nitelikli sunulması ve yaygınlaştırılmasının yanısıra; yeni bir model de çalışılabilir. Bu modelde yaşlıların bir site şeklinde yapılanmış bir konut yerleşiminde, kendilerine ait özel alanlarının olacağı, ancak sağlık ihtiyaçlarını ve yemek-alışveriş-temizlik konularında da desteklenebilecekleri birimlerin bulunacağı bir komplekste yaşamaları sağlanabilir. Bu kompleks, toplumdan kopuk, toplumda yaşayan insanlardan ayrı bir yerde olmamalı, karma bir düzenleme ile yaşlıların günlük işlerini kolaylaştırıcı, destekleyici hizmetlerin sunulmasına olanak tanıyan bir yapılanma olmalıdır. Ayrıca, inançlı olan yaşlıların ibadetlerini yapabilmelerine olanak tanıyacak düzenlemeler de yapılmalıdır (Melek Otu, 37).

Yaşlının aileleriyle birlikte yaşamasına destek olmak üzere görüşmecinin de ifade ettiği gibi; ailenin çalışan veya okuyan bireylerinin gündüz evde olamamasından kaynaklı zorlukların karşılanması için 'yaşlı kreşleri'nin planlanması düşünülmelidir. Bu mekânlar, hem yaşlının güvenli destek ve sağlık hizmetlerini aldığı, etkin ve verimli vakit geçirerek sosyalleştiği, hem de yaşlı yakınının sosyal hayatını destekleyen bir uygulama olacaktır. Bu yaşlı kreşleri de tıpkı çocuk kreşleri gibi; iş veya okul çıkışına kadar yaşlısını güvenli bir ortama bırakması esasına dayanmalıdır. Bir takım etkinliklerle yaşlının, sosyalleşerek güzel vakit geçirmesinin sağlanması, akşam eve döneceğini yaşlının bilmesinin vereceği güven; hem yaşlı, hem de yakınları için büyük bir kolaylık olacaktır.

‘Ben günümüzdeki modern hayatla beraber hızlanan, güçleşen yaşam koşullarında yaşlısını yanında yaşatamayan ve huzurevine vermek durumunda kalanların zaten çok zorlandıklarını tahmin edebiliyorum. Eskisi gibi değil hiçbir şey maalesef...’

Ben bu konuyla ilgili daha esnek çözümlü planlamalar yapardım diye düşünüyorum. Yaşlısına kendisi de çalıştığı için bakamayan gelin, kız veya oğulun da hayatını kolaylaştırabilecek çözümler yapardım. Yaşlısı olan aileleri desteklemek için esnek planlı çalışma saatli istihdam politikası mesela...

Yâda yaşlısını sadece gündüz hizmet veren huzurevine; sabahtan evladını kreşe bırakır gibi bırakıp, mesai saati bitiminde alabileceği bir sistem kurardım. Böylece ekonomik kaygularla çalışmak zorunda kalan veya okumakta olan yaşlı yakınları kendi yaşlılarını sadece belli sürelerde bırakacakları bir sistem kurulmalıdır. Böylece yaşlı da huzurevinde tam zamanlı kalmaksızın ailesiyle güzel vakit geçirecek, gündüz de çeşitli faaliyetlerle hayata aktif katılabilecektir.

Bu tür bir mekânın hemen her semtte devlet veya yerel yönetimlerce kurulması ve yaygınlaştırılması gerekir. Devletin de yaşlıya fert başına harcamak zorunda kaldığı 5.000 TL harcanmamış, refaha yönelik politikalara aktarılmış olur...’ (Kaktüs, 39).

Göç eden ailelerin yanındaki yaşlılar kırsal hayata alışkın olduklarından, oradaki gibi düz ayak ve yatay yaşam sirkülasyonuna alış olduklarından o mekânlara özel özlem duymaktadırlar. O mahalle dokusunun, komşuluk ilişkilerinin içinde doğup, büyümesi ve kendini öyle ilişkililer ağının içinde evinde gibi hissettiğinden, diğer türlü mekân kurguları onları gurbette ve dışlanmış hissettirmektedir.

‘Yaşlılar gerontologların da dediği gibi fiziksel ve ruhsal bir takım gerileme ve kısıtlamalarla karşılaştığından eski yaşamlarına nazaran daha yavaş ve sınırlı bir yaşam sürmekte.

Yaşlılar aile ve akrabalarının yanında mutlu olmaktadır. Çocukluğundan beri kentte yaşayan yaşlılar, kendileri için etkinlik alanları yaratabiliyorlar. Ancak göç etmiş ailelerin yaşlıları maalesef adaptasyon sorunu yaşamaktalar. Bu ailelerin gençleri bile ne kadar zorlanıyor, bir de yaşlılarını düşünün...

Kırsalda yetişen bireyler kentin ekonomik, kültürel ve sosyal yapısına adapte olamamaktalar. Yaşadıkları gecekondu mahallerinde akrabalarıyla birlikte mutlular ve kırsaldaki yaşama benzer bir hayat sürmekte. Ancak şehrin işlek noktalarındaki apartman katlarında zorlandıklarını görmekteyiz. Ekonomik sebeplerle aile bakımı verilemeyenlerse devlet bakımına terk edilebilmektedir. Şu an huzurevlerinin ful kapasite olduğunu duydum. Doğru mu bilmiyorum ama... Aile bağlarımız değişti, yaşam şartlarımız değişti...’ (Kaktüs, 39).

Yaşlılar için genç ve çocuklara örnek olacakları, tecrübe ve birikimleriyle, rol model olabilecekleri organizasyonlar yapılabilir. Böylece hem yaşlılar genç kuşakla vakit geçirip sosyal hayata katılım gösterir, hem de çocuk ve gençler büyüklerinden fikir alarak, meslek seçebilme fırsatı yakalayabilirler. Yaşlılar için en kıymetli ve özlem duydukları şey, evlat

ve torunları için sözü dinlenir ve muteber olmaktır. Bu genç kuşak tarafından taltif edilme taraflarını yeterince karşılayamayan ve buna özlem duyan huzurevi sakinleri için büyük bir fırsat olabilir. Genç ve çocuklar için ise, yaşlı kuşağa karşı daha ilgili ve duyarlı olmaları sağlayarak empatik duyarlılıklarını artırabilecektir.

'Bu anlamda, yaşlılar sosyal hayatı ve yaşam alanlarını pencereden izleyebilecekleri mekân tasarımı istiyorlar. Bu onların hayatlarını kolaylaştıracaktır. Huzurevlerinde gençlerle iletişime geçebilecekleri sosyal aktiviteler planlanması da güzel olabilir. Ayrıca yakınlarının da ziyaretini bekliyorlar.

Eski mesleklerin tanıtıldığı bir organizasyonla yaşlıların kendilerine ait meslekler hakkında; okullar organize ederek ve randevu alarak yaşlıların ziyaretine gelebileceği organizasyonlar düzenlenebilir. Böylece hem yaşlılar tecrübelerini aktararak çocuklara bilgi verebilirler, hem de yaşlıların mutlu olurlar bu çocuklara yol gösterdikleri ve rol model olabildikleri için...

Bu konunun en iyi örneğinin Beypazarı'ndaki yaşayan müzedir. Birde Altındağ'da Altın köy adındaki konseptte eski köy yaşantısı ile ilgili bilgi verilmektedir. Yaşlıların mesleklerini tanıtılabilmeleri için internet siteleri yapılabilir.. Konu ile ilgili araştırma yapan gençlerin yaşlılar ile iletişime geçmeleri kolaylaştırılmalıdır. Örneğin, huzurevinde kalan yaşlıların meslekleri ve uzman oldukları konular huzurevinin internet sitesinde belirtilebilir. Böylece, gençlerin internet aracılığı ile konu ile ilgili yaşlıya ulaşması sağlanabilir.

Huzurevleri şehir merkezinin gürültüsünden uzak olmakla birlikte şehir yaşamında kopmayan, ziyaret edilebilirliği kolay yerlere tasarlanmalı' (Mimoza, 33).

Görüşmecinin değindiği 'sosyal etkileşim' yaşlılıkla ilgili kuramlardan olan sembolik etkileşim teorisine dayanmaktadır. Hooyman ve Kiyak'a (2005, Akt. Canatan, 2008, s.57) göre birey; çevresiyle yaşamı boyunca etkileşimi devam etmekte olup, yaşamak durumunda kaldığı yaşlanma sürecinde de bu etkileşimden etkilenmektedir. Bu süreçte birey çevre değişkenlerindeki değişikliğin yaşlının yaşamını değiştirdiğini, ancak sembolik etkileşimcilere göre; hem birey, hem de toplum yeni alternatifler yaratarak yaşlı için hayatı kolaylaştırabilmeyi düşünen pozitif bir yaklaşımdır. Yaşlandıkça genel olarak yaşlıların sosyal hayattan çekilmesinin, bireyin ve toplumun etkileşim için istekli olmasıyla ortadan kalkabileceğini savunmaktadırlar.

'Özellikle site tasarımında farklı yaş gruplarına hitap edebildiğimizi ve sosyal etkileşimi sağladığımızı düşünüyorum. Yaşlılar toplumun dezavantajlı kesimleridir. Üretim sürecinde çok yer almasalar da biz onların yerine düşünmeye çalışıyoruz. Dilerim başarılı olabiliyoruzdur' (Ebegümece, 45).

Huzurevleri kentin, canlı noktasında, fakat yoğun trafikten uzak; kendi bahçesinin de yaşlı kullanımında alternatifli, sakin, yeşil, düz bir alanında planlanması ve kent hayatına eklemlenmesi gerekmektedir. Burada yaşayan yaşlıların özlem duydukları eski yaşam biçimlerine uygun olarak, yatay yapılanma ve mahalle dokusunun da kullanılarak planlamalarla üretim sürecinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Huzurevleri kent dokusu uygunsuzsa, birbirine komşu olarak küçük evcikler halinde, çok büyük bir bahçe içinde tasarlanmalıdır. Planlanan bu huzurevi, şehir hayatı ile iç içe ve yaşam birimlerine yakın olmalı, böylece yaşlıların kendilerinin terk edilmiş hissetmemelerinin sağlandığı mekânlar olmalıdır. Bu mekânsal kurgularda yaşlıların sosyal faaliyetlerinin ve etkinliklerinin de düşünüldüğü planlama ve düzenlemeler gerekmektedir.

'Bütün süreç bu belirttiğiniz bu kriterler üzerinden yürütülüyor. Tasarım yaparken; fiziki yapı, ekonomik ve demografik yapıya maksimum düzeyde dikkat etmeye çalışıyoruz. Kentin içinde planlama kriterleri ihtiyaca cevap vermelidir' (Ebegümeçi, 45).

Yaşlılar gibi engelli bireyler de mekân tasarımlarında özel önemiyet isteyen bireylerdir. Onlar da diğer tüm bireyler gibi, toplumsal yaşamın içerisinde olmak ister. Bu nedenle onların hayata aktif katılımının sağlanması, tüm mekân ve ulaşım ağlarına erişimin mümkün kılınması ve bu doğrultuda inşa edilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca yaşlılığın doğal sürecinde sıklıkla sağlık sorunu yaşadıklarından, donanımlı sağlık kuruluşlarına da yaşadıkları yerlere yakın olması gerekmekte, yâda bu hizmetlerin alınması için ulaşım ağına erişim imkânlarının artırılması ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

'Yeterince dikkate alındığı söylenemez. Buna şöyle bir örnek verebilirim; görme engelli bireylere yönelik hazırlanan yürüme bantlarının üzerlerine levhaların konulması...

Böyle durumlarda görme engelli bireyin o engellere takılarak ciddi derecede sakatlıklar yaşayabilmesi oldukça mümkündür.

***Özellikle fiziksel ya da sosyal anlamda dezavantaj yaşayan gruplara yönelik sosyal hayatı düzenleyen hatta kolaylaştıran tasarımların yaygınlaştırılması gerekir. Yaşlılar da unutulmamalı...** (Leylak, 31).*

Yaşlılar bizlerden kendileri için gündelik hayat katılımının en duyarlı bir biçimde düşünülmüş olmasını beklemektedir. Yaşlı daha önce tecrübe ettiği mekânda, yorulmuş veya kullanım ve erişim konusunda endişe hissetmişse; bir daha o mekâna katılım ve kullanım şansı tanımaz.

‘Her birey gibi, yaşlılar da sosyal hayata katılmak, günlük aktivitelerini pek çok kulvarda karşılamak istemekteler. Haklı olarak kentte cadde ve sokaklarda yürürken, çarşı pazar gezerken yollarda, AVM’lerde ve her alanda kendileri için geniş platformlar talep etmekteler. Örneğin; kentte yeşil alan ve dış mekân oturma birimlerinin yeterli sayı ve sıklıkta olmasını isterler.

Bu nedenlerle kendilerinin düşünülerek yolların planlamasını beklerler diye düşünüyorum. Aklıma geldi, bence yolların kaldırımları daha kullanışlı tasarlanmalı ve malzemesi de kaymaz olmalı ki; kaza riski minimuma insin, endişe etmeden yürüyebilsin. Bütün bunları annemle yürüyüş yaparken onun talepleri olduğu için biliyorum...(gülerek devam ediyor). Biz de o yaşa gelince şehre farklı bakacağız, bize daha az riskli geliyor ama onlar herhangi bir uzuvlarının kırılmasından endişe etmekteler’ (Kaktüs, 39).

Yaşlı ile ilgili politikaların ilk adımı aile yapısına ilişkin niteliktedir. Yaşlı ve bakım konusunda tartışılan ve konuşulan konular tamamen önleyici tedbirlerdir. Konu aslında önleyiciden öte; durumun çözüm bekleyen bir noktaya gelmemesi için koruyucu tedbirlerle baştan çözülmesi gerekir. Bu nedenle aile konusu sorunun odağıdır. Ve çözüm, bilinçlendirme, eğitime ve farkındalık bu ölçekten başlamalıdır.

‘Yaşlının kendi ailesiyle yaşaması en doğru çözümdür. Buna zemin hazırlayan aile yapısının tekrar inşa edilmesi gerekmektedir. Çekirdek aile yapısının tekrar geniş aile yapısına dönüşünün zeminini hazırlayan sosyal politikalar geliştirilmelidir ’ (Mavi Ladin, 33).

Yaşlının fiziki durumundaki hareket kısıtlılığı onun yavaşlamasına, kaza risklerine açık olmasına neden olabilmektedir. Bazen sırf bu korkuyla yaşlı, sosyal hayata katılımında psikolojik kısıtlamaların yarattığı korkularla; kendini sınırlı bir çevrede yaşamaya zorlayarak, kendi sosyal iletişim düzeylerinde kısıtlamalara gitmektedir. Yaşlının bu korkularının giderilebilmesi ancak, onun hayatını kolaylaştıran, onun için detaylandırılan mekânların tasarlanması ve hayata geçirilmesiyle mümkün kılınabilir. Bu da söylemlerle değil, mekânların diliyle gerçekleştirilebilir. Her tasarımda dezavantajlı olan gruptaki kullanıcılar referans alınıp, kısıtlılık ve sınırlılıklarına göre yapılan tasarım ve detaylarda; mekânın dili ve kullanımı onlara önce güven, sonra mekâna katılım teşviki vermektedir. Mekânın dili bu şekilde etki ederek konuşur; kulak veren duyar, mutlu olur ve o mekânı yaşama fırsatını kendine tanır...

‘Dediğim gibi, yaşlı ve engelli için tam hassasiyetle tasarlanmış binaları hayata geçiriyorum. Yaşlı ve engellilere uygun tasarım yapmak aslında toplumdaki herkes için tasarım yapmak anlamındadır. Bu kısıtlı hareket yeteneğine sahip gruplar

*‘için, tasarlanan mekân yeterliyse, diğer herkes için de kullanılabilir olacaktır’
(Ladin, 40).*

Toplumların demografik yapıları gün geçtikçe değişmektedir. Günümüzde gelişen ve değişen dünya koşullarıyla birlikte; bilgi, teknoloji ve sosyal inovasyon⁵ çağına adım atılmıştır. Tüm ülkeler gibi bizim ülkemizde de, görüşmecinin de ifade ettiği gibi, yaşanan teknoloji ve sağlık imkânlarındaki artış, birey ve toplumun bilinçlenmesi, sağlıklı yaşam çabası artarken, bunun yanı sıra doğum oranlarında ve ölüm oranlarındaki azalışla beraber; hem ortalama yaş beklentisi yükselmiş, hem de yaşlı nüfusunda büyük artışlar yaşanmıştır.

‘Toplumların her birinin demografik yapısı farklı; genç, çalışan, okuyan ve yaşlı nüfusları farklıdır.

Dünyada hemen her ülke yaşlanma sorunu üzerine bir takım koruyucu önlemler almaya çalışıyor. Şu anda ülkemizde çok tekrarlanan ailelerin 3 çocuklu olma telkini de bu nedenle konuşulmakta. Ortalama yaş seviyesi sağlıktaki teknolojik gelişmelerle arttı, ölüm oranları azaldı, ama doğum oranları bir türlü istenen rakamlarda seyretmiyor. Bunda boşanmalar, evlilik yaşının yükselmesi, gelecek kaygısı da etkin... Tüm bunlar incelendiğinde ülkenin toplum, aile durumu bizlere pek çok şey anlatır. Yaşlı nüfusunu incelediğinizde teknoloji, sağlık imkânları ve ömür uzamasıyla artan yaşlı nüfusunun bakımı önemli politikalar da bekler.

Bu yaşlı nüfusu; çalışan genç nüfusun sorumluluğunda gibidir... Devlet destekleriyle finanse edilen sigorta ve emeklilik primleri aktif çalışan tarafından desteklenmektedir. Sadece ekonomik olarak değil, toplumsal olarak da desteklenip içerilmesi gereken bireylerdir’ (Kaktüs, 39).

Aile yanında kalamayanlar için, kamunun sağladığı imkânlarla huzurevlerinin şehrin merkezinde tasarlanması gerekmektedir. Çünkü yaşlılar gün içinde ve uygun saatlerde dışarı çıkma imkânı bulmayı ve sosyal hayata katılımı talep etmektedirler. Yaşlıların, toplumun ve sosyal hayatın içinde yaşamaları; onlara ve topluma pek çok fırsatlar sunmaktadırlar. Bu makro mekân tasarım kriteri için huzurevi uygulamalarına alternatif olarak yaşlı apartman veya yaşlı pansiyonları tasarlanabilir. Önerilerde açıklandığı gibi şehrin belli bölgelerinde hayatla iç içe apartman biçiminde tasarlanan yaşlı bakım evleri iyi bir tercih seçeneği olabilecektir yaşlı için. Belli zamanlarda pansiyon gibi kullanılması için yapılan yaşlı pansiyonları da yaşlı için hava ve yer değişikliği sunarak tatil modunda bir alternatif sunabilecektir.

⁵Sosyal inovasyon: Karşılanmamış toplumsal sorunların yenilikçi yöntemlerle çözülebileme süreci olarak ele alınmaktadır. Bu süreç aslında hem sürecin kendisini, hem de ortaya çıkan ürün veya hizmeti anlatmaktadır. Kavram, toplumsal yenileşme veya yenilik anlamına gelmektedir.

'Devletin verdiği huzurevi hizmetine ilişkin çok olumsuz bir düşüncem olmamakla birlikte iyileştirici bazı girişimlerin de gerekli olduğunu düşünüyorum. Öncelikle, rehabilitasyon ihtiyacı olan yaşlılarla diğer yaşlılara bir arada bakım hizmeti sunulmaması gerektiğine inanıyorum. Bu durumun, özellikle rehabilitasyon ihtiyacı olmayan yaşlılar açısından travmatik ve yıpratıcı sonuçları olacağını düşünüyorum. Ayrıca, huzurevlerinde sunulan hizmetlerde, yaşlıların üretkenliklerinin ve katılımlarının artacağı, kendi gelişimlerine olanak tanıyacak ve toplumdan soyutlanmalarına engel olacak bir planlamayı gerekli buluyorum. Yaşlıları toplumsal yaşamdan uzak tutan hizmet ve uygulamaların da dönüştürülmesi gerektiğine inanıyorum.

Yaşlıların bakımının öncelikli olarak evlerinde, bunun mümkün olmadığı durumlarda toplumdan soyutlanmayacakları, ihtiyaçları olan hizmetlere erişebilmelerinin kolay olacağı yerlerde yaşamaları gerektiğini düşünüyorum. Huzurevlerinin merkeze yakın veya ulaşımı kolay yerlerde, bahçe içerisinde, sağlık, sosyal, spor, kültür tesislerine yakın yerlerde inşa edilmesi gerekliliğine inanıyorum. Kuruluşların uzun binalar olmasındansa daha küçük evler halinde tasarlanması, "düzayak" olması, evlerin içinin yaşlının hareketini kısıtlamayacak özellikte olması gerektiğini düşünüyorum. Özellikle oda planlamalarının yaşlıların istekleri doğrultusunda ayarlanmasının önemli olduğuna inanıyorum.

Evde bakım hizmetlerinin geliştirmesinin gerektiğine, bunun sağlanamadığı durumlarda yaşlının kurum bakımına alınmasını uygun olacağına, hizmetlerin ülkedeki tüm ihtiyaç sahiplerince erişilebilir olması gerektiğine inanıyorum. Hizmet niteliğinin artırılmasının ön koşulu olarak nitelikli ve doyum sağlayan/özlük hakları iyi personelle hizmet sunumunu önemsiyorum.

Tüm plan, uygulama ve hizmetlerin yaşlıların geri bildirimini doğrultusunda iyileştirilebileceğini düşünüyorum' (Melek Otu,37).

Yaşlılar için en ideal yaşam mekânlarıysa; aile ve sevdikleriyle birlikte zaman geçirecekleri ev ortamıdır. Bunu mümkün kılabilen modelde yaşlı kullanımı için proje ve detaylarda gösterilen ehemmiyetle planlanması önemlidir. Bu mekânsal kurguların standartlarının kamu ve YY organizasyonuyla; kullanıcı, sosyal disiplin uzmanları ve tasarımcılarla işbirliği halinde tasarlanarak, yaygınlaştırılması, teşvik edilerek desteklenmesi gerekmektedir. Bu uygulamalar devletçe desteklenen, yaşlı yakınlarına maddi ve sağlık desteğiyle yeni bir tasarım modelin sunulmasını mümkün kılacaktır. Aile yanında yaşayabilecek olan yaşlıların aileleriyle ilgili özel düzenlemeler de yapılabilecektir. Aynı evde yapılacak düzenlemelerle yâda aynı apartmanda (kira desteğiyle ailenin güçlendirildiği) bir model de geliştirilerek uygulamaya sokulmalıdır.

'Yaşlılar için sitenin yürüyüş yolunda sık oturma bankları, kamelyalar tasarlandı. Tüm iç ve dış mekânlarda engelli ve yaşlı için erişilebilirlik kriterleri maksimum uygulandı. Ayrıca hem site, hem de dışardan da üye olanların kullanabileceği spor salonu, sauna ve havuz tasarlandı, tabi üyelik sistemiyle işletilir biçimde tasarlandı' (Papatya, 38).

'Tabii ki ailesi ile birlikte yaşamalıdır. Yaşlının yeri, evin başköşesidir. Çünkü yaşlı özelde ailenin, genelde ise toplumun hafızasını temsil etmektedir. Yaşlısına gönlünde ve evinde başköşeyi veremeyen toplumlar, çözülmeye mahkûmdurlar. Ben de biraz yaşlıyım ya..' (Petunya, 51).

Gerontolojide aktif yaşlanma konusu yeni bir yaklaşımla ilgili bir kavram olarak ele alınmaktadır. WHO aktif yaşlanmayı Canatan'ın da (2008, s.136) ifade ettiği gibi, "toplum yaşlanırken yaşam kalitesini yükseltmek için sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarının en yararlı hale getirme süreci" olarak ele alınarak tanımlama yapılmıştır. Bu kavram, yaşlı, engelli ve günlük yaşamında yardıma ihtiyacı olan dezavantajlıları da kapsayacak şekilde tüm toplum için yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflemektedir. Bu yaşlanma yaklaşımı, yaşlanmanın yaşam boyu bir süren aktif bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca WHO aktif yaşlanma belirleyicileri arasında; bireylerin yaşam biçimleri, sosyo-ekonomik durumları, sağlık ve kişisel bilgi birikimleri, sosyal yaşam katılımları, kültürel durumları ve cinsiyetlerinin de aktif yaşlanmayı etkileyen değişkenlerden olduğunu ifade etmektedir.

'Yaşlılar toplumda bilinenin aksine toplumsal yaşamın içerisinde aktif olarak yaşamak ister. Bu nedenle huzurevlerinin şehir merkezine, yaşam alanlarına yakın yerlerde inşa edilmesi bence çok önemlidir. Ayrıca yaşlılığın doğal sürecinde sıklıkla sağlık sorunu yaşadıklarından, donanımlı sağlık kuruluşlarına da yakın olması gerekmektedir' (Firuze Çiçeği, 49).

Aktif yaşlanmanın sağlanabilmesi durumunda Onur (1995), yaşlılığın insanın toplumsal ve bireysel rollerinde herhangi bir azalmanın yaşanmayacağı; küçük fonksiyon kayıpları ile birlikte birey hayatına kendi birikimi ve artan tecrübesiyle devam edebileceğini söylemektedir. Yaşlı için sosyal hayatın içinde olmak en büyük beklentidir. Onlar da her birey gibi aktif yaşam ve maksimum sosyal katılım talep ederler. Bu nedenle şehirlerin işlek noktalarında yaşamın merkezinde planlanan huzurevlerinin aktif hayatın sürdürülmesi için daha doğru bir çözüm olduğu söylenebilir.

'Ben kentle ilgili bir tasarım yaparken; insanların evlerinden çıkmalarını ve hayata katılmalarını esas alırım. Tasarımdan sonra kent sokaklarında engelli ve yaşlı sayısı artmışsa, onları kent mekânlarına çağırabildiysem, başarmışım demektir... Ben böyle düşünüyorum. Mutsuz ve kendini dezavantajlı hisseden kişi evine veya işine kapanır, huzurluysa her türlü engele rağmen sosyal hayata katılır... Bu nedenle özellikle de yaşlı ve engelli için kent yaşamına sınırsız katılabileceği mekân alternatiflerini artırmak temel sorumluluktur' (Duvar Sarmaşığı, 45).

'Yaşlımıza bakamaz olduk. Huzurevi sayılarının artış hızı ve kapasiteleri ürktücüdür...' (Ladin, 40).

Görüşmecinin de ifade ettiği gibi, huzurevlerinde her geçen gün artış ve ailelerin yaşlılarının bakımı için talep eğilimi gerçekten artış göstermektedir. Kamu maliyetleri açısından konuya bakıldığında, her yaşlının bütçeye olan yükü her ay en az 3.000 tl dir. Bu maliyetler makul projelendirmelerle aile yanına dönüş için harcansa yaşlı mutluluğu ve profili değişecektir. Tablo 6'da huzurevlerinin doluluk oranına bakarak, yapımı ve onarımı için harcanan kamu kaynakları, yönetsellik için istihadam ettiği personel giderleri de düşünüldüğünde kamunun bu işi yürütmesindeki zorluklar görülmektedir. Bakımı gerçekleştirilen yaşlının da ne kadar iyi bakılırsa bakılsın, kendi ailesi yanında ve alıştığı bölgede yaşama talebi nedenleriyle; konunun aile yanında ve yerinde yaşlanmaya yönelik politikalarla çözülmek zorunda olduğu bir gerçektir.

Tablo 3. Huzurevi Sayı, Kapasite ve Doluluk Oranları

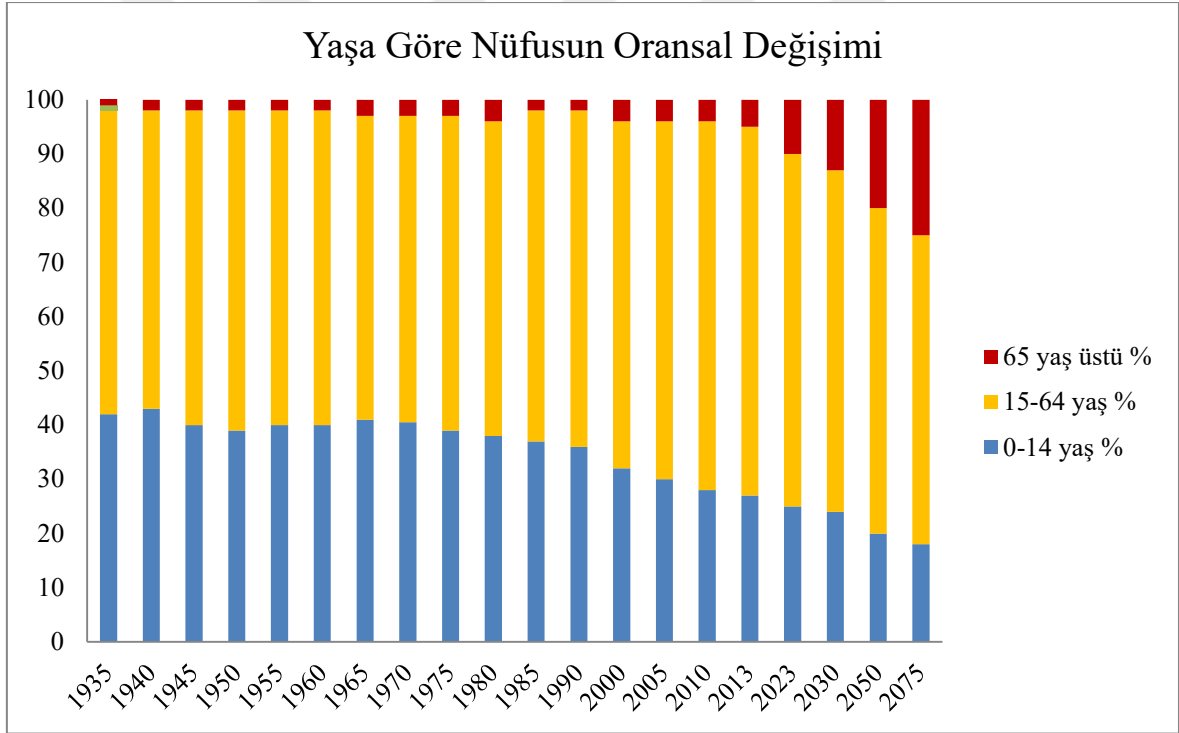
	Sayısı	Kapasite	Doluluk
Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı huzurevleri	106	11678	10638
Diğer bakanlıklara bağlı huzurevleri	2	566	566
Belediyelere ait huzurevleri	20	2013	1409
Dernek ve vakıflara ait huzurevleri	34	2820	1974
Azınlıklara ait huzurevleri	7	961	673
Özel huzurevleri	123	6023	4216
Toplam	292	24061	19476

Kaynak: Türkiye Aile Yapısı Araştırması; Tespit ve Öneriler, 2014.

'İlk önce insana yakışır olmalı tabii ki. İnsana ne yakışır, dersiniz: İnsana insanla olmak, sevdikleriyle olmak yakışır. Ben asla bir yaşlının kendisini ölümün bekleme odasında hissetmesine yol açacak bir yaşlılar evinde kalmasına taraftar değilim. Huzurevi ne kadar konforlu olursa olsun ben böyle bir yapının insanın doğasına uygun olmadığını düşünüyorum. Bizim çocukluğumuzda olduğu gibi; geniş ailenin içinde yaşlının kendisi bir değer olarak hissederek yaşamasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Üç kuşak bir arada; çocukların sevildiği, yaşlının sayıldığı bir ortam, bence en ideal bir ortamdır' (Petunya, 51).

‘Engelliler, yaşlılar benim özel önem verdiğim gruplardır. Kardeşim engelli bir genç ve tabii yaşlılarım da var ailede.. Ben tasarımı yaparken hep empati yaparım. Tasarladığım gruba ne kadar hitap edebildiğimi hep check ederim’ (Bambu, 32).

Tasarımın sadece yaşlılar değil yaş almaya devam eden ortanca yaşa uygun olarak da belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu anlamda aktif yaşlanmayı destekleyen planlamalar sosyal ve mekânsal kriterleri belirleyerek, tasarımda göz önünde bulundurması sosyal hayatın kalitesini artıracaktır. Ortanca yaş TÜİK’in açıkladığı gibi; “nüfusun yaşlanması ile ilgili bilgi veren göstergelerden biri olarak, nüfusun tek yaşa göre sıralandığında ortada kalan yaş olup, nüfusu iki eşit parçaya bölen” ve nüfusu sınıflandıran bir yaş tanımıdır. Bu birbirine eşit sayıdaki iki parçaya bölünen nüfus yapısında; alttaki genç, üstteki ise yaşlı nüfus grubu olarak anılır.

Şekil 17. Yaşa Göre Nüfusun Oransal Değişimi

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16057>.

Yaş grubuna göre nüfus oranlarını gösteren Şekil 17’de TÜİK verilerine göre açıklanan bilgiler ışığında; “Türkiye’nin 2013 yılındaki ortanca yaşı 30,4 olup, dünya nüfusu için ortanca yaş 29,4’tür. Dünya’da en yüksek ortanca yaşa sahip ilk üç ülke;

- 50,5 ile Monako,

- 45,8 ile Japonya ve
- 45,7 ile Almanya'dır.

Türkiye bu ortanca yaş sıralamasında 104. sırada” yer almaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin de ortanca yaşının yükseldiğini söyleyebiliriz.

‘Huzurevi kavramı benim biraz yüreğimi burkuyor. Annemle birlikte sık zaman geçirdiğimi ifade etmişim. En büyük korkusu olarak sıkça tekrarladığı bir örneklemedir huzurevinde yaşamak durumunda olan akrabalarımız veya tanıdıkları...

Sizler olmasaydınız ben de bugün oradaydım der. Bence o mekânların kötü olduğunu düşündüğünden değil, sevdiklerini sık görememek korkusuyla bunu ifade eder..

Ben 75. Yıl Huzurevinizi ve Seyran bağlarını biliyorum, psikolog arkadaşlarım orada çalışıyorlar. Çok konforlu 75. Yıl huzurevi mesela. Oradaki yaşlılar da çok memnun mutlu... İki huzurevinin de şehrin en işlek noktalarında olmasını hayata katılım açısından çok doğru buluyorum. Yürüyüş mesafesinde yaşlı günlük hayatını dışarda da renklendiriyor, sonra kendisi için sağlık ve bakım hizmetleri veren yere geri dönüyor. Bence çok başarılı huzurevinin planlandığı yerler.

Ama şehrin içinden çok uzak köşelerde planlanan huzurevlerinin olumsuz ve yanlış olduğunu düşünüyorum. Tam da yaşlıların korktukları gibi, hayattan koparak, kendilerini yalnız hissettikleri yerler oluyor bu mekânlar.

Bu nedenle huzurevleri hem tam teşekküllü hastanelere yakın hem de şehrin tam da göbeğinde tasarlanmalıdır... Mutlaka kent ve diğer mekân alanları bu mekâna göre göre planlanmalıdır... ‘ (Kaktüs, 39).

Yaşlılalar ilgili planlamalarda yaşlının profil, kültür, ekonomisine bağlı talep gören politika ve çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşlıların talep ve beklentilerine uygun ve elverişli çözümler sunabilmek için, onları anlamak ve empati ilişkisi kurmak gerekmektedir. Hızla artan yaşlı nüfusunun taleplerini karşılayabilmek için makul stratejiler, koruyucu ve önleyici tedbirleri içeren politikalar geliştirmek gerekmektedir.

‘Aslında şehirlerde dezavantajlı dediğimiz kesimlerle -yaşlılar da dâhil- ilgili yapılan tasarımların geçmişi çok eski değil. AB'ye katılma süreciyle birlikte görüyoruz bu tip çalışmaları. Evlerde ise son yıllarda, çekirdek aile yapısı teşvik edildiği ve bu bir yaşam şekli olduğu için yaşlıyı düşünerek bir tasarım yapılmamaktadır. Yaşlı yalnızca misafir kategorisinde düşünülüp eğreti bir çeyyata sığır hale getirilmiştir. Dış mekânda gelişmeler kaydedilmekle birlikte evin içi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Toplumda manevi değerlerde çözümler arttıkça yaşlının toplumdaki yeri istenenin çok altında kalmıştır. Devlet ve toplum el ele vererek ‘moral değerler’i yükseltmedikçe; bu sorunun çözüleceğine ben inanmıyorum’ (Petunya, 51).

Yaşlı sevdiklerinden kopmak istemez. Gençken ömrünü geçirdiği yakınlarıyla vakit geçirmek, onları sık sık görebilmek yaşama bağlanma nedenleridir. Bu duyguyu biz henüz tanımlayamadığımız için beklenti düzeyinin farkında olmuyoruz. Biz de onların yaşına geldiğimizde aynı duyguları yaşayacağız ve bizi henüz anlamadığını bildiğimiz genç ve yetişkinlerden aynı beklentilerle ihtimam ve empati bekleyeceğiz. Bu bir kısır döngü... Aslında bilinç düzeyi artırılarak bu sağlanabilir,

‘Ben yaşlının mutlaka ailesiyle birlikte yaşaması gerektiğine inanan biriyim. Tüm ömrünü geçirdiği yakınlarından hele de yaşlılık yıllarında hiç kopmak istememekteler. Ölüm korkularının bile temeli budur, sevdiklerinden ayrılma duygusu...

Ölüm aracılığıyla bile ayrılmadıkları yakınlarından yaşarken ayrılmak durumunda kalmak onlarda derin travmalar yaratmaktadır.

Evdeki genç bireylerin yaşamlarını etkilemeyecek biçimde onların da yaşamlarını aynı ev içinde organize etmeye gayret etmek gerekir. Ya da ailenin ekonomik durum uygunsa, yaşlısı için komşu daireyi planlayarak onunla yakın yaşamak gerekir. Biz annem için böyle bir çözüm bulduk, hem birlikte, hem de bağımsız...’ (Kaktüs, 39).

Asgari ölçüde devlet elinden geleni yapıyor aslında. Devlet gibi hantal bir yapının elinden gelen budur diyorum. Tabii ki şehre yakın, ulaşılabilirliğin mümkün olduğu yerlerde huzurevi yapılması daha mantıklı. Bir kere memur mantığıyla hizmet veren insanlardan çok fazla bir şey beklemek yanlış. Bu işte gönüllülük esas. Hayırsever insanları bu anlamda devletin desteklemesini çok önemsiyorum’ (Petunya, 51).

Yaşlılar için tasarlanan huzurevinin şehirdeki konumu kadar, bina ve kullanım m²’leri de önemlidir. Yaşlı yaşam odaları (ister aile yanında kalanlar için olsun, isterse huzurevinde kalanlar için olsun) geniş, ferah ve kazaya meydan vermeyecek biçimde doğru tasarım kriterlerine sahip olmalıdır. Bu hassas konu mimar kadar, iç mimar, sosyal hizmet ve politika uzmanlarının da birlikte konuyu tartışarak karar verdikleri bir tasarım olmalıdır. Yani bu konu sadece tasarımcının işi değildir; hem sosyal disiplin, hem tasarımcı, hem de ihtiyaçlarını doğru aktarabilen bir kullanıcının ihtiyaçlarının doğru analiziyle birlikte ortaya çıkmalıdır.

‘Sosyal hayata üst düzeyde katılımlarına yönelik hizmetlerin planlanabilmesi için, huzurevi modellerimizin şehrin hayata direk katılabilen noktalarında olması gerekmektedir. Bu huzurevi az katlı ve yaşlı için kısa koridorun bulunduğu binalar olmalı. Yaşadıkları odalar küçük olmamalı, çünkü çok dar alanlarda çok sık kaza riski taşıyor, düşebiliyor veya eşyaların kenarlarına çarpabiliyor’ (Mavi ladin, 33).

‘Toplumsal yaşamda yaşlılar, daha fazla saygı ve öncelik hakkına ulaşmayı bekliyorlar. Ayrıca kullandıkları mekânlarda da fiziksel yetersizliklerini önleyebilecek düzenlemelere ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum’ (Leylak, 31).

Yaşlı için tasarlanan mekânların fiziksel ve tasarımsal özelliklerine öneriler geliştirilerek, onlar için düzayak ulaşılabilen mekânlar tasarlanmalıdır. Ayrıca yaşam odalarıyla ıslak hacminin doğru planlandığı ve detaylandırıldığı planlamalara ihtiyaç bulunmaktadır.

‘1928 doğumlu anneannem ve dedemi dikkate alarak bu soruyu cevaplayabilirim. Asansörü olan bir daireye taşımak zorunda kaldık. Eski evleri bir apartmanın 4. katında idi, merdivenleri kullanarak bir yere gitmeleri de son derece zordu. Bu nedenle aynı apartmanın zemin katındaki daireye geçmelerini sağladık. Hayatları ulaşım için daha da kolaylaşmış oldu. Mutfak, yatak odası, oturma odası ve banyonun derli toplu planlandığı ve birbirine yakın olduğu bir daireyi tercih ettik, çünkü yürüme gücümü çekiyorlar. Camiyle ev arasında yol olması büyük bir problem, bu nedenle Cuma namazına gitmesi için dedemin arabayla yolun karşısındaki camiye götürülmesi gerekiyor.

Bu nedenle düz ayak ulaşılabilen mekânları, yaşam odalarıyla ıslak hacminin doğru planlandığı mekânları önerebilirim..

Eğer bir huzureviyse bu mekân, şehrin içinde ve her noktası yaşlı için fonksiyonel tasarlanmış olmalıdır. Ayrıca Müslüman bir ülkede caminin huzur evine yakın olması, yaşlı erkeklerin camiye giderek sosyalleşmelerine yardımcı olacaktır’ (Mimoza, 33).

Yaşlılar; yakınları yanında yaşama özlemi duyarlar. Bu nedenle herkesin kendi evinde (yaşlının ve yakınlarından birinin) belki farklı katlarda ama aynı apartmanda oturduğu bir çözüm düşünülebilir. Böylece yaşlısını da yalnız bırakmamış olduğu özgün bir model olacaktır. Bununla ilgili sosyal ve ekonomik alt yapı hazırlanabilecektir. Yâda aynı mahalle veya semtte farklı apartmanda oturduğu, böylece yaşlısını da rahat ulaşabildiği ve sık ziyaret edebildiği bir çözüm de planlanarak uygulanabilir. Bu iki durumu da kamu kaynaklarıyla teşvik ve destekleyen politikalar önerilebilir. Devletin yaşlı bakımına harcadığı büyük maliyetleri de azaltan, yaşlı mutluluğunu da gözetken bir model olarak; devlet desteğiyle yaşlısını yanında barındırabilmek için devletten kira desteği alınabilen bir model düşünülebilecektir.

‘Bence en önemli çözüm yanımızda yaşatabileceğimiz yaşlı modelini güçlendirmek ve desteklemek. Bu nedenle belki de konut modellerimizi değiştirmeliyiz. Yaşlımızın bile yük olmayacağı yeni modellere kafa yormalıyız. Bence bu konuda henüz gerçek bir tasa da yok, çözüm de yok... Mimarların bu hususta kafa kafaya vererek acil modeller yaratması gerekir. İlçelerdeki çözüm olan aile apartmanları biçiminde kullanılan mekânları çok doğru buluyorum. Arsa karşılığı yapılan apartmanlarda

herkesin kendi evinde farklı katlarda oturduğu, yaşlısını da yalnız bırakmadığı özgün bir model. Özel olarak tasarlanmış, sonucu ve tesirleri açısından çok başarılı bir model olacaktır. Kentlerde bu çözümün aynı mahalle veya semtlerde farklı apartmanlarda yapılabildiğini görüyoruz. Sonuç itibarıyla yaşlıya hızlı ulaşılabilen bir uzaklıkta onun barınma ihtiyacını karşılamak; bize vicdanen, yaşlımıza ise psikolojik olarak iyi gelecektir.

Devlet belki yaşlısını yanında barındırması için bu biçimde kira desteği verebilir. Yaşlı bakımının maliyetini düşürür, öte taraftan yaşlının hayatını daha da iyileştirmiş ve desteklemiş olur' (Kaktüs, 39).

İdeal şartlara sahip olan yaşlı huzurevi tasarımlarına ulaşmak için çok iyi örnekler gezilmeli, yaşlılardan fikirler alınmalıdır. Özel tasarlanmış, barındırdığı yaşlıların mutlu olduğu huzurevlerinin örnek alınması gerekir. Tasarımın önemli başlangıcı iyi ve kötü örnekleri gezmek, nelerin yapılması gerektiğini ve nelerin yapılmaması gerektiğini incelemek ve doğru kararları uygulamaktır.

'Serbest çalışan kişilere danışılmıyor tabii. Devlet kendi bünyesinde çalıştırdığı meslek elemanlarıyla çalışıyor. Onlar da tamamen memur zihniyetiyle, yani ast ve üst mantığıyla olaylara bakabildikleri için çok doğru şeyler yapılamıyor. Tasarımcı dediğiniz kişi de devletin memuru sonuçta. Fikri ve irfanı hür olmayan bir çalışan, güdümlü düşündüğü yani.... Kusura bakmazsan, sınırlı gözlükleriyle olaylara baktığı için doğru çözüm de üretemiyorlar' (Petunya, 51).

'75. yıl huzur evini ziyaret etme şansım olmuştu, çok beğendim. Yaşlıların mutluluğu yüzlerinden okunuyordu. Şehirle bu kadar iç içe olmak, pek çok etkinlik ve hobi alanlarının olması, zemin kattaki yürüyüş koridorlarının önündeki çok şık sera tasarımlarını çok beğendim. Yaşlılar bu ulaşım koridorunu kapalı yürüyüş parkuru gibi kullanıyor, çok beğendim.

Huzurevinin giriş ve şehirdeki tasarım kararlarını beğendim Çok büyük bir yaşlı otoparkı var, yaşlıların kendilerinin kullandıkları özel araçları için, gündelik hayata herkes kadar aktif katılıyorlar. Ama burası ve İzmir'deki Narlıdere Huzurevi kadar güzel tasarlanmış huzurevinizin olmadığını öğrendim, üzüldüm☹ Bunların da farklı olmasının nedeninin Emekli Sandığından Bakanlığınıza geçen huzurevi olmaları nedeniyle olduğunu ifade ettiler. Umarım diğer huzurevleriniz de bu şartlara getirilir' (Mimoza, 33).

'Bu güne kadar yaşlılar düşünülerek hedef alınarak bir çalışma yapıldığını düşünmüyorum asansör dışında... Bu da yaşlı için değil tüm bireyler için bir ihtiyaçtır aslına bakarsanız...

Şehirlerde mevzuat gereği yapılan düzenlemelerinde içselleştirilerek yapılmadığını, zorunluluk gereği yapıldığını düşünüyorum. Kullanıcılar tarafından gerçek anlamda ihtiyaçlarına cevap vermediği için de kullanılmadığını düşünüyorum. Örnek vermek gerekirse; görme engelli yolu, tekerlekli sandalye kullanımı için rampalar, kaldırımlar gibi...

Öncelikle bu konuda karar vericilerin bilgilendirilmesi ya da bilinçlendirilmesi gerekmektedir' (Firuze Çiçeği, 49).

Yaşlıyla ilgili mekân (örneğin huzurevi, rehabilitasyon merkezi gibi) tasarlarken; hem şehirdeki konumu, hem de kendi yaşam birimleri ile ortak kullanacağı mekânlar için yaşlıların neler talep ettiği, nelere ihtiyaç ve özlem duyduğu üzerinden konuşmak ve onlardan fikir almak gerekir. Aynı zamanda orada çalışan, bakım ve psikolojik destek veren profesyonellerden de mutlaka görüş almak ve tecrübelerinden istifade etmek gerekir. Bu tür yürütülen bir mekân tasarım süreci; rantabl, fonksiyonel olacak, kullanım sırasında da yaşlı refah seviyesinin yüksek olması sağlanacaktır.

'Hiç karşılaşmadım bugüne kadar.. Sosyal disiplinlerden birinin fikrini alarak huzurevinin planlandığını, mesela yaşlı bakımı ile ilgilenmiş veya bu konuda eğitim almış birinin fikrinin sorulduğunu... Yâda yaşlının neler istediğinin sorulduğunu... Ancak süper bir soru ve mutlaka dikkate alınması gerekir.

Bazen kullanıcıyla konuşsanız da onun ifade edememesinden kaynaklı çözüm önerisi getiremezsiniz. Bu durumda da kullanıcıdan çok, ona profesyonel hizmet veren sosyal bilimcilerin konuya açıklık getirebileceği öneriler; çok yol açıcı olacaktır. Huzurevinde çalışan sosyal hizmet uzmanı, hizmetli, bakım elmanı veya yaşlısına bakan bir bireylerle görüşülmelidir. Bu konuda yaşlının, henüz kendisi için farkına vararak tanımlamadığı pek çok detayı ifade edebilecektir. Bu hususlar doğrultusunda planlanacak olan mekânlar da hem yaşlıya, hem de ona bakana huzur ve konfor getirecektir' (Kaktüs, 39).

Bu anlamda bakıldığında, yaşlılar için hem makro hem de mikro tasarımlarda yenilikler gerekmektedir. Aile yanında kalabilen yaşlılar için, ailenin diğer fertlerinin de yaşamını kolaylaştırabilen çözümlere ihtiyaç bulunmaktadır. Yaşlı için ideal olan; kendi buldukları bölgelerde, yerinde yaşlanmayı destekleyen, ayrıca bakımlarını kolaylaştırıcı politika ve hizmetlerin planlanması gerekmektedir. Gündüzlü hizmet veren (yaşlı kreşleri gibi) merkezleri yapılandırıp yaygınlaştırarak, bu merkezlerde sunulan hizmetleri çeşitlendirmek gerekmektedir. Yaşlıların evleriyle bu merkezler arasında ulaşımını sağlayacak yolların geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yaşlıların sosyal hayata katılımlarını artırıcı faaliyetlerin planlanması ve birbirleri arasındaki iletişimi artırıcı etkinliklerin düzenlenmesi de ihtiyaç duyulan hususlardandır.

'Son olarak şunu tekrar edebilirim; yapılacak planlamalarda yaşlıların kendilerinden fikir alınması, yaşlıların kendileriyle ilgili plan, program, politika ve hizmetlere yönelik kararlarda söz sahibi olmaları önemlidir' (Melek Otu, 37).

Yaşlının sağlık hizmetlerinden kolay bir şekilde yararlanabilmeleri için sistemler de geliştirilmelidir. Yaşlıların üretkenliklerini geliştirici kurslar, eğitimler düzenlenmeli ve

katılmaları maksimum düzeyde sağlanmalıdır. Ayrıca yaşlıların deneyimlerinden yararlanılabilecek, eski geleneksel aile yapısının tekrar hayata geçirilmesi, yaşlının eski saygınlığı ve istişare makamı oluşunun gençlerin hayatına getireceği kolaylığın bilincine vardırarak sosyal ve toplumsal inşa süreçlerinin işletilmesi gerekmektedir. Bu tür mekânizmalar için sosyal hayatın yeniden kurgulanması, toplum bilinci, aile yapısının öneminin artırılması, gençlerin büyüklerin kılavuzluğuna olan ihtiyaçlarının anlatılarak, ailelerin yaşamlarına dahil edilmesi gibi konularda çalışmalar yapılmalıdır.

‘Yaşlıya yönelik özel tasarımlarla henüz karşılaşmadım. Yaşlısı olan ailelerin hayatlarını kolaylaştırabilen tasarımların mutlaka siz tasarımcılarca planlanması gerekir. Tabii bu sadece evlerimizde değil, huzurevlerimizde de daha güzel çözümler beklemekteyiz.

‘Şehir parklarında ve yollarda oturabilecekleri banklar-dinlenme mekânları daha sıklıkla planlanabilir’ (Mavi Ladin, 33).

Huzurevlerinden beklenmekte olan daha iyi çözümler; toplumdan tecrit edilmeyen mekânsal planlamalardır. Yaygın olarak kullanılan; şehrin uzağında planlan huzurevlerinde yaşlılarda “ölümü bekleme” duygusunun tetiklenebileceği düşünülerek edilmemelidir. Bu nedenle yaşlı için planlanan huzurevlerin, sosyal hayata direk temas edebilen yaşamın içindeki bölgelerde tasarlanmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir. Huzurevlerinin kent içindeki lokasyonunun planlanma kriterlerinde; güvenli, yaşamın içinde ve ulaşımın doğru planlandığı bölgelerin tercih edilmesi gerekmektedir.

‘Yaşlılık ile birlikte ortaya çıkan ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olmalıdır. Onların hizmetlere erişilebilirliği göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin huzurevleri şehirlerin canlı olan noktalarında planlanmalıdır. Böylece yaşama katılımları artacak ve daha mutlu olacaklardır’ (Mavi Ladin, 33).

Yaşlıların sosyal hayata katılım düzeyleri ve mekân kullanımına katılımları artırabilmenin yollarından biri de az katlı mekânların planlanıyor olmasıdır. Yaşlının mutlu ve huzurlu yaşlanmasını destekleyen ve hayata bağlayan mekânsal ve sosyal çözümlerin elverişli olarak üretilmesi; hem tasarımcıların, hem de SPU’larının en önemli sorumluluklarındandır. Tüm mekânlarda ışık ve güneş alma durumu, güvenlik ve teftişte kullanılan iç mekân materyelleri yaşlı için büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle planlanmış mikro ve makro- mekânlarda sorunsuz ve herhangi bir kısıtlama olmaksızın gündelik yaşam düzeylerine katılabilmek ve yaşlıları sosyal hayatla barışık ve aktif ilişkili kılmak önemli kriterlerden biridir.

‘Yaşlıların kullanacağı mekânlar tek ya da iki katlı olmalı, camlar korunaklı olmalı, yangın çıkışı yaşlılara göre planlanmalı, iç mekânlar yaşlıların hareketine uygun planlanmalı, oturma alanları yere yakın olmalı, zeminler hijyene uygun kaplanmalı, odalar ferah ve aydınlık olmalı, yangın sensörleri olmalıdır’ (Zambak, 37).

Yaşlı birey yaşlılık döneminde fizyolojik ve biyolojik değişim ve dönüşümlerle birlikte, toplumsal hayatın içindeki sosyal ve psikolojik gereksinimlerinin de orta yaştakilerden farklı olmayacaktır (Emiroğlu, 1995). Bu nedenle yaşlanan bireylerin hayattan geri çekilmemelerini sağlayacak; fırsat ve seçenekleri tasarlamak, onlar için uygun hobi ve etkinlikler tasarlamak ve kullanıma sunmak gerekir. Gençler de, yaşlılar da, tüm bireyler gibi bir arada sosyal hayat içinde ihtiyaç ve iletişimlerinin karşılandığı, benzer mekân katılım düzeyleriyle her yaş grubunun gündelik yaşamlarının aktif, renkli ve canlı kılınmasına imkan veren mekân seçeneklerini talep etmektedirler.

*‘Yaşlıların sosyal hayata katılması mümkün. Akıl sağlığı yerinde olan yaşlıların sosyal hayatla iç içe olmaları mümkün. **Buldukları mekânda spor, el işi vb. faaliyetleri yapabilecekleri hobi odaları ve bahçeleri oluşturmak gerekir’ (Zambak, 37).***

Tüm etkinlik ve sosyal aktivitelere olanak vererek yaş almayı mümkün kılan çözümleri üreten aktif yaşlanma konusu her kulvardaki planlama süreçleri için geçerlidir. Yaşlanan nüfus için geliştirilecek çözümler; hem sosyal hem de mekânsal düzenlemelerle sağlanabilmelidir. WHO aktif yaşlanmayı, insanlar yaşlandıkça yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik açısından fırsatların optimize edilmesi süreci olarak ele almaktadır. WHO kriterlerine göre yaşlının desteklendiği yaş dostu olan şehirlerde; polisler, hizmetler, düzenlemeler ve tüm yapılar insanların aktif bir şekilde yaşlanmalarını destekleyerek yaşlılar için uygun mekân tasarlamaya olanak tanımaktadır. Bu kriterler WHO normlarına göre şöyle sıralanabilir:

- Geniş çaplı kapasite ve kaynak aralığını yaşlılar için de öngörerek,
- Yaşlanmanın getirdiği ihtiyaç ve tercih esnekliği ön görerek, bunları karşılayabilmek,
- Yaşlıların yaşam tarz ve tercihlerine saygı gösterebilmek,
- En yoksun ve savunmasız durumda olanları koruyabilmek,
- Ve toplumsal yaşamın tüm alanlarına yaşlı bireylerin de katılımlarını sağlamak ve buna destek vererek yaş dostu mekânlar gerçekleştirilebilir.

'Tasarımcıların aslında sosyal hayatı da tasarlaması gerekmektedir. Ancak bunun her zaman mümkün olmadığını, onların yalnızca fiziksel düzenlemeleri gerçekleştirdiklerini görüyoruz.

***Örneğin ortopedik engeli birinin günlük yaşamında; fiziksel düzenlemelerin yetersizlikleri nedeniyle çok fazla sıkıntı çektiği bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında tasarımcıların aslında sosyal hayata olumlu yönde müdahale etme fırsatları varken; bu durumu pek değerlendirmiyorlar. Ya da fırsat verilmiyor'** (Leylak, 31).*

Görüşmecilerden biri 'karar verici mercide olsaydınız, aile yanında olanlar ve huzurevinde yaşayanlar yaşlılar için ne tür hizmetleri uygulardınız' sorusuna o kadar etraflıca ve konuyu özetler bir biçimde sınıflandırarak cevap verdi ki, bu sorunun cevabının taşıdığı doğru analiz nedeniyle; akışını koparmadan tamamen aktarma gereği görülmüştür.

'Aile yanında olanlar için:** Evde bakımlarını kolaylaştırıcı politika ve hizmetler planlardım. **Gündüzlü hizmet veren merkezleri çoğaltır, söz konusu merkezlerde sunulan hizmetleri çeşitlendirir, yaşlıların ev ile bu merkezler arasında ulaşımını sağlayacak yollar geliştirirdim. Ayrıca yaşlıların sosyal hayata katılımlarını artırıcı faaliyetler planlar, birbirleri arasındaki iletişimi artırıcı etkinlikler düzenlerdim.

Sağlık hizmetlerinden kolay bir şekilde yararlanabilmeleri için sistem geliştirir, üretkenliklerini geliştirici kurslar, eğitimler düzenler ve katılmalarını sağlardım. Ayrıca yaşlıların deneyimlerinden yararlanılabilecek, kendi deneyimlerini aktarabilecekleri mekânizmalar geliştirirdim.

Huzurevinde yaşayan yaşlılar için:** Aileleri ile ilişkilerini geliştirici çalışmalar yaparım. **Yaşlıların sosyal hayata katılımlarını artırıcı faaliyetler planlar, akranları ile iletişimlerini artırıcı etkinlikler düzenlerdim.

Sağlık hizmetlerinden kolay bir şekilde yararlanabilmeleri için sistem geliştirir, üretkenliklerini geliştirici kurslar, eğitimler düzenler ve katılmalarını sağlardım. Ayrıca yaşlıların deneyimlerinden yararlanılabilecek, kendi deneyimlerini aktarabilecekleri mekânizmalar geliştirirdim.

***Korunma ve bakım altında olup kuruluşlarda kalan çocuklarla buluşma günleri düzenlerdim. Sivil toplum kuruluşları, özel sektör vb. ile işbirliği halinde çeşitli organizasyonlar yapar, geziler düzenler, zamanlarını iyi değerlendirmelerini sağlardım'** (Melek Otu, 37).*

Bu planlama kriterleri Yaşlanma Ulusal Eylem Planı'nda alınan kararlara uygun çözümler olarak görülmüştür. Birleşmiş Milletler 2. Dünya Asamblesi'nde (2002) hazırlanan 'Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı' çerçevesinde DPT Müsteşarlığı'nın koordinatörlüğü ile ilgili kamu kurumları ve STK'ların katılımıyla oluşturulan "Yaşlanma Ulusal Komitesi", hazırlamış olduğu 'Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı'nı Yüksek Planlama Kurulu'nun 01/05/2007 tarih ve 2007/17 sayılı kararıyla kabul etmiştir.

Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı (2007)’de;

- "Uzun süreli-gündüzlü ve bakım, sosyal hizmetler ile diğer toplum hizmetlerinin koordinasyonunun sağlanması ve iyileştirilmesi,
- Yaşlıların beden ve ruh sağlığı açısından kendi yaşam alanlarının korunması için evde bakım ve tedavi hizmetlerinin geliştirilmesi, bununla ilgili politikaların oluşturulması ve kurumlar arası işbirliğinin sağlanması,
- Yaşlıların yaşadıkları çevreden ayrılmadan gereksinim duydukları hizmetleri karşılama ve ailesinin ilgi göstermediği yaşlılara güvenli bir yaşam sunma görevinin devletin politikasında yer alması ve devletin uzmanlaşmış kadroları bulunan kuruluşlarının (Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler, Belediyeler vs.) bu görevi üstlenmesi,
- Hem kendi evine hem de huzurevinde yaşayan yaşlıların yaşamla kucaklaşabilmesi için boş zamanlarını geçirebileceği gündüzlü merkezlerin açılması“ hususlarının yer aldığı bilinmektedir.

Akabinde, temel ihtiyaçları açısından mağduriyetler yaşayan yaşlı ve yakınları için başlayan ayni nakdi yardımların; yaşlı yaşam mekânları için artırabilmesi de bu planlama ile düşünülmüştür. 2008’de Resmi Gazetede yayınlanan ‘Evde Bakım Hizmetleri Yönetmeliği’nin evde bakım standardının yükseltilmesi ve aktif yaşlanmayı desteklemesi için planlanmıştır.

‘Zaman zaman yaşlılarla yaptığımız konuşmalarda; bence ilk bekledikleri saygı, sonra sevilmeyi bekliyorlar. Yaşadıkları, buldukları her ortamda önemli olduklarını hissetmek istiyorlar. Buldukları mekânların da yaşanmışlıklarına uygun olmasını istiyorlar’ (Yeni Bahar, 42).

Bakımevlerinde kalma veya aile yanında bakım alma imkânına alternatif olarak, yalnız yaşayan yaşlıların bağımlı olmadan yaşama kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Bunun için topluma dayalı uzun süreli bakım olanaklarına ulaşımın sağlanması ve kalitenin artırılması şarttır. Bu tür talepleri karşılamak için, mekân dizaynı revize edilmelidir. Yalnız yaşamayı tercih etseler bile, ailelerine yakın olma isteği baz alınarak; mahalle ve konut ölçeğindeki çalışmalar bu taleplere cevap verebilir nitelikte olmalıdır. Bu konuda görüşmeciler tarafından farklı hizmetlerle de konu ele alınarak öneriler sunulmuştur;

'Aile yanında yaşayanlar için; onların hayatlarını (özellikle yaşlının yakınlarının) kolaylaştıracak çözümler bulunmalıdır. Huzurevinde bulunan yaşlılar için ise; geldiklere ortama uygun mekânlar oluşturulmalı, sosyal hayattan kopmamaları için özellikle sosyal ihtiyaçları ve aktiviteleri belirlenip ona göre hizmet sunulabilir' (Yeni Bahar, 42).

Yaşlı nüfus gruplarında çalışırken, tüm nüfus gruplarında olduğu gibi verilen hizmetlerin birebir ihtiyacı karşılayabilme düzeyine ve sürekliliğine odaklanmak gerekmektedir. Bu 65 yaşlı üstü nüfus grubu, içinde buldukları özel dönemin niteliği ve beraberinde getirdiği sorunları nedeniyle de özel hassasiyet isteyen bir nüfus grubudur (Dölek, 2013, s.28).

'Yaşlının aile yanında olması gerçekten önemli, ama sevginin olduğu bir aile yanında kalması daha da önemli... Yaşlıların önem verdiği şeyin sevgi ve onları sevgiyle dinleyebilen kişilerin varlığını çevrelerinde görebilmek. Bu nedenle aslında yaşlının nerede olduğundan çok; nasıl bir yerde olduğunun daha önemli olduğunu düşünmekteyim' (Açelya, 28).

Tüm bireyler gibi, yaşlıların da barınma ihtiyaçlarını karşılayan yaşam alanları için en önemli olgu 'yerinde yaşlanma'dır. Bu yaşlının ikametini değiştirmeksizin, kendi aile ve yakınlarıyla birlikte kendi yaşadığı yerde yaşlanabilme fırsattır. Sanayileşme ve modernleşme süreciyle birlikte, yaşlı bireylerin yaşam alanları için; hem göçün, hem de aile yapısının değişimi, bu yerinde yaşlanma fırsatını azaltmıştır. Yaşlılar için en ideal yaşam olan aile ve yakınlarıyla birlikte yaşlanabilme için, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların değişiminin sağlanması gerekmektedir. Görüşmecinin de değindiği gibi yaşlı için aktif yaşlanmayla koruyucu tedbirlerin alınabilmesinin yanı sıra;

'Aile yanında olanlar için;

****Aktif yaşlanma ile ilgili koruyucu yaklaşımların uygulandığı,***

****Fiziksel şartların ihtiyaca göre desteklendiği,***

****Ailelerin sürekli eğitimin sağlandığı,***

****Evde bakım hizmetinin yakını tarafından verilmesi karşılığında sosyal yardım desteği alınanlar için kalite göstergelerinin izlendiği politikalar geliştirmelidir.***

Huzurevi yaşlılar için;

****Koruyucu yaklaşımların uygulandığı,***

****Evlerine ve kültürlerine en yakın konseptte hazırlanan erişebilir mekânların tasarlandığı,***

****Yaşama tam katılımlarının desteklendiği politikalar belirlenmelidir.***

Aaaa, unutmada; verilen hizmetin kalitesinin ölçüldüğü bir denetim mekânizması da gerekir' (Lilium, 45).

ASP Bakanlığına bağlı kurum ve kuruluşlardan hizmet almak durumunda kalan yaşlılar için; aktif yaşama katılabilmelerini sağlayacak kısa vadede SP'lar belirlenmelidir. Uzun vadede ise, mutlaka bu modeller YY ve belediyelere devredilerek STK ve bilinçlendirilmiş bireylerle duyarlı toplum desteği ve hizmetleri alabilmek için politikalar geliştirilmelidir.

Psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik tedbir ve desteklerin yanı sıra, mekân bazında da yenilikler ihtiyaç bulunmaktadır. Micro ve makro mekân dizaynı yaş alanların taleplerine, kentin gelişimine uygun ve sürdürülebilir olmalı, ihtiyaç duyulan diğer sağlık, sosyal etkinlik ve kamu kuruluşlarına da ulaşabilir tasarlanmalıdır.

'Ne şehrin gürültünün içinde ne de sosyal etkinlik alanları, hastaneler, kamu kurumları gibi yerlerden uzak olmamalı diye düşünüyorum. Yani hem doğa ile elele hem de yaşlı istediğinde her yere yalnız ve yorulmadan ulaşabilmeli...' (Yeni Bahar, 42).

'İlla ki yeterli kapasite, fiziki şartlar ve 'iyi' tasarlanan binalar ile hizmet veren Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezleri bulunmaktadır. Ancak bulunduğum ilde maalesef bu koşulların yetersiz kaldığı ve binanın gerçekten önemli olduğunu görmekteyim.

Huzurevlerinin şehirdeki konumları da yaşlıların sosyalleşmeleri ve sosyal hayattaki statülerini ve kimliklerini kaybetmemeleri açısından önemli olduğu kanısındayım' (Açelya, 28).

*'Huzurevleri ve rehabilitasyon merkezleri şehir merkezinde ya da şehir merkezine ulaşımının kolay sağlanacağı bir yerde tasarlanmalıdır. Bu şekilde yaşlıları sosyal yaşamdan dışlamamış, hizmet alacakları yerlere kolay ulaşabilmelerini sağlamış oluruz. Yerinin planlanmasında temiz, huzurlu, sosyal-kültürel-sanatsal ve sportif etkinliklerin gerçekleştirildiği yerlere ulaşımının sağlanabileceği, bahçeye açık hava mekânı olan mekânlar tercih edilmelidir. İçinde sağlık hizmetlerinin sunulduğu bir birim olması, özellikle acil müdahale gerektiren durumlarda veya kronik sağlık sorunu olanların hizmet almalarında kolaylaştırıcı olacaktır. **Temel olarak ilgi ve destek bekliyorlar. Hatırlanmak ve dikkate alınmayı istiyorlar. Dışlanmamak, hor görülmemek istiyorlar. Onlarla birlikte zaman geçirmemizi, onlarla yaşama dair şeyleri daha çok paylaşmamızı bekliyorlar. Deneyimlerinden yararlanmamız onları çok mutlu ediyor. Konuşmak, kendilerini anlatmak, anılarını paylaşmak istiyorlar. Temel gereksinimlerinin karşılanmasında kolaylaştırıcı mekânizmaların kurulmasını bekliyorlar. Özellikle maddi konularda da sıkıntı yaşamadan yaşamlarını sürdürmeyi düşünüyorlar' (Melek Otu, 37).***

Yaş alanlar kentsel mekân ve çevre tasarımında yaşlı sosyal iletişim ve paylaşımlarının artırılmasını talep etmektedir. Toplumsal hayat içinde gündelik hayata katılım düzeylerinin özgürlükçü ve her hangi bir desteğe ihtiyaç duymaksızın karşılanmasını talep etmektedirler. Özellikle bu alanlara yaşlılar için ulaşım ve olanakların erişilebilirliğine ilişkin tüm proje ve uygulamalar gerçekleştirilmeli; bu konuda tüm toplum da

bilgilendirilmelidir. YY veya kamu kaynaklarınca finanse ve organize edilen sosyal etkinlikler ve gösteriler ekonomik güce uygun olarak dizayn edilerek, herkesin katılımı sağlanmalı, ayrıca ilave katılımcı ücreti de talep edilmeden organize edilmelidir. Bu tür organizasyonların kentin belli bölgelerinde pek çok kişiyi ağırlayacak biçimde alanlar ayrılmalı ve her yaş grubunun katılımına uygun mekânsal düzenlemeler de sağlanmalıdır.

‘Özellikle yaşlılar ve engelliler için ihtiyaçlar tam değerlendirilmiyor. Hatta şu an sağlıklı olmalarının hep böyle devam edecekleri varsayımı üzerinden tasarımlar gerçekleştiriliyor maalesef...

Yapılar sanki hep 20- 30 yaş arası aktif insanlar için tasarlanıyor gibi...’ (Lilium, 45).

Hakikaten görüşmecinin de ifade ettiği gibi mekânsal planlamalar sanki sağlıklı, dinç ve genç bireyler için tasarlanıyor gibi. Bu önemli sıkıntıyı gidermek üzere yaşlıya hizmet vermek, politika üretmek veya bakım sorumluluğunu almak gibi önemli destekler veren tüm disiplin sorumluları bir arada ihtiyaçları ve standartları belirlemelidirler. Sosyal bilim uzmanlarınca; yaşlılara kamu, gönüllüler ve özel sektör tarafından nasıl daha iyi hizmet verilebileceğine ilişkin olarak düzenli danışmanlık yapılabilecek mekânizmalar kurularak, arz ve talep odaklı bu ihtiyaçlar saha araştırmalarıyla; hem talep açısından, hem de memnuniyet derecelendirmesi açısından sık sık kontrol edilmelidir. Değişen ihtiyaç ve tercihlere uygun olarak katılımın maksimum sağlanması için kamu, YY’ler ve özel sektör tarafından en elverişli hizmet ve ürünler yaşlının hayatını destekleyerek sağlanmalıdır.

*‘Ben yaşlılara yönelik hizmet veren kuruluşların proje ve inşasında mutlaka ortak çalışılması gerektiğini düşünüyorum. Ancak yapılacak çalışmaların planlamaya ne kadar yansıtılabileceğini de pek bilemiyorum. Normal olarak ilgili disiplinlerin görüşünü almak yararlı olacaktır ancak süreçte üst yönetimin kararı vb. gibi başka faktörlerin daha belirleyici olduğunu düşünüyorum. **Temel olarak ilgi ve destek bekliyorlar. Hatırlanmak ve dikkate alınmayı istiyorlar. Dışlanmamak, hor görülmemek istiyorlar. Onlarla birlikte zaman geçirmemizi, onlarla yaşama dair şeyleri daha çok paylaşmamızı bekliyorlar. Deneyimlerinden yararlanmamız onları çok mutlu ediyor. Konuşmak, kendilerini anlatmak, anılarını paylaşmak istiyorlar. Temel gereksinimlerinin karşılanmasında kolaylaştırıcı mekânizmaların kurulmasını bekliyorlar. Özellikle maddi konularda da sıkıntı yaşamadan yaşamlarını sürdürmeyi düşünüyorlar’ (Melek Otu, 37).***

Yaşlının kendini kıymetli ve önemli hissetmesi onun için yapılan itinalı düzenlemelerle gösterilebilecektir. Bunlar da 'Yaşlılık İlkeleri' olarak 1982 yaşlanma konusunda benimsenen kriterler bağlamında şöyle ifade edilebilir;

- Bireysel tercihleri uygun ve güven içinde yaşama fırsatının sunulması,
- Olabildiğince uzun sürelerde kendi evleri ve aile/akraba ortamlarında yaşayabilme fırsatının verilmesi,
- Toplumca ve yakınları tarafından desteklenmesi ve ilişkilerini aktif olarak sürdürdürebilmesi,
- Kendi ilgi, tercih, yetenek ve taleplerine göre her türlü etkinliklere katılım fırsatlarının artırılması,
- Ruhsal, fiziksel ve zihinsel iyiliğin sürdürülebilir olarak sağlık bakımlarıyla desteklenmesi ve imkânlarının artırılması,
- Potansiyellerinin artırılması, itibar göyerek güven ve konfor içinde yaşatılabilmesi,
- Yaşlının temel gereksinimlerinin karşılanabilmesi ve aktif yaş alabilme düzlemlerinin artırılması,
- Yeterli gelire kavuşturularak ekonomik anlamda desteklenmesi ve güçlendirilmesi olarak sıralabilmektedir.

*‘Çok fazla boş zamanları olduğu için yaşlıların sosyal hayata katılımları belki de çalışan yetişkinlerden çok daha olanaklı. Ancak bu konuda ulaşımlarının sağlanması önemli olabilir. Kendi zevk, istek, beceri ve ilgileri doğrultusunda planlamalar yapılabilir. Bu konuda yapılacak çalışmaları iki yönlü düşünmek yararlı olabilir. Yaşlılara toplumda önyargılı yaklaşımı engellemek, bu konuda toplumdaki diğer bireylerin veya aile üyelerinin bilgi ve yetilerini artırmak için çalışmalar yapılması da önemlidir. Böylece yaşlıların sosyal yaşamdan dışlanmaması sağlanmış olur. Sivil toplum kuruluşları, özel sektör gibi kamu kurumları dışındaki aktörlerin de bu konuda birşeyler yapmak üzere teşvik edilmeleri, kaynak ve güçlerin birleştirilmesi açısından yararlı olacaktır. Tiyatro, konser, spor salonları gibi tesislerden ücretsiz yararlanmalarının sağlanması da sosyal yaşamlarını artırma konusunda yardımcı olabilecektir. **Temel olarak ilgi ve destek bekliyorlar. Hatırlanmak ve dikkate alınmayı istiyorlar. Dışlanmamak, hor görülmemek istiyorlar. Onlarla birlikte zaman geçirmemizi, onlarla yaşama dair şeyleri daha çok paylaşmamızı bekliyorlar. Deneyimlerinden yararlanmamız onları çok mutlu ediyor. Konuşmak, kendilerini anlatmak, anılarını paylaşmak istiyorlar. Temel gereksinimlerinin karşılanmasında kolaylaştırıcı mekânizmaların kurulmasını bekliyorlar. Özellikle maddi konularda da sıkıntı yaşamadan yaşamlarını sürdürmeyi düşünüyorlar’** (Melek Otu, 37).*

Yaş alanları mekân dizaynında dikkate alma çabasının çıkış noktası; insanların yaş aldıkça yaşam kalitesini yükselterek sosyal iletişim fırsatlarını artırmak amacıyla, sağlık, katılım ve güvenlik açısından fırsatların optimize edilmesinin organize sürecidir.

Bu anlayış ile tasarlanan şehirlerde; hizmetler, düzenlemeler ve yapılar, insanların tespit edilen yollarla aktif bir şekilde yaşlanmalarını destekler ve buna olanak tanır:

- Yaş alan insanlar arasındaki geniş çaplı kapasite ve kaynak aralığını tanıyarak,
- Yaşlanma ile alakalı ihtiyaçlar ve tercihler için esnekliği sezip bunlara yanıt vererek,
- Yaş alanların seçtikleri kararlara ve yaşam tarzlarına saygı göstererek,
- Yaş alanlar için dezavantajlı-savunmasız durumda olanları koruyarak ve
- Bu bireyleri toplumsal yaşamın tüm alanlarına dâhil edip katılımlarını destekleyerek şehri mekânları dizayn etmek gerekir.

‘İlimizi temel alırsak sadece yaşlılar düşünülerek yapılan tasarım yok denecek kadar az. Örneğin yaşlının bütün gününü geçirebileceği, kadınlı erkekli sohbet ortamlarının olabileceği, istediği her şeyi orada yapabileceği (tarım, el sanatları, dinleme mekânları gibi) geniş, ferah özel alanların oluşturulması hem yaşlıyı hem de yakınlarını rahatlatacaktır’ (Yeni Bahar, 42).

Ülkemizde yaşanan toplumsal hayatın akışında yaşlının ailesiyle birlikte veya kurum bakımında sağlanabilecek mekân alternatifleri üzerine bir takım çözümler geliştirilmelidir. Bu yaşlı refahı ve aktif yaşlanmanın sağlanabilmesi için tüm tedbirlerin organize edilmesinin sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Yaşlının yaşadığı mekânın doğası ve aldığı ışığıyla birlikte bulunduğu bina, çevredeki hizmet ve olanakların düzeyi de yaşlıya ve içinde yaşanan çevre ve kente katkı sağlayan olumlu özelliklerdir. Toplumuz yaşlılarının aktif sağlıklı olarak yaşlanabilmelerinin sağlanmasının yanı sıra mekânsal planlamalarla daha yeşil bir ekolojik kent anlayışın hakim kılınması daha sürdürülebilir kentsel çevreyi temellendirecektir.

‘Yaşlılar için ulaşılabilirlik büyük önem taşımaktadır. Yürüyüş yolundan, gidip soluklanmak için oturacağı mekândaki koltuğa kadar birçok fiziksel şartlara dikkat edilmelidir’ (Yeni Bahar, 42).

Uzun süreli bakım hizmetlerinin kurgulanmasında görüşmecinin de belirttiği gibi, sağlık hizmetleri, sosyal yaşam ve günlük yaşam aktivitelerinin desteklenmesinde bütüncül yaklaşım yakalanarak bir takım SP’lar planlanmalıdır. Örnek olarak;

- Bireyin sağlık bakımı ve GYA desteklenmesi için Sosyal Hizmet Merkezleri/Toplum Sağlığı Merkezi benzeri yapılanmalarda “Vaka Yönetimi” yapılarak, hemşire ve sosyal

çalışmacıların “Ön Değerlendirme” çalışmaları sonucunda “Bakım Seviyeleri” tespit edilmeli ve sağlık bakımı, GYA desteklenmesine yönelik hizmetler 1. Basamakta planlanarak uzun süreli bakım desteğinin hızlı ve etkin şekilde başlatılması sağlanmalıdır.

- Şu an evde bakım hizmetleri; SB bünyesinde “evde sağlık hizmetleri yönetmeliği” doğrultusunda, ASPB bünyesinde informal evde bakım hizmetleri için sosyal yardım, engelli maaşı, saatlik bakım desteği ve YY’lerce de sosyal yardımlar, yemek tedariki, ev temizliği, ev tadilatı, ulaşım hizmetleri verilmektedir. Ancak, bir bütün olarak evde bakım hizmetlerinin kurumlar arası herhangi bir koordinasyon bulunmamaktadır. Bu durum tüm taraflar açısından hizmet kalitesini olumsuz yönde etkilemekte, aynı hizmetin tekrar tekrar verilmesine, plansız hizmete, kaynak ve emek kaybına neden olmaktadır. Evde bakım hizmetlerinin nitelikli ve etkin olarak verilebilmesi için kurumların sorumluluklarını en üst düzeyde yerine getirmelerini olanaklı kılacak eşgüdümlü çalışılmasını sağlayacak bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır.
- Yaşlı için verilen bu hizmetlerin yerinde, etkin, etkili, güvenli, mahremiyete saygılı ve insan onuruna yaraşır şekilde verilmesi esastır. Bu esas temelinde verilecek hizmetlerin uluslararası standartlarda; gerek hizmet alan, gerekse hizmet verenlere yol gösterici olacak şekilde, ölçülebilir ve denetlenebilir nitelikte olmasının sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle Bakım Hizmetleri Kalite Standartlarıyla değerlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmalı ve standartlar ödeme sistemleriyle birlikte ele alınarak entegre edilmeli ve güçlendirilmelidir.
- Bakım hizmeti veren gönüllü olarak verilecek hizmet kalitesinin artırılması ve “İnformal Bakım Verenlerin Eğitimi” sağlanarak, desteklenmesi sağlanmalıdır.
- Evde bakım ya da kurumsal bakım hizmetlerinde “Mesleki Standart ve Yeterliliği Bulunan Profesyonel” çalışanlara yönelik projeksiyonlar oluşturulmalıdır.
- Bakım hizmetleri ödeme mekânizmaları sadece bakıma muhtaçlık kriterlerine bağlı sosyal yardımlarla ve cepten ödemelerle değil, bakım ihtiyacına dayalı sigorta kapsamında kurgulanmalı ve aktüerya hesapları yapılmış olan Bakım Sigortasıyla karşılanmalıdır. Bunun için “Mevzuatı Düzenlemelerine” (YY’ler, SB ve ASPB) ve ödeme sistemlerinin yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Bu çalışmalar aynı zamanda, dünyayla aynı dili konuşan uzun süreli bakım hizmetlerinin yapılandırılmasını sağlayacak ve Türkiye’de yaşayan yabancılar,

yurtdışında yaşayan çifte vatandaşlarımızla Türkiye’de bakım hizmeti almak isteyenler için “Bakım Turizmi” destinasyonuna olanak sağlanmalıdır.

- Türkiye’de “Uzun Süreli Bakım Hizmetlerine İlişkin Politikaların” kurgulanmasına, özellikle bakım alanında yenilikler ve teknolojik gelişmelere, uluslararası çalışmalara (AB, BM vb.) destek verilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

‘Tabi ki hayır! Örneğin bir devlet kurumuna bağlı bir yatılı kuruluşun nasıl olacağı ile ilgili bir sürü projeler, çalıştaylar ya da bunun gibi eğitimler düzenleniyor. Ancak yararlanacak dezavantajlı gruba onun ne istediğini ya da bu gruplarla birebir çalışan kişilere nasıl istedikleri sorulmuyor. Politikalar sadece uzaktan görülebildiği kadarıyla yapılıyor ve ‘onlar için en iyisi’ olarak tasarlanıyor. Ya da belki mevzuatlarda, dezavantajlı grupların kalabilecekleri yerlerin en ‘iyi’ şekilde tasarlanması belirtiliyor. Ancak en iyi şekilde tasarlanarak yapılan binaların iyi bir denetimi yapılmadığından yine dezavantajlı kesimler bu güzel tasarlardan yararlanamıyor. Ama bulunduğum ilde, bazı derneklerin dezavantajlı kimselere yeniden ev yaparken bu evde yaşayacak bireylere nasıl bir ev istediklerinin sorulmasını gözlemlediğimden, aslında olması gerekeni olumlu bir şey olarak görüyorum’ (Açelya, 28).

Yaşlı nüfusu genel nüfus içindeki değişen yapısıyla, toplumlarda çok yönlü sorunların ortaya çıkmasına, yaş ilerledikçe birey fiziksel, sosyal, psikolojik, kültürel, ekonomik ve sağlık sorunları gibi pek çok konuda mahrumiyetler ve kısıtlamalar ile karşı karşıya kalmaktadır. Birey artık hayatının genç yaşlara göre farklılaştığını, gündelik rutinlerinin yavaşladığını ve sosyal katılımının sınırlandığını hisseder ve yakınlarına hissettirir. Bu gündelik yaşamındaki kabiliyetlerinin azalış ve yavaşlayışı daha önce fark etmediği bazı mağduriyetleri fark etmesini sağlar, bunlar da psikolojisini ve tüm yaşam kalitesini etkiler. Bu nedenlerle konu sağlık, biyo-psiko-sosyal boyutları olan bütüncül politikalar gerektiren bir bakış açısı ile incelenmesi gereken konudur.

‘Huzurevlerinin toplumdaki tecrit edilmesinin doğru bulmuyorum. Şehrin çok uzağında olan huzurevlerindeki yaşlılarda “ölümü bekleme” duygusunun tetiklenebileceğini düşünüyorum. Bu nedenle yaşamın içindeki bölgelerde huzurevlerinin yapılmasını daha doğru buluyorum. Yerini planlanırken de güvenli, yaşamın içinde ve ulaşımın doğru planlandığı bölgelerde olmasını önemsiyorum’ (Leylak, 31).

‘Yaşlılar önce sevgi, saygı ve şefkat bekliyorlar. Çünkü bir göz odada bile olsa çocukların ve torunlarıyla birlikte yaşamak mümkündür. Gündelik hayatın içinde, bir kenara itilmişlik duygusundan bağımsız, akıl danışılan kişi olmak; yaşlıya çok büyük bir yaşam enerjisi verir.

Yaşlısına saygılı, çocuğuna şefkatli bir toplum dileğiyle...’ (Petunya, 51).

Aktif yaşlanma ve sosyal hayata katılımının sağlanmasıyla, bireyler sosyal, psikolojik, sosyal, kültürel ve mekân imkânları açısından sorunsuz olarak yaşayarak, toplumsal hayata aktif ve üretken biçimde katılabilmektedirler. Böylece yetişkinlik dönemindeki yetenek, birikim ve rollerini kaybetmeden mutlu ve huzurlu yaşlanabilmektedirler.

‘Yaşlının sosyal hayata katılması, biraz sosyo-ekonomik, biraz kültürel biraz da fiziksel yapısıyla alakalı diye düşünüyorum. Burada tabii ki ihtiyaç duyulanın ulaşılabilir olması da büyük önem arz etmektedir.

Bu konuda bazen devlet, bazen aile, bazen de gönüllü kuruluşlara görev düşmektedir. Yani kısacası sorumluluk sahibi ve bilinçli bir toplum bu işin ilacıdır denilebilir’ (Petunya, 51).

Yaşlılar, bizim onların hayatlarını kolaylaştırmamızı, toplumun önemli bir parçası olduklarını hissetmek istiyorlar. Onlara karşı kuşatıcı, toleranslı davranışlar bekliyorlar. Sosyal hayatın içinde iltişim, komşuluk veya herhangi bir insani bağ kuramadıklarında kendilerini dört duvar arasına sıkışmış hissetmektedirler. Bu duygu onların sosyal hayattan çekilmelerine, içlerine kapanmalarına ve yalnızlaşmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle mekânsal tasarımlarda kendilerinin sosyal hayata katılımlarının kolaylaştırıldığı çözümler bekliyorlar.

‘Özellikle kadın yaşlıların erkelere oranla sosyal hayata katılımları daha sınırlıdır. Kentleşmenin yoğun olduğu ve sosyalleşme aracı olan komşuluk ilişkilerinin azaldığı büyük kentlerde yaşlılar dört duvar arasına hapsedilmektedir. Bu durum evde ki yaşantıya da olumsuz yansımaktadır. Yaşlıların ilgi alanlarına göre farklı aktiviteleri gerçekleştirebilir. Örneğin, hobi atölyesi vb. güvenli organizasyonların oluşturulması gerekir. Bunu sağlayacak mekânlara da ulaşımının kolaylaştırılması sağlanabilir ’ (Akasya, 37).

‘Empati ve gözlemlerim ışığında şunları söyleyebilirim;

- ***Yaşlıların toplumun bir parçası olduğunu görmezden gelmememizi bekliyorlar.***
- ***Fiziksel kısıtlılıkları nedeniyle yapmakta güçlük çektikleri konularda onlara toleranslı davranmamızı istiyorlar. Örneğin, yaya geçitlerinde karşıya geçmelerini bekleyecek kadar sabır göstermek bence önemlidir.***
- ***Yaşlıların daha kolay hareket edebilmesi için, kenti oluşturan unsurların tümünde gerekli planlamaları uygun şekilde yapmamızı bekliyorlardır. Örneğin; yollar, caddeler, sokaklar, konutlar, kamu kuruluşları, alışveriş merkezleri, iş merkezleri, yeşil alanlar, eğitim tesisleri, sağlık tesisleri, kültürel tesisler, ulaşım araçları ve ibadethaneler gibi ... ’ (Akasya, 37).***

Kentin mekânsal ve çevresel tasarım süreçlerinde kullanılan araçsallardan olan kentsel yenileme ve kentsel dönüşüm planlama safhalarını, tasarım disiplin uzmanları olan şehir

plancıları ve mimarların yalnız yürütüyor olması bir takım eksikliklerle kentin planlanmasını sağlamaktadır. Kentin planlama sürecinde eksik olan; kentte yaşanan sosyal hayatın sağlıklı olarak kültürel dokuya ve tüm yaş gruplarına uygun biçimde planlanamıyor olması ve gerçek talepleri karşılamıyor oluşudur. Kent bu nedenle planlama süreçlerinde, tasarımcı ile birlikte; sosyal disiplin ve politika uzmanları ayrıca da her yaş grubu mekân kullanıcılarının da söz sahibi olması gerekmektedir. Gelişmiş ülke örnekleri incelendiğinde, şehirlerle ilgili her kararda 'kent konseyleri'nin söz sahibi olduğu, bu konseylerde de tasarımcılar kadar; sosyal politika uzman ve uygulayıcıları ve kullanıcıların yer aldığı görülmektedir. Mikro planlamalarda yaşlı için ne tür yaşam alanlarının planlanması gerektiği, Makro mekân planlamalarında ise yaşlının şehir içindeki ulaşım, sağlık, eğitim ve barınma kullanımlarına ilişkin karar, talep ve ihtiyaçlar birlikte belirlenmelidir. Kentsel planlama konusunda idare veya otoritenin tek başına karar verme yerine, aktif yaşlanmayı desteklemek üzere; kenti kullananların söz sahibi olması kentlerin toplum taleplerine cevap verir nitelikte tasarlanmasını mümkün kılacaktır.

3.9 Evrensel Tasarım ve Erişilebilirlik Doğrultusunda Yaş Dostu Mekân Tasarımı

Aktif yaşlanma için toplumun tüm bireylerini ve yaşlılarını ilgilendiren düzenlemeler aslında evrensel olarak kabul edilen ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmelidir. Bu evrensel tasarım ilkeleriyle tasarlanmış her mekân, özellikle yaşlı ve engellilerin ulaşılabilirlik açısından konforla birlikte gündelik hayata katılım, boyut ve sınırlarını genişleterek daha bağımsız ve yardımsız yaşayabilmelerine imkan sağlayacaktır. Bu nedenle tasarım kriterleri, kapsayıcı, kuşatıcı, çeşitlikli ve eşitlikçi olarak toplumsal hayata katılım düzeyleri açısından herkesi ve özellikle de yaşlıları gözetmelidir.

'İnsan haklarının ve sosyal adaletin egemen olduğu toplumlarda; ne sosyal, ne de mekânsal sorunlar olmaktadır. İnsana yakıştır, eşit ve adaletli bir toplumsal hayat için herkesi kuşatan çözümler gerekir. Evrensel tasarımdan önce bu ahlak ve etik inşasının gerçekleşmesi gerekir. Bu gerçekleşirse zaten evrensel tasarım kararlarının gerekliliği üzerine konuşmayız bile... Çünkü herkesin ihtiyaçlarının ve taleplerinin gözetildiği bir toplumda; mekânsal tüm ihtiyaçlar evrensel tasarım kriterleri bağlamında çözülmüş ve karşılanmış olur' (Orkide, 42).

Evrensel tasarım ilkeleri temelde mekân üretme biçimi olarak, kentte yaşayan yaşlılar ve farklı yetenek gruplarındaki engelli bireyler için de eşit kullanım olanağının sağlanabildiği koşulları hazırlama kriterleridir. Mekânın kullanım esnekliği, geniş ölçekli bireysel tercih

ve yeteneklere uygun seçenekler sunarak, kullanıcının hayatını kolaylaştırmayı amaç edinmektedir.

‘Evrensel tasarım ilkeleri uyulmak zorunda olan, bizim de gündemimize yeni yeni giren normlardır. Örneğin engelli ve yaşlıların hayatını kolaylaştırmak için uygulanmaya başlayan erişebilirlik mevzuatı uygulamaları. Bunun belediyelerce uygulandığı örnekler kabus niteliğindedir. Yağışlı bir günde kaldırımda yürüdüğünüzde, sağlam birini de engelli yapacak niteliktedir. Arkadaşımın başına geldi... Yapılması gerekeni zorla yaptığımız için oluyor bu. Hâlbuki konunun gerekliliğini benimsesek, ona göre projelendirsek ve inşaa etsek böyle olmaz diyorum. Sırf yapmış olmak için yapıldığı imalatlardan öyle belli ki insan şaşır kalıyor...’ (Papatya, 38).

Yaşanan mekân kullanım sorunlarına kanuni olarak yaptırım getirmek üzere; 01.07.2005 tarihinde kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun geçici 2. maddesinde “Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir” hükmü bulunmaktadır. Mekân düzenlemelerinin bu kanuni yaptırımla birlikte uygulama sorumluluğu başlamıştır. Ancak düzenleme ve denetimler sürmekte olup, cezai müeyyideler henüz başlamamıştır. Aslında bu düzenlemeler hukuki zorunluluklarla değil, toplumsal duyarlılığın artırılarak, insani bir sosyal sorumluluk olarak algılanmasıyla daha hızlı revizyon ve düzenlemeler gerçekleştirilebilir.

‘Tasarımı kısıtlı ve sınırlı imkânlarla sahip olanlar için hazırlarsanız herkes için elverişli mekânlar olur bunlar. Yani tasarımınızı yaşlıya ve engelliye göre elverişli detaylandırır, onların günlük hayatlarını kolaylaştıran inceliklerle planlarsanız hem sorun yaşamaz, hem de herkes için uygun tasarlamış olursunuz. Kendisinin önemsendiğini bir rampanın detayında, kullanım konforunda hisseder yaşlı da engelli de. Yâda sık dinlenme alanları planladığınızı görünce görmediği tasarımcıya minnettar olur, dua eder yaşlımız. Şehrin sokaklarında aydınlatmayı detaylı planlarsanız kendini güvende hisseder ve geç saat kaygısı taşımadan hayata katılır yaşlı, engelli. Tüm sokaklar, kamusal alanlar, çarşı-pazar, işyerleri ve konutlar; Erişebilirlik Mevzuatı ve TSE 9111’e göre detaylandırılmalıdır. Bu konuda tüm tasarımcıların hassasiyetleri; eğitim sistemiyle ve uygulama platformlarıyla artırılmalıdır’ (Çiğdem, 52).

Konu sadece engellileri değil kısıtlı hareket kabiliyeti nedeniyle yaşlıları da ilgilendiren bir konudur. Bu nedenle hem engellilerin, hem de yaşlıların toplumsal yaşama tam ve eşit

katılımı büyük önem arz etmektedir. Bu hedefin gerçekleşmesi için ulaşılabilirliğin - erişilebilirliğin- hayata geçirilmesi ve kentin ve tüm mekânların engelsiz hale getirilmesi en önemli tasarım sorumluluğudur. Toplumda yaşayan bizler, henüz hala sağlıklı iken - her an engelli bir birey olma ihtimaliyle de yüz yüze olduğumuz riski düşünülecek olursa- bu mekân düzenlemeleri ile ilgili uygulamaların hızlandırılmasına kayıtsız kalmayarak, uygulamaların denetim mekânizmasında gönüllü bireyler olarak katılım sağlayacak duyarlılıkta olmalıyız.

‘Toplumsal inşa için herkesi kuşatan evrensel tasarım, neden olmasın. Uzun vadede uygun eğitim politikaları geliştirilip yönetsel olarak bu eğitim politikaları hayata geçirildiğinde bu mümkün olacaktır gibi geliyor bana. Çünkü evrensel bir bakış açısı ancak tüm insanlığı kucaklayan bir eğitim ve bu eğitim ile yetişmiş insan ve yöneticilerle mümkün olabilir öyle değil mi?’ (Ebegümeçi, 45).

Erişilebilirlik kavramı, özel ihtiyaçları veya engelleri olan bireylere ve hareket zorluğu çeken yaşlılara uygun teknolojilerden yararlanılarak, sosyal katılımın en yüksek düzeyine ulaşmak üzere mekânda sağlanan özgürlükler olarak da ele alınabilir. Bu kavrama uygun tasarım yapmak, insan hakları ve sosyal adalet için de toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir servis sağlayıcısı olarak hizmet etmektedir.

‘Biraz önce ifade ettiğim tam da buydu... Yaşlı ve engelli için tasarım kriterleri gereklidir dememek lazım.... ‘Mekânlar evrensel tasarım kriterlerine göre planlanmalıdır’ demek; eşsiz bir nezaketle konuyu ifade etmek demektir bence... Kimseyi marjinalleştirmeden, dışlamadan, ötekileştirmeden.... Kuşatıcı ve kapsamlı bir kavram bu... Evrensel tasarım ilkeleriyle planlanan her mekân; çocuk, genç, hasta, yaşlı, engelli, tüm bireyleri içerir... Bu da tasarımcının alfabesindeki ‘A’ gibidir. Bana göre diğer her şey ‘B, C...’ dir.’ (Sarmaşık, 39).

Mekân kullanıcısının deneyimi, bilgisi, dil yeteneği ve konsantrasyon düzeyinin belli bir uyum içinde olmasının sağlanmasıyla basit ve sezgisel kullanımın tasarıma kazandırılması, evrensel tasarım ilkelerinin gerçekleştirilmesiyle mümkün olacaktır. Toplum bireylerinde tüm mekânlarda evrensel tasarımın hayata geçirilmesine ilişkin talep bilincinin yerleşmesi, daha kuşatıcı tasarımın mekân üretme düzlem ve ürünlerinde kullanılmasını zorunlu kılarak, toplumsal yaşam kalitesinin artmasına neden olacaktır.

‘Belki atladığınız, öngörmediğiniz bir detay sonra da tamamlansa olur. Ama mekânlar bu kriterlere uymuyorsa; onarmakla da eklemekle de çözülmez...’ (Sarmaşık, 39).

‘Örneğin, engelliler için tüm mekânları ulaşılabilirliğe uygun hale getirmek.

Yaşlıları ailelerinden ayırmadan, hayata aktif katabilmelerini sağlamaktır önemli olan. Eğer bu mümkün değilse sizin Bakanlığın huzurevlerini; şehrin ve şehir hayatının en merkezi noktalarında tasarlamak ve inşa etmek gerekir.

Kimsezi çocuklar için yeni çocuk evi modelinizi beğeniyor ve onaylıyorum. Onlar da apartman yaşamında komşuluk, aitlik ve dayanışmayı öğreniyorlar' (Ladin, 40).

Tasarım, çevresel koşullar ve kullanıcının sezgi ve içgüdüleri gibi yetenek düzeylerine bakmaksızın, gerekli bilgiyi etkin ve algılanabilir bir biçimde kullanıcıya, hem görsel hem de duyuşal olarak aktarabilmelidir. Tasarım, tüm bireyler için -özellikle de savunmasız çocuk ve yaşlıları da dikkate alarak- her türlü kaza, tehlike ve hatayı olanaksız kılma potansiyeliyle birlikte, bu tür sıkıntılara tolerans sağlayabilen uyarı sistemleriyle birlikte dizayn edilmelidir.

'Evrensel tasarımdan kasıt galiba, her tür yapı, imkân ve yaşa sahip olanları içeren ilkeler galiba... Erişilebilirlik mevzuatı ve TSE 9111 bu konuda önemli adımlardır. Denetleme ve ceza kısmıyla birlikte, bu konuyu ciddiye alacak herkes' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Evrensel tasarım kriterleri, erişilebilirlik ve diğer tüm mevzuatların referans olarak kabul ettiği bir perspektifle; mekânlara katma değer katan, toplumdaki tüm kullanıcı profiline beklenenleri karşılayan ilkeler bütünüdür. Bu tasarım kriterlerine sahip mekânlar, her çeşit kullanıcının temel ihtiyaçlarını karşılayarak, hiçbir kısıtlama olmaksızın mekân kullanımına maksimum katılımın sağlanmasına aracılık etmektedirler.

'Yaşlıları tabii ki tasarım kriterlerinde öngörüyorum. Yaşlı ve engelliler diye ayırım bile yanlış bana göre. Zaten tüm bireyleri düşünmek bizim mesleki zorunluluğumuzdur. Ayrıca onları vurgulamak, söylerken bile dışlamak anlamına geliyor. Ötekileştirmeden ve vurgulamadan herkesi kuşatan çözümler yapılmalıdır. Onlara has çözümleri vurgulamamanın onları incitebileceğini düşünüyorum. Marjinalleştirmeden çözmek gerekir ihtiyaç ve talepleri. Bunları konuşuyor olmamız bile hala tasarımda bu yönün eksikliğini tam anlamıyla ifade eder' (Sarmaşık, 39).

Evrensel tasarım, düşük fiziksel gayreti sağlayabilmek üzere, etkin, konforlu, en az yorulacak şekilde tasarlanmış olmalıdır. Bu amaçla, yaşlı, engelli ve tüm kullanıcıları da kuşatan elverişli kullanım gücü uygulanmasını sağlayabilen tasarım kriterleri öngörülmalıdır. Tasarımda kullanıcının vücut ölçüsü, duruşu veya hareketliliğinden bağımsız olarak her bireyin -özellikle de çocuk veya tekerlekli sandalyede de oturan kullanıcılar da dikkate alınarak- ulaşım ve idare için uygun kullanım boyutlarının ve

zemininin sağlanması, hem gündelik hayata katılım, hem de mekânla kurulan etkileşim açısından önemli bir tasarım kriteridir.

‘Evrensel tasarım ilkeleri; herkes için geçerli olan, özellikle de engelli ve yaşlıların hayatlarını kolaylaştıran çözümler bütünüdür. Toplumun tüm bireyleri için gerekli olan tasarım ilkeleridir evrensel tasarım ilkeleri... Bu ilkelerin özgür olur, daha rahat bir hayat sürer. Bu hassasiyetler toplumsal inşa sürecine katkıda bulunur. Sosyal adalet ve fırsat eşitliği dendiğinde hep ülkenin iktisadi ve istihdam politikaları gelir akla.. Ama bunu sağlamak için daha insani tasarımlara da ihtiyaç vardır’ (Çiğdem, 52).

Kentteki tüm tasarım seviyelerinin evrensel kriterler ve erişebilirlik doğrultusunda ele alınması; eğitim, sağlık, rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanma, istihdam edilme, sosyal ve kültürel etkinliklere katılmayı da beraberinde getirecektir. Bu katılım düzeylerinin artması; hem temel insan hakları olması, hem de toplumsal yaşama dahil olmanın en temel gerekliliklerinden olduğundan, üzerinde ciddiyetle durulması gereken konudur.

‘Toplumları modernleştirebilen ve evrensel tasarım kararlarını mekânsal planlamaya yansıtabilen sürecin, gerçek bir toplum inşa süreci olduğunu düşünüyorum.

Ama bu süreç için, bireylerin beşeri sermaye ve bilgi teknoloji seviyelerinin yeterli seviyelere ulaşması gerekmektedir’ (Ladin, 40).

Erişilebilirlik (ulaşılabilirlik); herkesin, istediği her yere ve her hizmete bağımsız ve güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi için üretilen kavram olduğunu daha önce de belirtmiştik. Bu nedenle, toplumsal hayat içinde her bireyin ve her engel grubunun gereksinimleri mutlaka karşılanmalıdır. Örneğin tekerlekli sandalye kullanan bir kişi, evinden çıkıp, her hangi bir kamu binasına gitmek istediğinde; evinden çıkabilmeli, kaldırım kullanabilmeli, toplu taşımayı kullanabilmeli, karşıdan karşıya geçebilmeli, kısaca her birey gibi engelli de, tüm yaşam düzlemlerine katılarak kendini ifade etmeli ve yaşamını özgür ve engelsiz olarak gerçekleştirmelidir.

‘Ülkemizde erişilebilirlikle ilgili yeni yeni bilinçlenilmeye başlandı... Hollanda ve Japonya’yı gezme fırsatım oldu. İkisinde de kaldırım kavramı yok, su gideri ve rögar sistemi için binalardan belli bir mesafe uzaklıkta mazgal geçiyor. Kaldırım yüksekliği çok küçük bir rampayla yoldan ayrılan yürüyüş yolu böylece erişilebilirlikle ilgili ekstra önlem almanıza gerek bırakmıyor. Yol ile yürüyüş yolu dedikleri bizdeki kaldırım kavramı çok güzel, güvenli bir biçimde ayrılabilmiş durumda. Yola adım attığınız anda araç trafiği ışığı beklemeksizin zaten duruyor. Müthiş insana duyarlı bir kültür yapısı oluşmuş.

Huzurevlerinde erişilebilirlikle ilgili revizyonların hızlı bir biçimde yapıldığını orada çalışan arkadaşarımdan biliyorum. Şu anda sanmıyorum bu mevzuata göre dönüşüm yapmamış olan her hangi bir huzurevi veya rehabilitasyon merkezi kalmamıştır' (Kaktüs, 39).

WHO'nun kriterleri; özellikle yaşlıların -aktif yaşlanma kavramıyla birlikte- sosyal hayata katılımı sırasında karşılaştıkları engel ve kısıtlamaları ortadan kaldırmayı hedefleyen çalışmaları yürütmektedir. Evrensel tasarım perspektifi ile bireylerin özellikle yaşlılık nedeniyle yaşadığı çevrede sosyal ilişkilerini, toplumsal yapılarını ve iletişim boyutlarını etkileyen fiziki koşulları iyileştirmek, dolayısıyla aktif yaşlanma ile gündelik yaşama maksimum katılımları hedeflenmektedir.

'Bence insan, insandır. Her insan, insanca yaşamayı hak eder. Öyle, farklı sosyal gruplar; dezavantajlı kesimler diye bir şeyi ben kabul etmiyorum. Kardeşim tasarımcıysan, topluma hizmet ettiğini iddia ediyorsan, insanların hayatına dokunacaksın. Bütün tasan, amacın; dezavantajı ortadan kaldırmak olacak... Var olan yanlışlara hizmet etmeyeceksin. Farklılık yaratacağsın. Ben o zaman sana tasarımcı derim' (Petunya, 51).

'Ben bu mesaj verme kaygısını tüm evrensel tasarım kriterleri gerçekleştirdiyse, ikinci aşamada gerekli görürüm. Öncelikle erişilebilirlik kriterlerinin sağlıklı olarak uygulanmış olması sağlanmalıdır' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Yaşlı huzurevinde de kalsa, aile yanında da yaşasa; kesintisiz ve kısıtlı olmayan yaşamlara ulaşabilmeleri gerekir. Bunun için tasarlanan mekânlarda kaza geçirme riski olmayan detayların kullanıldığı iç mekânların yanı sıra, makro mekânlardan olan açık alan, pazar ve parklarda da bir takım önlemler almak gerekmektedir. Bunları şu başlıklar altında toplayabiliriz;

- -Kaldırımların düz ve kaymaz yüzeyli olarak planlanması, malzeme seçiminde yaşlı kullanımının gözetilmesi,
- -Kaldırımların, bisiklet - araç yolundan ayrılarak, engelli ve yaşlı kullanımı için yeterli genişlikte planlanması,
- -Yollarda sıkı denetimlerin yapılarak, sokak satıcıları, bisiklet yolu ayrımları, park etmiş araçlar ve ağaçlar gibi engellerden kaldırımların arındırılması,
- -Tüm trafik, yol ve kaldırımlarda yayalar için geçiş önceliğinin sağlanması,
- -Yol ve binaları ayıran tretuvar ve kaldırımların yaşlı kullanımı da öngörülerek alçak rıht ile kesintisiz yürümeye elverişli bir biçimde dizayn edilmesi gerektiği hususları sıralanabilir.

‘Henüz tam anlamıyla kullanılmadığını düşünüyorum. Pek çok huzurevimizde erişilebilirlik mevzuatı gereği acil onarımlar yaptırıldı. Ancak huzurevinin dışı da, onlar için aktif yaşam alanıdır. Yani şehirlerin her noktası engelli ve yaşlı için elverişli ve güvenli olmalıdır’ (Mavi ladin, 33).

Yaşlılar, yaşadığı çevrede kendilerini güvende hissederek, toplum içinde hareket etme ve sosyal hayata katılım konusunda gönüllü hale gelmesiyle birlikte; kendi fiziksel ve ruhsal sağlıklarına, sosyal bütünleşmelerine ve duygusal olarak kendilerini iyi hissetmeleri de sirayet edecektir. Bu nedenle sosyal hayat içinde gerçekleşmesi istenen tüm mekânsal katılımlarda güvenlik önemli bir konudur. Kentlerde tüm mahalle ve yollarda, sokak aydınlatması, şiddet, suç, uyuşturucu sorunlarının yanında, kamusal alanlardaki evsiz ve yoksullar gibi meselelerin de çözümlenmesi gerekmektedir. Bu sorunlar nedeniyle gece dışarı çıkmak, yaşlı insanların çoğu için oldukça ürkütücüdür. Yaşlıların kendi kişisel güvenliklerini iyileştirmelerini mümkün kılmak için alınacak tüm güvenlik tedbirleri; kamu, özel idare ve YY’lerce karşılanarak iyileştirme uygulamaları hayata geçirilmelidir.

‘Benim için dezavantajlı bireylerin ihtiyaç ve talepleri oldukça önemli bir belirleyicidir.

Bina, ofis, konut gibi mekânlar için asansör veya rampa gibi lokal çözümler yeterliyken, kent için bu konu çok farklı duyarlılıklar gerektirir. Kentin her caddesinden, her sokağına kadar yaşlı ve engellinin kenti kullanacağı planlanır. Yâda planlanması gerekir diyelim... Erişilebilirlikle ilgili revizyon henüz istendiği gibi gerçekleştirilmemiştir. Yapılan çözümler ‘-miş gibi’ diyebileceğimiz şekilde gerçekleştirilmiştir’ (Gardenya, 45).

Toplum hayatında bireysel ve sosyal yaşamlarımızın en temel gereksinimi olan gündelik hayat düzeylerine maksimum katılabilmenin en önemli koşulu her kullanıcıyı kuşatan tasarımların dizayn edilmiş olmasıdır. Bu tasarım prensipleri, tüm dünyada toplumların kültürel, sosyal, ekonomik koşulları ve beklentileri değişse de temel olarak aynı talepler doğrultusunda mekân üretimine gereksinim duymaktadır. İnsan hangi coğrafyada yaşarsa yaşasın temel fonksiyonlara açısından benzerlikler gösterir. Sosyal katılım düzeylerinde gelenek, görenek ve kültürel doku etkili olsa da ana hatlarıyla her toplumda aynı kriterlerin gerçekleştirilmiş olması beklenmektedir.

‘Sanıyorum engellilerden bahsediyorsunuz. Aslında bu gruba yaşlıları da eklemek gerekir. Öğretim gördüğüm yıllarda, aldığımız eğitimde çokça tekrarlanan, titizlenen bir konuydu. Ama 2000’lerden sonra engellilikle ilgili duyarlılığın başlamış olması bence geç kalınmış bir tarih. Bugüne kadar kentlerde yönetmelik gereği yapılan revizyonları da yetersiz buluyorum. Erişilebilirlik mevzuatının

denetim mekânizmasının daha ciddi bir biçimde işletilmesi gerekmektedir bence.. Bu denetimi Bakanlığımızın İl Müdürlüklerinin yürütmeye çalıştığını biliyorum, ama sizin İl Müdürlükleriniz bile erişilebilirlik için uygun mekânlar değil' (Duvar Sarmaşığı, 45).

Dünyada uygulanan en ideal mekân üretme biçimi olan evrensel tasarım, kentlerde yaşayan yaşlılar da dâhil herkes için eşit kullanım olanağının sağlanabildiği tasarım kararlarıdır. Bu tasarım ilkeleriyle birlikte tasarlanan mekân; kullanıcı refahı, konforu ve aktif yaş almayı sağlamanın yanında, şu fırsatları da sunmaktadır;

- Eşitlikçi kullanım sağlayarak mekânın, çeşitli yetenek gruplarındaki insanlar için kullanışlı ve pazarlanabilir nitelikte olmasını sağlar,
- Kullanım esnekliği sağlayarak mekânın, geniş ölçekli bireysel tercih ve yeteneklerine cevap vermesine olanak sağlar,
- Basit ve sezgisel kullanımla mekânın, kullanıcının deneyimi, bilgisi, dil yetenekleri veya o anki konsantrasyon düzeyine bakmaksızın kavrayışını kolaylaştırır,
- Algılanabilir bilgiyle mekânın, çevresel koşullar veya kullanıcının duyuusal yetenek düzeylerine bakmaksızın, gerekli bilgiyi etkin bir biçimde kullanıcıya aktarır,
- Hataya tolerans açısından mekânın, kaza sonucu veya kasti olmayan eylemler sonucu ortaya çıkan tehlikeleri minimum düzeyde tutmasına olanak tanır,
- Düşük fiziksel gayretle mekânın, etkin konforlu ve en az yoracak şekilde kullanılabilir olmasını hayata geçirir,
- Yaklaşım ve kullanım açısından sağladığı boyut ve tasarım imkanlarıyla, kullanıcının vücut ölçüsü, duruşu veya hareketliliğinden bağımsız olarak yaklaşımı, ulaşımı, idare ve kullanım için uygun hareket alanı ve boyut kazandırarak; kullanıcının mekân kullanım düzeylerinde ve katılımında daha iyi koşulların yaratılmasını olanaklı kılmaktadır.

'Bence evrensel tasarım kararlarından anladığım; engelli ve yaş dostu tasarım kararlarıdır. Biliyorsunuz 'Yaş Dostu Kent' kavramı Dünya Sağlık Örgütünce hayatımıza sokulan önemli tasarım kriterleridir. Kentlerde yeni uygulanan bir projedir. Bu kapsamda yürütülen bir çalışmayla örneğin İstanbul yaş dostu kentlerden biri haline dönüştürülmüş bir dünya kentidir. Bunun gibi ulaşılabilirlik de kent ve tüm mekânlarda uygulanan kriterlerdendir. Bu evrensel kriterlere ne kadar riayet edilirse, o kadar kuşatıcı tasarımlar yapılmış demektir' (Ladin, 40).

Yapılan tüm planlamalarda; ‘Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı’ çerçevesinde hazırlanan ‘Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı’ (2007) ve ‘Evde Bakım Hizmetleri Yönetmeliği’ (2008) çerçevesinde; evde bakım standardının yükseltilmesi ve aktif yaşlanmayı desteklemesi için mekânlar planlanmıştır. Bu yönetmelik perpektifiyle konu ele alınarak; yaşlılara yönelik mevcut hizmetlerin iyileştirilmesi, yeni hizmet modellerinin planlanması, geliştirilmesi ve uygulanması öngörülmüştür. Ayrıca bakım veren aile bireyleri ve aileleri de destekleyerek rahatlatan bir sistem olarak düşünülerek planlanmıştır. Bu yaş dostu mekânlara ilişkin modelleri, kamu kendi maliyetlerini düşürmek ve yaşlı refahını desteklemek üzere geliştirilebilecektir.

‘Bence her yaş grubundan bireyi tasarım yaparken öngörmüyorlar. Öyle olsa sokaklar, yollar, mekânlar erişebilirlik yönetmeliğine ihtiyaç duymazdı herhalde... Kent içinde gezerken yeni kazalarla engelli bile olunabiliyor maalesef. Acilen kentlerin tüm kullanım mekânları yaşlılara engellilere uygun hale getirilmelidir’ (Mavi Ladin, 33).

Kentsel mekân ve tüm mekânlarda yaşlılar ve görme engelliler için yurtdışında uygulanan 'rehber köpek' uygulaması için bile, kentlerin tüm mekânlarının erişilebilirlik için uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu destek uygulaması, tüm şehir düz ayak ve engelsiz ise hayata geçirilmesi mümkün olabiliyor. Aksi halde yaşam görme engelliler için zor olmaya devam ederken, çözüm önerilerinden olan bu 'rehber köpek' uygulaması da mümkün olamıyor. Görüşmecinin de ifade ettiği gibi ‘insanın rahat yaşayabilmesi için; farkındalık ve erişilebilirlik şart’

‘Sosyal politika derslerinde öğrendiğim kadarıyla erişilebilirlik mevzuatı henüz istenilen ölçüde uygulanmamaktadır. Denetimi de revizyon uygulamaları da devam etmektedir. Kentlerimiz bu açıdan gezdiğim Avrupa ülkeleri kadar erişilebilir ve engelliyle barışık durumda değil. Örneğin yaşlı ve görme engelliler için yetiştirilen rehber köpek uygulaması ülkemizde henüz yok. Sadece 1bir kişinin rehber köpeği var o da İngiliz sefirenin, rehber köpek de İngiltere’den getirilmiş. Ancak geçen gün TV de dinledim sefire hanım ‘kentlerinizin ve mekânlarınızın erişilebilir olması şart yoksa bu rehber köpeğin bana yardımı oldukça sınırlıdır’ ve ‘farkındalık ve erişilebilirlik şart’ diyordu...’ (Mimoza, 33).

Kentlerde yolların tasarımları kadar hangi malzeme ile tasarlandığının da önemi büyüktür. Her yaş grubundan insanın her türlü hava koşulunda sorunsuzca ve evrensel tasarım ilkeleri bağlamında tasarlanmış ulaşılabilirliğin de öngörüldüğü yollara sahip olmaları temel kent yaşam hakları arasındadır. Kesintisiz bir kaldırım yapısı, imalat için seçilen

malzemelerin rasyonel olması ve imalat detaylarının doğru uygulanmış olması da çok önemlidir. Tasarımcı detayları kusursuz çizse bile, uygulayıcının etik, ahlak ve iş yeteneğine bağlı olarak ürün ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle hizmet sektöründeki kalifiye eleman gereksinimi karşılanmalı, eğitimlerle sık sık yeni malzemelerin uygulama ve detay bilgileri verilmelidir.

*‘Henüz evrensel tasarım ilkelerini kentlerimizde kullandığımızı söyleyemesek de, ulaşılabilirlik mevzuatının gereklerini her **mekânsal planlamada, uygulama detaylarında sağlıklı bir biçimde** gerçekleştirebilirsek bu standarttı yakalayabileceğiz. Evrensel tasarım ilkeleri her kent için uygulanması gereken zaruri standartlardır. Bunu başarmış kentlerdeki sokakların kalabalık olduğu, herkesin gündelik hayata katılımının yüksek olduğunu söyleyebilirim’ (Bambu, 32).*

Ülkemizde de evrensel tasarım kriterlerine bağlı olarak dönüşüm ve revizyonun hızla sağlanması gerekmektedir. İnsana yakışır temel tasarım kriterleri toplumun en zayıf halkasına göre planlanabilirse, mekânsal tasarımların kullanıcı yelpazesi genişleyecek ve tüm bireyler toplumsal hayata ve sosyal iletişime açık imkan sağlayan düzeylerle yaşatılabilecektir. Bu tüm toplumun farkındalığının artırılması katkısıyla, kamu, YY’lerin ise uygulama ve denetim katkısıyla başarılabilecek hizmetlerdir. Tam bir işbirliği ve bilinç düzeyi gerektirir.

‘Asansörler ve rampalar akla ilk gelen tasarımlardır. Eksiklikler ve ya sorun çikaran faktörler ise şöyle sıralanabilir:

- Dik merdivenler,
- Dar kapılar,
- Bozuk yüzeyli ve yüksek kaldırımlar,
- Engebeli yollar,
- Güvenlik tedbiri alınmayan alt yapı çalışmaları,
- Yaşlı ve engellilerin kullanımına uygun olmayan tuvaletler,
- Turnikeler,

Döner kapılar ile yaşlı ve engellilere hizmet etmede yetersiz kalan toplu taşıma araçları diyebilirim’ (Akasya, 37).

Bütün bu gelişmeler ışığında, Türkiye’nin önümüzdeki dönemde değişen nüfus yapısı nedeniyle birlikte; çalışan genç ve yetişkin nüfusunun azalması, bağımlı yaşlı nüfusunun ise artmış olmasının getirdiği yeni sorunlarla karşı karşıya kalacağını ifade edebiliriz.

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülke kent bireyleri, tüm yaşlılar için kentin tüm açık alanlarının yeterli ve uygun biçimde tasarlanması hususunda duyarlılık ve çaba beklemektedir. Pek çok konuda sayılan aksaklıkların çözümüne ilişkin olarak; özellikle şehir plancıları, mimarlar ve uygulayıcılar için yaşlı insanların ihtiyaçları konusunda eğitim almaları ve duyarlılıkla tasarım sürecini yürütmeleri gerekmektedir.

Türkiye’de demografik yapının iyileştirilmesi için uygulanmakta olan nüfus politikalarının yanı sıra, bölgesel, mekânsal ve yapısal farklılıkları da ortadan kaldırmayı amaçlayan evrensel tasarım kararları doğrultusunda tüm mekânsal tasarımların; etkin ve verimli olarak uygulanması, yaygınlaştırılması ve denetleme mekânizmalarının hassasiyet bilinciyle gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Ülke nüfusunu kuşatan sosyal ve mekânsal politikalara ilişkin ihtiyaçları karşılar nitelikteki stratejilerin belirlenmesinin yanı sıra çözüm önerilerinin tüm bölgelerinin talepleri göz önünde bulundurularak; evrensel tasarım ilkeleri bağlamında standartların yükseltilecek uygulanması ve 'yaş dostu mekân'ların hayata geçirilmesi beklenmektedir.

BÖLÜM 4

YAŞLI DOSTU MEKÂN BAĞLAMINDA SONUÇ ve ÖNERİLER

“Şehir, insanlar kümesi ve sosyal ortamlar (sokaklar, binalar, elektrik lambaları, telefonlar vs) ile kurumlar ve yönetim aygıtlarından

(mahkemeler, hastaneler, okullar, karakollar vs.) fazlasıdır...

Şehir, daha ziyade bir zihin yapısı, bir gelenek görenek ve bu geleneklerin içinde yer alıp göreneklerde kendini gösteren davranış ve tutumlar bütünüdür”.

Park, Burgess ve McKenzie 1967, The City

Tüm ülkelerdeki dengeler ve demografik yapının değişmesiyle birlikte, dünya nüfusunun da hızla yaşlanmakta olduğu bir gerçektir. Yapılan araştırmalar ve destekleyici veri kaynakları -nüfus sayımları, nüfus araştırmaları, adrese dayalı nüfus kayıt sistemi, Birleşmiş Milletler ve TÜİK'in nüfus projeksiyonları gibi- yaşam standartlarının yükseldiğini ve doğurganlığın azalmasıyla birlikte, dünya nüfusun hızla yaşlanmaya başladığını göstermektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki nüfus artış hızına benzer bir oran, ülkemiz için de ilerleyen dönemlerde beklenmektedir. Şu an ki nüfus projeksiyonlarında genç nüfusa sahip olan ülkemiz, doğurganlık hızındaki düşüş ve ortalama yaş beklentisindeki artışla birlikte; ilerde yaşlı bir toplum haline gelecektir. Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre Türkiye'de 65 yaş üstü nüfus;

Yaşlı nüfusun genel nüfusa oranı

2013 yılında.....	5.878.603, % 7.69 iken,
2015 yılında.....	6.495.239, % 8.20 olmuş,
2023 yılında.....	10.144.719, % 12.04,
2050 yılında.....	19.484.836, % 20.84,
2075 yılında.....	24.072.343, % 27.67 olacağı düşünülmektedir.

Değişen demografik yapı, yaşlı nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı ve şekillenen toplumsal yapı göz önünde bulduğunda, gelecek sorunları karşılayabilen SP ve mekânsal planlama stratejilerinin oluşturulması gerekmektedir. Ülkemiz gibi bazı gelişmekte olan ülkelerin de politika kararlarında ve yatırımlarında demografik verilerin yanı sıra göç veren ve göç alan bölgelerle ilgili yeterli araştırmalar yapılmadan gerçekleştirilen yatırımlar; maalesef ekonomide, toplum beklentilerde, sosyal ve mekânsal politikalarda bir takım olumsuzluklara neden olduğundan, bu sorunları karşılayabilen önerilere ihtiyaç duyulmuştur.

Yaşlı nüfusunun genel nüfus içindeki değişen yapısı, toplumlarda çok yönlü sorunların ortaya çıkmasına ve tedbirler alınmazsa beraberinde; yaş ilerledikçe bireyin fiziksel, sosyal, psikolojik, kültürel, ekonomik ve sağlık sorunları gibi pek çok konuda mahrumiyetler ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalabileceğini düşündürmektedir. Birey artık hayatının genç yaşlara göre farklılaştığını, gündelik rutinlerinin yavaşladığını ve sosyal katılımının sınırlandığını hisseder ve yakınlarına da hissettirir. Bu gündelik yaşamındaki kabiliyetlerinin azalış ve yavaşlayışı daha önce fark etmediği bazı mağduriyetleri fark etmesini sağlar, bunlar da psikolojisini ve tüm yaşam kalitesini etkiler. Bu nedenle konunun sağlık-biyo-psiko-sosyal ve mekânsal boyutları olan bütüncül politikalar gerektiren bir bakış açısıyla incelenerek çözümler oluşturulması gerekmektedir.

Bu bakış açısıyla ihtiyaç duyulan koruyucu, önleyici destekleyici tedbirleri içeren sosyal ve mekânsal politikalar şu başlıklar altında toplanmıştır;

A- Sosyal Hayata Dair Çözüm Kurgusu,

- 1) Yaşlıların Yaşam Kalitelerinin Arttırılması,
- 2) Yaşlılıkla İlgili Kamusal, Hukuksal, Toplumsal Duyarlılık ve Bilinçlenme,
- 3) Ekonomik Açıdan Yaşlı Bireylerin Güçlendirilmesi,

B- Mekânsal Çözüm Kurgusu,

- 1) Makro Mekân Çözümleri,
 - 1-a) Kentsel Dönüşümde Dış Mekân Düzenlemeleri,
 - 1-b) Ulaştırma Hizmetlerinde Yenilikler,
 - 1-c) Sosyal Katılımın Sağlanması İçin Kamusal Alanlar,

1-d) Açık Alış-Veriş Mekânları ve Parklar,

1-e) Sağlık Hizmetleri,

2) Mikro Mekân Çözümleri

2-a) Konut ve Barınma,

I- Aile Yanında Yaşlanabilenler İçin Çözümler,

a- Kendi Kendine Bakabilen Yaşlılar,

b- Aile ve Yakınlarının Desteğiyle Aynı Mekânda Yaşayan Yaşlılar İçin; 'Yaşlıyla Yaşama Destek Konut Modeli',

c- Aile ve Yakınlarının Gözetiminde Komşulukla Desteklenerek Yaşayan Yaşlılar İçin, 'Yaşlıyla Komşuluk -Destek- Konut Modeli',

d- Aile Yanında Yaşlanmanın Desteklenmesi İçin 'Yaşlı Kreş'leri,

II- Kurum Bakımı Alanlar İçin Önerilen Çözümler,

a- Huzurevlerine İlişkin Öneriler,

b- Yaşlı Apartman ve Pansiyonları,

c- Sosyal Hizmet Kampüsü Modeli,

2-b) İmar Düzenlemeleri,

2-c) Kapalı Alış-Veriş Mekânları olarak belirlenmiştir.

Konu incelendiğinde sosyal hayatla mekânsal planlamanın kopuk oluşundan kaynaklı bir takım sıkıntılar görüldüğünden, iki disiplinin birlikte konuya çözüm bulması gerektiği ortaya çıkmıştır. Mekânla ilgili tasarımlar yapılırken tasarımcılar -şehir plancısı, mimar gibi- kadar, sosyal disiplin -SPU ve SHU, sosyolog ve psikolog gibi- sorumlularının da tasarım -özellikle makro mekân tasarımında- sürecinin içinde aktif olarak uygulama ve projelendirme aşamalarında bulunması gerekmektedir. Bu kurguyla tasarlanan mekânlar; kullanımın yaşlı ve engelli bireylerinin de sosyal yaşama katılımı referans alınarak planlanacağından, tüm mekânsal düzenlemeler toplumu kucaklayan 'yaş dostu mekân'lar olacaktır. Bu tasarım süreci sosyal ve mekânsal olarak kurgulanırken; üniversiteler, STK'lar, kamu ve özel sektör kurumlarının katılımıyla; sosyal hayata katılımın gerçekleşmesi için görev ve sorumlulukların tespit edildiği, sorunların tartışıldığı, toplumun talep ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak gerekli uygulama projelerini hayata geçirilmesi sağlanırken; multidisipliner ve yenilikçi bir bakış açısıyla çözümlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Makro mekânsal düzenlemenin kentteki tüm mikro mekânları da organize ederek, bütüncül yapıyla planlama yapmasının öneminden daha önce de bahsedilmişti. Makro mekân tasarımları bağlamında, kentlerin dönüşüm ve yenilenmelerinde tasarımcı, kamu, STK, sosyal girişimciler ve özel kuruluşların fikir ve uygulama dayanışmasıyla birlikte toplumsal sorunların çözümünü kolaylaştıracak potansiyeller barındırmaktadır. Bu nedenle kent yaşamında yaş dostu mekânların kurgulanması için, mikro ve makro ölçeklerde mekân tasarlama gereği ve tüm bireylerin aktif olarak gündelik hayata katılımını hedefleyen projelerin gerçekleştirilme süreçlerinde; sosyal disiplin uzmanlarının da sürece katılımının sağlanması gereken alandır.

Yaşlılık tüm mekânsal düzenlemeleri kuşatan büyük bir konudur. Konu ele alınırken yaşlıların sınırlı, kısıtlı hareket kabiliyetine sahip bireyler olduğu temel referans noktası olarak alındığında, tasarlanan her mekân diğer tüm bireyler için de elverişli ve konforlu mekânlar olacaktır. Mekânların toplumsal ve mekânsal tasarım dayanışmasıyla kurgulanabilmesi; multidisipliner ve yenilikçi bakış açısıyla mekânların tasarlanmasına ve bu anlamda toplumsal tüm sorunlara odaklanırken, yeni bir şeyi keşfetmek iddiasından çok mevcut duruma bakış açısını değiştirerek, yenilikçi ve sürdürülebilir bakışla yeni çözümler getirme iddiası taşımaktadır. Konu bu multidisipliner ve inovatif bakışla irdelenerek, insan ve mekân ilişkisi bağlamında yaş dostu mekânlarla ilgili olarak şu sınıflamalarla ele alınarak çözümler üretilmiştir;

4.1 Sosyal Hayata Dair Çözüm Kurgusu

Yıllardır insanlık tarihi farklı toplumsal olayların yaşanmasının yanı sıra farklı mekânlara da sahne olmuştur. Mekân-insan ilişkisi, tüm toplumların kendi toplumsal yapılarına ve dönüşüm süreçlerine koşturarak evrilmiştir. Bu ilişki süreci her zaman sosyal hayata direk veya indirek temas etmiş, gerçekleştirilen çözümler ise toplumsal inşa sürecine negatif veya pozitif katkılar getirmiştir.

Diğer toplumlar gibi, bizim de yaşamakta olduğumuz toplumsal dönüşüm süreci, modern toplumların safhalarına bazı yönleriyle benzer bir biçimde yaşamaya devam etmektedir. Sosyal, demografik, kültürel, ekonomik ve mekânsal değişim ve dönüşümler yaşanırken, kendi geleneksel yapımızdan kopmadan, büyük sıkıntılar yaşamadan bu süreçleri

atlabilmek toplumsal refah açısından gereklidir. Tüm toplumlarda insan ve mekân ilişkisinin toplumsal hayatın dönüşümüne olan etkilerinin irdelenmesi ve yaşanan sosyal sorunların insan-mekân ilişkilerine yansımaları ve yaratılan çözümlerin aslında, toplumun aile yapısıyla da direk ilişkisi olduğu ortaya konmuştur. Gerçekleşen sanayileşme ve modernleşme süreciyle birlikte, toplumumuzun da aile yapısındaki değişim ve dönüşümler toplumsal yapımızı değiştirmiş, beraberinde çözülmeye başlayan aile yapımızda; bu durumdan en çok yaşlılarımız etkilenmiştir. Yaşanan göçle yerinden olan yaşlı, bir de ekonomik sorunlar nedeniyle aile yanında barınamayarak farklı sorunlarla karşılaşmıştır. Yaşlı ailesiyle yaşayabilme imkanı bulsa bile, kent tasarımcılarının onun mekân kullanımını yeterince karşılayamaması nedeniyle, sosyal hayata katılımında da sorunlar yaşamaktadır.

Değişen demografik yapı içindeki yaşlı nüfusu ve ortanca nüfus grubunun aktif olarak yaş almasının yanı sıra, yaşlı refahının artırılmasını sağlamak üzere bir takım sosyal, kültürel ve ekonomik koruyucu ve önleyici tedbirlere ihtiyaç duyulmuştur.

Yaş dostu mekânlar konusunda alınacak tedbirlerden en önemlisi sosyal hayata dair olanlarıdır. Yaşlının gündelik hayata katılımının sağlanabilmesi kendi ailesince de desteklenmeli, aileden kopmadan yakınlarıyla sık görüşerek, sosyal iletişimi sağlayarak aktif yaşlanabilme konusunda hassasiyet göstermek önemlidir. Bu nedenle, insanların yaşlandıkça yaşam kalitelerinin yükseltilebilmek üzere; sağlık, katılım ve güvenlik açısından fırsatların artırılması ve organize edilebileceği süreçlerin kurgulanması gerekmektedir. Bu bağlamda toplumsal inşa süreçlerinin etik, ahlak ve sosyal adalet bağlamında iyileştirilmesi gerekmekte olup, bireylerin yaşam koşullarının sosyo-ekonomik açılardan da iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

4.1.1 Yaşlıların yaşam kalitelerinin artırılması

Yaşlının yaşam kalitesi için en önemli konu ailesi yanında ve yerinde yaşlanmanın sağlanabilmesidir. Temel olarak ekonomik ve güvenlik kaygılarıyla birlikte daha iyi bir hayat umuduyla gerçekleşen göçün tersine çevrilmesi için etkin politikalar gerçekleştirilmelidir. Bunu sağlamak için büyük kentlerin sanayi bölgesi olma durumlarından çıkarılarak, ekonominin canlılığının tüm bölgelere yaygınlaştırılması; hem

bu yükü taşıyan şehirler için, hem de göç ederek ailesi ve yaşlısını sıkıntıya sokan göçmen aileler için çözüm olacaktır. Böylece göçün büyük şehirlere özendirilmemesi, buldukları bölgelerde yapılan yatırımlarla beslenen ekonomik yapı içinde istihdam politikalarını yönetmek bu kırsal bölgeleri de kalkındıracaktır. Kamu politikalarınca ve YY uygulamalarınca kırsal kalkınmaya destek veren projelerin hayata geçirilmesi, kentlerde yığılan nüfusun mekânsal ihtiyaçlarını da azaltacaktır. Böylece mevcut aile yapısı korunabilecek, yaşlının ailesiyle birlikte kendi alıştığı bölgede yaşayabildiği mekânlar sürdürülebilecektir. Bu kırsal bölgelerin bakir oluşu yapılacak ve geliştirilebilecek mekânsal planlamaların bölgenin nüfus yapısı, talepleri doğrultusunda, çok daha yenilikçi ve uygun planlama kararlarıyla gerçekleştirilebilecektir. Bu çözüm göçü ve kentin çarpık konutlaşma sürecini durdururken, aile yapısının pozisyonunu dolayısıyla yaşlı refahını korunmasını sağlayacaktır.

Yaşlılıktaki en önemli konu sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek ve aktif yaşlanmaktır. Sağlıklı yaşam için gerekli olan sağlık koşullarının aktif yaşlanma bağlamında iyileştirilmesinin yanı sıra sorunların çözümüne ilişkin koruyucu tedbirlerin ön görülmesi gerekmektedir. Sağlıklı bir toplum için aktif yaşlanmaya yönelik koruyucu olduğu kadar önleyici hekimliğe de ağırlık verilerek, toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Bireylerin geçmişten getirdiği alışkanlıkları; geliştirilmiş sosyal haklar çerçevesinde değiştiren ve sağlıklı aktif yaşam açısından revize eden veya yenilenmesini sağlayan düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin dumansız hava sahası projesi buna güzel bir örnek uygulamadır. Sağlıklı ve aktif yaşlanmayı gerçekleştirebilmek için toplumların; düzenli spor yapmak, sağlıklı beslenmek, sigara gibi zararlı alışkanlıkları terk etmek ve düzenli sağlık kontrolleri gibi koruyucu önlemlere hassasiyet gösteren uygulamaları rutinleştirmesi gerekmektedir. Bu sağlıklı yaşlanma alışkanlıklarının toplumda yaygınlaşması için farkındalık, bilinçlendirme ve teşvik mekanizmalarının düzenlenmesi politika olarak uygulanmalıdır.

Bir diğer sosyal iyileştirme, yaşlıların kendilerine güvenlerinin artırılmasıyla birlikte yaşam kalitesini geliştiren koşulların sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Bu da yaşadıkları toplumların içinde bağımsız olarak çalışabilme, vakit geçirebilmenin yanı sıra; bağımsız, güvenli, aktif ve özgür olarak tercih ettikleri yaşamları yaşayabilmelerine olanak tanınmasıyla mümkün olacaktır. Yaşlı için yerinde yaşlanmak; ailesiyle ve yakınlarıyla

alıştığı ortam ve mekânda yaşamayı tercih etmek olduğundan, kamu politikalarının; ailelerin bu yönde toplumsal eğilim göstermelerine destek verecek mekanizmalarla göçü engellemeyi ve tersine çevirmeyi gerçekleştirmek üzere bir takım atılımlar gerçekleştirmelidir. Kırsal kalkınma modelleri için yatırımcılara düşük faizli kredi modelleriyle desteklenen yatırım teşvikleri vermeli, göç etmiş ailelerin de geri dönmesini sağlayacak iş, meslek, barınma ve istihdam politikalarını hayata geçirmelidir.

Sosyal hayata katılım düzeylerinin her birey gibi, yaşlı ve yaş alanlar için de kolaylaştırıldığı; sosyal ve mekânsal planlamalar gerçekleştirilmelidir. Kentin tüm mikro ve makro mekânlarında; sosyal aktivite, eğlence ve alışveriş gibi gereksinimlere yaşlının da ulaşımının sağlanması için gerekli olan altyapı sistemlerinin kurgulanması sağlanmalıdır. Bu doğrultuda özel sektör, YY ve kamu yatırımlarının tümünde, yaşlılık döneminde daha kaliteli ve aktif yaşam sürebilmenin hedeflenmesi, daha sağlıklı ve refah bir nüfusa sahip toplum olmaya ulaşabilmeyi de mümkün kılacaktır.

YY, kamu ve özel sektör işbirliği içinde, yaşlı ve engelli bireylerin koşullarını dikkate alarak; kentlerin iç düzenleme ve tüm mekânsal planlamalarında, ilgili tüm hukuki (erişebilirlik mevzuatı, TSE 9111 gibi) revizyonları ve gerekli önlemleri evrensel tasarım ilkeleri bağlamında dikkate alınarak hayata geçirilmelidir. Bu düzenlemeler sadece fiziki mekânı değil, tüm bireylerin hayata katılımının yüksek olduğu daha refah ve fırsat eşitliğini içeren bir toplumsal hayatı inşa ederek düzenlenmesini sağlayacaktır.

Kentlerde yaşayan ailelere yaşamakta oldukları zorlukları göğüsleyecek, yaşlısına bakma sorumluluğunun teşvik edilebilecek politikalara ağırlık verilmelidir. Aile yanında bakım alan yaşlıların artması için, bakım veren aile yakınlarının çalışma ortamlarının iyileştirilmesi, çalışma şartlarının esnetilmesine gidilmelidir. Bu bakım sorumluluğunun yenilikçi politikalarla desteklenmesi, hafifletilmesi ve aile yaşamlarına pozitif katkılar sunacak yenilikler yaratılması gerekmektedir. Öncelikle yaşlı yakını olan aile içinde, bakım sorumluluğunun kadın ve erkek arasında dengeli bir biçimde paylaşılması ve dayanışmanın teşvik edilmesi önemli bir konudur. Bakım sorumluluğunu alan (kadın veya erkek) birey için de güçlendirici, destekleyici politikalarla sorumluluk yükünün paylaşılması gerekmektedir. Yaşlısına bakmakta olan aile bireylerinin sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik olarak yaşam kalitesinin mutlaka yükseltilmesi ve sosyal iletişim

ve haklarının artırılması gerekir. Aile yanında bakım alan yaşlı ve ailesine destek sağlayacak olan evde bakım hizmetlerinin, daha kapsamlı bir biçimde yapılacak ihtiyaç ve etki analizleri doğrultusunda değerlendirilmesi yaygınlaştırılması ve uygun politikalarla kurumsallaştırılması gerekmektedir. Bu açıdan toplum hizmetlerinin güçlendirilmesi, yenilikçi sosyal destek politikalarıyla aile yapısına ve ekonomisine destek verilmelidir. Yaşlı bakımını üstlenen birey ve aileye psikolojik, ekonomik ve esnek saatli istihdam destekleri sağlanmalıdır. Evinde yaşlısına bakarken de aile ekonomisine katkı sağlayacak ve mikro kredilerle desteklenebilen iş kolları yaratılarak; bakım sorumluluğunu aksatmayan esnek saatli istihdam piyasasına katılımının sağlanması ve sosyal güvenlik primlerinin de belli oranlarda kamu veya YY'ce ödenme uygulamalarına gidilmesi gerekmektedir.

Yaşlanan bireyler alışkanlıkları, bulunduğu yeri, aile ve yakınları terk etmeden yaşamayı tercih ettiklerinden; öncelikle göç konusunun çözümüne, sonrasında da aile bağları ve yapısıyla ilgili iyileştirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Finansal yeni sistemler ve kamu yatırımlarıyla birlikte YY ve özel sektör birlikte bir takım politika ve stratejiler belirlemelidir. Bu planlama ve stratejiler toplumsal hayatı kolaylaştırarak, sosyal hayata katılım düzeylerini arttıracak şekilde farklı yaklaşımlarla desteklenerek teşvik edilmelidir. Bu yaşlanan nüfusun yaşam kalitesini geliştirebilmek için üzerinde çalışılması gereken SP alanlarındandır. Buna ilişkin olarak;

- Konunun ülke politikası olarak değerlendirilmesi gerektiği; kamu organizasyonu, STK desteğiyle Bakanlıklarla YY'lerin ortak alan çalışmalarını gerçekleştirebildiği organizasyonların kurgulanması,
- Ülkenin bağımlı nüfusunun ekonomik açıdan getirdiği yükün sadece genç ve çalışan nüfusça karşılanamayacağı, yükün dağıtıldığı alternatif modeller üretilmesi,
- Teknolojiden yararlanmanın yaygınlaştırılmasıyla (yaşlıların takibi, acil durum çağrısı, e-alışveriş kolaylığı, resmi kurumlarda yerinde hizmet gibi) ilgili çalışmaların yapılması,
- Yaşlılara (örn:60 yaş ve üzeri) yönelik istihdamda esnek mesai saatleriyle ilgili ayarlamaların belli saatlerle (5 saat gibi) sınırlı tutularak gerçekleştirilmesi,

- Yaşlı istihdamının genç işsizliğini artırmaması için düzenlenen danışmanlık hizmetleriyle ilgili girişimlerde gençlerle birlikte pay ortaklığı biçiminde istihdama teşvik edilmesi,
- SGK çalışma süresini dolduranların ve belirli yaş üzerinde olanların home-office sisteminde değerlendirilmesine ilişkin modellemelere başvurulması gibi yeniliklerle; yaşlının, bakımını üstlenen ailesinin ve dolayısıyla toplumsal hayatın iyileştirilmesine ilişkin bir takım yeniliklere ihtiyaç duyulmaktadır.

4.1.2 Yaşlılıkla ilgili kamusal, hukuksal, toplumsal duyarlılık ve bilinçlenme

Yaş almakta olan bireyler ve aileleri için daha yaşanır sosyal hayatı yaratma çabaları, toplumlarda ortaya çıkabilecek sorunlarla daha etkin baş etme beceri ve stratejilerini geliştirmektedir. Yaşlılık ve ihtiyaçlarıyla ilgili bilinçlendirme eğitimleri, toplumun genç nüfusunda farkındalık ve empatik duyarlılık yaratarak toplumsal inşa sürecine katkılar sağlayacaktır.

Yaş alanlar ve yaşlılık üzerine tüm toplumu bilinçlendiren, yaşlının toplum ve bireylerden neler beklediğine dair alan araştırma çalışmalarına AR-GE kapsamında yer vermek gerekir. Bu konuyla ilgili yapılan yenilikçi projeler hakkında düzenli ve yaygın bilginin aktarılması gerekmektedir. Yaşlıların beklenti ve hassasiyetlerinin karşılanmasına ilişkin duyarlılığın artmasının sağlanması ve her şekilde güvence altına alınarak verilecek hizmetlerin desteklenmesi gerekmektedir. Toplum içinde yaşlının yaşayabileceği herhangi bir sıkıntıda merkezi başvuruların eşgüdümlü olarak sağlanabilmesi ve takip edilmesine ilişkin hususlarda gerekli özenin gösterilmesi gerekmektedir.

Yaşlıların hayatını kolaylaştırmak ve refahını artırmak üzere yapılan her girişim hakkında düzenli bilgi akışı sağlanarak; hem yaşlıların bilgilendirilmesine, hem de toplumsal farkındalık, hassasiyet ve bilinç geliştirilmesine katkı sağlanacaktır. Yaşlılık ve onların yaşamına getirilen her türlü katkıyı içeren ilgili tüm yayınlara ulaşımın kolaylaştırılarak, bilinçlendirilmenin inşa edilmesi gerekmektedir. Tüm bireyleri özellikle de engelli ve yaşlıların mekânsal kullanımını etkileyen 'erişilebilirlik' ve 'evrensel tasarım ilkeleri' hususlarında, toplumsal bilinçlenmenin sağlanması, hukuksal ve kamusal yönetmelik, mevzuat, yaptırım ve denetim mekanizmalara ait iyileştirmelerin gerçekleştirilerek,

uygulamaların en kısa sürede tamamlanmasının sağlanması gerekmektedir. Bu konuda farkındalık ve bilinçlenme için yazılı ve sözlü iletişim kaynakları da yaygınlaştırılmalıdır. Bu konuda basılı ve sözlü iletişimde; yaşlı için anlaşılır bir dil ve biçim kullanılarak, şu hususlara dikkat edilmelidir;

- Sosyal ayrımcılık riski taşıyan insanların, güvenilir bireylerden birebir bilgi alması sağlanmalı,
- Kamu ve özel sektörde talep olduğunda dostça, yüz yüze hizmetler sağlanmalı,
- Elektronik aletlerde (örneğin; telefon, radyo, TV, banka, bilet makinesi, vb.) yaş alanlar için büyük düğmeler ve büyük harfler kullanılmalı,
- Kamu alanlarında (örneğin; kütüphanelerde, toplum merkezlerinde) cüzi ücret ya da tamamen ücretsiz olarak bilgisayar ve internete kolay erişim gibi hususların sağlanması gerekmektedir.

4.1.3 Ekonomik açıdan yaşlı bireylerin güçlendirilmesi

Çalışma hayatları boyunca yeterince tasarruf sağlayamamış ve sosyal güvenlik kapsamına girmemiş olan yaşlıların yaşam kalitesi de aile bağlarının gücüne bağlı olmak durumundadır. Herhangi bir sosyal güvencesi bulunmayan yaşlı bireyin bu konudaki güvencesi aile ve yakınları olmaktadır. Bu konuyla ilgili yapılmış geçmiş çalışmalarda, yaşlı -özellikle de erkek- bireylerin yaşlandıkça sosyal ilişki düzeyleri azalır, çevreleri daralmakta olduğundan aile bağımlılıkları da artmaktadır. Günümüzde modern hayatın getirdikleri, geniş aileden çekirdek aileye dönüş, aile bağları ve dayanışma ruhundaki azalmayla birlikte kent hayatının zorlukları gibi pek çok nedenle; yaş alanların bakımı artık hem erkek, hem de kadın yaşlanan birey için de benzer zorluklarda olup, bakımı ve bakım maliyetleri de oldukça güçleşmektedir.

Bu nedenle yaşlının kendine yetebilme ve sosyo-ekonomik gücünü artırarak, yaşlıya uygun işyeri ortamı ve verimli çalışma imkânları sağlamak; kaliteli ve aktif bir yaşam sürülebilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle, demografik yapı ve değişen trendler göz önünde bulundurularak; yaşlı için iş bulma fırsatları geliştirilmesi ve zorunlu emeklilik yaş uygulamalarının tekrar gözden geçirilmesi bu noktada önem kazanmaktadır. Emeklilik sonrası çalışmanın devam ettirilmesi için politikalar çeşitlendirilerek, istihdamda kalmaları

özendirilmelidir. Yaşlının istihdam fırsatı ve çalışma hayatına katılım sürelerinin artırılması açısından; tüm bireyleri kapsayan sürekli ve etkin politikalarla eğitimlerin güncellenmesi gerekmektedir.

Bu nedenle esnek süreli çalışma programlarıyla alternatiflendirilen ve desteklenen; ekonomi ve istihdam politikaları, yaşlılık dönemini de kapsayacak şekilde planlanarak yaşlıların ekonomik olarak güçlendirilmesini hedeflemelidir.

Bireyler yaşlılıkla birlikte fiziksel olarak enerji ve güç kaybı yaşıyor olmalarına rağmen, bilgi, birikim ve tecrübe açısından da en verimli oldukları dönemi yaşarlar. Ancak işverenlerin yaşlıları performans açısından tercih etmemeleri istihdamda fırsat eşitsizliğine neden olmaktadır. Yaşlıların uzun saatler çalışamamaları nedeniyle daha az çalışma saatlerini kapsayan esnek istihdamın; devletçe desteklendiği alanlar yaratılmalı, hatta işyerlerinin çalışan potansiyelinin belli bir oranının yaş almış olan çalışanlara ayrılma zorunluluğunun getirildiği düzenlemeler getirilmedi. Yaşlının yaşam ve meslek tecrübesinden faydalanmak ve istihdama esnek saatli olarak katmak üzere; danışmanlık veren şirketlere yaşlı katılım ortaklığında vergi indirimleri ve teşvik kredileri verilebilmelidir. Bu teşvik kredileri için gençlerin yaşlı bireylerle yapacağı belli oranlardaki pay ortaklığı yaşlının yarattığı fırsat nedeniyle itibarını da artıracaktır. Belli saatlerde çalışmak ve danışmanlık edebileceği bir düzenleme sağlanabilecektir. Eski toplumsal hayat içindeki istişare makamının tekrar iadesi olacak bu yapılanma; hem gençlerin teşvik kredisıyla iş açma imkânını sağlayacak, hem de yaşlının sosyal ve iş hayatını sağlayarak onu aktif kılacaktır.

Yaşlıların iş hayatında çalışabilmeleri yalnızca ekonomik nedenlerle değil, sosyal, kültürel ve yaşama bağlanabilme açısından da önemlidir. Bu nedenle, yaşlılara sadece ekonomik fırsatları sağlamaktan öte, sosyal rol ve konum fırsatları da planlamak gerekmektedir. STK ve gönüllü kuruluşlarda görevler üstlenebilecek yönde fırsatlar sağlayarak yetkinlikler kazandırılması, sosyal hayatları açısından da onları yüreklendirecektir. Yaşlılar için sağlanabilecek bu sosyal statü fırsatları, onların sosyal olarak aktif bir yaşam sürmelerini ve hayat kalitelerini artırmaya sebep olacaktır. Yaşlılar bu sosyal iletişimin sürdürülebildiği bir yaşamın içinde diğer bireylere de faydalı olduklarını hissettikçe, hayata daha çok bağlanmaları sağlanacaktır.

İşverenlere, belirli yaş üstü insanların çalıştırılması ile ilgili düzenlemeler yapılarak; yaş alanların ve emeklilerin istihdama katılmaları sağlanmalıdır. Yaş alarak emekli olanlar için; *'4857 Sayılı İş Kanunu 30.Madde' sindeki 50 ve daha fazla işçi çalıştırılan işyerlerinde çalıştırılması zorunlu olan özürlü ve eski hükümlü çalıştırma oranı'* gibi bir oranda çalıştırma ve istihdam yaratma zorunluluğu esnek saatli düzenleme şeklinde planlanarak kanun teklifi olarak sunulmalıdır.

Ayrıca ekonomik olarak kendilerini rahat hissetmelerine yönelik ekonomik iyileştirme ve güçlendirmeyi sağlayacak Bireysel Emeklilik Sistemine devletin daha çok katkı payı ödediği bir düzenlemeyle teşvik edildiği politikalar tasarlanmalıdır. Ayrıca gerek normal emeklilik aylık koşullarının, gerekse de 65 yaş aylığı olarak bilinen 2022 sayılı kanundaki şartlarının esnetilmesi gerekmektedir. Bu kanun kapsamında verilen yaşlı aylıklarının miktarının "asgari yaşam koşullarını karşılayacak" düzeye ulaştırılması planlanmalıdır. Aynı zamanda emeklilik sonrası çalışmayı düşünen yaşlıların; uygun koşullarda çalışmalarını sağlayacak şekilde saat, ücret ve fiziksel şartlar konusunda tüm çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik güçlü politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaşlı istihdamının esnek çalışma saatli olarak teşvik edilmesi ve cazip hale getirilmesi ekonomik açıdan desteklemenin yanında yaşlının sosyo-kültürel yaşama katılımını da sağlayacaktır. Kamu politikaları destek ve denetimiyle gerçekleşecek bu kanuni düzenleme, özel sektör, YY'ler, STK ve toplum bireylerince de teşvik edilerek, desteklenerek hayata geçirilmelidir.

4.2 Mekânsal Çözüm Kurgusu

Sosyal hayatın yapılandırılması, bilinçlendirmesi, eğitim ve kültürel faaliyetlerle desteklenmesi gibi girişimler toplumsal inşa sürecini gerçekleştirmektedir. Fakat bu tek başına yeterli olmayıp, bu ideal sosyal kurguya destek verecek mekânsal planlamaların duyarlılık ve hassasiyetle planlanması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Yıllardır bu çalışmaları yürüten ve tüm dünya kentlerinin yaş dostu mekân planlamalarını yönlendiren ve kurgulayan WHO'nun kriterlerine göre aktif yaşlanmanın desteklendiği bir kentte, yapılması gereken hizmetler, düzenlemeler ve mekânsal yapılar şu şekilde planlanmalıdır;

- Yaşlı insanlar arasındaki geniş çaplı kapasite ve kaynak aralığını tanıyarak,
- Yaşlanmayla alakalı ihtiyaçlar ve tercihlerin esnekliği sezip, bunlara yanıt vererek,
- Seçtikleri kararlara ve yaşam tarzlarına saygı göstererek,
- Yaşlıların en savunmasız ve yoksunluk içinde olanlarını koruyarak ve
- Toplumsal yaşamın tüm alanlarına dâhil edilip, katılımlarını destekleyecek şekilde yapılandırılmasını esas alarak, kentte bu yönde revizyonların yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Aktif yaşlanmanın, birey, aile ve onları çevreleyen koşullara, etkilere veya faktörlere bağlı olduğu daha önce de ifade edilmiştir. Bunlar, maddi koşulları içerdiği gibi, bireysel davranış türlerine ve duygulara da etki eden tüm sosyal faktörleri içerdiğinden, geniş çaplı düzenlemeleri gerektirir. Tüm bu belirleyici faktörler ve aralarındaki etkileşim; bireylerin ne kadar iyi yaşlandıklarına etki ederek önemli bir rol oynar. Kentsel düzenlemeler, yaşadıkları çevreyle mekân dizaynı ve bunlara bağlı hizmetlerin çoğu yönü, onların yaşam kalitelerine de yansımaktadır.

Yapılacak mekânsal düzenlemeler; nüfus içindeki yaşlı oranındaki artış ve demografik yaşlanmaya bağlı olarak yaşayacağımız sorunlar için önleyici politikalar olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Yaş alanlar bağlamında etkili yöntem ve stratejilerle kentlerin oluşturularak revize edilmesi; sadece yaşlıları veya engellileri değil, toplumdaki tüm bireyleri ilgilendiren ve duyarlılıkla birlikte sorumluluk gerektiren bir husustur. Bu kentlerde daha yaşanabilir mekânlar için hedef kitle, sadece yaşlılar olmayıp, engellileri - görme, işitme ve ortopedik- ve sağlıklı bireyleri de kuşatmalıdır.

Konuyla ilgili olarak her toplumun çözüm ve önerileri farklı olduğundan, her ülkenin uygulamaları; o topluma özel ve birbirinden farklılık gösteren planlamalar olmuştur. Aslında yaş alan nüfusu dikkate alarak yapılan tüm düzenlemeler ne şekilde yöntemle planlanırsa planlansın eğer sağlıklı uygulanabilirse; benzer pozitif sonuçlara ulaşılacak; ülke ve şehirleri, daha yaşanır ve konforlu kılacaktır.

Kentsel çevre içinde yaşamın gerçekleştiği tüm mekânların; her yaş grubu gibi yaşlıların katılımına imkân veren, ulaşılabilir, sağlıklı aktif yaşamı destekleyerek planlanması bir takım sosyal iyileştirmelerin teşvik ve desteklemelerini gerektirmektedir. Bu nedenle;

- Yaşlıların yerinde yaşlanmasının desteklendiği ve kendi evinde aile ve yakınlarının yanında bakımının teşvik edilmesi,
- Yaşlıların kendisine bakabilme kabiliyetleri tespit edilerek, ihtiyacına göre yardımların sağlanması,
- Yaşlıların profesyonel olarak bakımını üstlenecek kendi aile ve yakınlarının ekonomik (maaşla birlikte konaklama mekânları için kira desteği) ve bakım hizmetlerinin teşvikinin sağlanması,
- Yapılacak her mekânda yaşlılara yönelik geniş çaplı imkân ve seçeneklerin oluşturulması,
- Demografik yapıya bağlı olarak mahalle ve semtlerde yaşlı kreşlerinin planlanması ve yaygınlaştırılması,
- Konut ve dairelerde yaşlı yaşamını kolaylaştırmak üzere wc ve banyolu odaların belli oranla tasarlanmasının zorunlu hale getirilebilmesini sağlayan imar mevzuat değişikliklerinin gerçekleştirilmesi,
- Kurum bakımında yaşayanlar için huzurevlerinin ve yaşlı evlerinin kentteki lokasyonu (makro mekân dizaynı), yaşam (mikro) mekânları için de daha aktif ve mutlu yaşlanmaya imkân sağlayacak mekân, model ve dizaynlarının oluşturulması gerekmektedir.

4.2.1 Makro mekân çözümleri

Bireyler ve topluluklar tarafından kendi şehirlerini yaş alanlar için daha yaşanabilir bir kent haline getirebilmek üzere bir takım yeniliklerin hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmişti. Şehirleri insan ve mekân bağlamında daha yaş dostu mekânlar haline getirebilmek üzere alınacak tüm bu tedbirlerin daha etkili olabilmesi için, yaş almış insanlar mutlaka tam katılımcı olarak şehrin yeniden dizayn edilme sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir. Onların şehirde karşılaştıkları olumlu veya olumsuz mekânsal elemanları ve engelleri, kendi deneyimleriyle analiz ettikleri hususları dikkate almak suretiyle bir şehrin güçlü ve eksik olduğu yönleri değerlendirilmelidir.

WHO'ce tüm dünya kentlerine öncülük ettiği 'Yaş Dostu Kent' olma potansiyeli bir takım yenileme, düzenleme, müdahale ve iyileştirme önlemleri ve politikalarıyla birlikte her kent için mümkün görünmektedir. Bu müdahale ve iyileştirme düzenlemeleri kentsel mekân

dizaynını içeren sosyal tüm gereklilikleri içinde barındırarak; toplumsal inşayı ve kentsel mekân tasarımını içeren sosyal bir proje olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle kentlerin demografik yapı, iklim, coğrafya, sosyo-ekonomik durumu baz alınarak, tüm şehirlerin “yaş dostu mekânlar” halinde revize edilmesi mümkündür. Valilik, YY, kamu, özel sektör, STK’ları ve toplum bireylerinin destekleriyle organize edilerek bu proje gerçekleştirilmeye devam etmektedir. WHO tarafından 2005 yılında başlatılan ‘Yaşlı Dostu Kent’ kavramı, bileşenleri çerçevesinde yapılması gereken düzenleme işlerine ilişkin ana başlıklar dikkate alınarak;

- Barınma,
- Sosyal Katılım,
- Ulaştırma,
- Medeni katılım ve çalışma hayatı,
- İletişim ve bilgi,
- Saygı ve sosyal içerme,
- Toplum desteği ve sağlık hizmetleri olarak sınıflandırılmıştır.

Bu bileşenler, bizim önerilerimiz için geçerli referans noktası olarak dikkate alınarak tasarım kriterleri bu yönde planlanmıştır. Aynı zamanda öneride toplumun ihtiyaçları temel dayanak noktası olarak ele alınarak, makro mekân kadar mikro mekânlar için de konu analiz edilmiş ve çözümler üretilmiştir. Yaş almış kişilerin şehrin dizaynında tıpkı bir tasarımcı gibi tasarım sürecine katılarak değişiklikler önermesi gerektiği analizlerle ortaya çıkmıştır. Ayrıca yaşlıların etkin kullanıcılar olarak; mekânsal düzenlemelere ilişkin planlama ve uygulama aşamalarında bulunması ve gerçekleşen gelişmeyi gözlemleyerek, kentin revizyonunda etkin bir rol almasının sağlanması gerekmektedir.

Yaşlı nüfusunda yaşanan artışın yanı sıra, ülkemizde modernleşme ve sanayileşme süreciyle birlikte başlayan göç ve değişen aile yapısı da birbirine yakın süreçlerde gerçekleşince sorunun büyüklüğü daha çok görünür olmuştur. Geleneksel aile yapısının içinde sorunsuz yaşlanan bireyler; hem aile yapısının çekirdek aileye dönüşmesi, hem de göçle birlikte başlayan ‘sorunlar yolculuğu’nda yaşlının; aile veya yakınları yanında ekonomik sorunlar nedeniyle yer bulamamasıyla birlikte ‘yaşlı’yla ilgili bakım ve hizmetler artık bir sorun konusu olmuştur. Teknoloji ve sağlıktaki gelişmelerle ortalama

yaşın yükselmesi ve doğum oranlarının azalışı da eklenince; toplam nüfus içinde artan yaşlı nüfus oranı artık daha etkin çözümler gerektirmiştir. Bu nedenlerle konunun temelindeki asıl sorun olan; 'aile yapısı'ndaki değişme ve çözümlerle ilgili olarak devletin bir takım tedbirler, düzenlemeler ve teşviklerde bulunması gerekmektedir. Konunun hassasiyeti hem koruyucu, hem de önleyici tedbirleri gerekli kılmaktadır. Eğitim sisteminde yapılacak düzenlemelerle, çocuklara aile bağlarıyla ilgili bilinçlendirme kazandırılarak; bir sonraki kuşak için daha sıkı bağların inşa edilmesini sağlanabilecektir. Aile yapısının çözümlenmesinin temel nedeni olan ekonomik ve sosyal nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi de önemli konulardandır.

Bu nedenle yapılacak en önemli iş, kamunun eğitimle birlikte aile yapısına ilişkin rehabilitasyon çalışmalarını yürütmesidir. Demografik yapı içinde artan yaşlı nüfusunun oranı için; aile bağlarının güçlendirilmesi, gelecek nüfus yapısında birbiriyle sıkı ilişkilerle bağlanabilen aile yapısı inşa etmek gerekir. Bu nedenle aile kavramı, aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerini geliştirici çalışmalar, eğitimler ve politikalar geliştirilmelidir. Ayrıca tüm bireylerin olduğu kadar yaşlıların da aileleri veya bireysel olarak sosyal hayata katılım düzeylerini artırıcı faaliyetlerin mümkün olabileceği seçenekler planlanmalıdır. Yaşlı bireylerin yaşlıları veya genç kuşaklarla temas ve iletişimini arttırıcı farkındalıklar ve organizasyonlar düzenlenmelidir. Genç ve yaşlı birlikteliği, paylaşılan ortam, etkinlik ve aktiviteler artırılmalıdır.

Yaşlıların ailesiyle birlikte kalabilmesinin devletçe ekonomik ve sosyal açıdan desteklenmesi üzerine SP'lar planlanmalıdır. Aile yanında yaşlıların yaşayabilmesi için iç mekân düzenlemeleri ya da aynı apartman/sokakta yaşayabilmeleri için; devletçe kira ve bakım masraflarının üstlenildiği modeller üretilmelidir. Ayrıca aileleri yanında yer alamayan yaşlıların, kendilerini evlerinde ve aile ortamında hissedebildikleri tasarımlarla daha mutlu ve huzurlu olmaları temel ilke kabul edilerek, mekânsal modellemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenlerle günümüzde yaşlılara yönelik hizmetler yeniden incelenmeli, düzenlenmeli ve yaşlıların yaşadıkları ortamlarda, çevrelerinden koparmaksızın daha mutlu, aktif ve sağlıklı yaşayabilmelerinin yolları aranmalıdır. Temel hak olan yaşam hakkı açısından konu ele alınmalı ve bu bakış açısıyla belirlenecek toplumsal norm, ilke ve politikalar ülkemizin demografik yapısı, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri de göz önüne alınarak; farklı yaşlı grupların ihtiyaç ve gereksinimlerine

bağlı olarak baştan sona yenilenmeli ve ülkemiz koşullarına getirilecek yeniliklerle uygulanmaya geçirilmelidir.

Hızla artan yaşlı nüfus oranlarını karşılayacak planlamalar; insan ve mekân bağlamında yaş alanlar için makro ve mikro mekân tasarımları gerçekleştirilirken göz ardı edilmemesi gerekenler;

- Yaşlı nüfusun kentleşme ile birlikte demografik yapı içindeki tarihsel gelişimini incelemek,
- Toplam nüfus yapısı içinde yaşlı nüfusun sosyal, kültürel, bölgesel ve mekânsal talepler açısından profilini belirlemek, bunlar arasında mağdur yaşlı gruplarını ortaya çıkarmak,
- Yaşlı nüfusun gelecek projeksiyonuna ilişkin öngörülerde bulunarak ihtiyaç analizlerini gerçekleştirmek,
- Toplumun genç ve yaş almakta olan bireylerinden, yaşlılık dönemiyle ilgili beklenti ve öngörülerine ilişkin tespit ve analizler gerçekleştirmek gerekmektedir.

Tüm belirlenen analiz ve kriterler sonucunda; yaşlının yaşam kalitesinin artırılması, hayata katılım düzeylerinin belirlenmesi, onların toplumsal rollerinin iyileştirilmesine alanlar açacaktır. Bu veriler yaşlı bakımı konusunda; aile içinde yaşlanma ve kurum bakımından yararlanmaya yönelik politikaların şekillendirilmesine de katkıda bulunacaktır.

Makro mekân için yapılacak iyileştirmeler, koruyucu ve önleyici politikalar çerçevesinde kısa ve uzun vadede şu kriterler doğrultusunda sağlanmalıdır;

- a) Kentsel dönüşümle dış mekânlarda yapılması gereken düzenlemeler,
- b) Ulaştırma hizmetlerinde yenilikler,
- c) Sosyal katılımın sağlanması için kamusal alanlar,
- d) Açık alış-veriş mekânları ve parklar,
- e) Sağlık hizmetleri olarak sınıflandırılabilir.

4.2.1.1 Kentsel dönüşümde dış mekânlarda yapılması gereken düzenlemeler

Dünyada ve Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizdeki şehirlerin sosyal ve ekonomik üst ölçekli planlara uygun olarak tasarlanmasını

mümkün kılacak rezerv alanlara ihtiyacı bulunmaktadır. Rezerv alanlar belirlenirken, kentin bütünlüğü göz önünde bulundurularak; planlama yapılacak zemin yapısı iyice incelenerek tarıma elverişli olmayan, orman alanı olmayan ya da yapılaşmanın çevreye zarar vermeyeceği alanların seçilmesi sağlanmalıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ÇED'in de rezerv alan belirlenmesi sürecinde hazırlanması ve dikkate alınması gerekmektedir. Mekânsal kurguda; yapılaşma türü, alanın büyüklüğü, taşınacak konut sayısı, rezerv alan çevresindeki yapılaşmaların türüne bağlı olarak, sosyal ve yeşil alanların azaltılmaması kaydıyla, planlamanın en uygun biçimde tercih edilmesi gereklidir. Kentin ihtiyacı olan kamusal alan, mesken, iş ve ofis yapılarının planlamasının yanı sıra, SP için gerekli olan çocuk ve genç evleri, sosyal hizmet merkezleri, huzurevi ve rehabilitasyon merkezi binaları gibi pek çok mekân da, bu mekânsal planlama sürecinde mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Mekânsal tasarımda söz konusu projelerden hangisi gerçekleştiriliyorsa; konseptine, planlama gereklerine, çevre yapılaşmanın türüne ve diğer çevresel verilere -rüzgâr, güneş vb.- göre karar verilerek, planlama süreci sağlıklı olarak yürütülmelidir.

Kentsel planlama sırasında, dikey yapılaşma ekonomik olarak avantajlı olarak kabul edilse de; planlanan mekânın işlevselliğinin yanı sıra bulunduğu bölgenin örf, adet ve geleneklerine göre tasarlanması gerekmektedir. Tüm yaş gruplarının refahı ve kent kullanım talepleri de göz önüne alındığında, yatay yapılaşmanın tercih edilmesinin; hem kullanım açısından, hem de şehir silueti açısından daha doğru olacağı düşünülmektedir. Ancak arsa değeri ve rant kaygısı dikey yapılaşmayı zorunlu hale getirdiğinden, büyükşehirlerde arsa payı bedellerinin düzenlenmesi ve yatay yapılaşmayı teşvik eden uygulamaların getirilmesi gerekmektedir. Yenileme yapılacak bölgelerde oturacak kişilerin iyi analiz edilmesi, demografik ve kültürel yapısına uygun önerilerle ortak kullanım mekânlarının sayısının bu bölgelerde artırılması gerekmektedir. Kentin göçle büyüyen gecekondu bölgesindeki dayanışmanın getirdiği imkân ve paylaşımların yaşatılabilmesi için yeni dizayn edilen mekânlarda bireylerin tüm sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilen ve aktif olarak hayata katılabilme düzeylerinin maksimum sağlandığı mekânlar sağlanarak bireylerin mekâna adaptasyon sürecinin önemsenmesi gerekir. Örneğin çok katlı binaların alt katları, site ve bina sakinlerinin, cenaze, düğün vb. gibi durumlarda faydalanacağı, aynı zamanda yaşlılar için düzenlenen etkinlik alanları olarak planlanmak üzere kullanılabilir mekânlar haline getirilebilir. Anadolu toplumunun alışkanlıklarından olan güvercin

beslemek, birçok gecekondulunun uğraşı olduğundan mikro mekân tasarımında dikkate alınabilir, Çatının belli bir bölümü bu şekilde dizayn edilebilir. Makro mekân tasarım sürecinde kentin canlı ve ulaşabilir noktalarında; SP için gerekli olan mekânlardan kamusal alanlar, huzurevi ve sosyal hizmet merkezi de dikkate alınarak dizayn edilmesi gerekir.

Kentsel dönüşüm gerçekleştirilirken; toplumun kültürel değerlerine uygun, modern, çevreci ve sürdürülebilir kentleşmeyi sağlayacak; hem tüm kullanıcıları gözeten, hem de kente kimlik kazandıracak uygulamalara ağırlık verilmelidir. Kentsel dönüşümde tek yanlılık ve monotonlaşma geride bırakılarak, bütüncül kentsel gelişim politikaları; ülke genelinde yaygınlaştırılmalı ve ulusal ölçekte tüm bölgelerin ve özellikle de kırsal alanların kalınmasına yönelik uygun koşullar oluşturularak planlama süreci yürütülmelidir. Bütüncül bir gelişim politikası içerisinde tek başına optimize edilmiş konut, ticaret bölgesi, alışveriş merkezi ve yolların planlanması doğru değildir. Kent bir bütündür ve toplumun tüm ihtiyaçlarına cevap verebilmelidir. Dönüşüm gerçekleştirilirken geleceğe dönük projeksiyonlarla, kentin ve mevcut nüfusun özellikleri, demografik yapısı, sosyal ihtiyaçları, gündelik hayata katılım düzeyleri, mekânsal üretim araç ve talepleri de analiz edilerek gerçekleştirilmelidir. Demokratik devletler yerel demokrasi ve yönetimlere ihtiyacı duymakta olup, hizmetlerin bölgeye ve yöre halkının dokusuna uygun olarak gerçekleşebilmesi için bu gereklidir. Kentsel planlama, kamusal bir sürecin sonucu olarak, kentsel gelişim ve sürdürülebilirliğe yönelik tüm istek ve talepleri her yaş grubu için adil bir biçimde bölgesel olarak tasarlamak gerekmektedir. Tüm yaş gruplarını göz önünde bulunduran ve aktif yaşlanmayı destekleyen, en önemlisi de evrensel tasarım kararlarını içeren uygulamalarla kentsel dönüşüm ve yenileme hayata geçirilmelidir.

Sürdürülebilir bir dönüşümün gerçekleşebilmesi için; komşu kent ve bölgelerinin sosyal ve kültürel olarak bütünleşmesinin sağlanması önemlidir. Kentin diğer bölgelerini kuşatan dönüşüm; kent ve tüm bölgede uyumlu, sağlıklı ve yeterli bir dönüşüm sağlanabilir, böylece revize edilen alan, ekonomik ve sosyal olarak entegrasyonu da mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla kalıcı sonuçlar elde edebilmek için bütüncül bir kentsel dönüşüm ve gelişim stratejisi izlenmeli, komşu kent bölgelerinin bile dönüşümünde etkin olunmalıdır. Dönüşüm yapılacak alan; mekânsal planlamadan öte, asıl sosyal boyutuyla ele alınması gerekmektedir.

Revize edilen alanın sadece fiziksel ve mekânsal koşullarının iyileştirilmesinden çok, kentte yaşayan nüfusun sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik durumunun nasıl iyileştirilip geliştirilebileceğine dair çalışmalar yapılırken, yaşama katılımlarının maksimum düzeyde gerçekleşmesi hedeflenmelidir. Huzurevlerinin şehirdeki lokasyonu da yeni bir merkez yaratacak biçimde kurgulanmalı ve yaşamın içinde tasarlanmalıdır. Kent genelinde özellikle çöküntü bölgelerinde yer alan nüfus ve yaş grubuna yönelik sosyal ve eğitim koşullarını iyileştirme ve istihdamı arttırmaya yönelik çözümler öngörülmelidir. Bu bağlamda dönüşüm gerçekleştirilecek alanlarda ÇED yanında, SED da hazırlanması mutlaka talep edilmelidir.

Sürdürülebilir bir kentsel dönüşümü sağlamanın diğer önemli unsurlarından biri de, kentsel ekolojik bilincin geliştirilmesidir. Bu nedenle daha sürdürülebilir türden bir kentsel gelişim ve dönüşümü sağlayabilmek için, kentlerin doğal kaynaklarını sakınmaya, biyolojik çeşitliliğini korumaya ve arttırmaya, enerji kullanımını ve üretimini verimlileştirmeye yönelik kentsel ekolojik politikalar geliştirilmelidir. Daha yeşil bir kent tasarlamak, o bölgenin ekoloji, tasarruf ve doğal kaynakların sağlıklı kullanılmasının sağlanmasının yanı sıra; kentin yaş alan nüfusunun da aktif yaşlanabilmesine pozitif bir katkı sağlayacak kurgunun gerçekleştirilmesini getirecektir. Bunları sağlayabilmek için farklı kent formları ve ulaşım modelleri üzerinde bilimsel çalışmalar ortaya koyup, yeni gelişim bölgelerinde ve dönüşüm alanlarında bu modellerden faydalanılmalı ve imar planları da bu doğrultuda hazırlanmalıdır.

Kentsel dönüşümü bina dönüşümünün ötesine taşımak için; kentsel sağlıklaştırma, kentsel canlandırma, kentsel koruma, kentsel bezeme, kentsel sağlamlaştırma, yeniden yerleştirme, yeniden kentleştirme ve eski dokuda yeni bina yapımı gibi kavramlar üzerinden kentin ihtiyacı doğrultusunda ihtiyaç analizleri yapılmalıdır. Kentsel dönüşüm; alan içerisindeki tüm yapıları, kamuya açık alanları, caddeleri vb. unsurları kapsayan bütüncül bir tasarım yaklaşımı içerisinde ele alınmalı, daha kaliteli bir çevreyi amaçlayarak, tüm yaş gruplarını içermelidir.

Toplumdaki tüm bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilen, bölgesel ve kentsel demografik yapı bağlamında yaş dostu mekânlar; aile, genç, yaşlı ve engellileri de kuşatan toplumun her kesiminin ihtiyaçlarını karşılayan ve uygun kullanımları içermelidir. Mevcut eski

yapılardan faydalanılmalı, onları dönüştürerek kullanmalı ve mümkün olan yerlerde toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere; yeni atölye, iş alanı, kamusal alan, SP alanı, kültürel ve sosyal etkinlik alanlarının yaratılmasına olanak sağlamalıdır. Nirengilerden ve manzara noktalarından faydalanılarak, sürekliliği sağlayan yeni cazibe noktaları yaratmalıdır. Kültürel ve kentsel mimari mirası koruyup zenginleştirirken, tarihi çevreye ve yerel kimliğe de saygılı bir mekânsal planlama çalışması yürütülmelidir.

Özellikle büyükşehirlerde tüm bu sayılan faktörler göz önüne alınarak, önümüzdeki 10 ve 20 yıllık dönemlere ilişkin projeksiyonları içeren stratejik eylem planları hazırlanmalıdır. Dönüşüm ve gelişim bölgeleri bu öngörüler ekseninde belirlenmelidir. Mevcut kaynaklar gerçekçi bir yaklaşımla öncelik ve önem arz eden bölgeler için taleplerin öngörülmesiyle kullanılmalıdır. İmar planlarındaki yoğunluk ve kurgulanacak yeni şehir dokusu; kentin bütünü göz önünde bulundurularak sosyo-kültürel eğilimlere, ön görülen potansiyel nüfus yoğunluğuna, bölgenin fiziksel ve iklimsel koşullarına uygun olarak bilimsel verilere dayanılarak belirlenmeli, mevcut imar planları bu bilgiler ışığında yeniden değerlendirilerek revize edilmelidir.

4.2.1.2 Ulaştırma hizmetlerinde yenilikler

Gelişmiş tüm toplumlarda, çoğu yaş alan insan için yaşam alanında evrensel tasarım ilkeleri ve erişilebilirliğin sağlandığı ulaşım sistemleri sayesinde yürütülmektedir. Makro mekân tasarımının kurgulandığı ve tüm mikro mekânlarla ulaşım ağının sağlanabildiği kamusal taşımacılık sistemlerinin daha gelişmiş, elverişli ve hayatı kolaylaştırır nitelikte dizayn edilmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

WHO kriterlerinde de belirtildiği gibi, erişilebilirlik ve ekonomik kamusal taşımacılığı içeren taşımacılık ve ulaşım aktif yaşlanmayı etkileyen anahtar faktördür. Özellikle kentlerde hareket edebilmek ve ulaşımı sağlamak; sosyal ve kentsel katılımın yanı sıra toplumsal ve sağlık hizmetlerine erişimi de sağlayarak sistemi kolaylaştırır.

Ulaşımında yaşlılara sağlanan mevcut uygulamalara ek olarak, yaşlı insanların sık kullandıkları kritik varış noktalarına ulaşmalarının sağlanması için toplu taşıma hizmetlerinin revize edilmesi, sıklaştırılması ve saat sınırı konmaksızın sağlanabilmesi

gerekmektedir. Bahsedilen hizmetlerin yanında yaşlının sık kullandığı; hastane, sağlık merkezi, halka açık park, alışveriş merkezi, banka ve yaşlı merkezleri mekânlara ulaşımın - gece ve hafta sonu hizmetleri de dâhil edilerek- sağlanabilmesi gerekir. Taşımacılık hatları, şehir içinde ve diğer şehirlerarası bağlantı yollarının yeterli taşımacılık hatlarıyla desteklenmesi de hizmetlerden biri olarak beklenmektedir. Toplu taşımacılığın suçlara karşı daha güvenli olarak planlanması ve تنها olmasının sağlandığı, ayrıca yaşlılar için alçak seviyeli, alçak basamaklı, geniş ve yüksek koltukları olan erişilebilir araçların sayılarının artırılması gerekmektedir.

Yaşlılar için bekleme noktalarında; oturak ve hava koşullarına karşı korunaklı taşımacılık duraklarının tasarlanması gerekmektedir. Bu taşımacılık durakları, yaşlı insanların yaşadıkları yerlere yakın konumlandırılmalı ve erişilebilir olmalıdır. Bu duraklarda rampa, yürüyen merdiven, asansör, münasip platform, genel tuvalet, yaşlı için daha okunabilir ve iyi yerleştirilmiş tabelalarla desteklenmelidir.

Makro mekânın erişilebilirliği için en önemli ulaşım ağı olan yollar; bakımlı, geniş, ferah ve çok iyi aydınlatılmış olmalıdır. Bu yolların uygun bir şekilde tasarlandığı, trafik yavaşlatma yöntemleri yerleştirildiği, kavşaklarda trafik sinyal ve lambalarıyla trafik akışının yaşlı ve engelli kullanımına uygun olarak dizayn edilmesi de gerekmektedir.

Yaşlı bireyler için yapılara ve taşımacılık duraklarına yakın öncelikli park bölmeleri tasarlanmalı ve bunların güvenli olarak kullanımları sağlanabilmelidir. Bu alanların yaşlı ve engelli bireyler için farkındalık yaratılarak, kullanımının hassasiyeti temin edilmelidir. Özel ihtiyaçları olan yaşlı ve engelli bireyleri için öncelikli park yerleri kadar yolcu indirme noktaları da hazırlanmalı ve tüm toplum tarafından da bu alanlar kurallarına uygun olarak kullanılmalıdır.

4.2.1.3 Sosyal katılımın sağlanması için kamusal alanlar

Makro mekândaki tüm alanlar sosyal iletişim ve gündelik hayata katılım düzeylerine cevap verecek biçimde tasarlanmalı, ayrıca maksimum yelpazeye sahip yaş gruplarının kullanılabilir çeşitliliği de içermelidir. Özellikle bu alanlara yaşlılar için ulaşım ve olanakların erişilebilirliğine ilişkin tüm proje ve uygulamalar gerçekleştirilmeli; bu konuda tüm toplum da bilgilendirilmelidir. YY, özel idare veya kamu kaynaklarınca finanse ve

organize edilen sosyal etkinlik ve gösteriler ilave katılımcı ücreti talep edilmeden ekonomik güce uygun olarak dizayn edilerek herkesin katılımına imkân vermelidir. Bu tür organizasyonların kentin belli bölgelerinde pek çok kişiyi ağırlayacak biçimde alanlar ayrılarak, her yaş grubunun katılımına uygun mekânsal düzenlemeler de sağlanmalıdır.

Sosyal bilim uzmanlarınca; yaşlılara kamu, gönüllüler ve özel sektör tarafından nasıl daha iyi hizmet verilebileceğine ilişkin olarak düzenli danışmanlık yapılabilecek mekanizmalar kurulurken; arz ve talep odaklı ihtiyaçlar belirlenmeli, saha araştırmalarıyla hem talep açısından, hem de memnuniyet derecelendirmesi açısından sık sık kontrol edilmelidir. Değişen ihtiyaç ve tercihlere uygun olarak katılımın maksimum sağlanması için kamu, özel idareler, YY'lerin yanı sıra özel sektör tarafından da toplum için uygun hizmet ve ürünler tüm bireylere ulaştırılmalıdır.

Bölgesel, coğrafi veya etnik grup ayrımı yapılmaksızın sosyal ayrımcılığın risklerinin insanlar üzerinde etkileri de göz önünde bulundurularak; toplumsal duyarlılıkla birlikte hizmet ve organizasyonların sunumu sağlanmalıdır. Farklı coğrafi bölgelerdeki yaşlılar için değişen talep, zevk ve hizmetler belirlenerek, en uygun etkinliklerle birlikte kentin her bölgesinden ulaşımın mümkün kılındığı noktalarında bu organizasyon hizmetlerin servisi gerçekleştirilmelidir.

Yaşlılar için konforlu bir biçimde tasarlanan çeşitli kamu alanlarında her türlü etkinlikte, erişilebilirlik mevzuatına uygun mekânlarla desteklenmiş engelsiz, sınırsız alanlar örgütlenmeli, bu alanlara ulaşım da alternatifli seçeneklerle sağlanmalıdır. Kentteki eğlence merkezi, okullar, kütüphaneler, toplum hizmet merkezleri ve parklar gibi pek çok kamusal alan yaşlıların gezinti, toplantı ve etkinliklerine elverişli hale getirilmelidir. Bu etkinlikler için sağlanan organizasyonlar yaş almış bireylerin de katılımına uygun saatlerde organize edilmelidir. Etkinlikler kamu, özel idareler, YY veya STK'ca yaşlılar için ücretsiz olarak organize edilmeli, ayrıca yaşlıların ister tek başlarına, ister bir arkadaş veya yakınlarıyla birlikte katılmalarına imkân verecek biçimde finanse edilmelidir.

Bu organizasyonların sağlandığı alanlarda ve buraya sağlanan ulaşım arterlerinde; asansör, lift ve rampa planlanmalıdır. Kentin kamusal alanlarında merdiven basamakları yaşlı kullanımı baz alınarak düşük rıhtlı, sık sık dinlendirme sahanlıklarıyla desteklen bir

biçimde planlanmalıdır. Açık alanlarda yaşlı kullanımı hesaba katılarak dinlenme bankları ve tutunma tutamaklarının da mekân tasarımındaki önemli detaylar olduğundan göz ardı edilmemelidir. Bu alanlarda kapı genişlikleri, rampa eğimleri, turnikeler, düz yüzeyli kaldırımlar ve merdivenler dikkatle planlanmalı ve imalat detayları yaşlı kullanımını kolaylaştıracak biçimde ön görülmelidir.

4.2.1.4 Açık alış-veriş mekânları ve parklar

Makro mekânlarda WHO kriterlerine göre, yaşlı insanların aktif yaşam kalitesi, gündelik hayata katılım düzeyleri ve esnek hareket özgürlüğünün sağlanması yaşlının özneliği, bağımsızlığı ve yaşam kalitesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yaşlının “yerinde yaşlanma” yeteneklerinin sağlanabildiği, kentin tüm mekânsal düzlemlerinin kullanılabilirdiği ana temalar; daima yaşam kalitesi, erişim ve güvenlik olmuştur.

Yaşlı için kentin doğal çevresinin güzelliği ve temizliğinin -koku ve çöp gibi- yanı sıra gürültü seviyelerinin -trafik ve müzik sesi gibi- de duyarlılık ve hassasiyetle sağlanması gerekmektedir. Yaşlı insanlar için çevrelerinin doğal güzellik, sessizlik ve güven içinde olmasının getirdiği sosyal konfor, onların daha mutlu ve barışçıl olmasını sağlamaktadır.

WHO’ca de ifade edilen konulardan biri olan kentlerin yeşil alanlara sahip olması, yaş dostu kentler için en çok ifade edilenler hususlardan biridir. Bu nedenle kentlerde, yaşlı insanların yeşil alanları kullanmalarını engel olabilecek her türlü mekân sıkıntılarının ortadan kaldırılmasına yönelik revizyonlar ve yeniden planlamalar gerekmektedir. Kentlerde tüm bireylerce de kullanılan parkların ve açık pazar yerlerinin yaşlı kullanımı için daha güvenli, kullanışlı, sık oturma alanı ve kamelyalarla da planlanarak kullanımının daha elverişli hale getirilmesi gerekmektedir. Pazar yerlerinde belli sayıda stant aralarında dinlenme, oturma alanları ve tuvalet-lavabo alanlarının yaşlıların kullanımına uygun biçimde planlanması gerekmektedir.

Yaşlı bireyler için kentsel alanlardan pazar ve parklarda oturma alanlarının bulunması zorunlu bir kentsel mekân detayıdır. Çoğu yaşlı insan, bu alanlara katıldığında dinlenilecek mola verilecek bir yer olmadığında, kamusal alanları kullanmaktan imtina etmektedir. Yaşadıkları ve tecrübe ettikleri bu mekânsal zorluk nedeniyle de, bir daha bu mekâna katılım için şans tanımayarak, kendi kısıtlı alanlarında dolaşmayı ve bu etkinliğe

katılmamayı tercih etmektedirler. Bu nedenle açık pazar alanları ve şehir parklarında gölgelikli oturma alanları, kullanışlı yaya yolları, güvenli ve aydınlatmalı ulaşım arterleri, temiz tuvalet ve lavabo imkânlarının planlanması ve temizlik/güvenlik açısından da denetlenmesi gerekmektedir. Kentsel açık alan/dış mekân düzenlemelerinde oturma alanlarının yeniden geliştirilmesi ve düzenlenmesi önemli bir zorunluluktur. Yaşlılar için mekân katılımında güvenlik de önemli olduğundan, parklarda ve açık alanlarda toplumsal duyarlılığın geliştirilmesi ve güvenliğin ve aydınlatmanın sağlanması gerekmektedir.

Yaşlıların gündelik hayata katılımındaki önemli sıkıntılardan biri de yürümedeki kısıtlamalarıdır. Bu temel güçlük, referans alınarak planlanan yollar ve kaldırımlar yaşlıların sosyal hayata katılımını yüreklendirecek nitelikte olmalıdır. Kaldırımlar geniş, dengeli eğim ve yükseklikle planlanmış olmasının yanı sıra mevcut potansiyel tehlike ve engellerden arındırılmış olması da önemli kriterlerdendir. Bu aslında sadece yaşlı insanlar için değil, tüm bireyler için de kentsel alanda dolaşma taleplerini sıkıntıya uğratmadan ve güvenle dolaşabilecekleri mekânların tasarlanması için gerekmektedir. Ayrıca sokaklarda seyyar satıcıların kaldırımları işgal etmesi ve kaldırımlara park etmiş araçlar nedeniyle yayaların, özellikle de yaşlıların kaldırımda yürümesi güçleşmekte ve dolaşım isteği için caydırıcı olmaktadır. Hava koşullarıyla birlikte herhangi bir kaza ve düşme riski yaşlılar için büyük endişe konusu olduğundan, kaldırımlardaki yürüme parkurunun da sıklıkla kesiliyor olması, yaşlılar için endişe kaynağı ve tehdit olmaktadır.

Bu nedenle dış mekân tasarımlarında bir takım yeniliklerin zorunlu hale getirilerek uygulanması; imalatlarının elverişliliği ve ulaşılabilirliği hususlarının da denetlenmesi gerekmektedir. Bunları sayacak olursak;

- Kaldırımların keskin köşeler kullanılmaksızın seçilmiş malzemelerle imalatının yapılması, ayrıca düz ve kaymaz yüzeyli olarak detaylandırılması,
- Tüm kaldırımların, bisiklet ve araç yolundan ayrılarak, tekerlekli sandalye kullanımı için yeterli genişlikte planlanarak, imalat detaylarına özen gösterilerek çözümlenmesi,
- Yollarda sıkı denetim ve cezai müeyyide uygulamalarıyla; sokak satıcıları, bisiklet yolu ayrımları, park etmiş araçlar ve ağaçlar gibi engellerden

kaldırımların arındırılması ve böylece yaşlı kullanımının gözetilerek imalatın yapılması,

- Tüm trafikte, yollarda ve kaldırımlarda yayalar için geçiş önceliğinin sağlanması ve bu konuda hassasiyetle bilinçlendirme eğitim ve uygulamalarının artırılması,
- Kentteki alt yapı ve rögar çalışmalarının doğru ve sağlıklı planlanması, daha sonra onarım gerektirmeyecek biçimde öngörülerle imalatının gerçekleştirilmesi gerekmekte, ayrıca kol ve binaları ayıran tretuvar ve kaldırımların yaşlı kullanımı da öngörülerek alçak rıht ile kesintisiz yürümeye elverişli bir biçimde dizayn edilmesi gerekmektedir.

Aslında alt yapı ve rögar sisteminin doğru planlandığı -Hollanda ve Japonya gibi- ülkelerde, kaldırım diye bir yükselti olmaksızın bina tretuvarlarıyla yol ayrımı yapılırken, yaya güvenliği de sağlanmaktadır. Bu en ideal çözüm olup, alt yapı çalışmalarının seviyesi henüz ülkemiz için uygun olmadığından, gerçekleştirmek uzun vadede mümkün görülmektedir. Bu nedenle şu an için yol seviyesine doğru kot/rıht yüksekliği azaltılmış, hatta hiç yükseklik olmadan detaylandırılmış kaldırım taşlarıyla mekânsal tasarım gerçekleştirilmesi uygun olacaktır.

Yaşlılar, yaşadığı çevrede kendilerini güvende hissederek, toplum içinde hareket etme ve sosyal hayata katılım konusunda gönüllü hale gelmesiyle birlikte; kendi fiziksel ve ruhsal sağlıklarına, sosyal bütünleşmelerine ve duygusal olarak kendilerini iyi hissetmeleri de sirayet edecektir. Bu nedenle sosyal hayat içinde gerçekleşmesi istenen tüm mekânsal katılımlarda güvenlik önemli bir konudur. Kentlerde tüm mahalle ve yollarda, sokak aydınlatması, şiddet, suç, uyuşturucu sorunlarının yanında, kamusal alanlardaki evsiz ve yoksullar gibi meselelerin de çözümlenmesi gerekmektedir. Bu sorunlar nedeniyle gece dışarı çıkmak, yaşlı insanların çoğu için oldukça ürkütücüdür. Yaşlıların kendi kişisel güvenliklerini iyileştirmelerini mümkün kılmak için alınacak tüm güvenlik tedbirleri; kamu, özel idare ve YY'lerce karşılanarak iyileştirme uygulamaları hayata geçirilmelidir.

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülke kent bireyleri, tüm yaşlılar için kentin tüm açık alanlarının yeterli ve uygun biçimde tasarlanması hususunda duyarlılık ve çaba beklemektedir. Pek çok konuda sayılan aksaklıkların çözümüne ilişkin olarak; özellikle şehir plancıları, mimarlar ve uygulayıcılar için yaşlı insanların ihtiyaçları konusunda

eğitim almaları, ayrıca planlama yaparken de yaşı ve onlarla temas eden sosyal disiplin uzmanlarıyla kol kola dayanışma içinde tasarım sürecini yürütmeleri gerekmektedir.

4.2.1.5 Sağlık hizmetleri

Tüm bireyler gibi yaşlılar için de sağlık hizmetlerinin sosyal hizmetler gibi yaygın olarak tüm ulaşım araçlarıyla kolay erişilebilir ve etkili hizmet verebilir biçimde tasarlanması gerekmektedir. Toplumun tüm bireyleri için sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, bireylerin sağlığına geri kavuşması için; sağlık ve toplumsal destek hizmetlerinin yeterli bir yelpaze çeşitliliğinde sunulması gerekmektedir.

Yaşlının ailesiyle, yerinde bakımını desteklemek üzere arz ve talep odaklı olarak düzenli evde bakım hizmetlerine; sağlık, kişisel bakım ve temizlik hizmetleri de dâhil edilerek uygulamalar yürütülmelidir. Evde bakım merkezlerinin yanı sıra, hizmet alması gerektiği belirlenen yaşlıların evleri, sağlık hizmetlerine yakın konumda planlanmalı veya ulaşımı sağlamak üzere destek verilmelidir. Bakım için hizmetler erişilebilir ve hizmet hızı açısından da ulaşabilir olmalıdır. Kamu ve YY'lerce yaşlı sağlık hizmet sunumu; yönetsel olarak basit bir şekilde koordine edilmeli ve hizmet kolaylaştırılmalıdır. Bu anlamda yaşlıya ve yakınlarına hizmet veren tüm personel eğitimli, yardımsever ve saygılı olacak hizmet verme bilinciyle eğitim alması sağlanmalıdır.

Yaşlı ve yakınlarının sağlık hizmetlerinden kolay bir şekilde yararlanabilmeleri için en elverişli sistemler geliştirmelidir. Yaş alan birey sağlığını kaybetmeden; düzenli aralıklarla taramalardan geçirilmeleri, düzenli yürüyüş alışkanlığına teşvik ederek yaşlıların bilinçlendirilmeleri sağlanmalıdır. Kurum bakımında olan yaşlılar için, düzenli hemşire ve doktor taramaları sıklaştırılmalı, tam teşekküllü hastanelere erişim imkânı planlanmalıdır. Bu nedenle de huzurevlerinin hayata katılımın yüksek olduğu şehir merkezlerinde planlanması gerekmektedir. Her konuda tüm hizmetlere erişimin daha kolay olabilmesi için bu mekânların şehrin içinde ve hayata katılımın yoğun olduğu bölgelerde planlanması daha doğru olacaktır.

4.2.2 Mikro mekân çözümleri

Mekân tasarım süreçlerinde makro mekân kadar mikro mekân tasarımı da hayati önem taşımaktadır. Ortaya çıkarılan mikro mekân önerileri; gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin analiz edilmesi ve yaşlı taleplerinin değerlendirilmesiyle birlikte; onlar için en ideal yaşamın kurgulanmasından hareketle tasarlanmıştır.

Yaşlılara yönelik hizmetler için tasarlanması gereken tüm mekân organizasyonları, onların hareket sınırlılığı ve kısıtlılığı bağlamında dikkate alınarak planlanmalıdır. Tasarım uygulamalarında yaşlının bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşılanırken, verimlilik, etkinlik ve aktifliğini artıracak psikolojik ve sosyal desteklerin sağlandığı bir takım hizmetlere cevap vermesi hedeflenmelidir. Toplumdan beklenen hizmetler, yaşlının talepleri açısından şu şekilde sınıflandırılabilir;

- Yaşlının kişisel bakımı,
- Yaşlının barınma ve sağlık hizmetlerinin karşılanması,
- Sosyal hayata katılım düzeylerinin artırılması,
- Aile ve yakınları kadar toplumun diğer bireyleri ile de iletişim ve etkileşim halinde olma talepleri olarak değerlendirilmelidir.

Bu yaşlı gereksinimlerini karşılamak üzere sunulacak hizmetler ise iki ayrı grupta ele alınarak incelenmelidir;

* Aile yanında bakım hizmetleri,

- Kendi kendine bakabilen ve yaşayabilen yaşlılar,
- Aile ve yakınlarının desteğiyle aynı mekânda yaşayan yaşlılar,
- Aile ve yakınlarının gözetiminde komşulukla desteklenerek yaşayan yaşlılar,

* Kuramsal (devlet, özel idare, YY, gönüllü ve özel kuruluşlar, vb) bakım hizmetleri,

- Sağlıklı yaşlı için huzurevi ve yaşlı yaşam evleri,
- Özel bakım gerektiren (rehabilitasyon) yaşlı bakımı,
- Engelli yaşlı bakım hizmetleri için huzurevi ve rehabilitasyon merkezi bakımı olarak sınıflandırılabilir.

Konumuz sağlıklı yaşlılar olduğu için kurum bakımındaki rehabilitasyon ve engelli hizmetleri ile ilgili çalışma yapılmamıştır. Bu sınıflandırmanın ilk basamağındaki yaşlılar; kendi evlerinde aile ve yakınlarıyla yaşayanlara sunulan hizmetlerden olması nedeniyle en çok tercih edilen bakım modelidir. İkinci basamakta bulunan yaşlılar için kamu kaynaklarıyla sağlanan mekânlarda hizmet modelleri tam zamanlı sağlık hizmetleriyle birlikte yürütülmektedir. İkinci basamağın yürüyen (kısmen desteklenen), öz bakımını kendi veya yardımla gideren sağlıklı yaşlıların aktif olarak hayata katılımını gerçekleştirmek üzere mekânsal planlamada huzurevleri modellerinin daha da iyileştirerek ve çeşitlendirilerek sağlanmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Mikro mekânların planlama ve uygulama aşamasında; belediyeler tarafından yürütülen onay ve inceleme süreçlerinde, çizilen mimari projelere ait gerekli olan onay ve yapı kullanım izin ruhsatları için yapılan incelemelerde kapsamlı düzenlemeler getirilmelidir. Söz konusu ruhsat ve onay süreçlerinde tasarlanmış mikro mekânların yaşlı ve engelli birey kullanımı açısından da hazırlanacak yeni kriterlerle ölçülmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kriterlere göre mimari projelerin yaşlı kullanımına ne kadar hitap ettiği, onların temel ihtiyaçlarına ve mekân katılım düzeylerine ne ölçüde cevap verdiğiyle ilgili teknik incelemeler yapılmalıdır. Bu kriterler sosyal disiplin ve tasarım uzmanlarının oluşturduğu ortak ihtiyaç analizlerinin yanı sıra evrensel tasarım ve erişilebilirliğe göre oluşturulacak yeni mevzuat ve planlama kriterleri doğrultusunda belirlenmeli ve bu doğrultuda mekân için onaylar verilmelidir.

Bu doğrultuda makro mekân (kent) içinde planlanan tüm eski veya yeni yapılacak olan mikro mekân çözümlerinin erişilebilirlik mevzuatı ve TSE9111 doğrultusunda çözümlenmesi veya revize edilmesinin sağlanması gerekmektedir. Konumuz gereği bu kapsama yaşlının konut/barınma ve iletişim için kullandığı ve gündelik hayat etkinliklerini kapsayan tüm mekânlar girmektedir. Barınma, kültürel ve sosyal etkinlik mekânları olarak sayabileceğimiz bu mikro mekânlardaki yaşlı hayatını kolaylaştıran detaylar da tasarım için önem arz etmektedir.

Mikro mekân için yapılacak iyileştirmeler, koruyucu ve önleyici politikalar şu sınıflandırma kriterleri doğrultusunda planlanmalıdır;

2-a) Konut ve Barınma,

I- Aile Yanında Yaşlanabilenler İçin Çözümler,

a- Kendi Kendine Bakabilen Yaşlılar,

b- Aile ve Yakınlarının Desteğiyle Aynı Mekânda Yaşayan Yaşlılar İçin; 'Yaşlıyla Yaşama Destek Konut Modeli',

c- Aile ve Yakınlarının Gözetiminde Komşulukla Desteklenerek Yaşayan Yaşlılar İçin, 'Yaşlıyla Komşuluk -Destek- Konut Modeli',

d- Aile Yanında Yaşlanmanın Desteklenmesi İçin 'Yaşlı Kreşleri,

II- Kurum Bakımı Alanlar İçin Önerilen Çözümler,

a- Huzurevlerine İlişkin Öneriler,

b- Yaşlı Apartman ve Pansiyonları,

c- Sosyal Hizmet Kampüsü Modeli,

2-b) İmar Düzenlemeleri,

2-c) Kapalı Alış-Veriş Mekânları olarak sınıflandırılabilir.

4.2.2.1 Konut ve barınma

Yaşlılar için en ideal yaşam; aile ve yakınlarıyla birlikte yaşlanmasıdır. Tüm bireyler gibi, yaşlıların da barınma ihtiyaçlarını karşılayan yaşam alanları için en önemli olgu 'yerinde yaşlanma' dır. Bu yaşlının ikametini değiştirmeksizin, kendi aile ve yakınlarıyla birlikte kendi evinde yaşamasıdır. Sanayileşme ve modernleşme süreciyle birlikte hem göçün, hem de aile yapısının değişim ve dönüşümü yaşlı bireylerin yaşam alanları için bir takım sorunlar oluşturmuştur. Ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların değişimi, önce aile ve geleneksel yapımızı, sonrasında da yaşlının ailedeki konumunu değiştirmiştir.

Yaşlıyı eski yaşam mekânı ve alışkanlıklardan koparmadan, yerinde yaşlanmayı destekleyecek modellere odaklanmak gerekir. Eğer bu sağlıklı bir biçimde sağlanamıyorsa, ailesinin yakında veya yakınında planlanmalıdır. Bu da sağlanamıyorsa, kurum bakım şartları, mekânsal kurgusunun iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu sağlanırken yaşlının yaşadığı çevrenin özellikleriyle yaşam tatmini arasındaki öznel ilişki düzeyini; ev, mahalle, aile, komşular, yaşam biçimi ve ikamet edilen yerden memnuniyet düzeyiyle ölçmek gerekmektedir.

Ülkemizde yaşanan demografik, sosyal ve ekonomik değişimlerin yarattığı toplumsal hayatın akışında, yaşlının ailesiyle birlikte veya kurum bakımında sağlanabilecek mekân alternatifleri üzerine bir takım çözümler geliştirilmelidir. Yaşlı refahı ve aktif yaşlanmanın sağlanabilmesi için, konunun sosyal ve mekânsal kurgusunun bir arada çözümleri barındırması ve yaşlıyı içermesi gerekmektedir. Yaşlının yaşadığı mekânın doğası, alışkanlıklarına ve dokusuna uygunluğu irdelenmeli ve planlamalar bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir. Mekânın aldığı doğal ışık düzeyi, kentin ekolojisine uygunluğu, çevredeki yapı, hizmet ve olanaklar düzeyi doğrultusunda yaşlı bireye, çevresine ve kente katkı sağlayacaktır. Toplumun yaş alan bireylerinin aktif olarak yaşlanabilmelerine destek verecek, gündelik yaşam kategorileri ve sosyal hayata katılımlarını artıracak yaş dostu mekânları planlayarak, inşa etmek; sosyal disiplinle birlikte mekânsal planlama uzmanlarının da ortak sorumluluğudur.

4.2.2.1.1 Aile yanında yaşlanabilenler için çözümler

Ailelerin yaşlı bakımı konusunda teşvik edilmesi, bu bakıma engel olan tüm mekân sıkıntılarının minimuma indirilmesi gerekmektedir. Aile yanında yaşlanabilmek hem her yaş almakta olan bireyin hayali, hem de toplumsal yaşamdaki denge açısından da -alışkın olduğumuz ancak, şimdilerde unuttuğumuz- en ideal durumdur.

Aile yanında yaşlanabilme fırsatını yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak üzere yaşlılar için planlanması gereken koruyucu ve önleyici politikaları şu şekilde sıralanabilir;

- Aktif yaşlanmayla ilgili koruyucu yaklaşımların güçlendirildiği,
- Ailelere yaşlının bakım desteğine ilişkin sürekli eğitimin sağlanarak desteklendiği,
- Yaşlıların ihtiyaç duyduğu fiziksel şartların ihtiyaca göre desteklenerek planlandığı,
- Aile içi iletişim ve karşılıklı desteklerin sağlandığı, nesiller arası dayanışma ile kültürel geçişlerin gerekliliğinin farkındalığının artırılabilirdiği,
- İhtiyacı olanlar için gerektiğinde günlük yaşam aktivitelerinde formal destek alındığı,

- Evde bakım hizmet niteliğinin denetlendiği ve yaşlı yaşam katılımına ilişkin kalite göstergelerinin izlendiği,
- Yaşlının sosyal yaşamının pek çok alanda desteklendiği,
- Aile ortamındaki birlik ve dayanışma için gerekli SP'lara ilişkin eğitim ve bilinçlendirme uygulanmalarının geliştirilebildiği,
- Yaşlıların donanımlarına ve yeteneklerine uygun olarak; anlaşılır teknolojik ürünlerle yaşamlarının desteklenerek kolaylaştırılabildiği,
- Kronik hastalıkları bulunanlar yaşlılar için sağlık hizmetlerinin kamu ve YY dayanışmasıyla yaşlıların kendi evlerinde giderilebildiği,
- Demans ve Alzheimer konusunda yaşlı aile ve yakınlarına özel bilgilendirme desteklerinin sağlandığı,
- Yaşlıların ailelerinin bakım yüklerinin alındığı etkinlik ve organizasyonların düzenlenmesi gerekmektedir.

Yaşlının aile yanında yaşamını kolaylaştırmak üzere yapılan araştırmalarda eski köy evlerinde uygulanan, ancak şimdilerde pek görmediğimiz gardırop biçiminde banyolu oda tasarımının kullanılabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle yeni yapılan tüm apartman dairelerinde odalarında -ulaşılabilirlik yönetmeliğini de dikkate alarak- oda içlerinde banyo tasarımının yapılmasının zorunluluk getirilerek uygulanması gerekmektedir. Bu düşünülen uygulama apartman ve sitelerde de erişilebilirlik mevzuatı ve evrensel tasarım ilkelerinin uygulanmasını da içererek hayat geçirilebilecek bir planlama modelidir.

Yaşlı için ideal olan evlerinde ve yerinde yaşlanmayı destekleyen, ayrıca bakımlarını kolaylaştırıcı politika ve hizmetlerin planlanması gerekmektedir. Gündüzlü hizmet veren merkezleri yapılandırıp yaygınlaştırarak bu merkezlerde sunulan hizmetleri çeşitlendirmek ve yaşlıların evleriyle bu merkezler arasında ulaşımını sağlayacak yolların geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yaşlıların sosyal hayata katılımlarını artırıcı faaliyetlerin planlanması ve birbirleri arasındaki iletişimi artırıcı etkinliklerin düzenlenmesi sağlanmalıdır.

Yaşlının sağlık hizmetlerinden kolay bir şekilde yararlanabilmeleri için sistemler de geliştirilmelidir. Yaşlıların üretkenliklerini geliştirici kurs ve eğitimler düzenlenerek, katılımları da maksimum düzeyde sağlanmalıdır.

Ayrıca yaşlıların deneyimlerinden yararlanılabilecek, eski geleneksel aile yapısı dayanışmasının tekrar hayata geçirilmesi, yaşlının eski saygınlık ve istişare makamı oluşunun gençlerin hayatına getireceği kolaylığın bilincine varılacak toplumsal inşa süreçlerinin işletilmesi gerekmektedir. Bu tür mekanizmalar için sosyal hayatın yeniden kurgulanması, toplum bilincinin yükseltilmesi, aile yapısının öneminin artırılması, gençlerin büyüklerin kılavuzluğuna olan ihtiyaçlarının anlatılarak, yaşamlarına dâhil edilmesinin gerektiği bilinci yaratılarak desteklenmelidir. Aile yanında yaşlanabilenler için çözümleri şu şekilde sınıflayabiliriz;

- a- Kendi Kendine Bakabilen Yaşlılar,
- b- Aile ve Yakınlarının Desteğiyle Aynı Mekânda Yaşayan Yaşlılar İçin; ‘Yaşlıla Yaşama Destek Konut Modeli’,
- c- Aile ve Yakınlarının Gözetiminde Komşulukla Desteklenerek Yaşayan Yaşlılar İçin, ‘Yaşlıla Komşuluk -Destek- Konut Modeli’,
- d- Aile Yanında Yaşlanmanın Desteklenmesi İçin ‘Yaşlı Kreş’leri,

4.2.2.1.1.1 Kendi kendine bakabilen yaşlılar

Yaşlıların yerinde yaşlanması veya aile ve yakınlarının yanında bakımının kimi zaman yaşlı tarafından da tercih edilmediği durumlarda kamuca desteklenerek kendisine bakabilme kabiliyetleri tespit edilen yaşlılar için uygulanabilecek bir modeldir. Zaman zaman doktor, hemşire, destek ve bakım elemanlarının belli aralıklarla da hizmet vereceği bu model aslında yaşlısıyla komşu olabilmeyi de içeren bir modellemedir. Bu hizmet için yaşlıların profesyonel olarak bakım desteği alması ve maaşla birlikte konaklama mekânı için de kira veya mülk edinimine ilişkin destek ve teşviklerin sağlanması gerekmektedir.

Yaşlının tek başına yaş almasını destekleyen Şekil 27’de gösterilen 1+1 projede; konuklarını ağırlayabileceği yaşam alanı ve büyük bir gömme balkon, mutfak bölümü, yatak odası ve ıslak hacimlerle planlanarak tüm temel ihtiyaçlar planlanmıştır. Gerekli

durumlarda yanında konuk edebileceği torun, akraba ve arkadaşlarını yatılı olarak da misafir edebilme alternatifi bu projelerde öngörülmüştür. Bu model, yaşlının kendi bakımını genel olarak karşılayabildiği durumlarda tercih edilen bir model olup, gerektiği zamanlarda, akraba ve ailesiyle desteklenmesinin sağlanması için elverişli bir model olduğu düşünülmektedir.

Yaşlının yalnız yaşayabilmesini öneren Şekil 28'de de 1+1 yaşlı evinin apartman katı içindeki konumunu belirten durum çizilmiştir. Bu dairenin yanındaki 2+1 dairenin de yaşlı yakınları tarafından satın alınmasının destekleneceği teşvik kredilerinin sağlanabileceği düşünülmüştür. Bu modelleme ile yaşlı hem kendine yetebilen bir özgüvenle yaşayacak, hem de ailesinin onun için endişelerinin minimuma ineceği bir model olarak düşünülmektedir.

Yaşam odası planında (Şekil 29 ve 30) yaşlı kullanımı açısından uygun olacağı düşünülen; kendi ihtiyaçlarını görebileceği, televizyon, oturma, yatma, ıslak hacim, giyinme ve soyunma ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde planlanmıştır. Ev halkının misafiri geldiğinde yaşlının rahatsız olmayacağı ve kendine yeteceği bir alan tasarlanmaya çalışılmıştır. Mekân büyük olursa yaşlının dağınıklık ve yalnızlıktan sıkılacağı, küçük olursa da hareket kısıtlılığı nedeniyle sık kazaya açık olabileceği düşüncesiyle makul ölçülerde tutulmaya çalışılmıştır. Yaşlının diğer katılım ihtiyaçlarının aile ile birlikte gidermesi gerektiği fikrinden yola çıkılarak; tüm ihtiyaç fonksiyonları da odaya yüklenmemeye çalışılmıştır. Temel fikir; yaşlı konforunu gözetmek ve yalnız kalmamasını sağlamak olup, yaşlının aile bireyleriyle birlikte verimli vakit geçirebilmesi, ihtiyaç duyduğunda da istirahati için kendi yaşam mahallini yeterli işlevlerle birlikte kullanmasının mümkün kılınması olmuştur.

Yapılan modellemelerde, değişen aile yapımızın artık çekirdek aile haline gelmesinin yarattığı akraba ve aile ilişki bağlarının çözülmesine engel olarak; aile yapısına katkı sunması ve tekrar ailenin kuşaklararası dayanışmasına destek olabilmenin yanı sıra yaşlının da sevdikleriyle birlikte aktif yaşlanması desteklemek üzere planlanmıştır.

Yaşlı yaşam odasının daire içindeki konumunu göstermek üzere Şekil 31 ve 32'de; 'yaşlıyla yaşama destek' projesinin alternatif 1 ve alternatif 2'de gösterilen oda yerleşim

planlarının diğer mekânlarla olan ilişki düzeni göstermek üzere çizilmiştir. Yaşlı yaşam odaları oda içinde wc planlanma tercihi nedeniyle; evin wc ve banyosuna yakın olarak planlanmış, diğer ortak kullanım mahalleriyle olan ilişkisinin de yaşlının ulaşımı ve kullanım konforu gözetilerek odalar planlanmıştır. Bu planlar yaş dostu mekânlara örnek verebilmek üzere tasarlanmış ‘Yaşlıyla Yaşama Destek’ Modeli ile yaşlının aile yanında yük olmadan da yaşayabileceği ve aile yapısına yönelik bir iyileştirme olduğu düşüncesiyle dizayn edilmiştir. Ailedeki düzenin aksamaması ve yaşlının kendine has özel alanın lavabo ve duş ihtiyacını karşılaması açısından görseli de bozmamak üzere gardırop biçiminde tasarlanmıştır. Böyle dizayn edilmiş odanın, ailenin yaşlısı olmasa bile; sahip oldukları gençleri veya misafirlerinin de kullanabileceği alternatif ve özel bir mekân olabileceği düşünülmüştür. Bu mekân daireye de artı bir değer kazandırarak; hem yatırımcısına kazanç, hem de toplumsal farkındalık ve duyarlılıkla sosyal politikaya hizmet edecektir. Yaşlı bakımının kamuya maliyetinin ayda 3.000 ile 6.000 TL olduğu düşünülür ise; yaşlı yakınlarına bu modellerdeki dairelerin mülk edinilmesi veya kiralanmasında konularında kamu, YY ve özel idarelerce sağlanacak teşvik ve kredilerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli alt yapı çalışmalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Bu planlamanın her apartman veya sitenin sahip olduğu daire sayısının %10 kadarında zorunlu tutularak, apartmanın bazı katlarında yapılmasının zorunlu olması için bazı teşviklere ihtiyaç bulunmaktadır. Kat karşılığı özel sektör, TOKİ veya YY ’ce yapılacak bu apartman yapılarında yükleniciye arsa tahsisinde, proje-imalat sürecinde, yapım maliyetlerindeki vergi indirimleri ve kredi teşvikleriyle bu model; hem inşaat sektörü için, hem de yaşlının kendi başına yaşamasını destekleyecek bir model olarak sosyal politikanın mekânsal projesi olabilecektir. Bu yapım zorunluluğunun kanuni düzenlemeleri, ilgili imar mevzuatı ve yönetmelikleriyle de desteklenerek, alt yapısının oluşturulması ve uygulamasının sağlanabilmesi, hizmetin yerine ulaştığına dair gerekli etki analizleri ve denetim mekanizmaları da işletilmelidir.

Yaşlısına evinde bakan ailelere; ev temizliği, sosyal hayata katılım, sağlık hizmetleri ve etkinlikler gibi yaşlı için verilen tüm destek hizmetleri yeterli ve alternatifli olarak verilmelidir. Ve bu maliyetler kamu, STK ve bağlı olduğu belediyece finanse edilmesinin alternatifleri kurgulanmalıdır.

Yaş alanlar ile ilgili olarak aile yanında yaşayanlar için gündüz belli saatlerde (aile bireylerinin çalışma hayatı ve çocukların eğitim hayatı nedeni ile doyurucu zaman ayıramamaları nedeni ile) sosyal etkinlik ve hayata katılım amacıyla söz konusu bireyler için yapılan ‘Sosyal Etkinlik Merkezi’ (SEM) adı ile planlanan mekânların hizmete girmesi gerekmektedir.

Günümüz koşullarında bir yaşlıya evde bakmanın ailesi için ne denli güç olduğu bilinmektedir. Bu durumu kolaylaştırmak için aile yanında yaşlı bakımı ekonomik destekle özendirilmeli, yeni hizmet modelleri geliştirilmeli ve yönetimleri güçlendirilmelidir.

4.2.2.1.1.2 Aile ve yakınlarının gözetiminde komşulukla desteklenerek yaşayan yaşlılar için ‘yaşlılarla komşuluk -destek- konut modeli’

Yaşlısıyla herhangi bir nedenle aynı çatı altında kalmayan aileler için; yaşlıyı desteklemek ve yalnızlığını paylaşmak üzere; aynı veya komşu apartmanda, aynı sokakta veya mahalle yakınlarında yaşamasına olanak sağlanması gerekmektedir. Bir yaşlının devlete maliyetinin ayda en az 3.000 TL (bazen de 6.000 TL.) olduğu düşünülürse; ailesinin yakınlarında tutulan bir dairenin kirasının devletçe karşılanmasının sağlanması; hem kamu giderleri açısından, hem de yaşlı mutluluk, refah ve aile yapısı için de daha avantajlı ve onarıcı olacağı düşünülmektedir.

Yapılan tüm planlamalarda; ‘Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı’ çerçevesinde hazırlanan ‘Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı’ (2007) ve ‘Evde Bakım Hizmetleri Yönetmeliği’ (2008) çerçevesinde; evde bakım standardının yükseltilmesi ve aktif yaşlanmayı desteklemesi için mekânlar planlanmıştır. Bu yönetmelik perspektifiyle konu ele alınarak; yaşlılara yönelik mevcut hizmetlerin iyileştirilmesi, yeni hizmet modellerinin planlanması, geliştirilmesi ve uygulanması öngörülmüştür. Ayrıca bakım veren aile bireyleri ve aileleri de destekleyerek rahatlatan bir sistem olarak düşünülerek planlanmıştır. Bu yaş dostu mekânlara ilişkin modelleri, kamu kendi maliyetlerini düşürmek ve yaşlı refahını desteklemek üzere geliştirilebilecektir.

Yaşlının ailesiyle birlikte kalacağı ev veya yakınlarına yakın olarak kiralanacağı daire için bir takım kriterler belirlenmeli, bu koşullar sağlanabiliyorsa, kamu tarafından ekonomik destek sağlanmalıdır;

- Yaşlının yaşayacağı evler iyi inşa edilmiş olmalı, ayrıca hava koşullarına karşı güvenli, rahat ve korunaklı olmasına önem verilmelidir.
- Dış mekân (yaşanılan evin sokakla olan bağlantısı) girişi, ana dağılım holü, yatay ve düşey sirkülasyon bağlantıları, yangın kaçış senaryosunun ve iş güvenliğinin sağlandığı apartman/müstakil/siteler seçilmelidir.
- Yaşlının yaşayacağı iç mekânlar ve yüzeyler bütün odalarda ve geçişlerde yaşlının hareket özgürlüğüne olanak verecek şekilde revize edilmeli veya kamuca belirlenen makul kriterlerce baştan tasarlanmalıdır.
- Kamu, YY'lerin yaşlıyla ilgili hizmetleri veren birimleri; yaş alanların evlerini ihtiyaçlarına uygun seçenek ve malzemeleri sağlayarak, (yaşlı yakınlarının ekonomik gücü yeterli ve uygun değilse) yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanabilmesini sağlamalıdır.
- Özürlü veya düşkün yaşlılar için yeterli ve ekonomik güce uygun evlerin yakın çevresinde gerekli tüm hizmetler sağlanmalı veya bu hizmetlerin ulaşımının sağlanması gereklidir.

Yaşlının, aile veya yakınlarıyla aynı çatı altında, fakat farklı evlerde, yâda aynı mahallede komşu olabileceği 'Yaşlılarla Komşuluk-Destek- Konut Modeli' planlanmıştır. Bu planda Şekil 33'te de görüldüğü gibi, yaşlının temel ihtiyaçları olan barınma, yemek pişirme, banyo ve konuk ağırlama birimleri bulunmaktadır. Yaşlının, kendine yetebileceği; yakınları ve ailesiyle zaman zaman birbirlerini ziyaret edebildiği, herhangi bir sıkıntı olduğunda ulaşılabilecek mesafeyle yaşlıyı destekleyen bir modelledir. Bu mekân daireye de artı bir değer kazandırarak; hem yatırımcısına kazanç, hem de toplumsal farkındalık ve duyarlılıkla sosyal politikaya hizmet edecektir. Yaşlı bakımının kamuya maliyetleri düşünülürse, bu modelin gerçekleştirilmesi için yaşlı yakınlarının maddi olarak desteklenebilmesinin mümkün ve uygun olduğu düşünülmektedir.

Şekil 34'de gösterildiği gibi, tasarlanan mekân apartman ve sitelerde; her katta diğer 2+1 ve 3+1 konutların yanında planlanırken, tüm apartman daire sayısının belli bir oranı dâhilinde olmak üzere dizayn edilecektir. Belli katlarda 1+1 daire olarak planlanması, akraba ve yakınları yanında ikamet etme olanağı sağlayacaktır. Bu planlama sistemi, ailelerin bazen genç bireyleri, bazen de ailesine yakın olmak isteyenler yaşlılar için kimseye yük olmadan destekleyebildikleri bir model olarak geliştirilmiştir. Her apartmanda

en az 2 dairenin bu şekilde 1+1 veya 2+1 şeklinde tasarlanmasını zorunlu kılan bir imar değişikliği çalışmasının yapılması uygun olacaktır. Böyle bir evi tutmak veya satın almak üzere; yaşlı ve yakınları açısından farkındalık yaratılarak topluma duyurulmalı ve özendirilmelidir. Finansmanı da kamu, özel idare ve YY'lerce desteklenmelidir. Bunun için özel sektör ve müteahhitlerce (vergi indirimi, bazı muafiyetler, yapım sırasında teşvik kredilendirmeleri gibi ekonomik bir takım desteklemelerle) avantajlı ve kabul edilebilir bir biçimde getirilecek yeniliklerle girişim kolaylaştırılmalı ve gerekli teşvikler sağlanmalıdır.

Böyle bir planlama sisteminin özel sektörce de kanıksanması halinde, toplumsal iyileştirmeye mekân planlamasının aracılık etmesi sağlanacaktır. TOKİ, özel ve kamu girişimleriyle yapılan konut yapılarında aynı katta sunulan 1+1, 2+1, 3+1 ve 4+1 daire planlamasının, satış ve ya kiralama sağladığı çeşitlilik; hem girişimci için pazarlama avantajı olacak, hem de yaşlının desteklenmesi gibi bir sosyal sorumluluk projesine katkı sağlaması açısından kabul göreceği düşünülmektedir. Şekil 35'da bu yaşlı yaşam birimlerinin tüm apartman katı içindeki durumunu ve dairelerle ilişkisini açıklamak üzere çizilmiştir.

Bu anlamda planlanarak ilgili hukuki boyutları da tamamlanan ve kabul gören devletçe de -maddi ve bakım desteği boyutlarıyla- kabul gören bir modelleme, aileler için zamanla yaşlının yük olmasından çok, nimet olmasını getirecektir. Bu belki ilk bakışta pragmatist bir yaklaşım biçimi olarak görünebilir, ancak zaman içinde zihin inşasıyla birlikte birkaç kuşak sonra; yaşlının tekrar eskisi gibi yanında konumlandığı bir aile yapısını güçlü bir biçimde dizayn edebilen model olacaktır. Ayrıca bu yapılandırma, kamu kaynakları da hem ekonomik hem de yönetsellik boyutlarıyla daha rasyonel olarak yapılabilecektir. Aslında bu planlama şekli; sosyal bir projeye hizmet vermek üzere, mekânsal planlamanın araçsallığının kullanılmasıdır. Mekânsal planlama da sosyal hayatın inşasında temel bir aktör olarak görevlendirilmelidir.

Aile yanında yaşlanmayı kolaylaştırabilecek üzere konutların belli orandaki bölümlerinin yaşlının ailesi yanında yaşaması için, imar yönetmeliğinde yapılacak değişikliklerle planlama zorunluluğu getirdiği (devletçe de özel sektörün teşvik ettiği, kolaylıklar tanıdığı ve desteklediği) 'Yaşlılarla Komşuluk ve Destek Konut Modeli' yaş dostu mekânlardan biri olarak hayata geçirilerek sistemli bir biçimde modeli planlanmalıdır.

4.2.2.1.1.3 Aile yanında yaşlanmanın desteklenmesi için ‘yaşlı kreş’leri

Yaşlının aileleriyle birlikte yaşamasının, ailenin çalışan veya okuyan bireylerinin gündüz evde olamamasının yaratacağı, yalnızlık ve ihtiyaçlarının karşılanmasının zorlukları nedeniyle ‘yaşlı kreşleri’ nin planlanması düşünülmüştür. Bu mekânlar, hem yaşlının güvenli destek ve sağlık hizmetlerini aldığı, etkin ve verimli vakit geçirerek sosyalleştiği, hem de yaşlı yakınının gündelik rutinlerinden (iş hayatı veya okul gibi) kopmamasının sağlanabilmesi için esnek (tam veya yarı zamanlı) zamanlı ‘yaşlı kreş’lerinin planlanması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu yaşlı kreşleri, tıpkı çocuk kreşleri gibi; iş veya okul çıkışına kadar yaşlısını güvenli bir ortama bırakması esasına dayanmaktadır. Bir takım etkinliklerle yaşlının, sosyalleşerek güzel vakit geçirmesinin sağlandığı mekâna; sabah bırakıp akşam yaşlının alınmasının; hem yaşlı, hem de yakınları için büyük bir kolaylık olacağı düşünülmektedir. Bu hizmet masrafları devletçe huzurevi hizmetleri gibi mahallelerde planlanarak, yaygınlaştırılmalı veya özel sektör kanalıyla sağlanacak hizmetlerde masrafların karşılanması yöntemiyle hizmetin gerçekleştirilmesi yaşlı ve yakınları için uygun olacaktır.

Bu sistemde önerilen hizmet bazen tam zamanlı huzurevlerinin bir bölümünün; yaşlı için gündüzlü hizmet verecek şekilde planlanması da bir alternatif olabilmektedir. Sabah saatlerinde hizmet vermeye başlayıp, akşam mesai saati bitiminde yaşlının alınması veya kurum tarafından eve ulaştırılmasının sağlandığı bir sistem olarak işlemelidir. Bu mekânlar tıpkı huzurevleri gibi müstakil ve bahçeli olarak hemen her şehir, mahallede planlanmalıdır. Böyle bir mekân alternatifi huzurevi kavramındaki yatılı fonksiyonun kaldırılması nedeniyle, yaşlı ve yakını açısından da daha tercih edilir bir model olacaktır.

Yaşlıya bakan bireyin düzenli bir işi yoksa ve yaşlısıyla tam zamanlı ilgilenmesi gerekiyorsa; evde de ekonomik olarak üretken olmasına fırsat veren iş kollarıyla desteklenmesi bu modelle mümkün olacaktır. Yaşlısına bakan (genelde kızı veya gelini) birey ev bütçesi ve istihdama katılımının sağlanması önemlidir. Yaşlı bakımının kolaylaştırılması için bu hizmetle; yakınlarının iş veya eğitim gibi düzenli katılımları sırasında yaşlının yalnız kalmamasını desteklemek, yakınları için de eve bağlanma zorunluluğunu ortadan kaldırarak sağlanabilecektir. Bunun gerçekleştirilmesi için, meslek edinme kurslarına gidebilmesi ve iş imkânları ile istihdama katılımının; devlet, özel idare,

YY ve STK'larca desteklenmesi ve sağlanması gerekmektedir. Bu kurslar boyunca yaşlı kreşlerinden istifade edilerek, yaşlının ulaşımının da gerçekleştirilmesi de sağlanmalıdır.

4.2.2.1.2 Kurum bakımı alanlar için önerilen çözümler

Bakımevlerinde kalma veya aile yanında bakım alma imkânına alternatif olarak kimsesiz veya yalnız yaşayan yaşlılar için; kimseye bağımlı olmadan yaşama kapasite ve imkânlarının artırılması, aynı zamanda da ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bunun için uzun süreli bakım olanaklarının iyileştirilmesi ve bu hizmeti talep eden yaşlıların hizmete ulaşımında fırsat eşitliği ve kolaylıkların sağlanması için bir takım düzenlemeler gerekmektedir. Yaşlı bu bakımı almak durumunda olması halinde; yerinde yaşlanmanın referans alındığı, alıştığı kültür ve coğrafyadan koparılmadan, kurum bakımına alırken alternatiflerin kendisi tarafından seçilmesine fırsat veren modeller ve politikalar belirlenmelidir. Tüm bu talepleri karşılamak üzere geliştirilecek SP'ların yanı sıra mekânsal planlamalara ve mekân revizyonlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yalnız yaşamayı ve ailesine yük olmamak için gönüllü olarak huzurevini tercih eden yaşlılar bile; aile, komşu, yakınları ve alıştıkları bölge ve mahalleden uzaklaşmadan kurum bakımında olmayı talep edebilmektedirler. Bu tür talepler için semt veya bölge ölçeğinde **'yaşlı apartmanı, yaşlı pansiyonu veya yaşlı yaşam evi'** gibi alternatifli olarak taleplere cevap verebilecek mekânsal planlamaları mümkün kılabilen ve yaygınlaştırabilen SP'ların geliştirilmesi gerekmektedir.

ASP Bakanlığına bağlı kurum ve kuruluşlardan hizmet almak durumunda kalan yaşlılar için aktif yaşama katılabilmelerini sağlayacak kısa vadede SP'lar belirlenmelidir. Uzun vadede ise mutlaka bu modeller YY ve belediyelere devredilerek STK ve bilinçlendirilmiş bireylerle duyarlı toplum desteği ve hizmetleri alabilmek için politikalar geliştirilmelidir.

Huzurevi yaşlıları için geliştirilmesi gereken koruyucu ve önleyici politikaları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Koruyucu yaklaşımların uygulanarak, aile yapısına ve yaşlının değerine ilişkin çalışmaların yürütüldüğü,

- Evlerine ve kültürlerine en yakın konsepte uygun olarak multidisipliner (tasarımcılar ve SPU birlikte) bakış açısıyla hazırlanan erişebilir mekânların tasarlandığı,
- Gündelik yaşam düzeylerine ve sosyal ilişkilere tam katılımlarının desteklendiği,
- Yaşlıları aile ve yakınlarıyla maksimum iletişiminin desteklendiği yaklaşımların güçlendirildiği,
- Demans ve Alzheimer'e dost hizmetlerin ve bilinçlendirme programlarının verildiği,
- Bulaşıcı hastalığı bulunanlar için özel tedbirlerin alındığı ve kronik hastalıkların kontrolünün sağlanabildiği tedbir ve uygulamaların geliştirilebildiği,
- Yaşlı bakım alanında çalışanların, mesleki yeterliliği bulunan ve yeterli sayıda personelin yaşlı hizmetlerinin yürütülebildiği,
- Yaşlıya verilen hizmetlerin kalitesinin ölçülerek denetlendiği,
- Sürdürülebilir finansmanın sağlandığı bakım hizmet politikalarının belirlenmesi gerekmektedir.

Farklı özellikler gösteren yaşlı grupların gereksinmelerine bakılmaksızın verilen hizmet modelleri tekdüze biçimde devam ettirilmektedir. Bu farklı alışkanlık, gelenek ve anlayışa sahip bireylerde bir arada yaşarken sıkıntılar yaratmaktadır. Benzer özelliklerle sınıflanan, benzer alışkanlıklara hitap eden bireylerin birlikte vakit geçirebilmesi onların huzurlu yaşamı için gerekli bir organizasyondur. Bu durum kurum bakımında kalan yaşlıların aynı mekân içinde; rehabilitasyon yaşlısıyla sağlıklı yaşlıyı bir arada barındırabilen modeller yaşlı için yaşanması güç hayatlara neden olmaktadır. Farklı ihtiyaçlar içeren kurum bakım modelleri alternatiflendirilerek mutlaka tasarlanmalıdır.

Psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik tedbir ve desteklerin yanı sıra mekân bazında da yeniliklere ihtiyaç bulunmaktadır. Mikro ve makro mekân dizaynı yaş alanların taleplerine, kentin gelişimine uygun ve sürdürülebilir olmalıdır. Mevcut hizmetlere alternatif olarak, toplum ihtiyacına cevap verebilecek mekân tasarım anlayışlarını ana başlıklarda toplayarak öneriler sunulmuştur. Kurum bakımı alanlar için önerilen çözümleri şu şekilde sınıflayabiliriz;

a- Huzurevlerine İlişkin Öneriler,

- b- Yaşlı Apartman ve Pansiyonları,
- c- Sosyal Hizmet Kampüsü Modeli.

4.2.2.1.2.1 Huzurevlerine ilişkin öneriler

Birkaç yıla kadar kalabalık odalarda bir arada yaşamakta olan kurum bakımı alan yaşlılar daha sonra farklı politikalarla çift kişilik ve banyolu planlanmış yaşam odalarının bulunduğu huzur evlerinde yaşamaya başladılar. Burada daha da mutlu oldukları gözlenen yaşlılar en son ASPB Bakanlık mimarlarınca çalışılan ve tüm huzurevlerinin bu şekilde planlanması gerektiğini ifade ettiğimiz, tek kişilik oda düzenine yeni yeni geçmeye başlamıştır. Bu şekilde planlansa bile huzurevlerinin daima kapasite üstü çalışması nedeniyle tek kişilik planlanan odaları bir yatak daha atılarak sayı artırılmak durumunda kalmaktadır. Ancak bütüncül politikalarla talep olsa dahi yaşlı konfor ve standardının yanı sıra, alıştığı düzenin sık sık bozulmaması için bu uygulanan sonradan kapasite artırma politikasına son verilerek, yaşlının tercihi doğrultusunda tek kişilik oda düzeni ile planlamak uygun olacaktır. Huzurevi planlanırken Şekil 36'da gösterilen evli çiftler, iki kişi kalmayı tercih edenler ile tek kişilik odaların; huzurevi planlaması yapılırken baştan belirlenmesi ve bu düzene uyulması gerekmektedir.

4.2.2.1.2.2 Yaşlı apartman ve pansiyonları

Yalnız yaşamayı ve ailesine yük olmamak için gönüllü olarak huzurevini tercih eden yaşlılar alıştıkları bölge ve mahalleden uzaklaşmadan, kurum bakımında olmayı talep edebilmektedirler. Bu tür talepler için semt veya bölge ölçeğinde mekânsal planlamaları mümkün kılabilen alternatifli düzenlemeler gerekmektedir.

Şehir yaşamının içinde apartmanlarda bazı daireleri kiralarak devam eden yaşlı evleri modeli şu anda uygulanmaktadır. Apartmanda komşuluk ilişkileri içinde yaşlının huzurevlerinden daha mutlu olduğu araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Bu sistemin daha verimli ve sistemli olması için kamunun yeni planlama modellerine gitmesi gerekmektedir. Bu hizmeti kiralama yöntemiyle almaktansa; kaynağı bütçeden karşılanmak üzere, gayrimenkul, kat karşılığı veya takas, trampa karşılığı yaptırılacak işlerle ilgili proje ve inşaat işleri organize edilerek kamu kaynakları daha verimli kullanılacaktır. YY ve TOKİ işbirliği ile yapılacak olan kentsel dönüşüm projelerinde yapılacak olan apartman ve

sitelerin farklı blok ve katlarında ‘Yaşlı Yaşam Evleri’ amacıyla ASP Bakanlığı tarafından kullanılmak üzere yaşlı evlerinin planlanması uygun olacaktır.

Bakanlıkça başlanan bu hizmetin yaygınlaştırıldığı, apartmanda komşuluk ilişkileri yaşayarak sosyal hayatı paylaşabilen yaşlıların daha mutlu olacağı bir model olması nedeniyle tercih edilmelidir. Bu evlerde düzenli toplu grup etkinliklere katılabilen ve yaşının sıkça dışarıdaki sosyal hayata iştirak edebildiği bir organizasyonun Bakanlıkça gerçekleştirilmesi uygun olacaktır. Ayrıca bu evlerde, esnek zamanlı olarak istihdam edilebilen hemşire ve bakım elemanının da bulunduğu yaşlı yaşam evlerinin en güzel biçimde hizmet verecek şekilde prosedürlerin hazırlanması gerekmektedir.

Bir diğer model de yurtdışı örneklerinde de uygulandığını gördüğümüz ‘yaşlı pansiyonları’ (Şekil 38 ve 39) modellerinin ülkemizde uygulanabilmesi üzerine alt yapı ve politika çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir. Resimde gösterilen model, yeni başlayan avlu tipi huzurevi modelinin yaşlı pansiyonuna uygun olması nedeniyle seçilmiş ve örnek olarak verilmiştir.

Şehir içlerinde belli noktalarda planlanması gereken bu mekânların, maliyetlerinin bir kısmı yine kamu, YY ve STK’larca karşılanabilecek şekilde planlanması hizmete erişilebilirlik açısından uygun olacaktır.

Bu yaşlı pansiyon uygulamalarını, yurtdışındaki üniversite kampüslerinin yazın boşaltılmasıyla birlikte kullanıldığı bilinmektedir. Üniversite öğrenci ve öğretim görevlilerinin dönem bitince terk ettikleri konaklama birimleri belli zaman dilimlerinde - özellikle yaz döneminde- yaşlı pansiyonları olarak kullanılmaktadır. Bu dönemde gerçekleşen masraf maliyetlerinin bir kısmı kamu ve YY’lerce karşılanmakta, böylece üniversiteler; hem sosyal sorumluluk bilincine katkı, hem de ekonomik kazanç sağlamaktadır. Hem böyle bir uygulamayla üniversite konaklama birimleri boş kalmamış olurken, hem de yaşlı açısından mekânsal bir değişiklik ve alternatif bir tatil olarak kabul gören iyi uygulama örneklerinden biridir. Ülkemiz için de özellikle kıyı şeridinde bulunan ve kaplıca merkezleri olarak bilinen illerdeki üniversite konaklama birimleri bu şekilde kullanılabilir. Bu hizmet modelinin uygulanabilmesi için gerekli olan alt yapı çalışma ve organizasyonlarının yapılmasıyla birlikte yaşlı mekân alternatiflerine iyi bir seçenek olarak

kullanılabilecektir. Bu hizmetin ulaşım, bakım giderleri hizmetin niteliği arttıkça; kamu kaynaklarına olan yükünü hafifletmek üzere gönüllü kuruluşlarca bile finanse edilebilmesi gerçekleşecektir.

Şekil 39 ve Şekil 40'da yaşlı pansiyonları olarak düşünülen avlu tipi proje, ülkenin pek çok bölgesinde yaşlı yaşam birimlerine alternatif olarak planlanabilir. Avlulu olması yaşlı iletişimi, zaman geçirmek ve etkinlik için de elverişli bir seçenek olacağı düşünülmektedir. Bu modellemede yaşlı yaşam birimlerinin planlamasının da önemli olduğu düşünüldüğünden bu yapıya ait oda dizaynları da Şekil 41 ve Şekil 42'de gösterilmiştir.

Yaşlı pansiyonlarında odalar yaşlı ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte planlanmalıdır. İçinde ıslak hacim, yatma ve oturma birimi, balkon ve mutfak nişinin de planlanması uygun olacaktır. Oda aydınlık ferah ve konforlu dizayn edilmelidir. İmalat detayları ve tefriş seçimlerinde herhangi bir düşme veya kazaya neden olmayacak türden mekân tasarımı, malzeme ve tefriş seçimi gerçekleştirilmelidir. Odalarda hemşire çağrı ve alarm butonları, güvenlik, düzenli kısık seste müzik yayını gibi detaylarla kullanım konforu artırılmalıdır.

4.2.2.1.2.3 Sosyal hizmet kampüs modeli

Şehrin kalabalığı içinde arsa sıkıntısı nedeni ile ihtiyaç olan huzurevlerinin şehir merkezlerinde yapılamadığı şehirlerde sağlıklı, aktif ve konforlu yaşlanmayı sağlayabilmek için; çevresel, mekânsal, kültürel ve sosyal faktörlerin değerlendirildiği yeni tasarımlar gerekmektedir. İhtiyaç olan huzurevlerinin merkezlerde planlanamadığı durumlarda şehrin yeni yerleşim bölgeleri değerlendirilerek 'Sosyal Hizmet Kampüsü' planlanmalıdır. Tasarlanan bu kampüslerde yaş alanların aktif ve sağlıklı yaşlanmayı sağlayabilmesi için ihtiyaç duyulan tüm gereksinimler göz önünde bulundurularak planlama yapılmalıdır. Bu kampüsler yeni yerleşim bölgesi oluşturulacak noktalarda cazibe merkezleri olarak kullanılabilir. Bu merkezlerin şehrin yeni bölgesinin merkezi olarak kabul edilmesiyle oluşacak alternatif kent merkezi dizayn edilerek tüm makro mekân tasarlanmalı ve en ideal haliyle hayata geçirilmelidir. Bunun için bol yeşilin kullanıldığı yeni kent oluşumunda imarda bırakılmak zorunda olan sosyal donatı alanlarının orantı olarak artırılması ve şehrin tüm ihtiyacı olan birimlerin ve mikro mekânların da dizayn edilmesi gerekmektedir.

Yaşlılar için sağlanan tüm barınma imkânları; toplumun geri kalanına ve tüm hizmetlerine yakın olarak tasarlanmalıdır. Şehrin tüm akışında onlarında aktif katılım sağladığı, sosyal ilişkiler kurabildiği mekânlarla donatılmalıdır. Onlar için tasarlanan her türlü mekânsal kurgu kentin güvenli yerleşim bölgelerinde tasarlanmalı, aslında yaşlı için tüm bölgeler güvenli hale getirilmelidir. Yaşlı için tasarlanan bu yerleşim birimleri onların talepleri açısından yeterli ve ekonomik güce uygun olarak alternatifli dizayn edilmelidir.

Söz konusu kuruluşlar ile ilgili planlama yaparken sosyal yaşamla içi içe Türkiye’de tüm şehirlerde; şehrin merkezinde olan uygulama imar paftalarına da işlenecek ‘Sosyal Hizmet Mekânları’ adı altında arsalar ayrılmalıdır. Bu arsalarda eski anlayıştan uzak az katlı ve ASPB tarafından yeni uygulanmaya başlayan ve Şekil 43 ve 44 planları, Şekil 45 ve 46’da üç boyutlu görselleri verilen ‘Sokak Tipi Huzurevi’nin bu kampüslerde kullanılmasının yaşlı kullanımı için uygun olacağı düşünülmüştür.

Kurum bakım altında olan yaşlılar ve onlara ilişkin mekânsal düzenlemelerin yanı sıra sosyal ilişkileri, bakım personeli, organizasyonlar ilişkin de bir takım iyileştirmeler gerekmektedir. Yaşlı bireyler nerede yaşarsa yaşasın onlar için düzenlenen tüm etkinlikler; bu bireylerin gündelik hayata katılımını yüreklendirmeli, çevresindeki toplumun konuya olan duyarlılığını artırarak farkındalık yaratır nitelikte olmalıdır. Bunlardan biri, korunma ve bakım altında olup kuruluşlarda yaşayan yaşlı ve çocukların buluşma günleri düzenlenerek, birlikte vakit geçirilmesinin sağlanması sosyal iletişim açısından da önemli bir etkinlik olacaktır. Ayrıca STK’ları, özel sektör, YY’ler ve vatandaşla işbirliği halinde çeşitli organizasyonlar yapılarak yaşlılar için geziler düzenlenmeli, birlikte verimli zaman geçirilerek sosyal kaynaşmanın sağlanması tüm katılımcıların güzel vakit geçirmelerini ve sağlayacaktır.

Kurum bakımında hizmet alan yaşlıların eksikliğini duyduğu en belirgin faktör ailelerinin yanlarında olmamaları nedeniyle; rol değer, ilgi, sevgi ve hoşgörü olmaktadır. Bu taleplerin karşılanması onun kendini kıymetli hissetmesi toplumsal katılım ve iletişimin gerçekleştiği sosyal ve kültürel etkinlik ve faaliyetlerle sağlanabilecektir. Bu organizasyonlar kurum yönetimleri, YY, STK ve bilinçlendirilmiş duyarlı toplumca desteklenerek planlanmalıdır. Gönüllülük esasıyla

yaşlılar için yapılan grup etkinlik ve gezilerinde toplumun diğer bireylerince de katılımın sağlandığı organizasyonlar gerçekleştirilmelidir. Bu gönüllülerin ücretlerinin YY veya STK'larca karşılandığı bir model teşvik edici olacaktır. Böylece yaşlı da sosyal hayata katılabilecek, özlemini duyduğu sosyal ilişkiyi düzenli sıklıkta elde etmiş olacaktır.

Yaşlıların yalnızlık duygusunu gidermek amacıyla yaşadıkları mekânı revize ederek özlem duydukları aile ve ev ortamı biçiminde tasarımlar yapılmalıdır. Kendi odasında kendine yeten etkinliklerini gerçekleştirebildiği; örneğin TV seyretme, balkonda açık havada oturabilme, oturma mekânı ve misafir ağırlama, mutfak ve banyo biçimde tasarlanmalıdır. Yaşlı odaları, Resim 27'de planlandığı gibi uygun ölçülerde ve alternatifli olarak tasarlanmalıdır. Kurum bakımındaki yaşlıların yaşam kalitelerini yükseltecek mekânsal düzenlemelerin sağlanabilmesinin yanı sıra sosyal iletişim ve etkileşimin sağlanabildiği çözümler gerçekleştirilmelidir.

Bakım hizmetlerin sunum kalitesinin yükseltilmesi ve etkili olabilmesinin ön koşulu, bu hizmetleri sunan bakım ve meslek elemanlarının nitelik, nicelik ve motivasyonlarının artırılması gerekmektedir. Konularında uzman olmalarının sağlanmasının yanı sıra işlerini severek ve benimseyerek yapmalarının yolları artırılmalıdır. Bunu sağlamanın yoluysa insan kaynaklarının seçiminde bu ilkeleri maksimum dikkate almak ve personelin (mevcut ve yeni personelin) sürekli eğitilmesini sağlayarak hizmet niteliğini artırmaktır. Ayrıca personelin zor şartlarda çalıştığı dikkate alınarak maddi ve manevi yönden daha iyi bir biçimde desteklenmesi gerekmektedir.

Yaşlılara yönelik bakım hizmetlerin yönetim ve organizasyonu artık kamu elinden çıkarılarak YY'lere devredilmelidir. Hizmet kalitesi, memnuniyet ölçümleri ve standartlara ilişkin denetim organizasyonu ise ASPB tarafından sağlanmalıdır. Konuya ilişkin ihtiyaç analizleri ve standartlar belirlenmeli, arz ve talep odaklı tüm yaşlı ve yakınlarına sunulan hizmetler çeşitlendirilmeli ve kaliteleri artırılmalıdır. Yaşlılar için planlanan ve sunulan tüm hizmetlerin STK, duyarlı toplum ve gönüllü kuruluş organizasyonlarının sağlanarak etkinliklerin yürütülmesini sağlayacak sistemler kurulmalı, SP' lar hayata geçirilmelidir.

4.2.2.2 İmar düzenlemeleri

Yaşlıların hayatını kolaylaştırmak için pek çok politika üretilirken, yapılacak mekânsal planlamalarda imar kanunlarında yapılacak yenilikler, kamu ve YY'lerce desteklenerek uygulamaya geçirilmesi fiziksel koşulların iyileştirilmesini sağlayacaktır. Gerçekleştirilecek makro politikalar uygun maliyette konut imkânı sağlayabilen ve aile yanında yaşlanabilmenin imkânlarının çeşitlendirildiği seçeneklerle konutlarda düzenlemeler gerekmektedir. Apartman veya sitelerde (belli oranlarda zorunlu tutulan) yaşlı kullanımına uygun ıslak hacimli odalara sahip dairelerin planlanması imar düzenlemesiyle sağlanmalı, kamuca da denetlenmelidir. Konut yapan özel sektör ve müteahhitler de vergi indirimleri gibi kolaylıklarla bu tür yapıların yapılması açısından bilgilendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Kamunun kira desteği sağlayarak yaşlısını aile ve yakınlarına komşu olarak konaklatılma seçeneği için apartman ve sitelerde belli oranda, 1+1 dairelerin yaptırılmasını zorunlu hale getirilmesi sağlanmalıdır. Bu konut birimlerinin çevre düzenlemesi ve diğer parsellerle ilişkisi planlanırken; yaşlı insanların serbest bir şekilde hareket etmelerini mümkün kılan yeterli alanların planlanması ve elverişli olarak dizayn edilmesini mümkün kılan imar düzenlemeleri getirilmelidir. Kentsel dönüşüm planlamalarında toplu konutlar, müstakil/apartman/site yaşam birimleri ve yaşlı barınma birimleri olan huzurevleri; tüm hizmetlere ve tesislere yakın konumda planlanmalıdır. Bu alanların kentin tüm noktaları ile olan ilişkisi yaşlı kullanımına uygun olarak yeterli ve alternatifli ulaşım ağlarıyla desteklenmelidir.

İmar planlamalarında kentsel planlamalar kadar kırsal planlamaların da sosyal ve mekânsal kurgularla desteklenebildiği imar değişikliklerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu imar çalışmalarında tersine göç, yerinde yaşlanma doğrultusunda kırsal alana cazibe merkezleri yaratmanın alternatifleri oluşturulmalı, ekonomik ve sosyal planlamalar yapılmalıdır. Yerinde yaşlanma için yaşlı insanların kendi bölge ve yörelerinde kalmalarını mümkün kılan uygun hizmetler sağlanması gerekmektedir.

Konut tasarımı ve tüm mekânsal planlamalarda yaşlı insanların toplum içerisine katılımlarının kolaylaştırmasını ve sosyal içerme politikalarını destekler nitelikte imar

düzenlemeleri yapılmalı, yaşlıların sosyal kaynaşmaları ve sosyal içermelerini sağlayan kurguların temel referans noktası olarak alınması gerekmektedir.

Konut değişiklikleri için yapılan önerilerdeki gerekli donanım ve imar çalışmalarının en hızlı şekilde sağlanabilmesi ve konut değişiklikleri için mali yardımın da sağlanması gerekmektedir. Düşkün, engelli ve yaşlı bireyler ve yaş alanlar için kendi bölge ve coğrafyalarında elverişli konut seçenekleri planlanmalıdır.

Aile yanında yaşlanabilmenin kolaylaştırılması ve yakınlarının psikolojik, ekonomik ve sosyal olarak desteklenmesinin yanı sıra kurum bakımı alan yaşlıların kent içindeki fiziksel koşullarının da iyileştirmesi gerekmektedir. Kurum bakımında yer alan yaşlılar, huzurevleri şartlarının ve kentteki konumlarının revize edilmesiyle; hem doğru mekânsal planlamalara ulaşacak, hem de ailelerinden ayrı olmanın getirdiği sıkıntıları sosyal ilişkilerle aşmalarına destek olacaktır. Kamunun vermiş olduğu bakım hizmetinin kentteki lokasyonu, mekânsal kurgusu yaşlının aldığı hizmet memnuniyetini direkt etkilemektedir. Konuyla ilgili saha araştırmasında yapılan görüşmelerde ortaya çıkan, yaşlıyla ilgili politika ve hizmetleri yürüten sosyal disiplin uzmanlarının da ifade ettiği gibi; şehrin işlek ve hareketli bölgesinde planlanan huzurevlerinde yaşlının aldığı hizmet ve sosyal hayata katılım düzeyindeki artışın daha iyi düzeyde gerçekleşmesi memnuniyeti artırmaktadır. Bu nedenle kent içinde huzurevlerinin planlanmasının bir takım stratejik planlama doğrultusunda gerçekleşmesi gerekmektedir.

Büyükşehirler, YY'ler ve ÇŞB'nin yürütmekte olduğu ÇDP (1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli), Nazım İmar Planı (1/5.000 ölçekli bölgesel plan) ve UİP (1/1.000 ölçekli) planları hazırlanırken ASPB olarak her düzenleme aşamasında yapılan toplantılara katılarak huzurevlerinin şehrin hangi bölgesinde planlanacağına dair kararlarda daha etkin olması gerekmektedir.

Tüm bu kentsel planlama süreçleri kurgulanırken; ilk aşamadan itibaren ASP Bakanlığının SPU ve SHU'larından oluşan çalışma grubuyla birlikte, mekânsal politikalara müdahil olarak katılması gerekir. Bu planlama sürecinde kentin en canlı ve işlek bölgelerinde (sanayi bölgesinden uzak) yeni uygulamaya başlanan avlu tipi

veya sokak tipi huzurevi planlanmalıdır. Bu mekânsal planlama için kurulması gereken 'Kent Konsey'lerinde; sadece tasarım yapan şehir plancıları ve mimarlarla değil, sosyal hayatı kurgulaması gereken sosyal disiplin sorumlularıyla birlikte işbirliği içinde gerçekleşmelidir. Şehrin sağlık, kültür ve sosyal hayata ulaşımın sağlandığı en az 5.000 m' arsanın ayrıldığı ve NİP paftalarına 'Sosyal Hizmet Alanı' veya 'Huzurevi' notunun düşülerek mekânsal planlamanın düzenlenmesi gerekir.

Kent içinde bu planlama ve uygulama fırsatının kaçırıldığı durumda da yine kentin uygun noktasında huzurevi planlaması talep edildiği durumlar mevcuttur. Bu durumda şehir merkezinde huzurevi planlaması yapılması istenen arazi için, mülkiyeti hazineye (maliyeye) ait olan arsaların seçilmesi tercih edilir. Eğer seçilen arsa özel mülkiyete giriyorsa da 'kamulaştırma' yapılmalıdır. Tüm bu uygulamalar 3194 sayılı 'İmar Kanunu' ve bu yasaya bağlı çıkartılan yönetmeliklerle 2942 sayılı 'Kamulaştırma Kanunu' doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

4.2.2.3 Kapalı alış-veriş mekânları

Tüm mikro mekânlar gibi kapalı alış veriş merkezleri de WHO kriterlerine göre, yaşlı insanların aktif yaşam kalitesi, gündelik hayata katılım düzeyleri ve esnek hareket özgürlüğünün sağlanması yaşlının özneliği, bağımsızlığı ve yaşam kalitesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yaşlının sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinin artırılarak bu büyük alış veriş merkezlerinin de onlar tarafından kullanımının kolaylaştırılması gerekmektedir.

Yaşlı için aktif yaşlanmayı destekleyen sosyal hayata katılım alternatiflerinden olan bu alış-veriş merkezlerinin, erişilebilirlik mevzuatı gereği planlanması zorunludur. Kentlerde, yaşlı insanların alışveriş merkezlerine ulaşımını aksatabilecek veya kullanmalarını engel olabilecek her türlü mekân sıkıntılarının ortadan kaldırılmasına yönelik revizyonlar ve yeniden planlamalar gerçekleştirilmelidir.

Alış veriş merkezlerinde bulunan mağaza aralarındaki dinlenme, oturma alanları ve tuvalet/lavabo alanlarının zorunlu olarak toplu kullanımlı mekân detayı olarak yaşlılar için planlanması gerekmektedir. Çoğu yaşlı insan için, dinlenilecek ve mola verilecek yerlerin seyrekliği bu alış veriş mekânlarını kullanmada imtina etmelerini

sağlamaktadır. Gürültü ve uğultunun olmadığı ve mekânın sakin köşelerinde sıklıkla dinlenme koltuklarının planlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü yaşlı bu mekânda yaşadığı ve tecrübe ettiği olumsuzluğu veya zorluğu bir daha yaşamamak için, bu mekâna katılımdan sakınabilmektedirler

Yaşlıların gündelik hayata katılımındaki önemli sıkıntılardan biri olan yürümedeki kısıtlama, çabuk yorulma ve hareket sınırlılıkları dikkate alınarak bu merkezlerin planlanması gerekmektedir. Mekânın içinde her nokta kolay ve elverişli imkânlarla ulaşılabilir olmalıdır. Bu nedenlerle kapalı alış-veriş mekânlarında yaşlı kullanımı gözetilen planlama kriterleri için;

- Alış veriş merkez girişi, koridor, rampa, ıslak hacim ve merdivenler erişebilirlik mevzuatının gerektirdiği tüm detayları karşılar nitelikte planlamalı ve uygulamada detaylar özenli imalatlarla gerçekleştirilmeli,
- Giriş ve yangın kaçış merdivenleri ve koridorlar keskin köşeler kullanılmaksızın seçilmiş malzemeleri; düz ve kaymaz yüzeyli olarak detaylandırılmalı,
- Koridor genişlikleri ve yükseklikleri galeri boşluklarıyla desteklenerek ferah, aydınlık, ışık alır ve geniş planlanmalıdır.
- Yürüyen merdivenlerin ve tüm galeri boşluklarının trabzanları yaşlı kullanımı dikkate alınarak güvenli, yüksek ve şeffaf tasarlanmalı,
- Tüm kaldırımlar, bisiklet ve araç yolundan ayrılarak tekerlekli sandalye kullanımı için yeterli genişlikte ve detaylarla çözümlenmeli,
- Binanın yatay ve düşey sirkülasyon ağı ve ulaşım çekirdek birimleri asansörleri de yaşlı kullanımı için detaylandırılarak tasarlanmış olmalı,
- Yaşlılar için mekân katılımında güvenlik de önemli olduğundan, alışveriş merkezlerinin ulaşım ağıyla olan bağlantısı ve kapalı/açık otoparklarının yanı sıra, alış veriş merkezinin çevresindeki tüm yürüyüş ve trafik yollarının güvenlik, aydınlatma ve ulaşılabilirlik açısından mekânsal planlamaları iyileştirilmelidir. Mekâna ulaşım arteri üzerinde yaşlı kullanımı için daha güvenli, aydınlık ve sık oturma alanı planlanarak kullanımının daha elverişli hale getirilmesi gerekli,
- Binanın yangın senaryosuna ilişkin projelendirilmiş olan kaçış koridorları, yaşlı tahliyesini gözetir nitelikte olmalıdır.

Bu nedenle, mekân tasarımlarında bir takım yeniliklerin zorunlu hale getirilerek uygulanması ve imalatlarının elverişliliği ve ulaşılabilirliği hususlarında da sık denetlenmesi gerekmektedir.

Bütün bunlardan hareketle, sosyal disiplinler ve tasarım disiplini kullanıcı taleplerini göz önünde bulundurarak kent ve içindeki tüm mekânların standartlarını birlikte belirlemelidirler. Böylece sosyal katılımın yüksek olduğu, aktif yaşlanmaya imkân veren, fırsat eşitliği ile mekân çeşitliliğini sunabilen bir sosyal hayatın inşası söz konusu yaş dostu mekânlarla birlikte mümkün kılınmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor W. (2012) “*Kültür Endüstrisi*”, Çev. N.Ülner, M.Tüzel, E.Gen, 7.Baskı, İletişim Yay., İstanbul.
- Akbaş, Emrah (2014). “*Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler*”, Sabev Yay., Ankara.
- Alver, Köksal (2012). “Kent İmgesi” *Kent Sosyolojisi*, Hece Yay., s.9, Ankara.
- Arpacı, Fatma (2005). ‘Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık’, Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara.
- ASPB (2014). Türkiye Aile Yapısı Araştırması; Tespit ve Öneriler.
- ASPB EYHGM ve AÜ Yaşlılık Araştırmaları Merkezi İşbirliği, Web: http://yasam.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/259/2013/02/kusaklararası_dayanisma_ve_aktif_yaslanma_sempozyumu_bildirileri.pdf, Erişim tarihi: 02.02.2016.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2011). “2012 Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu”. Web:http://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20%C4%B0stihdam/aktif_yaslanma_bilgi_notu.pdf, Erişim tarihi: 29.12.2015
- Behar, R. (1994). *Translated Woman: Crossing the Border with Esperanza’s Story*, Beacon Press, Boston.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (1982). 1. Dünya Asamblesi-YAŞLANMA 1982 Web: <http://eyh.aile.gov.tr/uygulamalar/yasli-bakim-hizmetleri/birlesmis-milletler-yasli-ilkeleri> Erişim: 01.04.2016

- Bloch, Alice (2011). Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar “*Göçmenler ve Mülteciler*”, Çev. O.C.Taştan, Ekinoks Yay., Ankara.
- Buğra, Ayşe ve Keyder, Çağlar (2011). “*Sosyal Politika Yazıları*”, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buroker, Jill Vance (1981). “*Space And Incongruence The Origin of Kant's Idealism*”, D.Reidel Publishing Company, Hollanda.
- Canatan, Ayşe (2008). “*Sosyal Yönleriyle Yaşlılık*”. Palme Yay., Ankara.
- Cohen, Gerald (1978). “*Karl Marx's Theory of History*” Princeton University Press, Princeton.
- COWI (2008). Environment and Ageing (Final Report), European Commission Directorate, General Environment, Danimarka.
- Çakır, Sabri (2007). “*Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*”, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Çakır, Sabri (2011). “Türkiye’ de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar”, SDE Sosyal Bilimler Dergisi, 23, s.209-222.
- Çelik, Celaleddin (2010). “Şehrin Zamanından Zamanın Şehrine”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi-Şehir Hayatı*, 23, s.29-39.
- Çetinkaya, Eda (2011). “Emekli Bireylerde Yaşam Doyumunun Yordayıcıları Olarak Sosyal Destek ve Öz-yeterlilik”, *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Danmarks Tekniske Universitet <http://www.dtu.dk/> Erişim tarihi: 02.02.2016.
- Dölek, Bilge Önal (2013). “Hizmet Alanların Gözüyle Türkiye’de Geriatrik Hizmetlerin Sosyal Görünümü” *Akad Geriatri*, 5, s.18-28. Web: http://www.akadgeriatri.org/managete/fu_folder/2013-01/2013-5-1-018-028.pdf Erişim Tarihi: 21.05.2016.
- Durdubaş, Kezban (2015). “Yaşlı Dostu Kentler İçin Eşitlik İlkesinin Sosyal Politikalar İçin Önemi”, *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri*, Afşar

Matbaacılık, s.179.

Durkheim, Emile (1979). *“Suicide: A Study In Sociology”*, The Free Press, New York.

Dülger, İlhan (2012). Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri.

Eickelman, D. F. ve Piscatori, J. (1990). *“Pilgrimage, Migration and the Religious Imagination”*, University of California Press, Berkeley, Oxford.

Elmacı, Davut ve Ergin, Sadi (2015). “Beden, Ruh ve Zihin İçin Gıda Projesinde Aktif Yaşlanma ve Kuşaklararası Dayanışma Örnekleri”, *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri*, Afşar Matbaacılık, s.95, Ankara.

Emiroğlu, Vedia (1995). *“Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu”*, Başkent Yay., Ankara.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (t.y.). Yaşlılığa Genel Bakış, Web:<http://www.engelliveyasli.gov.tr>, Erişim tarihi: 30.12.2015

Erdem, Tevfik (2006). *“Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavram ve Süreçler”*, Lotus Yay., Ankara.

Erdönmez, M.Ebru ve Akı, Altan (2005). “Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri”, *YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi*, (1), 1, İstanbul.

Erol, Cansu (2015). “Refah Devletlerinin Yaşlanan Kentlerine Sosyal ve Mekânsal Yeni Çözüm Arayışları”, *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri*, s.64, Afşar Matbaacılık, Ankara.

Fischer, M. ve Abedi, M. (1990). *“Debating Muslims”*, Universty of Wisconsin Press, Madison, WI.

Foucault, H. (1980). “Question on Geography”, Ed. Gordon, C., *Power / Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*, s.63-77.

Foucault, H. (1986). *“Of Other Spaces, Diacritics”*, 16. Sayı, s. 22-27, Çev. Miskowiec Jay.

Gaudie, E. (1974). “Cruel Habitations: A History of Working Class Housing”, Allen & Urwin, Londra.

Giddens, Anthony ve Sutton, Philip W. (2010). “*Sociology: Introductory Readings*”, Polity Press, Massachusetts.

Gubrium, Jaber (1973). “*The Myth of The Golden Years; A Socio-Environmental Theory of Aging*”, Thomas Pub., Illinois.

Gülfidan, Şebnem (1991). Aile Politikaları - Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması “*İngiltere’ de Aile*”, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., s.181, Ankara.

Gürboğa, Coşkun ve Karakuş, Bülent (2015). “Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Kurumsal Bakış İhtiyacı: Tespitler ve Öneriler”, *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri Afşar Matbaacılık*, s.76, Ankara.

Hablemitoğlu, Şengül ve Özmete, Emine (2010). “*Yaşlı Refahı: Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*”, Kilit Yayınları, İstanbul.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması Raporu*, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.

Haldun, İbn (1989). “*Mukaddime*”, Çev.: Ugan, Zakir K., I, Milli Eğitim Yayınları, Ankara.

Harvey, David (2013). “*Sosyal Adalet ve Şehir*”, Çev.: Moralı, Metis Yay., İstanbul.

Harvey, David (2014). “*Postmodernliğin Durumu-Kültürel Değişimin Kökenleri*”, Çev.: S.Savran, Metis Yay., İstanbul.

Hasol, Doğan (1995). “*Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*”, Yem Yay., İstanbul.

Hegel Glossary, Web: www.london.ac.uk/fileadmin/documents/students/philosophy/ba_course_materials/ba_19thc_hegel_glossary_01.pdf adresinden Erişim tarihi: 23.01.2016.

Hofman, Philippe (2012). “*Yeni Bir Başlangıç: Emeklilik*”, İletişim Yayınları,

Ankara.

Holgate, Stephen ve Baur, Michael (2011). "*A Companion to Hegel*", Blackwell Publishing Ltd., Birleşik Krallık.

Hooyman, Nancy ve Kiyak, Asuman (2003). "*Social Theory, Social Policy and Aging*", Open Univ. Press, Birleşik Krallık.

Hooyman, Nancy ve Kiyak, Asuman (2005). "*Social Gerontology: A Multi Disciplinary Perspective*", Eds. Allyn ve Bacon, 7. Baskı, Pearson Education, Boston.

Hoşgör, Şeref ve Tansel, Aysıt (2010). 2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar, TÜSİAD ve UNFPA.

INSII (2014). Generationes, International Network for the Study of Intergenerational Issues.

İçli, Gönül (2008). "Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar", *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi* (1), s.28-32.

Kartal, Kemal (1978). "*Kentleşme ve İnsan*", TODAİE Yayınları, Ankara.

Kaya, Hadi (2008). "*Örnek Başkent Ankara, Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi 8*", Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., 2. Baskı, Ankara.

Kayan, Volkan (2012). "*Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlı Yoksulluğu*", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Keleş, Ruşen (2006). "*Kentleşme Politikası*", 9. Baskı, İmge Yay., Ankara.

Keleş, Ruşen (2013). "*Kentleşme Politikası*", 13. Baskı, İmge Yay., Ankara.

Keleş, Ruşen ve Duru, Bülent (2008). "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış" *Mülkiye*, (XXXII), .261, s.27-44.

Kentleşme Şûrası (2009). "*Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar*", TC.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yay., Ankara.

Konak, Akın ve Çiğdem, Yasemin (2005). “Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği”
C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, (29) 1, s.23-63.

Krespi, M. (1993). “*An Investigation of the Relationship of Life Events and Social Support with Depression in Dialysis Patients*”. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kutluer, İlhan (2003). “*Mekân*” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Cilt:28, s.550-552, TDV, Ankara.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri (2010). “*Şehir*” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam
Ansiklopedisi, Cilt:38, s.441-446, TDV, Ankara.

Kümbetoğlu, Belkıs (2012). “*Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*”, Bağlam Yay., İstanbul.

Lefebvre, Henri (2007). “*Rhythmanalysis; Space, Time and Everyday Life*”, Çev.
Elden, S. & Moore, G., Continuum, Londra.

Lefebvre, Henri (2014). “*Mekânın Üretimi*”, Çev. I.Ergüden, , Sel Yay., İstanbul.

Levine, Robert (2013). “*Zamanın Coğrafyası*”, Çev. Ö. İ. Hoşafçı, , Maya Kitap,
İstanbul.

Lutters, Ackerman, Web:http://userpages.umbc.edu/~lutters/pubs/1996_SWLNote96-1_Lutters,Ackerman.pdf Erişim tarihi: 21.04.2016.

Lynch, Kevin (2014). “*Kent İmgesi*”, Çev. İ.Başaran, Türkiye İş Bankası Kültür
Yayımları, İstanbul.

Mills, Wright C. (1959). “*Sociological Imagination*”, Oxford University Press, New
York.

Miroğlu, C. (2009). “*Ankara’da Bir Huzurevi İncelemesi*”, Yüksek Lisans Tezi,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Mumford, Lewis (2013). “*Tarih Boyunca Kent*”, Çev. G.Koca ve T.Tosun, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Murakami, İkuko (2015). “Yaşlı Dostu Kentlerde Kuşaklararası İletişim ve Dayanışmayı Sağlayacak Uygulamalar: Türkiye ve Japonya Örnekleri”, *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri*, Afşar Matbaacılık, s.158, Ankara.
- Nelson, J.M. (1979). “*Access to Power: Politics and The Urban Poor in Developing Nations*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Newton, Isaac (1966). “*Mathematical Principles of Natural Philosophy and His System of the World*”. Çev. Florian Cajori, 2 Cilt, Berkeley Üniversitesi Yay., Kaliforniya.
- OECD (2013). Pensions at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators.
- Onur, Bekir (1995). “*Gelişim Psikolojisi*”, İmge Yay., Ankara.
- Ortaylı, İlber (2001). “*Gelenekten Geleceğe*”, 3. Baskı, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2009). “*Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumu*”, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, Dora Yay., Bursa.
- Öncü, Ayşe ve Weyland, Petra (2013). “*Mekân, Kültür, İktidar-Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*”, İletişim Yay., İstanbul.
- Özbek, Nadir (2013). “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*”, İletişim Yay. İstanbul.
- Özdemir, Eylem (2012). “Kentın Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar”, *Kent Sosyolojisi*, Hece Yay., Ankara.
- Palabıyık, Adem (2012). “Özgün Bir Kentsel Mekân Okuması: Muş Örneği”, *Kent Sosyolojisi*, Hece yay., s.34-62.
- Panofsky, Erwin (1995). “*Gotik Mimarlık ve Skolastik Felsefe Ortaçağda Sanat, Felsefe ve Din Arasındaki Benzerliklerin İncelenmesi*”, Çev.: E.Akyürek, Kabalcı Yay., İstanbul.

- Park, Robert E., Burgess, Ernest W. ve McKenzie, Roderick D. (1967). “*The City*”, The University of Chicago Press, Londra.
- Peters, F. Edward (1967). “*Greek Philosophical Terms: A Historical Lexicon*”, New York Press, New York.
- Phillipson, Chris (1982). “*Capitalism and the Construction of Old Age*”, The Macmillan Press LTD. Hong Kong.
- Platt, Lucinda (2011). “İrk ve Sosyal Refah”, *Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar* Çev. O.Tezgel, Ekinoks yay., Ankara.
- Priest, Stephen (1992). “*Hegel’s Critique of Kant*”, Oxford University Press, Birleşik Krallık.
- Priestley, Mark (2011). “Engellilik”, *Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar* Çev. O.C.Taştan, Ekinoks yay., Ankara.
- Resmi Gazete, 07.08.2008 tarih ve 26960 sayılı Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080807-5.htm>, Erişim Tarihi:06.02.2016.
- Salingaros, Nikos (1998). “Theory of Urban Web”, *Journal of Urban Design*. 3 (1), s.53.
- Sığın, Aykut (Yayınlanacak). “Çalışma Hayatı ve Emeklilik Bağlamında Türkiye’de Yaşlılık”. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (19).
- Smart, John Jamieson Carswell. (1972). "Space", *The Encyclopedia of Philosophy* (ed. P. Edwards), (7), s.506-511, New York-London.
- Soja, Edward W. (1990). “*Postmodern Geographies*”, Verso, Londra.
- Sözen, Metin ve Tanyeli, Uğur (1986). “*Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*”, Evrim Matbaacılık, İstanbul.
- Suğur, Nadir ve Koçak, Ayşın (2009). *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri, “Felsefe, Bilim ve Toplum”*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.

- Şahin, İlhan (2010). “Osmanlılarda Şehir Kavramı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:38, s.446-449, TDV, Ankara.
- Şenkal, Abdülkadir (2011). “Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika”, 3. Baskı, Alfa Yay., İstanbul.
- Taneli, Baha (2015). “Türk Toplumunu Yaşlı Bakımevlerini Neden Kabullenemiyor? Ne Yapmalı?”, *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri*, Afşar Matbaacılık, s.55, Ankara.
- Tatar, Burhanettin (2012). “Bir Şehir Hermenötiğine Doğru” *Kent Sosyolojisi*, Hece yay., Ankara.
- Tatlıdil, Ercan (1992). “Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar”, *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3, İzmir.
- Tezcan, M. (1977). *Boş Zamanlar Sosyolojisi*, Doğan Matbaası, Ankara.
- Torun, Alev (1995). “Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme” Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuan, Yi-Fu (1977). “*Space and Place: The Perspective of Experience*”, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Turhanoğlu, A.Koçak (2012). Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri, *Bilim, Yöntem ve Araştırma*, s.25, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.
- Total, Osman (2015). “Yaşlılık, Yaşam Çevresi ve Evrensel Tasarım”, *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri*, Afşar Matbaacılık, s.213, Ankara.
- Total, Osman ve Üstün, Berna (2009). “Yaşlılık ve Yaş Dostu Kentler:Eskişehir”, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, s.1-23, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.
- TÜİK (2014). “İstatistiklerle Yaşlılar”, Web: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16057>, Erişim tarihi: 06.01.2015.

TÜİK “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistem Sonuçları, 2015”, 28 Ocak 2016 tarih ve 21507 sayılı Haber Bülteni, Web:<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21507> Erişim tarihi: 10.04.2016.

TÜİK “İstatistiklerle Yaşlılar, 2013”, 19 Mart 2014 tarih ve 16057 sayılı Haber Bülteni, Web:<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16057>, Erişim tarihi: 10.04.2016.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, (2008). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Ankara.

Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı, (2007). DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No:2741, Ankara.

Türkiye’de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler (2011). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

UDEP (2014). ASP Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ulaşılabilirlik Destek Projesi.

United Nations (2012). “World Population Prospect”.

Vitiello, Domenic (2009). “The Migrant Metropolis and American Planning”, *Journal of the American Planning Association* (2), 75, s.245-255.

Walker, Alan ve Maltby, Tony (2011). “Yaşlılar”, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar* Çev. O.Teşgel, Ekinoks yay., s.511, Ankara.

Weber, Max (1949). “*Methodology of Social Sciences*”, Transaction Publishers, Illinois.

WHO (2001). “International Classification of Functioning, Disability and Healthy ICF 2001” Web: <http://www.adaptiveenvironments.org/>, Erişim tarihi: 01.02.2016

WHO (2007). “Global Age-friendly Cities: A Guide” Web: http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf, Erişim tarihi:04.01.2016

WHO (2015). "Sustainability and Age Inclusiveness in the Urban Environment", Web: <http://www.un.org/en/events/olderpersonsday/>, Erişim tarihi: 03.01.2016

WHO "Definition of an older or elderly person" Web: <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/>, Erişim tarihi: 03.01.2016

WHO "Facts about ageing" Web: <http://www.who.int/ageing/about/facts/en/>, Erişim tarihi: 03.01.2016.

Winterbourne, Anthony (1988). "*The Ideal and the Real: An Outline of Kant's Theory of Space, Time and Mathematical Construction*", Kluwer Academic Publishers, Londra.

World Health Organization (2002). "*Active Ageing: A Policy Framework*", World Health Organization, Madrid.

Zaidi, Asghar (2008). "*Features and Challenges of Population Ageing: The European Perspective*", European Centre.

'Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik',

"A Brief History of Retirement: It's a Modern Idea" (2013). The Seattle Times, Web:<http://www.seattletimes.com/nation-world/a-brief-history-of-retirement-a-modern-idea/> Erişim tarihi: 28 Ocak 2016

"Kalkınma Planları", Web:<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx>, Erişim tarihi: 18.01.2016.

"Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma" Sempozyumu Bildirileri (2012).

EKLER

Ek-1: Tasarımcılara (Kentsel Tasarımcı/Şehir Plancısı, Mimar, İç Mimar, Endüstri Tasarımcısı) Uygulanan Derinlemesine Görüşme Soru Formu

- 1- Sizce tasarımcı (mimar, şehir bölge plancısı vb.) sadece fiziksel mekân mı tasarlar?
- 2- Sizce mimar/şehir plancısı ve toplum arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu ilişki sizin eserlerinizi nasıl etkiliyor?
- 3- Mesleki bakış açınıza göre insan ögesi tasarım sürecinin neresindedir?
- 4- Sizce farklı sosyal gruplar, dezavantajlı kesimler ve onların ihtiyaçları tasarım kararlarınızın belirleyicilerinden midir? (Örnek verir misiniz?)
- 5- Toplumsal olaylar ve yarattığı hassasiyetler, tasarım süreci ve gelişim süreçlerine/ düşünce biçimlerine sizce nasıl yansıyor olabilir?
- 6- Kentsel dönüşüm projelerinde kullanıcılara sunulan yeni yaşam biçimleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Kullanıcılar tasarım süreci aşamasında projeye dâhil olmalı mıdır?
- 7- Sizce mekânların aynışması zamanla farklı toplumları aynıştırmı mı?
- 8- Bakış açınıza göre geleneksel mimariyi koruma ve öğeleri kullanma kaygısı, sizin tasarım sürecinizde ne kadar yer alıyor?
- 9- Kültürleri anlamak için o ülkenin mimari yapılarını, ana şehircilik karar ve uygulamalarını (örneğin, şehir silüetlerini) incelemek bize ne katar?
- 10- Bilgisayar mimarlığı, mimarlık mesleğinin geleceği için nasıl bir tehdit oluşturuyor? Geleneksel tasarım tekniklerini kullanmak konusunda hassasiyet gösteriyor musunuz?
- 11- Sizce tasarımcı bir topluma kültürel, tarihsel, düşünsel mesaj verme kaygısı taşınmalı mıdır? Siz bu hususta ne kadar kaygı taşıyorsunuz?
- 12- Tasarımcı toplumun olumlu/olumsuz dönüşümündeki belirleyici aktörlerden birisi midir? Bunu başarmak ne kadar mümkün?

(Görüşmenin akışına ve görüşmecinin zamanına bağlı olarak uygun olanlara izin alınarak son 5 soru; 13., 14., 15., 16. ve 17. sorular eklendi).

13- Tasarım sürecinde sosyal disiplinle ilgilenenlerin fikir, teori ve önerilerini ne kadar dikkate alıyorsunuz?

14- Tasarımcılar mekân üretirken toplumsal inşa sürecinin ne derece farkında olarak bu süreci değerlendiriyorlar?

15- Mekân tasarlarken fiziki yapı (şehir, bölge, semt) ekonomik durum (gelir düzeyi), kültürel farklılıklar (etnisite) ve demografik yapı (genç, yaşlı) gibi kriterleri değerlendirme sürecine dâhil ediyor musunuz?

16- Mekân üretirken ki tasarım kararlarınızda toplumdaki farklı yaş gruplarını göz önünde bulunduruyor musunuz? Öyleyse yaşlılar mekân üretme sürecinde ne kadar yer almakta?

17- Toplumsal inşa için -insan hakları ve sosyal adalet bağlamında- daha ideal hale getirmek için tüm bireyleri kuşatan evrensel tasarım kararlarınızı uygulamak ülkemizde mümkün müdür?

Ek-2: Sosyal Bilim Disiplininden Olanlara (SHU, SPU VE SPU Yardımcısı, Sosyal Politika Denetim Uzmanı, Sosyolog ve Psikolog) Uygulanan Derinlemesine Görüşme Soru Formu

- 1- Sizce tasarımcılar sadece fiziksel mekân mı tasarlar? Yoksa tasarım yapılırken aslında yaşamlara müdahale edilerek, sosyal hayat mı tasarlanır?
- 2- Sizce tasarım yapanlarla (mimar/şehir plancısı gibi) toplum arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu ilişki toplum yaşamını sizce nasıl etkiliyor?
- 3- Sizce farklı sosyal gruplar; dezavantajlı kesimler ve onların ihtiyaçları tasarım kararlarda ve sosyal hayat içinde dikkate alınıyor mu?
- 4- Kentsel dönüşüm projelerinde kullanıcılara sunulan yeni yaşam biçimleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Kullanıcılar her yaş grubundan oluyor mu sizce?
- 5- Kent içinde yaşlıların kullanacağı mekânlar ne şekilde olmalıdır? Nelere dikkat edilmelidir?
- 6- Bir toplumun aile yapısı ve demografik yapısı bize neyi ifade eder? O bölgeye ait yaşlı nüfusunu ve onların toplumdaki değerini incelemek bize ne katar?
- 7- Yaşlı nerede yaşamalıdır sizce? Onun için nasıl mekânlar daha iyi olacaktır?
- 8- Ailesinin yanında yaşayamayanlar için, devletin verdiği huzurevi modelini ne kadar başarılı buluyorsunuz? Ülkemizdeki Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezlerinin şehirdeki konumları ve fiziki yapısı için neler düşünüyorsunuz? Bu konudaki önerileriniz nelerdir?
- 9- Karar verici mercide olsaydınız, aile yanında olanlar ve huzurevinde yaşayanlar yaşlılar için ne tür hizmetleri uygulardınız?
- 10- Yaşlıların sosyal hayata katılması ne kadar mümkün? Koşulları iyileştirmek için neler yapılabilir?
- 11- Şehirlerde ve evlerimizde yaşlıyı düşünerek ne tür tasarımlar yapılmıştır? Eksikler ve varsa tavsiyeleriniz nelerdir?
- 12- Mekân üreten tasarımcılar(şehir plancısı, mimar), huzurevi ve rehabilitasyon merkezi tasarlarken veya inşa ederken; sizlerle (SHU, SPU, sosyolog, psikolog) irtibat halinde oluyorlar mı? Tasarımcılar, insanla profesyonel olarak ilgilenen disiplinleri ne kadar dikkate alarak tasarım yapıyorlar sizce?

13- Sizce kentlerde toplumsal yaşam için tüm bireyleri kuşatan evrensel tasarım kararları (mesela erişebilirlik mevzuatı gibi...) huzurevlerinde kullanılıyor mu?

Bu tasarım kriterlerini uygulamak için ne gerekir?

14- Ülkemizdeki yaşlılar; hem toplumsal yaşam açısından, hem de kullandıkları mekânlar açısından hayatlarını kolaylaştırabilmek üzere (aile, yakınları ve bizlerden) neler bekliyor olabilirler?

(Görüşmenin akışına göre 15. soru eklendi)

15- Sizce huzurevleri ve rehabilitasyon merkezleri şehrin hangi bölgesinde tasarlanmalı? Niçin? Yerini planlarken nelere dikkat etmeli?

Ek-3: Yaşıya (aynı sorular farklı biçimde sorulmuştur) veya Yaşıya Bakımına Destek Veren Bireylere Uygulanan Derinlemesine Görüşme Soru Formu

- 1- Bu kuruluşlarda gördüğünüz aksaklıklar nelerdir?
- 2- Yaşlılar sizce nerede yaşamalı?
- 3- Yaşlıların hayatını kolaylaştırmak için Bakanlık neler yapmalı?
- 4- Yaşlılar hergün kuruluş dışına çıkabilmeli mi? Sosyal hayata katılım ne kadar önemli?
- 5- Bakanlık yeni bir model çalışmalı mı? Sizce ne olmalı?
- 6- Bir yaşlının devlete maliyeti aylık ne kadar? Bunu yaşlı yakınlarına vererek nasıl bir modele gidebilir? (hem yaşlı mutluluğu, hem de devletin SP maliyetini/giderini düşürmek için)
- 7- Yaşlılık konusunda empati yaptığınızda, şehrin sizin için neleri planlamasını beklersiniz?
- 8- Yaşlılık konusunda empati yaptığınızda, aile ve yakınlarınızdan ne beklersiniz?
- 9- Yaşlılık konusunda empati yaptığınızda, eğer huzuerevi/rehabilitasyonda yaşasaydınız nasıl bir mekânda yaşamak isterdiniz? Sizin için neler tasarlanmalı? Hangi etkinlik alanları planlanmalı?
- 10- Yaşlılık konusunda empati yaptığınızda, yaşlı odaları en az kaç m2 olmalı, tek kişilik odalar mı, çift kişilik odalar mı planlanmalı?

Ek-4: Erişilebilirlik Kapsamında 26 Kasım 2015 Tarihinde TBMM'ye Sunmuş Olduğu Kanun Değişiklik Teklifi

Bu değişiklik kapsamında ele alınan ve erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılmasını öngören İmar Yönetmelikleri şunlardır;

- Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği,
- Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği,
- Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik,
- Otopark Yönetmeliği,
- Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik,
- Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği'dir.

Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği'ndeki Değişiklikler:

Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliğinin 4. Maddesi şu şekilde değiştirilmiştir: "Bu Yönetmelik esaslarına göre yapılacak bütün yapılarda, plan, fen, sağlık ve çevre şartları ile ilgili diğer kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine ve Türk Standartları Enstitüsü tarafından belirlenmiş standartlara uyulması zorunludur".

Bina girişleri ve rampaları:

Madde 26 - (Başlığıyla birlikte değişik: RG-1/6/2013-28664)

...

Döşeme kaplamalarında kaymayı önleyen, tekerlekli sandalye ve koltuk değneği hareketlerini güçleştirmeyen, standardına uygun malzeme kullanılması zorunludur.

Binalarda ve girişlerinde engellilerin erişimine yönelik TS 9111 Standardına uyulması zorunludur. (Değişik cümle: RG-8/9/2013-28759) Bina girişlerinde engellilere yönelik ön bahçede parsel sınırına kadar giriş rampası yapılabilir veya merdivene bitişik dar kenarı en az (0,90) m ve alanı en az (1,20) m² engelli asansörü yeri bırakılır veya mekânîk platform yapılır. Bakanlığın uygun görüş alınmak suretiyle bunlar dışında engellilerin kullanımı için daha farklı uygulama yapılabilir.

Madde 45 - (Değişik fıkra: RG-1/6/2013-28664)

İmar planına göre kat adedi 3 olan binalarda asansör yeri bırakılmak, 4 ve daha fazla olanlarda ise asansör tesis edilmek zorundadır. İskan edilen bodrum katlar dahil kat adedi 4 ve daha fazla olan binalarda asansör yapılması zorunludur. Daha az katlı yapılarda da asansör yapılabilir.

(Değişik fıkra: RG-1/6/2013-28664) Tek asansörlü binalarda; asansör kabininin dar kenarı (1,20) m. ve alanı (1,80) m² den, kapı genişliği ise (0,90) m. den az olamaz. Asansör kapısının açıldığı sahanlıkların genişliği, asansör kapısı sürgülü ise en az (1,20) m., asansör kapısı dışa açılan kapı ise en az (1,50) m. olmalıdır. Birden fazla asansör bulunan binalarda, asansör sayısının yarısı kadar asansörün bu fıkroda belirtilen ölçülerde yapılması şarttır.

Geçici Madde 1 - (Değişik: RG-8/9/2013-28759)

Mevzuat değişikliği veya yapıdaki kat veya alan artışları nedeniyle asansör yapılması zorunlu mevcut yapılara ilişkin ilave veya tadilat ruhsatı taleplerinde bina içinde yapılacak tadilatlarla asansör tesis edilememesi halinde engellilerin de erişiminin sağlanabilmesi için ön, yan ve arka bahçe mesafeleri içinde parsel sınırına en az (1.50) m. mesafe bırakmak kaydıyla asgari ölçülerde panoramik asansör veya ulaşılabilecek katın yüksekliğinin uygun olması halinde mekânîk platform yapılabilir.

Otopark Yönetmeliği'ndeki Değişiklikler:

1. Yönetmeliğin "Genel Esaslar" başlıklı 4. Maddesinde yapılan değişiklik ve ekleme şu şekildedir:

...

g) Otoparkların giriş ve çıkışlarının yeterli olması, iç ve dış trafiği aksatmayacak şekilde düzenlenmesi mecburidir. Otoparklarda İmar Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine uyularak yangına karşı gereken önlemlerin alınması, *özürlülerin kullanımına dönük düzenlemelerin yapılması zorunludur. Ayrıca, özürlülere ilişkin*

standartlarda dahil olmak üzere Türk Standartları Enstitüsünce hazırlanan ilgili tüm standartlara uyulur. Standartların bu Yönetmelikte belirlenen ölçü ve miktarlardan daha az olması halinde Yönetmelik hükümleri geçerlidir. Bu düzenin sağlanmasından ve yürütülmesinden belediyeler ve valilikler sorumludur.

ı) Umumi bina ve bölge otoparkları ile genel otoparkların giriş- çıkış ve asansörlerine en yakın yerlerinde birden az olmamak şartıyla, her 20 park yerinden birinin özürlü işareti konularak özürllüler için ayrılması zorunludur.

2. Yönetmeliğe şu geçici madde eklenmiştir:

GEÇİCİ MADDE 7- Mevcut umumi bina, bölge ve genel otoparklarında bu Yönetmeliğin 4 üncü maddesinde özürllüler için belirtilen şartlarda otopark yeri ayrılır.

Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik'teki Değişiklikler:

Yönetmeliğin 7. Maddesine şu hüküm eklenmiştir:

..."Serpinti sığınaklarında, özürllülere ilişkin standartlar da dahil olmak üzere Türk Standartları Enstitüsü'nce hazırlanan tüm standartlara uyulur. Türk Standartları Enstitüsü standartlarının yukarıdaki ölçü ve miktarlardan daha küçük olması halinde bu madde hükümleri geçerlidir"

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun (7 Temmuz 2005)

Erişilebilirlik

Madde 7- (Değişik:6/2/2014-6518/69 md.)

Yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır.

Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla

koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun olması zorunludur.

Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır.

GEÇİCİ MADDE 2

Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir.

GEÇİCİ MADDE 3

Büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan araçlarla sağlanan toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun olması için gereken tedbirleri alır. Mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçları, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde, sürücü koltuğu hariç dokuz ila on altı oturma yeri olan araçlarla verilen toplu taşıma hizmetleri, turizm taşımacılığı yapılan araçlarla sağlanan taşıma hizmetleri ve özel ve kamu şehirler arası toplu taşıma hizmetleri ile yolcu gemileri 7/7/2018 tarihine kadar engelliler için erişilebilir duruma getirilir.

GEÇİCİ MADDE 3

(Ek:6/2/2014-6518/75 md.) 7/7/2018 tarihine kadar, karayolu ile turizm taşımacılığı yapan veya şehirler arası toplu taşıma hizmeti veren gerçek ve tüzel kişiler, engelli bireyin erişilebilir toplu taşıma hizmeti sağlanmasına ilişkin talebini azami yetmiş iki saat içinde karşılamakla yükümlüdür.

(Ek:6/2/2014-6518/75 md.)7/7/2018 tarihine kadar, servis taşımacılığı yapan gerçek

ve tüzel kişiler, engelli personel veya öğrenciye talep hâlinde erişilebilir taşıma hizmetini sağlamakla yükümlüdür.

(Ek:6/2/2014-6518/75 md.; Mülga: 10/9/2014-6552/144 md.; Yeniden düzenleme: 18/11/2014-6567/1 md.) Bu fıkranın yürürlüğe girdiği tarihten sonra üretilen şehirler arası ve uluslararası yolcu taşımacılığı ile servis ve turizm taşımacılığı yapan araçlar dışında şehir içi yolcu taşıma hizmeti yapan araçlardan erişilebilir olmayanlara yolcu taşıma hizmeti için yetki belgesi, izin ve çalışma ruhsatı verilmez.

6353 Sayılı Kanun (12 Temmuz 2012)

“Bu Kanunun geçici 2. maddesi ile bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen erişilebilirlik standartlarının uygulanmasının izlenmesi ve denetimi her ilde ASPB, Bilim, Sanayi ve Teknoloji, İçişleri, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları ile özürllüer ile ilgili konfederasyonların temsilcilerinden oluşan komisyon tarafından yapılır. İhtiyaç halinde birden fazla komisyon kurulabilir.

Denetim sonucunda ilgili belediye ve kamu kurum ve kuruluşları ile umuma açık hizmet veren her türlü yapıların ve açık alanların malikleri ile toplu taşıma araçlarının sahiplerine eksikleri tamamlaması için birinci fıkrada belirtilen sürenin bitiminden itibaren iki yılı geçmemek üzere ek süre verilebilir.

Sürenin bitiminden itibaren öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmediği denetim komisyonlarınca tespit edilen umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarının sahibi olan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine ASPBtarafından her bir tespit için bin Türk Lirasından beş bin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır. Bu şekilde bir yıl içinde uygulanacak idari para cezasının tutarı ellibin lirayı geçemez.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar; İçişleri, Maliye, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıklarının ve özürllüer ile ilgili konfederasyonların görüşleri alınmak sureti ile ASPB’ınca bir yıl içerisinde çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.”

Ek-5: Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği

20 Temmuz 2013 tarihinde, 28713 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Valiliklere komisyonların kurulması için 7 Ağustos 2013 tarih ve 84764 sayılı yazı ile talimat verilmiştir.

İzleme ve Denetlemenin Kapsamı

Madde 4 -

m) Umuma açık hizmet veren yapı: Kamu hizmeti için kullanılan resmi binalar ile ibadet yerleri, özel eğitim, özel sağlık tesisleri, sinema, tiyatro, opera, müze, kütüphane, konferans salonu gibi kültürel binalar ile gazino, düğün salonu gibi eğlence yapıları, otel, özel yurt, iş hanı, büro, pasaj, çarşı, alışveriş merkezi gibi ticari yapılar, spor tesisleri, yüzme havuzu, genel otopark ve buna benzer umuma ait binaları,

Mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları,

Büyükşehir belediyeleri ve belediyelerin, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetleri.

Madde 5 -

(1) Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonu;

- 1- Başkan: Vali veya görevlendireceği Vali Yardımcısı,
- 2- ASP İl Müdürü,
- 3- ASP İl Müdürlüğü temsilcisi,
- 4- İçişleri Bakanlığı temsilcisi,
- 5- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İl Müdürlüğü temsilcisi ,
- 6- Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı temsilcisi,
- 7- Türkiye Sakatlar Konfederasyonu temsilcisi,
- 8- Türkiye Sakatlar Konfederasyonu temsilcisi,

- 9- Engelliler Konfederasyonu temsilcisi,
10- Engelliler Konfederasyonu temsilcisinden oluşur.

İllerde Kurulacak Komisyonların Teşkili

Madde 5 -

(2) Komisyon üyelerinin meslekleri;

- Bakanlıkların taşra teşkilatında görevli tercihen mimar, mühendis, şehir plancısı, peyzaj mimarı veya inşaat teknikerlerinden birer asil ve birer yedek üye, -toplam dört kişiyi geçmeyecek şekilde- engellilerle ilgili konfederasyonların farklı engel gruplarını temsil eden, o ilde mukim tercihen engelli bireylerden ikişer asil ve ikişer yedek üyeden teşekkül eder.

(3) Komisyonunda, açık alanlar ile ilgili konuların görüşülmesi esnasında en az bir şehir plancısı veya peyzaj mimarı, binalar ile ilgili konuların görüşülmesi esnasında en az bir inşaat mühendisi, taşıtlar ile ilgili konuların görüşülmesi esnasında en az bir makine mühendisi bulunur.

(6) Komisyon gerekli gördüğü durumlarda ön değerlendirme yapmak ve rapor hazırlayarak komisyona sunmak üzere komisyon üyelerinden oluşan en az ikisi birinci fıkrada belirtilen meslek gruplarından olmak üzere üç kişilik teknik değerlendirme ekipleri kurabilir. Ekipler yerinde inceleme yaparak uygulamanın standartlara uygunluğunu değerlendirerek rapor hazırlar ve komisyona sunar.

Komisyonun Görev ve Yetkileri

Madde 6 -

(1) Komisyonun görev ve yetkileri şunlardır

- a) İzleme ve denetleme programını hazırlamak.
b) İzleme ve denetim kapsamındaki binaların, açık alanların ve toplu taşıma

araçlarının düzenlenen formlara göre izlemek, denetlemek ve rapor hazırlamak.

c) Gerekli görülen hallerde teknik değerlendirme ekibi kurmak ve ön değerlendirme yapmak üzere görevlendirmek.

ç) Bu maddenin (b) bendi kapsamında yapılan izleme ve denetleme sonucu görülen erişilebilirlik eksikliklerinin giderilmesi için ek süre vermek, eksiklik bulunmaması halinde erişilebilirlik belgesi düzenlemek.

İzleme ve Denetleme Planı ve Programı

Madde 13 -

(1) Erişilebilirlik politikası ve stratejisi çerçevesinde izleme ve denetleme konusundaki öncelikler ile genel amaç ve hedefleri belirlemek üzere Bakanlık tarafından ulusal düzeyde yıllık plan hazırlanır ve gerekli hallerde değiştirilebilir.

(2) İzleme ve denetleme planında yer alan öncelikler çerçevesinde gerçekleştirilecek faaliyetleri belirlemek üzere komisyon tarafından il düzeyinde yıllık izleme ve denetleme programı hazırlanır.

Mevzuat

1. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 2006 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 30.03.2007 tarihinde ülke temsilcilerinin imzasına açıldığında Türkiye tarafından da imzalanmıştır. Sözleşme, Bakanlar Kurulu tarafından 2009 yılında onaylanmıştır. Sözleşmenin dayandığı ilkeler arasında "Ayrımcılık yapılmaması", "fırsat eşitliği" ve "ulaşılabilirlik" yer almaktadır.

"Kültürel Yaşama, Dinlenme, Eğlence ve Spor Etkinliklerine Katılım"ın ele alındığı maddede özürliülerin diğerleriyle eşit bir şekilde kültürel yaşama katılım hakkının tanınması ve özürliülerin aşağıda belirtilenlerden yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirlerin alınması yer almaktadır;

...

(c) Tiyatro, müze, sinema, kütüphane ve turistik hizmetler gibi kültürel etkinliklerin yapıldığı veya hizmetlerin sunulduğu yerlere erişebilmek ve mümkün olduğu ölçüde ulusal kültür açısından önemli anıtlara ve alanlara ulaşabilmek.

Taraf Devletlerin özürhüleri eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine diğeriyle eşit bir şekilde katılımını sağlamak amacıyla ayrıca şu tedbirleri almaları da yine aynı maddede hüküm altına alınmıştır;

...

- (c) Engellilerin spor, eğlence yerleri ile turistik alanlara erişimini sağlamak;
- (d) Engelli çocukların, okullardaki etkinlikler dâhil oyun, eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmesini sağlamak;
- (e) Eğlence, turistik, dinlenme ve spor etkinliklerini organize edenlerin sunduğu hizmetlere engellilerin ulaşabilmesini sağlamak.

Erişilebilirlikle ilgili tüm yurtda pek çok tedbir alınsa da henüz sağlıklı bir tam revize yapılamamıştır. Bu yönde çalışmalar kanun tasarısı, yönetmelik ve yönergelerle devam ederken ASPB'na bağlı EYHGM'nün sunduğu kanun değişiklik teklifine bakıldığında yapılacak pek çok iyileştirmenin gerektiği anlaşılmaktadır.

**Ek-6: Erişilebilirlik Kapsamında 26 Kasım 2015 Tarihinde TBMM’ye Sunmuş
Olduğu Kanun Değişiklik Teklifi**

Ulaşılabilirlikle ilgili olarak; yürürlükte bulunan kanunlar doğrultusunda ASP Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Genel Müdürlüne bağlı Erişilebilirlik Dairesi Başkanlığı’nca tespit edilen eksiklikler; 26 Kasım 2015 tarihinde TBMM’ye sunmuş olduğu kanun değişikliği teklifi olarak hazırlanmıştır.

Kanun No	Kanun Adı	İlgili Madde	Önerilen Değişiklik
3194	İmar Kanunu	Madde 5 Tanımlar	Eklenmesi önerilen fıkra; <u>Erişilebilirlik; Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetlerinin engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını,</u>
3194	İmar Kanunu	Madde 8 Planların hazırlanması ve yürürlüğe konulması	Eklenmesi önerilen ibare; f) (Ek: 12/7/2013-6495/73 md.) Kentsel asgari standartlar, Bakanlıkça belirlenen esaslar doğrultusunda ÇDP ile belirlenebilir. Uygulamaya ilişkin kararlar, yörenin koşulları, parselin bulunduğu bölgenin genel özellikleri, yapının niteliği ve ihtiyacı, erişilebilirlik <u>standartları</u> , sürdürülebilirlik, çevreye etkisi dikkate alınarak ve ölçüleri verilerek Bakanlıkça belirlenen esaslara göre UİP ‘nda belirlenir. h) (Ek: 12/7/2013-6495/73 md.) Köylerde ve kırsal özellik gösteren diğer yerleşmelerde

			<p>yapıların etüt ve projeleri ilgili idarenin veya Bakanlığın taşra teşkilatının mimar ve mühendisleri tarafından hazırlanabilir. Bakanlıkça; bu Kanun kapsamındaki yerleşmelere ilişkin engelli erişimi, enerji verimli, iklim duyarlı ve ekolojik özellikli plan ve projeler hazırlanabilir veya hazırlattırılabilir, bu nitelikli yapılar inşa edilebilir veya uzun vadeli kredilendirilmek suretiyle desteklenebilir.</p>
3194	İmar Kanunu	Madde 21 Yapı ruhsatı	<p>Eklenmesi önerilen ibare; Ancak; derz, iç ve dış sıva, boya, badana, rampa yapımı, oluk, dere, doğrama, döşeme ve tavan kaplamaları, elektrik ve sıhhi tesisat tamirleri ile çatı onarımı ve kiremit aktarılması ve yönetmeliğe uygun olarak mahallin hususiyetine göre belediyelerce hazırlanacak imar yönetmeliklerinde belirtilecek taşıyıcı unsur etkilemeyen diğer tadilatlar ve tamiratlar ruhsata tabi değildir.</p>
3194	İmar Kanunu	Madde 22 Ruhsat alma şartları	<p>Eklenmesi önerilen ibare; Yapı ruhsatı almak için belediye, valilik (...) (1) bürolarına yapı sahipleri veya kanuni vekillerince dilekçe ile müracaat edilir. Dilekçeye sadece tapu (istisnai hallerde tapu senedi yerine geçecek belge), engelli erişimine uygun hazırlanmış mimari proje, statik proje, elektrik ve tesisat projeleri, resim ve hesapları, röperli veya yoksa, ebatlı kroki</p>

			eklenmesi gereklidir.
3194	İmar Kanunu	<p>Madde 26 Kamuya ait yapı ve tesisler ile sanayi tesislerinde ruhsat:</p>	<p>Eklenmesi önerilen ibare; Kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılacak veya yaptırılacak yapılara, imar planlarında o maksada tahsis edilmiş olmak, plan ve mevzuata aykırı olmamak üzere engelli erişimine uygun hazırlanmış mimari, statik, tesisat ve her türlü fenni mesuliyeti bu kamu kurum ve kuruluşlarınca üstlenilmesi ve mülkiyetin belgelenmesi kaydıyla erişilebilirlik standartlarına uygun avan projeye göre ruhsat verilir.</p>
3194	İmar Kanunu	<p>Madde 28 Müelliflik, fenni mesuliyet, şantiye şefliği, yapı müteahhitliği ve kayıtlar</p>	<p>Eklenmesi önerilen ibare; Yapıda inşaat ve tesisat işleri ile kullanılan malzemelerin kamu adına denetimine ilişkin fenni mesuliyet, ruhsat eki etüt ve projelerin gerektirdiği uzmanlığı haiz meslek mensupları tarafından ayrı ayrı üstlenilmek zorundadır. Fenni mesul mimar ve mühendisler uzmanlık alanlarına göre; yapının, tesisatı ve malzemeleri ile birlikte, bu Kanuna, ilgili diğer mevzuata, UIP 'na, ruhsata, ruhsat eki etüt ve projelere, erişilebilirlik standartları ve standartlara ve teknik şartnamelere uygun olarak inşa edilmesini denetlemekle görevlidir. Yapı müteahhidi ve şantiye şefi; yapıyı, tesisatı ve malzemeleriyle birlikte bu Kanuna, ilgili diğer mevzuata, UIP 'na, ruhsata, ruhsat</p>

			<p>eki etüt ve projelere, <u>erişilebilirlik standartları ve diğer</u> standartlara ve teknik şartnamelere uygun olarak inşa etmek, neden olduğu mevzuata aykırılığı gidermek mecburiyetindedir. Yapı müteahhidi ve şantiye şefi, ilgili fenni mesullerin denetimi olmaksızın inşaat ve tesisatlarına ilişkin yapım işlerini sürdüremez, inşaat ve tesisat işlerinde yetki belgesi olmayan usta çalıştıramaz.</p>
3194	İmar Kanunu	Ek Madde 1	<p>Değiştirilmesi önerilen fıkra; <u>Yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması için her türlü planlama (mekânsal stratejik plan, ÇDP, NİP, UIP ... vs), proje (mimari, statik... vs), tasarım (kentsel tasarım ...vs.), inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uyulması zorunludur.</u></p>
4708	Yapı Denetim Kanunu	<p>Madde 2 Yapı denetim kuruluşları ve görevleri</p>	<p>Eklenmesi önerilen fıkra; <u>Yapılarda engellilerin erişilebilirliği mevzuatına ve standartlarına göre düzenlenmesi gereken mimari projeye uygun olarak yapıldığını kontrol etmek ve gerekli tedbirlerin alınması için yapı müteahhidini yazılı olarak uyararak, uyarıya uyulmadığı takdirde durumu Aile ve Sosyal Politikalar il müdürlüğüne bildirmek.</u></p>

2985	Toplu Konut Kanunu	Madde 2-a	Değiştirilmesi önerilen fıkra; Ferdî ve toplu konut kredisi verilmesi, köy mimarisinin geliştirilmesine, gecekondu alanlarının dönüşümüne, tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup, yenilenmesine, <u>binalarda erişilebilirlik tadilatı yapılmasına</u> yönelik projelere kredi verilmesi ve kredilerde faiz sübvansiyonu yapılması.
3621	Kıyı Kanunu	Madde 5	Eklenmesi önerilen ibare; Ek : (1/7/1992 - 3830/2 md.) Yaklaşma mesafesi ve kıyı kenar çizgisi arasında kalan alanlar, ancak yaya yolu, gezinti, dinlenme, seyir ve rekreatif amaçla kullanılmak üzere <u>engelli erişimine uygun olarak</u> düzenlenebilir.
3621	Kıyı Kanunu	Madde 6 Kıyının Korunması, Yapı Yasağı ve Kıyıda Yapılacak Yapılar	Eklenmesi önerilen ibare; Kıyıda, UIP kararı ile; a) İskele, liman, barınak, yanaşma yeri, rıhtım, dalgakıran, köprü, menfez, istinat duvarı, fener, çekek yeri, kayıkhanesi, tuzla, dalyan, tasfiye ve pompaj istasyonları gibi, kıyının kamu yararına kullanımı ve kıyıyı korumak amacıyla yönelik alt yapı ve tesisler, b) Faaliyetlerinin özellikleri gereği kıyıda başka yerde yapılmaları mümkün olmayan tersane, gemi söküm yeri ve su ürünlerini üretim ve yetiştirme tesisleri gibi, özelliği olan yapı ve tesisler,

		<p>c) (Ek: 3/7/2005 - 5398/13 md.)Organize turlar ile seyahat eden kişilerin taşındığı yolcu gemilerinin (krvaziyer gemilerin) bağlandığı, günün teknolojisine uygun yolcu gemisine hizmet vermek amacıyla liman hizmetlerinin (elektrik, jeneratör, su, telefon, internet ve benzeri teknik bağlantı noktaları ve hatlarının) sağlandığı, yolcularla ilgili gümrüklü alan hizmetlerinin görüldüğü, ülke tanıtımı ve imajını üst seviyeye çıkaracak turizm amaçlı (yeme-içme tesisleri, alışverişmerkezleri, haberleşme ve ulaştırmaya yönelik üniteler, danışma, enformasyon ve banka hizmetleri, konaklama üniteleri, ofis binalar) fonksiyonlara sahip olup, kruvaziyer gemilerin yanaşmasına ve yolcuları indirmeye müsait deniz yapıları ve yan tesislerinin yer aldığı kruvaziyer ve yat limanları,</p> <p>d) (Ek: 31/7/2008 - 5801/3 md.) Uluslararası spor otoritelerinin, Türkiye’de spor faaliyetlerinin düzenleneceğine dair kararı gereğince Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün bağlı olduğu spordan sorumlu Bakanlığın izni doğrultusunda, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun (I) sayılı Cetvelinde düzenlenen genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, aynı Kanunun (II) sayılı Cetvelinde düzenlenen özel bütçeli idareler, belediyeler ile İÖİ’leri tarafından her türlü spor aktiviteleri ve organizasyonların yapılmasına/yaptırılmasına yönelik spor tesisleri ve zorunluluk arz eden durumlarda bunların tamamlayıcı konaklama</p>
--	--	---

			tesisleri, <u>engelliler için erişilebilir olarak</u> yapılabilir.
3621	Kıyı Kanunu	Madde 8 Sahil Şeridinde Yapılabilecek Yapılar	Eklenmesi önerilen ibare; Ancak bu alanlarda; UİP kararıyla altı ve yedinci maddede belirtilen yapı ve tesislerle birlikte toplum yararına açık olmak şartıyla konaklama hariç günü birlik turizm yapı ve tesisleri <u>engelliler için erişilebilir</u> yapılabilir.
2683	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	Madde 3 Tanımlar ve kısaltmalar:	Eklenmesi önerilen ibare; (8) (Ek:14/7/2004 – 5226/1 md.) "Koruma amaçlı imar plânı"; bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, <u>erişilebilir</u> yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı

		<p>ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır.</p> <p>(9) (Ek:14/7/2004 – 5226/1 md.) "Çevre düzenleme projesi"; ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, <u>engelli erişimini sağlamak</u>, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.</p> <p>.....</p> <p>(15) (Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 md.) "Sokak sağlıklılaştırma proje ve uygulamaları"; kentsel sit alanları ve koruma alanlarında, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile sokaktaki diğer yapıların özgün sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerle birlikte korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon, <u>engelliler için erişilebilirlik uygulamalarını içeren</u> kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü proje ve bunların uygulamalarıdır.</p>
5393	Belediye	Madde 15-f

	Kanunu	(Belediyelerin Görevleri)	Düzenlenmesi önerilen ibare; Toplu taşıma yapmak, bu amaçla otobüs, deniz ve su ulaşım araçları, tünel, raylı sistem dahil her türlü toplu taşıma sistemleri kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettirmek <u>ve bu araç ve hizmetlerin engellilerin erişilebilirliğine uygun olmasını sağlamak.</u>
5393	Belediye Kanunu	Madde 15	Eklenmesi önerilen ibare; <u>Hizmet binalarının, hizmet sunduğu açık alan uygulamalarının ve toplu taşıma araçlarının ilgili TSE Standardına uygun şekilde engellilerin erişilebilirliğine uygun olarak yapılmasını sağlamak ve denetlemek</u>
5393	Belediye Kanunu	Madde 15	Eklenmesi önerilen ibare; <u>İmar Planlarının hazırlanması, hazırlatılması, onaylanması ve uygulanmasında Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uygun olarak engelli erişilebilirliğini gözetmek.</u>
5393	Belediye Kanunu	Madde 15	Eklenmesi önerilen ibare; <u>İnşaat yapı ve iskan ruhsatı başvurusu aşamasında, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uygun olarak erişilebilirliği sağlamak, uygulamaları denetlemek ve bütünlüğü sağlayıcı tedbirler almak,</u>
5393	Belediye Kanunu	Madde 15 - c	Düzenlenmesi önerilen ibare;

			Gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetleri ile ilgili olarak kanunlarda belirtilen izin ve ruhsatları verirken <u>erişilebilirlik standartlarını gözetmek</u>
5216	Büyükşehir Belediyesi Kanunu	Madde 7 – İlçe Bel.-d	Düzenlenmesi önerilen ibare; ...otopark, spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parkları yapmak; yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sunulan sosyal ve kültürel <u>hizmetlerin erişilebilir halde sunulmasını sağlamak,</u>
5216	Büyükşehir Belediyesi Kanunu	Madde 7	Eklenmesi önerilen ibare; <u>İmar Planlarının hazırlanması, hazırlanması, onaylanması ve uygulanmasında Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uygun olarak engelli erişilebilirliğini gözetmek.</u>
5216	Büyükşehir Belediyesi Kanunu	Madde 7	Eklenmesi önerilen ibare; <u>Hizmet binalarının, hizmet sunduğu açık alan uygulamalarının ve toplu taşıma araçlarının ilgili TSE Standardına uygun şekilde engellilerin erişilebilirliğine uygun olarak yapılmasını sağlamak ve denetlemek</u>
5216	Büyükşehir Belediyesi Kanunu	Madde 7	Eklenmesi önerilen ibare; <u>İnşaat yapı ve iskan ruhsatı başvurusu</u>

			<u>aşamasında, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uygun olarak erişilebilirliğini sağlamak, uygulamaları denetlemek ve bütünlüğü sağlayıcı tedbirler almak,</u>
6585	Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun	Madde 11 de Engellilere uygun ortak kullanım alanları oluşturulur ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin hususlar yönetmelikle belirlenir.	Burada ticaretin uygulanmasında gerek ticaretle uğraşan engelliler için gerekse de ticaret yapılan alanların erişilebilirliği hakkında hüküm bulunmamakta bununla ilgili olarak kanun metninde çalışma yapılması birçok ticaret merkezinin erişilebilirliğini bu yükümlülüğün altında bırakarak erişilebilir olması sağlanabilir.
4760	Özel Tüketim Vergisi Kanunu	Madde 7 de Diğer istisnalar kısmında	Kanunun Ek 1 inci cetvelinde otobüs ve minibüsten belli şartları taşımaları halinde Özel Tüketim Vergisinin belli kısmından muaf tutuluyor. Bu kısma engelli aparatı olan ya da erişilebilir hale getirilen araçtan belli muafiyetler bu kısma dahil edilebilir.
2547	Yüksek Öğretim Kanunu	Madde 43 –c Lisans düzeyinde öğretim	Yükseköğretim kurumları, örgün, yaygın ve açık öğretim yöntemleri ile her türlü eğitim-öğretimi <u>farklı engel grubuna sahip öğrencilerin ihtiyaçlarını da planlayarak</u> yapabilirler.

4925	Karayolu Taşıma Kanunu	Madde 6 Taşımacının sorumluluğu	Eklenmesi önerilen fıkra <u>Taşımacı, engelli, yaşlı, hamile vb. yolcular için erişilebilir, güvenli taşınmasından sorumludur.</u>
------	---------------------------------------	--	--

Kaynak: Engelli Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Erişilebilirlik Dairesi Başkanlığı.

Ek-7: Derinlemesine Görüşmelerin Deşifre Edilmiş Word Dosya Metinleri

7-A) TASARIMCI GÖRÜŞME ÖRNEĞİ;

Lale, 32, Kadın, Mimar.

Mekâna dair gözlem;

Farklı renkleri olduğu ve uzun yıllar yaşayabildiği için bu ismi seçtiğini söyledi, bilgisayarının ekranında da lale resmi olduğunu belirtti. Çalıştığı mimarlık ofisinde görüşme yaptık. Kendine ait bir odası yok o nedenle toplantı odasında görüşme yapmak durumunda kaldık, çok yoğundu, 2 kez görüşmeye ara vermek zorunda kaldık. 30 mimarın çalıştığı büyük ve ünlü bir mimari büro, her şey özenle seçilmiş, şık ve konforlu bir ortam.

1- Sizce tasarımcı(mimar, şehir bölge plancısı vb.) sadece fiziksel mekân mı tasarlar?

Tasarımcı hem fiziksel mekânı tasarlar fakat bununla beraber o mekânın yaşana bilirliliği üzerine birden fazla objeyi düşünerek bunu bir yere aktarması gerekir. Ama fiziksel mekânın evet, en önemli aktörlerinden biri olduğu aşikârdır.

2-Sizce mimar/şehir plancısı ve toplum arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu ilişki sizin eserlerinizi nasıl etkiliyor?

Mimari ve toplum arasında çok önemli, hani geçmişten gelen zaten bağlarla görüyoruz. Örneğin; Ankara'nın en önemli yeri neresidir deseler ben Ulus derim. Çünkü orada Cumhuriyet mimarisini çok net görebiliyoruz. Sonra, güncel mimari neresi denilirse Eskişehir Yoludur. Yani şu anda çok büyük rezidanslar, büyük iş yerleri hatta kamu binaları bile artık çok böyle değişik, farklı, günü hani yakalamış birçok yapıyı görebildiğimiz yerler.

Hani toplumla bağlantısı, insanlar hani geliştiğini açıkçası Eskişehir Yolu'na gelince hissediyorlar. İşte geçmişle bağlantısı deyince de Ulus'a gidip o nostaljik havayı hani solumak iyi geliyor. Hatta böyle, ben mesela her Ulus'a gittiğimde "Ya bu binayı acaba ne

için yapmışlar” Ankara Palas’ı görünce hep çok heyecanlanırım acaba içinden hangi böyle iyi adam çıkacak gibi gelir bana ya da içine girince böyle...

Hep bir duygu hissettiriyor birçok objesiyle insanı epey etkiliyor.

Aynı şekilde işte Tepe Prime’ a gittiğimizde de ne güzel ya, burası çok hoş, işte Armadanın o sokağından geçerken bu kadar şey hani, güncel yapıların insanın üzerindeki olumlu etkisini görmek de beni böyle hani acayip şey yapıyor, etkiliyor. Hani toplum da bununla beraber eğlence alışkanlıkları, işte edindiği alışkanlıkları sürdürme ya da geçmişe olan bağlılıklarını bu sayede sağlıyor. Hani bu anlamda bizim yaptığımız ya da ürettiğimiz ya da üretilen eserlerin direkt etkisi var. İşte hem yaşana bilirlilik, hem bence estetik değerlerin yerleşmesi anlamında hani mimarinin çok ciddi etkisi var.

3-Mesleki bakış açınıza göre insan ögesi tasarım sürecinin neresindedir?

Herhalde en başında. Çünkü bir evi tasarlarlarken herhalde bu mekânda şimdi bu eve bir tasarım, bir mimarın evi gibi tasarlamak ayrı bir edebiyatçının evi gibi tasarlamak ayrı diye düşünüyorum. Ya da biz, öğretin ben peyzaj mimarıyım hani bir park tasarlarlarken etrafındaki sosyokültürel yapı benim orada kullanacağım her öğeyi belirliyor.

Yani gidip işte Altındağ’da, Çinçin mahallesinde bir tenis kortu yapmak nasıl anlamsızsa, işte Ümitköy’de bir tenis kortu yapmanın ve onun kullanıldığını görmenin herhalde tatmini çok başkadır. O yüzden bence ilk sırada yer alıyor.

4-Sizce farklı sosyal gruplar, dezavantajlı kesimler ve onların ihtiyaçları tasarım kararlarınızın belirleyicilerinden midir? (Örnek verir misiniz?)

Evet, şimdi farklı sosyal gruplar tabi ki de. Çünkü temel, işte toplumu oluşturan gruplar bunlar. İşte örneğin Ankara’ yı alalım; Ankara İstanbul kadar metropol değil ama içerisinde hala Anadolu’nun bir çok ezgisini işte insanlarda görebildiğimiz bir yer ama öbür taraftan da göç alan ve hani böyle Avrupa’ya da dönük yüzü olan bir kent. Sosyal grupların buradaki etkisi hani, dezavantajı da var tabi yani Anadolu’da birinin beklentileri kentten farklı. İşte o daha rahat olabildiği, işte belki kendi alışkanlıklarını yapabildiği bir mekân arzuluyor. Ne dersek işte kurban bayramlarında yaşadığımız temel sıkıntı bu. Ama

işte daha kentli birinin kentten beklentisi daha etkilidir. Dezavantajları bence biraz isteklerin değişmesi ve tasarımcıyı da zorlaması. İşte günü yakalamak isteyen tasarımcının önüne bir ket vuruyor, bu dezavantaj yaratıyor. E tabi politik duruş ve kentin buna bakışı da çok değiştiriyor. Örneğin Ankara çok üst düzey yöneticilerin olduğu bir kent, her şeyi yapamayacağınız bir kent ama İstanbul böyle değil ya da bir Antalya'da bunu hissetmiyorsunuz.

Ya da size öyle hissettiriyor, her şeyi yapamazsınız burada, çünkü sen bu otoparkı buraya bu şekilde koyarsan buraya bir vali geldiğinde inemez, (ha ha) işte ya da bir sivil bir vatandaş oraya park edemez. Bu çok önemli bir kriter olarak karşımıza çıkıyor. Bu anlamda bana dezavantajı var gibi geliyor sosyal grupların ama tabi bunu kesinlikle yadsıyamazsınız, bir taraftan da çok büyük bir çeşitlilik. Hani yaptığınız bütün objeleri kullanan binden fazla insan var, bu sizin tasarımcı kişiliğinizi geliştirmeniz adına önemli. Tek yönlü bakmamanızı sağlayıp, çok yönlü düşünmenizi sağlayıp böyle çok optimumda bir şey çıkarıp, şey yapmanızı ama bu tabi kimliğini etkileyebilir yine de.

O zaman şeyi sorayım: Engelliler, yaşlılar, mesela kadın dostu kent, çocuk dostu kentlerden bahsediliyor. Acaba kentler onların dostu değil mi normalde? Yani ben mesela bunu düşünüyorum açıkçası. Hangi konuya özenli, mesela engelliler için park yapıyoruz, buradan ben şunu anlıyorum: Demek ki diğer parklar engelliler için uygun değil. Dolayısıyla hani siz tasarımlarınızda bu gruplara nasıl bakıyorsunuz? Onlara özen gösteriyor musunuz, onların ihtiyaçlarına?

Evet, aslında son bir süredir bu böyle genel ülkenin de duruşuyla alakalı olarak bunlar gözetiliyor. Örneğin bir çocuk parkı yaptığımızda artık çocuk yaş gruplarına özenerek oyun gruplarını seçiyoruz. Ya da işte yerleşim yerinde daha çok kadınların evde ya da yaş oranı düşükse işte yaşlıların kullanabileceği şeyler üzerinden, örneğin bank yükseklikleri ya da işte koyacağımız malzeme, kaydırak koymuyoruz yaş ortalaması şeyse çok küçük tutuyoruz ve daha onların rahat olabilecekleri ya da onların böyle geçmişine dair daha büyük görkemli ağaçlar kullanıyoruz.

Bu da belki de bütün en azından kendi tasarımlarımızda, hepsinde optimumda karşıladığımız şey engelli vatandaşların ya da engelli insanların kullanımları. Hepsinde bu

gözetilip bunların üzerine artılar olarak işte kadınlar, çocuklar, yaş grupları şeklinde böyle kompakt bir şey haline getiriliyor.

Peki eğitim alırken eğitiminizin bir parçası mıydı bu konu? Yoksa siz bunu meslek, mesleğinizi icra ederken mi geliştirdiniz?

Aslında bunu evet , % 50 % 50 diyelim. Yani engelli konusu maalesef okul eğitimi esnasında çok verilmeyen bir şey ve deneyimler, yapılan işin sahibi kişilerin istekleri üzerine edindiğim bilgiler sonucunda oluştu ama işte çocuk, işte daha toplum içerisindeki diğer kullanıcılara özgü bilgiler tamamen eğitimle gelen bilgiler.

5-Toplumsal olaylar ve yarattığı hassasiyetler, tasarım süreci ve gelişim süreçlerine/ düşünce biçimlerine sizce nasıl yansıyor olabilir?

Tabi ki toplumsal olaylar çok etkili. Bunun en yakın şeyi Gezi olaylarıydı. Gezi olaylarında bir ağacın insan üzerindeki etkisi ve hani yankısı üzerine kuruldu. Şu anda yaptığımız tasarımlarda bize pozitif katkısı diyebileceğimiz şey: "Artık biz bunu koruyalım." Demek ki insanlar buna bu konuda hassasiyet geliştirdi, bunu bu şekilde kurgulayalım gibi bir yaklaşım en azından benim meslek grubum için etkili oldu. Yani öbür taraftan bir bakıldığında, bununla beraber artık kentlerde park üzerine çıkan ihalelerin arttığını görüyoruz.

İşte, eskiden "Ya bir şey olmaz, park denilen yerler; bir dakika park yapalım" gibi bir şeye dönüşüyorsa ben bunu pozitif olarak algılıyorum. Her ne kadar yaşanan şeyler sıkıntılı, acı dolu olsa da. Ama bu bence öğretici bir şeydir. En azından buna böyle bakmak her zaman pozitif katkı sağlayacağı için bence önemli. Ve bu kesinlikle % 100 tasarımı etkileyen bir kavram. Hani bu yadsınamaz ve benim de gelişimime oldukça önemli katkıları var.

6-Kentsel dönüşüm projelerinde kullanıcılara sunulan yeni yaşam biçimleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Kullanıcılar tasarım süreci aşamasında projeye dâhil olmalı mıdır?

Açıkçası yani en azından yaşadığım kentten örnek verilirse Dikmen Vadisi gibi kötü bir kentsel dönüşüm süreci yaşamış bir kent var. Ama şu anda baktığımızda bunun pek çok

pozitif etkilerini gördüğümüz bir yer. Yani şu anda tabi daha profesyonel yaklaşıp daha iyi kurgulanıyordur diye düşünüyorum. En azından yapılan işlerin değişikliğine bakılırsa. Yani şu andaki süreç biraz farklı ilerlese de kentlerin buna ihtiyacı olduğu kesin. Sadece bunda belki biraz daha bazı konularda ince elemek gerekir. İşte kentsel dönüşüm olarak düşünülen yerlerde rant kaygısını biraz aza çekilip, gerçekten kenti iyileştirmek gibi bir şey, hedef üzerinden gidilirse muhtemelen daha iyi sonuçlar alınacak. Ancak hani bunu evet maalesef çevre halkı, kentsel dönüşüm alanının içindeki insanlar düşünülmeden, dâhil edilmeden yapıyor. Diyecekler ki belki teknik insanlar benim düşündüğüm kadar geniş ölçekli bakamayabilir, eksik kalabilir. Bu anlamda dâhil edilip belki de bununla ilgili bir meslek grubu olduğunu biliyorum ben. Hem şöyle, kullanıcıyla kentsel dönüşümü yapan insanlar arasında kolaylaştırıcı adıyla bir sürü insan çalıştırılır bilinir. Onların ortak paydada uygun koşullarda asgari müşterekte buluşması sağlanabilir. Bunun çok zor olduğunu düşünmüyorum.

Aslında ben buna benzer bir eğitim aldım. Bunda insanları, iki farklı çatışan grubu karşılıklı karşılaştırılıyor. Onun istekleri eğer karşılaşamayacaklarsa farklı toplantılar, beklentiler ve sonra her ikisiyle de bakın bunlar da aslında bunu diyormuş gibi çünkü iletişimsizlik bu çağın en büyük sorunu. Hani bunu kurgulayabilecek, bunu çözümlenebilecek böyle bir şey, köprü görevi görecek insanlar buluna bilinir. Bu olursa bu süreç çok daha hızlı ve çok daha sağlıklı gidecektir. Bu anlamda belki böyle bir yolla bu insanlar mutlak surette dahil edilmeli.

7-Sizce mekânların aynışlaşması zamanla farklı toplumları aynışlaştırır mı?

Evet. Yani şu anda en çok belki de bunu yaşıyoruz. Her yerde bir simit furyasıdır, tamam çok seviyorum, ben de gidiyorum ama her yerde simitçi açılmamalı. Yani Tunalı'da bile...

Artık New York 5. Cadde'de de açılmış mesela, orada da kendinizi yalnız hissetmeyeceksiniz....

Yani bunun şeyi, içi boşaltılıyor böylelikle. Aynışlaşan bir sürü AVM var. Yani bir AVM'nin öbür AVM'ye karşı muadilinin olması bence yanlış. Yani her birinin birer kimliği, her birinin birer şeyi, özelliği olursa bu anlamda en azından herkes "Neden AVM'ye

gidiyorum?” sorusunu sormaz. Yani bu anlamda bence sıkıntılıdır. Ama bu nasıl değiştirilebilir derseniz, şu anda büyük bir baskı var herkesin üzerinde ve şu anda o tüketime doğru yönlendirilmişiz. Belki tasarımcılar yapacak bunu. Ya ben bu AVM’ yi, bu kudretimi kullanarak, böyle bir konsept belirliyorum denmesi insanı iyileştiriyor. Örneğin bunda nedir, İstanbul’ da da birden fazla AVM var, birçoğu da aynı fakat işte örneğin Kanyon’a gittiğinizde sırf Kanyon’un belki de rüzgârını hissetmek için gidiyorsunuz, işte aquasına gittiğinizde oradaki deniz konsepti sizi mutlu ediyor. Yani bu tarz bir değişiklik bile insanda pozitif bir etki yaratabilir. Ama bunu kim yapacak derseniz, bence de tasarımcılar yapacak. Yani herkesin parası olabilir, herkes iyi bir yatırımcı olabilir ama bunu yönlendirecek kişi eğitilmiş insanlar. Yani; “ Bunu böyle yaparsak daha güzel olur” denilip sunulabilir. Alternatif çoğalırsa seçimler de artabilir. Hani bunda da bizim önemli bir etkimiz olduğunu düşünüyorum. Aynılaştırmaya katkıda bulunuyoruz maalesef.

Evet, ama şey de var mesela dünyaca ünlü artık dünyaca büyük bazı firmalar var, dekorasyon firmaları, ben de evimi oradan döşüyorum. Ben de tablomu gidip oradan alıyorum ama Finlandiyalı bir aile de oradan alıyor.

Evet çünkü yani bu böyle bir etki. Tabi beğeniler de ayrı bir şey, nasıl derler bir durum. Ama bunda yine eminim bir farklılığı vardır. Çünkü kültürlerimiz farklı, yani tabloyu sizin koyduğunuz yer farklıdır. Ürün aynıdır ama yeri farklıdır. Hani bu da kişinin kendiyi gördüğü, hani geliştirdiği bir şeydir. Tabi, aynılaştırmamız doğru, belki güzel de bir şey dediğiniz gibi. Artık yurt dışına biri gittiğinde kendini yabancı hissetmiyor, çünkü hemen hemen ülkesinde aynı olan şeyler...

8-Bakış açınıza göre geleneksel mimariyi koruma ve öğeleri kullanma kaygısı, sizin tasarım sürecinizde ne kadar yer alıyor?

Tabi bu, geleneksel mimariyi sevdiğimi düşünüyorum. Yani bence, böyle bakınca yüzyıl önceki atalarımızın bunu düşünmüş olması beni çok mutlu ediyor. Hele bu anlamda biz köklü bir kültürden geliyoruz. Ama hani bunu ne kadar kullanıyorsunuz derseniz açıkçası; hani çok güzel bir tasarımın küçük bir yerinde kullanmak beni mutlu ediyor. Eğer bunu güzel uyumlaştırabiliyorsan bu bence büyük bir katkı. Ama buna nasıl bakmak, nasıl yorumlamak gerekiyor derseniz açıkçası bu her tasarım süreci yeniden kendini doğurduğu

için bir şekilde oraya başvuruyoruz. Yani işte çok yakın bir zamanda çizmiş olduğumuz bir projede oradaki bir caminin motiflerinden esinlenerek yer döşemeleri yaptık. Bu bence çok keyifli bir şey, çünkü bana göre bu şey, güzel bir kıyafetin altında hoş bir kombin oluşturmak için kullanılan öğelerle denk.

Kentte de böyle bakmak bence keyifli. Ama bunu ne kadar kullanıyoruz dersek, dediğim gibi hepsi tamamen kendi tasarım sürecinde bir şekilde sizi bağlıyorsa zaten çok başarılı bir şey olarak çıkıyor, bağlamıyorsa da o bizim zaten genlerimizde var bir şekilde kullanıyoruz onu.

9-Kültürleri anlamak için o ülkenin mimari yapılarını, ana şehircilik karar ve uygulamalarını (örneğin, şehir silüetlerini) incelemek bize ne katar?

Tabi ki de verir. Yani işte İstanbul'a baktığımızda gördüğümüz silütle Ankara'daki pek yok, pek benzer değil. Hani, Ya da işte bir New York'un silüeti, bir Viyana'nın... Hani bakınca anlayabiliyorsunuz "Kubbeleri, bak muhtemelen burası böyle bir ülke" diyebildiğimiz birçok şey var.

O toplum hakkında da veriyor .. Onun iklimsel koşullarından tutun, muhtemelen geçmişi; şu yüzyılda yaşanılmıştır diyor. Bu çok etkili yani bunu gördüğünüz zaman bir ülkeyi tarifsiz, tanımsız, silüetinden çıkarabilmek ne kadar önemli bir şey. Demek ki tarihine bağlılığı diyerek hani hatta birçok insan silüetini bozmamak için yasaklı kentlerde, ülkelerde yaşıyor hani bu bence önemli bir faktör. Bunu bozmamalı insanlar, bunu korumalı ve buna benzer diğer şeyleri de yaygınlaştırmalı. Hatta bununla ilgili projeler olduğunu görünce bile insan mutlu oluyor yani.

10-Bilgisayar mimarlığı, mimarlık mesleğinin geleceği için nasıl bir tehdit oluşturuyor? Geleneksel tasarım tekniklerini kullanmak konusunda hassasiyet gösteriyor musunuz?

Sizce bilgisayar mimarlığı mimarlık mesleğinin insan ile kurduğu ilişki açısından özellikle, onu merak ediyorum. Mimarlık mesleğinin geleceği için bir tehdit mi? Bir tehditse nasıl bir tehdit sizce? Tasarım sürecinde bu yeni teknikleri kullanmak konusunda siz nasıl bakıyorsunuz? Kullanıyor musunuz?

Ben bilgisayar konusunda... Ben bilgisayar mimarlığı yapıyorum, gerçeği bu. El çizimim çok kötü çünkü eğitimim esnasında... Eğitimimiz esnasında bu önemli değildi. Çünkü bunun üzerine eğilmek zaman ve şey, çıkan ürün kalitesi bakımından tabi ki bilgisayar mimarlığı çok daha temiz. Ben bunu tehdit olarak görmüyorum, çünkü ortada çok temiz bir zihin var yani hiçbir bilgisayar bir insan beyni kadar temiz tasarım yapamıyor, yapamayacak da. Bu kadar güveniyorum ben insanlığa en azından. Bu anlamda bence tehdit değil. Bunların hatta bize çok büyük katkıları var. Yani oturup eskizle göremediğiniz şeyleri bilgisayarla modelleyerek gördüğünüz zaman karşınızdaki şeyin gerçekliği konusunda çok net, temiz bilgilere ulaşıyorsunuz. Bunu kim yadsıyabilir ki? Eminim yıllar önce Mimar Sinan'a da eğer bunlar verilseydi o da kullanırdı.

Çünkü ortaya çıkacak ürünün insanın zihnindekiyle aynı olup olmadığını netleştirdiğiniz çok güzel bir ortam. Bence % 100 kullanılmalı. Hatta geliştirilmeli de. Keşke zihnimizde düşündüğümüz şeyi kâğıda aynen eskiz gibi çizip aktardığımızda o bir anda boyutlansa, vakit kazancını sağlasa bize (gülerek konuşmaya ara veriyor).

Bunlar çünkü çok önemli süreçler. Ancak şu da bir gerçek. Bir el çizimiyle bir bilgisayar çizimini yan yana koyduğunuzdaki sıcaklık tabi ki de el çiziminden yana. Yani bir kere insan üzerindeki el çizimin etkisi yıllardır kanıtlanmış, görülmüş ve çizen insanların hani tasarım gücünün ne kadar yüksek olduğu her seferinde kanıtlanmış bir şey. Belki eğitim sürecinde biraz daha eğilinebilir ama bilgisayar destekli tasarım kesinlikle bir köşeye bırakılmaması, yadsınmaması, beraber çalışılması gereken iki sistem olarak bakıyorum.

11-Sizce tasarımcı bir topluma kültürel, tarihsel, düşünsel mesaj verme kaygısı taşımalı mıdır? Siz bu hususta ne kadar kaygı taşıyorsunuz?

Mesaj kaygısı taşıyın diye bir şey yapılmamalı, öncelikle bu. Ama yaparken böyle de ulvi bir nedeni olursa çok güzel olur dediğiniz şey bence de yadsınmamalı. Yani biz bunu taşıyoruz.

Çünkü yaptığımız yerde kullandığımız her şeyin; işte doğal olsun, güzel olsun, barışçıl olsun, reddetmeyelim, günümüz koşullarını taşıyın, işte anıtlar yaptığımızda işte bir şeye ithaf etmek gerçekten onun bir kere sahiplenilmesini, korunmasını, insanların bir şeyi söylerken bir adım daha, belki bir iki kere daha düşünerek yaklaşmasını sağladığı için

bence güzel, önemlidir. Ama sırf mesaj kaygısını taşıyın diye de o böyle "less is more" kavramını yitirerek çok saçma sapan şeylerin çıkarılmasına da karşıyım açıkçası.

12-Tasarımcı toplumun olumlu/olumsuz dönüşümündeki belirleyici aktörlerden birisi midir? Bunu başarmak ne kadar mümkün?

Evet. Ama ne kadar yüzdesi var onu bilemem. Her şeyi tasarımcıya yüklemek biraz yanlış da olabilir. Tasarımcı bazen bunlara eşlik de edebilir. Hani bazen bulunduğu toplumu çevirmek yerine, mevcut durumunu korumak için de bunu sürdürebilir. Bu da şu anda, örneğin geçmişte bunu yapmış, Selçuklu gitmiş gezdiği her yere birer obje bırakmış. Biz şimdi gezdiğimiz zaman " Aaa Selçuklular burada da mı yaşamış?" gibi bir bilgiye ulaşıyorsak bu bence iyi bir şeydir.

Ama bununla ilgili ekstra böyle büyük şeyler, hani dönüşümlere neden olacak şeylere açıkçası tasarımcı karar vermemeli. Bu birden fazla girdisi olan bir kavramdır. Hani bu beraber çalışılarak çıkarılacak bir şeyse tasarımcı tabii ki de burada güzel yol arkadaşı olabilir.

7- B) SOSYAL DİSİPLİN GÖRÜŞME ÖRNEĞİ;

1) Kaktüs, 39, Kadın, Psikolog (Özel Sektör)

Birey ve mekâna dair gözlem ve bilgiler;

Görüşmeyi gerçekleştirdiğimiz büro oldukça büyük bir psikolojik danışmanlık kliniği idi. Görüşmeci olarak farklı disiplinlerden de görüşme gereği doğduğundan, psikologla da görüşüldü. Klinik olarak oldukça geniş ve ferah bir mekândı. Bu klinikte kendi alanlarında branşlaşma yapılmış, kimi çocuk, kimi genç, kimi de yetişkin psikoloğu olarak görev yapmakta olan psikolog ve psikiyatrist bulunmakta.. Görüşmeyi yaptığımız psikolog ise yetişkin bireylere bakan bir hanımdı. Sorulara kendi disiplin bakış açısıyla cevap verdiği için, renkli ve farklı bir görüşme olduğunu söyleyebiliriz.

1-Sizce tasarımcılar sadece fiziksel mekân mı tasarlar? Yoksa tasarım yapılırken aslında yaşamlara müdahale edilerek, sosyal hayat mı tasarlanır?

Tasarımcı, çalışacağı proje için önce ihtiyaçlarını belirlemelidir. Sonrasında bölge halkı ile ilgili kültürel analizini de yapmalıdır. İster konut, ister kent tasarlansın her tasarım için mutlaka ihtiyaç ve hedeflerin belirlenmesi önemlidir.

Belki de benim mesleğimin bana getirdiği bir alışkanlıktır, insanın huzur ve mutluluğu... Ama düşünüyorum mesleğim farklı da olsa aynı şeyi söylerdim. Tasarımcı için temel hedef, kullanıcının mutlu ve huzurlu olması olmalıdır. Kullanışlı, sağlıklı, pozitif enerji veren mekânlar tasarlanmalıdır.

2-Sizce tasarım yapanlarla (mimar/şehir plancısı gibi) toplum arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu ilişki toplum yaşamını sizce nasıl etkiliyor?

Toplum yapısını ve ihtiyaçlarını bilmeden insanların huzurlu olacağı mekânları tasarlayamazsınız. Dolayısıyla bence empati tasarım yapanlar için şarttır. Tasarım yaptığınız grubun yerine kendinizi koyup; onun bu mekânda yaşarken neler hissedebileceğini düşünmezseniz tasarımda bence bir şeyleri atlamış olursunuz...

Ben hep bu empati duygusunun aktif olarak herkesin yaşamında olmasını tavsiye ediyorum.

3-Sizce farklı sosyal gruplar; dezavantajlı kesimler ve onların ihtiyaçları tasarım kararlarda ve sosyal hayat içinde dikkate alınıyor mu?

Pek çok yaşlı ve engelli hastam oldu. Her birinde 'ben yokmuşum gibi davranıyorlar' duygusunu; ya hissettirdiler, ya da direkt ifade ettiler. Herkes gibi onlar da değer görmek ve önemsenmek istiyorlar.

Herkes kıymetlidir, çünkü insan en yüksek değere sahip varlıktır...

Yaşı, kültürü, ruhsal veya fiziksel durumu ne olursa olsun; değer görmek, kendini kıymetli hissetmek herkesin hakkıdır. Bu çok doğal insani bir duygudur.

Dezavantajlı bireyler tasarım sürecinin belirleyicisi olmayabilir, ama mutlaka dikkate alınması gereken gruplardır diyebilirim. Kim için tasarım yapılıyorsa ona göre malzeme,

hacim ve detay tasarlanmalı bence. Örneğin sosyal konut projesi tasarlanıyorsa ekonomik, kullanışlı ve ulaşımın kolay olması sağlanmalıdır. Üst gelir düzeyine sahip grup için tasarlanıyorsa daha konforlu ve lüks detaylara sahip olmalıdır. Hitap edilen ekonomik, sosyal grupların beklentilerini öncellersiniz.

Ancak dezavantajlıların sosyal hayattaki yerleri her zaman tasarlanarak kentler oluşturulmalıdır. Yaşlılar ve engellilerin de düşünüldüğü ona göre tasarlandığı alanlar planlanmalıdır. Gündelik hayata katılımlarını aktif olarak güçlendirmek gerekmektedir.

4-Kentsel dönüşüm projelerinde kullanıcılara sunulan yeni yaşam biçimleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Kullanıcılar her yaş grubundan oluyor mu sizce?

Yapılan kentsel dönüşüm projelerini bazen çok beğeniyorum, bazen de başarısız buluyorum. Örneğin havaalanı yol kenarındaki eski gecekondü mahallesi şimdikinden çok daha insancıldı. Bir mimar olarak bana şaşıracaksınız belki ama (gülerek devam ediyor). Keşke o dokuyu seyrelterek, iç ve dış görünüşlerini düzeltme yoluna giderek o yaşam dokusunu bozmasalardı. Orada yaşamaya alışmış bireyler için, toprağa az dokundukları site hayatı, bence zulüm ve dayatma olmaktadır.

En büyük içe dönme vakalarının ait hissedememekten kaynaklı olduğunu mesleğim gereği biliyorum. İçe dönme durumu, yalnızlaşmayı ve travmayı da başlatır. Birine, bir yere, bir olaya ve hak etmediğini düşündüğü bir hayat aidiyet hissedemediğinizde bu duyguyu derin hissederseniz. Ama pozisyonunuz değiştiremediğiniz ve sık maruz kalıp, alışkanlığa döndüğünde tanımlayamadığınız bir iç huzursuzluğunuz olur, mutsuz ve huzursuz bir birey olmaya başlarsınız. Gelen hastalarda yaşamını anlatarak bu temel sebebi açığa çıkarmaya çalışırız. Bu bazen eş, bazen yaşadığı hayat ve bazen de bulunduğu mekândır.

Size bir örnek vereyim; önceleri kendine ait odasında çalışan, sonra açık ofis şeklinde tasarlanan mekâna taşınan ve çalışma hayatına devam eden bir hastam var. O artık iş yerinde kendini ve sıkıntılarını paylaşmadığı için 'kalabalık içinde yalnızlığı' yaşadığını ifade ediyor. Yeni mekân nedeniyle bu duygu yaşıyor. İnsan aynı, çevresindeki bireyler aynı ama mekân farklı.... Çok çarpıcı bir örnek bence...

İş hayatında açık ofis hakikaten sosyal ilişkileri azaltan ancak işveren açısından performansın artış gösterdiği bir sistemdir. Kişi yalnızlığında kaybolurken işine daha derinden bağlanır... Dizayn edilme sebebi de budur.. Ancak ABD’de terk edilmesi gereken sistemler olduğu artık konuşuluyor, çünkü işyeri buhranları ve intiharları oldukça artış göstermekte. Bu ülkelerde insanın en yakın dostu artık psikoloğudur. Kendini dinleyecek bir dost edinebilmek için; ne bir diğerine emek verebiliyor, ne de güvenebiliyor. Maalesef...

5-Kent içinde yaşlıların kullanacağı mekânlar ne şekilde olmalıdır? Nelere dikkat edilmelidir?

Her birey gibi, yaşlılar da sosyal hayata katılmak, günlük aktivitelerini pek çok kulvarda karşılamak istemekteler. Haklı olarak kentte cadde ve sokaklarda yürürken, çarşı pazar gezerken yollarda, AVM’lerde ve her alanda kendileri için geniş platformlar talep etmekteler. Örneğin; kentte yeşil alan ve dış mekân oturma birimlerinin yeterli sayı ve sıklıkta olmasını isterler.

Bu nedenlerle kendilerinin düşünülerek yolların planlamasını beklerler diye düşünüyorum. Aklıma geldi, bence yolların kaldırımları daha kullanışlı tasarlanmalı ve malzemesi de kaymaz olmalı ki; kaza riski minimuma insin, endişe etmeden yürüyebilsin. Bütün bunları annemle yürüyüş yaparken onun talepleri olduğu için biliyorum (gülerek devam ediyor)... Biz de o yaşa gelince şehre farklı bakacağız, bize daha az riskli geliyor ama onlar herhangi bir uzuvlarının kırılmasından endişe etmekteler.

6-Bir toplumun aile yapısı ve demografik yapısı bize neyi ifade eder? O bölgeye ait yaşlı nüfusunu ve onların toplumdaki değerini incelemek bize ne katar?

Toplumların her birinin demografik yapısı farklı; genç, çalışan, okuyan ve yaşlı nüfusları farklıdır.

Dünyada hemen her ülke yaşlanma sorunu üzerine bir takım koruyucu önlemler almaya çalışıyor. Şu anda ülkemizde çok tekrarlanan ailelerin 3 çocuklu olma telkini de bu nedenle konuşulmakta. Ortalama yaş seviyesi sağlıktaki teknolojik gelişmelerle arttı, ölüm oranları azaldı, ama doğum oranları bir türlü istenen rakamlarda seyretmiyor. Bunda

boşanmalar, evlilik yaşının yükselmesi, gelecek kaygısı da etkin... Tüm bunlar incelendiğinde ülkenin toplum, aile durumu bizlere pek çok şey anlatır. Yaşlı nüfusunu incelediğinizde teknoloji, sağlık imkânları ve ömür uzamasıyla arttan yaşlı nüfusunun bakımı önemli politikalar da bekler.

Bu yaşlı nüfusu; çalışan genç nüfusun sorumluluğunda gibidir... Devlet destekleriyle finanse edilen sigorta ve emeklilik primleri aktif çalışan tarafından desteklenmektedir. Sadece ekonomik olarak değil, toplumsal olarak da desteklenip içerilmesi gereken bireylerdir.

7-Yaşlı nerede yaşmalıdır sizce? Onun için nasıl mekânlar daha iyi olacaktır?

Ben yaşlının mutlaka ailesiyle birlikte yaşaması gerektiğine inanan biriyim. Tüm ömrünü geçirdiği yakınlarından hele de yaşlılık yıllarında hiç kopmak istememekteler. Ölüm korkularının bile temeli budur, sevdiklerinden ayrılma duygusu...

Ölüm aracılığıyla bile ayrılmadıkları yakınlarından yaşarken ayrılmak durumunda kalmak onlarda derin travmalar yaratmaktadır.

Evdeki genç bireylerin yaşamlarını etkilemeyecek biçimde onların da yaşamlarını aynı ev içinde organize etmeye gayret etmek gerekir. Ya da ailenin ekonomik durum uygunsa, yaşlısı için komşu daireyi planlayarak onunla yakın yaşamak gerekir. Biz annem için böyle bir çözüm bulduk, hem birlikte, hem de bağımsız...

8-Ailesinin yanında yaşayamayanlar için, devletin verdiği huzurevi modelini ne kadar başarılı buluyorsunuz? Ülkemizdeki Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezlerinin şehirdeki konumları ve fiziki yapısı için neler düşünüyorsunuz? Bu konudaki önerileriniz nelerdir?

Huzurevi kavramı benim biraz yüreğimi burkuyor. Annemle birlikte sık zaman geçirdiğimi ifade etmiştim. En büyük korkusu olarak sıkça tekrarladığı bir örneklemedir huzurevinde yaşamak durumunda olan akrabalarımız veya tanıdıkları...

Sizler olmasaydınız ben de bugün oradaydım der. Bence o mekânların kötü olduğunu düşündüğünden değil, sevdiklerini sık görememek korkusuyla bunu ifade eder..

Ben 75. Yıl Huzurevinizi ve Seyran bağlarını biliyorum, psikolog arkadaşlarım orada çalışıyorlar. Çok konforlu 75. Yıl huzurevi mesela. Oradaki yaşlılar da çok memnun mutlu... İki huzurevinin de şehrin en işlek noktalarında olmasını hayata katılım açısından çok doğru buluyorum. Yürüyüş mesafesinde yaşlı günlük hayatını dışarda da renklendiriyor, sonra kendisi için sağlık ve bakım hizmetleri veren yere geri dönüyor. Bence çok başarılı huzurevinin planlandığı yerler.

Ama şehrin içinden çok uzak köşelerde planlanan huzurevlerinin olumsuz ve yanlış olduğunu düşünüyorum. Tam da yaşlıların korktukları gibi, hayattan koparak, kendilerini yalnız hissettikleri yerler oluyor bu mekânlar.

Bu nedenle huzurevleri hem tam teşekküllü hastanelere yakın hem de şehrin tam da göbeğinde tasarlanmalıdır... Mutlaka kent ve diğer mekân alanları bu mekâna göre göre planlanmalıdır...

9-Karar verici mercide olsaydınız, aile yanında olanlar ve huzurevinde yaşayanlar yaşlılar için ne tür hizmetleri uygulardınız?

Ben günümüzdeki modern hayatla beraber hızlanan, güçleşen yaşam koşullarında yaşlısını yanında yaşatamayan ve huzurevine vermek durumunda kalanların zaten çok zorlandıklarını tahmin edebiliyorum. Eskisi gibi değil hiçbir şey maalesef...

Ben bu konuyla ilgili daha esnek çözümlü planlamalar yapardım diye düşünüyorum. Yaşlısına kendisi de çalıştığı için bakamayan gelin, kız veya oğulun da hayatını kolaylaştırabilecek çözümler yapardım. Yaşlısı olan aileleri desteklemek için esnek planlı çalışma saatli istihdam politikası mesela...

Yâda yaşlısını sadece gündüz hizmet veren huzurevine; sabahtan evladını kreşe bırakır gibi bırakıp, mesai saati bitiminde alabileceği bir sistem kurardım. Böylece ekonomik kaygılarla çalışmak zorunda kalan veya okumakta olan yaşlı yakınları kendi yaşlılarını sadece belli sürelerde bırakacakları bir sistem kurulmalıdır. Böylece yaşlı da huzurevinde

tam zamanlı kalmaksızın ailesiyle güzel vakit geçirecek, gündüz de çeşitli faaliyetlerle hayata aktif katılabilecektir.

Bu tür bir mekânın hemen her semtte devlet veya yerel yönetimlerce kurulması ve yaygınlaştırılması gerekir. Devletin de yaşlıya fert başına harcamak zorunda kaldığı 5.000 TL harcanmamış, refaha yönelik politikalara aktarılmış olur...

10- Yaşlıların sosyal hayata katılması ne kadar mümkün? Koşulları iyileştirmek için neler yapılabilir?

Yaşlılar gerontologların da dediği gibi fiziksel ve ruhsal bir takım gerileme ve kısıtlamalarla karşılaştığından eski yaşamlarına nazaran daha yavaş ve sınırlı bir yaşam sürmektedirler.

Yaşlılar aile ve akrabalarının yanında mutlu olmaktadır. Çocukluğundan beri kentte yaşayan yaşlılar, kendileri için etkinlik alanları yaratabiliyorlar. Ancak göç etmiş ailelerin yaşlıları maalesef adaptasyon sorunu yaşamaktalar. Bu ailelerin gençleri bile ne kadar zorlanıyor, bir de yaşlılarını düşünün...

Kırsalda yetişen bireyler kentin ekonomik, kültürel ve sosyal yapısına adapte olamamaktalar. Yaşadıkları gecekondu mahallerinde akrabalarıyla birlikte mutlular ve kırsaldaki yaşama benzer bir hayat sürmektedirler. Ancak şehrin işlek noktalarındaki apartman katlarında zorlandıklarını görmekteyiz. Ekonomik sebeplerle aile bakımı verilemeyenlerse devlet bakımına terk edilebilmektedir. Şu an huzurevlerinin ful kapasite olduğunu duydum. Doğru mu bilmiyorum ama... Aile bağlarımız değişti, yaşam şartlarımız değişti...

11-Şehirlerde ve evlerimizde yaşlıyı düşünerek ne tür tasarımlar yapılmıştır? Eksikler ve varsa tavsiyeleriniz nelerdir?

Bence en önemli çözüm yanımızda yaşatabileceğimiz yaşlı modelini güçlendirmek ve desteklemek. Bu nedenle belki de konut modellerimizi değiştirmeliyiz. Yaşlımızın bile yük olmayacağı yeni modellere kafa yormalyız. Bence bu konuda henüz gerçek bir tasa da yok, çözüm de yok... Mimarların bu hususta kafa kafaya vererek acil modeller yaratması

gerekir. İlçelerdeki çözüm olan aile apartmanları biçiminde kullanılan mekânları çok doğru buluyorum. Arsa karşılığı yapılan apartmanlarda herkesin kendi evinde farklı katlarda oturduğu, yaşlısını da yalnız bırakmadığı özgün bir model. Özel olarak tasarlanmış, sonucu ve tesirleri açısından çok başarılı bir model olacaktır. Kentlerde bu çözümün aynı mahalle veya semtlerde farklı apartmanlarda yapılabildiğini görüyoruz. Sonuç itibarıyla yaşlıya hızlı ulaşılabilen bir uzaklıkta onun barınma ihtiyacını karşılamak; bize vicdanen, yaşlımıza ise psikolojik olarak iyi gelecektir.

Devlet belki yaşlısını yanında barındırması için bu biçimde kira desteği verebilir. Yaşlı bakımının maliyetini düşürür, öte taraftan yaşlının hayatını daha da iyileştirmiş ve desteklemiş olur.

12-Mekân üreten tasarımcılar (şehir plancısı, mimar), huzurevi ve rehabilitasyon merkezi tasarlarken veya inşa ederken; sizlerle (SHU, sosyolog, psikolog, SPU) irtibat halinde oluyorlar mı? Tasarımcılar, insanla profesyonel olarak ilgilenen disiplinleri ne kadar dikkate alarak tasarım yapıyorlar sizce?

Hiç karşılaşmadım bugüne kadar.. Sosyal disiplinlerden birinin fikrini alarak huzurevinin planlandığını, mesela yaşlı bakımı ile ilgilenmiş veya bu konuda eğitim almış birinin fikrinin sorulduğunu... Yâda yaşlının neler istediğinin sorulduğunu... Ancak süper bir soru ve mutlaka dikkate alınması gerekir.

Bazen kullanıcıyla konuşsanız da onun ifade edememesinden kaynaklı çözüm önerisi getiremezsiniz. Bu durumda da kullanıcıdan çok, ona profesyonel hizmet veren sosyal bilimcilerin konuya açıklık getirebileceği öneriler; çok yol açıcı olacaktır. Huzurevinde çalışan sosyal hizmet uzmanı, hizmetli, bakım elmanı veya yaşlısına bakan bir bireylerle görüşülmelidir. Bu konuda yaşlının, henüz kendisi için farkına vararak tanımlamadığı pek çok detayı ifade edebilecektir. Bu hususlar doğrultusunda planlanacak olan mekânlar da hem yaşlıya, hem de ona bakana huzur ve konfor getirecektir.

13- Sizce kentlerde toplumsal yaşam için tüm bireyleri kuşatan evrensel tasarım kararları (mesela erişebilirlik mevzuatı gibi...) huzurevlerinde kullanılıyor mu? Bu tasarım kriterlerini uygulamak için ne gerekir?

Ülkemizde erişilebilirlikle ilgili yeni yeni bilinçlenilmeye başlandı... Hollanda ve Japonya'yı gezme fırsatım oldu. İkisinde de kaldırım kavramı yok, su gideri ve rögar sistemi için binalardan belli bir mesafe uzaklıkta mazgal geçiyor. Kaldırım yüksekliği çok küçük bir rampayla yoldan ayrılan yürüyüş yolu böylece erişilebilirlikle ilgili ekstra önlem almanıza gerek bırakmıyor. Yol ile yürüyüş yolu dedikleri bizdeki kaldırım kavramı çok güzel, güvenli bir biçimde ayrılabilmiş durumda. Yola adım attığımız anda araç trafiği ışığı beklemeksizin zaten duruyor. Müthiş insana duyarlı bir kültür yapısı oluşmuş.

Huzurevlerinde erişilebilirlikle ilgili revizyonların hızlı bir biçimde yapıldığını orada çalışan arkadaşlarımdan biliyorum. Şu anda sanmıyorum bu mevzuata göre dönüşüm yapmamış olan her hangi bir huzurevi veya rehabilitasyon merkezi kalmamıştır.

14-Ülkemizdeki yaşlılar; hem toplumsal yaşam açısından, hem de kullandıkları mekânlar açısından hayatlarını kolaylaştırabilmek üzere (aile, yakınları ve bizlerden) neler bekliyor olabilirler?

Yaşlılar bizlerden ilgi, sevgi ve şefkat bekliyorlar. Bunu da sözle değil, davranışlar, onların hayatını kolaylaştıracak çözümlerle bekliyorlar. Bunun yanısıra mekânlarını da iyileştirerek yaşlıların; gündelik hayatın her seviyesine katılımını sağlayabileceği çözümleri bekliyorlar. Herkes kadar bu onların da hakkıdır. Ülkeye bu yaşa kadar vatandaş olarak, bizlere anne ve baba olarak emek veren yaşlılarımıza bunu borçluyuz diye düşünüyorum.

2) Melek Otu, 37, Kadın, Sosyolog (Kamu çalışanı)

Bireye dair gözlem ve bilgiler;

Görüşmecimiz ASP Bakanlığında şu anda Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünde çalışan, alanda kıymetli olan psikolog çalışanımızdır. Bakanlığımız bünyesinde 6 yıldır çalışmakta olan psikolog görüşmecimiz Bakanlıkta daha önce Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde ve farklı illerde de görev almıştır. Görüşleri, fikirleri taktir edilen, kıymetli bir sosyologtur.

1-Sizce tasarımcılar sadece fiziksel mekân mı tasarlar? Yoksa tasarım yapılırken aslında yaşamlara müdahale edilerek, sosyal hayat mı tasarlanır?

Kesinlikle, yalnızca fiziksel mekân değil sosyal hayat da tasarlanır. Örneğin şehir merkezinin kullanımı, yeşil alan planlanması ve sosyal-kültürel mekânların konumlandırılması konusunda şehir plancılığının oldukça belirleyici olduğunu düşünüyorum. Böylece yaşanan yerdeki tasarımlar kişilerin tüm yaşam aktivitelerini gerçekleştirmelerinde belirleyici olmaktadır.

2-Sizce tasarım yapanlarla (mimar/şehir plancısı gibi) toplum arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu ilişki toplum yaşamını sizce nasıl etkiliyor?

Tasarım yapanların toplumla tek bağı, bu toplumun bir üyesi olmaları. Ancak zaten şehir plancılığının günümüzde tasarımcının kontrolünde olmadığını, belediyelerin yani siyasi iradenin bu konuda belirleyici olduğunu düşünüyorum. Bu durumda da rant konusu gündeme geldiği için, daha “kazançlı” planlama bakışı hakim durumda diye düşünüyorum. Bu durum ise toplumdaki dezavantajlı kişilerin bazı ihtiyaçlarının karşılanamaması sorununu beraberinde getiriyor. Aynı zamanda toplumun tüm kesimleri için, yaşayacakları yerin tasarlanması ve planlanmasında söz sahibi olmalarına olanak tanınmamaktadır. Kişiler, kendilerine dayatılan şekillerde yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum da uzun vadede bireylerin mutsuzluğuna neden olmaktadır.

3-Sizce farklı sosyal gruplar; dezavantajlı kesimler ve onların ihtiyaçları tasarım kararlarda ve sosyal hayat içinde dikkate alınıyor mu?

Son yıllarda Avrupa Birliğine giriş süreci çerçevesinde çevre planlamasında engelliler dikkate alınıyor. Ancak bunun dışındaki planlamada dezavantajlı kesimlerin gözardı edildiğini düşünüyorum. O bölgede yaşayan insanların sosyo-kültürel özelliklerinin de planlamada etkili olduğuna inanıyorum. Yalnız bunun nedeni halka iyi, ihtiyacı olan vb. hizmeti götürmek değil, orada kurgulanan durumdan rant sahiplerinin diledikleri gibi bir sonuç almaları. Örneğin, belirli bölgelerde daha çok eğlence ve kültür mekânları, sanat merkezleri vb. yoğunlaşırken, bazı bölgelerde AVM’lerin yapımına öncelik verilmektedir. Oysa engellilere, yaşlılara, çocuklara vb. uygun mekânların planlanmasında özel ihtiyaç sahibi kişilerin gereksinimleri dikkate alınmamaktadır.

4-Kentsel dönüşüm projelerinde kullanıcılara sunulan yeni yaşam biçimleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Kullanıcılar her yaş grubundan oluyor mu sizce?

Bu konuya ilişkin bilgim olmadığı için yanıtlayamıyorum. Ancak mekânlarda her yaş grubu bireyin göz önüne alınmadığını söyleyebilirim.

5-Kent içinde yaşlıların kullanacağı mekânlar ne şekilde olmalıdır? Nelere dikkat edilmelidir?

Kolay ulaşılabilir deyince, araçla gidilebilir yerler, şehir merkezine yakın mekânlar vb. geliyor aklıma. Fiziksel kısıtlılıkları kolaylaştırıcıdan da, yürüyen merdiven-asansör yapılması, yol kenarlarına tutacakların yapılması, yolların engebeli olmaması, yol kenarlarına yaşlıların oturup dinlenebilecekleri bankların konulması vb. tedbirler.. Tüm bu düzenlemelerin yapılacağı bir planlama ancak, yaşlılar açısından uygun olacaktır. Yaşlıların sportif, kültürel, sanatsal vb. tüm olanaklardan toplumun diğer kesimleri gibi yararlanabilecekleri düzenlemeler yapılmalıdır. Bununla birlikte yapılacak planlamalarda yaşlıların kendilerinden fikir alınması, yaşlıların kendileriyle ilgili plan, program, politika ve hizmetlere yönelik kararlarda söz sahibi olmaları önemlidir.

6-Bir toplumun aile yapısı ve demografik yapısı bize neyi ifade eder? O bölgeye ait yaşlı nüfusunu ve onların toplumdaki değerini incelemek bize ne katar?

Bir toplumun aile yapısı, toplumun büyük ve geleneksel ailelerden mi oluştuğu yoksa küçük ve çekirdek ailelerden mi oluştuğu konusunda fikir verir. Demografik yapısı ise nüfus özelliklerine işaret eder. Demografik yapı, 18 yaş altı nüfusun, yaşlı nüfusun vb. ne kadar olduğu bilgisini verdiği için önemlidir.

Küreselleşme, endüstrileşme ve kentleşme sonucunda değişen toplum yapısı aile yapısında da değişimi beraberinde getirmiştir. Kırsalda daha çok yaşlıların çocuklarıyla beraber yaşadıkları, ev içi sorumlulukların buna göre dağıldığı geniş ve geleneksel aile tipi yaygındır. Bu durumda yaşlı danışılan, fikir veren, karar veren ve saygın bir konumdadır. Yaşlının bakımı da geniş aile üyeleri tarafından evde sağlanır. Ancak kentleşme ile birlikte göç eden aileler daha çok çekirdek aile yapısına sahiptir. Geçimin sağlanması için tüm aile bireyleri gelir getiren bir işte çalışmak durumundadır. Dolayısı ile yaşlı bakımının ev

içerisinde yapılması mümkün olmayabilmektedir. Geniş aile tipinde yaşlı bakımına ilişkin politika ve hizmetlerin geliştirilmesine ağırlık verilmesi gerekir. Ayrıca daha eşitlikçi bir yapının hakim olmasından ötürü yaşlıların sözü kırsala göre daha az geçmekte, saygınlığı daha düşük olabilmektedir. Tüm bu veriler, bir toplumda yaşlılara ilişkin sosyal politikaların ve hizmetlerin planlamasında yol gösterici/belirleyici olur.

Son olarak şunu tekrar edebilirim; yapılacak planlamalarda yaşlıların kendilerinden fikir alınması, yaşlıların kendileriyle ilgili plan, program, politika ve hizmetlere yönelik kararlarda söz sahibi olmaları önemlidir.

7- Yaşlı nerede yaşamalıdır sizce? Onun için nasıl mekânlar daha iyi olacaktır?

Evde bakımın daha nitelikli sunulması ve yaygınlaştırılmasının yanısıra; yeni bir model de çalışılabilir. Bu modelde yaşlıların bir site şeklinde yapılanmış bir konut yerleşiminde, kendilerine ait özel alanlarının olacağı, ancak sağlık ihtiyaçlarını ve yemek-alışveriş-temizlik konularında da desteklenebilecekleri birimlerin bulunacağı bir komplekste yaşamaları sağlanabilir. Bu kompleks, toplumdan kopuk, toplumda yaşayan insanlardan ayrı bir yerde olmamalı, karma bir düzenleme ile yaşlıların günlük işlerini kolaylaştırıcı, destekleyici hizmetlerin sunulmasına olanak tanıyan bir yapılanma olmalıdır. Ayrıca, inançlı olan yaşlıların ibadetlerini yapabilmelerine olanak tanıyacak düzenlemeler de yapılmalıdır.

8- Ailesinin yanında yaşayamayanlar için, devletin verdiği huzurevi modelini ne kadar başarılı buluyorsunuz? Ülkemizdeki Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezlerinin şehirdeki konumları ve fiziki yapısı için neler düşünüyorsunuz? Bu konudaki önerileriniz nelerdir?

Devletin verdiği huzurevi hizmetine ilişkin çok olumsuz bir düşüncem olmamakla birlikte iyileştirici bazı girişimlerin de gerekli olduğunu düşünüyorum. Öncelikle, rehabilitasyon ihtiyacı olan yaşlılarla diğer yaşlılara bir arada bakım hizmeti sunulmaması gerektiğine inanıyorum. Bu durumun, özellikle rehabilitasyon ihtiyacı olmayan yaşlılar açısından travmatik ve yıpratıcı sonuçları olacağını düşünüyorum. Ayrıca, huzurevlerinde sunulan hizmetlerde, yaşlıların üretkenliklerinin ve katılımlarının artacağı, kendi gelişimlerine olanak tanıyacak ve toplumdan soyutlanmalarına engel olacak bir planlamayı gerekli

buluyorum. Yaşlıları toplumsal yaşamdan uzak tutan hizmet ve uygulamaların da dönüştürülmesi gerektiğine inanıyorum.

Yaşlıların bakımının öncelikli olarak evlerinde, bunun mümkün olmadığı durumlarda toplumdaki soyutlanmayacakları, ihtiyaçları olan hizmetlere erişebilmelerinin kolay olacağı yerlerde yaşamaları gerektiğini düşünüyorum. Huzurevlerinin merkeze yakın veya ulaşımı kolay yerlerde, bahçe içerisinde, sağlık, sosyal, spor, kültür tesislerine yakın yerlerde inşa edilmesi gerekliliğine inanıyorum. Kuruluşların uzun binalar olmasındansa daha küçük evler halinde tasarlanması, “düzayak” olması, evlerin içinin yaşlının hareketini kısıtlamayacak özellikte olması gerektiğini düşünüyorum. Özellikle oda planlamalarının yaşlıların istekleri doğrultusunda ayarlanmasının önemli olduğuna inanıyorum.

Evde bakım hizmetlerinin geliştirmesinin gerektiğine, bunun sağlanamadığı durumlarda yaşlının kurum bakımına alınmasını uygun olacağına, hizmetlerin ülkedeki tüm ihtiyaç sahiplerince erişilebilir olması gerektiğine inanıyorum. Hizmet niteliğinin artırılmasının ön koşulu olarak nitelikli ve doyum sağlayan/özlük hakları iyi personelle hizmet sunumunu önemsiyorum.

Tüm plan, uygulama ve hizmetlerin yaşlıların geri bildirimini doğrultusunda iyileştirilebileceğini düşünüyorum.

9- Karar verici mercide olsaydınız, aile yanında olanlar ve huzurevinde yaşayanlar yaşlılar için ne tür hizmetleri uygulardınız?

Aile yanında olanlar için: *Evde bakımlarını kolaylaştırıcı politika ve hizmetler planladım. Gündüzlü hizmet veren merkezleri çoğaltır, söz konusu merkezlerde sunulan hizmetleri çeşitlendirir, yaşlıların ev ile bu merkezler arasında ulaşımını sağlayacak yollar geliştirirdim. Ayrıca yaşlıların sosyal hayata katılımlarını artırıcı faaliyetler planlar, birbirleri arasındaki iletişimi artırıcı etkinlikler düzenlerdim.*

Sağlık hizmetlerinden kolay bir şekilde yararlanabilmeleri için sistem geliştirir, üretkenliklerini geliştirici kurslar, eğitimler düzenler ve katılmalarını sağladım. Ayrıca

yaşlıların deneyimlerinden yararlanılabilecek, kendi deneyimlerini aktarabilecekleri mekânizmalar geliştirdim.

Huzurevinde yaşayan yaşlılar için: Aileleri ile ilişkilerini geliştirici çalışmalar yaptım. Yaşlıların sosyal hayata katılımlarını artırıcı faaliyetler planlar, akrabaları ile iletişimlerini artırıcı etkinlikler düzenledim.

Sağlık hizmetlerinden kolay bir şekilde yararlanabilmeleri için sistem geliştirir, üretkenliklerini geliştirici kurslar, eğitimler düzenler ve katılmalarını sağladım. Ayrıca yaşlıların deneyimlerinden yararlanılabilecek, kendi deneyimlerini aktarabilecekleri mekânizmalar geliştirdim.

Korunma ve bakım altında olup kuruluşlarda kalan çocuklarla buluşma günleri düzenledim. Sivil toplum kuruluşları, özel sektör vb. ile işbirliği halinde çeşitli organizasyonlar yapar, geziler düzenler, zamanlarını iyi değerlendirmelerini sağladım.

10- Yaşlıların sosyal hayata katılması ne kadar mümkün? Koşulları iyileştirmek için neler yapılabilir?

Çok fazla boş zamanları olduğu için yaşlıların sosyal hayata katılımları belki de çalışan yetişkinlerden çok daha olanaklı. Ancak bu konuda ulaşımlarının sağlanması önemli olabilir. Kendi zevk, istek, beceri ve ilgileri doğrultusunda planlamalar yapılabilir. Bu konuda yapılacak çalışmaları iki yönlü düşünmek yararlı olabilir. Yaşlılara toplumda önyargılı yaklaşımı engellemek, bu konuda toplumdaki diğer bireylerin veya aile üyelerinin bilgi ve yetilerini artırmak için çalışmalar yapılması da önemlidir. Böylece yaşlıların sosyal yaşamdan dışlanmaması sağlanmış olur. Sivil toplum kuruluşları, özel sektör gibi kamu kurumları dışındaki aktörlerin de bu konuda birşeyler yapmak üzere teşvik edilmeleri, kaynak ve güçlerin birleştirilmesi açısından yararlı olacaktır. Tiyatro, konser, spor salonları gibi tesislerden ücretsiz yararlanmalarının sağlanması da sosyal yaşamlarını artırma konusunda yardımcı olabilecektir.

11-Şehirlerde ve evlerimizde yaşlıyı düşünerek ne tür tasarımlar yapılmıştır? Eksikler ve varsa tavsiyeleriniz nelerdir?

Yaşlıların tutunmaları için düzenekler sağlanmalı, özellikle tuvaletlerde, merdiven yanlarında. Metro gibi şehir ulaşımının kullanımında asansörler, toplu taşıma araçlarında yaşlılar için ayrılmış yerler de artırılabilir.

12-Mekân üreten tasarımcılar(şehir plancısı, mimar), huzurevi ve rehabilitasyon merkezi tasarlarken veya inşa ederken; sizlerle (SHU, sosyolog, psikolog, SPU) irtibat halinde oluyorlar mı? Tasarımcılar, insanla profesyonel olarak ilgilenen disiplinleri ne kadar dikkate alarak tasarım yapıyorlar sizce?

Ben yaşlılara yönelik hizmet veren kuruluşların proje ve inşasında mutlaka ortak çalışılması gerektiğini düşünüyorum. Ancak yapılacak çalışmaların planlamaya ne kadar yansıtılabileceğini de pek bilemiyorum. Normal olarak ilgili disiplinlerin görüşünü almak yararlı olacaktır ancak süreçte üst yönetimin kararı vb. gibi başka faktörlerin daha belirleyici olduğunu düşünüyorum.

13- Sizce kentlerde toplumsal yaşam için tüm bireyleri kuşatan evrensel tasarım kararları (mesela erişebilirlik mevzuatı gibi...) huzurevlerinde kullanılıyor mu? Bu tasarım kriterlerini uygulamak için ne gerekir?

Bu konuya ilişkin yeni binaların düzenlendiğini, eski binalarda da onarımlarla düzeltilendiğini biliyorum.

14-Ülkemizdeki yaşlılar; hem toplumsal yaşam açısından, hem de kullandıkları mekânlar açısından hayatlarını kolaylaştırabilmek üzere (aile, yakınları ve bizlerden) neler bekliyor olabilirler?

Temel olarak ilgi ve destek bekliyorlar. Hatırlanmak ve dikkate alınmayı istiyorlar. Dışlanmamak, hor görülmemek istiyorlar. Onlarla birlikte zaman geçirmemizi, onlarla yaşama dair şeyleri daha çok paylaşmamızı bekliyorlar. Deneyimlerinden yararlanmamız onları çok mutlu ediyor. Konuşmak, kendilerini anlatmak, anılarını paylaşmak istiyorlar. Temel gereksinimlerinin karşılanmasında kolaylaştırıcı mekânizmaların kurulmasını bekliyorlar. Özellikle maddi konularda da sıkıntı yaşamadan yaşamlarını sürdürmeyi düşünüyorlar.

15-Sizce huzurevleri ve rehabilitasyon merkezleri şehrin hangi bölgesinde tasarlanmalı? Niçin? Yerini planlarken nelere dikkat etmeli?

Huzurevleri ve rehabilitasyon merkezleri şehir merkezinde ya da şehir merkezine ulaşımının kolay sağlanacağı bir yerde tasarlanmalıdır. Bu şekilde yaşlıları sosyal yaşamdan dışlamamış, hizmet alacakları yerlere kolay ulaşabilmelerini sağlamış oluruz. Yerinin planlanmasında temiz, huzurlu, sosyal-kültürel-sanatsal ve sportif etkinliklerin gerçekleştirildiği yerlere ulaşımının sağlanabileceği, bahçeyle açık hava mekânı olan mekânlar tercih edilmelidir. İçinde sağlık hizmetlerinin sunulduğu bir birim olması, özellikle acil müdahale gerektiren durumlarda veya kronik sağlık sorunu olanların hizmet almalarında kolaylaştırıcı olacaktır.

7-C) a- KURUM BAKIMI ALAN YAŞLI GÖRÜŞME ÖRNEĞİ;

Kuruluş: Seyranbağları Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi

Görüşmeci: 69, Kadın

Yaşlılar sizce nerede yaşamalı?

Kızım ailesinin yanında yaşasınlar. İgöz oda yeter bize. Zararım da olmaz onlara, duamla belleri doğrulur, ben evde olsam evi beti bereketi gelir kızım.

Sizlerin (Yaşlıların) hayatını kolaylaştırmak için Bakanlık çalışanları neler yapmalı?

Daha ne yapacaksınız kızım, Allah razı olsun. Doktorumuz, hemşiremiz, bakıcımız hep var. Yemeklerimiz güzel. Ama ev gibi olur mu?Ziyarete gelenimiz olunca, nasıl mutlu oluyoruz?.. Bizleri ziyarete gelin, başka bir şey istemeyiz.

Yaşlılar hergün kuruluş dışına çıkabilmeli mi?Sosyal hayata katılım ne kadar önemli?

Aa.. Burada hergün çıkıp dolaşıp geliyoruz. Heryere yakın, pazarımız var, çarşıda dolanıp geliyoruz. Vakit geçiyor çok şükür.Yan tarafta da yeni bina yapıyorlarmış bize çok güzel. Daha ne olsun...

Bakanlık yeni bir model çalışmalı mı?Sizce ne olmalı?(Binanız mahallenizdeki gibi düz ayak olsa ortasında bahçesi sokağı olsa daha mı iyi olurdu)

Ayy ne güzel olurdu kızım. Benim Kastamonu'daki Çatalzeytin'deki gibi olsa... Mahallemiz çok güzeldi. Bizim oralar çok yeşildir. Buralar gibi değil. Çıkınca havası, yeşili canın hiç sıkılmaz.

Sizin masraflarınızı devlet, ailelere verseydi orada yaşamak ister miydiniz?

İstemez miyim kızım... Benim oğlanın durumu iyi değil devlet ona baksa, o da baksa ne güzel olur. Gerçekten yaparlar mı? Ben gitsem...

Tek göz odada otururum. Yeter ki torunlar evlatlar yanımda olsun. Komşular, akrabalar. Hoş kimler kalmıştır akrabalarından?

Yaşlı olarak, şehrin nasıl planlamasını beklersiniz?

Kastamonu'daki gibi yeşil olsun, her yer yakın olsun isterim. Burada da her yer yakın ama bizim oralar gibi değil. Orada herkesi tanırım, anlarım. Burası başka...

(Açıklyorum, cevap için örnekler veriyorum)

Merdiven olmasın, çabuk yoruluyorum Oturaklar koysunlar bolca...Bahçemiz, hayvanlarımız olsun, yüksek katlı apartman olmasın. Asansöre yalnız binemiyorum ben, korkuyorum.Aydınlık olsun her yer akşamları. Camimiz olsun yanımızda. Çarşı çok yakın olsun.

Aile ve yakınlarınızdan ne beklersiniz?

Evlatlarımı çokça görmek isterim. Gelsinler kafalarını uzatıp iyi misin desin gitsinler...

Akrabalara da gidip gelmek isterdim. Buradakiler de akrabam gibi oldular. 2 yıldır buradayım.

Başka ne isterim... Oğlanın durumu iyi olsun beni yanına alsın isterim. Gelin istemezse karışı evde de otururum. Yeter ki hergün göreyim.

Huzurevindeki yaşam odası, oturma–dinlenme salonu ve etkinlik alanlarından memnun musunuz? Sizler için neler planlanmalı?

Odam güzel. Önce 2 kişi kalıyorduk. Arkadaşım gitti, şimdi tek başıma kalıyorum. Herşey var odamda. Televizyon salonunda birlikte oturuyoruz. Ben televizyon seyretmiyorum. Vakit namazlarımı kılıp, Kuran'ımı okurum. Arkadaşlarımla arada bir sohbet etmek için giderim. Dışarı çıkar dolanır gelirim. Akşam için 2 parça meyve alır gelirim. Gün bitiyor zaten. Ömür bile bitiyor kızım...

Allah devlete zeval vermesin. Çok şükür herşeyimizi karşılıyor. Bir tek özlem var işte..

Yaşlı odaları en az kaç m2 olmalı, tek kişilik odalar mı, çift kişilik odalar mı planlanmalı?

Bilmem ki, bakalım odaya istersen... Herşey var banyolu tuvaetli odalarımız. Masamız koltuğumuz herşeyimiz var. Tek kişi kalıyorum. Bazen anlatıyorlar huysuz arkadaşla kalanlar çok zormuş. Benim arkadaşım iyiydi. Camı açmaz, lambayı örterdi.

(İzin isteyip, görüşmenin bittiğini ifade ettim. Üzüldü, Odasını göstermek istedi, Çay içtik, sohbet ettik. Ayrıldım). Sohbet sırasında anlattığı köy evindeki odalarda; gardrop yanında olan banyodan bahsedince, benim kendi köyümde de kullanıldığını ve bu modelin yeni sistemle kullanılabileceği fikrini aklıma getiren Ayşe teyzem oldu. Aile yanında Yaşlı yaşam odası modeli düşüncesi bu görüşmeyle ortaya çıktı.

7-C) b- KURUM BAKIM YAŞLISININ BAKIMINI DESTEKLEYEN SOSYAL HİZMET UZMANI GÖRÜŞME ÖRNEĞİ;

Kuruluş; 75. Yıl Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi

Görüşmeci: 39, kadın, SHU

Yaşlılar sizce nerede yaşamalı?

Yaşlılara, istedikleri yerde yaşayabilme fırsatı sunulmalıdır. Bu tercih edeceği aile yan olacağı için de o modele ilişkin alternatifler güçlendirilmelidir.

Yaşlıların hayatını kolaylaştırmak için Bakanlık neler yapmalı?

Yaşlıların hayata katılımlarını arttıracak iş hayatı veya sosyal hayatla ilgili düzenlemeler yapılabilir. Sanat ve spor kurslarına yönelik sosyal mekânlar sadece yaşlılara yönelik olarak değil, toplumun tüm kesimlerini bir araya getirecek şekilde düzenlenebilir.

Yaşlılar hergün kuruluş dışına çıkabilmeli mi? Sosyal hayata katılım ne kadar önemli?

Sosyal hayata katılım, aktif yaşlanma açısından oldukça önemlidir. Yaşlıların kuruluş dışına çıkmamalarının ve dolayısıyla kentsel yaşamdan uzaklaşmalarının psikolojik ve fizyolojik anlamda sağlık sorunları oluşturacağı kanaatindeyim. Yaşlılarla toplumsal hayatta karşılaşmamanın, yaşlı olmayan kişiler için de olumsuzluk arz edeceği; bu kapsamda, genel anlamda toplumsal dayanışma ve birlik duygularının zedeleneyeceğini düşünüyorum.

Bakanlık yeni bir model çalışmalı mı? Sizce ne olmalı?

Huzurevi kavramının ayırıştırıcı bir niteliği olduğunu düşünüyorum. Yetkişkin ve çocuklara yönelik rehabilitasyon ya da bakım evleri kampüs düzenlemesiyle bir araya getirilebilir. Ayrıca, bu mekânların toplumun gönüllü katılımına açık hale getirilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyim.

Bir yaşlının devlete maliyeti aylık ne kadar? Bunu yaşlı yakınlarına vererek nasıl bir modele gidebilir? (hem yaşlı mutluluğu, hem de devletin SP maliyetini/giderini düşürmek için)

Yaşlıların devlete maliyeti konusunda net bir bilgin yok, ama 3.000 tl üzerinde olduğunu biliyorum, tabii kuruluşa göre değişmektedir. Diğer taraftan, yaşlı bakımı konusunda aileye yardımda bulunulmasını uygulamada sağlık ve bakım ücretleri yüksek olan ülkemizde etkin olabilmesi için pek çok düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Yaşlılık konusunda empati yaptığınızda, şehrin sizin için neleri planlamasını beklersiniz?

Kent, herkes için erişilebilir olmalıdır. Kent, herkesi birleştirecek kamusal alanlara sahip olmalıdır. Ulaşım, barınma, eğlence, dinlenme imkanlarının da herkese sağlanması gerekir. Ülkemizde yaşlıların önemli bir kısmı yoksul kategorisindedir, bu nedenle yaşlıların kent hayatına katılımının desteklenmesi şarttır.

Yaşlılar için kentsel peyzajın iyileştirilmesi, park veya bank düzenlemeleri ile dinlenme alanlarının oluşturulması gerekmektedir. Kamu hizmeti veren kuruluşlarda, bankalarda, vb. yerlerde yaşlı kişilere yardım edebilecek danışmanların istihdam edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kamu hizmeti sunumunun kolaylaştırılması, kentsel alanlardaki yazı veya işaretlerin kolay anlaşılabilir ve uygun boyutta olacak hale getirilmesi gerekmektedir. Aşevi, hobi evi, hobi bahçesi, sanat atölyeleri gibi sosyal mekânların oluşturulması yaşlıların kentsel yaşama katılımını arttıracak düzenlemelere ihtiyaç bulunmakta bence.

Yaşlılık konusunda empati yaptığınızda, aile ve yakınlarınızdan ne beklersiniz?

Ailem ve yakınlarımla beraber kaliteli zaman geçirebilmek benim yaşlılık için tek istediğim. Bunun gerçekleşmesi için ailenin güçlendirilmesi, yaşlının yanında yaşamasını kolaylaştıracak çözümlerin artırılması gerekmektedir.

Yaşlılık konusunda empati yaptığınızda, eğer huzurevi/rehabilitasyonda yaşasaydınız nasıl bir mekânda yaşamak isterdiniz?Sizin için neler tasarlanmalı? Hangi etkinlik alanları planlanmalı?

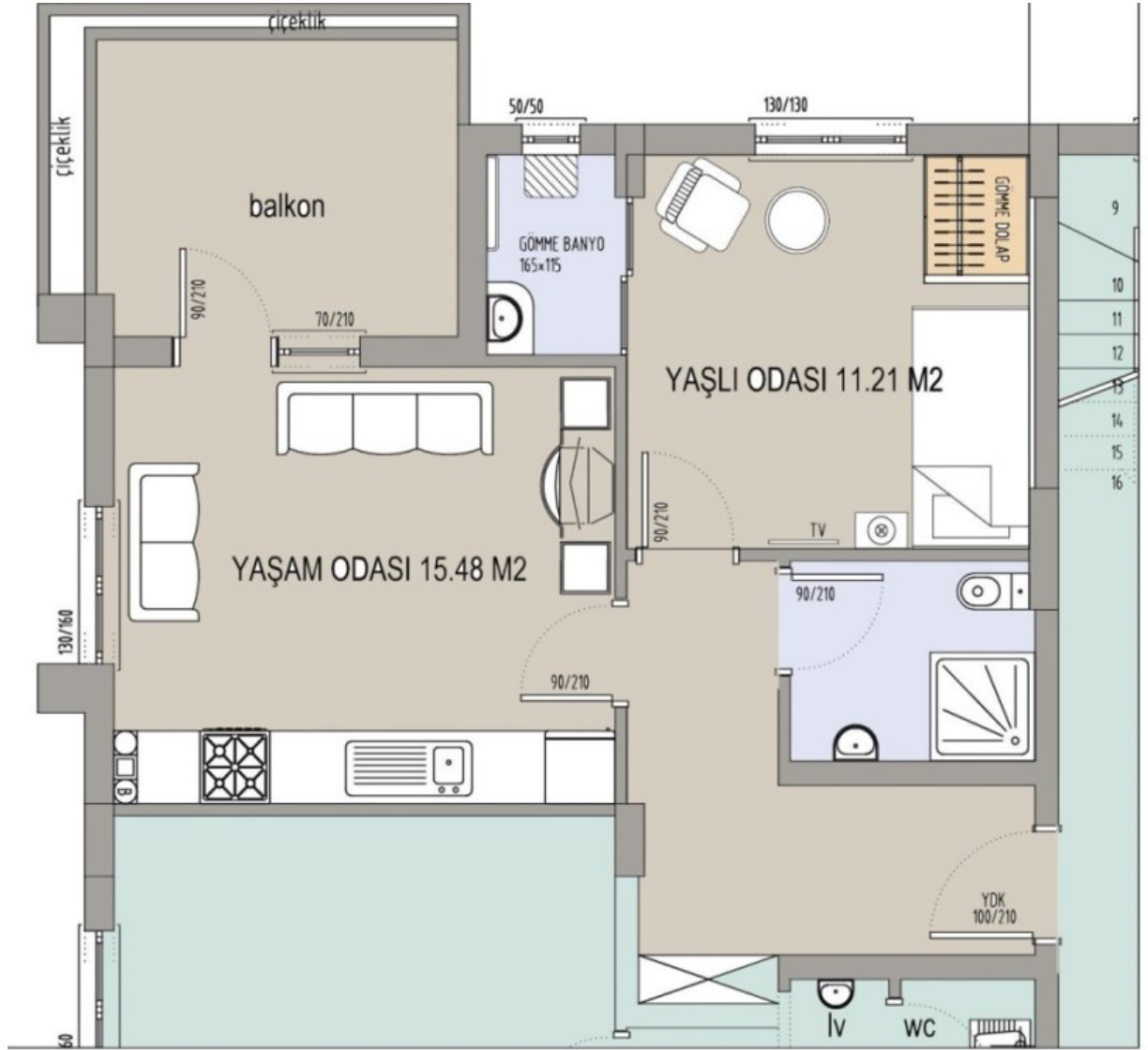
Yaşlıların bir araya gelebildikleri sosyal mekânların olduğu planlamalar yapılmalıdır. Bunlar açık alan düzenlemeleri, oyun, internet, bilgisayar, kitap, havuz, mutfak gibi hobi ve spor imkanlarının olduğu alanlar olmalı. ayrıca hayvanlarla iletişimin sağlandığı, 24 saat sağlık görevlisinin çalıştığı, kent merkezinden uzak olmayan bir yapı kompleksi düşünülmelidir.

Yaşlılık konusunda empati yaptığınızda, yaşlı odaları en az kaç m2 olmalı, tek kişilik odalar mı, çift kişilik odalar mı planlanmalı?

Odaların hem tek kişilik hem de çift kişilik olarak düzenlenmesi kalacak kişilere seçenek sunulması açısından önemlidir. Odaların otel odası görünümünden uzak olması, bu kapsamda genel olarak otel odalarında tercih edilen 20 metrekareden büyük olması, balkon düzenlemesine sahip olması uygun olacaktır. Kalacak kişinin karakterini odaya yansıtabilmesi önemlidir. Renk seçimi, mobilya düzeni, çiçek, tablo, resim gibi dekorasyona yönelik unsurlarda oda sahibine seçim şansı verilmesi, odanın benimsenmesi açısından önemlidir. Kendi seçtiği ve döşediği alanda daha mutlu olup daha çabuk benimseyebilecektir.

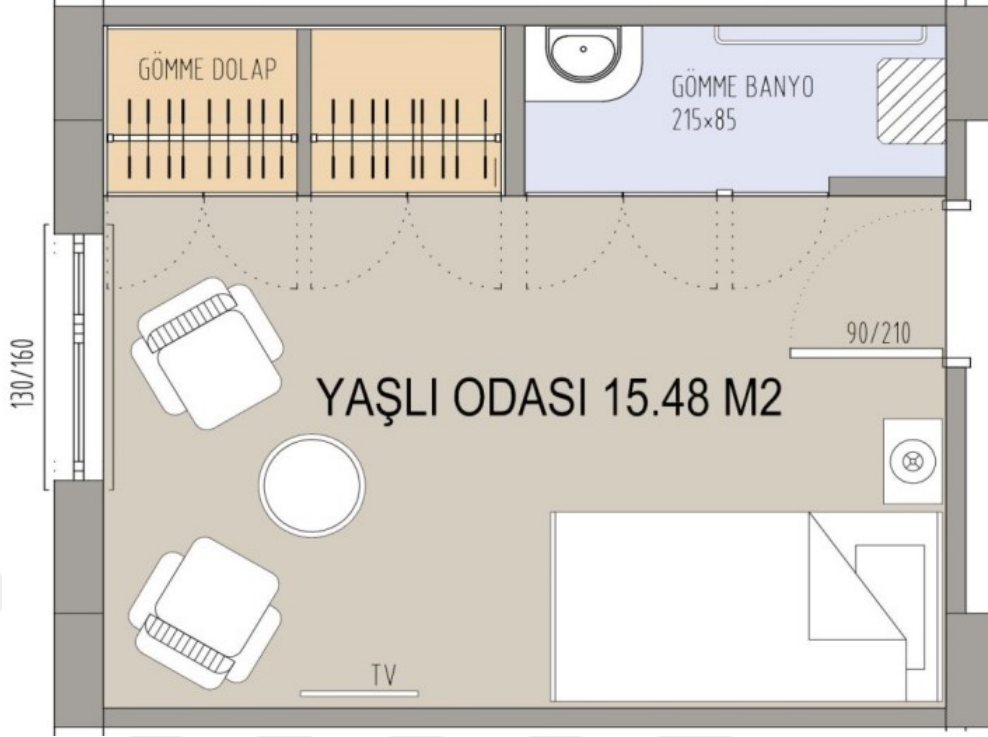
Ek-8: 'Yaşlı Dostu Mekan Model' Önerilerine İlişkin Şekiller

Şekil 18. Yaşlının Yalnız Yaşayabilmesini Sağlayan 1+1 Yaşlı Yaşam Evi Projesi.

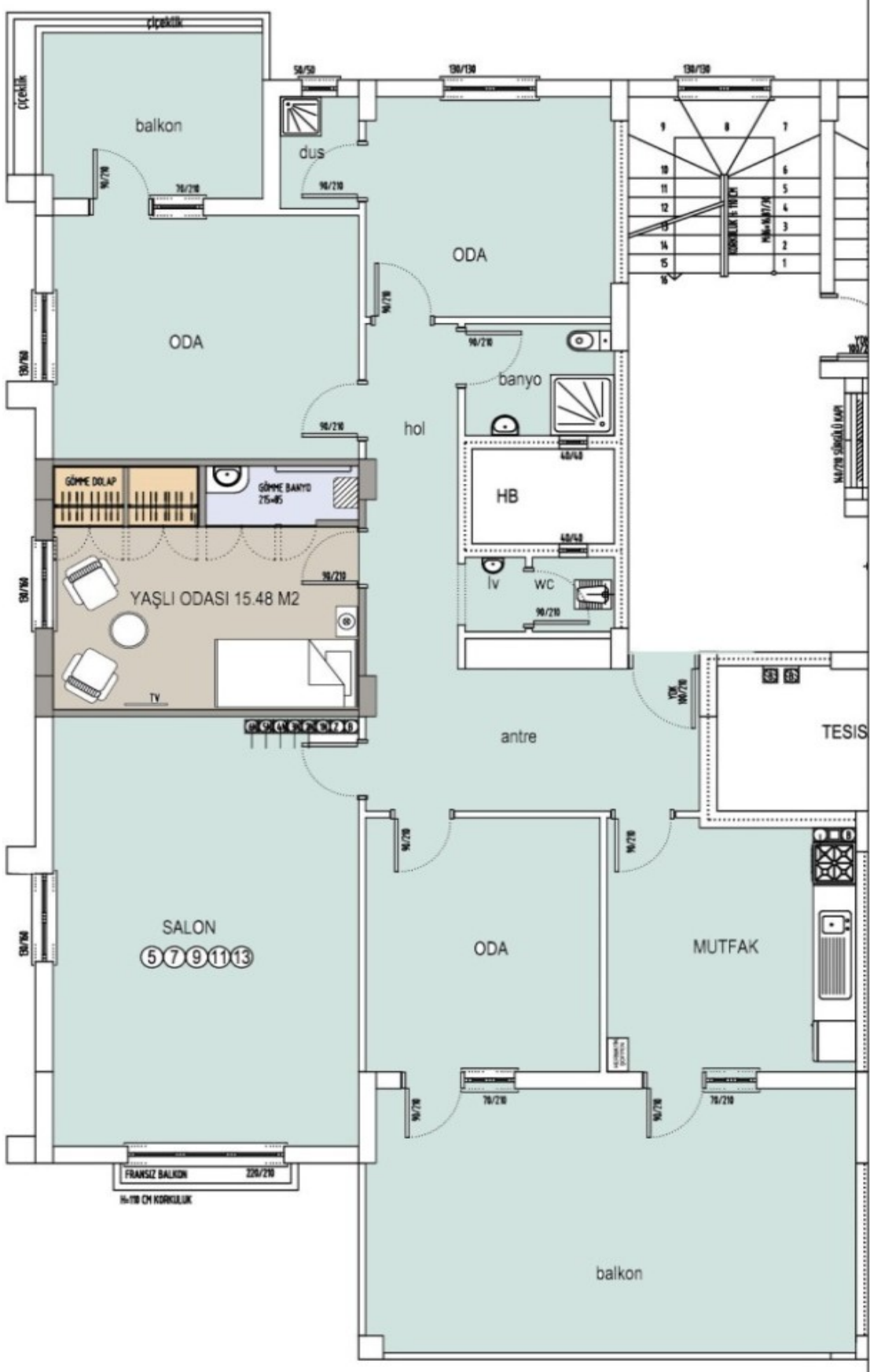
Şekil 19. Yaşlının Yalnız Yaşayabilmesini Sağlayan 1+1 Yaşlı Evinin Apartman Kat Planı.

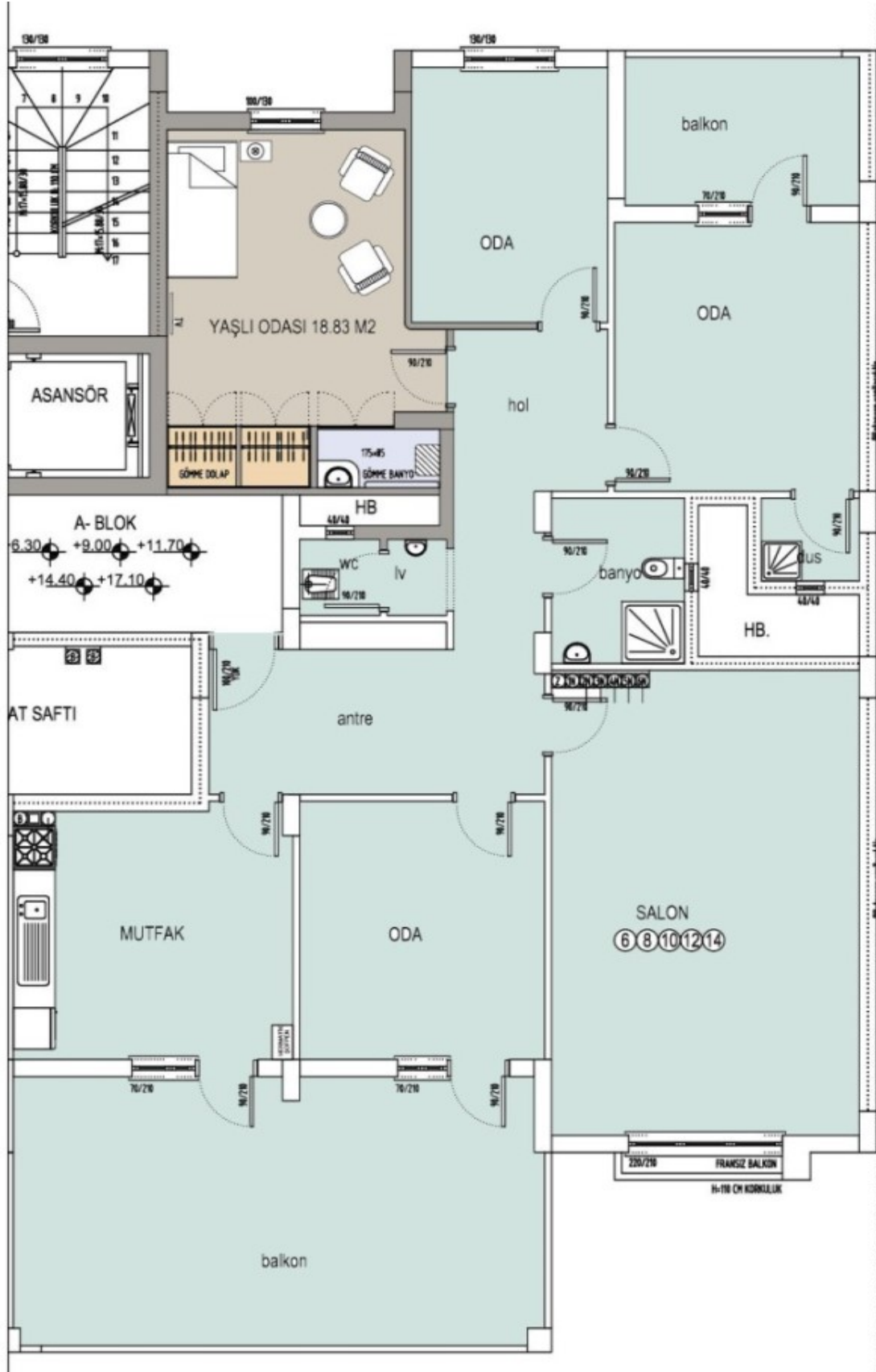
Şekil 20. ‘Yaşlıyla Yaşama Destek’ İçin Önerilen Yaşlı Yaşam Mekânı; Alternatif-1.

Şekil 21. ‘Yaşlıyla Yaşama Destek’ İçin Önerilen Yaşlı Yaşam Mekânı; Alternatif-2.

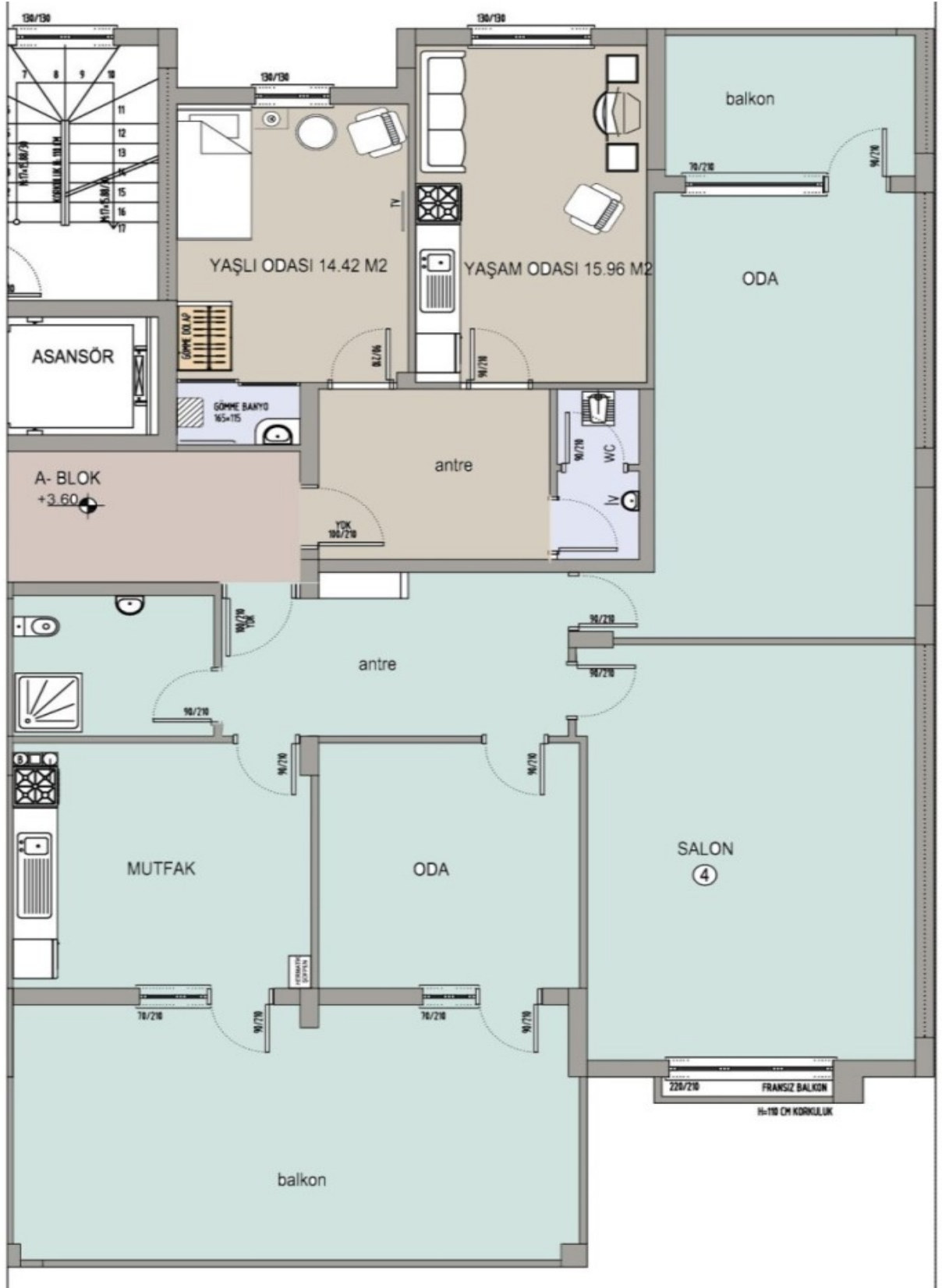
Şekil 22. 'Yaşlıyla Yaşama Destek' Modelinin 3+1 Daire İçindeki Planı; Alternatif-1.

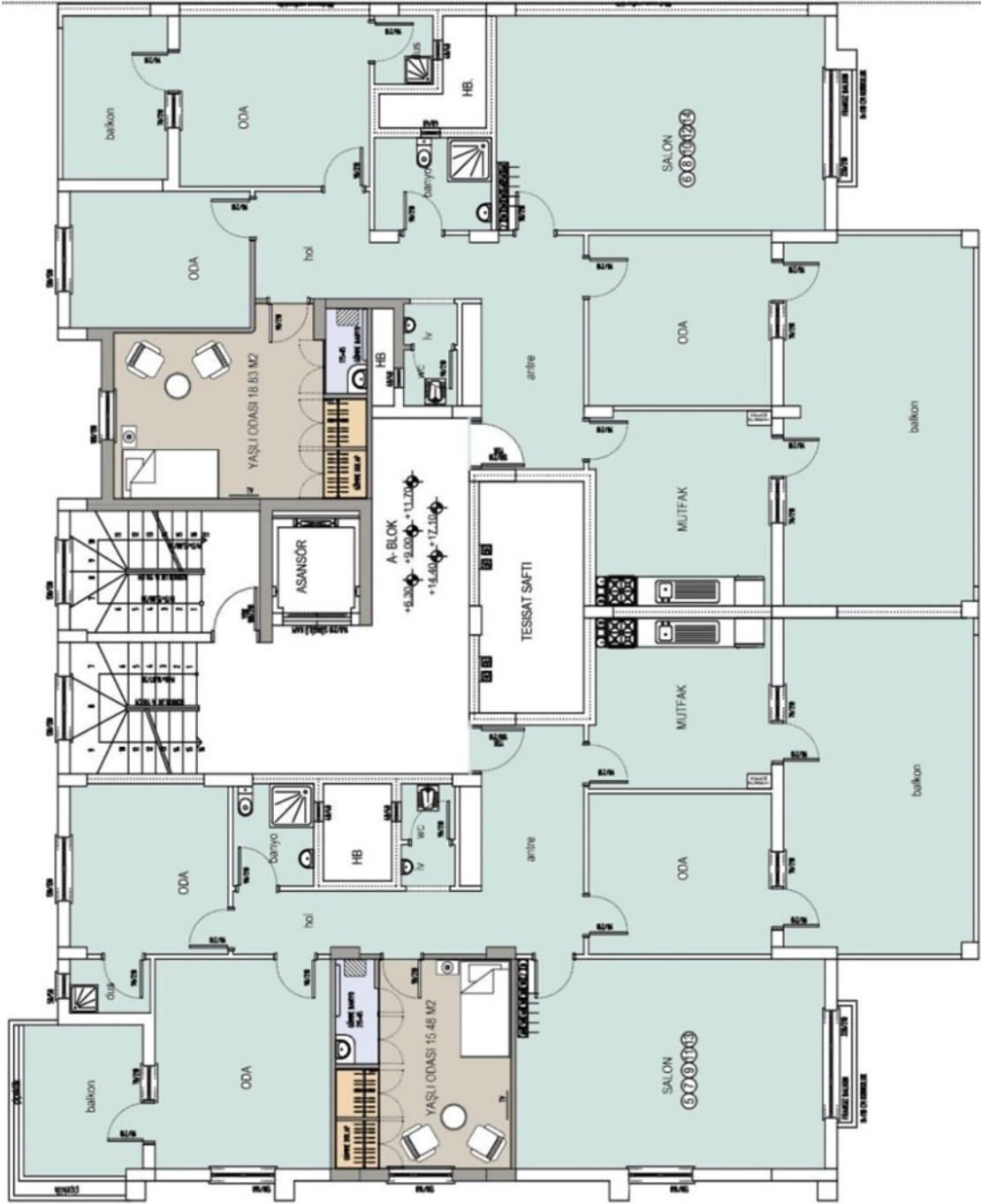
Şekil 23. ‘Yaşlıyla Yaşama Destek’ Modelinin 3+1 Daire İçindeki Planı; Alternatif-2.

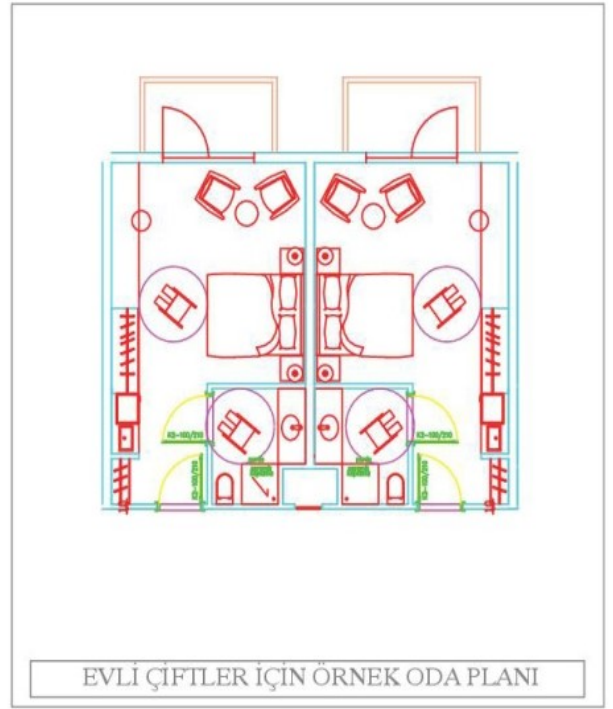
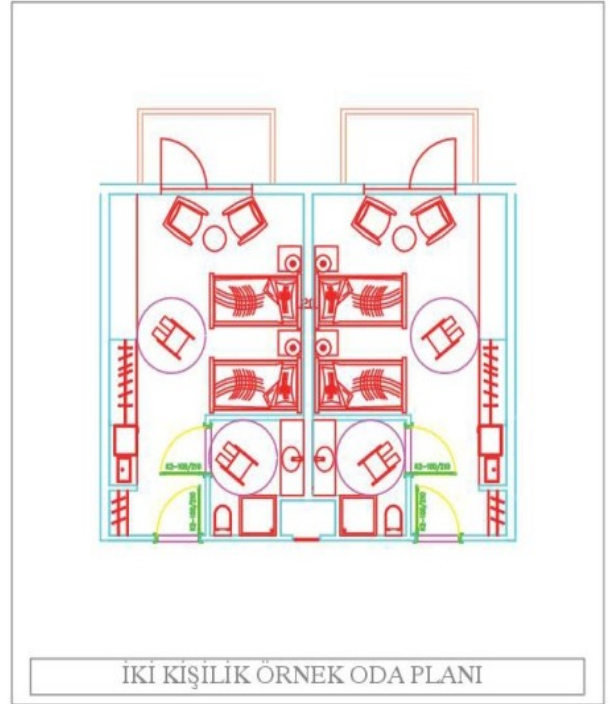
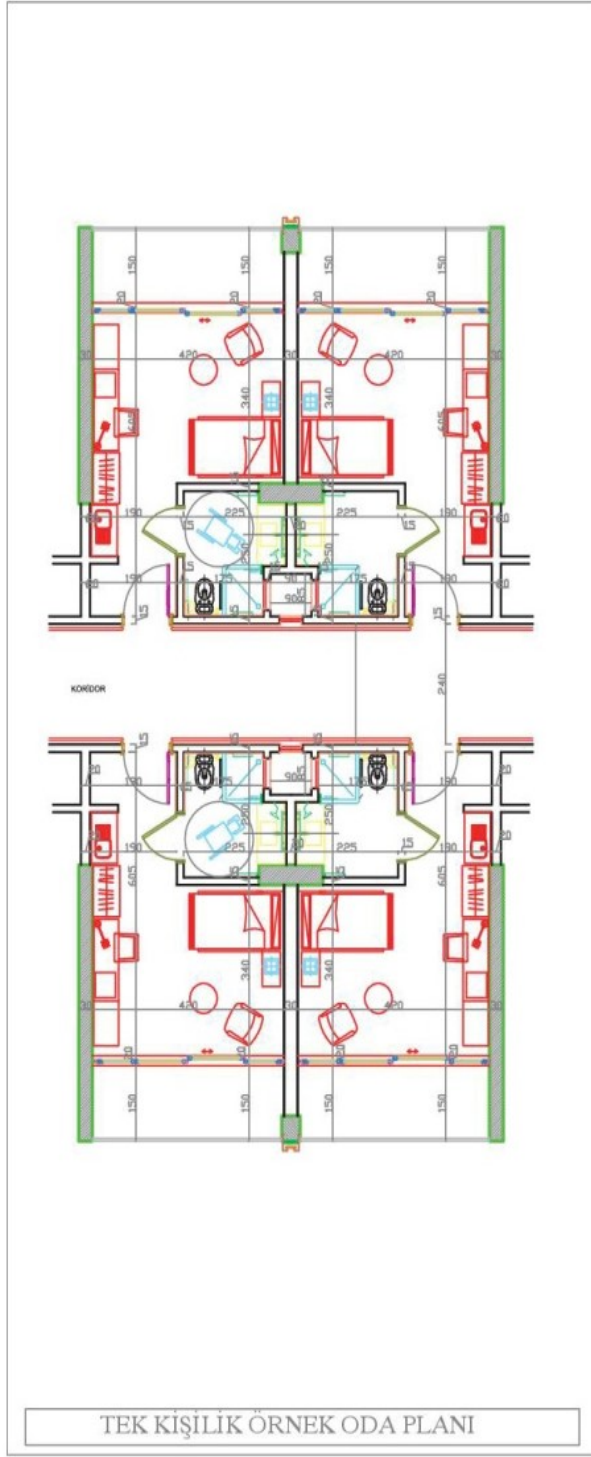
Şekil 24. 'Yaşlılarla Komşuluk -Destek- Konut Modeli' İçin Önerilen 1+1 Yaşlı Yaşam Evi Planı.

Şekil 25. 'Yaşlıla Komşuluk -Destek- Konut Modeli' 1+1 Yaşlı Evi ile Komşusu Olan 2+1 Daire Planı.

Şekil 26. 'Yaşlılarla Komşuluk -Destek- Konut Modeli' İçin Önerilen 3+1 Daire Kat Planı.

Şekil 27. Huzurevi Yaşlı Yaşam Odası Önerileri (Evli Çift, İki ve Tek Kişilik Oda).

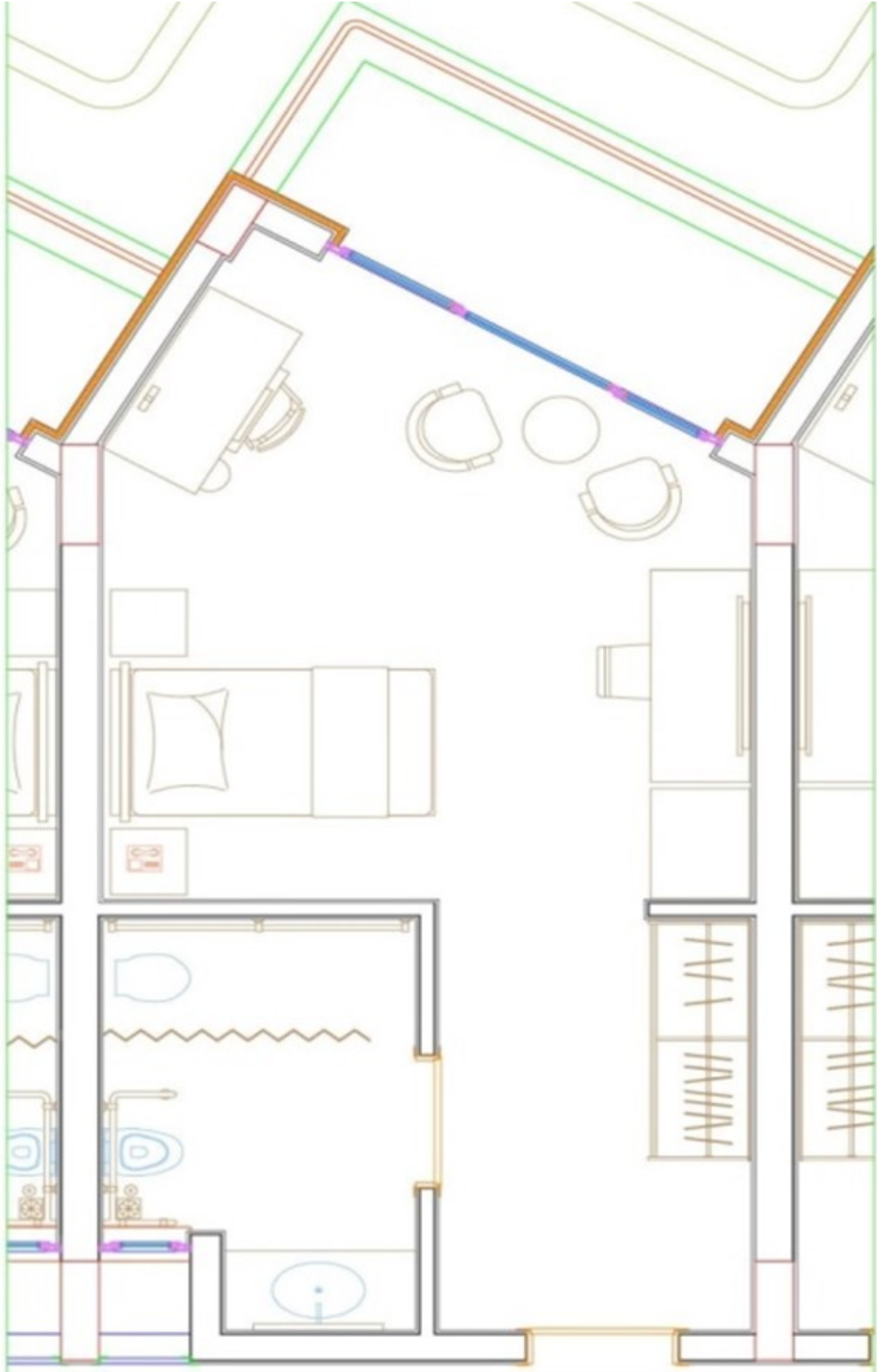
Şekil 28. Yaşlı Pansiyonları.

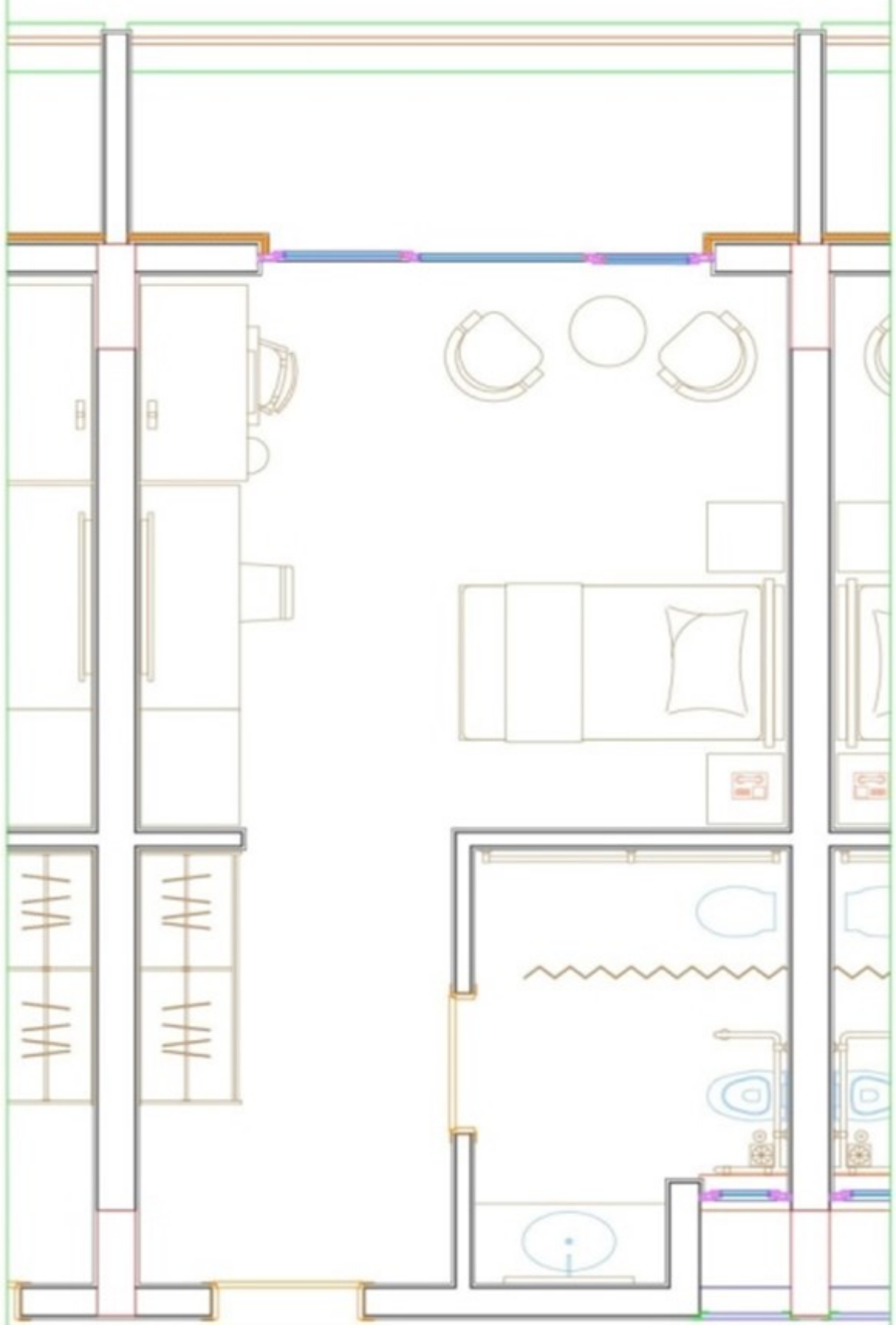
Şekil 29. Yaşlı Pansiyonları (Üç Boyut Dış GörSEL).

Şekil 30. Yaşlı Pansiyonları (Üç Boyut Dış GörSEL).

Şekil 31. Yaşlı Pansiyonlarına Ait Yaşlı Yaşam Oda Planları (1).

Şekil 32. Yaşlı Pansiyonlarına Ait Yaşlı Yaşam Oda Planları (2).

Şekil 33. Sokak Modeli Huzurevi Genel Görünüşü.

Şekil 34. Sokak Modeli Huzurevi Kat Planı.

Şekil 35. Sokak Modeli Huzurevi İç Avlu Görünüşleri.

Şekil 36. Sokak Modeli Huzurevi İç Avlu Görünüşleri.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : AKYILDIZ, Nihal Arda
Uyruğu : TC.
Doğum tarihi ve yeri : 28.07.1969
Medeni hali : Evli
Telefon : 0 312 705 51 44
Faks : -
e-mail : nihalarada@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Yıldırım Beyazıt Üni.	2016
Yüksek lisans	Yıldırım Beyazıt Üni	2013
Lisans	Anadolu Üni. Mimarlık Fak.	1990

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1997-	Meb Yatırım Tesisler Baş.	Öğretmen- Mimar
2001- 2011	SHÇEK Yapı İşleri Dairesi Baş.	Mimar
2011- Halen	ASPB Destek Hiz. Baş	Mimar

Yabancı Dil

İngilizce